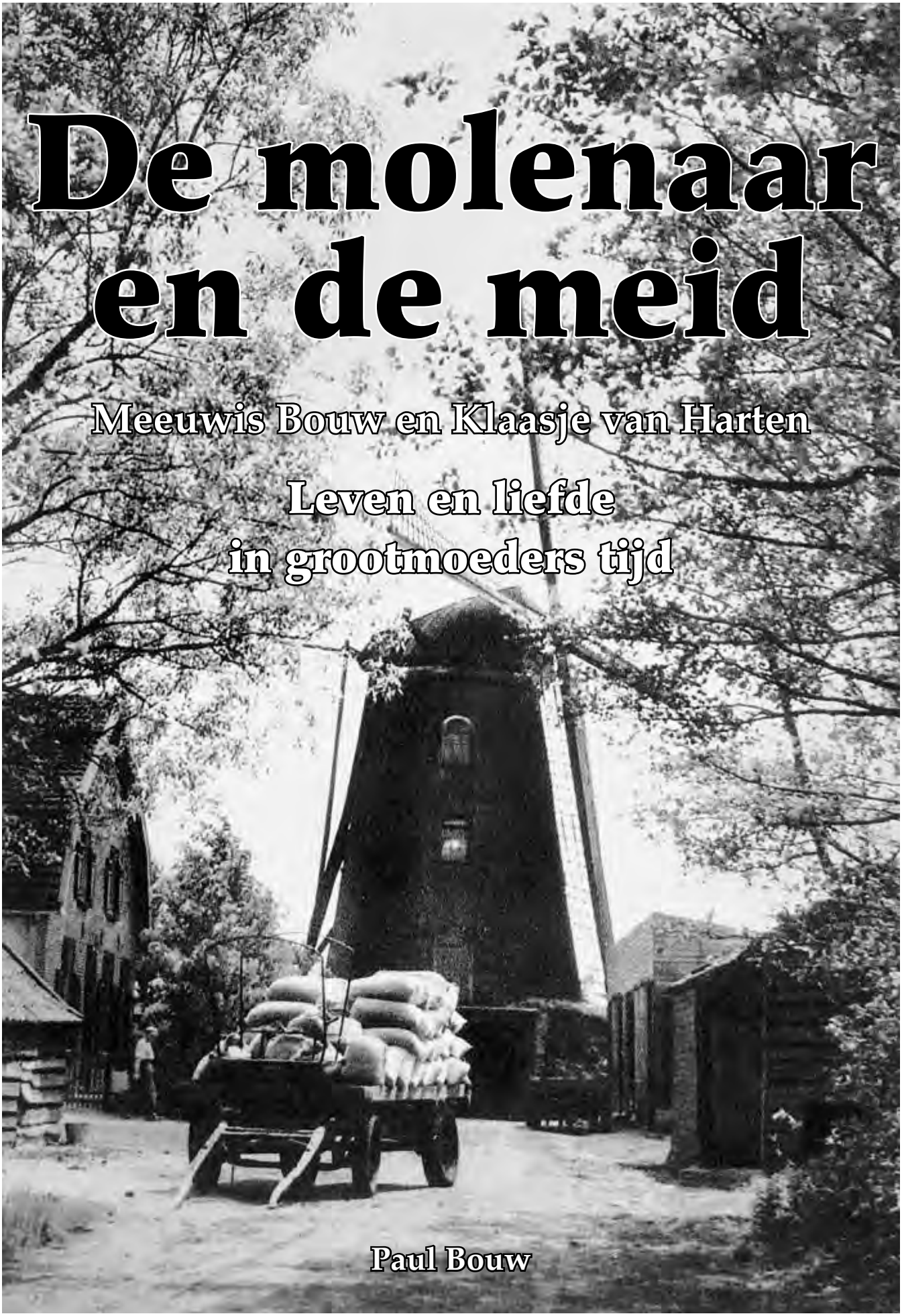

De molenaar en de meid

Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten

Leven en liefde in grootmoeders tijd

Paul Bouw

Molen "Lana Mariana" aan de Molenweg te Harskamp in het jaar 1937.

Inhoudsopgave

De hoofdpersonen in dit boek 4

Voorwoord 5

1. Hoe het allemaal begon in het gezin van Meeuwis Bouw 6
2. Hoe het allemaal begon in het gezin van Klaasje van Harten 12
3. Het leven aan het begin van de twintigste eeuw 19
4. Klaasje in de Betuwe 21
5. Tuberculose 36
6. Het leven van een dienstbode 37
7. Het Betuwse leven loopt ten einde 40
8. November is slachtmaand 46
9. Een nieuwe betrekking voor Klaasje op molen “De Hoop” in Lunteren 49
10. Meeuwis wordt molenaar in Harskamp 70
11. Huize “Mariënhof” in Ederveen 78
12. Het crisisjaar 1929 en de verbreking van Klaasjes verloving 83
13. Zwak, ziek en misselijk 89
14. Een nieuw jaar met nieuwe kansen voor de liefde 100
15. Donkere wolken boven “Mariënhof” 110
16. Klaasje en Meeuwis in het huwelijksbootje 121
17. Gezinsuitbreiding in roerige tijden 136
18. Een huwelijk in crisistijd: Jet Hoogakker trouwt 149
19. Vreugde en verdriet voor Bertha van Harten 159
20. Oorlogsdreiging in Europa en een kind voor Meeuwis en Klaasje 163
21. Nederland in oorlog 176
22. De oorlog wordt grimmiger 181
23. De oorlogswinter van 1944 en de slag om Arnhem 197
24. Eindelijk bevrijd 208
25. De wederopbouw begint 219
26. Oorlogsmisdadigers in legerkamp Harskamp 225
27. Werken in de polder en emigratieplannen 227
28. De recordkoude winter van 1947 232
29. Klaasje krijgt de pleuris 243
30. Toch nog een huwelijk voor Netta Eerbeek 253
31. De jaren vijftig en zoon Teunis naar Suriname 260
32. De jaren zestig vol kleinkinderen voor Meeuwis en Klaasje 275
33. De jaren zeventig: een tijd van afscheid nemen en verhuizen 284
34. De jaren tachtig en een vijftigjarig huwelijk 286
35. Een zestigjarig huwelijk en het overlijden van Meeuwis en Klaasje 289
36. Korte beschrijving van de families van de hoofdpersonen 292

Dankwoord 305
Literatuurlijst en bronvermelding 306
Index op persoonsnamen 308
Colofon 316

De hoofdpersonen in dit boek

Klaasje van Harten

Meeuwis Bouw.

Jet Hoogakker,
beste vriendin van Klaasje.

Aaltje Hendriks-Eerbeek,
tante van Klaasje.

Bertha van Harten,
zus van Klaasje.

Eefje van Harten,
zus van Klaasje.

Gijsje van Harten,
zus van Klaasje.

Jaantje van der Weele,
keukenmeid op Mariënhof.

Petronella Hendriks,
moeder van Klaasje.

Gerrit en Marijke de Gier,
vrienden van Meeuwis
en Klaasje

Evert Bouw, broer van
Meeuwis, met zijn vrouw
Marie Schimmel.

Netta Eerbeek, nichtje en
vriendin van Klaasje.

VOORWOORD

Dit boek gaat over het leven van mijn grootouders, Klaasje van Harten en Meeuwis Bouw. Het is echter veel meer dan dat! Het is een tijdsbeeld van het dagelijks leven in de eerste helft van de twintigste eeuw aan de hand van de uitgebreide brievenverzameling van Klaasje. Het laat het leven zien van gewone mensen in hun dagelijkse strijd om het bestaan. Ook de opkomst van de techniek en de groeiende economie komt in de brieven voor het voetlicht en de toenemende onrust in ons land voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Daar tussendoor schetst dit boek het leven van een meisje en een jongen die beiden al jong hun vader verliezen en de gevolgen daarvan voor het gezin waarin ze leven.
Klaasjes leven als dienstbode en Meeuwis' leven als boerenknecht en molenaar vormen de rode draad in dit boek. Het ontstaan van hun liefdesrelatie in 1926, de verbreking van de verloving en toch uiteindelijk hun huwelijk in 1932. Een huwelijk dat maar liefst vierenzestig jaar zal duren! Klaasje laat bij haar overlijden in 2002 een schat aan historische gegevens na. Maar liefst driehonderd brieven en meer dan vierhonderdvijftig oude foto's en andere tijdsdocumenten geven een geweldig beeld van haar dagelijkse leven. Daarbij zijn er accenten. Zo komen de perioden als dienstbode bij molenaarsfamilie Van Veldhuisen in Lunteren en op het landhuis "Mariënhof" in Ederveen dankzij de brieven tot leven. Maar ook het reformatorische kerkelijk en dagelijks leven in de Betuwse plaatsen Hien, Dodewaard en Opheusden worden geschetst, dankzij Klaasjes verblijf van ruim vijf jaren bij oom en tante in Hien. Briefschrijvers worden gaandeweg personen van vlees en bloed, met wie voor de lezer een band ontstaat! We gaan meeleven met de ziekelijke Jet Hoogakker, die te jong overlijdt en een man en drie kleine kinderen nalaat. En met de zeer kritische keukenmeid van landhuis "Mariënhof", Jaantje van der Weele, die vanwege haar al te mondige houding wordt ontslagen. Klaasjes tante Aaltje en oom Gerrit Hendriks in het Betuwse Hien worden als Klaasjes pleegouders ten tonele gevoerd, waardoor een levenslange band ontstaat. Een eenvoudig en kinderloos boerenechtpaar, bij wie Klaasje vijf gelukkige jaren beleeft. Het boerenleven bij Meeuwis en zijn broer Gijsbert op de molen in Harskamp zien we ontwikkelen. De boerenkar wordt vervangen door de eerste auto. Familieleden met een boerenbedrijf worden in de brieven aan ons voorgesteld. We leven mee met geboorte, (soms gedwongen) huwelijken, ziekte en dood van vrienden en familie. Zo goed was die "ouwe tijd" echt niet! Veel wordt beschreven, veel moest ook worden weggelaten. Dankzij het schrijven van dit verhaal werden veel contacten gelegd met nazaten van de briefschrijvers van toen. Oude verhalen kwamen tevoorschijn en tot leven. Soms tegengestelde verhalen, waarbij het een kunst was om de waarheid zo veel mogelijk recht te doen. Ik heb de brieven zoveel mogelijk letterlijk weergegeven. Alleen de oude spelling met een dubbele klinker en de "sch"als uitgang heb ik weggelaten vanwege de leesbaarheid.

Het verhaal is afgerond, maar eigenlijk nooit klaar. Er komen vast nog meer verhalen boven bij het lezen van dit boek. We hebben toch maar een punt gezet. Met plezier en dankbaarheid kijk ik terug op het werk van de afgelopen twee jaar. Mijn grootouders zijn me nog dierbaarder geworden dan ze al waren. Het zijn mensen die een mooi leven hebben geleid en ik ben trots op ze!

Paul Bouw
Veenendaal, maart 2009.

Hoofdstuk 1

Hoe het allemaal begon in het gezin van Meeuwis Bouw

Ons verhaal begint met een huwelijk op 1 december 1894 in het gemeentehuis van Ede. Twee jongelui van goede boerenkomaf, Teunis Bouw en Hendrika Martina Franken treden in het huwelijk. Teunis is de zoon van het welgestelde boerenechtpaar Gijsbert Bouw en Maartje van Luttikhuizen. Dit echtpaar woont al sinds 1872 met hun kinderen op boerderij "De Wesselsche Hoef" onder de rook van Barneveld.

Boerderij "De Wesselsche Hoef" in Wessel onder Barneveld. Woonhuis van Gijsbert Bouw en Maartje van Luttikhuizen van 1872 tot 1909.

Hendrika Martina Franken is de dochter van Gijsbert Franken en Reintje Brink. Vader Gijsbert Franken is een flinke herenboer uit Otterlo en tevens raadslid in de gemeenteraad van Ede.

Het bestuur van de gemeente Ede in 1885. Zittend van links naar rechts: G.J. Wilbrink, J. Tulp, G. Hooyer, M. van Eden, A. van Schothorst (wethouder), Th. C.W.D. van Nes (gemeentesecretaris), A. van der Craats, Dr. A.J. Thomas, W.E.J. baron Van Wassenaer van Catwyck. Staand van links naar rechts: P. Roodhuizen, S. van Raay (gemeentebode), T. van Steenbergen, A.J. Roelofsen (gemeente-ontvanger), G. Franken, A. van Domselaar, C. Moll. Foto Historisch Museum Ede.

Teunis Bouw en zijn kersverse echtgenote verhuizen een week na hun huwelijk, op 7 december 1894, naar boerderij De Folmer of Folmert in Wekerom. Het is de boerderij waarop Teunis' vader in 1827 en Teunis zelf in 1866 werden geboren. In de stenen achtergevel staan zijn initialen, T.B., gegraveerd! De boerderij, gebouwd in 1717, stond tot enkele jaren geleden nog aan de Vijfsprongweg in Wekerom, maar is nu helaas afgebroken.

Boerderij "De Folmer" aan de Vijfsprongweg in Wekerom. Woonhuis van Teunis Bouw van 1894 tot 1900.

Boerderij "Het Heiveld" in De Valk. Woonhuis van het gezin van Teunis Bouw en Hendrika Martina Franken van 1900 tot 1905 en van 1911 tot 1941.

Teunis' vrouw Hendrika Martina is bij het huwelijk al enige maanden zwanger en op 17 juni 1895 bevalt zij op boerderij De Folmer van een welgeschapen dochter, Maartje. Op De Folmer in Wekerom worden daarna nog twee kinderen geboren. Op 9 februari 1897 een dochter, Reintje en op 21 januari 1899 een eerste zoon, Gijsbert. Dan verhuist het gezin in het voorjaar van het jaar 1900 naar boerderij Heiveld in De Valk, onder Lunteren. Deze boerenhofstede heeft Teunis op een veiling op 23 april en 7 mei 1900 gekocht van de nabestaanden van Pieter Boon, overleden op 22 januari 1891 en zijn vrouw Gijsbarta van Remeker, overleden op 28 december 1899. De veiling betreft zes percelen. Perceel één is de boerenhofstede, genaamd "Het Heiveld", bestaande in huis, schuur, schapenhok, twee korenbergen, bakhuis, erf, tuin, bouwland, weiland en houtgewassen, kadastraal bekend Lunteren sectie A nummers 440 tot en met 448 en 880 tot en met 882, tezamen ruim acht hectare groot. Perceel twee betreft weiland, veldgrond en houtgewas, genaamd Het Bijschoten, ruim zeven hectare groot. Perceel drie betreft weiland, bouwland en houtgewas, genaamd De Kempjes, ruim één hectare groot. Perceel vier betreft bouwland, grasland en houtgewas, genaamd De Kwintekamp, ruim één hectare groot. Perceel vijf betreft heide bij het Wekeromse Zand, ruim vijf hectare groot. Perceel zes betreft heide, genaamd Het Bovenveld, ruim twee hectare groot. Teunis koopt alle percelen, samen ruim 24 hectare, aan voor het bedrag van 5400 gulden en is daarmee alle overige bieders op de veiling te slim af.

Op de aangekochte boerenhofstede "Het Heiveld" in De Valk worden nog drie kinderen geboren. Op 18 april 1901 een zoon, Evert, op 26 oktober 1902 een dochter, Gijsbertje en op woensdag 22 februari 1905 wordt om acht uur 's avonds een zoon geboren, Meeuwis. Vader Teunis Bouw is dan 39 jaar oud, hoewel de geboorteakte spreekt van 49 jaar. Dit is dus onjuist, want Teunis is geboren in 1866.

Geboorteakte van Meeuwis Bouw, geboren op 22 februari 1905.

ERFHUIS
op de
„Wesselsche Hoef"
onder Barneveld.

verkoopen:

HUISRAAD, als:

Gijsbert Bouw, de oude vader van Teunis, is inmiddels al 78 jaar oud en kan het boerenwerk op "De Wesselsche Hoef" niet meer alleen aan. Teunis en Hendrika Martina willen best helpen en besluiten om met het hele gezin te verhuizen naar Barneveld. Op 7 december 1905 gaan ze bij Teunis' oude vader en moeder inwonen. Slechts enkele maanden later, op 10 mei 1906, overlijdt de oude Gijsbert Bouw. Dan komt Teunis' moeder Maartje van Luttikhuizen er alleen voor te staan. Maartje wil eigenlijk niet weg van "De Wesselsche Hoef" en wil alleen haar zoon Teunis bij zich in huis hebben. Teunis besluit voorlopig met zijn gezin in Barneveld bij moeder op de boerderij te blijven. Er wordt een boerenerfhuis op "De Wesselsche Hoef" gehouden, waarbij een groot deel van de inboedel wordt verkocht. Teunis brengt immers zijn eigen landbouwgereedschap wel mee. Bovendien moet er nogal wat worden betaald aan schuldeisers en misschien hebben de broers en zussen wel hun kindsdeel opgeëist. Tot de verkochte boedel behoren onder andere een bijbel, een naaimachine, een potkachel, een paard, negen koeien, kippen, een wagen, een stortkar en een beugelkar. In totaal brengt het erfhuis bijna tweeduizend gulden op. Teunis verhuurt zijn eigen boerderij Heiveld in De Valk zolang.

Erfhuis op de "Wesselsche Hoef" op 28 november 1905. Barneveldsche Courant

Maartje van Luttikhuizen, moeder van Teunis Bouw.

Op "De Wesselsche Hoef" heeft het gezin van Teunis Bouw zich verder uitgebreid. Er worden nog twee kinderen geboren. Op 4 januari 1907 een zoon, Jacob en op 8 mei 1909 opnieuw een zoon, Teunis. De dochters Maartje en Reintje en de zonen Gijsbert en Evert gaan in Barneveld naar de lagere school aan de Nieuwstraat. De oude moeder Maartje van Luttikhuizen vertrekt in november 1908 van "De Wesselsche Hoef". Ze trekt in bij Teunis' zuster Mia en haar man Jacob Blankespoor. Daar overlijdt Maartje van Luttikhuizen drie maanden later op 15 februari 1909. Op 9 en 23 juni 1910 wordt boerenhofstede "De Wesselsche Hoef" door notaris Van Nimwegen bij veiling verkocht voor de erven G. Bouw. De verkoop vindt plaats in drie percelen. Perceel één is het woonhuis met omringend land, groot ruim acht hectare. Perceel twee betreft heidegrond aan de grintweg, ongeveer drie hectare. Het derde perceel is weiland, bouwland, hakhout en heide, samen ruim drie hectare. Alles is te aanvaarden op 22 februari 1911.

Nieuwstraat te Barneveld met links de lagere school waar Maartje, Reintje, Gijsbert en Evert Bouw naar school geweest zijn.

Dan besluit Teunis Bouw om terug te keren naar zijn eigen boerderij "Het Heiveld" in De Valk, waar ze op 27 februari 1911 weer intrekken. De erfenis kan nu worden verdeeld tussen Teunis en zijn broer en vier zussen. Blijkbaar heeft Teunis zijn broer en zussen nogal wat uit te betalen aan uitstaande schulden bij zijn overleden ouders, want Teunis neemt tussendoor nog een hypotheek van drieduizend gulden op zijn boerderij "Het Heiveld". Hij leent dit enorme bedrag van de rijke Lunterse Alida Roelofsen, weduwe van Aalbert van Schothorst. Aalbert (1814-1899) kwam van boerderij De Kreijenspraak in De Valk en woonde later tegenover de kerk in Lunteren. Hij was wethouder van Ede van 1859 tot 1887.

Op boerderij "Het Heiveld" beleeft het gezin van Teunis en Hendrika Martina met hun acht kinderen nog zeven gelukkige jaren. De kinderen Gijsbertje, Meeuwis en Jacob gaan naar de lagere school in De Valk. In de gang van de school bevinden zich genummerde klompenhokjes, waarin elke leerling de klompen en eventueel een jasje moet opbergen. Op kousenvoeten lopen de kinderen door de klas.

De lagere school in De Valk.

Schoolfoto van de Openbare Lagere School in De Valk in het jaar 1913. Foto uit verzameling R. van Amerongen. Achterste rij v.l.n.r.: 1.meester Naber, 2.Wim van de Berg, 3.Eef van de Berg, 4.Jo van Beek, 5.Koos Schreuder, 6.Berend Schreuder, 7.Teus van de Brink, 8.grote jongen: Geurt Burgers, 9.ervoor: Teuntje Burgers, 10.Eef van Butselaar, 11.juffrouw Van der Heijden. Tweede rij v.l.n.r., de meisjes die elkaar vasthouden: 1.Aartje van de Berg, 2.Martha van Beek. Derde rij,allemaal meisjes: 1.Det (Dirkje) van de Munt, 2.Jantje Teunissen, 3.Trien Zegers, 4.Bartje Ortse, 5.Antje Pater, 6.Reintje van Wakeren, 7.Marie Verschuur, 8.Sofie Verschuur, 9.Sofie (Fien) van Butselaar, 10.Gerritje van Luttikhuizen. Vierde rij, drie stoere broers, v.l.n.r.: 1.Teus Teunissen, 2.Derk Teunissen, 3.Jannes Teunissen. Wat verderop nog twee meisjes: 4.Cornelia (Kee) Pater, 5.Eefje Verschuur. Voorste rij met de lei, v.l.n.r.: 1.Hent van Laar, 2.Antje van Laar, 3.Hanna Hendriksen, 4.Maasje Hendriksen, 5.het zittende meisje: Gijsje Bouw, 6.Meeuwis Bouw, 7.daarvoor: Jacob Bouw, 8.Marten van Luttikhuizen, 9.Maartje van Luttikhuizen.

Vader Teunis Bouw leeft zijn leven als tevreden boer op de betere landbouwgronden in De Valk. In zijn gezin heerst rust en bovenal gezondheid. Dat is in deze jaren een groot goed. Op 10 november 1914 gaat de oudste dochter Maartje als dienstbode aan het werk in Nijkerk. Terwijl in Europa in 1914 de Grote Wereldoorlog uitbreekt, blijft Nederland neutraal. Wel moeten veel mannen in militaire dienst en is er algehele mobilisatie. Ook zoon Gijsbert Bouw is in 1917 dienstplichtig en wordt opgeroepen. Gelukkig breekt in november 1918 de vrede aan zonder dat Gijsbert heeft moeten strijden!

Een uitvergroting van de schoolfoto uit De Valk van 1913. Links Gijsje Bouw, daarnaast in het licht gestreepte kieltje Meeuwis Bouw en op de voorgrond zittend Jauk (Jacob) Bouw. Rechts van Meeuwis zit Marten van Luttikhuizen. Foto uit verzameling R. van Amerongen.

Gijsbert Bouw tijdens de mobilisatie in 1917.

Een grotere vijand steekt in de zomer van 1918 echter de kop op. Een wereldwijde epidemie van de Spaanse griep maakt miljoenen slachtoffers. Het Utrechts Nieuwsblad van 24 juli 1918 spreekt over het sluiten van alle openbare en lagere scholen in Nijmegen als gevolg van de Spaanse ziekte. En ook de Tilburgse Courant van 25 juli meldt dat enkele scholen gesloten zijn wegens de Spaanse Griep. Ook het gezin Bouw wordt zwaar getroffen. Vader Teunis wordt ziek en overlijdt op 27 juli 1918 op de nog jonge leeftijd van 52 jaar aan de gevolgen van deze griep.

De Spaanse griep is een beruchte griepepidemie uit de jaren 1918-1919. Deze wereldwijde epidemie eiste naar schatting 20 tot 100 miljoen doden, een aantal dat het totale dodental van de Eerste Wereldoorlog ruimschoots overtreft. Het virus dat de Spaanse griep veroorzaakte was van het type H1N1.Hoewel het de Spaanse griep genoemd wordt, ligt de oorsprong van deze ziekte naar alle waarschijnlijkheid in de Verenigde Staten. De Amerikaanse soldaten, die in de Eerste Wereldoorlog naar Europa gezonden werden, werden tegen meer dan dertig ziekten ingeënt. Waarschijnlijk heeft dat niet alleen de weerstand van de soldaten ernstig verminderd maar ook een virusmutatie opgeleverd. Dit nieuwe virus, van het subtype H1N1, heeft uiteindelijk geleid tot de pandemie. Het werd Spaanse griep genoemd, omdat kranten in Spanje, een neutraal land zonder censuur, er het eerst over berichtten. Het virus vertoonde zich voor het eerst in maart 1918 op de militaire basis Fort Funston in Kansas en verspreidde zich van daaruit naar andere legerbases in de VS. Met het serieus op gang komen van de Amerikaanse troepenzendingen naar Europa, begon het zijn tocht over de aardbol. Aanvankelijk was het virus niet dodelijk, maar dat veranderde al snel. In Spanje, waar geen oorlogscensuur bij de media heerste, sloegen de kranten groot alarm toen verschillende mensen aan het virus stierven. De dood trad in na enkele dagen van koortsaanvallen die aan griep deden denken. Zo kreeg het virus zijn nogal misleidende naam. De Spaanse griep begon met hoge koorts, hoesten, spierpijn en keelpijn, gevolgd door extreme moeheid en flauwtes. Men verloor zoveel energie dat men niet meer kon eten en drinken. De ademhaling werd steeds moeilijker, binnen enkele dagen gevolgd door de dood. De Spaanse griep had de opmerkelijke eigenschap om jonge volwassenen te treffen. Dit in tegenstelling tot echte griepepidemieën, waarbij met name kinderen en senioren de ziekte krijgen en laatstgenoemden de grootste risico's lopen. In augustus 1918 had de helft van de Amerikaanse soldaten in Europa de ziekte: 43.000 man overleefden het niet (dit is bijna de helft van het aantal Amerikanen dat in Europa stierf: aan het front vielen zo'n 50.000 man). De ziekte sloeg snel over naar andere legerkorpsen, ook de Duitse. Toen de oorlog

Weduwe Hendrika Martina Bouw-Franken rond 1920, na het overlijden van haar man Teunis. Teunis was principieel tegen het maken van foto's! Dat was namelijk een zonde tegen het Bijbelse gebod van "Geen beeltenis maken". Na zijn overlijden zijn de bezwaren van zijn weduwe blijkbaar minder groot.

in november 1918 eindigde en soldaten terugkeerden naar hun landen, werden ze overal ter wereld feestelijk onthaald. Door deze wereldwijde massabijeenkomsten verspreidde het virus zich als een schokgolf. In de VS stierven 675.000 mensen, in Frankrijk 200.000, in Engeland 400.000, in Nederland 27.000. Enorme klappen werden uitgedeeld in India en Rusland, waar miljoenen stierven. Al met al lijkt het erop dat maar liefst 20% van de toenmalige wereldbevolking besmet raakte. In totaal een half miljard mensen. De meest voorzichtige schattingen komen op 20 tot 40 miljoen doden. En net zo snel als het kwam, verdween het virus ook weer: eind 1919 was het voorbij.

Moeder Hendrika Martina Bouw blijft achter met acht kinderen, waarvan er vijf nog jonger zijn dan achttien jaar! De twee oudste dochters gaan dan maar snel het huis uit. Dochter Maartje trouwt op 7 mei 1919 met Willem Kraaij en dochter Reintje trouwt op 2 september 1921 met Wouter Hazeleger. Dat zijn in ieder geval al twee monden minder te voeden voor weduwe Bouw. De zonen Gijsbert en Evert zijn in 1918 al flinke jongens van negentien en zeventien jaar en kunnen al goed meehelpen op de boerderij. Samen met enkele boerenknechten en met alle handen van de kinderen weet moeder Hendrika Martina het te redden op boerderij "Het Heiveld". Zoon Meeuwis is bij het overlijden van zijn vader pas dertien jaar oud. Hij moet de school verlaten en gaan meehelpen op het boerenbedrijf van zijn moeder. Alle vier zonen in het gezin van weduwe Bouw wonen aan het begin van de jaren twintig nog bij moeder thuis. Zoon Evert Bouw vertrekt op 28 december 1921 naar Stoutenburg om als boerenknecht te werken. Hij keert pas op 20 december 1924 terug.

Het gebied rond Heiveld moet er rond 1920 ongeveer zo hebben uitgezien. Veel onontgonnen heidegebied, met schapen.

Meeuwis Bouw rond het jaar 1922, 17 jaar oud.

Gijsbert Bouw, rond het jaar 1920, 21 jaar oud.

Teunis Bouw, rond het jaar 1925, 16 jaar oud.

Evert Bouw, rond het jaar 1925, 24 jaar oud.

Hoofdstuk 2

Hoe het allemaal begon in het gezin van Klaasje van Harten

Op 29 november 1901 trouwt in Dodewaard de bijna veertigjarige Aart van Harten, met de tien jaar jongere Petronella Hendriks. Aart is geboren op boerderij Sporlaar aan de huidige Buzerseweg te Barneveld op 18 januari 1862, en zoon van Evert van Harten en Klaasje van Veldhuizen. Petronella is geboren in Dodewaard op 15 januari 1872, als dochter van Gilles Gijsbertus Hendriks en Aalbertje Johanna Bikkel. Aart is landbouwer onder Lunteren en gaat na zijn huwelijk als pachter wonen op boerderij "De Berkhof". Eigenaar is dan Ruth van Holland. Aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw staat Lunteren niet bepaald bekend als een rijk dorp. Vooral de boerenbevolking heeft moeite de eindjes aan elkaar te knopen. Het is dan ook geen wonder dat de imkerij, met als voornaamste product de honing, voor eigen gebruik en verkoop een welkome aanvulling betekent op de karige verdiensten. Ook Aart is naast boer nog imker. Met zijn bijenkorven gaat hij met regelmaat naar de Betuwe om te zorgen voor bestuiving van de fruitbomen. Zo komt hij ook op het fruitbedrijf "Rossenhof" van de heer Gilles Gijsbertus Hendriks in het plaatsje Hien, bij Dodewaard. Vader Hendriks is lid van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging, net als Aart van Harten. Daardoor is het contact eenvoudig gelegd. Op "Rossenhof" ontmoet Aart de dochter van de heer des huizes, zijn aanstaande vrouw Petronella Hendriks. Om de woning, "De Berkhof" waar Aart al woont, naar de zin en smaak van zijn aanstaande vrouw Petronella in te richten is er nogal wat nodig. Om tijd en geld te besparen besluit Aart om een erfhuis op boerderij de Meen te bezoeken en daar spullen van zijn gading op de kop te tikken. Het wordt heel wat.

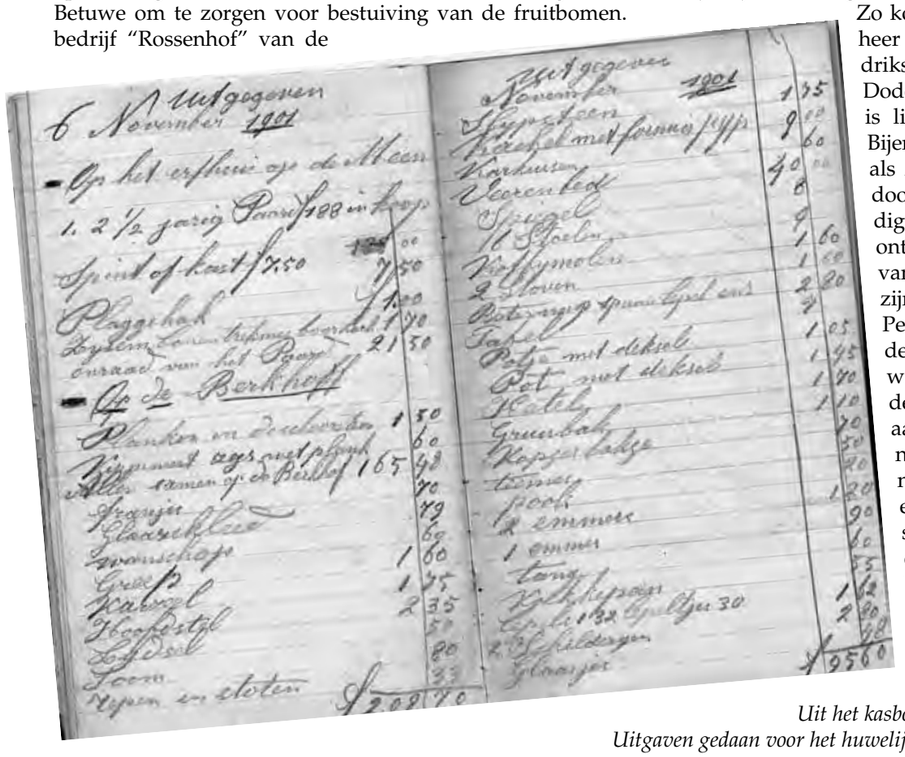

Uit het kasboekje van Aart van Harten.
Uitgaven gedaan voor het huwelijk met Petronella Hendriks.

Allereerst koopt hij voor 188 gulden een tweeënhalf jarig paard, een ruin, via notaris Van Heuven in Barneveld. Ook koopt hij een spint of kast voor f 7,50. Dan komt er een lijst met landbouwgereedschap en benodigdheden voor het paard. Op een erfhuis op boerderij de Muismaat in De Valk koopt hij nog een koe voor 111 gulden en een wagen voor 44 gulden. Op boerderij Steenbeek wordt een mestkar aangeschaft voor 29 gulden. Deze zaken gaan via notaris Dinger in Lunteren. Voor de inventaris van "De Berkhof" wordt het volgende aangeschaft:

slijpsteen	1.75	botermes, lepel enz.	2.80	pook	0.20
kachel met fornuispijp	9.00	tafel	7.00	2 emmer	1.20
karkussen	0.60	potje met deksel	1.05	1 emmer	0.90
verenbed	40.00	pot met deksel	1.45	tang	0.60
spiegel	8.00	ketel	1.70	Koekenpan	0.55
16 stoelen	9.00	gruisbak	1.10	132 lepels en 30 lepeltjes	1.62
koffiemolen	1.60	kopjesbakje	0.70	2 schilderijen	2.80
2 stoven	1.00	teemes	0.50	glaasjes	0.48

Bijna zeven maanden na de huwelijksdatum bevalt Petronella veel te vroeg van haar eerste kind. Het is een meisje, dat helaas op 24 juni 1902 levenloos ter wereld komt. Het echtpaar Van Harten krijgt uiteindelijk vier gezonde dochters, maar heeft ook het verdriet van maar liefst zeven levenloos geboren kinderen. Alle kinderen zijn aangegeven bij de burgerlijke stand. Waarschijnlijk zijn de kinderen steeds te vroeg geboren. Om een inzicht te krijgen in dit grote leed volgt een overzicht van deze overleden kinderen. Bijzonder opvallend is het dat op één na alle doodgeboren kinderen jongens zijn geweest.

op 24-06-1902: een levenloos geboren meisje
op 29-07-1903: een levenloos geboren jongen
op 02-08-1904: een levenloos geboren jongen
op 04-03-1908: een levenloos geboren jongen
op 22-05-1909: een levenloos geboren jongen
op 19-04-1912: een levenloos geboren jongen
op 01-02-1916: een levenloos geboren jongen

Op 21 juli 1905 wordt in Lunteren op "De Berkhof" de eerste levende dochter geboren, Klaasje (Klasina Alberta) genaamd, naar de beide oma's Klaasje van Veldhuizen en Aalbertje Johanna Bikkel.

Op 8 oktober 1906 wordt de tweede dochter, Bertha (Albertha Johanna) geboren en op 7 augustus 1910 de derde dochter Eefje (Evertje). Tenslotte komt op 7 september 1913 de
vierde dochter Gijsje (Gijsberta) ter wereld. Vader Aart is dan al 51 jaar oud en moeder Petronella 41 jaar.

V.l.n.r. De zussen Bertha, Gijsje, Klaasje en Eefje van Harten. Foto mei 1924.

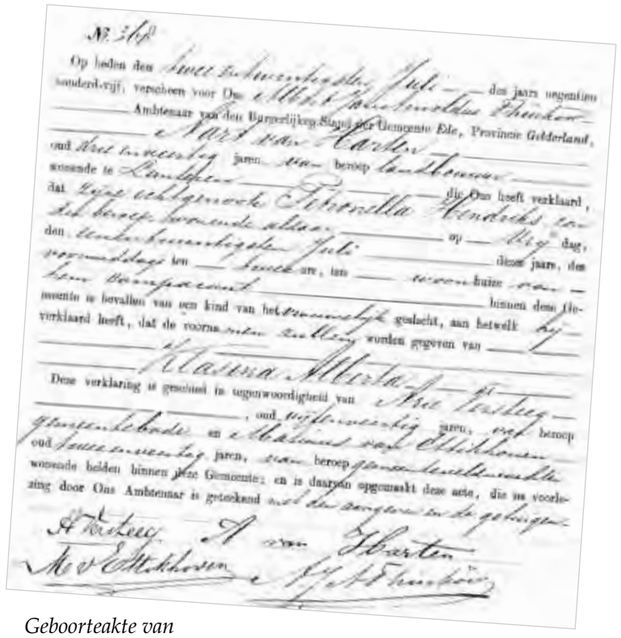

Geboorteakte van
Klasina Alberta van Harten, geboren op 21 juli 1905.

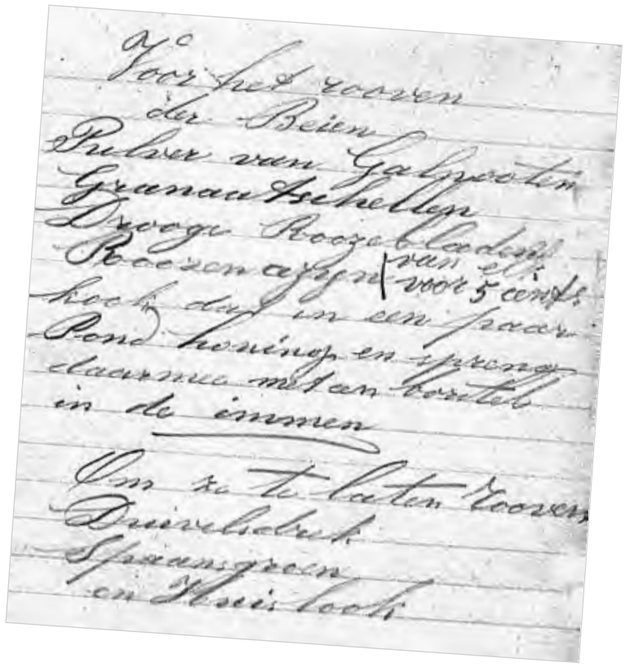

Voor het rooven der beien. Pulver van galnooten. Granaatschellen. Drooge Roozebladen. Roozenazijn. Van elk voor 5 cents. Kook dat in een paar pond honing en spreng daarmee met een borstel in de immen. Om ze te laten rooven. Duivelsdrek. Spaans groen en huislook.

Aart van Harten is naast boer ook imker. Aart is een echte bijenkenner en houdt in een zakboekje belangrijke recepten bij. Zo ook een recept tegen het roven van bijen te roven. Roven is het stelen van honing van het ene bijenvolk bij het andere bijenvolk, dat meestal zwakker is. Het doel van het recept is waarschijnlijk de korf minder aantrekkelijk maken voor het rovende volk.

Vader Aart van Harten woont met zijn gezin op boerderij “De Berkhof” in Lunteren, vlakbij de Lunterse molen “De Hoop”. Aart is een eenvoudig boer met een ernstig geloof. Zijn vier dochtertjes hebben een vrij zorgeloze jeugd totdat rond 1915 vader Aart vrij ernstig ziek wordt. Hij heeft de aangezichtsziekte Lupus en moet diverse medische behandelingen ondergaan. Aart wordt nog ernstiger van aard dan hij al was. Hij bezoekt geen kerk meer, maar verkeert in “gezelschappen”, waarbij men in huiselijke kring godsdienstoefeningen houdt.

Boerderij “De Berkhof” te Lunteren, in de buurtschap Meulunteren, dichtbij molen “De Hoop”. Alle vier dochters van Aart van Harten worden hier geboren.

De ondergeteekende *) Ede gevestigd te *) Lunteren 68
verklaart de koepokinenting verricht te hebben aan *)
Klaasje Alberte v Harten
geboren den *) 21 Jan 05, wonende te *) Ede
en zich persoonlijk overtuigd te hebben, dat zich daarna *) 5 koepokken hebben ontwikkeld, die een zoodanig beloop hebben gehad, dat zij voorlichting tegen de kinderpokken zoovoel mogelijk waarborgen.
(Dagtekening) 31 Maart 1911
(Handteekening van den genees- of heelkundige)

De koepokinenting van Klaasje van Harten op 31 maart 1911. Dit bewijs van koepokinenting was nodig voor het naar school gaan en waarschijnlijk ook bij de latere betrekkingen als dienstbode.

Schoolfoto uit 1914 van de School met den Bijbel aan de Postweg in Lunteren. Bovenste rij v.l.n.r.: Coba van Holland, Dien Wagensveld, Bertha Hooijer, Melisje Lagerweij, Klazien van Harten (mijn oma), Metje Goor, Dirkje van de Haar, onbekend, onbekend. Tweede rij v.l.n.r.: Jacomijn Kuilman, van de dominee, Willemien Kuilman, haar zus, Gijsje Harskamp, Steventje Evers, meisje Zeggelaar, Boukje Mosterd, meisje Klok, meester Bussum, Marie Pol. Derde rij v.l.n.r.: Rina Willemse, van de bovenmeester, Geertrui van Dam, meisje Vliem, Tina van Holland, meisje Van ’t Voort, meisje Vliem, Coba Mosterd , ietwat weggedoken (zus van Boukje), Gerrit van Manen. Vierde rij v.l.n.r.: De eerste zes jongens zijn onbekend, daarna Berend van de Haar (broer van Dirkje), jongen Zeggelaar (broer van meisje Zeggelaar). Vijfde (onderste) rij v.l.n.r.: De eerste jongen is onbekend, daarnaast Willem Ploeg, Bartus Ploeg, Reint Hoevelaken, Henk Jan van Manen (broer van Gerrit van Manen), Jan Pol, Nico Koops en Trijntje Mosterd.

Klaasje gaat inmiddels in Lunteren naar de School met den Bijbel aan de Postweg, waarvoor ze een pokkenbriefje moet meebrengen als bewijs van een geslaagde inenting. De pokken waren een zeer gevreesde ziekte in de achttiende eeuw. Men schat dat 10% van de sterfte toen het gevolg was van pokken. Wie pokken had gekregen hield er lelijke littekens van over in het gelaat. Soms werden daarbij oogleden misvormd en leverde dit gevaar voor verlies van het oog op. Wanneer het gezicht was aangedaan sprak men van een mottig gezicht. In de steden waren de pokken een voortdurende bedreiging, op het platteland zag men de pokken meer als kortdurende epidemieën. Niet alle pokkenbesmettingen liepen even ernstig af, soms stierf een derde van de geïnfecteerden, soms maar enkele procenten. Vanuit het Midden-Oosten kwam in Engeland begin 1700 inenting met pokkenmateriaal in zwang. Gewoonlijk zag men na inenting slechts een twintigtal pokpuisten en niet de honderden die tot de dood leidden. In Nederland werden de eerste mensen rond 1770 ingeënt. Dat was slechts in bepaalde gevallen en uitsluitend met een vergunning toegestaan. Het was al eerder bekend dat mensen op het platteland tegen pokken beschermd waren wanneer zij besmet waren geweest met koepokken. Op 14 mei 1796 vond de eerste koepokenting plaats bij een Engels jongetje. Dit verliep goed en vanaf die tijd werd de vaccinatie zelfs vanaf de kansel in de kerken gepropageerd. Duizenden mensen worden ingeënt. In Nederland vindt de eerste vaccinatie plaats in 1799. In het begin was de enting vooral iets voor de elite, maar in de Franse tijd heeft koning Lodewijk Napoleon aangedrongen op een volksvaccinatie. Uit die tijd stamt het pokkenbriefje.

School met den Bijbel
Lunteren.

Schoonschrijfschrift van Klaasje van Harten uit 1914.

Op 12 november 1915 overlijdt op fruitbedrijf “Rossenhof” in Hien Klaasjes opa van moederszijde, Gilles Gijsbertus Hendriks. Hij bereikt de hoge leeftijd van 82 jaar. Oma Aalbertje Johanna Bikkel blijft achter op “Rossenhof”, samen met haar ongehuwde zonen Gerrit en Jit.

De ziekte van vader Aart van Harten wordt erger. De Lupus tast zijn gezicht ernstig aan. Vanwege vermeende besmettelijkheid heeft vader in huis zijn eigen bord, bestek en ander servies, dat door de overige gezinsleden absoluut niet gebruikt mag worden. Wekelijks vertrekt Aart met de trein vanaf station Lunteren naar het ziekenhuis in Utrecht, waar hij de nodige behandelingen ondergaat. Als Aart om welke reden dan ook niet op tijd is, blijft de trein in Lunteren wachten, want “Aart van Harten is er nog niet”. Aart gaat zelfs enkele malen met de trein naar Duitsland voor medische behandelingen die men in Utrecht niet kan bieden. Helaas baat dit alles niet.

Fragment uit het schoonschrijfschrift van Klaasje van Harten.

Station te Lunteren. Tegenover het station bakkerij Blankenstijn.

Lupus is Latijn voor wolf en erytheem betekent roodheid. Lupus kan globaal worden onderverdeeld in twee verschijningsvormen. Namelijk de huidvorm en een vorm waarbij ook andere organen betrokken zijn. Lupus is een auto-immuunziekte en valt onder de reumatische aandoeningen. Bij Lupus maakt het immuunsysteem afweerstoffen tegen lichaamseigen cellen. Samen vormen zij immuun-complexen welke ontstekingen kunnen veroorzaken in de bloedvaten waardoor ver-

schillende aandoeningen kunnen ontstaan in:

- de huid
- de inwendige organen
- het centrale zenuwstelsel
- de gewrichten en spieren

Ernstige vermoeidheid en overgevoeligheid voor licht en zonlicht zijn veelvoorkomende symptomen. Lupus kan acuut ontstaan of is jarenlang sluimerend aanwezig. De ziekteactiviteit kan wisselend zijn, maar ook in een langere rustige fase komen. Lupus is een ziekte die voornamelijk bij vrouwen voorkomt; ongeveer 1 op de 10 Lupuspatiënten is man. De ziekte komt het meest tot uiting bij vrouwen in de leeftijdscategorie van 15 tot 60 jaar, maar komt ook voor bij jonge kinderen en ouderen. De oorzaak van Lupus is tot op heden nog onbekend. Bij sommige patiënten kunnen ziekteverschijnselen ontstaan na blootstelling aan de zon. De zon is echter geen oorzaak van de ziekte; het kan wel ziekteverschijnselen opwekken.

Ondanks vaders ziekte gaat het gewone dagelijkse leven door in huize Van Harten. Er zijn goede familiebanden, zowel met vaders familie Van Harten als met moeders familie Hendriks. Bezoekjes worden regelmatig afgelegd, hoewel het in deze jaren niet eenvoudig is om eventjes naar de Betuwe te gaan. Een familiebezoek wordt daarom meestal met een briefje aangekondigd en vaak gevolgd door een overnachting, zeker bij de broers en zus van moeder Petronella. Klaasjes moeder Petronella is het derde kind uit het gezin van zes kinderen van opa Jilles Gijsbertus Hendriks (1833-1915) en oma Aalbertje Johanna Bikkel (1840-1920). De oudste, geboren in 1868, is oom Hendrik Johannes (Hend of Hent) Hendriks, spoorwegconducteur en getrouwd met tante Johanna Hendrika Jansen. Zij wonen in Arnhem. Oom Johannes (Hannes) Hendriks is geboren in 1870, postbode en getrouwd met tante Janna Johanna Reijn. Dit echtpaar woont in Ressen bij Bemmel. De vierde in het gezin is tante Johanna (Jo) Hendriks, geboren in 1874 en getrouwd met Hendrik van Druten, die koopman is. Zij wonen in Zetten. Vervolgens is er oom Gerrit Hendriks, geboren in 1878, boer en pas in 1917 getrouwd met tante Aaltje Eerbeek. Zij wonen in Hien, eerst op het fruitbedrijf "Rossenhof" van Gerrits ouders en later daar tegenover. Tenslotte de jongste, Jilles Gijsbertus (Jit), geboren in 1887. Jit is ongehuwd en een wat vreemde, in zichzelf gekeerde man. Hij woont later in huis bij zijn broer Gerrit en schoonzus Aaltje.

Klaasje is van jongs af aan een meisje dat van verzamelen en bewaren houdt. In haar verzameling van brieven en kaarten is de oudste een ansichtkaart van 20 juli 1916. Hij is van haar neef Johan van Druten. Johan is het oudste kind van haar tante Johanna en geboren terwijl zij nog ongehuwd was! Bij het huwelijk van Johanna met Hendrik van Druten wordt de kleine Johan geëcht en groeit hij op als het oudste kind in een later zeer kinderrijk gezin Van Druten. Als neef Johan dit kaartje schrijft is hij in militaire dienst en gelegerd in de Willemskazerne in Arnhem. Hij zit in het 2e Bataljon Compagnie 8 Infanterie. Hij schrijft:

Geachte oom en tante.

Met dezen zend ik u mijn groeten uit Arnhem en tevens feliciteer ik Klaasje met haar verjaardag. Bij mij thuis is alles nog goed en ik hoop dat bij u ook alles nog in den beste welstand is. Binnenkort kom ik een keer over. Ontvang verder de vele groeten van uw neef Johan van Druten.

Voor- en achterzijde kaart
Johan van Druten, 20 juli 1916.

Kaart van neef Gerrit Hendriks van 23 augustus 1917.
Badvrouwen in Scheveningen.

Een jaar later op 23 augustus 1917 ontvangt Klaasje op "De Berkhof" in Lunteren een kaart van haar neef Gerrit Hendriks, zoon van haar oom Hent (Hendrik) uit Arnhem. Hij is blijkbaar op vakantie in Scheveningen of een dagje uit. Hoewel dat een hele onderneming is met de bus en de trein gaat men toch soms voor één dag naar zee!

Op 16 november 1917 overlijdt Klaasjes oma Klaasje van Harten-van Veldhuizen. Klaasje is naar deze oma, de moeder van vader Aart van Harten, vernoemd. Oma Klaasje wordt 86 jaar oud.

Kaart van nicht Geurtje van Druten van 9 oktober 1918.
Veldstraat in Zetten.

Op 9 oktober 1918 komt er een mooie kaart uit Zetten van haar nichtje Geurtje van Druten, het zusje van neef Johan. Haar vader, Klaasjes oom Hendrik, is koopman en woont in Zetten op boerderij "De Fruitkamp".

Blijkbaar is het contact met oom, tante en kinderen Van Druten erg goed, want er komt regelmatig een kaartje. Ook op 6 september 1918, van neef Johan van Druten, gericht aan mejuffrouw Clazina van Harten, Berkhof bij de molen, Lunteren. Deze adressering is blijkbaar voldoende. Huisnummers worden nog nauwelijks vermeld op poststukken.

Zeist, 5 september 1918.

Geachte Klaasje.

Hierbij dat ik aan u verzoek voldoe om u een heleboel woorden te schrijven en hoop dat je deze kaart in de beste welstand moog ontvangen, gelijk ik deze van hier zend.
Doe vader en moeder de vele groeten en je zusjes ook en ontvang uzelf de groeten van hem die zich noemt neef Johan van Druten, Mourikstraat no. 16, p/a de heer Greven.

Met de gezondheid van vader Aart van Harten gaat het niet goed. Lupus tast zijn gezondheid steeds meer aan. Het wordt blijkbaar te duur om de pacht te betalen en ook te arbeidsintensief voor de zieke Aart om op boerderij "De Berkhof" te blijven wonen. Op 3 december 1918 koopt hij namelijk het boerenplaatsje "Het Middelstuk", aan de Barneveldseweg in Lunteren. Hemelsbreed niet ver van "De Berkhof". Vast en zeker is deze koop bedoeld om een woning voor zijn vrouw en kinderen zeker te stellen. Aart koopt "Het Middelstuk" voor 5100 gulden van Wouter van Maanen Wouterszoon, die het zelf op 16 februari 1891 heeft gekocht. Dat wil zeggen, de grond waarop hij in dat jaar "Het Middelstuk" laat bouwen. "Het Middelstuk" dankt zijn naam waarschijnlijk aan de grond waarop het staat, het Middelste veld. In de notariële akte staat het volgende vermeld: het boerenplaatsje "Het Middelstuk", gelegen in het Meulunterse veld onder Lunteren, bestaande in huis, vierroedige berg, tweeroedige berg, bakoven, erf, weg, tuin, bouwland, weiland en houtgewassen, samen groot twee hectaren en vijftig aren. Bepaald wordt dat Aart van Harten het gekochte Middelstuk op 22 februari 1919 kan aanvaarden. Aart betaalt Wouter van Maanen diezelfde 3 december de volledige koopsom van 5100 gulden in contanten. Zo gebeurt het dat het gezin Van Harten in het vroege voorjaar van 1919 verhuist van de vertrouwde "De Berkhof" naar "Het Middelstuk".

De gezondheid van Aart van Harten holt achteruit . Nauwelijks een jaar na de verhuizing naar "Het Middelstuk" overlijdt hij op 8 februari 1920 aan de gevolgen van de gruwelijke huidziekte Lupus, die hem zeker vijf jaar heeft geteisterd. Moeder Petronella blijft achter met vier dochters in de leeftijd van zes tot veertien jaar. Een erg zware opgave om dit gezin draaiende te houden voor een alleenstaande weduwe. Bovendien zijn de medische kosten die voor vader Aart gemaakt zijn erg hoog geweest. De familie en goede vrienden worden met een met de hand geschreven rouwkaart op de hoogte gesteld van het overlijden van Aart van Harten. Het zal niet zo snel gegaan zijn met de post, want de begrafenis vindt op de tiende dag na zijn overlijden plaats.

Boerderij "Het Middelstuk" in Lunteren, aan de huidige Barneveldseweg 17.

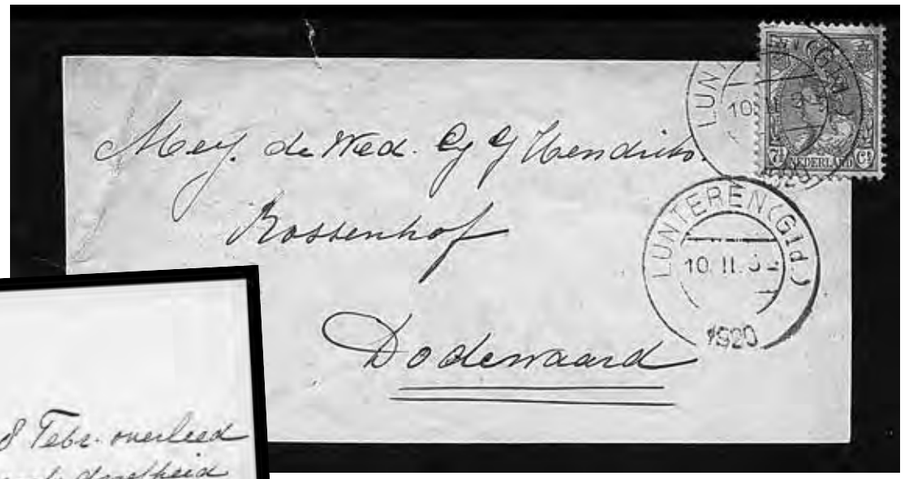

Rouwkaart Aart van Harten 10 februari 1918.

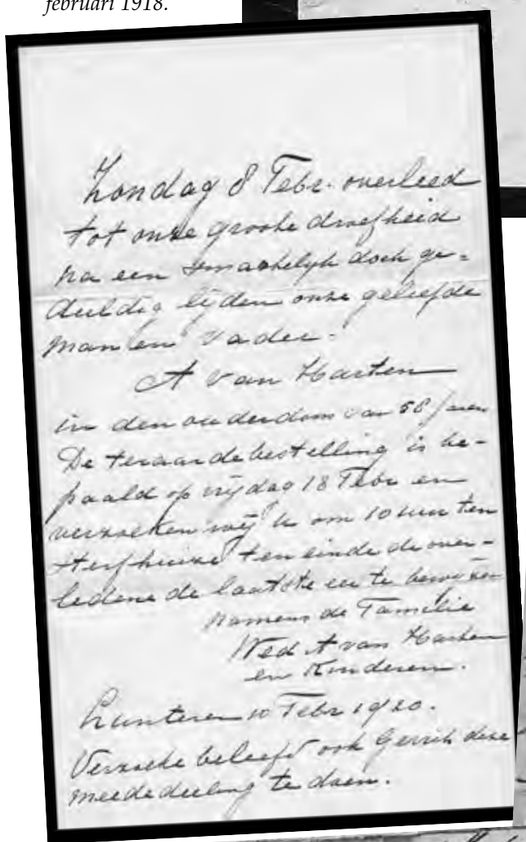

Maandag 8 Febr. overleed tot onze grote droefheid na een smartelijk doch geduldig lijden onze geliefde man en vader.

A. van Harten

in den ouderdom van 88 jaren. De terdeelstelling is bepaald op vrijdag 18 Febr. en mag men om 10 uur ten sterfhuize ten einde de overledene de laatste eer te bewijzen.

namens de Familie
Wed. A. van Harten
en Kinderen.

Lunteren 10 Febr. 1920.

Vertrouwt belief ook Gerrit diens meedeelingen te doen.

Als vader Aart van Harten overleden is, worden er handgeschreven rouwbrieven verstuurd. Deze gaat naar Petronella's hoogbejaarde moeder Aalbertje Johanna Bikkel, weduwe van Gilles Gijsbertus Hendriks. Zij woont nog op fruitbedrijf Rossenhof in Hien, bij Petronella's broer Gerrit en diens vrouw Aaltje.

Vanwege de gruwelijkheid van de verminking is er geen enkele foto van Aart van Harten bewaard gebleven. Een van het weinige tastbare dat van Aart is overgebleven is een handgeschreven meditatie voor de jongelingsvereniging van 8 december 1893.

Aart stond bekend als een eenvoudig en vroom man.

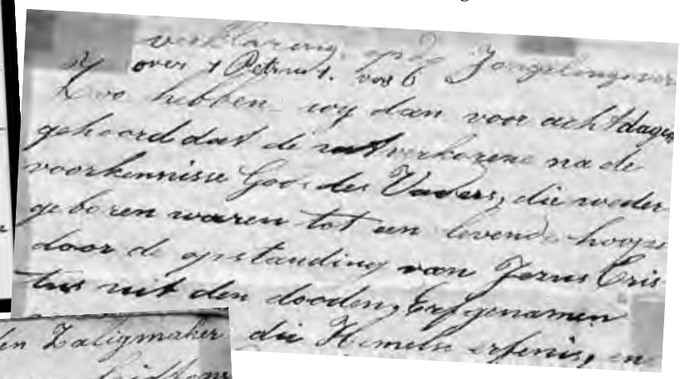

Handschrift Aart van Harten 8 december 1893 deel A.

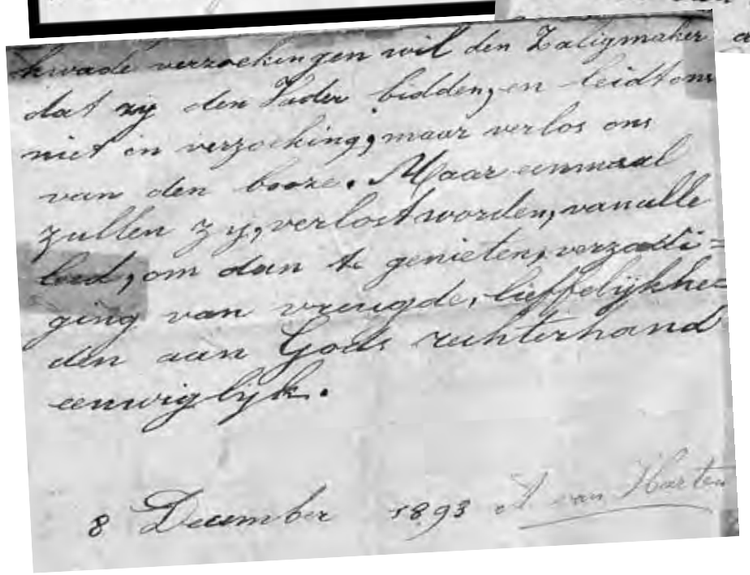

Handschrift Aart van Harten 8 december 1893 deel B.

Hoofdstuk 3

Het dagelijks leven aan het begin van de twintigste eeuw

Nederland ziet er aan het begin van de twintigste eeuw heel anders uit dan nu. Het is ook een tijd van grote veranderingen op allerlei gebied. Nederland telt in 1900 ruim vijf miljoen inwoners. De wegen zijn nog smal en leeg en auto's rijden er nog bijna niet. De meeste huizen hebben geen waterleiding, elektriciteit, gas en toilet met waterspoeling. Er sterven nog veel mensen door de slechte hygiënische omstandigheden. Tuberculose, in de volksmond tering, is een gevreesde ziekte, waaraan veel mensen lijden en overlijden.

Landarbeiders en boerenknechten verdienen in de hooitijd soms wel negen gulden per week. Maar in de wintertijd, als er weinig werk is, soms niet meer dan vijftig cent per dag. Nauwelijks genoeg om van te leven. Gelukkig krijgen ze vaak kost en inwoning op de boerderij van hun baas. Een brood van een pond kost vijf tot zeven cent, een liter melk zeven cent, suiker 22 cent per pond, vijf eieren elf cent en een pond rundvlees 35 cent.

Auto's zijn een zeldzaamheid. Veel gebeurt nog met de boerenkar met aangespannen paarden. Voor langere ritten is er de trein en in de grote steden de paardentram of de stoomtram. Ook zijn er al fietsen. Begin 1900 heeft nog slechts één op de vijftig Nederlanders een fiets. Het is dan echt een statussymbool. Een goede fiets kost wel 175 gulden en dat is een half jaarsalaris van een arbeider. In 1910 zijn er een half miljoen fietsen en in 1914 al 750.000. De prijs is dan onder de 100 gulden gezakt. Het duurt vrij lang voordat de auto op het platteland ingeburgerd raakt. In 1896 rijden in ons land de eerste auto's. Een Daimler in Wieringerwaard en een Benz in Den Haag. De snelheid is zo'n tweeënhalve kilometer per uur! In 1904 maakt de jonge koningin Wilhelmina met haar man prins Hendrik een autorit van Apeldoorn naar Vollenhove. De tocht van 75 kilometer wordt in drie uur volbracht. In 1914 zijn er in ons land al 4682 automobielen.

Koningin Wilhelmina.

De heer en mevrouw Van Ramshorst tijdens hun huwelijksreis in 1914 in een Ford T. Bron: www.mijnoudeauto.nl

Het is ook de tijd van het eerste vliegtuig. Op 1 september 1911 vliegt de 21-jarige Anthony Fokker met zijn zelfgebouwde vliegtuig De Spin om de St. Bavokerk in zijn woonplaats Haarlem. In 1919 wordt de KLM opgericht.

Rond 1900 heeft Nederland 19.000 telefoonaansluitingen. De telefoon is overgewaaid uit Amerika, waar Alexander Graham Bell in 1876 het eerste toestel fabriceert. De eerste toestellen in ons land zijn te vinden bij de gegoede burgers. Het platteland blijft nog lang van de telefoon buiten gesloten. Plattelandsdokters die vaak nog met koets en paard hun patiënten bezoeken besluiten meestal als eerste om telefoon te nemen. In 1920 zijn er al 116.000 telefoonabonnees. In het jaar 1915 heeft het dorp Ede 52 abonnees. Lunteren heeft er slechts vijf: notaris A. Dinger, W. Wilbrink, A.M. Pannenborg, J.H. Zeeman van Huize De Boeckhorst en A.Ed. Dinger van Huize Dennenhorst. In Ederveen zijn slechts twee aansluitingen, te weten Paul H. Sayers van Huize De Bruijn-Horst en B.E. Cornelius van Huize "Mariënhof".

Al in de tweede helft van de negentiende eeuw begint in ons land de elektrische verlichting. Allereerst in de grotere steden. Veel plattelandsgemeenten moeten ook hier vrij lang op wachten. Tussen 1910 en 1930 dringt de elektriciteit langzamerhand door tot het platteland.

Een bijzonderheid is de invoering van de zomertijd op 1 mei 1916. Op het platteland brengt dat veel tumult teweeg. Boeren moeten nog een uur eerder uit bed om de koeien te melken om de melk op tijd aan de fabriek te krijgen. Het is dan nog donker. Als 's avonds voor de tweede keer gemolken wordt schijnt de zon nog volop. De boeren en de melkers vinden het maar niets. Na de verkiezingen van 1922 is de zomertijd een belangrijk politiek onderwerp. De Tweede Kamer neemt een voorstel aan om de zomertijd weer af te schaffen. De Eerste Kamer zet, onder druk van de grote steden, een streep door de wet. De zomertijd blijft dus bestaan. De reactie van de boeren is simpel: dan maar gewoon een uur later melken, want om midden in de nacht het bed uit te moeten, daar voelt niemand voor.

Hoofdstuk 4

Klaasje in de Betuwe

Na het overlijden van vader Aart van Harten valt het voor moeder Petronella niet mee om de eindjes aan elkaar te knopen. Om het krappe gezinsbudget te ontlasten wordt de oudste dochter Klaasje al enkele maanden na het overlijden van haar vader ondergebracht bij haar oom Gerrit Hendriks en tante Aaltje Hendriks-Eerbeek in de Betuwe, in het kleine plaatsje Hien bij Dodewaard. Oom Gerrit, die een broer is van Klaasjes moeder, en tante Aaltje zijn op 25 januari 1917 getrouwd. Beiden zijn bij het huwelijk al 38 jaar en er komen helaas geen kinderen meer. Gerrit en Aaltje zijn elkaars volle neef en nicht: hun moeders zijn zussen!
Zij wonen op het fruitbedrijf "Rossenhof", dat ook al in bezit was van Klaasjes grootouders Gilles Gijsbertus Hendriks en Aalbertje Johanna Bikkel. Omdat grootvader Gilles Gijsbertus in 1915 is overleden, wonen Gerrit en Aaltje in bij Gerrits moeder op de oude boerderij "Rossenhof".

Oom Gerrit Hendriks en tante Aaltje Hendrik-Eerbeek in Hien.

Klaasje is pas veertien jaar oud, als ze bij oom Gerrit en tante Aaltje gaat wonen. Een hele stap voor zo'n jong meisje om het vertrouwde ouderlijk huis te moeten verlaten. Ook haar oma, de weduwe Aalbertje Johanna Bikkel en de ongetrouwde broer van oom Gerrit, de 33-jarige oom Jit wonen bij oom Gerrit en tante Aaltje in. Tante Aaltje moet volgens de verhalen een lieve vrouw geweest zijn. Oom Gerrit is een man met humor, die gezellig pruimtabak pruimt en weg spuugt! Oom Gerrit houdt van een grapje, maar kan het zelf niet erg waarderen als hij voor de gek wordt gehouden. Oom Jit is "anders", een stille man, die door de omgeving als een beetje vreemd wordt beschouwd. Het leven op "Rossenhof" is voor de jonge Klaasje een klein feest. Het is erg gezellig met haar oma, haar ooms en tante en ze wordt er echt verwend! Oom Gerrit en tante Aaltje beschouwen de jonge Klaasje al snel een beetje als hun dochter. "Rossenhof" is een gewone boerderij, aan de rand van Hien, vlakbij de Waal en ook vlakbij de kerk van Hien en de oude herberg "De Engel". Rond 1960 wordt deze boerderij afgebroken. Naast deze boerderij van Klaasjes grootouders staat een oude herenhuis dat ook de naam "Rossenhof" draagt.

Klaasje is nauwelijks in Hien aangekomen of op 8 juni 1920 komen er al twee mooie kaarten van haar vriendinnen Heintje de Bruin en Geurtje Kieft uit Lunteren. De kaarten zijn beide gericht aan "de jonge juffrouw Clazina van Harten, p/a Mej. de Wed. G.G. Hendriks, "Rossenhof" te Hien, gem. Dodewaard". De kaarten vormen het bewijs dat Klaasje ongeveer in mei 1920 naar de Betuwe is vertrokken.

Nichtje Jo(hanna) Hendriks uit Bemmel is de dochter van oom Johannes Hendriks uit Ressen, bij Bemmel. Ze schrijft een kaartje aan Klaasjes moeder, haar tante, als die in 1920 net weduwe is. Ze heeft blijkbaar een dagje in Lunteren doorgebracht. De kaart is gedateerd

Groet uit Lunteren, kaart van vriendin Heintje de Bruin uit Lunteren van 8 juni 1920.

23 augustus 1920.

Jo schrijft:
Bemmel, 23 augustus.
Beste tante en nichtjes.
Het huisje dat in het midden staat wordt door ons bewoond.
Nogmaals dank voor de dag die ik bij u heb mogen door brengen. Uw nichtje Jo.

Op de Plak in Bemmel. Kaart van nichtje Johanna Hendriks van 23 augustus 1920.

In Lunteren gaat het leven na het overlijden van vader Aart van Harten zo goed en zo kwaad als dat gaat verder. Op 10 september 1920 komt er in Lunteren een kaartje voor weduwe Petronella van Harten-Hendriks van neef Johan van Druten. Neef Johan is erg trouw in het schrijven en bijzonder begaan met het vaderloze gezin Van Harten. Het is een mooie kaart uit Amersfoort. Johan schrijft het volgende.

Beste tante en nichtjes.

Even zal ik wat van mij laten horen. Ik maak het goed, tenminste dat gaat wel, hoewel kostganger gauw verveelt, zo u ook wel zult begrijpen. Maar even de reden van mijn schrijven is dat u mijn adres wist en ook kom ik je nog een keer opzoeken van de zomer, hoewel hij haast om is. U moet niet denken dat Amersfoort zo mooi is als op deze kaart, hoor, want het lijkt er niet op. Nu tante, ontvang de vele groeten van uw neef Johan van Druten.

Moeder Petronella Hendriks vergeet haar dochter Klaasje niet. Vanuit Lunteren gaat er met regelmaat een briefje naar "Rossenhof". De datum van onderstaande brief is onbekend, maar waarschijnlijk is het geschreven in de tweede helft van het jaar 1920. In de brief wordt gesproken van "moeder". Dat is de moeder van Petronella, Aalbertje Johanna Bikkel, geboren in 1840 en overleden te Hien op 5 november 1920. Deze oma van Klaasje woont in bij oom Gerrit en tante Aaltje en kan dus "goede raad" geven over de besteding van Klaasjes zakgeld. Er is een stuk stof gekocht om kleding van te maken. De meeste kleding wordt in deze tijd zelf gemaakt. Kleding uit de winkel is iets voor speciale gelegenheden.

Beste kind, je zult zeker wel denken, moeder schrijft helemaal niet, maar ik heb donderdag maar één staaltje meegebracht. Bij Kr. was maar één mooi stuk en dat vind ik zo duur, het is 1.30 m breed maar kost nog iets meer als zes gulden en ik nam er geen tijd meer van om terug te gaan in een andere winkel. Nu ben ik gereed om naar Lunteren te gaan, want ik moet naar de notaris en dan zal ik meteen eens bij Van de Berg zien. Anders wacht ik maar weer tot donderdag en dan neem ik het maar naar mijn eigen zus. Ik zal het dure staaltje hierbij insluiten, dan moet je maar eens met tante overleggen wat haar dunkt. Je zou vier el van die breedte nodig hebben en dan komt het bovengoed op 25 gulden. Het is prachtig aan het strand. Als het niet zo duur was, nam ik het vast, maar nu zal ik eerst nog eens zien. Ik hoor van Bertha dat je van plan bent om voor mij iets te kopen, maar dat mag je niet doen.
Wees spaarzaam met je centen en geef ze niet maar zo lichtvaardig uit. Heb je al aan tante gevraagd of je kunt gaan om te passen op de vastgestelde tijd? Moeder zeide je kon beter een paar witte rokken kopen dan dat sprei. Daar moest je nog maar eens mee wachten, zei ze. En een kleedje voor het tafeltje kunnen wij hier wel kopen. Verder geen nieuws. Wees verder allen gegroet. Je moeder.

Ik heb bij Van de Berg een staaltje uitgezocht. Iets minder in prijs, maar het is nog duur. Ik kan je er niets van sturen, want ze hebben het niet in de winkel. Het is blauwgrijs en hoop dat het in je zin zal zijn als je komt.

Je moeder.

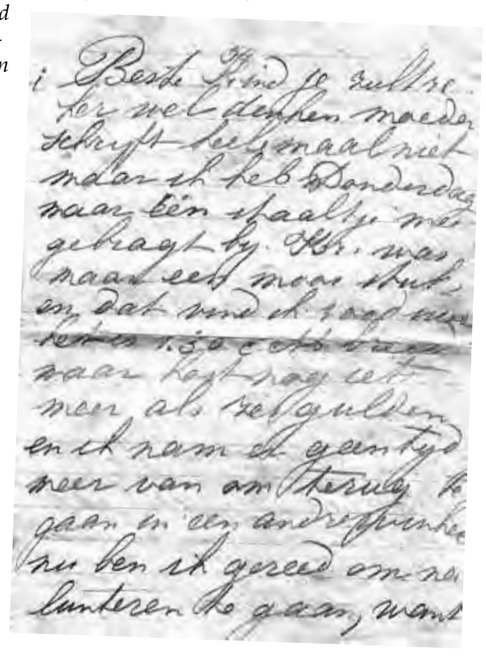

Handschrift moeder Petronella Hendriks 1920.

In de herfst van 1920, als grootmoeder Aalbertje Johanna Hendriks-Bikkel nog leeft, komt er in Lunteren een mooie kaart aan voor Klaasjes zusje Eefje. Het is een oude afbeelding van het nabij Hien gelegen dorp Opheusden, waar Klaasjes moeder vandaan komt. Klaasje verblijft al enige maanden op "Rossenhof" en heeft inmiddels een aantal vriendinnen. Ook krijgt ze veel bezoek, onder meer van haar zussen. Deze kaart heeft veel afzenders en ze zijn in een jolige bui: "Klaasje, Klara, Neeltje, Hanna, Jantje, Hannes, tante Jans, tante Aaltje, oom Gertje, oom Jitje en ook je lieve grootmoe!"

Opheusden. Kaart van Eefje van Harten 1920.

Eind 1920 of begin 1921 komt er voor Klaasje op "Rossenhof" een kaartje van haar vriendin Jansje Werkman uit Lunteren. Ze vergist ze pijnlijk bij de adressering. Ze schrijft: aan mejuffrouw K. van Harten, p/a de wed. G.G. Hendriks, "Rossenhof", Dodewaard. Maar oma Hendriks is enkele weken daarvoor op 5 november 1920 overleden en "wed. G.G. Hendriks" is doorgestreept. De kaart geeft een mooi panoramabeeld van Lunteren rond 1920. Rechts is het fraaie stationsgebouw te zien en links de bakkerswinkel van Blankestijn.

Kaart van Jansje Werkman uit Lunteren 1920.

Na het overlijden van oma Aalbertje Johanna Hendriks-Bikkel op "Rossenhof" wordt boerderij "Rossenhof" verkocht, want de boedel moet verdeeld worden. Aan de overkant van de weg, recht tegenover boerderij "Rossenhof", wordt een nieuw huis gebouwd voor oom Gerrit en tante Aaltje. In de stoep bij de voordeur staat het jaar 1921. Het huis krijgt als naam "Den Heuvel", want achter dit huis heeft in vroeger tijden een kasteeltje gestaan, dat op een verhoging lag en "Den Heuvel" of "Hienderoord" heette. Het huis van oom Gerrit heet tegenwoordig weer "Hienderoord". Ook Klaasje verhuist mee, samen met de ongetrouwde oom Jit. In dit nieuwe huis beleeft Klaasje enkele gelukkige jaren bij haar oom en tante. Oom Gerrit boert er een beetje en hij heeft een flink aantal fruitbomen op zijn erf.

De enveloppen van brieven aan Klaasje vermelden vanaf nu wisselende namen voor het huis. Er wordt soms nog gesproken van "Rossenhof", maar ook van "Den Heuvel". Deze naam wordt het meest gebruikt in de brieven van en aan oom Gerrit en tante Aaltje. "Hienderoord", de huidige naam, staat op geen enkele envelop. Dat is de naam die in de jaren zestig aan het huis wordt gegeven. Na het overlijden van oom Gerrit in december 1963 wordt het huis namelijk verkocht aan de heer Schuiling, die vanaf zijn jeugd ook in Hien woont. Eigenlijk heeft hij het huis al eerder gekocht, na het overlijden van tante Aaltje in 1956, onder voorwaarde dat Gerrit en zijn broer Jit er tot hun dood mogen blijven wonen.

Vlakbij het huis van oom Gerrit en tante Aaltje staat de oude kerk van Hien. 's Zondags gaan oom Gerrit, tante Aal-

tje en Klaasje hier echter niet ter kerke. Tante Aaltje is een Eerbeek en de familie Eerbeek kerkt in de Gereformeerde Gemeente te Opheusden. In Opheusden, aan de Dalwagenseweg staat ook het ouderlijk huis van tante Aaltje. Haar moeder Jansje Eerbeek-Bikkel woont daar nog en ook Aaltjes broer Johannis met zijn vrouw en kinderen. Klaasje gaat graag mee naar de kerk en leert daar zelfs de oude psalmen van Datheen zingen.

Tegenover "Den Heuvel" staat een prachtig herenhuis, dat bewoond wordt door de familie Geurts van de plaatselijke jamfabriek. Deze fabriek staat enkele honderden meters verder, in de richting van Dodewaard.

Hervormde Kerk in Hien, vlakbij boerderij "Den Heuvel".

Boerderij "Den Heuvel" of "Hienderoord" in Hien. Woonhuis van oom Gerrit en tante Aaltje Hendriks.

Op 10 maart 1921 komt er op boerderij "Het Middelstuk" in Lunteren een mooie kaart uit Barneveld van nichtje Melia van Maanen van boerderij De Burgwal voor Klaasjes zus Bertha van Harten. De moeder van Melia is een zuster van Klaasjes vader Aart van Harten.

Huis familie Geurts, tegenover boerderij "Den Heuvel" in Hien.

Langstraat in Barneveld Kaart nicht Melia van Maanen van boerderij "De Burgwal" van 10 maart 1921.

Melia schrijft: *Geachte familie. Met deze wou ik u laten weten of het goed is dat ik a.s. dinsdag kom. Als het niet uitkomt, schrijf dan spoedig terug. En verder geen nieuws.*

Na het overlijden van Klaasjes oma Hendriks-Bikkel moet boerderij "Rossenhof" worden leeggehaald en de boedel wordt verdeeld. Er is blijkbaar een testament gemaakt, want notaris A. Harp in Opheusden heeft een trouwboekje nodig. Er wordt gesproken over de verdeling van de spullen en moeder vindt het blijkbaar tijd worden om een en ander nu afgehandeld te hebben. Ze schrijft haar broer Gerrit en schoonzus Aaltje de volgende brief.

Lunteren, 25 april 1921.

Waarde broeder en zuster.

In goede welstand zet ik mij even neder om u een regel of wat te schrijven. Ik ontving verleden week een brief van notaris Harp om mijn trouwboekje aan hem over te zenden, hetwelk ik ook gedaan heb. Hij schreef mij daarbij dat ik aanstaande dinsdag of op een der volgende dagen mijn geld kon halen op zijn kantoor.
Hij wilde het mij ook wel sturen maar nu had ik gedacht als hij het aan u wilde geven. Maar misschien kun je het zonder bewijs wel niet krijgen. Dan was dat voor mij zo makkelijk. Dan kwam ik het vrijdag bij u halen en dan had ik zo graag alles wat we onder elkander verkocht hebben ook aan de kant. Want ik wil daar liever niet weer over komen en ik vind het beter dat alles maar tegelijk afgewerkt wordt. Mocht het u of de anderen beter uitkomen bij voorbeeld donderdagmiddag, dan zou ik ook wel kunnen. Dan bleef ik over tot vrijdag.
Dan kwam ik met de trein die om 12.00 uur uit Lunteren vertrekt en als jij dan het geld niet kon krijgen wilde ik wel over Heusden gaan, maar dan moet Klaasje me maar komen halen aan de tram. Want dan weet ik geen weg. Wil dus zo goed zijn en schrijf mij een en ander en wat u dunkt dat het beste is. Wij zijn allen goed gezond en hopen van u en uw huisgenoten hetzelfde. Wees verder van ons allen hartelijk gegroet, verblijvende uw zuster Petronella.

Ik heb voor Klaasje naar een fiets uitgehoord, maar Van Heerd zei aan een goede tweedehands fiets was haast geen aankomen. Hij meende dat het wijzer was een sterke nieuwe te nemen, die wilde hij heel compleet leveren voor negentig gulden.
Dus dat moeten we dan nog maar eens zien.

Dag.

Foto GA Ede 17492 en in privébezit. De Dorpsstraat te Lunteren rond 1916-1920, ter hoogte van hotel "De Veluwe", waarvan het reclamebord links te zien is, gezien in noordoostelijke richting. Op het reclamebord rechts staat "tabak, sigaren en schrijfbehoeften" voor de zaak van manufacturier G. van den Berg, die werkelijk van alles en nog wat verkocht.

Moeder Petronella is ook druk met de nalatenschap van haar man Aart van Harten en boedelverdeling daarbij. Op 11 juni 1921 gaat ze daarvoor naar de Lunterse notaris Dinger. Haar zwager Hendrik van Harten, de broer van de overleden Aart, is benoemd tot toeziend voogd over de vier minderjarige dochters Klaasje, Bertha, Eefje en Gijsje. In het belang van de vier dochters wordt besloten een volledige boedelbeschrijving te maken, wat een erg mooi beeld geeft van het bezit van Klaasjes ouders.

De nalatenschap betreft:
- Het boerenplaatsje "Het Middelstuk", gelegen in het Meulunterse veld onder Lunteren, gewaardeerd op 6750 gulden.
- De inboedel gewaardeerd op 2249 gulden.
- Contant geld ten bedrage van 25 gulden.
- Een vordering ten laste van notaris Dinger wegens uitstaande gelden, 200 gulden.
- Rente 6 gulden.

Tezamen bedraagt de nalatenschap 9230 gulden.

Bij de koop van "Het Middelstuk" op 3 december 1918 heeft Aart van Harten 2000 gulden geleend van notaris Dinger. Dat gaat natuurlijk van de 9230 gulden af. Daarnaast zijn er nog enkele kleine schulden en een rekening van dokter Kimmijser van f 17,50 voor de verzorging van de zieke Aart van Harten. De begrafenis heeft zestig gulden gekost. De nalatenschap bedraagt, na aftrek van de schulden, 6920 gulden, waarvan de helft voor moeder Petronella is. Uiteindelijk blijft er voor de vier dochters een bedrag over van 3460 gulden. Dat is 865 gulden per persoon. Dit wordt omgezet in een vordering op hun moeder, die nu nog niet opeisbaar is.
Enkele zaken die in de boedel worden genoemd: drie koeien van 450 gulden per stuk, een kalf van 30 gulden, varkens voor 120 gulden en zestig kippen die samen 240 gulden waard zijn, diverse gereedschappen en meubels, waaronder een klok, schilderij en spiegels, een statenbijbel van twaalf gulden en een wekker. Toeziend voogd oom Hendrik van Harten heeft de taak om op het goede beheer van de boedel toe te zien.

Op 16 juli 1921 komt er weer een kaartje van vriendin Jansje Werkman uit Lunteren. Hij is gericht aan Klaasje op "Rossenhof" in Hien. Gaat Jansje op zaterdag Klaasje tegemoet, als die op weg is van de Betuwe naar huis? We weten in ieder geval dat ook Jansje in een betrekking is.

Beste Klaasje.

Vanmiddag heb ik je brief in goede welstand ontvangen. Ik was er erg blij mee. En mevrouw vindt het ook goed. Dus ik kom met de trein van twee uur. Dan zal ik in Wageningen wel wachten totdat je komt. Nu dan, tot zaterdag.
Vriendelijk gegroet. Jansje Werkman.

Anderhalf jaar na het overlijden van vader Aart van Harten, op 3 september 1921, hertrouwt Klaasjes' moeder Petronella Hendriks, de weduwe van Aart van Harten, in Ede met Jan van den Brink. Hij is geboren in Barneveld op 13 februari 1876 en zoon van Aart van den Brink en Heintje van Esveld. De bruid is dan 49 jaar, de bruidegom 45 jaar. Het is waarschijnlijk niet direct een huwelijk uit liefde, maar uit noodzaak. Een alleenstaande weduwe met kinderen heeft het moeilijk om de eindjes aan elkaar te knopen. En een alleenstaande weduwnaar kan moeilijk de zorg voor de kinderen combineren met het werk. Het echtpaar Van den Brink gaat wonen op boerderij "Het Middelstuk" aan de Barneveldseweg 17 onder Lunteren, het nog vrij nieuwe adres van moeder Petronella en haar dochters. Jan van den Brink is weduwnaar van Maria van Veldhuizen, geboren te Barneveld op 5 september 1880 en overleden te Ede op 24 april 1919, 38 jaar oud. Met haar was hij gehuwd te Barneveld op 25 september 1903. Jan heeft drie kinderen uit dit eerste huwelijk: Heintje van zeventien jaar, Aart van twaalf jaar en Jan van negen jaar oud. Hij woont van 22 februari 1906 tot zijn tweede huwelijk op boerderij Nieuw Wormshoef in Lunteren, vlakbij het gezin van weduwe Van Harten, op zo'n tweehonderd meter afstand. Jan pacht deze boerderij, gebouwd in 1877, van Hendrik van Domselaar. Petronella Hendriks en Jan van den Brink trouwen uitgerekend op de verjaardag van Jans jongste zoon Jantje. Zo ontstaat er een nieuw gezin met maar liefst zeven kinderen. Ten tijde van dit tweede huwelijk wonen er nog zes thuis: Gijsje van Harten (zeven jaar), Eefje van Harten (elf jaar), Bertha van Harten (veertien jaar), Jan van den Brink (negen jaar), Aart van den Brink (twaalf jaar) en Heintje van den Brink (zeventien jaar). Het is een hele opgave voor de ouders om dit gezin draaiende te houden. Bovendien is de ruimte in "Het Middelstuk" ternauwernood toereikend voor dit grote gezin. Zodra het mogelijk is zullen Heintje en Bertha het huis uit moeten om ergens als dienstbode de kost te verdienen.

Jan van den Brink en Petronella Hendriks.

Klaasje vertrekt na het huwelijk van haar moeder weer snel naar haar oom en tante in Hien.
Negen dagen na het huwelijk komt er een kaartje voor Klaasje aan in Hien op "Rossenhof", van haar zusje Bertha. Die verblijft op dat moment in Arnhem bij de broer van moeder, oom Hendrik Johannes Hendriks (ome Hent) en tante Johanna Hendrika Hendriks-Jansen. Zo wordt het nieuwe samengestelde gezin even een beetje extra rust gegund. Bertha schrijft:

Arnhem, 12 september 1921.

Beste Klaasje en familie.

Zoals u mijn plan wist ben ik zaterdag in Arnhem goed aangekomen. Gerrit was aan het station. Een zondag zijn wij bij dominee Wisse in de kerk geweest. Van Arnhem heb ik nog niet erg veel gezien. Het regende zo, nietwaar? Oom komt a.s. vrijdagmorgen voor veertien dagen. Of wij nog komen weet ik niet.

Nou, gegroet van Bertha.

Het moet in het jaar 1921 geweest zijn dat Klaasje begint aan haar poëzie album. De eerste pagina vult ze zelf en daarna komen er ruim tien jaar lang familieleden en vrienden aan bod in dit prachtige album. Vrienden uit Lunteren, maar ook uit het Betuwse Hien. Zo zijn de handschriften van die personen die Klaasje dierbaar zijn bewaard voor later.

Poëzie album Klaasje van Harten. Handschrift Klaasje 1921.

Haar oom Jit, vrijgezel en huisgenoot in Hien bij tante Aaltje en oom Gerrit, is een wat vreemde en teruggetrokken man. Toch laat onderstaand gedicht van zijn hand een serieuze inborst zien. Het moet geschreven zijn in het jaar 1921.

Moeders kind

Zachtjes luidt het avondklokje.
Alles keert te ruste in.
Voog'len zingen treurige lied'ren.
't Zonlicht daalt het westen in.

Achter in het stille klooster.
Zuster in de zwarte dracht.
Zijn de zieken aan 't verplegen.
Die gewond zijn aangebracht.

Beide deuren zijn reeds open.
En een zuster treedt daarin.
Met een jong'ling in haar armen.
Die nooit weer ten strijde ging.

Achter in het stille klooster.
Klopt een droeve moeder aan.
Ligt mijn zoon hier zwaargewond soms?
Zou zo graag eens tot hem gaan.

Lieve moeder, sprak de zuster.
Uwen zoon, hij leeft niet meer.
Al zijn lijden is geweken.
Hij stierf voor zijn land en eer.

In het klooster aangekomen.
Wierp zij 't witte doodskleed aan.
En in tranen stort zij neder.
Delf voor hem en mij een graf.

Op het kerkhof ligt begraven.
Eene moeder met een zoon.
Beiden strijden nu voor eeuwig.
Ja, voor eeuwig voor Gods troon.

Oom Jit schreef er nog bij: Dit heeft

J.G. Hendriks op de 26e september geschreven in Hien, gemeente Dodewaard voor Klazina van Harten, Lunteren.

Klaasje van Harten in 1921.

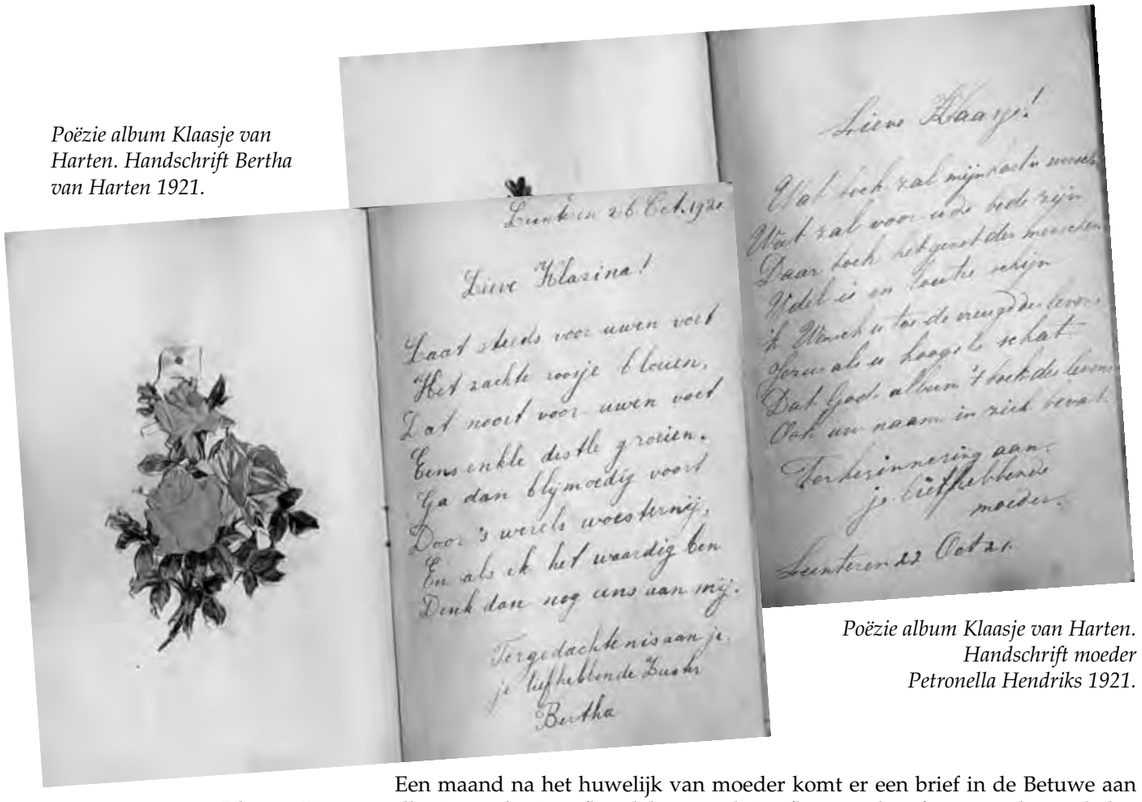

Poëzie album Klaasje van Harten. Handschrift Bertha van Harten 1921.

Poëzie album Klaasje van Harten. Handschrift moeder Petronella Hendriks 1921.

Een maand na het huwelijk van moeder komt er een brief in de Betuwe aan voor Klaasje. Er is van alles te regelen ter afhandeling van het erfhuis en de erfenis van de overleden Aart van Harten, nu er een tweede huwelijk is gekomen. Moeder spreekt al van een werkhuis voor stiefdochter Heintje, dus dat is al een mond minder te voeden. Nu zijn er nog vijf kinderen thuis. Dat het geen vetpot is en de eindjes aan elkaar geknoopt moeten worden, spreekt overduidelijk uit de brief. De eerste tijd wordt er wederzijds kennis gemaakt met de nieuwe familie. Ooms en tantes komen op bezoek of worden bezocht.

1 oktober 1921.

Beste Klaasje.

Even wil ik u laten weten hoe of het hier gaat. Wij zijn allen nog al goed gezond. Heintje is weer beter. Ze gaat alledag weer naar Dekker, dus willen we maar weer hopen dat het weer gaan zal. En met de voet van Bertha schijnt het gelukkig nogal mee te vallen. Hij is weer zo wat dun. Ze heeft er weinig last meer van. Vanmiddag komt Geurtje Kieft bij haar. En we moeten appels schillen om te drogen morgen. Vrijdag moet er een zak vol klaar zijn, dus je kunt wel denken dat we druk zijn. Gisteren hebben we drie nieuwe ooms en tantes op visite gehad. Je zult wel weten wie. Tante Drieka was al goed gewend in Terschuur. Vandaag over acht dagen zijn we bij tante Gijsje uitgenodigd. Wij zijn net thuis van Barneveld. Ik heb fl. 17,25 voor 100 eieren gehad. We hadden samen nog 260 van een week, dus dat gaat nog al. En vader had nog een mandje haantjes. Die heeft hij verkocht voor fl. 1,20. Hij had aan huis fl. 1,30 kunnen krijgen, dus dat was een kleine schadepost van fl. 0,10, maar enfin, dat is nog wel te overkomen. Hier komt aanstaande maandag over acht dagen de familie Van de Veen en dan had ik graag dat je daar ook bij was. En je komt volgens de briefkaart van tante deze week toch niet thuis, dus nu moet je het met tante maar zien te overleggen dat je niet voor dinsdag naar huis behoeft te gaan. Me dunkt, dat zal wel gaan. Bertha heeft het horloge ook weer in orde. Het kleine kalf en de nieuwe varkens groeien goed. Bertha had nog wel zin om een acht dagen naar jullie te komen, maar wij zijn hier zo druk. Zolang het erfhuis niet aan kant is, zal het wel niet gaan. Bedank tante voor de briefkaart en ansicht. Heeft ze een mantel gekocht? Dag van ons allen en van je liefhebbende moeder. De groeten aan de hele familie.

Moeder Petronella Hendriks maakt met regelmaat de gang naar het postkantoor van Lunteren om een brief voor Klaasje te posten.

Als Klaasje in de Betuwe bij tante Aaltje en oom Gerrit Hendriks in huis is, krijgt ze er meteen een hele familie bij. Het kinderloze echtpaar neemt Klaasje als een ware dochter op en naar alle waarschijnlijkheid hebben ze met Klaasje ook best een beetje kunnen pronken. Tante Aaltjes moeder, Jansje Bikkel, is ook de tante van Klaasjes moeder Petronella Hendriks. Dus een oudtante van Klaasje. Maar in huize "Rossenhof" wordt Jansje Bikkel natuurlijk grootmoeder genoemd. Ook door Klaasje en dat is leuk, want in 1920 heeft zij door de dood van haar laatste grootouder, Aalbertje Johanna Bikkel, die een zus was van Jansje Bikkel, geen grootouders meer. In verschillende brieven aan Klaasje wordt gesproken over grootmoeder. Daar wordt dan naar alle waarschijnlijkheid Jansje mee bedoeld. Tante Jansje is getrouwd geweest met Jan Eerbeek, een boomkweker uit Opheusden. Jansje is geboren op 19 juni 1846 in Opheusden en Jan is geboren op 5 oktober 1831 in Eck en Wiel en overleden in Kesteren op 19 april 1905. Ze zijn getrouwd op 20 mei 1870 in Kesteren. De ouderlijke boerderij staat aan het Kloostereind te Opheusden. De oudste zoon Johannis, de broer van tante Aaltje, heeft de boomkwekerij van zijn vader Jan na diens overlijden overgenomen.

Jansje Bikkel, geboren op 19 juni 1846 te Opheusden.

Het Kloostereind in Opheusden waar het fruitbedrijf staat van Johannis Eerbeek.

De ouders van tante Aaltje, Jan Eerbeek en Jansje Bikkel hebben zes kinderen: Johannis Eerbeek (1871-1937), getrouwd met Klaartje Jager (1867-1947) en Dirk Eerbeek (1873-1952) die getrouwd is met Maria Hendrina Busquet (1878-1915). Zij overlijdt op 7 maart 1915 in het kraambed. Dan trouwt hij voor de tweede keer met Dina Das (1891-1969). Het derde kind is Johanna Eerbeek (1875-1940), getrouwd met Cornelis van Veldhuizen (1871-1948). Het vierde kind is Aaltje Eerbeek (1878-1956), getrouwd met Gerrit Hendriks (1878-1963). Het vijfde kind is Jan Eerbeek (1880-1964), getrouwd met Bartha van Leeuwen (1895-1956). Tenslotte Neeltje Eerbeek (1886-1973), getrouwd met Hermanus P. Burgstede (1882-1964). Met grote regelmaat komen deze voor Klaasje nieuwe ooms en tantes in Hien over de vloer of worden ze bezocht. Vooral het gezin van oom Johannis Eerbeek en Klaartje Jager in Opheusden op het ouderlijk fruitbedrijf aan het Kloostereind is favoriet bij Klaasje. Dochter Netta (Jannette Alida Clara) is geboren op 10 mei 1906 en slechts een klein jaar jonger dan Klaasje. Vanuit Hien is het Kloostereind eenvoudig per fiets te bereiken en de meisjes zien elkaar vaak. Netta heeft nog een broer Dirk, geboren op 22 juli 1904, een broer Jan, geboren op 14 februari 1908, een broer Johannis, geboren op 24 augustus 1911 en een broer Reindert, geboren op 1 december 1913. In de Betuwe en later als ze weer in Lunteren woont, gaan Klaasje en Netta met elkaar om als nichtjes en als dikke vriendinnen.

V.l.n.r. Dirk Eerbeek, Netta Eerbeek en Jan Eerbeek rond 1916.

Tante Neeltje Eerbeek, zus van Klaasjes tante Aaltje Hendriks-Eerbeek met haar nichtje Netta Eerbeek. Foto 1916.

Lieve Klaasje!
Je vraagt me of ik op dit blad
Aan u een vers wil schenken
Opdat gij bij 't zien zoo van
Aan mij zoudt willen denken.
'k Voldoe hierbij aan u verzoek.
Maar gaarne wilde ik weten
Of je ook zonder verzenboek
Mij nimmer zuld vergeten.
Herinnering
Je liefhebbende
Netta v. Eerbeek.
Amsterdam 9 Dec.
1921

Poëzie album Klaasje van Harten. Handschrift Netta Eerbeek 1921.

Poëzie album Klaasje van Harten. Handschrift Aaltje Hendriks-Eerbeek 1922.

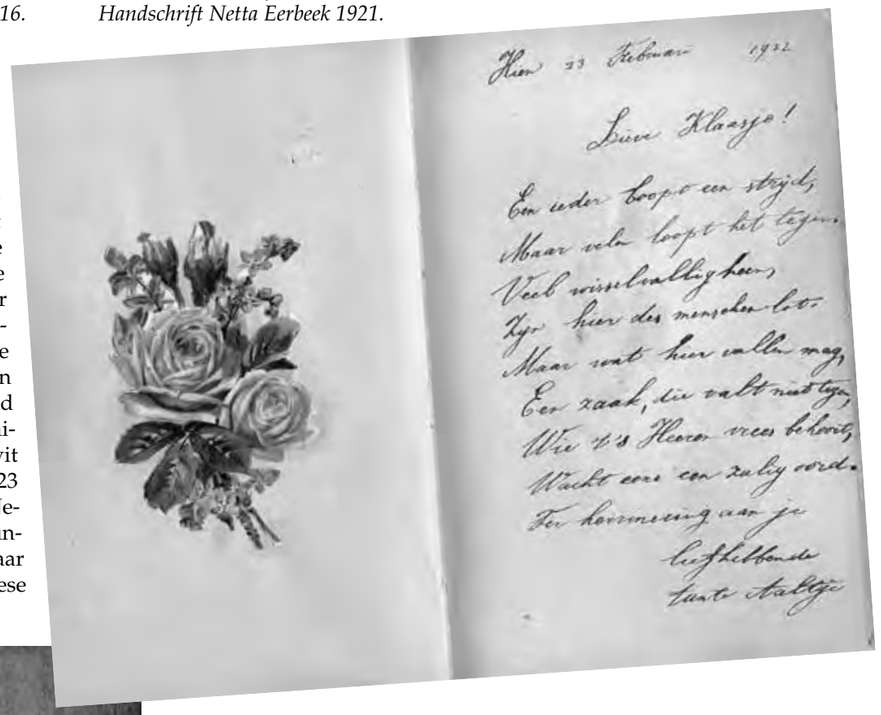

Hen 23 Februar 1922
Lieve Klaasje!
En uden loop en strijd,
Maar ook loopt het tegen,
Veel wisselvallig hier,
Zijn hier des menschen lot.
Maar wat hier vallen mag,
Een zaak, die valt niet tegen,
Wie 't's Heeren eere beloot,
Wacht een een zalig oord.
Ter herinnering aan je
liefhebbende
tante Aaltje

In Lunteren woont Klaasjes vriendin Jansje Werkman. Het is een ziekelijk meisje. Uit de onderstaande brief valt op te maken dat Jansje ook nu weer ernstig ziek is geweest. Waarschijnlijk lijdt ze aan tuberculose of astma, want ze slaapt buiten in een tent. Jansje vertelt beeldend over de catechisatie bij de dominee. Dat is dominee Izaäk Kievit (1887-1954). Tussen 1920 en 1923 dient hij als predikant in de Nederlands Hervormde kerk in Lunteren. Ook Klaasje heeft, voor haar vertrek naar de Betuwe, catechese gevolgd bij deze dominee.

Dominee Izaäk Kievit (1887-1954). Van 1920-1923 predikant in Lunteren.

Lunteren, 20 juli 1922.

Lieve Klaasje,

Bovenste rij v.l.n.r.: Jan van den Brink, oom Jit Hendriks, oom Gerrit Hendriks. Onderste rij: Petronella Hendriks, nichtje van Klaasje uit Den Haag, tante Aaltje Hendriks-Eerbeek.

Ten eerste kom ik je van harte feliciteren met je verjaardag. In "De Hoop" dat je deze dag nog dikwijls in het midden van degenen die je lief en dierbaar zijn mag gedenken. Ik hoop dat je een gezellige dag mag hebben. Ja Klaasje, als je zo eens op het verleden jaar terugziet, wat is er dan veel gebeurd, hè? Wat is de Heere nog goed voor je geweest. Dat Hij je dit jaar nog weer in gezondheid heeft laten doorbrengen. En dat je nog nergens gebrek aan hebt gehad. En als je dan op je eigen ziet, wat moet je dan in verwondering wegzinken. Kun je jezelf nu wel indenken dat je al zeventien bent? Ik vind mij zelf altijd veel jonger. Het is nog maar zo kort dat wij van school af gingen. Ik ben een dinsdag naar de catechisatie geweest. Ik vond het er erg prettig. Ik kwam in de catechisatie. De dominee die zei: Hé Jansje, ben jij daar? Durfde je dat nu al doen? Ja dominee, de dokter die vond het goed. Maar misschien maar voor één keer. Want de dokter die wilde het eens proberen. Of ik soms beter begon te eten. Nu mag ik een kwartier lopen.
Zo, eet je nog altijd zo slecht? Ja dominee, ik ben tenminste tien pond afgevallen. Tien pond en durfde jij nu nog hier te komen? Ja dominee, de dokter vond het goed. Hoe gaat het met Reintje? 't Gaat nog al. Komt u haar eens gauw opzoeken? Ja, zo gauw als ik zelf weer beter ben.
Toen wou ik op mijn ouwe plaatsje gaan zitten. Maar de dominee die riep mij weer terug. Kom jij hier maar zitten. Want je mag wel een steuntje in de rug hebben. En nu zit ik op de eerste bank aan de gang.
Op een nieuwe bank. Dit nu was het gesprek. Ik heb nu maar net gedaan of ik tegen de dominee praatte. Je begrijpt het zeker wel, hè? Ik heb de eerste de beste keer al wel tien vragen gehad. Dus dat kan nog eens helpen. Maar het uurtje was gauw om. Ik ben een maandag ook in het dorp geweest. Bij Marie Knevel. Ik heb haar boeken gebracht. En nu heb ik er van haar ook weer gekregen. Bij Van de Hoef hadden zij eerst heel geen erg in mij. Zeg, Klaasje, weet je al dat ik 500 sold. weggestuurd heb? Ik wilde er graag een horloge voor hebben. Maar ik weet het nog niet of ik die wel krijg. Wat is het vandaag heerlijk weer,hè? Het zonnetje schijnt al zo heerlijk in mijn tentje. Want het is pas negen uur. Vroeg voor mij hè? En dan al aan het brief schrijven. Misschien ga ik vandaag nog wel even naar het dorp. Nu mag ik nog een kwartier lopen. Maar als er nog geen verandering in het eten komt, dan ben ik bang dat het de volgende week over is. Dan moet ik het nu nog maar waarnemen, vindt u ook niet? Dan ga ik een poosje bij Hendrik oom uitrusten. Als ik mag en er komt wat van dan ga ik van de week ook nog een keer naar je va en moe toe.
Dat vind je zeker wel goed, hè? Anders moet je maar even een telegram sturen dat het niet mag. Ik ga als ik de brief af heb eerst de bloemen in orde brengen en aardappelen schillen. En dan ga ik uit. En het verdere van de dag ga ik haken. Heintje en Dirk zijn gisterenavond ook thuis geweest. Ik moest je ook van ze feliciteren. En de hartelijke groeten doen. Hoe gaat het met Netta en haar familie? Wil je ze allen de hartelijke groeten van mij doen? Hoe gaat het met de moeder van je tante die toen jarig was? Als zij mij nog herinneren kan, doe je haar ook de groeten wel, hè? En tante Aaltje en je ooms natuurlijk ook. Klaasje, zie je dominee Dekker nog wel eens? Kent hij je nog? Of weet je het niet? Is alles bij jullie nog net zo als toen ik bij jullie was?
Of is er ook zo'n boel veranderd net als hier? Er zijn een heleboel mensen die geen erg in mij hebben op het dorp. Ze zien mij veel aan voor Drika. En degene die er wel erg in hebben, kijken heel verwonderd op. Dat vind ik altijd wel aardig om dan eens naar het dorp te gaan. Moeder is aan het peultjes plukken. Drika aan het eten. Reintje is met mijn tentje bezig. Vader naar Barneveld. Betje naar school. En Jansje is haar vriendinnetje een heel grote brief aan het schrijven. Maar nu weet ik op het ogenblik geen nieuws meer. Ontvang van ons allen de hartelijke groeten en beste wensen op deze dag.
En in het bijzonder van je vriendin, Jansje Werkman.

Op 3 augustus 1922 komt er een kaart voor Klaasje uit Lunteren. Het is van haar beste vriendin Jet Hoogakker en haar zus Fransje Hoogakker, uit Dodewaard. De ansichtkaart is een tuingezicht van Hotel Pension "De Veluwe" in Lunteren.
Blijkbaar logeren de zusjes Hoogakker daar, waarschijnlijk met hun ouders. Hotel "De Veluwe" is in 1922 een gerenommeerd hotel met landelijke bekendheid. Als een van de eerste hotels heeft "De Veluwe" centrale verwarming en kamers voorzien van warm en koud stromend water. Ook een bezoek aan Klaasjes zus Bertha in Putten staat op het programma. Op de kaart schrijft Jet:

Beste Klaasje.
Wij zijn ook nog bij uw moeder geweest.
Nu gaan wij ook nog naar Putten.
Hartelijke groeten.
Afzender Jet en Frans Hoogakker.
Lunteren.

Dit is het begin van een jarenlange correspondentie tussen de hartsvriendinnen Klaasje van Harten en Jet Hoogakker. Vader Hendrik (Jan) Hoogakker en moeder Antje (Woutera Antonia) Hoogakker-Roelofsen zijn op 23 april 1902 te Borgharen getrouwd. Hendrik is bij zijn huwelijk wagenmaker. Later neemt hij het timmermansbedrijf van zijn vader in Dodewaard over, aan de Kalkestraat. De oom van moeder Hoogakker-Roelofsen is de befaamde Drikus Roelofsen, schaapherder in Lunteren en grondlegger van de Gereformeerde Gemeenten. Het gezin Hoogakker heeft zeven kinderen. Vriendin Jet (Jenneke) is het oudste kind en geboren in 1903. Als Jet twee jaar oud is loopt ze een zware longontsteking op, waaruit een ernstige astma voortkomt die haar hele leven zal blijven opspelen. Jet heeft drie broers en drie zussen. Zus Fransje, later gehuwd met Stoffel Smaling, broer Floris, later gehuwd met Chrisje van Doorn, zus Cornelia, later gehuwd met Jan Vink, broer Jan, later gehuwd met Marietje van de Berg, broer Wouter, die in de Tweede Wereldoorlog is omgekomen en ongehuwd blijft en zus Marietje, later gehuwd met Gerrit van Maanen. Marietje is de jongste en geboren in 1920.

Voor- en achterzijde kaart van Jet en Fransje Hoogakker van 3 augustus 1922.

Jet Hoogakker rond 1917.

Er is een goed contact tussen de Hoogakkers en tante Aaltje en oom Gerrit Hendriks. Minimaal één keer per winter komen ze bij elkaar op visite. Dus één keer bij de Hoogakkers en één keer bij Hendriks. Klaasje is daar dan zeker bij.
Daarnaast zien ze elkaar veel, want 's zondags kerkt de familie Hoogakker afwisselend in de hervormde kerk van Dodewaard en die van Hien.
De predikant bedient beide plaatsen. Er zal vast wel eens een koffievisite uit voortgekomen zijn, want de kerk van Hien staat bijna in de achtertuin van tante Aaltje en oom Gerrit, die echter kerken in Opheusden in de Gereformeerde Gemeente.
Er komt een kaartje uit Bemmel, waar Eefje logeert bij oom Johannes Hendriks, de broer van moeder en tante Janna Johanna Hendriks-Reijn. Ze schrijft:

Bemmel, 18 augustus 1922.

Lieve Klaasje.

Even zet ik mij neder om u enige letters te schrijven.
Morgen hopen wij met de trein die ongeveer half vijf in Ressen is te vertrekken.
De koffers zullen wij wel niet allebei kunnen dragen.
Wil je dus zo goed zijn ons af te komen halen. Verder geen nieuws.
Ontvang ons aller hartelijke groeten, van mij, uw zusje

Eefje.

In dezelfde maand augustus 1922 komen er twee ansichtkaarten uit Amsterdam van de heer en mevrouw Bohne. Meneer Bohne is onderwijzer uit Dodewaard en blijkbaar goed bevriend met Klaasje en haar oom Gerrit en tante Aaltje. Tot ver in de jaren dertig komen er brieven van meneer Bohne. Carel Wilhelm Bohne is geboren in 1865 in Nijmegen en trouwt te Dodewaard op 26 juli 1906 met Geertje Jonkman, geboren 1862 te Appingedam. De bruidegom is dan 41, de bruid 44 jaar. Het echtpaar heeft geen kinderen meer gekregen.
Hieronder de tekst op de ansichtkaart van 16 augustus 1922. Klaasje verblijft die zomer gewoon bij oom Gerrit en tante Aaltje en zorgt tijdens de vakantie van het echtpaar Bohne voor de plantjes.

Beste Klaasje.

Vanmiddag hebben we je briefkaart ontvangen. Vriendelijk dank voor de genomen moeite. Hoe jammer dat de toestand bij dokter nog zo ernstig blijft. Je zult ons groot genoegen doen, als je nog eens gaat horen en ons op de hoogte houdt. Wij maken het goed, hebben 't zeer rustig en treffen best weer om zo nu en dan eens 'n kleine wandeling te maken. Zorg maar goed voor de bloemetjes. Weet je dat er in de keuken ook nog een paar staan? Die kun je misschien ook wel in de gang zetten, dat is eigenlijk vergeten. Groet tante, oom Gerrit en oom Jit hartelijk van ons en dan laten wij nog wel weer van ons horen.
Je C.W. Bohne en G. Bohne-Jonkman.

Kaart van C.W. Bohne en G. Bohne-Jonkman van augustus 1922. Amsterdam postkantoor.

En de ansichtkaart van 25 augustus 1922 meldt het volgende.

Kaart van C.W. Bohne en G. Bohne-Jonkman van 25 augustus 1922. Amsterdam. Paleis voor volksvlijt.

Beste Klaasje.
Vriendelijk bedankt hoor, dat je ons zo goed op de hoogte houdt. We horen zeker nog wel eens wat van je, want 't zal nog wel een poosje duren eer we terug komen. We maken 't gelukkig beiden goed. Vele hartelijke groeten aan tante, aan oom Gerrit, oom Jit. De laatste dagen is 't weer hier niet heel mooi. Dag.
C.W. Bohne en G. Bohne-Jonkman.

Op 21 januari 1923 komt er een kaartje van vriendin Jet Hoogakker uit Dodewaard. Ze is een dagje met familie naar Rotterdam. De foto geeft een mooie indruk van het ongeschonden vooroorlogse Rotterdam.

Ook de zussen van Klaasje laten af en toe van zich horen. Hiervan getuigt onderstaande brief van zus Bertha of Eefje. De afzender ontbreekt, maar uit de brief valt op te maken dat het één van hen moet zijn. Waarschijnlijk is het van Bertha. Zij heeft haar eerste dienstje in Lunteren bij familie De Groot, maar woont nog wel gewoon thuis. Ze is dan zeker dagmeisje. Ze beschrijft onder meer de verbouwing van het ouderlijk huis "Het Middelstuk". Stiefzus Heintje is zojuist het huis uit om te beginnen aan een betrekking als dienstbode in Baarn.

Kaart van Jet Hoogakker van 21 januari 1923. Rotterdam Beursplein.

10 juni 1923.

Beste Klaasje en familie,

Het is zondagmiddag Klaasje en nu dacht ik om je maar eens iets nieuws te berichten wat ik alzo weet. Ik wou eerst met de pen schrijven, maar dat duurt zo lang. Je zult het zeker wel aardig vinden dat je ook eens weer wat uit Lunteren verneemt. Ik ben gisterenmiddag thuis gekomen van mevrouw De Groot. Om kwart voor twee was ik al thuis, vroeg hè? Ja, maar dat kwam zo. Mijnheer en mevrouw moesten op reis naar Ulft met de trein van half drie. Tot maandag, dan komen zij met het

treintje van half twee weer in Lunteren aan en dan moest ik maar zorgen dat ik om twee uur daar ook weer gearriveerd was. Dus dat vind ik wel fijn. Tot maandagmiddag toen ik thuis kwam was alles nog in grote wanorde. De straatjes waren nog potzwart. Klaasje, ik had gedacht dat alles al weer een beetje in orde zou zijn, want ik was na woensdag niet weer thuis geweest. Maar dat was niet zo. Moe die moest zo lachen, zij zeide wij hebben de hele dag al gewerkt en nog niks gedaan. Maar het helpt al een boel, zei moe, dat de haard weer netjes in orde is. Toen zei ze, je moet maar eens gaan kijken. En pa die stond zo hard te lachen, maar ik ging de goot op en deed de deur van de kamer los en ik dacht vast en zeker dat het er weer netjes uit zou zien. Maar o wee, ik schrok er van: alles was nog overhoop. Ik wed dat je nog nooit zo'n rommel hebt gezien. En wij zouden wel een heel beetje geven willen. Als wij toch niet schoon hadden gemaakt, hadden wij maar gaan zitten naaien, niet waar, Klaasje? En toen was Heintje er ook. Dan hadden wij heel wat naaien kunnen en nu, je kunt er wel bij gaan zitten en de moed laten zakken. Want het is treurig. O, als je het eens zag, Klaasje. Op de deel is het een bende. Pa en moe die slapen in de koestal. Het is heel belachelijk om te zien en Gijsje en ik die slapen op de balk. En wij moesten buiten om het huis heen naar bed. In het nieuwe gedeelte staat een grote ladder en daar moeten wij mee naar de balk. Dan komen wij eerst op de oude zolder en dan gaan wij zo langs de schoorsteen op de balk naar het ledikant. Het hele mooie kamertje is weer afgebroken, Klaasje. Wat jammer van het werk, hè, wat pa er aan gedaan heeft.
Wij regenen zowat nat op bed als het regent. Nu komen er ook steentjes op de haard tegen de vuurmuur. Hele witte steentjes. En nu krijgen wij toch een mooi vierkante slaapkamer, net zo groot als de haard. Het is hier altijd een drukke beweging, Klaasje, met al het volk. Zaterdagmorgen waren zij met zijn vijven aan het werk. Mees ook met twee knechts. En de metselaars. De kinderen hebben erg veel met Tijmen Donkelaar op. Zij vinden hem zo aardig en Kees van de mulder heeft al de stenen gebracht. En Job de planken. Kees heeft een ongeluk gehad met de wagen toen hij bij ons vandaan kwam. Hij was bij Roelofsen en toen ging het flemoen van de wagen en Kees zat er op. En toen bleef de wagen staan en het paard ging door en toen werd Kees meegesleurd. En heeft hij het schouder uit elkaar gevallen en gescheurd. En had hevige pijn. Er was direct een auto bij geweest. Die man heeft hem in de auto thuis gebracht. Zij waren natuurlijk erg geschrokken en gingen gauw naar de dokter. Maar de dokter die kwam en kon de arm er niet weer in trekken. Met zijn drieën hebben zij het geprobeerd. De dokter en de molenaar en Stroombergen. Die was er net geweest. Maar toen moest hij op slag naar Arnhem en toen hebben zij hem weggemaakt, want anders kon het niet van de pijn. Die Kees is ook altijd ongelukkig, hè Klaasje? Jans is ook weer niet zo goed. Zij mag niet meer haken of naaien. Hoe gaat het in Opheusden met grootmoeder? Klaasje, je moet de groeten hebben van Heintje de Bruin, die is net hier. Wij hebben van Heintje nog geen bericht gehad. Nu is het maandagmorgen. Ik heb de brief nog niet dicht. Alles is alweer druk aan het werk. Mees ook. En pa en Job zijn kalk halen. Knelis oom is zaterdag bij ons geweest. Toen was net de kleine Aart jarig, dat is dus 9 juni. Wij zullen het onthouden. Er is dinsdag grootvisite in Voorthuizen. Misschien gaan pa en moe met de kinderen behalve Aart. Nu zal ik maar gauw eindigen en naar het kantoor brengen. Dan heb je hem vanavond nog. Verder ons aller hartelijke groeten, nou dag, tot zaterdag. Vroeg komen hoor!

V.l.n.r. Klaasje van Harten, Bertha van Harten en Heintje van den Brink. Foto augustus 1923.

Gijsje van Harten rond 1923.

Als Klaasje achttien jaar wordt is ze nog steeds bij oom Gerrit en tante Aaltje op "Rossenhof" in Hien. Ze krijgt van haar vriendin Heintje de Bruin uit Lunteren een gezellige verjaardagskaart, gedateerd op 20 juli 1923.

Kaart van Heintje de Bruin van 20 juli 1923.

Op 1 november komt er weer een kaartje van Heintje de Bruin. Ze is waarschijnlijk in een dienstje in Monnikendam, bij de familie K. Roos, Wijk 1 nummer 43.

Vriendin Heintje de Bruin.

Kaart van stiefzus Heintje van den Brink van 19 november 1923. Heintje is in betrekking op boerderij "De Eult" in Baarn.

Klaasjes stiefzus Heintje van de Brink is in juli 1923 in een betrekking in Baarn, op de grote boerderij De Eult.

Heintje schrijft op bovenstaande kaart, gedateerd op 19 november 1923 aan Klaasje in Hien:

Lieve zuster.

Hartelijk dank voor de mooie kaart van u, die ik reeds vrijdag ontvangen heb. Ik heb veel kaarten gehad. Ook thuis hebben ze me niet vergeten. Hier is alles nog goed en hoop bij u even zo. Zondag bent u zeker ook thuis, nietwaar? Als het goed weer is kom ik zaterdagavond thuis en anders zondag voormiddag. Verder geen nieuws. De hartelijke groeten aan ooms en tante van mij, die zich zuster noemt.
Heintje.

Hoofdstuk 5

Tuberculose

In Klaasjes jeugd komt veel ziekte voor onder haar familie en vrienden. Vooral luchtwegaandoeningen als astma en tuberculose zijn gevreesde ziekten. Tuberculose betekent letterlijk knobbelziekte. De ziekte is genoemd naar de knobbeltjes die men in de aangetaste weefsels van tuberculosepatiënten ontdekte. Tuberculose is een infectieziekte. Een infectieziekte wordt veroorzaakt doordat een ziektekiem het menselijk lichaam binnendringt. Verkoudheid en griep zijn ook twee vormen van infectieziekten. De ziektekiem die tuberculose veroorzaakt is de tuberkelbacterie. Wanneer deze het lichaam is binnengedrongen, kan de bacterie een ontsteking veroorzaken. De bacteriën kunnen zich in het lichaam verplaatsen via bloed- en lymfevaten. Zo kunnen zij voor een ontsteking zorgen, onder andere in de longen, lymfeklieren, hersenen, hersenvliezen, nieren, gewrichten en in de wervelkolom. Meestal krijgt men tuberculose door besmetting via de longen. Iemand met tuberculose kan veel hoesten en niezen. Hierbij komen de tuberkelbacteriën uit de longen naar buiten (open tuberculose). Als dan een ander de bacteriën weer inademt, kan hij besmet raken. Dit kan gebeuren tijdens een gesprek, maar ook wanneer men gewoon in dezelfde ruimte is. Tuberculose wordt niet overgebracht door het aanraken van de patiënt. Ook voorwerpen die de patiënt heeft gebruikt, zoals bestek, boeken, kleding en dergelijke zijn niet besmettelijk. Tuberculose, afgekort met TBC, of zelfs TB, heet in de volksmond tering of de “witte pest”. Tuberculose was vroeger een zeer gevreesde infectieziekte die over het algemeen wordt veroorzaakt door de bacterie Mycobacterium tuberculosis die werd ontdekt door Robert Koch in 1882. Bij snel verlopende gevallen werd het wel aangeduid als ‘vliegende tering’. Ook de benaming “pleuritis” (een woord dat eigenlijk longvliesontsteking, door welke oorzaak dan ook, betekent) werd wel eens gebruikt. Voor de ontdekking van geschikte antibiotica was de ziekte zeer gevreesd en vaak dodelijk.

In Klaasjes tijd werd eigenlijk iedereen uiteindelijk met TBC besmet, maar de meeste mensen genazen van de eerste besmetting zonder er zelf merkbaar ziek van te zijn geworden en waren daarna door hun immuniteit ertegen beschermd. Wel hadden ze vaak in hun longen of elders nog diep ingekapselde levende TBC bacteriën die bij een ernstige vermindering van de weerstand nog wel eens gereactiveerd konden worden. Als de besmetting leidde tot ziekteverschijnselen, verliep de ziekte, voor de ontdekking van geschikte antibiotica, meestal dodelijk. Voor de Tweede Wereldoorlog was TBC een vaak fataal verlopende ziekte. De behandeling bestond uit rust en kuren in centra met ‘gezonde lucht’, op de Veluwe of in het hooggebergte, bijvoorbeeld in Davos. Nederland had in het jaar 1900 circa vijf miljoen inwoners en jaarlijks stierven er toen ongeveer 10.000 mensen aan tuberculose. TBC is vooral een ziekte van de longen maar in principe kunnen alle organen door de TBC bacterie worden aangetast. De meest voorkomende symptomen van longtuberculose zijn aanhoudend hoesten, gewichtsverlies, nachtzweten, pijn in de borstkast en bloed ophoesten. “Open longtuberculose” betekent dat er in het opgehoeste slijm na kleuring onder de microscoop tuberculosebacteriën zijn te zien. Dit is de meest besmettelijke variant van longtuberculose.

Vooral patiënten met zogenaamde open TBC kunnen door hoesten, zingen of praten de bacterie verspreiden. Mensen kunnen besmet raken door het drinken van melk van koeien die zijn besmet met darmtuberculose. In Nederland kwam deze wijze van besmetting vroeger veel voor, maar dit werd later met succes bestreden door het invoeren van gepasteuriseerde melk en het TBC-vrijmaken van de veestapel. De ontdekkingen van dr. Koch en andere geleerden hebben veel betekend voor de bestrijding van TBC. Maar van een nog groter belang bleken echter de veranderde omstandigheden, zoals de aanleg van riolering, vooruitgang in hygiëne, betere voeding en gezonde huisvesting. Hele gezinnen sliepen in de bedstede met de deuren dicht. De gordijnen bleven gesloten om de kou buiten de deur te houden. Gelucht werd er in de winter zelden. De armoede en de omstandigheden in de werkplaatsen van verschillende beroepsgroepen zoals sigarenmakers, diamantslijpers en lompenwerkers maakten deze mensen tot een makkelijk prooi voor de Tuberkelbacil. De slachtoffers werden geïsoleerd verpleegd in zogeheten sanatoria, in Nederland waren er verschillende. Ver van familie en bekenden werden velen lange tijd volgens strikte voorschriften verzorgd. Frisse lucht en veel rust waren van het grootste belang. Lange tijd werd zelfs gedacht dat lezen nog een te grote inspanning was. Zwakke stadskinderen ook wel stadse bleekneusjes geheten, die werden gezien als potentiële TBC lijders, werden uitgezonden naar het platteland om aan te sterken. De zuivere lucht en de rust in Zwitserland werden gezien als de optimale omstandigheden voor een TBC lijder. Soms verbleef men er maanden. Voor de minder kapitaalkrachtige zieken waren er ook binnen eigen landsgrenzen kuuroorden. Wanneer zelfs dit niet bekostigd kon worden werd er door het Witte Kruis een TBC huisje in de tuin geplaatst. De zieke verbleef er dag en nacht en werd door een verpleegkundige verzorgd. Het huisje was op een draaischijf gemonteerd zodat de patiënt met de zon mee kon bewegen. Door de openslaande deuren kon de frisse lucht en het zonlicht naar binnen. TBC is tegenwoordig goed te genezen door middel van antibiotica.

Hoofdstuk 6

Het leven van een dienstbode

Veel meisjes in de omgeving van Klaasje waren dienstbode of dienstbode geweest. Haar stiefzus Heintje van den Brink, haar zus Bertha van Harten, haar vriendin Heintje de Bruin, haar vriendin Jet Hoogakker en ook Klaasje zelf. Toen ze bij oom Gerrit en tante Aaltje in Hien kwam als veertienjarig meisje mocht ze nog even kind zijn, maar vanaf een jaar of zestien, zeventien was het vrij gebruikelijk om als meisje de kost te verdienen als dienstbode. Meestal met kost en inwoning voor een laag salaris. Soms was het mogelijk om aan het eind van de dag weer naar huis te gaan, als het “dienstje” dichtbij was. Men kon dienstbode zijn in verschillende milieus. Zo was stiefzus Heintje meid op de boerderij, Bertha bij een familie van stand en later bij de bakker Adriaan Blankestijn in Lunteren en Klaasje achtereenvolgens bij de vermogende dames Taats in Hien, de molenaarsfamilie Van Veldhuisen in Lunteren en de welgestelde familie Klaare op landgoed “Mariënhof” in Ederveen. Dienstbode zijn was meer dan alleen maar hard werken.
Het vormde voor jonge ongehuwde vrouwen een goede voorbereiding op hun latere taken als huisvrouw en het was een perfecte mogelijkheid om “beschaving” op te doen. Een goede dienstbode was voor een man een goed huwelijk. In de meeste gevallen was het geld dat de dienstbodes verdienden hard nodig als aanvulling op de inkomsten in het gezin waarin de meisjes opgroeiden. Dat was zeker het geval bij Klaasje, Bertha en Heintje. Vader Jan en moeder Petronella van den Brink hadden het met het uitgebreide samengestelde gezin niet breed. Zodra dat mogelijk was moesten de meisjes aan het werk. Na een schooltijd van zeven jaar was aan de leerplicht voldaan en sommige meisjes gingen al op hun twaalfde jaar in betrekking. Het was een beroep waar geen verdere vooropleiding voor nodig was en dus erg aantrekkelijk voor de meisjes uit de wat armere milieus. Klaasje en haar zussen boften nog, want hun werk als dienstbode begon pas rond hun zeventiende jaar. Jongens kregen vaak wel een beroepsopleiding omdat zij later voor vrouw en kinderen de kost moesten verdienen. In Klaasjes tijd was ruim 30 % van de werkzame meisjes en vrouwen als dienstbode aan het werk. Werk in de fabriek werd voor een meisje als minderwaardig beschouwd. In Klaasjes tijd was er de komst van stromend water, gas en elektriciteit, die enige verlichting gaf van het huishoudelijk werk, maar tegelijkertijd gingen de eisen die men aan netheid en hygiëne stelde omhoog.
Dat betekende dat de behoefte aan dienstbodes in het begin van de twintigste eeuw onverminderd hoog bleef. Een huishouden met een dienstbode was een zichtbaar teken van welstand en dus was een dienstbode een statussymbool. In welgestelde gezinnen waren vaak meerdere dienstbodes aanwezig. Juist de opkomende industrie zorgde ervoor dat het gebrek aan dienstbodes toenam, omdat veel meisjes in de fabrieken gingen werken. Want een dienstbode had een laag loon, lange werktijden, een gebrek aan vrije tijd en aan zelfstandigheid, waardoor een baan in de fabriek toch aantrekkelijker kon zijn. Door de ontstane tekorten aan dienstbodes werden vanaf het einde van de Eerste Wereldoorlog veel dienstbodes uit Duitsland naar ons land gehaald. Ook Klaasje kreeg daar in haar periode op landhuis “Mariënhof” mee te maken. In 1930 waren er maar liefst 24.000 dienstbodes uit Duitsland in ons land aan het werk. De economische crisis in de jaren dertig maakten daar een einde aan.

De eisen die men in advertenties aan dienstbodes stelden waren onder meer goed kunnen werken, beschaafd in de omgang en een goede zedelijkheid. De meeste dienstbodes moesten voor hun eerste dienstje al thuis meehelpen in het huishouden en het verzorgen van de jongere kinderen. Dit vormde een goede voorbereiding op het werk als dienstbode. Eenmaal in hun betrekking werden de meisjes vaak met geheel nieuwe eisen geconfronteerd. Bij mevrouw moest er zilver gepoetst worden en tapijten van stof ontdaan. Thuis was er meestal geen zilver en waren er houten vloeren of zelfs zand op de stenen vloer. Ook de te verzorgen maaltijden bij mevrouw verschilden vaak enorm met thuis. Er moesten soms vreemde gerechten worden bereid en de dienstbode moest leren hoe de tafel gedekt moest worden en op welke wijze geserveerd diende te worden.
Als er meer dienstbodes in huis waren, kregen de nieuwe dienstbodes wel enige begeleiding van de meer ervaren collega. Anders was het de taak van mevrouw om de dienstbode te instrueren en als mevrouw dat niet goed kon, mislukte een dienstje meestal. Vaak werd het personeel met onmogelijke of teveel opdrachten opgezadeld en was men onredelijk of te streng voor de dienstbode. Er was daarom veel wisseling van dienstbodes in menig huishouden, want zolang hield men het meestal niet uit. De komst van een vakopleiding voor dienstbodes in de huishoudschool bracht hier wel enige verbetering in. Het huishoudonderwijs had een gevarieerd aanbod: naast dagopleidingen van één tot drie jaar werden er ook cursussen van twee maanden tot twee jaar georganiseerd. Hieronder viel ook de dagopleiding voor leerling-dienstbodes, waarbij alle denkbare huishoudelijke werkzaamheden werden onderwezen.
De kosten voor dit onderwijs waren echter voor de meeste arbeidersgezinnen te hoog om de meisjes naar school te laten gaan. De meeste meisjes bleven zonder specifieke opleiding aan het dienstbode bestaan beginnen. Vaak was het moeder die ervoor zorgde dat een dochter aan een dienstje begon. Ze regelde het en vroeg aan vrienden, familie of buren of men iets wist. Tijdens boodschappen doen gaf ze her en der te kennen dat ze voor haar dochter een dienstje zocht. Soms informeerde ze bij mensen met contacten, zoals de onderwijzer, de dokter of de dominee. Zo werd spoedig bekend waar een kandidaat-dienstbode was. Kwamen moeder en mevrouw tot overeenstem-

ming, dan werd het meisje “verhuurd” voor een bepaalde tijd. Meestal was dat per half jaar of per jaar, van mei tot november of tot de volgende mei. Later verhuurde je je meestal per maand. Het was wel belangrijk om op een goede manier de dienst te beëindigen, want dan kreeg de dienstbode goede referenties of een getuigschrift mee voor een volgende betrekking.

Advertenties uit De Courant, avondblad voor Amsterdam, 1916. Collectie Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam.

Voordat een betrekking werd aanvaard moesten er afspraken gemaakt worden over het werk, de verdiensten en de werktijden. Een jong meisje dat in de buurt van haar thuis kon beginnen als dienstbode begon het liefst als morgen- of dagmeisje. Aan het eind van de morgen of de dag kon ze dan naar huis en in het eigen gezin nog van dienst zijn. Werktijden van half zeven ’s morgens tot negen uur ’s avonds waren geen uitzondering. Er waren geen wettelijke maatregelen voor een minimumloon, een maximale arbeidsduur of ziektekostenverzekering. Een dienstbode werd niet beschouwd als loonarbeidster, maar als huisgenote en onderdeel van het gezin waarin ze werkte. Dat maakte wettelijke bescherming overbodig. Bij iedere nieuwe dienstbetrekking moesten er dus steeds opnieuw afspraken tussen mevrouw en het meisje gemaakt worden, waarbij er grote willekeur was. De lonen verschilden sterk, per regio, per functie en per werkgeefster. Rond 1920 verdiende een keukenmeisje in Den Haag zo’n 175 gulden per jaar en een tweede meisje ongeveer 150 gulden. Een volwassen dagmeisje kreeg drie gulden per week en een beginnend dagmeisje twee gulden per week. In Utrecht verdiende een meisje alleen zo’n honderd gulden per jaar. Zolang een meisje nog bij haar ouders woonde werd haar loon beschouwd als aanvulling op het gezinsinkomen. Alles moest worden afgedragen en daarvan kreeg ze dan wat zakgeld. Naast het loon kreeg een meisje vaak nog wel fooien of “verval”. Het was de gewoonte dat bezoek dat mee at of bleef logeren een fooi voor het personeel achterliet. Ook kreeg het meisje vaak wasgeld om haar kleding te laten reinigen. Aan de andere kant konden er ook flinke tegenvallers zijn. Als een meisje een schaal of een glas liet vallen werd dat vaak gekort op het loon. Naast een geldbedrag bestond het inkomen van de dienstbodes uit de kost en, als het meisje intern was, de inwoning. De kwaliteit van de dienstbodeverblijven varieerde sterk. Van tochtige zolderkamertjes en meerdere dienstbodes per kamer tot goede zit-slaapkamers voor een dienstbode alleen.

Maandag

6.30 uur	opstaan
7.00-8.00	huiskamer stoffen, pap koken, schoenen poetsen, dekken
8.00-8.30	ontbijt
8.30-9.30	trappen stoffen en matten kloppen
9.30-10.00	ontbijtboel afwassen, keuken afstoffen
10.00-10.30	bedden afhalen, wastafels schoonmaken, dienstbodekamer stoffen
10.30-11.00	badkamer en w.c.’s nazien
11.00-12.00	slaapkamers aan kant maken
12.00-12.30	koffietafel verzorgen
12.30-13.00	koffiedrinken
13.00-13.30	eten schoonmaken
13.30-14.00	koffietafel afwassen en bijstoffen
14.00-17.30	grote kamerbeurt (salon)
17.30-18.30	koken en keuken onderhouden
18.30-19.30	tafeldekken en eten
19.30-20.30	afwassen, spreien afnemen, theeboel verzorgen
22.00	theeboel afnemen en afwassen

De werkzaamheden voor een dienstbode verschilden sterk. Zo had je een bellenmeisje, morgenmeisje, keukenmeisje, kamermeisje, eerste of tweede meisje of dagmeisje. Een voorbeeld van een werkdag van een dienstbode uit 1915:

In de winter moest de dienstbode ook nog zorgen dat de kachels brandden voordat de familie wakker werd. Dat betekende bij de kolenkachels de as eruit scheppen, nieuwe kolen uit het kolenhok in de kachels doen en aansteken. Ook moet bedacht worden dat de

meeste huizen nog geen stromend water hadden, dus er moesten waskommen worden geleegd en ook zal het regelmatig voorgekomen zijn dat ook het legen en schoonmaken van de po tot de werkzaamheden behoorde. Stofzuigers kwamen pas na de Tweede Wereldoorlog het huishouden in. Dat betekende dat het stof met een mattenklopper of borstel te lijf moest worden gegaan. Men strooide soms uitgespoelde theebladeren op het tapijt om het stof eraan te laten hechten om het daarna baan voor baan op te borstelen. Dat verklaarde de tijdsduur die voor de grote kamerbeurt werd uitgetrokken. Daarbij hoorde natuurlijk ook het afstoffen van alle meubels en tierlantijnen en het in boenen en uitwrijven van meubels en koperwerk. Als er visite kwam moest een meisje tot laat in de avond beschikbaar blijven. Wel stond daar dan vaak een fooi tegenover. In een betrekking bij boeren werd een meisje meestal ook bij het boerenbedrijf ingeschakeld. Dan kon het melken van de koeien het dagelijks werk behoren. De beperking van de arbeidstijden tot maximaal acht uur per dag en vijfenveertig uur per week, zoals dat sinds 1919 in Nederland was ingevoerd, gold niet voor dienstbodes. Ook de vrije zondag was er niet voor de dienstbodes. Wel moesten zij in de gelegenheid gesteld worden om in ieder geval één kerkdienst te kunnen bezoeken. Overwerk werd meestal niet betaald. Als mevrouw vond dat het werk niet af was, had de dienstbode meestal geen andere keuze dan doorwerken tot het werk klaar was. Gingen mevrouw en meneer soms uit, dan paste de dienstbode op het huis en de kinderen. Het was ook geen uitzondering dat een meisje, als het na gedane arbeid eindelijk op haar slaapkamertje was, nog werd gebeld om een beker warme melk te brengen bij mevrouw.

Tekening door Albert Hahn op omslag brochure “Moet het zo blijven?” van de Bond van Huispersoneel 1914. Collectie Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam.

Een dienstbode had ook een representatieve functie. Mevrouw kon er mee pronken. Dat betekende dat het huishoudelijk werk van menig dienstbode vaak moest worden onderbroken. Als er bezoek was, moest het meisje het werk onmiddellijk laten rusten, een keurige witte schort aantrekken, handen wassen en dan pas de deur open doen. Datzelfde gold als mevrouw via de interne bel het meisje opriep. Soms eiste mevrouw meerdere keren per uur via de bel de aandacht van de dienstbode op. Als er in een groot huishouden meerdere dienstboden waren, had men vaak een speciaal bellenmeisje voor deze klus. Hoe meer huishoudelijk personeel, hoe beter de verschillende taken onderling konden worden verdeeld. Vrije tijd was er voor een dienstbode maar weinig. Wel was het de gewoonte dat een interne dienstbode op één of twee avonden in de week echt vrij was en uit mocht gaan. Feestdagen als Kerst en Pasen gingen aan de dienstbode voorbij. Dan had ze het extra druk met alle visite. Ook vakanties bestonden er voor een dienstbode niet. Alleen als ze met mevrouw tot overeenstemming kwam kon ze enkele dagen verlof opnemen. Natuurlijk zonder loon. Dienstbodes die intern waren konden wel eens gasten ontvangen, maar uitsluitend met de toestemming van mevrouw. Vooral mannelijke bezoekers werden vaak geweigerd.

Veel dienstbodes kregen tijdens hun werk te maken met ziekte en ongelukken. Zenuwziekte, bloedarmoede, zwerende vingers, platvoeten en de “dienstbode-knie” waren de meest voorkomende kwalen. Ook kwam TBC onder dienstbodes vaker voor dan bij andere beroepen. Toch meldde men zich weinig ziek, want het loon werd dan niet doorbetaald. Een dienstbode in een voornaam gezin moest in het begin erg wennen. Er was een enorme afstand tussen de dienstbode en mevrouw. Die afstand was er letterlijk, doordat de dienstboderuimten vaak onder in het souterrain of op zolder waren. Ook konden de meeste dienstboden geen gebruik maken van de luxe van mevrouw en meneer, maar moesten ze zich behelpen in hun kleine, vaak koude kamertje met een eenvoudige waskom. Ook het eten voor de dienstboden was onvergelijkbaar met de overvloed van de werkgeefster. Ongevraagd zich melden bij meneer of mevrouw was er voor de meeste dienstboden niet bij. Je kon wachten totdat je gebeld werd. Ook in kleding was er afstand. De dienstboden droegen meestal een helderwitte schort voor met daaronder donkerblauwe of zwarte kleding, zwarte kousen en zwarte lage schoenen. Het taalgebruik van de dienstbode moest natuurlijk ook passen bij het hogere niveau van meneer en mevrouw. Dat betekende de juiste toon, niet brutaal, niet te hard en niet te zacht en geen dialect, maar beschaafd Hollands. Het kwam voor dat men dienstbode werd in een gewonere familie of bij een winkelier. Dan golden er natuurlijk andere regels. Toch was het praktisch overal zo dat de dienstbode weinig te zeggen had en dat mevrouw bepaalde wat er gebeurde. Protesteren deed men meestal niet en dat hielp ook weinig. Het kon je de betrekking kosten, waardoor je zonder goede referenties bijna geen nieuw dienstje kon krijgen. Je paste dus wel op! Klagen over meneer en mevrouw deden de dienstboden wel onder elkaar. In de keuken bijvoorbeeld werd heel wat afgemopperd. Ook in de vele brieven die Klaasje van haar collega-dienstboden kreeg lezen we van heel wat wantoestanden. Als een dienstbode ontslag nam of kreeg, zocht ze meestal weer een nieuw dienstje tot het moment dat ze in het huwelijk trad. Veel dienstmeisjes zagen hier verlangend naar uit. Als getrouwde vrouw kreeg je een eigen huishouding en kon je zelf bepalen wat er moest gebeuren en hoe.

Hoofdstuk 7

Het Betuwse leven loopt ten einde

Het is 12 december 1923 als Klaasje een kaartje uit Bemmel krijgt, van haar zus Bertha. Bertha logeert bij oom Hannes en tante Janna Hendriks. Een telefoon is er nog niet, in ieder geval niet in de gewone burgerhuizen. Wil men iets melden, dan schrijft men een briefje of kaartje. De post komt vaak twee keer per dag langs de deuren.

Beste Klaasje.
Ik kom dinsdag met de trein van half zeven in Dodewaard.
Nu weet je het dan. Vind je het niet goed, dan moet je het maar terug schrijven. Ik heb hier erg best naar mijn zin.
Oom Hannes zei: Tante moet haar kinders ook maar eens sturen. Dat hinderde niks.
Daag. Tot ziens. Bertha.

Kaart van Bertha van Harten van 12 december 1923.
Ned. Herv. Kerk in Bemmel.

Het jaar 1924 begint met een stukje van vriendin Jet Hoogakker in het poëzie album van Klaasje.

Poëzie album van Klaasje van Harten.
Handschrift Jet Hoogakker 1924.

Het jaar 1924 begint voor Klaasje voorspoedig. Ze is nog steeds in Hien bij tante Aaltje, oom Gerrit en oom Jit. Ze is inmiddels een jonge vrouw van achttien jaar en een goede hulp in huis voor tante Aaltje. En een goede dienstbode in Hien en omgeving. Om haar kwaliteiten als dienstbode te vergroten mag Klaasje, samen met nichtje Netta Eerbeek, naar de naaischool in Zetten. Op woensdag 13 februari 1924 gaat ze er voor het eerst heen, zo lezen we in Klaasjes notitieboekje uit die tijd.

De naaischool van Klaasje en haar nichtje Netta Eerbeek, het latere Christine Herminehuis in Zetten.

Links Eefje van Harten en rechts Gijsje van Harten.
Foto mei 1924.

Op 6 maart 1924 krijgt Klaasje op "Den Heuvel" in Hien een kaartje van stiefzusje Heintje van de Brink vanuit haar betrekking in Baarn. Zoals ze zelf schrijft is Heintje boerenmeid en moet ze ook meehelpen bij het melken en het andere boerenwerk. Dat alles naast het gewone huishoudelijke werk voor de boerin.

Waarde zuster.

Met deze wou ik u laten weten als dat ik sinds maandag uw brief ontvangen heb. Hier is alles nog goed en ik hoop daar evenzo en dat ik wellicht zondag niet thuis kom. Omdat ik niet gemist kan worden met melken, want maandag moeten ze allemaal naar de paardenmarkt. Doe ze thuis ook allemaal de groeten van mij. Ontvang verder de hartelijke groeten van uw zuster, Heintje van de Brink.

Op 21 juli is Klaasje jarig en wordt ze negentien jaar. Voor haar verjaardag komt er een dikke brief van haar vriendin Jansje Werkman uit Lunteren. Het is een zeer ernstige brief, waarin Jansje open en vermanend spreekt over het geloof. In de brief wordt duidelijk dat Jansje weer flink ziek is, want ze is aan de stoel gebonden. Voor een meisje van Klaasjes leeftijd klinkt de brief wel erg ouwelijk.

Lunteren, 19 juli 1924.

Lieve vriendin!

Daar er alweer een jaar vervlogen is, welk jaar niet meer terugkomt, wil ik je schrijven. Ja, de jaren gaan steeds sneller. En nu ligt er een jaar achter je, waarin leed en vreugde, blijde en droeve uren zijn geweest, voorspoed en tegenspoed. Ja, dat zijn steeds onze wederwaardigheden. En dat gaat soms van de ene toppunt tot de andere. En nu wil ik je in de eerste plaats hartelijk feliciteren met je verjaardag. Nu heb je weer een nieuw en zul je het ook eindigen? Dat weet de Heere alleen. Maar wat dan ook gebeure, mocht ge maar een Borg en Middelaar voor je de ziel hebben of krijgen. Want aan Zijn hand is alles licht en makkelijk te dragen. Ja, met Hem hoeven wij voor niets te vrezen. Wij missen zo alles zonder Hem. Ja, mochten wij alles wat wij menen te bezitten maar krijgen te verliezen en Christus te gewinnen. Want die hebben wij zo nodig. Ja, met minder kan men niet. Mocht je dan met alle noden en droefheid tot God vluchten. Ja, die alleen kan helpen. En Hij alleen weet ook wat er in een mensenhart om kan gaan. Want als wij een oog op ons zelf krijgen te slaan en zien wie en wat wij zijn, dan kan ons hart wel eens ineen krimpen. Vooral als wij niet van ons afzien op Christus. Die toch de schuld van ons overnemen wil, als wij maar als rechte, arme verloren zondaars terechtkomen aan Zijn voeten. Ja, als wij ons maar over willen geven, geheel en al, zo wij zijn. Want wij bezitten van onszelf niets als zonde. Wij willen ook niet anders. Gelijk een briesend paard in het oorlogsgeweld weerstreven wij de Heere.
Oh, ons hart zit zo aan de wereld en onszelf. De Heere moet ons van alles zo losmaken. Ja Klaasje, nu zul je altijd wel tevreden zijn. Maar ik ben zo vaak ontevreden. En als je dan denkt aan hen die veel minder hebben en wat je verdient, moet je wel beschaamd de ogen neer slaan. Want ach, dat ik hier liggen mag is enkel genade en geen recht. Nee, ik heb er geen recht op. Het is nog zo'n wonder dat ik hier nog ben. Want ach, al de weldaden die de Heere mij schenkt breng ik zo door. Ja ik onteer er God vaak mee. Hoe geheel anders moest ik ook niet hier liggen. Mocht de Heere me maar losmaken van alles waar ik los van moet. Want zelf kom ik er nooit los van. Ja Klaasje, mochten wij ook de kortstondigheid en het gevaar maar krijgen te zien waar wij in verkeren. Want wie zal zeggen of wij morgen hier nog zijn. Daarom nu kan het nog. Morgen is het misschien te laat. En wat een voorrecht dat de Heere je dan nog een ziekte wil schenken. Ja, ook dat zal mijn oordeel verzwaren als ik kom te sterven, zo ik geboren ben.
Want het zijn enkel roepstemmen. En zo zijn er zo talloos veel. Ja, als wij maar een oog en hart hadden om het op te merken. Wat een wonder dat de Heere nog een weg gebaand heeft voor zulken als wij zijn. Ja, en dat Hij alle smaad en hoon nog van ons verdragen wil. Hij moet alles zo bewerken. Van ons zelf zullen wij ook nooit tot God gaan. Ja Klaasje, ik denk wel eens nu zijn wij ingebracht bij Gods woord. Ja, wij zijn van jongs af aan naar kerk en catechisatie gegaan. En op de scholen onderwezen. Wat een rijke weldaden. Ja, welke weldaden wij nooit mogen verachten. Maar nu blijven wij er allen koud en gevoelloos onder. Ja, wij willen graag goed en braaf zijn. En we kunnen niet velen als er kwaad over ons gesproken wordt. Maar waar zal ons dat alles brengen?
Wat zal het zijn als wij daar rekenschap van moeten geven? Oh Klaasje, mochten wij hier de strijd maar leren kennen. Ja, de rechte strijd die er gekend moet worden. En mocht ons gebed maar veel tot de Heere zijn. Ja, mochten wij het daar alleen maar zoeken. Mocht de Heere ons op komen te zoeken. En als Hij aan ons begint of begonnen is zal Hij het gewisselijk volbrengen. Mocht ons vertrouwen dan maar vast op Hem zijn. Zo zullen wij niet beschaamd worden.
Oh Klaasje, van harte hoop ik dat je als je ziet op het jaar dat achter je ligt je de rekening ook zult opmaken en zeggen kunt: ja, Hij is groot. De tijd gaat snel. Hoelang toch zoveel kwaad doen in een jaar? Maar dat je ook zeggen kunt: de schuld is groot. Maar Christus heeft alles voor mij betaald. Mocht je met een nieuw leven beginnen kunnen. Ja en mocht de Heere je voor alle verleiding bewaren. Want wij zijn tot alles in staat. En mocht je maar een voorspoedig jaar hebben. Ja, mocht de eerste dag goed voor je inzetten. Begin goed al goed. Ik hoop dat je een gezellige dag zult hebben. Gaarne kwam ik even kijken, maar de plaats is voor mij hier op de stoel.
En laat ik er maar tevreden onder zijn. En als je nu thuis komt, kom dan eventjes bij mij. Want ik heb nog een kleinigheidje voor je. Maar niet veel bijzonders hoor. Het is meer voor een aardigheidje. Nu Klaasje, zal ik de brief maar afhaken. Doet aan allen de hartelijke groeten van mij, ook je grootmoeder en Netta niet te vergeten. Je zult ze licht allen wel ontmoeten. En dan hoor ik wel hoe je het gehad hebt. Ze zullen je daar nog wel goed bedenken. Met mij blijft het zoals altijd. De tafel staat nog vol bloemen.
Maar de rozen zijn uitgebloeid. Dat is jammer. Er zijn heel veel zieken vind ik hier. En dinsdag is Van de Voort bij mij geweest. Ze hebben de dominee beroepen. Nu wens ik je van harte veel geluk en het beste. De groeten van ons allen en ook gefeliciteerd van hen. Nu de hartelijke groeten van je steeds liefhebbende vriendin Jansje. Jammer dat wij elkander niet meer spreken, hè? Maar daar is niets aan te doen. Dag. Kijk maar niet naar de enveloppe. Ik had geen andere meer. Dag. De brief niemand laten lezen. Dag. Veel plezier hoor. Fuif maar niet te hard. Liefs Jansje Werkman.

Op 31 augustus 1924 komt er een kaartje voor Klaasje op "Den Heuvel" in Hien van haar zus Bertha. Ze wijst alvast op de verjaardag van zusje Gijsje die op 7 september elf jaar hoopt te worden. Klaasje mag dan in ieder geval even naar huis in Lunteren.

Bertha van Harten. Foto 1924.

Lunteren, 31 augustus 1924.

Lieve Clazina.

Ik wou je even schrijven, Klaasje, dat het toch maar goed is dat je niet bent gekomen. Want het regent de hele dag en de volgende week komt Heintje ook vast thuis. Dan kon je ook veel beter komen, hè? Oom Hannes en Gilles zijn gisteren nog door de regen heen gekomen, ieder een grote keep om. Ze troffen het slecht, maar wij zitten gezellig binnen thee te drinken en grapjes te maken. Maar het is toch niet fijn. Oom Jit komt zaterdag zeker ook mee, hè? Ik hoop dat Heintje zaterdag ook maar komt en dat het goed weer is. Nu Klaasje, er kan niet meer op. Dan maar tot zaterdag, hè? De groeten aan allen. Tot ziens. Daaag.
Je Bertha.

In de Betuwe heeft Klaasje een aantekeningenboekje, waarin ze haar verdiensten noteert, maar ook soms dagboekachtige aantekeningen. Hieruit blijkt dat Klaasje bij tante Aaltje als dienstbode werkt, want ze krijgt een maandloon van maar liefst f 32,50. Dat is een royaal loon. Ook profiteert Klaasje regelmatig van de opbrengsten van de kleine boerderij van oom Gerrit.

Uit het aantekeningenboekje van Klaasje van Harten beginnende in 1922.

In het jaar 1924 heb ik van tante gekregen en verdiend:

Met nieuwjaar	f 1,00
21 januari van varkens	f 1,00
van tante Neeltje voor meebrengen van een stuk goed	f 0,50
voor kousen aanbreien voor februari	f 0,25
Met februari loon	f 32,50
Voor kaas meebrengen	f 0,30
Voor boodschappen doen	f 0,20
3 maart van varkens	f 1,00
7 maart voor het maken van een hemd op school	f 1,00
27 maart voor boter wegbrengen naar Opheusden	f 1,00
29 maart van de kippen	f 5,00
30 april van de kippen	f 7,00
3 mei loon	f 32,50
7 mei van varkens	f 1,00
12 mei van varkens	f 1,00
31 mei van de kippen	f 8,00
16 juni voor de schoonmaak	f 5,50
30 juni van de kippen	f 5,80
7 juli van de varkens	f 1,00
31 juli van de kippen	f 5,50
5 augustus loon	f 32,50
31 augustus van de kippen	f 6,40
2 september van varkens	f 1,00
3 september van hanen	f 1,00
6 september van hanen	f 4,75
30 september van de kippen	f 1,20
24 oktober voor slachten	f 1,00
3 november loon	f 32,50
november voor boodschappen	f 0,50
18 november van varkens	f 1,00
24 november van een kalf	f 1,00
5 december van Sint Niklaas	f 1,00
7 december van varkens	f 1,00
15 december voor boodschappen	f 0,45
17 december van oude kippen	f 3,75

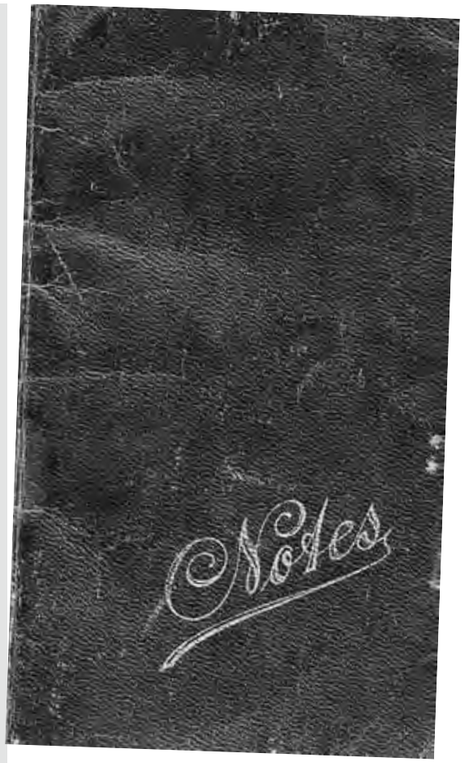

Aantekeningenboekje van Klaasje van Harten uit 1922.

Begin september 1924 komt er een kaartje van moeder uit Lunteren. Een enkel zinnetje wijst op de belastingregeling die voor fietsers geldt. Elke fiets moet een fietsplaatje hebben als bewijs van betaling van deze belasting. Moeder schrijft:

Bertha van Harten. Foto 1924.

Beste Klaasje.

Even wil ik u helpen denken dat je zaterdag niet moet vergeten het plaatje op de fiets te doen. Er wordt hier scherp op gelet en je hebt direct boete. Zodoende niet vergeten hoor.
Bertha was gisterenavond thuis en die wist er zoveel van te vertellen. Ze zei we moesten u waarschuwen. Nu, tot zaterdag. Moeder.

In Lunteren wordt het steeds rustiger in huize "Het Middelstuk". Eind 1924 gaat ook Klaasjes zus Bertha het huis uit. Ze is nu achttien jaar. Ze heeft een betrekking in Putten gekregen en moeder brengt haar zelf weg, met de trein.

Lunteren, 17 november 1924.

Lieve Klaasje.

Even zet ik mij neder om u te schrijven. Wij zijn allen tot nog toe goed gezond en hopen van u en de familie hetzelfde. Bertha heb ik verleden dinsdag naar Putten gebracht met de trein van acht uur en ik ben 's avonds met de trein van half zes teruggekomen. Ze haalden ons 's morgens met een rijtuig af en 's avonds heeft Bertha en Willempje en moeder mij weer naar de trein gebracht. Gisteren, vrijdag, is Gijs van de Burgt hier geweest om een rok en een schort van haar te halen en zoals het leek ging het best. Ze was al heel gewend. Nu, ik hoop dat het goed gaat. Het is anders zo stil in huis nu ze weg is. Je zult vandaag of maandag wel een brief van haar ontvangen. Want ze willen zo graag weten of je soms van Kerstmis tot nieuwjaar vrij bent. Dan wilden ze hebben dat Bertha de kerstdagen in Putten doorbracht en dan komt ze met nieuwjaar naar huis en dan mocht ze van de week een dagje komen met Gijs. Maar afijn. Ze zal je zelf wel schrijven en schrijf haar dan maar gauw terug. Maar ik zou maar niet aan tante vragen om zo lang verlof, want je bent nog zo kort een week thuis geweest en nu er al weer om te vragen vind ik wel wat erg. Als tante het je geeft, vind ik het best.
Dus je moet zelf maar zien. Je hoeft het nergens om te doen, want als je niet zo lang blijft komt Bertha ook de kerstdagen thuis. Ik heb al een hele week een zweer aan mijn vinger. Nu begint hij maar op te knappen, maar ik heb er veel last van gehad. Hij heeft mij drie nachten wakker gehouden. Zoveel pijn deed hij mij. Heintje is donderdagavond nog thuis geweest. Het is nog uit met Johan. Nu, ontvang verder onze hartelijke groeten, verblijvende,
je moeder.

Op 29 januari 1925 komt er een mooie ansichtkaart van moeder uit Lunteren. Blijkbaar is zusje Eefje ook even bij tante Aaltje en oom Gerrit. Misschien een weekje logeren. Eefje is nu veertien jaar oud.

Lunteren, 29 januari 1925.

Lieve Klaasje en Eefje.

Uw briefkaart ontvangen hebbende wil ik u even terug schrijven. Ik vind het heel goed dat jullie wachten tot woensdag. Wij hopen dat het dan maar mooi weer is. We hopen dat jullie vroeg genoeg komt om eerst thuis te komen eer je naar de kerk gaat. Wij maken het allen heel goed. Bertha is gisterenavond nog even thuis geweest. Die was ook nog goed present. Verdere bijzonderheden zijn hier niet. Ontvang ons aller hartelijke groeten, ook aan ooms en tante. Je moeder.

Kaart van moeder Petronella Hendriks van 29 januari 1925.

Op 26 maart 1925 is er voor Klaasje in Hien een kaartje van haar zusje Eefje uit Bemmel. Eefje is bij oom Hannes en tante Janna. Ook nichtje Jo van vijftien gaat al als dienstbode de deur uit.

Beste Klaasje,

Daar ik niet van plan was zaterdag terug te komen, stuurde ik u deze ansicht. Wij hebben toch zo'n pret. Wij hebben vannacht bijna niet geslapen. Tante zei: Blijf nog maar een beetje, misschien duurt het nu wel zo'n tijd eer je weer komt. Als ik zin heb, kom ik wel een keer. Oom was blij dat hij de eerste was die kuikens had. Ze hadden van de dertien eieren dertien kuikens, maar hij heeft er ook twee nachten bij gewaakt. Jo gaat een andere week dinsdag naar haar betrekking in Elst. De ansicht is vol. Ontvang de hartelijke groeten van ons allen en van mij, Eefje.

Kaart van Bertha van Harten van 21 juli 1925.

Op 21 juli 1925 komt er een verjaardagskaart van zus Bertha, geadresseerd aan Klaasje op "Den Heuvel" te Hien. Klaasje wordt 20 jaar!

Bertha schrijft:

Lunteren, maandag 20 juli.

Lieve Klasina.

Met dezen feliciteer ik u hartelijk met uw verjaardag, hopende dat gij deze dag nog dikwijls met en voor ons allen moogt gedenken. Ik schrijf dit maar gauw met het potlood, want ik heb hier geen pen en inkt. Het is hier erg warm! Bij jullie ook? Klaasje, wanneer kom je thuis?
Zeker wel zaterdag? Ik hoop dat het maar weer is om te fietsen. Als je komt, moet je eerst toch maar even bij mij aankomen, hoor. Wil je dat doen? Ja, er kan niet meer op, dus ik moet eindigen. Het verdere nieuws zal ik je wel vertellen als je komt, Klaasje. Ontvang allen vele groetjes van mij, je liefhebbende zus Bertha. Tot ziens, daag! En ook van mij, Eefje.

Veenhuizerstraat in Soestdijk, vlakbij boerderij "De Eult", het werkhuis van stiefzus Heintje van den Brink.

Op 12 augustus 1925 vindt op het gemeentehuis van Ede het huwelijk plaats van Klaasjes stiefzus Heintje van den Brink. Ze trouwt met Willem de Koning. Bij het huwelijk is de bruid 21 jaar en de bruidegom 26 jaar. Hiermee komt voor Heintje een einde aan de betrekking als dienstbode in Baarn. Het jonge echtpaar gaat in Lunteren wonen aan de Klomperweg. Het is het eerste huwelijk in het samengestelde gezin van Klaasjes moeder en haar tweede echtgenoot Jan van den Brink.

Aan Klaasjes verblijf in de Betuwe komt een eind. Na ruim vijf gelukkige jaren bij oom Gerrit en tante Aaltje Hendriks is de tijd aangebroken om terug te gaan naar Lunteren. Voor een twintigjarig meisje is het beter in de buurt van thuis een betrekking te zoeken met meer kans op een geschikte huwelijkskandidaat. Op 8 oktober 1925 komt de laatste post voor Klaasje aan in Hien op huize "Den Heuvel". Het is een kaart uit Soestdijk van haar stiefbroer Aart van den Brink en haar neef Gilles Hendriks. Blijkbaar zijn ze een dagje uit samen. Eind oktober 1925 gaat Klaasje definitief naar Lunteren terug.
Ergens in het jaar 1924 of 1925 moet Klaasje in Hien of omgeving ook een dienstje hebben gehad. In latere brieven wordt ernaar verwezen. Volgens Marietje Hoogakker, die dat in juni 2008 nog weet te herinneren, zou dat waarschijnlijk bij de dames Taats geweest zijn. Deze vrijgezelle dames woonden, net als tante Aaltje en oom Gerrit, in de Kerkstraat in Hien. Op loopafstand dus en dat was veilig en gemakkelijk voor Klaasje. De dames Taats stonden bekend als de rijkste dames van het dorp Hien. Volgens de mondelinge overlevering heeft Klaasje de laatste periode in de Betuwe ook nog gewerkt bij een andere rijke familie. Toen die familie van de ene op de andere dag straatarm werd, omdat al het geld belegd was in Russische waardepapieren die plotseling waardeloos werden, moest het huis worden verkocht en Klaasje worden ontslagen. Dat is wellicht de reden geweest voor Klaasje om maar weer naar Lunteren terug te keren. Als Klaasje net weer is thuisgekomen uit de Betuwe komt al de eerste brief van tante Aaltje.

Heintje van den Brink en Willem de Koning. Foto rond 1925.

De zussen Neeltje Eerbeek (links) en Aaltje Hendriks-Eerbeek rond 1925.

Hien, 9 november 1925

Beste Klaasje en verdere familie,

Daar ik nu toch aan het schrijven ben (ik heb naar mijnheer Bohne geschreven) zo dacht ik bij mijzelf laat ik Klaasje ook gauw een lettertje schrijven, want mij dunkt je zult ook wel nieuwsgierig zijn hoe of het hier gegaan is nadat je weg ging. Nu, wij maken het gelukkig nog goed en dat hopen wij van u allen ook. Nu zal ik je maar eens vertellen dat wij verleden week bijna alle dag visite gehad hebben. Een maandag kwam Nap uit Zetten de schuur eens kijken en een dinsdag Willem van oom Albert uit Elden om jou te huren, maar wij hebben gezegd dat je daar heel geen plan op had en een woensdag was het dankdag. Toen zijn wij naar de kerk geweest. Die was overvol en zo veel vreemden. De tekst was uit psalm 48: Wij gedenken uwer weldadigheid in 't midden Uws tempels. Een mooie toepasselijke tekst, vind je niet? En 's avonds zijn we naar de ontvangavond geweest bij de nieuwe buren en daar was het ook overvol. Wij werden in de huiskamer ontvangen. Daar zaten de bruidsparen in de versierde kamer. Alles was versierd met bloemen en op het spiegel voor de schoorsteen stond met grote letters geschreven "Hulde aan de bruidsparen". Toen wij er even waren liep het zo vol, dat een bruid en bruidegom de salon introk, gevolgd door de jongelui. Het ging er heel gezellig aan toe en de bruidsuikers en taartjes en wijn en van alles ontbrak niets. Maar je weet wel van al die dingen houdt ome Gert niet. Die gaat het liefst naar Lazet. Hendrik en Aartje Hoogakker waren er ook. Donderdag is tante Neeltje geweest 's middags en 's morgens ome Jan. Neeltje heeft een schort geknipt van dat goed dat heeft ze overgenomen naar dat model van u, dus ik had geen tijd voor heimwee. Vrijdag en zaterdag druk werk en vandaag gewassen. Ik heb hem schoon en in de chloor. Als het nu morgen maar drogen wil. Mijnheer Taats is zondags erop toen u wegging overleden aan longontsteking (Dirk Taats, weduwnaar van Anna Wilhelmina Cristina Duijs, is overleden te Dodewaard op 1-11-1925, 76 jaar oud). Hij is maar een paar dagen ziek geweest. Gisteravond lagen wij vroeg op bed, maar het duurde niet lang of er werd geklopt door Johan van Rekem die vroeg of oom Gert de baakster wou halen en ze hebben weer een flinke zoon en toen lag hij weer in bed en toen kwam mijnheer De Leeuw dat de maal aan 't kalven was, dus de oompjes hadden het druk. Groeten van allen, G. Hendriks.

Hendrik is heel terneergeslagen. Hij kijkt nog zo treurig op ons huis aan. Hij is naar Cor aan 't zand rijden. Wij hebben de melkbeesten in de stal. Bertha van zuster Johanna is weer thuis. Dat heeft Van Druten mij verteld. En ik vroeg hem of ze beter was als toen ze ging. Maar hij zeide dat ze nog net zo was. Maar ze was hoofdzakelijk weggeweest voor de invaliditeitswet en nu is ze gepensioneerd. En daar was hij veel drukker mee als met de ziekte van Bertha.

V.l.n.r. tante Neeltje Eerbeek, Netta Eerbeek en onderwijzeres Mien van Minnen.

Hoofdstuk 8

November is slachtmaand

Traditioneel is november de slachtmaand. Een vast moment in het jaar om de vleesvoorraad voor de winter aan te leggen. Het vetgemeste varken wordt geslacht. Soms zelfs meer dan één. Grotere boeren laten wel een paar keer per jaar de slachter komen. De huisslacht is een hele gebeurtenis. De boerin en de slager spelen daarbij de hoofdrol. Een aantal dagen moet alles wijken voor scherpe messen, kokende potten en de gehaktmolen. De slager trekt van boerderij naar boerderij om varkens te slachten. Bij de boerderij staat de ladder al klaar op het erf en stro om na de slacht de haren van het dier te branden. Het varken wordt uit zijn hok gehaald en de novemberslacht kan beginnen. Soms staat het dier al klaar met een touw aan de poten of om de nek. De slager moet het varken doden met een steekmes. De meest toegepaste methode bij varkens is in deze tijd het doorsnijden van de hals. Ook een borststeek tussen de eerste ribben is veel in gebruik. Het gegil van het varken is soms in de verre omtrek te horen. Al te hygiënisch gaat het er meestal niet toe bij de huisslacht. Smerige messen, vuile kleding en werken in een smerige stal of op een rommelig erf is geen uitzondering. In 1919 is de Vleeskeuringswet tot stand gekomen, die regels stelt ten aanzien van de huisslacht en een keuring verplicht stelt. Boeren vinden dit volstrekt overbodig, want de dieren zijn alleen voor eigen gebruik. Onder druk van de boeren wordt de bepaling rond de huisslachting in 1922 weer ingetrokken.

Een bijzonder product van de huisslacht in Gelderland is balkenbrij. Samen met boekweitmeel, krenten en rozijnen gaat het vlees van de varkenskop en ander vleesafval in een grote kookpot met water. Daar wordt vet aan toegevoegd.
Dan wordt er geroerd totdat een stijve grijsachtige massa ontstaat. Dat wordt in een doek aan de balk gehangen om uit te lekken. Vandaar de naam balkenbrij. Na een paar uur worden de eerste plakken gesneden, die in veel vet worden gebakken. 's Morgens na het melken eet de hele boerenfamilie balkenbrij met roggebrood in plaats van de gebruikelijke spekpannenkoek met stroop.

Varkensslacht.

Met het slachten, het afbranden van de haren en het op de ladder hangen van het varken begint het echte werk. Het varken moet eerst uithangen of opstijven en goed koud worden. 's Avonds gaat het beest op de ladder naar binnen de keuken in. Buren en familie komen het opengespleten dier bewonderen: vetprijzen. Iedereen schat wat het varken zal wegen. Vooral het spek wordt bewonderd. Hoe dikker hoe mooier.
Op de goede afloop wordt een stevige borrel gedronken. De volgende morgen komt de slager terug om het dier uit te houwen en op te delen in zijden spek, ribben, hammen enzovoort. De boerin zorgt intussen samen met buren, dochters, meiden en andere vrouwelijke familieleden voor verdere verwerking. Naast het spek, de ham en de ribben is er het beste vlees, dat bestemd is voor de worst.
Dat wordt op een hakblok in fijne stukjes gehakt en daarna in de darmen geperst met een worsthoorntje. Via het hoorntje wordt het vlees met de duimen in de worst geperst.
Het gebruik om het beste vlees in de worst te stoppen verandert na de Eerste Wereldoorlog. Het apart eten van gebraden of gekookt varkensvlees raakt in de mode. Daarvoor snijden de slagers varkenslappen, karbonades en andere delen apart uit. Ze worden gedroogd, gerookt of ze gaan na het koken in het zout in de vleeston of in de weckfles. Het grote nadeel is dat dit vlees sneller bederft of vies van smaak wordt. Het is of te zout of het gaat stinken.

Het wecken komt vanaf de Eerste Wereldoorlog opzetten, onder invloed van het huishoudonderwijs. Daar leren boerinnen en boerendochters de nieuwe techniek kennen. De methode van afsluiten van de lucht en steriliseren is al in 1800 in Frankrijk ontdekt, maar wordt eerst alleen in de industrie toegepast. De Duitse firma Weck brengt rond 1900 een pakket voor thuis wecken op de markt. Dat wordt wereldwijd een succes. De firmanaam wordt de gebruiksnaam.
Ook Klaasje heeft veel geweckt in haar leven. In de door haar zorgvuldig bewaarde spulletjes zit een oude Weck gebruiksaanwijzing met recepten. Dankzij wecken blijft de smaak veel langer goed. Er wordt niet alleen vlees, maar ook groente en fruit geweckt.

Uit het receptenboek van J. Weck.

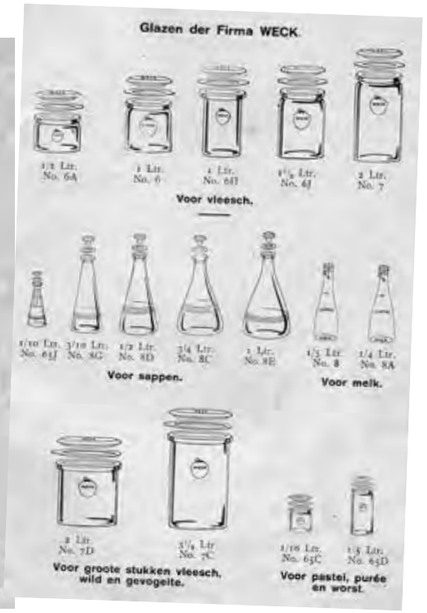

Van een deel van de slacht, de ingewanden en het afval, kookt de boerin leverworst, bloedworst en balkenbrij. De kop gaat in stukken de kookpot in om er hoofdkaas van te maken. Daarna krijgt de hele familie dagenlang de worsten, balkenbrij en hoofdkaas te eten tot het op is. Ook de delen van het varken die niet bewaard kunnen worden, worden de eerste dagen gegeten. Als dit alles op is, zijn de metworsten, hammen, ribben, pootjes en het spek aan de beurt. De gedroogde of gezouten hammen en zijden spek hangen de hele winter aan de zoldering of in de kelder.

In onderstaande brief van oom Gerrit Hendriks wordt de slacht genoemd. Tante Aaltje is speciaal een paar dagen naar de boerderij van haar broer en zus in Opheusden geweest, de ouderlijke boerderij Kloosterkamp, om mee te helpen bij het wegwerken van het varkensvlees. Dat oom Gerrit een brief schrijft is bijzonder omdat het meestal tante Aaltje is die schrijft. Hij schrijft over de ziekte van zijn oude schoonmoeder Jansje Bikkel in Opheusden. Ook Klaasjes "nichtje" Netta Eerbeek wordt genoemd. De plaatselijke bakker heeft een oogje op haar! Ze is inmiddels een mooie jongedame van negentien jaar. De oude boerderij "Rossenhof" van Gerrits overleden wordt blijkbaar flink verbouwd. Oom Gerrit kan erop kijken, want het staat aan de overkant van de weg. Ook lezen we van een zeer vroege inval van de winter, want de Rijn is vol ijs!

Hien, 9 december 1925.

Beste Klaasje!

We zullen dan nog eens weer het een en ander van ons laten horen, hetwelk we allang van plan zijn geweest, maar van den ene avond op de anderen gesteld, dat weet je wel. We zijn allen tot op de dag van heden nog goed gezond en hopen van ulieden ook spoedig hetzelfde te mogen vernemen. Moeder in Opheusden ligt weer enige dagen op bed en is nogal ernstig ziek geweest. De dokter is er ook geweest. Nu die wordt daar zo vlug niet gehaald, dat weet je wel. Hij dacht dat het met een paar dagen wel weer opknappen zoudt, maar ze is erg zwak. De vorige week dinsdag hebben ze geslacht en tante Aal is er twee dagen geweest om te helpen en toen dacht ik bijzelve nu krijg ik het heimwee vast, maar het is nogal meegevallen en vooral toen ze 's avonds thuis kwam met een gevulde tas met ribbetjes, karbonade en hoofdkaas en een grote worst, dat weet je wel. Netta heeft ook meegeholpen en ze is ook hier onder laatst een paar dagen geweest en nu ken je die bakker wel die bij

Kraaikamp is, die heeft zijn zinnen op Netta gezet. Met St. Nicolaas bracht hij een boterletter bij ons voor Netta, maar wij hebben hem natuurlijk maar niet verder gebracht, dat weet je wel. Ik ben voor drie weken naar Utrecht geweest naar Kamps. Daar had ik nog wat te rekenen dat weet je wel. Die Marie is altijd nog ziek. De dokter heeft ze al opgegeven gehad. Nu schijnt het dat het weer vooruit gaat. Kamps heeft zelf het plan om met de kerstdag bij ons te komen maar of dat gebeuren zal weet ik ook niet. Hij zou het eerst nog schrijven. We hebben verleden week nog een brief van Bohne gehad en ze maken het nogal goed. Ze hadden graag dat u nog eens een dagje kwam, want ze hadden nog een cadeautje voor u, dat weet je wel. We hebben van tante Janna een brief gehad met een portret. Daar stond tante Janna met haar kleindochter Belia op, dat weet je wel, die van de zomer hier geweest is. Erg mooi. Als je komt zullen we het je eens laten zien. Belia had de sjanskousen aan, dat weet je wel. Die oude moeder bij Job van Dullemen is ook gestorven en is gisteren begraven. Ze was 86 jaar oud. Het huis op "Rossenhof" is zowat van binnen helemaal afgebroken. Al de vloeren zijn eruit en al de binnenmuren zijn weg. De schoorsteen is ook afgebroken, dus het is nu terecht een hol huis, dat weet je wel. We hebben elf jonge keutjes van drie weken oud en het zijn mooie dikke vette keutjes en ze beginnen al te vreten. Maar nu eindig ik want nu moet ik brei roeren want ik moet tante Aaltje helpen, dat weet je wel. Je moet ook de groeten van Jan Verschoor hebben. We krijgen van de week Hent Hoogakker met Antje nog. Nu moet u ook eens gauw het een of ander schrijven of komt u zelf binnenkort? Op dit ogenblik gaat de Rijn vol ijs, maar dat zal nu wel gauw verdwijnen, nu het weer dooit. Ontvang verder onze hartelijke en minzame groeten aan allen van ons allen.
Uw ooms G. Hendriks en J.G. Hendriks en tante A. Hendriks-van Eerbeek

Huize "Kloosterkamp" aan 't Kloostereind in Opheusden, met Netta Eerbeek voor het hek. Dit is haar ouderlijk huis, waar ook haar oma Jansje Bikkel is overleden.

Slechts elf dagen later op 20 december 1925 overlijdt "oma" Jansje Eerbeek-Bikkel, de moeder van tante Aaltje. Ze heeft de hoge leeftijd van bijna tachtig jaar mogen bereiken.

Hoofdstuk 9

Een nieuwe betrekking voor Klaasje op molen "De Hoop" in Lunteren

Zodra Klaasje weer thuis is in Lunteren wordt er gezocht naar een nieuwe betrekking. Een ervaren meisje als Klaasje is een gewilde dienstbode en haar naam gaat snel rond in Lunteren en omgeving. Zo komt het dat Klaasje al enkele weken later, eind 1925, in betrekking gaat als dienstbode bij de molenaarsfamilie Van Veldhuisen in Lunteren. Menig brief uit de Betuwe gaat nu richting molen "De Hoop" in Lunteren.

Molen "De Hoop" van de familie Van Veldhuisen in Lunteren.

Aan de Dorpsstraat 152 in Lunteren staat korenmolen "De Hoop". De molen is in 1855 gebouwd en staat dan op een natuurlijke hoogte helemaal vrij in de kale vlakte buiten het dorp. Het Lunterse Buurtboek vermeldt dat op 24 januari 1854 door het buurtbestuur grond is afgestaan aan J.A. Ross om daarop een korenmolen te plaatsen voor tweehonderd gulden. In 1855 kan de molen in gebruik worden genomen. In 1856 verkoopt de heer Ross de molen aan Arie Mulder, die een woonhuis bij de molen laat bouwen. Ross zelf emigreert naar Amerika. Op 1 april 1870 is Evert Floris Roelofsen de volgende eigenaar. Hij verkoopt de molen op 1 december 1912 aan Hendrikus van Veldhuisen voor 12.500 gulden. Daarvoor heeft Van Veldhuisen al op verschillende molens in de omgeving gewerkt en ervaring opgedaan, onder meer in Wageningen, Renswoude, Woudenberg, Putten, Achterberg, Teuge en Ede. Op 1 december 1884 heeft hij als vijftienjarige knecht ook even dienst gedaan bij molenaar Roelofsen op "De Hoop". Hij is dus al bekend met de molen in Lunteren. De zaken gaan, na een moeilijke start, al vrij snel erg goed. Er wordt een gasmotor en een dieselmotor aangeschaft, wat maakt dat de molenaar niet meer van de wind afhankelijk is. Het echtpaar Van Veldhuisen bestaat uit vader Hendrikus van Veldhuisen, moeder Gijsbertje Evertse en hun vijf zonen: Willem (1898), Cornelis (Cees, 1901), Marinus (Mies, 1905), Evert Jan (1909) en Wouter (1911). Na het overlijden van vader Hendrikus van Veldhuisen in 1953 nemen zijn zonen Willem, Cornelis en Evert Jan het molenbedrijf over. Anno 2009 staat de molen helaas stil en wordt voor het voorbestaan gevreesd.

Molenaar Hendrikus van Veldhuisen heeft in molen "De Hoop" een gedicht in de balken achtergelaten.

Hier maalt men graan tot meel.
Voor rijk of arm, 't is me evenveel.
Dat doe ik voor een klein gewin.
Voor mij en mijn gezin.
Maar om 't iedereen van pas te maken.
Dat zijn de moeilijkste zaken.
Die men op de wereld vindt.
Ik woon hier aan de weg.
Wat zou ik meerder wensen.
De zegen van de Heer.
De gunst van vele mensen.

Dat het molenaarsleven niet altijd makkelijk is, getuigt het volgende rijmpje van een onbekende molenaar.

Het molenaarsleven
heeft God de wereld gegeven.
Maar het zakken dragen boven macht
is door de duivel zelf bedacht.

Klaasje temidden van het gezin Van Veldhuisen. Foto rond 1926. V.l.n.r. Cees van Veldhuisen, Willem van Veldhuisen (de oudste), Mies van Veldhuisen te paard, Klaasje van Harten, Evert Jan van Veldhuisen zittend op de grond, vader Hendrikus van Veldhuisen en moeder Gijsbertje Veldhuisen-Evertse. Klaasje draagt rouwkleding, vanwege het overlijden van "grootmoeder" Jansje Bikkel op 20-12-1925. Ze zal dit enige weken hebben gedragen. Bij het overlijden van ouders droeg men de rouwkleding twee jaar.

Klaasje heeft het snel goed naar haar zin bij de familie Van Veldhuisen. Als dienstbode bij mevrouw Van Veldhuisen ziet ze veel van het meelbedrijf. Boeren en bakkers uit de omgeving komen om graan te brengen en meel te halen. In buurtschap De Valk onder Lunteren staat nog steeds de fraaie boerderij Het Heiveld. Op deze boerderij woont de familie Bouw. Weduwe Hendrika Martina Bouw woont er met nog zes van haar acht kinderen, waaronder zoon Meeuwis. Meeuwis is in 1926 als boerenzoon werkzaam op de ouderlijke boerderij. Daarom komt hij met regelmaat in Lunteren bij molen "De Hoop" om graan te brengen of meel op te halen. Daar treft hij de nieuwe dienstmeid Klaasje van Harten aan, waarbij de vonk al snel overslaat.

Moeder Hendrika Martina Bouw-Franken.

Meeuwis Bouw rond 1926.

Klaasje van Harten rond 1926.

Achterste rij v.l.n.r. Jan v.d. Brink (stiefbroer Klaasje), Evert Jan van Veldhuisen, Gerrit Roelofsen, Aart v.d. Brink (stiefbroer Klaasje). Middelste rij v.l.n.r. Klaasje van Harten, Meeuwis Bouw, Bertha van Harten. Voorste rij v.l.n.r.: Eefje van Harten, Wouter van Veldhuisen,, Gijsje van Harten. Datering rond 1926.

Wouter van Veldhuisen.

Evert Jan van Veldhuisen.

De eerste ontmoeting met Klaasje heeft in ieder geval zo rond het einde van het jaar 1925 plaats. In latere verhalen van Klaasje wordt gerept over een verkeringstijd van zeven jaar. Dat betekent dat de vonk dus al vrijwel direct in het begin van haar betrekking eind 1925, begin 1926 moet zijn overgeslagen.
De verkering tussen Meeuwis en Klaasje is een feit. Beiden zijn pas twintig jaar en dus wordt er niets overhaast gedaan. Meeuwis is voor de zonen Van Veldhuisen een goede bekende. Ook Klaasjes zusters Eefje, Gijsje en Bertha en de stiefbroers Jan en Aart van den Brink komen regelmatig over de vloer bij molen "De Hoop". De groepsfoto laat zien dat de verstandhouding goed is. Het is de eerste foto waarop Meeuwis en Klaasje samen staan. Ook ene Gerrit Roelofsen is erbij, een vriend van de gebroeders Van Veldhuisen. Zijn naam zal later nog terugkomen.

Een brief van Meeuwis aan Klaasje van 22 februari 1929 maakt duidelijk dat Meeuwis op boerderij "Groot Veller" onder Barneveld heeft gewoond. Op deze boerderij woont het echtpaar Breunis Franken en Jantje Bouw. Breunis (1854-1909) was een broer van Meeuwis' moeder Hendrika Martina Franken. Hun vader, Gijsbert Franken (1827-1899) was naast boer ook raadslid in de gemeente Ede. Tante Jantje was een nicht van Meeuwis' vader Teunis. Nadat Breunis Franken op 22 juni 1909 overleed bleef weduwe Jantje achter met enkele jonge kinderen, twee jongens en vier meisjes. Meeuwis kan thuis best gemist worden, want er zijn nog enkele volwassen broers thuis om te helpen op boerderij "Het Heiveld". Hij gaat een paar zomers bij zijn tante inwonen en werken op boerderij "Groot Veller" van mei 1925 tot oktober 1925 en van februari 1927 tot oktober 1927. Zo helpt hij het gezin van zijn tante wat uit de brand. Vanaf deze boerderij komt hij vast en zeker als boerenknecht bij molen "De Hoop" in Lunteren om meel te halen of graan te brengen en zo kan hij Klaasje blijven ontmoeten.

Het gezin van tante Jantje Franken-Bouw. In het midden moeder Jantje, geboren 18-11-1869. Achteraan v.l.n.r. Elbertje Franken, Gijsbert Franken (1895), Elbert Franken (1899), Hendrika Franken (1907). Vooraan v.l.n.r. Reintje Franken (1901), moeder Jantje Franken-Bouw (1869) en Geertje Franken (1903).

Klaasjes beste vriendin uit de Betuwe is Jet Hoogakker. Jet is twee jaar ouder dan Klaasje maar in haar Betuwse jaren hebben de twee meisjes veel plezier gehad en veel met elkaar opgetrokken. In 1926 heeft Jet ook een betrekking als dienstbode in Zetten bij mevrouw Gutterswijk. Onderstaande brief is de eerste van vele brieven van Jet die bewaard zijn gebleven. Jet heeft juist in de winter van 1926 een ernstige longontsteking opgelopen, doordat ze langdurig in een ondergelopen kelder heeft moeten staan om die leeg te ruimen. Het koude water heeft haar toch al broze gezondheid aangetast. Jet heeft vanaf haar geboorte astma. Zou dat het grote ongenoegen zijn waarover Jet in de brief schrijft? Jet heeft al verkering met Steven Crum. Ook Jets zus, Fransje, schrijft later menig brief aan Klaasje. Fransje heeft verkering met Stoffel Smaling. Dankzij de brieven van Jet en Fransje blijft Klaasje goed op de hoogte van alles wat zich in de Betuwe afspeelt. Jet schrijft in de brief over Lien van Druten. Dat is Klaasjes nicht Stoffelina, de dochter van tante Johanna.

Jet Hoogakker.

Zetten, 4 maart 1926.

Lieve vriendin,

Allereerst mijn hartelijke dank voor je felicitatie van gisteren. Het was voor mij een waar genot te weten dat ik niet vergeten wordt. Ik vond het erg jammer dat je niet bij ons tegenwoordig kon zijn, maar zo gaat het nu eenmaal in 't leven. Wie weet waar we 't volgende jaar bij leven en gezondheid zitten, hè? Nu zal ik eens beginnen om uw vragen te beantwoorden.
Thuis gaat het allemaal goed, behalve moe, die heeft erge pijn in haar been en kan 's nachts niet slapen van pijn. Ik denk dat het reumatiek is, wat lastig genoeg kan zijn.Ik heb gisteren een heel erg goede verjaardag gehad. Ik zal nog maar net doen als toen je nog bij ons was en maar alles vertellen, want laten zien gaat nou niet. Dat later, hè? Nu van moe, pa en Frans krijg ik zo gauw als moe naar stad gaat een wollen mousseline zomerjurk. Van Cor zes theelepeltjes, ik heb er nog zes, dus nu heb ik twaalf. Van Florus krijg ik nog een eikenhouten theeblaadje, wat hij zelf wou maken, van Maria eau de cologne, van Frans ook nog een kop en schotel met een bordje. Van Steef zijn oudste zuster zes limonadeglaasjes en van een andere een jampot. Van zijn moeder een pracht van een kleedje en eindelijk van mijn aanstaande man een ontbijtservies. Je wordt jaloers als je het ziet. Oh, Klaasje, vind je het niet veel? Ik sta er soms verlegen onder. Nu ben ik toch al 23 jaar, wat oud, hè? Ik ben blij dat je het zo goed naar je zin hebt in je nieuwe betrekking, want dat is maar alles, hè? Wel plezierig, zo kort bij huis. Ik ben dinsdag niet naar huis geweest, want we zijn druk aan 't schoonmaken. De zolder en de voorkamer heb ik al klaar. Nog wel vroeg, hè? Maar we hebben goed weer getroffen. Opa maakt het heel goed. Gistermiddag is hij nog bij ons geweest. Tante Frans en ome Herman maken het ook goed en de kleine Jansje is een schat van een kind, een lief gezichtje en zo vlug!
Ze kan al een heleboel woorden zeggen en al alleen aan een stoel staan en dat voor een kind dat in juni een jaar wordt.
Ik kan me begrijpen dat je blij was toen oom Jit en Netta bij jullie waren. Tante Aaltje gaat nog twee dagen in de week naar Opheusden. Moe zou er van de week een middag naar toe zijn gegaan, maar met dat zere been kon het niet. Bij tante Jans is ook alles goed. De oude vrouw van Schoor uit de Hienschestraat is overleden en ook Jan Cornelis Roodbeen, of wist je het al? De jonge vrouw bij ons is ook erg min. Ze wordt steeds erger en weegt maar vier en tachtig pond meer. Half april gaat een nichtje uit Beuningen trouwen. We gaan er met ons zessen een dagje naar toe, Frans, Stoffel, Steef, Florus, Cor en ik.
Nu leren we met z'n allen een zangstukje vierstemmig. Ik geloof wel dat het leuk zal worden. De moeder van Lien van Druten komt gauw naar jullie of is ze al geweest? Ik sprak Lien onlangs en die vertelde dat je moe hier was geweest.
Haar zuster is nog maar niet zoals 't wezen moest, hè? 't Is maar te hopen dat het weer terecht komt. Ze is nog zo jong, hè? Ik blijf weer waar ik ben, maar op 't kantje af. Ik heb groot ongenoegen gehad en ik zou zeker vertrokken zijn, als ze haar woorden niet had terug genomen. Maar nu blijf ik maar weer, 't is kort bij huis. Nu Klaasje, heb ik nu niet gauw een grote brief geschreven? Ik zal trachten die vracht groeten over te brengen, maar doe jij dan ook bij je thuis allemaal de groeten.
Ik denk nog vaak aan die gezellige dagen die ik bij je mocht doorbrengen en wees verder zelf ook hartelijk gegroet en ook aan C. van Veldhuisen, dat is zeker de juffrouw of…….. hè?

Uw liefhebbende Jet

PS ik heb op 't ogenblik geen portret maar het eerste is voor jou. Daag.
Schrijf je ook nog eens terug? Ik vind 't zo leuk van jou.

De laatste regel van bovenstaande brief bevestigt de mondelinge overlevering dat Klaasje ook een oogje heeft gehad op molenaarszoon Cees. Nu is dat voor een dienstbode nooit handig, als er verkering ontstaat met een zoon des huizes. En wat te denken van de prille liefde tussen Klaasje en Meeuwis? Klaasje moet een keuze maken. Begin juli 1926 komt er een ongedateerde brief van vriendin Jet Hoogakker uit Dodewaard. Het genoemde overlijden van Jan van Vulpen maakt datering mogelijk. Klaasje zou deze Jan kennen van bij de familie Taats. Dat waren waarschijnlijk de dames Taats van de Kerkstraat in Hien, bij wie Klaasje een korte tijd dienstbode is geweest. Jet is nog steeds in betrekking in Zetten. En veel vakantiedagen heeft ze duidelijk niet. Klaasjes zus Bertha is klaarblijkelijk wat ziekelijk.

Begin juli 1926.

Zondag, half een.

Lieve vriendin!

Mijn dank voor 't ontvangen van je brief. 't Was een ware verrassing wat van je te horen. Mijn plan was geweest om je deze keer eens gauw te schrijven. Ik was in de mening dat je zo ongeveer begin of half juni jarig waart en had tot zolang gewacht. Maar wist niet goed welke datum en ging dat op "Den Heuvel" vragen en daar vertelde tante Aaltje dat je pas 21 juli jarig waart. Dat ik je nu lang heb laten wachten met terugschrijven moet je me niet kwalijk nemen. We hebben de hele week druk in de logés gezeten, doch nu zijn ze allen weer weg en zijn we met ons drieën weer alleen. Met blijdschap las ik dat jullie het allen goed maken en mijn dank voor het aanbod om een zondag bij jullie door te brengen. Ik heb het mevrouw gevraagd en die zei dat het wel eens mocht, maar mijnheer zei ga maar met Kerstmis. Maar misschien gaan beiden uit logeren, dan krijg ik ook vakantie. Dan zou 't wel gaan. In ieder geval zou ik het graag doen. Je hoort er dan wel nader van. Zeg tegen Bertha dat ze maar veel vet spek moet eten en veel melk drinken. Dat heeft mij goed geholpen. Ze zal wel altijd moe zijn, hè? Ik weet wat het is. Bij ons zijn allen goed gezond. Ik zelf ben weer een dagje thuis geweest, een soort influenza denk ik. Klaasje, het is jammer dat je zo ver af woont. Je zou bij ons heel wat zien. Moe rijdt tegenwoordig fiets of 't zo niks is. Alles gaat er op vooruit hoor, dat zie je al weer. Verder gaat het leven zijn gewone gang. Jan van Vulpen is gestorven. Die ken je wel van bij Taats hè? Doe overal mijn hartelijke groeten bij je ouders. Gijsje een kus en al de anderen een stevige handdruk, ook bij Heintje, hoewel onbekend. Ik miste in je brief de groeten van C. van Veldhuisen, maar wil je hem mijn groeten overbrengen? Ik word niet zo gauw ontrouw. Dan van al de onzen de hartelijke groeten, alsook van Steef en Stoffel, met een kus van Marietje en ook van je liefhebbende vriendin Jet. Konden jullie de kersen op aan die boom bij 't bakhuis? Toen moest ik nog helpen, weet je wel? Daag.

Naschrift:
Jan Frans van Vulpen overlijdt op 27-06-1926 te Dodewaard, 60 jaar oud. Waarschijnlijk is hij een bekende van Klaasjes betrekking bij de familie Taats in of om Dodewaard in 1924 of 1925.

Dan komt er een mooie kaart van tante Aaltje en oom Gerrit uit Hien. Hij is geadresseerd aan mejuffrouw C.A. van Harten, Molen, Lunteren. Blijkbaar is dat voldoende om keurig aan te komen. Het is kersentijd, dus eind juni, begin juli 1926. In de fruitrijke Betuwe is de kersentijd elk jaar een spannende en drukke tijd.

Kaart van tante Aaltje Hendriks-Eerbeek van juli 1926
Gezicht op Dodewaard..

Tante Aaltje schrijft het volgende. Ze heeft bezoek gehad van de ouders van Jet Hoogakker, Klaasjes vriendin. Marietje in de brief is het jongste zusje van Jet, geboren in 1920. Tante Aaltje heeft de gewoonte om met afkortingen te werken om namen aan te duiden. Dan valt het voor de lezer niet altijd mee om de juiste persoon te bepalen.

Lieve Klaasje.
Even zend ik je deze kaart. Zeker nog wel een bekend kiekje. Hoe gaat het met je?
Gisteren is A. Hoogakker de hele middag op visite geweest en 's avonds heeft Hendrikus haar weer opgehaald. Ze is druk om Marietje fietsen te leren. Ze kan al alleen rijden. Een maandag ben ik naar Nijmegen geweest boodschappen doen met de nachttrein. Het huis van N. schiet zo goed op. Het wordt zo mooi. Ik kan denken dat je nieuwsgierig bent.
Een zondagmorgen heeft H. kersen gekeerd. Oom Gerrit is nog in de bongerd geweest. Hij gaat bij Hien weg nu de kersen daar af zijn. Ik kom heel gauw weer naar Lunteren, want jij komt toch niet. Groet aan allen.Tot ziens.

Rond Klaasjes verjaardag, 21 juli, komt er een brief van Fransje Hoogakker, de zus van haar vriendin Jet. Ook Fransje is in betrekking als dienstbode. Blijkbaar zijn nu ook alle vier de zussen Van Harten de deur uit, ergens in een betrekking.

Hien, 21 juli 1926

Beste Klaasje!

Hartelijk komen Stoffel en ik je feliciteren met de herdenking van je geboortedag. In de hoop levende dat ge die nog dikwijls in gezellige kring vieren mag. 't Is zeker lang geleden dat je thuis waard met je verjaardag. Toch is 't wel gezellig, vind je niet? Hoe gaat het anders met je? Alles nog goed, en thuis? Met mij gelukkig wel, alleen wat hoesten, maar dat zal wel slijten. Ik hoorde van moe dat bij jullie alle meisjes de deur uit waren, dat zal nu voor je moeder wel druk zijn, is 't niet? Ik heb hier met november de huur opgezegd en waar ik dan terecht kom weet ik nog niet. Verleden week ben ik op een betrekking geweest maar daar stond mij de huur niet aan. 't Was bij de burgemeester van Zetten, net tegenover Jet, dat zou wel gezellig geweest zijn, maar ik kon maar 175 gulden verdienen en dan moest ik nog koken ook. Toen ik thuis kwam boden ze mij hier direct 25 gulden erbij, maar ik heb het toch maar niet gedaan. Zondag voor veertien dagen zijn Stoffels ouders 25 jaar getrouwd geweest. Ik was toen in een hele week niet thuis geweest en dat stond mij niets aan, alhoewel ik het best had. Ik hoop dus maar dat ik niet te ver afdwaal, anders krijg ik misschien nog heimwee. De kersen zijn van 't jaar niet erg prijzig geweest. De meeste mensen hebben er een grote strop aan. De helft ervan was rot of gescheurd. Verleden jaar zijn we nog op de Heuvel wezen eten, weet je nog? Zijn jullie altijd nog in dezelfde betrekking en Eefje, kan ze 't nou beter schikken? Zeg Klaasje, wanneer kom je weer eens in Dodewaard of voel je hier al geen betrekking meer? Nu, 't wordt onderhand te donker om te schrijven door dit regenachtig weer. Wel een hele verandering sinds verleden week. Ik moet je nog even vertellen dat moeder het fietsen ook geleerd heeft. Eerdaags komt ze de Veluwe op. Dan wordt hier de wereld te klein. Nu Klaasje, 't meeste nieuws is door Jet misschien al wel gemeld, maar enfin. Ik wens je nogmaals een gezellig dagje en verder de meest hartelijke groeten aan je ouders, broers, zusters en verdere bekenden. In 't bijzonder aan jou, van je liefhebbende Fransje Hoogakker.

Eenmaal op molen "De Hoop" in Lunteren wordt de Betuwse periode en vriendenkring door Klaasje niet vergeten. Tegenover huize "Den Heuvel" in Hien, het huis van tante Aaltje en oom Gerrit Hendriks waar Klaasje vijf jaar gewoond heeft, staat een prachtig oud huis, "Rossenhof" genaamd. Dezelfde naam als die van de oude fruitboerderij van Klaasjes grootouders. In haar Betuwse jaren heeft Klaasje regelmatig contact met de overburen. Vlak voor haar vertrek uit de Betuwe zijn deze buren verhuisd. Met de nieuwe bewoners heeft Klaasje niet veel op. Als ze terug in Lunteren is schrijft ze de oude buurtjes een briefje. Helaas zonder een naam of datum te noemen. Het is een van de weinige brieven van Klaasje zelf die bewaard gebleven zijn. Waarschijnlijk is het de kladversie, die ze zelf bewaard heeft.

Huize Rossenhof in Hien, tegenover "Den Heuvel", het huis van tante Aaltje en oom Gerrit Hendriks.

Terloops meldt Klaasje nog dat haar stiefzus Heintje van den Brink getrouwd is met Willem de Koning en al een dochtertje van drie maanden heeft.
Dit dochtertje is Jannetje Cornelia de Koning, geboren in Lunteren op 19 mei 1926. Dit maakt datering van de brief mogelijk.
Bertha gaat de familie Van de Burgt in Putten verlaten en zal in november 1926 een betrekking bij bakker Blankestijn in Lunteren beginnen. Ook Eefje heeft nu een dienstje. Vriendin Jet Hoogakker wordt genoemd. Ze is weer flink ziek van haar astma.

Eind augustus 1926.

Hooggeachte Mijnheer en Juffrouw.

In de beste welstand neem ik de pen ter hand en ik zal maar beginnen met in de eerste plaats u beiden doch in het bijzonder de Juffrouw te feliciteren met haar verjaardag. En Meneer, wees u ook wel gefeliciteerd en ik hoop dat u die dag nog dikwijls samen mag beleven met allen die u lief zijn. Oh Meneer en Juf, het is nu zo heel anders als andere jaren toen wij nog in Dodewaard waren. Dan ging er bijna geen dag voorbij of ik zag en sprak u een van beiden en nu hoor of zie ik bijna niets meer van u. Ik had er eigenlijk wel een beetje een voorgevoel van toen ik afscheid van u nam op "Rossenhof". Ik ben nadat ik weggegaan ben ook maar twee keer meer op "Den Heuvel" geweest. Het is nu net 14 dagen dat ik er met Eefje ben geweest. Alles was daar nogal zo wat het oude. Op "Rossenhof" of in het oude huis ben ik heel niet geweest. Ik had graag eens gaan

kijken, maar de mensen zijn zo stijf. Lang niet zo vriendelijk als u. Als u er nog woonde, was ik vast 's avonds nog komen kijken hoe het met u ging. Hoe gaat het met u? Ik hoop van goed. Nu, mij gaat het best. Ik heb een erg gezellige plaats getroffen. De huisgenoten zijn allen evengoed voor mij. Met moe en va gaat het heel goed. Heintje heeft een lief meisje van ruim drie maanden oud. Het was eerst een erg teer kindje, maar nu groeit het zo goed. En Bertha gaat bij mevrouw weg en komt met november in een winkel in Lunteren. Daar heeft ze al lang op gedoeld. Eefje is nog altijd bij dezelfde mensen en het gaat nu heel goed. En Gijsje is natuurlijk nog thuis. Van de zomer is ze een poosje kindermeisje geweest. Aart is nog steeds een leerling wagenmaker en Jan is ook nog thuis om vader te helpen. Nu weet u tenminste weer iets van ons allen. Ik heb juist een brief van Jet Hoogakker gehad. Die moet in een tent liggen. Haar ene long was afwijkend, had de dokter gezegd. Maar het ging wel iets voor uit. Ze mag niets doen dan een handwerkje. Netta is verleden week nog hier geweest bij moeder en nu zijn Jo en Nellie Hendriks uit Bemmel bij ons thuis een paar dagen geweest. Nu hoop ik toch ook nog eens iets van u te vernemen. En ontvang verder hartelijke groeten van vader en moeder en zus en broer en meest van mij, uw liefhebbende
Klaasje van Harten.

In de zomer van 1926 gaat een brief van moeder naar Klaasje. Er komt een jonge meisjes visite aan, in Essen, onder Kootwijkerbroek. Eén maal per jaar is er de grote meisjesvisite. De meiden gaan dan eerst koffie drinken en breien, totdat de jongens komen. Vroeger was dit de spinvisite, die vooral 's winters werd gehouden. Een groot aantal jonge spinsters verzamelde zich in het huis van een bepaalde boer en elk meisje bracht haar spinnewiel mee om er mee aan het werk te gaan. Later worden deze bijeenkomsten meer en meer een aanleiding tot stevige vrijpartijen. De meisjes verzamelen zich dan met een brei- of een haakwerkje in een huis waarvan de bewoners niet thuis zijn. Er wordt weinig gebreid of gehaakt, want weldra dienen zich tientallen jongens aan om elk een van de jongedames uit het gezelschap te kiezen en met haar naar een ander vertrek te verdwijnen. Zo wordt de avond doorgebracht met minnekozen. Niet zelden tegen de zin van de plaatselijke predikant, die dit maar een verderfelijk tijdverdrijf vond. Het is dus dé gelegenheid om een jongen aan de haak te slaan! Maar dat is voor Klaasje toch niet meer nodig? Of zou de verkering met Meeuwis even uit zijn? En Cees van Veldhuisen dan?

Lieve Klaasje.

Toen ik je briefje ontving dacht ik er niet zo gauw om je te laten weten dat je morgen, donderdag, in Essen verzocht waart, want uit je schrijven begrijp ik wel dat je daar niets van weet. Dat hebben ze maandag laten weten. Je hebt zeker Bertha niet gesproken, anders had ze het wel gezegd. Bertha en Gijsje gaan er naartoe en Eefje zal er denk ik ook wel niets van weten, maar afijn, dat moeten we maar zo laten, want anders zitten ze alweer met het melken. Het is er jonge meisjes visite. Nu dacht ik, als de vrouw toch net zo lief heeft dat je morgen avond naar huis gaat, mocht je misschien wel wat vroeger, zodat je ook mee naar Essen gaan kunt, als je er tenminste zin in hebt. Maar dat moet je dan zelf maar zien en overleggen. Wat treffen Bertha en Gijsje prachtig weer. Ik weet niet of ze om zeven uur zullen komen. Dat is zulk een lastige trein. Dan moeten ze om vijf uur al Arnhem uit. Bij Heintje is vanmiddag geen visite, omdat er bij Toon Sch. onverwacht de familie uit Apeldoorn overkwam. Ik ben zelf van plan volgende week dinsdag en woensdag naar de Betuwe te gaan. Dinsdag naar 't Veld en 's avonds naar "Den Heuvel". Als het dan maar mooi weer blijft. Wij zijn druk met het hooi. De haver hebben we binnen. Het komt goed uit dat ik geen visite krijg. Ik zal zien om de bakker dit briefje mee te geven. Dag. Je moeder.

Ook van onderstaande brief van zusje Eefje aan Klaasje is de datum onbekend, maar waarschijnlijk dateert het uit 1926. Eefje heeft duidelijk een oogje op molenaarszoon Wouter van Veldhuisen. Hier wordt de naam genoemd van de mevrouw bij wie ze in betrekking is. Het is de familie Roelofsen. Zou dit het gezin zijn van Gerrit Roelofsen, huisvriend van de molenaarsfamilie Van Veldhuisen en latere vriend en echtgenoot van haar zusje Gijsje?

Lieve Klaasje.

Door deze laat ik u weten dat ik aan mejuffrouw Roelofsen gevraagd heb of ik niet een nacht over mag blijven.
En nu mag ik woensdag voor de middag gaan om tien uur af reizen tot donderdagavond. Leuk hè? Ik hoop dat jij ook mag. Vraag ook maar aan de juffrouw daar. Mag jij ook wel? Bertha kan dan ook best mee. Dan kan er wel een bij Hoogakker logeren, vind jij ook niet? Dus daar moeten wij het maar op houden. Zeg Klaasje, als je Gijsje langs ziet komen, stuur haar dan even bij mij. Ik ben gisteren avond nog mijn armband verloren, aar ik moet Gijsje over wat anders spreken, hoor, want die armband krijg ik toch niet weer.
Meer weet ik niet. Nu, vele groeten, verblijf ik, je zusje Eefje. S. V. P. schrijf even terug en breng de boodschap bij Veldhuisen. De groeten aan je weet wel wie.

Eefje van Harten rond 1926.

In september 1926 komt er een briefkaartje van tante Aaltje uit Hien met droevig nieuws. Allereerst is vriendin Jet Hoogakker nog steeds ziek. Maar er wordt ook melding gemaakt van het overlijden van de vrouw van Klaasjes lievelingsneef Johan van Druten. Johan is de zoon van tante Johanna Hendriks en oom Hendrik van Druten. Johan is op 9 november 1922 in Zeist getrouwd met Jannetje Balledux. Na een huwelijk van slechts vier jaar sterft zijn vrouw in Zeist op 3 september 1926. In het kraambed of aan tuberculose?

Klaasjes neef Johan van Druten en zijn eerste vrouw Jannetje Balledux. Hij trouwt in Zeist op 9 november 1922 met Jannetje Balledux, geboren Zeist 1898, dochter van Albertus Balledux en Clasina Willemina Klomp.

Hien, woensdag 8 september.

Lieve Klaasje.
Volgens afspraak zou ik u nog eens schrijven hoe of het met Jet Hoogakker gaat. Nu, ik heb vanmorgen van Schuil gehoord dat het goed vooruitgaat en dat de dokter gezegd had dat het erg meevalt. Als ze enige maanden rust neemt zal het wel weer beter zijn.
Verder maken wij het allen nog goed. Gisteren is tante Floor bij ons geweest de hele dag en vandaag kwam Netta mij verrassen. Dus twee dagen bezoek. Wat was het stil toen jullie weg waren. Het duurde wel twee dagen eer ik er weer afgewend was.
Oom Gerrit heeft je moeder nog gesproken in Wageningen. De vrouw van Johan van Druten is overleden. Wij hebben nog bericht gehad. Ze is maar 28 jaar geworden. Ook erg jammer voor Johan, vind je niet Klaasje? Tante Neeltje en oom Dirk zijn samen naar Arnhem geweest naar dokter Waardenberg. Nu krijgt ze weer een andere bril. Hanze is gisteren ook thuis geweest maar ik heb ze niet gezien. Nu Klaasje mijn kaart is vol. Ontvang met uw familie en huisgenoten onze hartelijke groeten. Je liefhebbende oom en tante Aaltje en Netta.
Schrijf ons ook nog eens een grote brief?

Een week later volgt gelukkig een brief van Jet Hoogakker zelf. Blijkbaar is Klaasje eind augustus 1926 op ziekenbezoek in Dodewaard geweest, toen ze bij tante Aaltje was. Door haar ziekte heeft Jet haar betrekking bij mevrouw Gutterswijk in Zetten moeten opzeggen.

Dodewaard, 13 september 1926

Lieve vriendin!

'k Zal nu toch maar eens met het lang beloofde schrijven beginnen, want je zult de post wel vaak tegen hebben gekeken of er nog geen bericht van Jet was. Nu is 't al veertien dagen geleden dat jullie hier waren en ik geloof wel dat ik begin op te knappen. De dokter zegt tenminste 't gaat de goede kant op. Ik ben ook dikker geworden, maar nog niet veel kleur. Ik heb nu nog niet weer gewogen. Op 't laatst van de maand zal ik 't weer doen en dan moet ik als het goed is 1 of 2 kilo bij zijn gekomen. Ik heb na die zondag nog één maal die benauwdheid gehad, maar lang niet zo erg als de eerste keer. Maar als ik daar nu vrij van mag blijven zal mijn herstelling ook wel gauwer gaan. Ik ben nu pas een dag of drie goed dat ik geen pijn gevoel. Want verleden week heb ik vreselijke pijn in mijn been gehad. Ischias zegt de dokter. 't Bracht de ziekte mee. Ik krijg nogal veel bezoek en ik mag ook al een handwerkje doen en vandaag of morgen verwacht ik de dokter. Dan zou hij me weer onderzoeken en mocht ik misschien al een beetje wandelen. Ons Klaasje, je ziet er is alle hoop op herstel. Anna Griffioen is bij mevrouw Gutterswijk in Zetten en heeft het heel goed naar haar zin en kan goed met mevrouw opschieten. Dus die zorg is ook weer van de hand. Frans is met een betrekking in Nijmegen in bespreek. Als dat doorgaat is die weer verder van huis. Het is een mijnheer en mevrouw. Ook oude mensen en zij is dan meisje alleen. Mevrouw heeft getuigen bij Troost gevraagd, maar verder hebben we er nog niets van gehoord. We hebben de laatste tijd prachtig weer gehad, hè? Dan is 't wel plezierig in een tent liggen, maar als 't zo nat is valt 't niet mee. Marietje houdt me trouw gezelschap. Hoe gaat het met jullie? Zeker nog net als voor veertien dagen. Heel veel groeten aan je ouders en broers en zusters en van Marietje een kusje. Ook de groeten aan C. van Veldhuizen,maar ontvang zelf de meeste groeten van je liefhebbende Jet. Als je tijd hebt, schrijf je ook nog eens een keertje, hè? Daag, tot ziens.

Jet en Marie

Ook veel groeten van Steef, die komt trouw elke dag.

Op 18 oktober schrijft Klaasjes neef Johan van Druten, die net weduwnaar is geworden, zelf een brief aan zijn nichtjes Klaasje en Bertha van Harten. Hij is een maand na het overlijden van zijn vrouw een dagje in Lunteren bij zijn tante en nichtjes op bezoek geweest.

Zeist, 18 oktober 1926.

Waarde nichtjes Klaasje en Bertha.

Met deze zet ik mij even neder om u eens een kort briefje te schrijven. Hoop dat je hem in de beste welstand mag ontvangen gelijk ik hem van hier zend. Bertha en Klaasje, ja voor Eefje is het ook, al heb ik ze niet gezien. Ik kan je niet vertellen hoe goed of het mij deed dat ik toch maar doorgezet heb en gegaan ben ondanks het slechte weer. Nee hoor, ik ben blij dat ik bij jullie ben geweest. Hoor, het is mij een blijde herinnering. Zodra ik in de gelegenheid ben, hoop ik je nog eens op te komen zoeken. Als je het tenminste goed vindt.
Dat zou ik af moeten wachten. Misschien vindt Bertha het niet goed, Klaasje. Ben ik niet bang voor, want dat is de kleinste, maar dat is niet erg hoor. Je bent er niets slechter door, hoor. Nu moet ik eerst een keer naar huis toe als ik weer vrij ben. En dan kom ik weer eens bij jullie kijken en dat duurt geen zes jaar. Ja eerlijk, het spijt mij dat ik die tijd niet eens bij jullie ben geweest.
Vroeger ging ik altijd zo graag en was bij je moeder en vader altijd zo welkom. Maar laat ons daarover niet langer tobben. Die tijd is voorbij en veel, heel veel is er gebeurd in die tijd. Ook voor jullie, dat kan ik mij nu het beste begrijpen, nu ikzelf zo getroffen ben door het verlies hetgeen jullie ook bekend is. Maandag 25 oktober is het vier jaar geleden dat wij in ondertrouw gingen maar nu is het geheel anders. Maar lieve nichten (vergun mij dit woord) het zijn geen mensen die het ons aandoen maar het is een Hoger wezen, dat heb ik geleerd in de dagen die achter ons liggen. Maar een geluk is dat Jans is weggegaan in de volle zekerheid des geloofs. Wij zullen hopen dezelfde weg te mogen hebben als het zover met ons is, maar daar is veel voor nodig. Nu, Bertha en Klaasje, wat is het toch een groot voorrecht dat jullie toch weer zo'n goede vader terug hebben en voor je moeder ook. Het had ook anders kunnen zijn, hè? Maar ik zie tot mijn spijt dat ik de brief haast vol heb dus zal ik moeten eindigen. Ontvang de vele groeten van uw toegenegen blijvende neef Johan van Druten, Emmastraat 8, Zeist.
Ik hoop dat je nog eens een brief terug schrijft, hoor.
Doe vooral de groeten thuis hoor, niet vergeten. En wil je vooral ook de groeten doen aan Eefje hoor. En als je schrijft, schrijf je wel een brief, hè? Nu tot ziens.

Kaart van oom Gerrit Hendriks van 28 oktober 1926. Gezicht op Dodewaard.

Een ansichtkaart aan Klaasje, gestempeld op 28 oktober 1926, van oom Gerrit Hendriks laat een mooi plaatje zien van Dodewaard. Oom Gerrit wil graag melding maken van een grote technische vooruitgang in huize "Den Heuvel". Er is voor het eerst elektrisch licht!

De tekst op de achterkant luidt:

Beste Klaasje. Tot onze spijt zijn Bertha en Gijsje niet gekomen. We hadden er vast op gerekend. Netta was ook bij ons en die speet het ook erg. Die is 's avonds dikwijls nog naar buiten gaan kijken of ze nog kwamen, maar neen. Die is toen maar een nachtje overgebleven daar wij juist voor de eerste avond het licht hadden. We hebben nu prachtig licht. Kom het gauw kijken, want u is zeker nog niet van suiker, weet je nog wel? Papa is het ook nog komen kijken. Die heb ik natuurlijk ook nog gezien. Nu kom maar eens gauw. Jet Hoogakker is zo weer beter. Onze hartelijke groeten ook aan allebei. G. Hendriks

Gijsje van Harten (links) en Bertha van Harten rond 1927.

Nichtje Netta Eerbeek schrijft zelf ook dat het jammer was dat Bertha en Gijsje niet zijn gekomen. Blijkbaar was het weer te slecht voor de reis. Ook Netta is er vol van dat oom Gerrit en tante Aaltje voor het eerst elektrisch licht hebben. Blijkbaar een bezienswaardigheid!
Zus Bertha is inmiddels begonnen aan haar nieuwe betrekking bij bakker Adrianus Blankestijn in Lunteren. Adrianus is geboren in Amersfoort op 1 januari 1870 en op 21 februari 1891 in Amersfoort getrouwd met Helena van den Brink.
Het winkelpand annex woonruimte is gebouwd rond 1910 en heeft een winkel, bakkerij en drie woonvertrekken. In 1919 heeft de bakker nog flink verbouwd. Al met al een hele klus voor Bertha. Het hoofdbestanddeel van haar werk is het dienen als winkelmeisje. Netta schrijft nogal smeuïg over de preek van dominee Japchen over "bobbed kopjes".
De dominee bedoelt hiermee het korte, gegolfde vrouwenkapsel dat in de jaren 1924 tot 1930 in de mode is. Tante Neeltje Eerbeek gaat de ouderlijke woning in Opheusden aan de Dalwagenseweg verlaten.
Ze is nog steeds ongetrouwd, maar bij haar broer Johannis en zijn gezin, die ook inwonen, wordt het blijkbaar te vol. En tante is nu al veertig jaar, dus wil ze wel eens graag op zichzelf wonen. Klaasje volgt in Lunteren de belijdeniscatechisatie samen met Bertha en Eefje.

Opheusden, 3 november 1926.

Beste Klaasje.

Hartelijk dank voor je brief van verleden week. Ik ben al zo lang van plan geweest om je eens te schrijven. Nu zal ik er eerst maar eens mee beginnen. Nu heb ik juist goed de tijd. Ze zijn hier allemaal naar de kerk, behalve vader en ik. Het is hier in Opheusden dankdag voor het gewas in alle kerken. In de hervormde kerk preekt vanmiddag dominee Japchen van Ede. Dat is voor jou zeker ook wel een bekende. Oh ja, je oom Jit is van de week een avond hier geweest en die vertelde dat hij zo over bobbed kopjes gepreekt had in Lunteren en dat de mensen gedacht hadden dat hij bobbers koppen zei. Hij moest nog zo lachen. Verleden week ben ik twee dagen bij tante Aal geweest. Dinsdag en woensdag. We vonden het zo jammer dat Bertha en Gijsje niet kwamen. We hadden ze zeker verwacht, want eerst was het toch mooi weer 's morgens. Maar als het zulk nat weer is heb je er niet zoveel aan, hè? Hoe gaat het met Bertha? Is ze al een beetje gewend in haar nieuwe betrekking? Hé, dat zou juist ook iets voor mij zijn zeg, zo in de winkel helpen. Daar heb ik altijd zo'n zin in gehad. Zeg Klaasje, op de Heuvel hebben ze ook elektriek licht. Het brandt zo helder. Verleden week dinsdag brandde het voor de eerste avond. Oom Gerrit zette ons gedurig in het donker, als hij het knopje om draaide. Net iets voor hem, hè? Woensdagmiddag zijn wij samen Dodewaard in geweest. Eerst even bij de vrouw van Peter wezen kijken. Dat gaat nog maar steeds achteruit. Altijd in die tent liggen, hè en helemaal geen trek in eten. Ze had nu al drie jaar gelegen, zei ze. En ze wordt zo mager, ze weegt maar 79 pond meer. Dus dan kun je wel begrijpen. Het is anders wat om altijd ziek te zijn, hè? Als je gezond bent dan denk je daar helemaal niet om. De kinderen van haar worden zo groot. Jet Hoogakker was een week geleden ook bij haar geweest. Die was weer mooi opgeknapt. Betje was er jaloers op. Ze zei die Jet heeft nu maar twee maanden gelegen en is zo dik geworden. Ze was veertien pond aangekomen in die tijd en ik heb nu al drie jaar gelegen en ga maar steeds achteruit. Bij Wouter Hendriks zijn we ook nog even wezen kijken. Die was druk aan het vaat wassen met Peter. Jonge, jonge zei hij. Daar had ik nou helemaal geen erg in. Het huis van tante Neeltje schiet nou mooi op. Ze dachten dat het nog een veertien dagen duren zou voor het af is. Dus ze gaat zo over huizen. Ze heeft zulke deftige spullen gekocht in Barra. Ik geloof dat ik er niet naar toe durf. Volgende week moeten we aan het gordijnen maken. Sebilla zou ook meehelpen. Die kan dat zo goed. De juffrouw en ik zijn gisterenavond gordijnenringen wezen halen in Zetten. Die kun je hier nergens krijgen. Maar zo in donker fietsen is niet veel aan hoor. Ik had wel een goede lantaarn, maar de weg is zo smerig. Zeg Klaasje, bij Ans Verwoert, je weet wel in dat nieuwe huis, hebben ze er zes meisjes, hè, en nou hebben ze er verleden week een zoon, een Ruth bij gekregen. Zeg, jullie gaan met je drieën samen naar het leren, hè, wat gezellig. Ik ben in geen twee jaar weggeweest, maar nu ben ik toch van plan om de volgende dinsdag weer eens naar Jan Rookersje toe te gaan, want anders loopt het toch wel een beetje al te erg. Ik geloof dat er wel zijn die volgend jaar aangenomen worden. Doe jij het ook of nog niet? Ik weet het nog niet, maar misschien wel. Een vrijdag is hier een kind van acht jaar begraven van Den Boer. Ze wonen naast Van Dam. Dat kind heeft nekkramp gehad. En de kinderen van haar klas zouden zingen, maar toen de meester een begin had, durfden ze het niet en toen stond meester Caspers heel alleen "Gelijk het gras is ons kortstondig leven" te zingen. Hoe gaat het met je moe? Is ze weer beter? Ik ben ook al verkouden en een beetje pijn in mijn keel. Maar dat zal wel weer over beteren. Maar ik zal maar eens eindigen, want mijn papier raakt vol en ik geloof dat je nu van alles weer een beetje weet. Doe aan alle familie, vrienden en bekenden de hartelijke groeten en zelf ook allerhartelijkst gegroet en een zoen. Ook de groeten van ons thuis, hoor. Van je steeds liefhebbende nicht Netta. Als je ook eens veel nieuws weet, schrijf je maar eens weer hoor!
Maar het hoeft ook altijd geen nieuws te zijn, hoor. Dag!

Klaasjes zus Bertha schrijft aan neef Johan van Druten in Zeist een bedankbriefje. Ze heeft het goed naar haar zin bij bakker Blankestijn. Uit haar brief maken we op dat Klaasje inmiddels echt gekozen heeft voor Meeuwis Bouw en de verkering is een feit.

Lunteren, 21 november 1926.

Beste neef.

Allereerst onze hartelijke dank voor je brief. Je kunt niet denken hoe wij verrast waren. Dat was nog heel wat anders dan een ansicht, waar? Een hartelijk woordje is maar alles in het leven. Het deed ons genoegen te vernemen dat je het zo goed naar de zin hebt gehad. Johan, je had zeker al lang eens een woordje van ons verwacht. Maar er was tot nog toe niets van gekomen. En nu dacht ik, Bertha, vanavond onze neef eens te schrijven als het tenminste mag. O Johan, wij vinden het fijn dat je ons nog eens spoedig komt vermaken. Toen wij nog jong waren vonden wij het ook altijd zo prettig te horen dat Johan kwam. Klaasje heeft tegenwoordig druk verkering, dus die heeft geen tijd meer van schrijven. Dat begrijp je zeker wel, waar? En nu komt het op mij aan en ik kan niet zo best schrijven. Maar ik hoop dat je het lezen kunt. Een ander behoeft het niet te lezen, waar? Moeder is ook niet erg in orde geweest. Moe had last met haar been en was bang dat het open zou gaan. Dat zou erg lastig zijn geweest. Maar het begint gelukkig weer te beteren. De anderen zijn allemaal gelukkig nog gezond. Hoe gaat het, Johan? Ben je al naar huis geweest? Hoe gaat het met Bertha, die stakker? Wordt ze nog niets beter? Ik zou voor een week of drie nog gegaan zijn, maar het weer liet het niet toe. Het speet mij erg en ik zou eerst nog gaan, maar moe zei dat ik niet komen kon. En toen heb ik het maar uit mijn hoofd gezet. Wanneer ben je weer vrij van dienst, Johan? Als je het van tevoren weet, schrijf dan even wanneer je in Lunteren komt? Dan mag ik denk ik zaterdag 's avonds ook naar huis komen en blijven tot zondagavond. Ik ben nu alweer drie weken bij de bakker Blankestijn. Je weet wel, tegenover het station. Ik ben er al aardig gewend. Nou Johan, als je

soms nog eens thuis komt, wil ze dan allemaal de hartelijke groeten doen, vooral aan Bertha. Ook van thuis hoor. Nu, ik weet geen nieuws, Johan. Als je komt zullen wij wel vertellen hoor. Verder vele groetjes van ons allen en een handdruk van mij die zich noemt Bertha van Harten, p/a Den Heer A. Blankestijn, Stationsstraat, Lunteren.

Station Lunteren met links de bakkerij van bakker Blankenstijn. Zus Bertha van Harten is hier dienstbode geweest.

Tussen alle brieven die Klaasje bewaard heeft zitten enkele exemplaren die ze zelf geschreven heeft. Blijkbaar zijn die via een omweg weer in haar bezit gekomen. Hieronder een brief van Klaasje aan Jet Hoogakker. Zus Bertha moet behalve het werk in de bakkerswinkel ook ander werk in huis doen en oppassen op de drie bakkerskinderen. Aan het slot van haar brief richt Klaasje zich even speciaal aan het kleine zusje van Jet. De zesjarige Marietje kan het nog niet zelf lezen.

Lunteren, 21 november 1926.

Lieve Jet!

Met deze zet ik mij even neder om u eens een kort briefje te schrijven. Je zult wel denken dat ik helemaal niet nieuwsgierig ben hoe het met jou gaat. Het is alweer een tijd geleden dat ik bij jullie was maar ik heb gedurig naar je gevraagd aan iedereen die ik sprak uit de Betuwe. Tante is nog een keer in Lunteren geweest en oom Jit is verleden week nog geweest van zaterdag tot maandag en die zei dat je wel weer langzaam beter werd en dat je ook weer een beetje mag lopen. Nu, ik ben erg blij dat het vooruit gaat. Als ik tijd had en ik mocht van de vrouw dan kwam ik vast eens kijken, maar ik ben wel bang dat daar van de winter niets meer van komt. Ik heb ook al zo weinig tijd en de vrouw heeft niet graag dat ik zo lang weg ben. Maar met al die gekheid, hoe gaat het bij jullie en met de familie? Hier is alles nog al het oude. Moeder is een poosje niet erg in orde geweest. Wij dachten eerst erg verkouden. Ze moest zo vreselijk hoesten en was zo benauwd dat ze 's nachts helemaal niet in bed kon liggen. Ze moest maar overeind blijven zitten. Toen is ze naar de dokter geweest en die zei dat de luchtpijpen aangedaan waren en nu mag ze niet in de avondlucht lopen en niet zijn waar gerookt wordt en zo al een en ander en nu is het bijna weer beter. Maar nu had ze weer een zeer been en dat is ook al lastig, want ze heeft ook niets aan Gijsje. Verleden week hebben ze thuis geslacht en toen zijn Heintje, Eefje en ik moeder wezen helpen om het aan kant te maken. Dat was lange tijd niet gebeurd dat wij met zo'n koppel thuis aan het werk waren. Heintje had de kleine meid meegebracht. Die begint al zo lief te lachen. Bertha is nu al ongeveer drie weken in haar nieuwe betrekking. Ze heeft het er naar haar zin. Het is natuurlijk eerst erg vreemd en veel drukker dan bij een mevrouw. Drie kinderen en dan de winkel waar Bertha het meest in helpen moet. Maar ze heeft nog al eens vrij, tenminste meer dan ik. Hoe gaat het met Fransje? Is die nu ook thuis of heeft ze alweer een betrekking? Nu Jet, schrijf mij eens van alles. Wat van mijn kennissen uit Dodewaard.

Lunteren, Molen, november 1926.

Lieve Marietje.

Hartelijk gefeliciteerd met je verjaardag, kindje, en ik hoop dat je die dag nog dikwijls mag beleven met je lieve moeder en vader en zusters en broers. Jammer dat je het zelf nog niet kunt lezen, maar Jet zal het je wel voorlezen, schat. Ik vind het jammer dat ik niet een poosje bij jullie kan komen. Dat vond ik altijd zulke gezellige avonden. Nu Marietje, vele groeten en een kus van Klaasje.

Onderstaande brief van nicht Netta Eerbeek is ongedateerd, maar uit de feiten wel te dateren op december 1926.
In de brief lezen we voor het eerst dat Klaasjes zus Eefje ook in betrekking is bij molenaar Van Veldhuisen. Twee zussen in betrekking bij hetzelfde gezin!

Gijsje van Harten (links) en Klaasje van Harten eind 1926.

Bertha van Harten (links) en Eefje van Harten eind 1926.

Opheusden, december 1926.

Lieve Klaasje!

Vanmorgen je brief ontvangen en gezien dat het in Lunteren ook nog al z'n gangetje gaat. En nu wil ik eens gauw een lettertje terug pennen. Ik had er verleden week een geschreven, maar ik had hem niet helemaal af en nu is hij weer blijven liggen. Dus je ziet de goeie wil is er wel. Ik ben blij dat je eens gauw een keer komt. Dan kom je zeker van zaterdag tot maandag of nog langer? Als het dan maar een beetje mooi weer is, hè? Anders heb je er niet zoveel aan. Als jullie samenkomen is nog gezelliger, hè? Driek kan Eef ook best eens een keer vrijaf geven, wat jou? Dan moet Knelis maar een beetje harder lopen.
Met mij gaat het ook nog alweer, hoewel mijn arm nog erg pijnlijk is. Want je moet weten ik ben met de fiets gevallen. Ik was verleden week in Wageningen gauw een paar boodschappen gaan doen. En toen ik terugkwam wou ik van de dijk de veerdam op fietsen en toen ging de fiets op hol. Want de rem ging niet en ik haast van de dam af het water in. Het scheelde niet veel. En nu heb ik mijn arm zo gekneusd. Het is erg lastig. Dokter Steen heeft het goed gewreven en nu is het wel wat beter. Dat is nu al de tweede keer dat ik bij de dokter ben. Want voor een poosje geleden, ja meid ik moet nog lachen als ik eraan denk, toen had ik een haakpen in mijn vinger. Ik had zo'n grote plaat van stijf papier die was door het koordje gevallen. Toen wou ik met een haakpen er een gaatje door boren, maar het papier wordt harder dan ik dacht en floep, daar zat de pen in de vinger. En de grote plaat er aan en ik kon hem er helemaal niet meer uit krijgen. Net een snoek aan de hengel. Ik wist geen raad. Toen heeft Dirk er eerst de plaat afgeknipt en ik op de fiets naar dokter Steen. Die had hem er toen gauw weer uit. Onder een benauwd gezicht van mij. Maar zo kun je toch gekke dingen hebben, hè? Stinkende Klaas heeft bij jullie ook nogal gereden, hè? Nou hier ook hoor! Het was hier zo druk maandag ervoor. Iedere keer een bom op de deur en daar had je het. Een paar handschoenen en een doosje zeep en een kluwenmandje en nog al zo een en ander. Ik geloof dat die oude vrind nogal in handschoenen gewerkt heeft. Ik ga tegenwoordig ook naar de vereniging. Donderdag 's avonds. Best gezellig, het duurt maar tot Kerstmis, dus het is al gauw afgelopen. Wij zijn met z'n vijftienen. Met tante Mijntje in Lakenmond gaat het nog niks beter. Die is zo tobberig. Maar het is een oud mens, hè? Ik hoop dat Bets maar weer beter is. Mag die ook niet mee komen? Maar ik schei eruit, want het is toch allemaal oud nieuws zegt moeder. Want oom Gerrit is ook nog bij jullie geweest, hè? Ontvang dan de hartelijke groeten en tot kijk van je liefhebbende Netta. Doe ook aan allen de groeten hoor. Heeft de koe nou gekalfd? Of zitten jullie er nog bij? Hou je maar goed hoor. Ook de groeten van pa, moe en de broers. Daag.

Molen De Hoop in Lunteren met Willem van Veldhuisen op de bok.

Cees van Veldhuisen en Maartje ten Ham.

Molenaarszoon Cees van Veldhuisen heeft inmiddels verkering gekregen met Maartje ten Ham.

Op tweede kerstdag schrijft vriendin Jet Hoogakker weer eens een brief.

Dodewaard, 26-12-1926.

Lieve Klaasje,

Je zult wel denken, wat wacht Jet vreselijk lang eer ze terug schrijft, maar je moet maar vergevingsgezind zijn, want het is niets anders dan van de ene dag in de andere uitgesteld. In de eerste plaats mijn dank voor je brief. Ik vond het fijn om eens iets van jullie te horen. Ik heb je brief bij me liggen en ik wil eerst je vragen beantwoorden.
Met mij gaat het heel goed, de dokter heeft me voor een week of wat terug geheel genezen verklaard. Wat mijn longen betreft

ik mag weer gewoon mijn werk doen, alleen voorzichtig zijn omdat het winter is, hè? Ik mag ook niet fietsen, alleen bij mooi weer zonder wind een eindje de straat op en neer. Maar ik mag mijn fiets niet gebruiken als vervoermiddel. Ook raadde de dokter mij sterk aan om voor mijn astma of bronchitis eens voor proef naar de Veluwe te gaan en het liefst naar Lunteren. Hij vroeg of wij daar familie hadden, dan moest ik het een veertien dagen doen. Ik werd uitgenodigd bij een meisje die wij kenden die bij A. van Kraaikamp dienstmeisje was.
Die woont bij Barneveld, maar ik heb haast geen benauwdheid meer, dus zie ik het nog maar eens aan. Gisteren ben ik de hele dag naar Steef zijn ouders geweest. 't Is zulk fijn weer met de feestdagen, hè? Frans is van 21 december tot 3 januari thuis, leuk hè? Zij begint een beetje beter te wennen en is nog altijd even kleurig in haar gezicht en is één kilo aangekomen. Cor is met de kerstdagen naar Beuningen met opa. Wouter gaat voor het laatste jaar naar het zondagschoolfeest, dan gaat hij naar de knapenvereniging. Wat krijg ik al grote broers, hè? Pa en moe maken het beiden heel goed en zijn vanmorgen samen naar Opheusden naar de kerk. Rie gaat bij leven en gezondheid in april naar school en is nog altijd even bijdehand. Je weet misschien niet dat Frans in Nijmegen is bij een mijnheer en mevrouw op een bovenhuis. Net iets voor haar, hè? Ik was blij te vernemen dat jullie allen het goed maken. Doe aan allen, ook bij Heintje, onze hartelijke groeten, ook van mijn ouders. Hoe vind je dat tante Aaltje nog nooit eens bij ons is geweest? Ik had haar altijd eens verwacht. Wouter Hendriks is een keer of drie bij me geweest. Verders de groeten van al de onze, ook van Stoffel en Steef.
Jet.

Op 24 januari 1927 krijgt Klaasje op haar werkadres bij de familie Veldhuisen op de molen in Lunteren een kaartje van meneer en mevrouw Bohne, Beukenlaan 10 te Oosterbeek. Het is de inmiddels gepensioneerde schoolmeester uit Dodewaard, voor wiens plantjes Klaasje in de vakanties vaak heeft gezorgd. Het echtpaar Bohne schrijft:

Beste Klaasje.
Vriendelijk dank voor de belangstelling ons betoond op de 17e dezer. Wegens ongesteldheid hebben we die dag niet veel bezoek kunnen ontvangen. Maar nu gaat het gelukkig al weer veel beter. Zaterdag 15 januari is oom Gerrit bij ons geweest, maar het trof minder gunstig, want ik was juist wegens een vergadering in Hien. We hopen dat je ons ook nog eens bezoeken komt in de mooie tijd van 't jaar. Onze hartelijke groeten, C.W. Bohne.

Klaasje krijgt een kaartje van oom Johannes Hendriks, de postbode uit Bemmel. Oom Hannes heeft humor. Een door Klaasje verloren lap stof is door hem teruggevonden.

Bemmel, 19 maart 1927.

Beste Klaasje.

Naar aanleiding van de advertentie deel ik u mede dat ik het lapje stof door u verloren aan het viaduct gevonden heb. Ik zal hetzelfde tegen beloning van de zomer terug bezorgen.

Uw oom, J, Hendriks.

In onderstaande brief wordt door vriendin Netta gerept van ene Drees, die Klaasjes nieuwe vrijer zou zijn. Hij brengt haar in ieder geval netjes weg naar de molen van Veldhuisen. Netta vergist zich. Ach ja, Kees of Drees of Mees. Het lijkt allemaal op Meeuwis. Netta heeft hem blijkbaar nog niet persoonlijk ontmoet. Netta's ouders hebben op 15 mei hun vijfentwintig jarig huwelijk gevierd en Netta op 10 mei haar verjaardag. De jongens van molenaar Van Veldhuisen plagen Netta wel, met zogenaamde liefdesbrieven.

Opheusden, 23 mei 1927.

Lieve Klaasje!

Nu zal ik je eens gauw een briefje terugschrijven en wel in de eerste plaats hartelijk dank voor je felicitaties van verleden week. Het kwam wel een beetje laat, maar enfin, dat geeft niet. We hebben met mijn verjaardag en het zilveren feest echt gezellige avondjes gehad. Jammer, dat je er ook niet was. Anders kom je altijd als ik jarig was, hè? En maandag verleden week dan was het zo druk. De kamers zat net zo vol. Allemaal in een ronde kring. Familie uit Kesteren was er, nou en dan vaders familie natuurlijk en de buren. Dan heb je zo een heel gezelschap. Tante Neeltje en ik hadden het net zo druk om te bedienen, maar het is best gezellig, zo'n familie avondje. Zeg, jullie moeten alweer naar de catechisatie. Wij nog niet hoor. Jan Rookes heeft ons vakantie gegeven tot na Pinksteren. Ja, hij is nog niet zo kwaad. Gisteren is het hier leeskerk geweest. Gisterenmorgen Van de Pol en gisterenmiddag de nieuwe ouderling Zeevaart, maar die leest zo onduidelijk, die spreekt Zeeuws, die kun je haast niet verstaan. Zeg, nu hebben ze weer andere plannen met de nieuwe kerk. Nou willen ze hem aan 't Kloostereind bouwen, dus dan hoeven we niet ver meer te lopen. Willem van de Pol had er al tekeningen van, dus het zal er nog best een keer van komen. Zaterdagmiddag is Gillis uit Bemmel hier geweest. Die heeft mooie hanggeraniums voor tante Neeltje op het balkon gebracht. Meid, zo deftig, kom toch ook eens een keer kijken. Kom eens een keer met Kees of hoe heet hij ook weer. O ja, Drees. Is hij nogal gezellig? Brengt hij je nog weg tot bij de molen? Ja het is maar gezellig als je zo'n vriend hebt. Ik begin er

ook hard over te denken, maar de rechte Jozef is er nog niet, hoor! Oh ja, Klaasje, nou eens wat anders. Wat betekent die brief die ik verleden week van een van de jongens gehad heb? Ja Klaasje, lach maar niet, want je weet er wel meer van hoor! Jij hebt hem zelf aan papier en aan het adres geholpen. Ik begrijp het nou best. Het is alleen maar een aardigheidje. Zeg Klaasje, wat zal ik terug schrijven aan hem? Meid, schrijf het eens gauw alsjeblieft, dan zal ik hem wel helpen. Maar dat heeft vast Kees gedaan, want Willem zie ik er helemaal niet voor aan. Meid, ik liet hem de juffrouw lezen. Ik zeg: "Kijk eens, alweer een aanzoek, maar nou doe ik het vast". Nee Klaasje, je had haar gezicht eens moeten zien. Want ze kan er geen een krijgen. Daarom deed ik het alleen. Nu ga ik gauw eens een dag naar tante Aaltje hoor! Dan komt Jet Hoogakker ook. Dan zouden we samen zo'n kleedje maken zoals tante Jo van tante Neeltje heeft of heb je dat nog niet gezien? Tante Jo is laat met de schoonmaak, hè? Wij zijn gelukkig al lang klaar. Zo gezellig, als het mooi weer is gaan we buiten op de bank zitten en tante Neeltje ook. Maar nu breek ik af met de pen want het papier raakt vol en ik weet niet meer. Doe de groeten aan alle vrienden en bekenden en ontvang zelf de hartelijke groeten en veel liefs van je liefhebbende Netta. Ja Klaasje, schrijf je 't eens gauw? Ja hè? Dat van die brief, want je weet het toch. Dag. Tot ziens. Ook de groet van ons thuis en tante Neeltje. Ook de hartelijke groeten van Dirk. Het is schande dat ik je zo'n bekladderde brief stuur, maar niemand laten zien, hoor!

Gillis Hendriks, zoon van Klaasjes oom Johannes Hendriks uit Ressen bij Bemmel.

Rond Klaasjes verjaardag, 21 juli, komt er steevast post. Zo ook in het jaar 1927, als Klaasje op molen "De Hoop" werkt, van tante Aaltje uit Hien.

Hien, 20 juli 1927.

Lieve Klaasje,

Van ons allen hartelijk gefeliciteerd met deze dag en wij hopen dat ge nog lang gespaard mag blijven voor allen die u lief zijn. Ook uw huisgenoten en familie allen van ons wel gefeliciteerd. Heb je tante Neeltje al gezien misschien en uitgelaten maandag? Hier is alles nog hetzelfde. Drika van Doorn is ondertrouwd. Ik denk dat wij er maandagmiddag even naar toe gaan. Dan zijn ze thuis op "Rossenhof". Wouter en Aart kwamen ons verrassen. Daar had ik heel geen gedachten over. Verleden week dinsdagavond is mevrouw de Zeeuw en mevrouw Bohne uit Oosterbeek hier geweest. Ik was maar heel alleen. De anderen waren op het hooiveld. Ze liet een halfuurtje vooruit belet vragen. Het was wel gezellig. Nu gaan Neeltje en ik er samen eens naar toe. Dat hebben ze gevraagd. Ze vonden het niet aardig van je dat je nooit eens kwam. Maar ik vertelde dat je het nogal druk had. Nu, Klaasje, mijn kaart is vol. Misschien kom ik Neeltje nog wel weer halen en hoop je dan te zien. Vele groeten, ook aan Meeuwis.
Je liefhebbende oom en tante Aaltje.

Ook vriendin Jet stuurt een briefje voor Klaasjes verjaardag. Het blijft tobben met haar gezondheid en ze wordt er zelf een beetje moedeloos van.

Dodewaard, 20 juli 1927.

Lieve Klaasje!

Met dezen kom ik je hartelijk feliciteren met je verjaardag en hoop dat je die dag nog vele malen in goede gezondheid moge genieten, met allen die je lief en dierbaar zijn. Ook je ouders, broers en zusters en je Meeuwis van harte gefeliciteerd. Graag zou ik die dag bij jullie zijn maar het is onmogelijk. Hoe gaat het jullie allen? Gijsje zal wel blij geweest zijn dat ze weer uit die drukte weg was in de Betuwe, hè? Hier gaat het nog al, Jan gaat goed vooruit, doch moet nog op bed blijven. De dokter was er twee keer in een week. Zaterdag ligt hij al vijf weken. Wij hebben een klein logeetje. Tante Flora is al drie weken ziek. Zij heeft trombose aan haar benen en nu is het kind in de Maten bij opa, een bij tante Drika en wij hebben een jongetje van anderhalf jaar, een lief ventje maar erg zwak. Hij kan nog niet lopen. Op het ogenblik is hij erg verkouden. Wouter en Jet van tante Jans zijn vandaag naar Amsterdam, naar Artis en een zeeboot bekijken, de "Prins Hendrik" met de school. Vrijdag krijgen ze vakantie. De zomer schiet ook al hard op hè? De kersen zijn over het algemeen afgelopen, alleen nog wat late. Met mijzelf gaat het nog niets vooruit. Ik ben alledag zoals jullie me aantroffen toen je hier bij ons was, soms nog erger. Vandaag heb ik hoofdpijn met een heel korte adem zodat ik bijna niets kan doen. Drika van Doorn van "Rossenhof" is ook aangetekend, vier augustus trouwt zij. Dus oom Gerrit en tante Aaltje kunnen naar de bruiloft. Frans maakt het goed en heeft kort nog vier dagen vakantie gehad. Wij kregen net een brief van tante Floor dat zij wat vooruitgaat. Dus dat is ook weer gelukkig. O Klaasje, de gezondheid is zoveel waard. Als we die missen kunnen we pas zien dat we eigenlijk niets zijn. Soms word ik wel eens mismoedig als allen aan het werk zijn en ik moeite heb om te lopen. Nu, lieve Klaasje, kijk niet naar mijn schrift want ik heb een hele slechte pen en groet al de uwen van ons allen en wees van al de huisgenoten gefeliciteerd, ook van Steef, maar het meest van je zo liefhebbende vriendin Jet. P. S. ook de familie Veldhuisen mijn groeten inzonderheid aan mijn vriend Cees.

Reünie van de neven en nichten Van Harten. Bovenste rij v.l.n.r.: Coba van Beek (van tante Bertha van Beek- van Harten), Evert van Harten (van oom Peter van Harten), Gijsje van Harten (zus van Klaasje), Bertus Lagerweij (van tante Jacoba Lagerweij-van Harten), Maartje van Harten (van oom Cornelis van Harten), Teunis Lagerweij (broer van Bertus), Klaasje van Harten. Tweede rij van boven v.l.n.r.: huishoudster van oom Wouter van Manen, Evert van Manen (van tante Aartje van Manen-van Harten), Bertha van Harten (zus van Klaasje), Marinus van Harten (van oom Cornelis van Harten), Mina van Harten (van oom Peter van Harten), Lammert van Harten (van oom Cornelis van Harten). Derde rij van boven v.l.n.r.: Jan van de Brink (stiefbroer van Klaasje, Bertha, Eefje en Gijsje), Eefje van Harten (van oom Hendrik van Harten), Hendrik van Harten (van oom Peter van Harten), Klaasje van Harten (van oom Cornelis van Harten), Melia van Beek (van tante Bertha van Beek- van Harten), vrouw van Hendrik van Beek (van tante Bertha van Beek-van Harten), Hendrik van Beek (van tante Bertha van Beek-van Harten). Vierde rij van boven v.l.n.r.: Petronella Lagerweij (van tante Jacoba Lagerweij-van Harten), Aart van Beek (van tante Bertha van Beek-van Harten), Heintje van Beek (van tante Bertha van Beek-van Harten), Gerrit van Manen (van tante Aartje van Manen-van Harten), Melia van Manen (van tante Aartje van Manen-van Harten), Evert van Harten (van oom Hendrik van Harten). Voorste rij liggend v.l.n.r.: Heintje Lagerweij (van tante Jacoba Lagerweij-van Harten) en Eefje van Harten (zus van Klaasje).

In de zomer van 1927 vindt er een reünie plaats van de neven en nichten Van Harten. Allemaal kinderen van broers en zussen van Klaasjes overleden vader Aart van Harten. Het wordt gehouden op boerderij "De Burgwal" onder Terschuur, bij oom Wouter van Maanen en tante Aartje van Maanen-van Harten.

Het gaat dus om de kinderen van de volgende broers en zussen Van Harten:
de overleden Aart van Harten, Bertha van Harten, Peter van Harten, Jacoba van Harten, Cornelis van Harten, Aartje van Harten en Hendrik van Harten. We missen de kinderen van oom Lammert van Harten en tante Bartha Bakkenes.

Evert van Maanen, zoon van oom Wouter van Maanen en tante Aartje van Harten. Evert is een neef van Klaasje en een leeftijdgenoot.

Tante Aartje van Maanen-van Harten op boerderij "De Burgwal", bij wie de Van Harten reünie wordt gehouden.

Molenaarszoon Cees van Veldhuisen schrijft met zijn vriendin Maartje ten Ham op 27 augustus 1927 in het poëzie album van Klaasje.

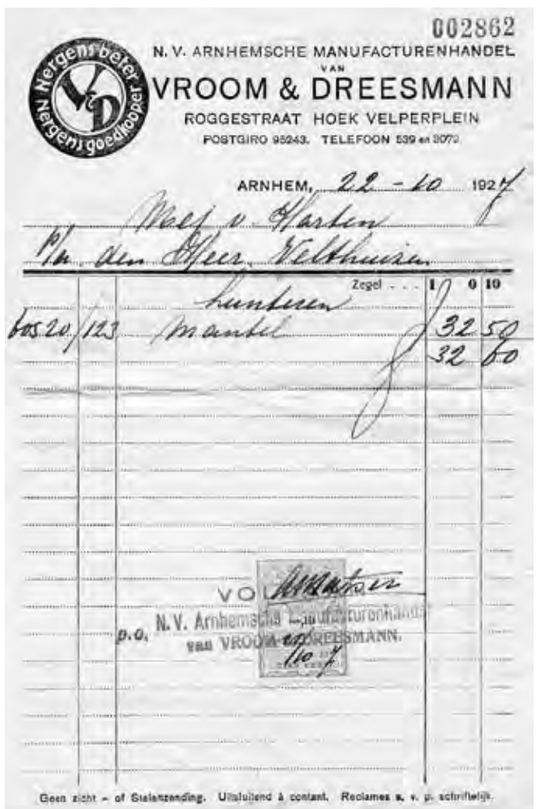
002862
N.V. ARNHEMSCHE MANUFACTURENHANDEL
VAN
VROOM & DREESMANN
ROGGESTRAAT HOEK VELPERPLEIN
POSTGIRO 95243. TELEFOON 539 en 3070
Nergens beter
Nergens goedkoper
ARNHEM, 22-10 1927
Mej. v. Harten
Fa. den Heer Veldhuisen
Lunteren
Zegel . . . 1 0 10
Bos 20 123 Mantel f 32 50
32 50
VOOR
N.V. Arnhemsche Manufacturenhandel
p.o. van VROOM & DREESMANN.
Geen zicht- of Stalonzending. Uitsluitend à contant. Reclames s. v. p. schriftelijk.

Factuur Vroom & Dreesmann als Klaasje een nieuwe mantel koopt in oktober 1927.

Boodschappen doen gebeurt in 1927 gewoon in het dorp Lunteren. Voor de bakker, slager en kruidenier kan men er gewoon terecht. Voor wat grotere meubel – of kledingaankopen gaat men ook in 1927 al naar de grote stad. In oktober 1927 gaat Klaasje naar Arnhem om bij het toen al bestaande warenhuis van Vroom & Dreesmann een nieuwe mantel te kopen voor het toen al respectabele bedrag van f 32,50. En natuurlijk wordt de aankoopbon bewaard. Tachtig jaar lang maar liefst.

In december 1927 komt er weer een brief van vriendin Jet Hoogakker. Blijkbaar is Klaasje nu officieel verloofd met Meeuwis en komt er van het schrijven duidelijk minder. Vriendin Jet kan dat haarscherp noteren! Ze houdt haar vriendin stevig de spiegel voor.

Dodewaard, 11 december 1927.

Lieve vriendin!

Eindelijk wil ik je even terugschrijven op je brief van 24 november, waarmee we allen werden verrast. Ik zal nu maar net doen als jij en zeggen "Ja, ik had wel eerder teruggeschreven, maar we hebben een was gehad van drie weken en een varken geslacht van 592 pond".
Dan staan we gelijk hè? We hadden al zo vaak tegen elkaar gezegd, hoe zou het toch komen dat we zo weinig van Klaasje horen. Tenslotte dachten we allen wat moe zei: als je eenmaal verloofd bent, raken de vriendinnen op de achtergrond. Ik kon het me moeilijk voorstellen en toen je brief kwam zagen we dat ook niet waar was dat je ons vergat. Uit die brief zagen we dat jullie het allen goed gaat en dat je moe zoveel beter was als vorige winter. Nu, wij maken het allen best. Jan is weer helemaal de oude en weet nergens meer van. Met mij gaat het wel voor uit, doch erg langzaam. Ik moet dinsdag weer naar de dokter. Zo om de vijf weken. Alleen mijn adem maakt het me wel eens moeilijk. Overigens ben ik goed gezond. Daarin ben ik dus gewonnen. Frans is nog altijd in Nijmegen en heeft het nu goed naar haar zin. Met Sint-Nicolaas is zij thuis geweest en we hebben hem toen wederzijds laten rijden. In Nijmegen heeft hij haar ook niet vergeten en nu ze goed kan merken dat ze gewaardeerd wordt, krijgt ze er schik. Ze denkt dat ze met Kerstmis en nieuwjaar vrij krijgt, dus je schrijft dat je dit jaar nog naar hier kwam. Kun je dat niet in die dagen doen, dat zou fijn zijn. Je komt natuurlijk met Meeuwis, is het niet? Oom Gerrit en tante Aaltje zijn een week terug

een avond bij ons geweest. Moe heeft hen toen jouw brief ook laten lezen. Bij opa en tante Frans gaat het goed. Opa is begin november 82 jaar geworden maar is nog altijd even kras. Bij tante Jans en oom Cees maken ze het ook best. Flora gaat met april al naar school. Dan hebben ze ook geen kleintjes meer thuis. Tante Flora is weer helemaal beter en heeft de kinderen alweer lang bij zich en is toen tante Jans en oom Cees hun koperen bruiloft vierden hier geweest met Flora en Fransje. Florus was een lief kind van vijf maanden, een flinke jongen, doch we kregen verleden week bericht dat hij erg ziek was en in het ziekenhuis lag. Hij had longontsteking. Erg hè? Zo'n klein kindje. Mevrouw Gutterswijk in Zetten waar ik in betrekking was is overleden. Ze was 92 jaar oud. Ze heeft een beroerte gehad en is niet meer tot verstand gekomen. Stoffel is ook in Nijmegen in betrekking op een fabriek. Nu heeft hij een meer zelfstandig leven. Marietje was natuurlijk zeer vereerd dat de brief eigenlijk voor haar verjaardag was. Ze leert goed op school en 's avonds doet ze ook al een en ander. Nu, lieve vriendin, doe bij je ouders, zusters en broers onze meest hartelijke groeten. Ik geloof niet Klaasje, dat je nu over me te klagen hebt, zo'n reuzenbrief. Alleen de pen was slecht zodat je het maar moet zien te lezen. Verder de groeten aan Meeuwis en de Veldhuisens van mij. Uw liefhebbende vriendin Jet. Ook van Steef de groeten. Zeg, we verwachten je als het enigszins kan met Meeuwis om eens kennis te maken hoor. Maar vooraf even schrijven, niet waar, en niet zolang wachten. Daag.

Klaasje en Meeuwis zijn officieel verloofd. Meeuwis werkt hard om een bruiloft en een huis te kunnen financieren. Ook studeert hij om hogerop te komen. Hij volgt de molenaarsopleiding in Wageningen. De verkering met Klaasje en haar leven op molen "De Hoop" hebben Meeuwis vast en zeker naar het molenaarsvak getrokken. Hij is inmiddels 22 jaar oud, maar het rapport dat hij krijgt moet nog netjes door zijn moeder, weduwe Bouw-Franken, worden ondertekend. Het kerstrapport krijgt hij op 22 december 1927. Het is een keurig rapport, waarbij hij vooral op de specifieke molenaarsvakken goed scoort.

Klaasje krijgt begin 1928 de doktersrekening over 1927 van Dr. W. C. Kimmijser uit Lunteren gepresenteerd. Een niet al te hoog bedrag van f 3,70 wat aangeeft dat 1927 geen moeilijk jaar wat betreft de gezondheid is geweest.

Rapport Meeuwis Bouw aan het Station voor Maalderij en Bakkerij in Wageningen, december 1927.

Factuur over 1927 van dokter Kimmijser te Lunteren voor Klaasje van Harten.

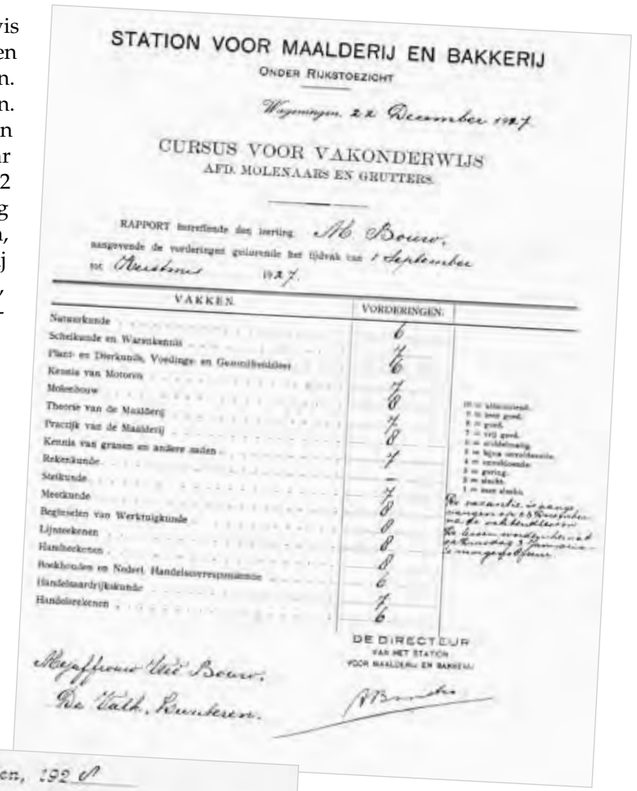
STATION VOOR MAALDERIJ EN BAKKERIJ
ONDER RIJKSTOEZICHT
Wageningen, 22 December 1927.
CURSUS VOOR VAKONDERWIJS
AFD. MOLENAARS EN GRUTTERS.
RAPPORT betreffende den leerling M. Bouw,
aangevende de vorderingen gedurende het tijdvak van 1 September
tot Heden 1927.

VAKKEN.	VORDERINGEN.
Natuurkunde	6
Scheikunde en Warmtekunde	7
Plant- en Dierkunde, Voedings- en Gezondheidsleer	6
Kennis van Motoren	7
Molenbouw	8
Theorie van de Maalderij	7
Practijk van de Maalderij	8
Kennis van graanen en andere zaden	7
Rekenkunde	–
Statiekunde	7
Meetkunde	8
Beginselen van Werktuigkunde	8
Lijntekenen	8
Handtekenen	8
Boekhouden en Nederl. Handelscorrespondentie	6
Handelsaardrijkskunde	7
Handelsrekenen	6

DE DIRECTEUR
VAN HET STATION
VOOR MAALDERIJ EN BAKKERIJ

Mevrouw Wed. Bouw,
Te Valk, Lunteren.

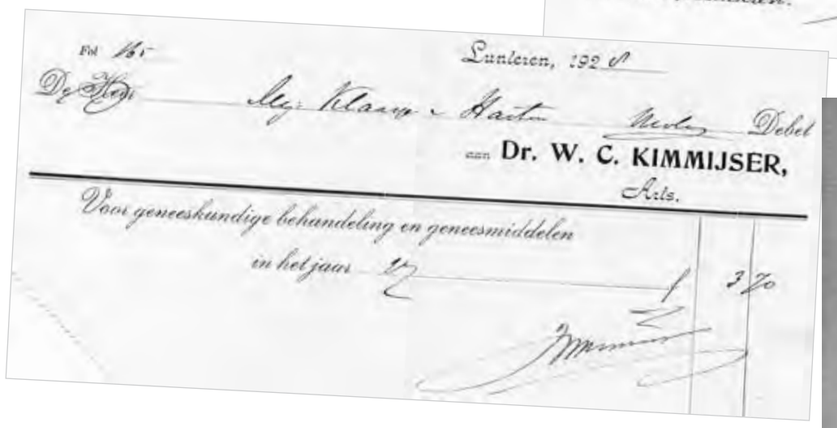
Fol. 165
Lunteren, 1928
Dr. Hoogt
Mej. Klaasje Harten
Mede Debet
aan Dr. W. C. KIMMIJSER,
Arts.
Voor geneeskundige behandeling en geneesmiddelen
in het jaar 27
f 3 70

Dokter Kimmijser wilde niet graag gefotografeerd worden. Het portret hiernaast is dan ook extra bijzonder. Het is gemaakt nadat hij, eenmaal overleden, even in een stoel is gezet.

Er komt weer een kaartje van tante Aaltje Hendriks uit Hien. Klaasje is nog steeds in betrekking bij de familie Van Veldhuisen op molen "De Hoop" in Lunteren. Klaasjes moeder is weer ziek geweest. De gezondheid speelt in deze jaren een grote rol en er komt veel ziekte en ongemak voor in de familie- en vriendenkring van Klaasje.

Hien, 23 januari 1928.

Beste Klaasje.

Wij zijn allemaal nieuwsgierig hoe of het met moeder gaat. Als je een ogenblik tijd hebt, schrijf ons dan eens een briefkaart, dat is nogal vlug gebeurd. Ik had zo graag gehad dat oom Jit met haar verjaardag eens ging kijken en toen was het zaterdag zo'n mooi weer, maar je kunt hem heel niet van huis krijgen. Jullie bent zeker allemaal thuis geweest. Verder is hier alles nog wel. Gisteren zijn we naar Opheusden geweest. Gerrit 's morgens en ik 's middags. Nu, mijn kaart is vol. Hartelijke groeten aan uw familie en ook aan uw huisgenoten van uw liefhebbende tante Aaltje.

Dit keer een echte brief van de familie Bohne. Meneer Bohne is onderwijzer geweest in Dodewaard en woont nu in Oosterbeek. Het zijn kennissen van Klaasje uit haar Betuwetijd.

2 februari 1928.

Beste Klaasje.

Vriendelijk dank voor je hartelijk schrijven en voor de goede wensen die we de 17e der vorige maand van je ontvingen. We hadden zo lange tijd niets van je gehoord en daarom vonden we het nog zoveel te prettiger dat je ons met zo'n lange, gezellige brief hebt verrast.
Nu weten we weer hoe je het maakt en hoe het bij je thuis gesteld is. Zodra je er toe in de gelegenheid zijt wil je moeder en zusjes wel van ons groeten? En als je deze zomer, zoals je schrijft, deze kant nog eens uitkomt - en we kunnen het je aanraden, want het is hier echt fijn- dan zal het ons aangenaam zijn je ook weer eens bij ons te zien. Om nog eens als vanouds met elkaar te praten. Maar dan laat je het ons wel even vooruit weten. Want anders zou je het kunnen treffen, dat we niet thuis waren en dat zou toch jammer zijn, als je voor een gesloten deur kwam. Met ons gaat het gelukkig nogal: we merken natuurlijk ook dat we een dagje ouder beginnen te worden. Daarbij krijgen we af en toe eens een stootje, dat ons voelen doet dat onze jaren klimmen. Maar we hebben reden om dankbaar te zijn. De familie is gelukkig goed. Ada is niet meer in Veenendaal, maar sinds verleden jaar zomer in Amsterdam. Ziezo, nu weet je ook weer, hoe het bij ons gesteld is. En we willen besluiten met vele hartelijke groeten van je toegenegen familie Bohne.

Mevrouw Bohne-Jonkman in juli 1935.

De heer Bohne, oud-onderwijzer.

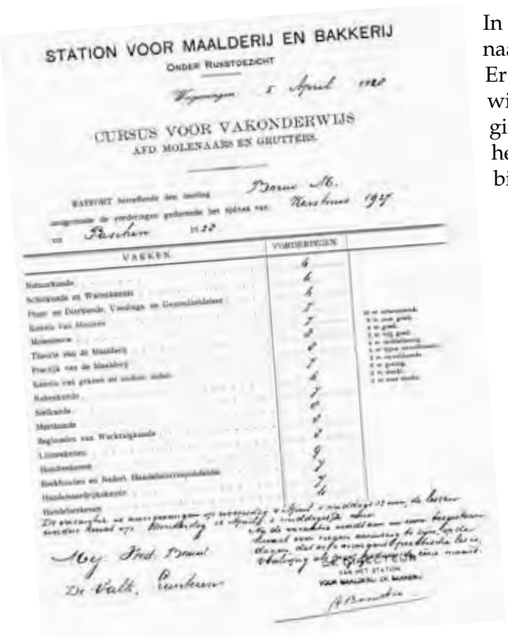

STATION VOOR MAALDERIJ EN BAKKERIJ
ONDER RIJKSTOEZICHT

CURSUS VOOR VAKONDERWIJS
AFD. MOLENAARS EN GRUTTERS.

VAKKEN	VORDERINGEN
Natuurkunde	6
Schetsteekenen en Waterbouwkunde	6
Hout- en Dorpelende, Voedings- en Gezondheidsleer	4
Kennis van Metalen	7
Molenbouw	8
Theorie van de Maalderij	8
Practijk van de Maalderij	7
Kennis van graanen en andere zaden	6
Rekenkunde	7
Stelkunde	8
Meetkunde	8
Beginselen van Werktuigkunde	8
Lijntekenen	9
Handtekenen	7
Boekhouden en Bedrijfs-Handelsinstellingenleer	7
Handelsaardrijkskunde	6
Handelsrekenen	

Rapport Meeuwis Bouw aan het Station voor Maalderij en Bakkerij in Wageningen, april 1928.

In april 1928 krijgt Meeuwis het volgende rapport van de molenaarsopleiding.
Er volgt een week vakantie en na de vakantie mag Meeuwis, bij wijze van proef voor een maand, 's morgens een uurtje later beginnen. Zou het te maken hebben met het feit dat hij al druk aan het werk is op de ouderlijke boerderij en niet gemist kan worden bij het melken?

Op 19 juni 1928 is Meeuwis blijkbaar naar Deventer geweest, getuige onderstaande kaart. Het zal wel met het werk te maken hebben. Misschien wel om machines voor de molen te kopen. In ieder geval krijgt zijn verloofde Klaasje een kaartje.

Meeuwis Bouw in schooljaar 1927-1928 op de molenaarsschool in Wageningen met enkele klasgenoten.
V.l.n.r. Herman Hucker, Abram van de Lustgraaf , N.N. Roozendaal, N.N. Kemme, Meeuwis Bouw.

Voor de verjaardag van Klaasje komt er zoals elk jaar wel een brief van nicht Netta Eerbeek.
Ze schrijft onder meer over het overlijden van dominee Kieviet op 16 juli 1928 in Veenendaal, op 54 jarige leeftijd. Netta is er vol van. Hendrik Kieviet, geboren op 2 oktober 1873, was predikant van de Gereformeerde Gemeente in Veenendaal, van 28 augustus 1915 tot zijn overlijden op 16 juli 1928. Vanwege het tekort aan predikanten in de Gereformeerde Gemeenten preekt hij regelmatig in Opheusden, waar men geen eigen predikant heeft. Hij is daar ook enkele malen beroepen, maar heeft dat nooit aangenomen. Dominee Kieviet laat een vrouw en veertien kinderen na. In Klaasjes tijd bij tante Aaltje en oom Gerrit heeft ze alle zondagen in de kerk van de Gereformeerde Gemeente in Opheusden gekerkt, samen met Netta en haar familie. Ook Klaasje heeft menigmaal dominee Kieviet gehoord. Het sterven is onverwacht. Vrijdag 13 juli gaat hij met een zware longontsteking naar bed, na overdag nog gepreekt te hebben. Maandagavond 16 juli is hij reeds overleden. Dominee Kieviet is een algemeen bekende figuur. Door het hele land preekte hij. Vrijdag 20 juli 1928 vindt in Veenendaal de begrafenis plaats. Het is een zeer indrukwekkende gebeurtenis. Van heinde en ver komen belangstellenden naar Veenendaal. Het zijn er duizenden. Met de trein, met bussen, auto's en te voet komen de mensen aan. Er zijn zoveel belangstellenden dat de kerk te klein is. Tijdens de lijkdienst wordt zelfs een architect opgeroepen om te onderzoeken of de galerij de grote massa mensen kan houden. De dienst verloopt echter zonder een storend incident. Naar schatting wonen ruim drieduizend mensen de teraardebestelling bij. Tot de aanwezigen behoren onder andere de heer Van Kuyck, burgemeester van Veenendaal, dokter Kits, die de zieke heeft behandeld, diverse predikanten waaronder de bekende dominee Fraanje uit Barneveld en dominee P. Zandt en dominee G.H. Kersten, beiden lid van de Tweede Kamer. De dienst wordt geleid door dominee Kersten en uit de gesproken woorden blijkt dat dominee Kieviet een geliefd predikant en een zorgzaam mens was. Ook aan het graf wordt gesproken, door maar liefst vier predikanten, een ouderling en een schoonzoon.

Kaart van Meeuwis Bouw van 19 juni 1928.
Deventer. Schipbrug over de IJssel.

Opheusden, juli 1928.

Lieve Klaasje!

Met deze kom ik je hartelijk feliciteren met je verjaardag en hoop dat je die dag nog vele malen in goede gezondheid moge genieten met allen die je lief en dierbaar zijn. Ook je ouders en broers en zusters en verloofde en verdere familie hartelijk gefeliciteerd. Graag had ik het mondeling gedaan, maar dat kan nu niet. Hoe gaat het bij jullie? Allen nog gezond? Hier ook nog al, behalve Johan. Die is al 14 dagen ziek. Hij heeft natte pleuris zegt de dokter. Dat duurt altijd nog al lang, hè? Het gaat nu wel vooruit, maar hij moet nog de hele dag in bed blijven. Net zo lang tot het vocht in de zij weg is anders houden ze zo licht iets uit zo'n ziekte. Hoe gaat het met Bertha? Ik ben toch zo nieuwsgierig. Je moet me eens gauw van alles een keer schrijven. Zeg Klaasje, donderdag zijn we met de meisjesvereniging naar Arnhem geweest. Eerst naar de stad, toen naar Burgers dierenpark en toe nog met grote open koets en een koetsier met een kachelpijp naar Rozendaal naar de kettingbrug en de bedriegertjes. Meid, het was zo'n gezellige dag. Ik was maar blij dat ik toen niet met die van Lunteren mee was geweest, want voor de tweede keer heb je er niet zoveel aan, hè? Hoe zit het met jou? Kom je ook nog eens van de zomer? Je moet nu niet zo lang meer wachten. Zondag 29 juli preekt dominee Van Oordt hier, die komt hier avondmaal houden. Verleden week zondag heeft dominee Roelofsen hier gepreekt. De kerk was zo propvol. De gangen zaten nog vol. Ze wilden dominee Roelofsen zeker allemaal nog graag een keer horen. Wat is dominee Kieviet schielijk gestorven, hè? In tijd van een paar dagen. Hier uit

Opheusden zijn er nog zoveel naar de begrafenis geweest. Er waren toch zoveel mensen geweest. Ze hadden het nog nooit zo gezien. Er waren wel 1800 mensen in de kerk geweest, zei Sebilla Heij. Die was er ook naartoe geweest. Ons huis schiet nou mooi op. Ik denk dat we er met een veertien dagen of drie weken wel in kunnen. Dan is het kant en klaar. Fijn hè? Ik zal blij zijn ook want het is hier voor zo'n lange duur niets gezellig. Zijn ze bij jullie ook al aan het bouwen? Ja, zeker hè? Vind je het niet gezellig om 's avonds te gaan kijken wat er allemaal weer bij is? Ik wel. Gisteren vrijdag heeft juffrouw vakantie gekregen voor vier weken en is naar huis gereisd. Het is zo stil als ze er niet is. Tante Neeltje heeft nu haast niets te doen. Tante Neeltje komt ook nog naar Lunteren maar wanneer weet ze nog niet. Nu ook al met de ziekte van Johan, hè? Hij heeft net een kaart van tante Jo gehad, die zit hij nu direct terug te schrijven. Zeg, als jij misschien eerder naar hier komt, wil je dan mijn haakwerk meebrengen? Dat had ik bij tante Jo laten liggen en ik kan nu al even wel verder, want ik heb maar weer een ander stuk begonnen. Ik wou de sprei graag af hebben met het over huizen maar er komt zo weinig van haken. Hebben Eef en Gijsje de jurken al af? Ik nog niet. Ik heb hem wel geknipt maar nog niet gemaakt. Volgende week zal ik er eens mee beginnen. Want anders is de zomer alweer zo voorbij. Nu Klaasje, ik zal er maar uitscheien, want ik weet niks meer te schrijven. Ontvang dan de hartelijke groeten van ons allen en van je liefhebbende Netta A.C. Eerbeek. Ook de groeten aan de familie en aan de muldersfamilie hoor! Hebben ze het hooi al thuis? Nou daag. Tot kijks. Schrijf je ook eens gauw terug?

In de zomer van 1928, van 28 juli tot en met 12 augustus, worden in Amsterdam de Olympische Spelen gehouden. Een wereldgebeurtenis dat ons kleine en gesloten Nederland openbreekt en verandert. De Spelen waren bijna aan ons land voorbij gegaan, omdat de Tweede Kamer niet van zins was om het benodigde subsidiebedrag van 1 miljoen gulden voor haar rekening te nemen. Het Nederlandse volk echter zamelde via sportclubs, kranten en winkeliers het bedrag ruimschoots bijeen en de Spelen kwamen er! Een compleet nieuw Olympisch Stadion werd er gebouwd. Vele buitenlandse sporters en supporters overspoelen ons land, met daarbij vele buitenlandse invloeden. Nederland maakt bijvoorbeeld kennis met "exotisch" voedsel als Belgische frites, Italiaans ijs en ook Coca Cola wordt in ons land geïntroduceerd, want Coca Cola is hoofdsponsor van de Spelen. Een ander gevolg is dat ook meer buitenlandse werknemers in ons land binnenkomen. In de Limburgse mijnen gastarbeiders uit Polen, Italië en Duitsland. Maar ook vele duizenden Duitse en Oostenrijkse dienstbodes. Het is een economisch hoogtij, met weinig werklozen, stijgende lonen en groeiende luxe. Warenhuizen als De Bijenkorf en Vroom & Dreesmann komen op, er komen veel nieuwe producten: ijskasten, radio's, telefoons, stofzuigers. Allereerst wel voor de gegoede burgers. Het sporten zelf bij de Spelen veroorzaakt nogal wat commotie in ons ordelijke landje. Wat te denken van de wegwedstrijden van de wielrenners? Die fietsen met hun korte broek en blote benen door ons land. Dat botst met het verbod op "naaktfietsen" en bovendien hebben de buitenlandse wielrenners niet het vereiste belastingplaatje. Beide problemen worden echter bijtijds verholpen door het aanpassen van de regels. Klaasje en Meeuwis hebben in Lunteren en De Valk echter niets gemerkt van alle commotie. Hun leven gaat zijn gewone gangetje. Er moet gewerkt worden!

Affiche Olympische Spelen Amsterdam 1928.

Olympisch Stadion Amsterdam 1928.

Vriendin Jet Hoogakker is trouw in het schrijven van brieven. Wel blijft ze erg ziekelijk. Het komt in al haar brieven terug. Jet schrijft in haar brief over een op handen zijnd huwelijk van Klaasje en Meeuwis. Dat klinkt hoopvol, maar of het al zo ver is? Fransje Hoogakker is onverhoopt zwanger geraakt en moet hals over kop trouwen.

Dodewaard, 19 augustus 1928.

Lieve Klaasje!

Je zult wel vreselijk kwaad zijn op mij,hè? Ja, nou, ik heb het verdiend. Ik heb je al zo lang horen zeggen "Jet is mijn verjaardag vergeten". Nu, dat is niet waar, ik heb vanaf juni al gezegd "Klaasje is gauw jarig", maar ik ben alweer de datum vergeten. Ik meende vast te schrijven in juli, want in die maand ben je jarig geweest hè? En nu is het alweer augustus geworden en om je nu nog te feliciteren zal ik maar niet doen maar ik wens je het beste, Klaasje, voor tijd en eeuwigheid. Opa had tante Aaltje gesproken en die vertelde dat je ging trouwen. Is dat waar? Nu Klaasje, als je het goed doet zegt moe altijd, is het nooit te vroeg en me dunkt jullie zult wel een gezellig leventje hebben met zijn beidjes. Meeuwis is een plezierige jongen voor zover ik hem ken en jij zult een model vrouwtje voor hem zijn, enfin, Klaasje, ik krijg eerst nog wel een brief van je, hè? Je zult niet doen zoals ik? Het is nu maandagmorgen. Moe en Cor hebben al een drukke morgen gehad. Pa is in Nijmegen een mestkalf leveren. Tante Jans is vandaag ook naar de stad en nu krijgen wij kleine Maartje. Je weet toch Klaasje dat tante Jans weer een klein meisje heeft? Het is een lief ding maar ze heeft niet erg willen groeien. De vakantie is hier weer geëindigd. Marietje is niet veel uit geweest. Ze wordt zo wijs in haar eigen ogen dat ze haast niet uit kan gaan. Wouter heeft nog vakantie en gaat 10 september naar Zetten naar de H.B.S.. Wat hij worden moet weet hij nog niet maar hij kan altijd nog beslissen. Hij moet nu alle dagen pruimen plukken. De pruimen zijn erg duur. Wij hebben 67 en 55 cent voor een kilo gehad. Klaasje, hoe gaat het nu bij jullie met je ouders en zusters en broers? Is Eefje altijd nog zo'n spring in 't veld? En Gijsje, komt ze nog eens niet naar hier? De kersentijd is voorbij, het is hier nu ook rustig.
Ik had beloofd ook nog eens te komen, hè, maar daar zal niet veel van komen, want het is met mij vallen en opstaan. Ik moet morgen weer naar de dokter, maar dan is Steef jarig en donderdag dan gaan we samen, Steef en ik. Is Bertha…Nogmaals, lieve vriendin, wil ik me neerzetten om je te schrijven. Tot daar was ik gekomen en ik las hem moe en Cor voor en Cor vroeg wat ik van Bertha wou, maar ik weet het niet meer hoor. Maar ik denk dat ik vragen wou of ze nog altijd bij de bakker was, maar nu weet ik dat ze thuis is en wil nu vragen hoe het met haar gaat? Gaat ze wat vooruit? Wij zijn verleden week ook weer naar de dokter geweest en hij vond dat ik het nog een poosje vol moest houden en ik zou wel heel wat beter worden, maar wel wat gevoelig blijven. Ik ben weer erg verkouden maar heb het tot nu toe nog al niet erg benauwd gehad. En nu Klaasje over het komen van pa en moe. Het was met jou afgesproken dat ze aanstaande woensdag of donderdag zouden komen, maar Klaasje, nu moet ik je een beetje droevig nieuws vertellen waardoor pa en moe beiden tot hun spijt verhinderd zijn om hun belofte te vervullen. Moe vertelde jou dat Frans ook niet goed in orde was, hè. Nu kon moe jou niet goed uitleg geven om reden er zoveel bij waren. Maar Frans had al in geen maand of vijf of zes haar zaken gehad en wij meenden het toe te schrijven aan de verandering van huis en omgeving. En ze was al tweemaal hier naar de dokter geweest en nu moest ze, zaterdag voor acht dagen, weer naar hem toe en nu kwam ze thuis met de boodschap dat ze zo gauw als maar mogelijk was getrouwd moest zijn. Het was voor ons een hele teleurstelling en nu moeten we met man en macht aan het naaien voor haar uitzet want ze zijn zaterdag al ingeschreven en trouwen 21 september. En hoewel we helemaal geen drukte hebben (want je begrijpt dat het plezier er al helemaal af is) willen pa en moe nu toch liever niet komen en wachten tot volgend jaar lente.
Cor is nu een paar dagen in haar betrekking geweest want mevrouw heeft nog geen meisje en vanmorgen is Frans zelf weer vertrokken en blijft 14 dagen nog in Nijmegen. Frans zal jou zelf wel schrijven dus wil ik daar over eindigen en ontvang de groeten van ons allen aan je ouders, verloofde, zusters en broers. En vooral aan Bertha, want ik weet wat het is om te liggen, maar zeg maar aan haar dat we beiden, zij en ik, de toekomst moedig onder de ogen willen houden en weten dat we kracht naar kruis krijgen. Nu Klaasje, zal ik het versje voor je insluiten en ook een voor Cees Veldhuisen als aandenken aan mij. Nu Klaasje, moe zegt dat je maar een halve dag moest vatten voor te lezen. Dus ontcijfer hem maar. Met een kus van je liefhebbende Jet. Schrijf je maar gauw eens terug?

Hoofdstuk 10

Meeuwis wordt molenaar in Harskamp

Meeuwis Bouw heeft zijn molenaarsdiploma gehaald. Een huwelijk met Klaasje van Harten lijkt op handen. Op 1 september 1928 worden Meeuwis en zijn oudste broer Gijsbert Bouw eigenaar van de windkorenmolen aan de Molenweg 12 in Harskamp. Ze gaan samen alvast wonen in het bijbehorende huis op de foto links naast de molen.

De molen, genaamd "Lana Mariana", staat aan de Molenweg in Harskamp. Waar de naam vandaan komt is een raadsel. Wellicht heette de molen ooit Lange Moriaan en is dat verbasterd. In Harskamp heeft al heel lang een molen gestaan op de plaats waar nu de Hervormde kerk staat. Toen deze plek niet vrij genoeg meer was, waardoor de molen te weinig wind kon vangen, is de molen in 1739 verplaatst naar de huidige plek. Het is van oorsprong een beltmolen met een ronde stenen romp. De molen is een bovenkruier met een vlucht van 21,60 meter. De molen wordt gebruikt voor het malen van graan. In Meeuwis' eerste jaren op de molen maalt de molen volledig op de wind. Op topdagen kunnen dan wel vijftig zakken graan per dag tot meel worden gemalen. Ook komt het wel eens voor dat er per dag niet meer dan vijf zakken verwerkt kunnen worden. Bij windstille dagen kan er helemaal niet gemalen worden. Dan worden er maar allerlei klusjes opgeknapt, in afwachting van de wind. In de tijd van de windmolen kunnen er vier soorten graan tegelijk tot meel worden verwerkt. In de jaren dertig komt er een nieuwe elektrische motor in de molen. Dan kunnen op topdagen wel 400 zakken graan tot meel worden verwerkt. Nu kunnen er wel elf soorten graan tegelijk worden gemalen. De Gebroeders Bouw malen alle granen, die er voor mengvoeder zoal gebruikt worden: haver, gerst, rogge en maïs. Er wordt geen tarwe gemalen, want dat is een specialistisch werk, dat door andere bedrijven wordt gedaan. Wel koopt Meeuwis de tarwebloem in enkele soorten bij de Korenschoof in Utrecht. Dat wordt verkocht aan de bakkers in Harskamp, Otterlo en Wekerom.

Molen "Lana Mariana" in Harskamp rond 1930.

De molen is in 1795 herbouwd, maar zoals gezegd is er al lang daarvoor in oude stukken sprake van een molen in Harskamp. In de balken van de molen staat het jaar 1795 nog gebeiteld. Ruim honderd jaar later, in 1905, wordt de molen tijdens een hevig onweer door blikseminslag getroffen en brandt hij tot aan de molenpol af. Op deze fundering of molenpol wordt de huidige molen herbouwd. Dat gebeurt direct na de brand van 1905. De molen wordt nu geheel van steen. Daarmee zijn ruim 100.000 stenen gemoeid. Een andere bron spreekt van brand in 1890 en herbouw in 1890. Ook de oude standaardmolen is ooit afgebrand in 1832. Hendrik Engelenhoven was toen molenaar. Daarna zijn behuwd zoon Franken en diens zoon Franken. Al in 1689 wordt er in doopboek van Kootwijk gesproken over een kind van Tijs Jansen, muller te Harskamp, die in Kootwijk gedoopt wordt. En het Buurtboek van Harskamp spreekt op pagina 69: Hendrik Willemsen, mulder in 1647, koopt hout voor het verbeteren van een graanschuur. Op pagina 143: Jan Evertsen mulder in 1718 en in 1723. Op pagina 150: de heer van Harskamp heeft in 1739 toegestaan "desselfs windkoornmolen en schuurtje te versetten op het gemeene velt". Op pagina 174: weduwe Van de Craats op het erve te meulen in 1807. In haar bestaan heeft de molen verschillende eigenaars gehad. Op 3 maart 1869 koopt de heer Andries van Beek uit Otterlo de molen van Chrétien Jean Gerard de Booij uit Haarlem en gaat hij ernaast wonen. Op 12 november 1898 wordt een deel van de grond van ruim drie hectare rond de molen door Andries van Beek verkocht aan de Nederlandse staat, in het bijzonder het Ministerie van Oorlog. Dit alles is bedoeld voor de inrichting van een Permanent Schietkamp voor de Infanterie te Harskamp. Op 1 februari 1900 wordt de molen verkocht aan de heer Christiaan van Veen uit Wageningen. Hij verkoopt de molen op 23 februari 1920 voor 20.000 gulden aan de heer Arnoldus Looijen, molenaar op Puurveen onder Barneveld. Er waren drie broers Looijen uit Kootwijkerbroek, die allen een molen bezaten: één in Harskamp, één in Kootwijkerbroek en één in Voorthuizen. Op dat moment wordt het woonhuis ernaast bewoond door Geurt van de Vliert, die in ieder geval tot een jaar na datum mag blijven wonen in het huis bij de molen. Bij de verkoop horen de stenen windkorenmolen met motor en alle gereedschappen, inventaris, kar, alsmede het huis, erf, tuin en bouwland, weiland en houtgewas, kadastraal bekend onder de gemeente Otterlo, sectie G nummers 589, 798, 852, 1034, 1035, 1036 en 1074, samen vijf hectaren, veertien aren en vier centiaren. De heer Looijen verkoopt de molen op 3 augustus 1926 aan de heer Albert Schimmel. Albert Schimmel is geboren op 20 oktober 1900 in Woudenberg als zoon van Evert Jan Schimmel en Arnesta Wilhelmina Harthoorn. Hij trouwt in Renswoude op 4 augustus 1926 met Christina van Veldhuizen. Het echtpaar krijgt op 17 mei 1927 een dochtertje, Ernesta Wilhelmina Schimmel, geboren in Harskamp. Eind juni 1928 slaat het noodlot toe in huize Schimmel. Moeder Christina raakt bij het vullen van een brandend petroleumstel zelf in brand en levensgevaarlijk gewond. Ze wordt vervoerd naar het Diaconessenziekenhuis in Arnhem, waar ze op 5 juli 1928 overlijdt. Ze laat haar man en eenjarig dochtertje achter.

Molen "Lana Mariana" in Harskamp rond 1905.

Albert Schimmel is zo aangeslagen door het verlies van zijn vrouw dat hij de molen en het bijbehorende huis in Harskamp op 1 september 1928 verkoopt aan de gebroeders Gijsbert en Meeuwis Bouw. De broeders Bouw wonen op dat moment nog bij hun moeder in De Valk. De verkoopsom bedraagt 15.000 gulden. Opvallend, want dit is liefst 5.000 gulden minder dan acht jaar eerder, maar de verkoop van 1 september 1928 betreft een aantal percelen minder (4 hectare). Meeuwis en Gijsbert betalen 6.000 gulden contant en nemen een hypotheek voor de overige 9.000 gulden. Bij deze verkoop aan Meeuwis en Gijsbert behoren nu de stenen windkorenmolen met hulpkracht, huis, schuur, loods, berg, erf, boomgaard en weiland, kadastraal bekend gemeente Otterlo sectie G nummers 193, 798 en 852 samen groot een hectare, 77 are en 4 centiare. Daarbij hoort ook het recht van plaggen slaan en zoden steken op het perceel kadastraal Otterlo sectie A nummer 821 (heide), groot 1 hectare, 70 are en 80 centiare en het recht van brandzoden steken op perceel Otterlo sectie G nummer 839 (heide) groot 2 hectare, 4 are. Deze beide percelen zijn eigendom van de Staat der Nederlanden. De verkoopacte is in 2008 nog niet openbaar, maar in bewaring bij notaris-bewaarder Dingemans in Arnhem.

In het midden molenaar Albert Schimmel met zijn vrouw Christina van Veldhuizen en op schoot dochtertje Ernesta Wilhelmina Schimmel. Links het gezin Berendsen en rechts het gezin Dassen. Beide militairen zullen zijn ingekwartierd in het legerkamp Harskamp bij de molen. Foto voorjaar 1928.

Akte verkoop molen "Lana Mariana" aan Meeuwis en Gijsbert Bouw op 1 september 1928.

Meeuwis heeft nog een spannende herinnering uit het jaar 1929. "Het was in het begin wel moeilijk. Het was ongeveer een jaar na onze vestiging hier, dat er een hevige storm woedde. De molen, die toen in werking was konden we niet meer tot stilstand brengen. Maar wat erger was, op een gegeven moment schoot de spil, die de verbinding is tussen de wieken en de molenstenen, los, waarna de molen op hol sloeg. Het leek wel het orakel. Horen en zien verging ons en in dit hels kabaal moesten we naar de top van de molen klimmen, waar de remstenen in werking gesteld moesten worden. Ondanks het gewicht der stenen, elk vijftig kilo, draafden de wieken maar door. Toen ik daarbij zelf op de rem kroop, kon de balans weer in evenwicht worden gebracht en langzamerhand kregen de remmen weer vat op de wieken."

Gijsbert Bouw op de kar om meel af te leveren bij de klanten.

Van molen "Lana Mariana" is een foto gemaakt die bewaard is gebleven op een metalen plaat. Die is waarschijnlijk door de kaartendrukker gebruikt als mal voor bijgaande afdruk. Het is de enige mij bekende afdruk.

Twee van die vrijgezelle jongemannen in een huis, dat wordt niets met de huishouding. Vast en zeker komen Meeuwis' zussen helpen. In ieder geval Gijsje, die nog niet getrouwd is. Het is met de fiets vanaf boerderij "Het Heiveld" in De Valk maar een stukje naar de molen in Harskamp.

De molenaar of mulder geldt in een dorp meestal als een ijverig en hardwerkend man. Hij zorgt ervoor dat de granen worden gemalen en als voedsel voor mens en dier kunnen dienen. Zijn betekenis in het dorp is groot en zijn werk wordt bijzonder gewaardeerd. De meeste dorpen hebben een eigen korenmolen en de boeren en bakkers komen regelmatig met zakken graan naar de molen om ze te laten vermalen. De molenaar is zeer afhankelijk van het weer. Zonder wind kan hij niet draaien en heeft hij geen verdiensten. Als er wel gemalen kan worden werkt de molenaar keihard. Hele dagen en soms ook nachten is hij dan in de weer. Zijn opdrachtgevers willen graag zo snel mogelijk geholpen worden. De taak van de molenaar is extra zwaar als de wind niet uit een vaste richting komt, maar steeds draait. Hij moet dan voortdurend zeil minderen en zeilen voorleggen en ook regelmatig kruien. Kruien is de kap met de wieken naar de wind zetten. In de winter zijn de zeilen vaak bevroren en dan moet de molenaar soms in de ijzige kou de wieken inklimmen om de zeilen los te maken of soms zelfs los te hakken. Als ze ontdooid zijn, kunnen ze later weer worden opgespannen. Ook het billen, het scherp maken van de maalstenen door de groeven uit te hakken, kost veel inspanning. Urenlang moet de molenaar soms hakken, waarbij er stukje steen in het rond vliegen. Vaak dringen er steensplinters onder de huid van de handen, die niet verwijderd worden, maar altijd blijven zitten. Ook krijgt menig molenaar last van bronchitis of astma door het vele werken in de stoffige omgeving van de molen.

Gijsje Bouw, zus van Meeuwis, geboren op 26 oktober 1902.

Dan komt er een brief van vriendin Fransje Hoogakker. Ze schrijft nu zelf ook over haar zwangerschap en dat ze snel moet trouwen. Wat een verdriet spreekt er uit de brief. Klaasje blijkt als enige het te hebben aangedurfd om Fransje in deze moeilijke tijden een briefje te schrijven. En dat wordt zeer gewaardeerd! Fransje refereert ook aan het feit dat Meeuwis onlangs de molen in Harskamp heeft gekocht. En zus Bertha blijkt ziekelijk thuis bij moeder te zijn in plaats van aan het werk bij bakker Blankestijn.

Nijmegen, 9 september 1928.

Lieve Klaasje!

Eindelijk het ogenblik dat ik je eens terug kan antwoorden op je brief van 29 augustus. Mijn hartelijke dank voor de gelukwens, al kwam hij naar omstandigheden als een wonder. Je zult misschien van Jet reeds vernomen hebben in welk een grote zonden wij gevallen zijn, die ons noodzaakten ons in het huwelijk te begeven. Zo zijn wij dan 1 september ingeschreven en de voltrekking zal plaatshebben 23 september aanstaande. Dus, lieve Klaasje, hoeft het je niet te bevreemden dat ik je brief een wonder noemde. Het is de enige brief die ik gekregen heb. En nog boven verwachting kwam deze van jou. Je begrijpt, Klaasje, wat een drukte het nu voor ons is. Alles moet nu inderhaast geschieden. Ik ben nog voor een week hier in Nijmegen bij mevrouw. Daar ik ze niet in de steek wilde laten. Van de week heeft mevrouw reeds weer een ander meisje gehuurd. Die treedt

hier volgende week zondag in dienst en ga ik dus zaterdag voorgoed hier weg. Toch kreeg ik van mijn vrouw een theetafel, wel gebruikt maar prachtig onderhouden, heel aardig, vind je niet en dan zo onverdiend? Oh Klaasje, om zulke omstandigheden in het huwelijk te moeten gaan is een vreselijk iets. Ik zou het allen die het horen wilden wel willen toeroepen. Onthoudt u van deze duistere en heimelijke zonden.
Stoffel is tot heden nog niet geslaagd met een woning. Er zijn er hier genoeg te krijgen, maar ze gelden allen van vijf tot zeven gulden huur in de week, dus zoeken we maar buiten de stad, waar ik ook liever zou wonen, want als men helemaal van het stadsleven afhankelijk is diende men een ruime beurs te hebben. En daar zijn de verdiensten nog niet voor berekend, hoewel Stoffel een stuiver per uur opslag heeft gekregen. Ik hoop, Klaasje, dat je ons dan toch ook niet vergeten zult door eens te komen naar Nijmegen om ons in onze huishouding op te komen zoeken. Dan komen wij bij jou ook eens, willen we hopen. Uit je brief heb ik gezien dat Bertha ook thuis is. Gaat het nu al weer wat beter? Het is een hele bezoeking als men jong is, wel te willen en niet te kunnen, hè?
Zo ook met Jet. Verleden zondag toen ik thuis was, had ze weer een paar dagen gehad dat ze wel niet benauwd doch erg kortademig was. Dan kan ze zo goed als niets doen.
Dat Meeuwis de molen in Harskamp had gekocht had ik thuis reeds gehoord. Het is te hopen dat het maar goed mag gaan. Pa en moe zijn zeker verlopen week niet bij jullie geweest, hè? Ik geloof dat ze juist Veluwse visite kregen en dan gaat het ook erg moeilijk. Ze zouden het anders met dit mooie weer nog waar moeten nemen, hè? Het is tot heden een pracht zomer geweest, maar als het weer omslaat zouden we meteen wel eens in de winter komen zitten. Maar enfin, we hebben tot heden geen klagen. Nu, lieve Klaasje, nogmaals mijn hartelijke dank voor je brief.
Met de groeten voor je ouders, broers en zusters en een groet van Stoffel maar in het bijzonder van je vriendin Fransje Hoogakker.

V.l.n.r. Gerrit Roelofsen, Wouter van Veldhuisen en Evert Jan van Veldhuisen. Klaasje schrijft achterop deze foto van rond het jaar 1928: "Drie vrienden toen ik bij de molen in Lunteren was". Klaasjes zus Gijsje heeft hier vast haar aanstaande verloofde Gerrit Roelofsen ontmoet.

Klaasje komt aan het einde van haar werktijd bij molenaarsfamilie Van Veldhuisen. Drie fijne jaren heeft ze nu op de molen gewerkt. Haar aanstaande huwelijk met Meeuwis zal de reden zijn om te stoppen met het dienstje.

Ook de onderstaande brief van 12 november rept weer van veel ziekte en narigheid in de Betuwe. Jet heeft vreselijke pijnen moeten doorstaan en de medische behandelingen zijn in 1928 nog niet van erg hoogstaand niveau.

Dodewaard, 12 november 1928.

Liefste Klaasje!

Van Cees Veldhuisen ook een kaart gekregen en nu heb ik hem een briefje teruggezonden en doe daar ook voor jou een paar lettertjes in. Wij hebben onlangs de lange brief ontvangen en nog wel bedankt ervoor. Ja, het is hier een hele drukte geweest, maar Frans woont nu in Nijmegen en heeft het best. Ze hebben voorlopig een bovenhuis gehuurd. Een erg mooi, maar Stoffel heeft grond gekocht buiten de stad bij een bos (fijn hè) en nu wil hij daar een huis laten bouwen. Frans is goed gezond en heeft nog niets van haar kleur verloren. Ik ben een paar dagen mee geweest om haar een beetje op streek te helpen. O, Klaasje, het is toch iets vreselijks zo'n huwelijk, je ouders hebben er zo'n verdriet van. Uit die brief gezien dat het bij jullie allemaal goed gaat. Bertha is weer in betrekking,hè? Ik wist niet dat Gijsje zulke slechte ogen had. Vindt ze nu baat, nu ze een bril draagt? Eefje is zeker nog dezelfde hè? Op het ogenblik maken wij het ook allen goed, maar we hebben weer een paar treurige weken achter de rug. O, Klaasje, ik heb weer zoveel moeten lijden. We kregen voor veertien dagen allemaal keelpijn. Florus en Cornelia, Marietje en ik. Van Cor was het nog al gauw over, maar met mij werd het steeds erger. Totdat we donderdag de dokter haalden en die zei dat er een abces in mijn keel was. Dus een soort zweer, hè? Ik had precies voor het keelgat een bult als een dooier van een ei en nu moest ik hete lijnmeel pappen er op leggen, nacht en dag. Ik lag in de keuken op de ruststoel en ze moesten bij mij waken. Ik kwam niet uit de kleren en kon niets meer gebruiken als thee. Maar hij wou niet doorgaan. De dokter kwam alle dagen. Maar hij kon er niets aan doen. Toen zaterdag kwam hij weer en moest ik gesneden worden. We zijn toen met de auto van de dokter naar Arnhem geweest, naar een specialist voor keel, neus en oren. Er kwam erg veel vuil uit en ik was er heus van opgeknapt. Ik kon nog wel niet goed praten, maar de pijn was minder. Maar ik mocht een uur naar bed. O Klaasje, ik was van donderdag af niet naar bed geweest, dus ik was de koning te rijk. Maar toen ik een poosje op bed lag (pa en moe waren naar opa's verjaardag) werd mijn mond heel stram en erg pijnlijk. Toen moe thuiskwam ben ik weer opgestaan zonder geslapen te hebben en hebben we de hele nacht weer gepapt. 's Zondags was ik goed en heb ik 's nachts ook weer goed geslapen, maar maandagnacht zette de andere kant van mijn keel op en toen de dokter dinsdagmorgen kwam keek hij verbaasd. Ik moest weer de hele dag pappen en hete thee drinken. Dan kwam hij 's avonds terug. Om half tien kwam hij er weer doorsnijden. Er kwam toen niets als bloed uit, dus dat was niet goed. We hebben toen weer 's nachts en de andere dag gepapt en toen maakte hij de wond weer open, maar niets als bloed en toen zijn we zo doorgegaan tot donderdag. Toen moest er raad geschaft worden want het werd hoog tijd. Toen zijn we weer met de

auto naar Wageningen gegaan. Daar hield dezelfde dokter uit Arnhem spreekuur. Toen ben ik erg gesneden. O Klaasje, ik heb zoveel geleden, er kwam niets als bloed uit. Toen hoefde ik niet meer gesneden worden, maar moest nog pappen. Dat hebben we gedaan tot vrijdag. Maar mijn mond was erg gezwollen van het snijden en ik had er koorts aan. Toen dus de dokter vrijdags kwam was het niet meer om te houden. Ik moest toen natte omslagen om mijn hals en ijs in de mond en direct naar bed. Ik heb nu voor het eerst weer mee gegeten vanmiddag en een paar sneetjes wittebrood met de korstjes eraf. Ik ben erg vermagerd. Geen wonder hè, in veertien dagen tijd geen eten of drinken, niets als thee dag en nacht. Maar nu ben ik weer zo de oude. Ik heb weer geholpen aan de slacht vandaag. Moe is ook een paar dagen niet goed geweest, maar nu weer beter. Het is ook erg ongezond weer. Ik ben blij dat je ook nog naar Dodewaard komt eer je gaat trouwen. Je komt dan minstens een hele dag naar ons, hè. Nu lieve vriendin, ontvang van ons allen de groeten, ook aan je ouders, broers en zusters.

Van je liefhebbende vriendin Jet.

Nu Meeuwis de molen en het woonhuis erbij heeft gekocht, staat er blijkbaar niets een huwelijk met Klaasje nog in de weg. Ook Jet schrijft het in haar brief. Als het in haar werkhuis, molen "De Hoop", dan ook nog dubbel feest is in november 1928, zal het met Klaasje vast ook opschieten. Op 21 november trouwen zowel molenaarszoon Willem als ook Cornelis van Veldhuisen. Cornelis van Veldhuisen trouwt met Maartje ten Ham en Willem van Veldhuisen met Gijsbertje van de Weerd.

Willem van Veldhuisen
en
Gijsbertje van de Weerd
hebben de eer U kennis te geven van hun voorgenomen Huwelijk, waarvan de voltrekking D.V. zal plaats hebben op Woensdag 21 November a.s.
Lunteren, Ede, 8 November 1928.
Huwelijksinzegening in de Ned. Herv. Kerk te Lunteren, om 2,30 uur nam., door den Wel Eerw. Heer Ds. D. J. v. d. Graaf van Ede.

Trouwkaart Willem van Veldhuisen en Gijsbertje van de Weerd.

Cornelis van Veldhuisen
en
Maartje ten Ham
hebben de eer U kennis te geven van hun voorgenomen Huwelijk, waarvan de voltrekking D.V. zal plaats hebben op Woensdag 21 November a.s.
Lunteren, 8 November 1928.
Huwelijksinzegening in de Ned. Herv. Kerk te Lunteren, om 2,30 uur nam., door den Wel Eerw. Heer Ds. D. J. v. d. Graaf van Ede.

Trouwkaart Cornelis van Veldhuisen en Maartje ten Ham.

Trouwfoto Willem van Veldhuisen en Gijsbertje van de Weerd.

Trouwfoto van Cornelis van Veldhuisen en Maartje ten Ham.

Fransje Hoogakker is trouw in het schrijven van brieven. In december komt de brief met de mededeling dat ze op 25 november bevallen is van een gezonde, maar zware zoon. Fransje schrijft over de op handen zijnde beëindiging van Klaasjes betrekking bij familie Van Veldhuisen. Blijkbaar wordt een spoedige bruiloft met verloofde Meeuwis verwacht.

Nijmegen, 4 december 1928.

Lieve Klaasje.

Ik hoop dat je het mij niet ten kwade zult nemen dat wij gewacht hebben met schrijven of eerlijk gezegd vergeten, door drukke omstandigheden. Misschien is het je reeds ter oren gekomen, dat ons zondag 25 november een zoon is geboren, dus een stamhouder. Moe is hier geweest tot jongstleden zaterdag, dus had ik geen zorgen, en nu is Jet hier. Het is alles best gegaan, hoewel het een zware jongen was van bijna acht pond. Het is een allerliefst ventje en zo zoet en gezond, dus hebben wij reden te over om dankbaar te zijn. Het schoot mij verleden week te binnen dat Stoffel jou vergeten had te berichten. Nu is het vandaag de negende dag en ik schrijf je nu eerst, want van uitstel komt afstel.Van Jet weet je al dat wij in Nijmegen wonen, hè? Het is een groot bovenhuis, dat wij niet geheel in gebruik hebben, omdat het voor tijdelijk is. Er wordt voor ons een huis gebouwd. Een heel eind buiten de stad op Hatert aan, dus komen we zogezegd toch buiten te wonen. Nu, ik vind het wel fijn, want hier is het niets dan buren die je in al je doen en laten kunnen bespieden. Niet dat ik dit zo erg vindt, maar je bent zodoende niet vrij. Als je kunt Klaasje, moest je eens komen kijken. Je kunt hier goed overnachten, hoor. Met Kerstmis heeft Stoffel een dag vrij tussen zondag en eerste kerstdag, zodat wij dan fijn en dag of vier naar huis kunnen gaan, tenminste als alles goed blijft. Het valt mij nog wel niet mee met op te zijn, omdat ik nog slecht kan zitten.
Wouter Hendriks heeft verleden week ook het tijdelijke met het eeuwige verwisseld. Wat zal hij gelukkig zijn, hè? Jet heeft voor enige weken een ontstoken keel gehad, waarvan ze veel heeft te lijden gehad. Ze is driemaal in haar keel gesneden. In geen veertien dagen heeft ze iets gegeten, alleen gedronken, dus was ze erg afgevallen. Maar nu is ze weer geheel beter. De benauwdheden blijven ook zo langzamerhand weg. Het is te hopen dat het helemaal zal beteren. Hoe is het bij jullie tussen jou en Meeuwis? Ben je al uit je betrekking? Ik heb het adres maar op goed geluk geschreven. Ze zal toch wel terechtkomen, is het niet? Schrijf je gauw eens een keertje terug? Nu, lieve Klaasje, ga ik eindigen. Dan wordt ze vanavond nog gepost. Groeten van ons allen maar in het bijzonder van je vriendin Frans. Nog een aparte groet van Jet.

Fransje schrijft over het overlijden van Wouter Jan Hendriks. Hij overlijdt op 28 november 1928 in Dodewaard, 83 jaar oud. Hij is de zoon van Gerrit Hendriks en Jenneke van Dulmen.

Eind december schrijft Fransje alweer!

Dodewaard, 30 december 1928.

Lieve Klaasje.

Bij de wisseling des jaars komen wij u hartelijk geluk wensen en hopen dat het een gelukkig en een gezegend jaar voor je mag worden. Ook van mijn ouders en huisgenoten de beste wensen. Andere jaren was je meestal hier hè, wat hebben we vaak gezongen "Uren, dagen, maanden, jaren" maar dit jaar zullen wij je missen hè? Ik heb een mooie vakantie gehad met mijn kleine jongen. Het is zo'n voorspoedig ventje. Je moet hem maar eens spoedig komen zien. Hij begint al een beetje te lachen wanneer men hem aanspreekt. Vandaag is hij net vijf weken, maar hij lijkt veel ouder omdat hij zo groot en dik is. Tante Marietje is erg met hem ingenomen. Gisterenmorgen was ze hem al aan het uitkleden, maar alles gaat bij haar even wild. Ze was niet erg vertrouwd alleen bij hem te zijn. Hier zijn allen best in orde, behalve erg verkouden. Ik ben tot nog toe er vrij van en hoop het ook te blijven, want anders zal mijn ventje het ook wellicht krijgen, daar ik hem zelf voed. Wat was het tweede kerstdag slecht weer hè? Die dag ben ik met Arie naar zijn andere grootouders geweest. Maar het was bijna niet te doen. Arie kon de wagen op de dijk bijna niet recht houden. Hij heeft er toch gelukkig niets mee geleden. Jet is nog steeds in de beste welstand, hoewel er wel eens een dag is dat zij wat kort is, heeft ze toch die hevige benauwdheden niet meer. We hopen voor haar dat het zo mag blijven gaan. Ook gaat ze niet meer naar dokter Wouters. Daar ze zich bij de laatste medicijnen goed bevond, brengt Steef die steeds voor haar mee. Ons lief Jantje heeft weer een ongeluk gehad. Hij is op de as van de slijpsteen gevallen, net boven zijn oog. Het was een hele diepe kras hoewel hij het zelf een krasje noemde. Zijn hele oog is blauw geworden. Het is een geluk dat het oog zelf niet geraakt is. Marie heeft op het zondagsschoolfeest als cadeau een hemd gekregen en een broekje en voor prijs een mooie tekst. Bij tante Jans zijn ook allen goed bedacht. Flora gaat dit jaar voor het eerst mee en Jenneke komt er af. Kleine Maartje is een erg lief meisje en zo vlug. Marie vond ze nog een beetje aardiger dan Arie. Die is nu zeven maanden oud. Opa is gisteren naar tante Drika in Beuningen gegaan en komt volgende week een middag bij mij. Het blijft nog een krasse oude baas. Tante Fransje in de Maten is weer in verwachting. Het is te hopen dat ze nu een zoon rijk mogen worden. Hoe gaat het nu in je nieuwe betrekking Klaasje? Kun je je al beter schikken? Ze keken er hier vreemd van op dat je alweer een nieuwe betrekking had. We dachten dat je al haast getrouwd was. Ik kan begrijpen dat het een hele omkeer voor je was, zowel de samenleving, dat was het voor mij ook toen ik pas naar de stad ging. Ik heb daar menig baantje liggen. Een eigen tehuis te bezitten is toch wel een heerlijk iets. Hoewel er dagelijkse zorgen zijn, hebben we toch meer te roemen dan te klagen. Want klagen zou bij ons niet op haar plaats zijn, daar wij een gelukkig huisgezin vormen met onze kleine jongen.

Nu Klaasje, ik hoop van harte dat je ook nog eens zo gelukkig mag worden voor tijd en eeuwigheid beiden. Zo eindig ik met de hartelijke groeten en gelukwensen aan je ouders, zusters, broers en Meeuwis maar in het bijzonder aan jou. Van Frans, Stoffel en Arie, moe, Jet, Maria, pa, Wouter, Cor, Jan, Florus en Steef.

Klaasje heeft molen "De Hoop" verlaten, waarschijnlijk per 30 november 1928. Ze is toch begonnen in een nieuwe betrekking op een heus landhuis, "Mariënhof" onder Ederveen, slechts enkele kilometers van haar ouderlijk huis "Het Middelstuk". Het is een soort proeftijd, want de maand erop is Klaasje weer gewoon thuis.

Op de valreep van het jaar 1928 is er nog een kort briefje van tante Aaltje en oom Gerrit Hendriks. Tante Aaltje spreekt van Gilles. Dat is neef Gillis Hendriks, de zoon van Klaasjes oom Johannes Hendriks en tante Janna Johanna Reijn, uit Ressen bij Bemmel. Neef Gilles Gijsbertus is geboren op 2 juni 1908 en is enkele jaren jonger dan Klaasje.

Hien, 31 december 1928.

Lieve Klaasje.

Bij de intrede van het nieuwe jaar wensen wij u alle goeds toe en ook uw ouders en verdere familie. Wij maken het alle nog goed en hopen van u en de uwen hetzelfde. Zeg Klaasje, wanneer ben je nu weer vrij? Wij zijn blij dat je dan eens bij ons komt logeren, wij zullen dan samen nog eens uitgaan. Het is oudejaarsavond en oom Gerrit is met mijn oudste broer bij dominee Japge naar Opheusden naar de kerk en ik en tante Neeltje zitten rustig bij mekaar. Oom Jit is naar Schuil. Nu Klaasje, verder nieuws zullen wij wel vertellen als je komt. Is Gilles nog met de kerstdagen bij jullie geweest? Ontvangt verder ons aller hartelijke groeten ook van Neeltje, je liefhebbende ooms en tante Aaltje Hendriks- Eerbeek.
De groeten aan de hele familie. Daag.

Aan het einde van het jaar 1928 is Klaasje thuisgekomen van haar betrekking bij de familie Van Veldhuisen op molen "De Hoop" in Lunteren. Ze komt weer bij haar ouders, zussen en stiefbroers op "Het Middelstuk" wonen. Een huwelijk met haar verloofde Meeuwis Bouw is aanstaande.
Meeuwis heeft al een huis en een molen gekocht in Harskamp en plannen worden gemaakt. Er is even wat extra tijd voor bezoekjes aan vrienden en familie.
Vrije tijd is in een betrekking een zeldzaamheid, dus Klaasje geniet van deze tijd. Ze krijgt een briefkaartje van haar nicht Nelly Hendriks uit Bemmel, de dochter van haar oom Johannes en tante Johanna, want Klaasje is van plan naar Bemmel te gaan.

Bemmel, 1 januari 1929.

Lieve Klaasje.

Van Gillis je plannen gehoord hebbende aangaande om Bemmel eens te bezoeken kan ik schrijven dat we nog niet weten wanneer Jo thuiskomt. Denkelijk zal het wel het laatst van januari of begin februari zijn. Als we het bijtijds weten zullen we dit nog wel schrijven. Maar je kunt toch wel komen, hoor, al is Jo niet thuis.
Als je wachten wilt tot Pasen dan is het zeker dat je ze thuis treft. Dan zou je het ook beter treffen denk ik met het weer. Maar dat moet je zelf maar eens zien. Als je komt ben je hartelijk welkom. Gillis kwam dinsdagavond eerst om elf uur thuis. Bertus was die dag op een betrekking uit geweest, doch daar hebben we nog niets van gehoord.
Doe ze allemaal de hartelijke groeten en ontvang ze zelf van je nichtje Nelly Hendriks, Klein Doornik, Bemmel. Tot ziens.

Op 30 januari 1929 verblijft Klaasje samen met haar zus Gijsje weer even een paar dagen in de Betuwe, bij haar geliefde tante Aaltje, oom Gerrit en oom Jit Hendriks in Hien.
Ze is, na de periode bij de familie Van Veldhuisen, nu ruim een maand zonder betrekking. Blijkbaar wordt er aan alle kanten aan haar getrokken, onder meer door ene familie Klaare van het landhuis "Mariënhof" onder Ederveen.
Haar proefperiode daar is blijkbaar goed bevallen. Ze krijgt een brief van haar zussen Bertha en Eefje, die beiden thuis op "Het Middelstuk" in Lunteren zijn. De spelling van zowel de familienaam Klaare als landhuis "Mariënhof" klopt niet helemaal.

De broers Gillis Hendriks (links, 1908) en Bertus Hendriks (1911).

Lunteren, 30-01-1929.

Lieve Klaasje,

Ik neem even de pen op om je enige letters te schrijven. Gisterenavond is Van de Berg bij mij geweest met een boodschap van Mevrouw Clare van Mariënburg of dat jij eens even komen wou. Ze wou jou graag even spreken. Ik heb gezegd dat je niet thuis was, dus dat je niet voor de volgende week kwam maar hij dacht dat hij mevrouw niet meer sprak. Dus moet je niet langer dan zaterdag weg blijven. Misschien zullen wij het hun wel even laten weten als we kunnen, dat je niet voor maandag komt. Bertha en ik zijn beide thuis. Wat was het vanmorgen glad. Doch nu niet zo erg meer. Met de kiespijn is het geloof ik wel wat beter. Hoe gaat het met de familie en met de zusjes zeker ook nog goed? Wij zijn vanmiddag naar de catechisatie geweest. De dominee houdt belijdenis, maar er waren weinig meisjes en er bleef er geen een zitten, dus dat is een klein beetje. Hij keek wel een beetje raar. Ik zal er maar uit scheiden anders is de avond voorbij en ik moet nog rijst eten, want Aart zegt al als jij ze niet eet, eet ik ze op. Verder de groeten aan de familie en zusjes van ons allen en meest van mij, je zusje Eefje. PS er is vandaag een rekening van Van Heerd gekomen van Jan Lantaarn dat wist je zeker wel of was je het vergeten?

W. VAN HEERDT · LUNTEREN
FABRIKANT DER
AVANTI, WARWIK EN
ST.-GEORGE RIJWIELEN
NAAIMACHINES Enz. Enz.
LUNTEREN. Jan Molen 1929
De Heer Mej. Klaasje Yonter
1928 Debet aan W. VAN HEERDT
2 Feb 1 N Lantaarn 8,50
1 W brandz 25
1 Lamp Nabr 15
8,90
Vr 2-5 1929
Vr 4-4 1929

De rekening van de fietsenmaker. Hij is nog niet op de hoogte van Klaasjes vertrek bij molen De Hoop, maar de rekening komt uiteindelijk gewoon aan op "Het Middelstuk".

Fietsenwinkel van Van Heerdt.

Ik zal er ook nog een woordje aan toevoegen, Klaasje. Je kijkt zeker wel vreemd op dat daar een brief aan kwam voor jou. Maar gelukkig geen armoede, hè?
Wat is het toch vreselijk stil thuis dat jullie weg zijn. Wij verlangen dat jullie weer terug komen hoor. Jullie hebben het zeker goed naar den zin. Hoe is het?
Is Gijsje nog in Bemmel en komt Nellie nog mee naar Lunteren? Hoe is het in de Betuwe met de ooms en tante, die zullen het ook stil hebben als jullie weer weg zijn. Klaasje, ik sprak uit catechisatie Jans Werkman die vroeg ook al naar jou of je nog weer in betrekking wou gaan.
Bij Vis moesten ze een dienstmeisje hebben. Je weet wel in de winkel naast Arend Engelen.
En Hendrik van de Voort heeft ook weer naar je gevraagd aan vader.
Dus hoe vind je het, Klaasje? Nu kun je er nog eens weer over denken. Maar je kunt hier aan iedere vinger wel een betrekking krijgen. Nu doe van ons allen de hartelijke groeten aan de familie en dan bij gezondheid tot zaterdag.
Daag tot ziens, je liefhebbende zus Bertha.

Klaasje, ik schrijf er ook nog een paar letters bij. Ik had al eens een brief of kaart van je verwacht, maar je moet maar gauw weer naar huis komen, want ze beginnen verlegen om je te worden.
Ik zal mevrouw Klare laten weten dat je niet thuis bent voor de volgende week.
Nu daag. Je moeder. Gijsje is zeker nog in Bemmel?

V.l.n.r. de zusjes Bertha van Harten en Eefje van Harten met stiefzus Heintje van den Brink. Foto waarschijnlijk rond 1929 gemaakt in Arnhem.

Hoofdstuk 11

Huize "Mariënhof" in Ederveen

Begin 1929 blijkt Klaasje te werken op "Mariënhof", een landhuis onder de rook van Ederveen. Een voormalig jachthuis ook. Van oorsprong behoort "Mariënhof" bij kasteel De Bruinhorst, dat erachter ligt. Dat kasteeltje staat er al ruim 350 jaar. Halverwege de 19e eeuw is De Bruinhorst ernstig vervallen. In 1878 wordt het bij openbare verkoop verkocht aan een rijke Amsterdamse weduwe, mevrouw Luswina Elisabeth Reiger-Fisler. Zij laat de grachten uitdiepen en een nieuw kasteel bouwen, dat in 1879 klaar is. Mevrouw Reiger gaat er zelf in wonen. Dan neemt ze de enorme achtertuin onderhanden. Er wordt een grote vijver gegraven. Van het uitgegraven zand wordt een verhoging gemaakt, waarop in 1881 een houten jachthuis gebouwd wordt. Het krijgt de naam "Mariënhof". Het heeft een plat dak, dat omgeven is door een balustrade. Vanuit "Mariënhof" heeft men een prachtig uitzicht over de landerijen en de waterpartijen. Mevrouw Reiger staat toe dat wandelaars en rijtuigen het landgoed mogen betreden. Het jachthuis "Mariënhof" is niet opengesteld voor publiek. Het is bijzonder fraai ingericht met vele kunstschatten. In de winter wordt er steevast de traditionele jacht gehouden vanuit "Mariënhof". In 1905 overlijdt mevrouw Reiger. Haar zoon Albertus Frederik Johan Reiger, die in Oostenrijk woont, erft het landgoed met De Bruinhorst en "Mariënhof". In 1909 wordt het jachthuis "Mariënhof" met 3,8 hectare grond los van De Bruinhorst verkocht aan de heer Burgers uit Doesburg. Hij verkoopt het weer door aan de heer Bernhard Cornelius uit Rotterdam. De heer Cornelius vervangt het houten jachthuis door een stenen gebouw. Enkele jaren later zet hij er nog een verdieping bovenop, om beter uitzicht te hebben over de inmiddels groot gegroeide bomen. De heer Cornelius bouwt ook een boerderij voor de heer Liefting, die werkzaam is op landgoed "Mariënhof". Daarnaast bouwt Cornelius een koetshuis en een houten schuurtje. Hij laat de vijver uitdiepen en vergroten. Hij zet een oude spoorwegwagon neer als een droge opslagplaats voor kachelhout. Op het terrein van "Mariënhof" verblijft ook een kunstschilder, die in de buurt niet zo geliefd is, omdat hij nogal wat moeilijkheden veroorzaakt. Ook komt er op het terrein een geheel onderkelderde dekkledenfabriek, waar vier man personeel werkt. Het is een dependance van de Rotterdamse dekkledenfabriek Van Hamel. Directeur is de heer Van Vollenhove, vader van onze "koninklijke" Pieter van Vollenhove.

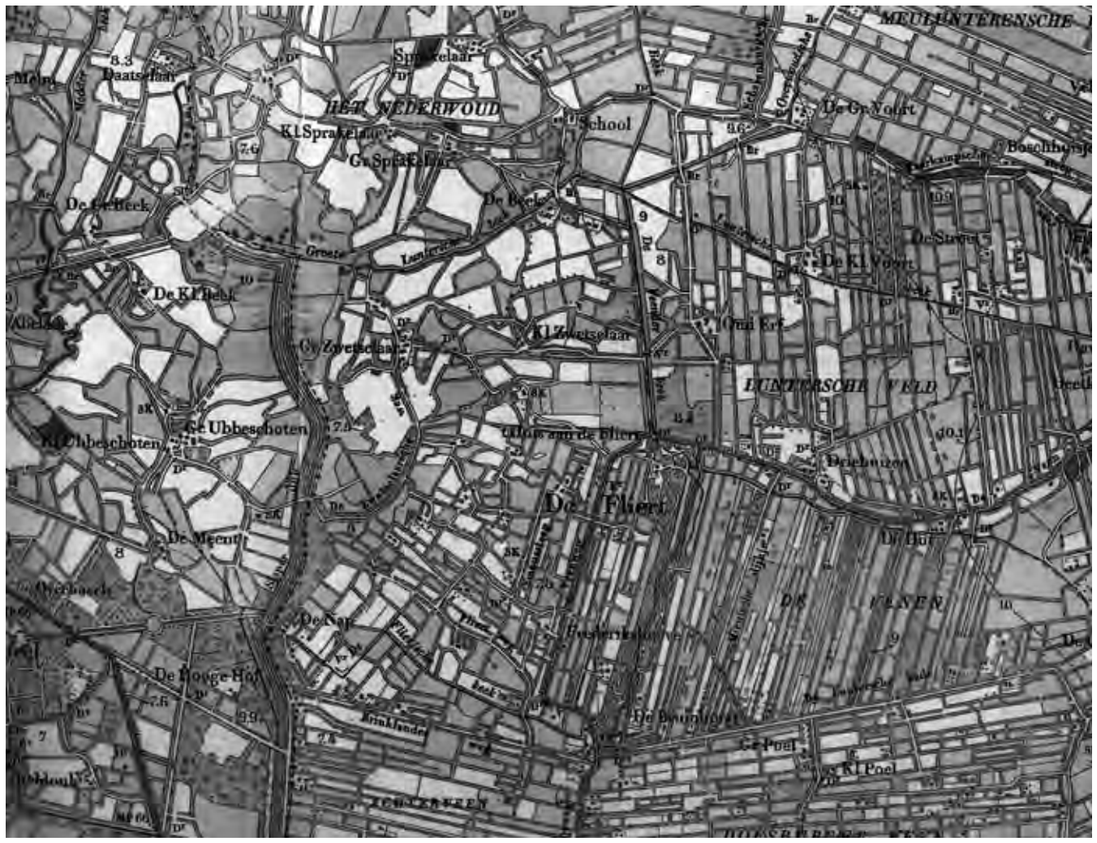

Fragment topografische kaart Scherpenzeel, verkend in 1869 en 1871. Herzien in 1905. Uitgave 1911. Mariënhof wordt aangeven met de twee rode blokjes in het midden, circa één centimeter boven de "r" van De Fliert, aan de Veenweg.

In 1916 overlijdt de heer Cornelius en wordt zijn vrouw, Christine Clementine Cornelius- Scheidner, de eigenaresse. Ze heeft vrij snel een vriend, de heer Meijlink en in korte tijd jagen ze samen al het geld er door. "Mariënhof" wordt in 1920 opnieuw verkocht, nu aan Johannes Nicolaas Verloop uit Den Haag. Hij verkoopt het in 1922 alweer aan André Stefanus Fransen van der Putten. Deze 55-jarige zeer vermogende man woont kort daarvoor nog in het Russische Danzig, waar hij een stoeterij en een houtzagerij heeft. Door de gevolgen van de Russische revolutie vlucht hij op een Nederlandse sleepboot vanuit de haven van Riga naar Nederland, samen met zijn lijfwacht Goesakoff. Deze Rus komt ook mee naar "Mariënhof". Hij mag wonen in de tuinmanswoning. Goesakoff heeft een grote hobby: het fokken van kippen. Nicolai Goesakoff is geboren in het Russische Twerskoi op 20 oktober 1868. Bij zijn komst in Nederland is hij zo'n vijftig jaar oud. De heer Fransen van der Putten verbouwt en verandert veel in en rond "Mariënhof". In de buurt is hij niet erg geliefd. Hij zou een zwendelaar zijn en slecht zijn rekeningen betalen. Op een dag vertrekt Fransen van der Putten met een Baarnse vriendin naar het warmere Zuid-Frankrijk. Goesakoff blijft op "Mariënhof" achter. De volgende eigenaar krijgt de verplichting ook Goesakoff over te nemen. Dat wordt op 29 november 1928 de heer Jacobus Gerrit Klaare. Hij is procuratiehouder van de American Petroleum Compagnie. Hij is geboren op 11 augustus 1890 in Rotterdam als zoon van Willem Teunis Klaare en Cornelia Jansje Verburgt.

Jacobus Gerrit Klaare trouwt op 23 november 1916 te Voorburg met Annie Lion, in 1892 geboren te Gouda en de dochter van Govert Godefridus Lion en Johanna Maria Spaanderman. Govert Godefridus Lion was 1e luitenant in het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) en later beheerder van het Grand Hotel Java te Weltevreden. De vader van Jacobus Gerrit, Willem Teunis Klaare, is op 2 juni 1928 overleden en hij was directeur van de American Petroleum Company. Waarschijnlijk is er nogal wat geld losgekomen, waardoor zoon Jacobus Gerrit "Mariënhof" kan kopen. De familie Klaare is erg welgesteld, hoewel slechts enkele generaties eerder het geslacht Klaare een boerengeslacht was. Een reis van Rotterdam naar New York op 10 oktober 1910 van Jacobus Gerrit Klaare en zijn vader Willem Teunis op het schip de SS Rotterdam getuigt van de nieuwe chic!
Het echtpaar Jacobus Gerrit Klaare en Annie Lion heeft drie kinderen. Hansje (Johanna Maria) is de oudste, geboren op 17 september 1921 in Den Haag. Wim (Willem Tony) is geboren op 13 april 1923 te Den Haag en de jongste is Koosje (Jacobus Gerrit), geboren op 31 januari 1925 in Den Haag. De broer van Jacobus Gerrit Klaare is Breunis Klaare. Hij is op 1 januari 1928 al benoemd tot directeur van de American Petroleum Company in Nederland, het latere ESSO. Vast en zeker heeft Klaasje meer dan eens voor Breunis Klaare en zijn vrouw een diner opgediend op "Mariënhof".

Trouwfoto Jacobus Gerrit Klaare en Annie Lion, 23 november 1916.

Breunis Klaare

Rotterdam, 9 maart 1892 - Wassenaar, 2 november 1954.
De Heer Breunis Klaare, zoon van W. T. Klaare, Directeur van APC (American Petroleum Company) werd op 9 maart 1892 te Rotterdam geboren en genoot na de lagere school een middelbare opleiding. Na deze opleiding te hebben voltooid, was hij van 1911-1912 als volontair werkzaam bij Messrs. Harris Winthrop & Co., Bankers & Stockbrokers te Londen. In 1912 teruggekeerd in Nederland, trad hij als volontair in dienst van de APC te Rotterdam tot 1914, toen het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog hieraan een einde maakte. De militaire dienst vorderde hem op en vóór de beëindiging van zijn diensttijd was hij laatstelijk als 1e luitenant tewerk gesteld op het Departement van Oorlog. Op 2 januari 1919 trad hij definitief in dienst van de APC en na een training van circa 8 maanden werd hij op 1 september 1919 benoemd tot Algemeen Procuratiehouder. Op 1 januari 1920 volgde een benoeming tot mededirecteur van de zusteronderneming APC-Antwerpen, terwijl hij op 1 januari 1928 werd benoemd tot Directeur van de Nederlandse onderneming, waarvan de naam later werd gewijzigd in: Standard Amerikaansche Petroleum Compagnie (SAPC) en na de oorlog in Esso Nederland NV. Op 18 juli 1951 werd de heer Klaare aangewezen als voorzitter van de Raad van Commissarissen. Gezondheidsredenen noopten hem om op 30 juni 1954 zijn directeursfunctie ter beschikking te stellen, waarbij hij zich echter nog wel bereid verklaarde als President van de Raad van Commissarissen het concern te blijven dienen. Zeer onverwacht kwam op 2 november 1954 een einde aan zijn werkzaam leven.
Gedurende de lange periode, dat hij in zijn verantwoordelijke positie Esso Nederland mede heeft geleid, heeft hij zich steeds doen kennen als een werkzaam en uitermate vriendelijk en innemend mens, wien het belang van de onderneming, in welker grondvesting en opbouw zijn vader ook reeds zulk een groot aandeel had, zeer ter harte ging. In zijn werkzaam leven vervulde hij commissariaten in talrijke vooraanstaande Nederlandse ondernemingen. De heer B. Klaare was een man, die grote sympathie voor muziek aan de dag legde. Hij heeft lange jaren behoord tot de "Vrienden van het Residentie Orkest", waaraan hij ook daadwerkelijke steun verleende. Zijn liefde voor de muziek kwam ook tot uiting in zijn verzameling opera's en concerten op grammofoonplaten, waarmede hij zich veel bezig hield, en in zijn uitgebreide collectie partituren. Ook legpenningen, waarvan hij een belangrijke verzameling had aangelegd, hadden zijn voorliefde.

Het ouderlijk gezin Klaare heeft in Scheveningen gewoond in "Huize Dalvey" aan de Badhuisweg 133. Nu haar man in juni 1928 is overleden komt eind 1928 ook de moeder van meneer Klaare, Cornelia Jansje Verburgt, op "Mariënhof" wonen. Het verblijf duurt maar kort, want zij overlijdt op "Mariënhof" op 14 april 1929, slechts tien maanden na haar echtgenoot. Als de erfenis vrijkomt breidt de heer Klaare "Mariënhof" verder uit. Om alle zaken rondom zijn landgoed te regelen, zoekt hij een rentmeester. Leendert Kruik komt in beeld, de echtgenoot van hun vroegere kindermeisje, Jacoba van Adrighem.

Huize "Mariënhof" in Ederveen. De ruimte rechts is de eetkamer en links daarvan, rechts naast de entree, is de keuken. Aan de linkerzijde is het kantoor van de heer Kruik, de rentmeester.

Huize "Mariënhof" in Ederveen, achterzijde.

Leendert Kruik is geboren te Oostvoorne op 18 januari 1906, als zoon van Adrianus Kruik en Loortje 't Mannetje. Hij trouwt te Brielle op 30 augustus 1928 met Jacoba van Adrighem. Jacoba is voor haar huwelijk werkzaam geweest als kinderjuffrouw bij de familie Jacobus Gerrit Klaare in Den Haag, aan de Van Stolkweg. Zij verzorgt hun drie kleine kinderen Hansje, Wim en Koos. De sfeer in huize Klaare in Den Haag is niet altijd even plezierig voor het personeel. Er is veel wisseling van personeel. Na het huwelijk stopt Jacoba als kindermeisje.

Kinderjuffrouw Jacoba van Adrighem, de latere mevrouw Kruik met de drie kinderen Klaare. Van links naar rechts: Wim Klaare, Koos Klaare en Hansje Klaare. Datering: mei 1927.

Het jonge paar Kruik gaat in Brielle wonen, waar op 6 november 1929 het eerste kind wordt geboren, Lydia Jacoba Adriana Kruik. Als Leendert rond 1930 wordt aangesteld als rentmeester van "Mariënhof", is hij een jongeman van net 24 jaar. Het gezin Kruik verhuist naar Lunteren en gaat wonen aan de Oranjestraat. De jonge Leendert krijgt het beheer over de landerijen, het onderhoud van de bomenstand, het beheer van de gelden en de boekhouding en de zorg, salariëring en het aanstellen van personeel tot zijn takenpakket. Daarna wordt op 18 februari 1932 een tweede dochter geboren, Adriana Leni Jacoba Kruik. Op het terrein van landhuis

De tot woonhuis verbouwde garage op landgoed "Mariënhof". In dit huis woonde het echtpaar Kruik met de kinderen, van ongeveer 1933 tot 1943.

De achterzijde van het woonhuis van de familie Kruik met rechts het kantoor voor rentmeester Kruik. Deze foto is van voor de verbouwing, waarbij de uitbouw nog garage is.

"Mariënhof" staat een grote garage, annex koetshuis. Hierin wordt rond 1933 speciaal voor Leendert Kruik en zijn gezin een woonhuis gemaakt. Een kleine uitbouw blijft fungeren als garage. Enkele jaren later wordt die garage tot een mooi kantoor voor Leendert Kruik verbouwd. Het gezin verhuist van de Oranjestraat in Lunteren naar het landgoed van de familie Klaare. Zo is er nog beter te werken en toezicht te houden op het landgoed en het personeel.

Deze foto van het woonhuis van de familie Kruik op "Mariënhof" is van na de verbouwing. De uitbouw is nu een echt kantoor geworden. De verbouwing had plaats begin jaren dertig.

Leendert Kruik ziet bij aankomst op "Mariënhof" dat de familie Klaare op nogal grote voet leeft. Er is een tuinman, een chauffeur, een keukenmeid, er zijn meerdere dienstbodes en dan is er ook nog de oude Wit-Rus Nicolai Goesakoff, een man van inmiddels ruim 60 jaar, die niet echt een functie heeft, maar wel door de familie Klaare wordt onderhouden. Goesakoff spreekt na ruim tien jaar in Nederland nog gebrekkig Nederlands. Meneer Klaare heeft een dure hobby, het fokken van zilvervossen. Een van Kruiks eerste acties om geld te besparen in de moeilijke crisisjaren rond 1930 is het advies om de zilvervossen te verkopen. Samen met meneer Klaare gaat hij daarvoor naar Londen en verkoopt hij de zilvervossen op een veiling. De opbrengst valt tegen, maar de dure hobby is voorbij. De heren Kruik en Klaare hebben wel een aantal plezierige dagen in Londen in het luxe hotel Savoy! Later legt de heer Klaare ook nog een schietbaan aan en laat hij een uitkijktoren plaatsen. Op landgoed "Mariënhof" is een boerderij waar boer Gerrit Liefting woont met zijn gezin. Hij pacht de boerderij van de familie Klaare. Gerrit woont al voor zijn huwelijk op 7 mei 1930 op "Mariënhof" en bewoont eerst een burgerhuis op het Bruinhorsterpad. Dat huis heeft hij zelf samen met ene heer Vermeulen getekend. Dit huis behoort ook toe aan het landgoed en aan de familie Klaare. Keukenmeid op "Mariënhof" is de ruim vijfenveertigjarige Jaantje van der Weele. Ze is vrijgezel en komt ook uit Den Haag. Op het terrein van "Mariënhof" komt ook het jonge echtpaar Ten Ham wonen. Hendrik Florus ten Ham, geboren te Ede op 19 oktober 1900, is op 19 september 1928 in Ede getrouwd met Jannetje Rozenboom, geboren op 2 oktober 1902 in Ede. Hendrik Florus is de tuinman op "Mariënhof". Hij heeft zelfs een opleiding tot tuinarchitect gevolgd. Op 16 december 1930 wordt op "Mariënhof" hun enig kind, een dochter Maria (Marietje) geboren. Het personeel van "Mariënhof" is erg gesteld op dit jonge gezinnetje. De chauffeur van de familie is de heer Piet de Water, die mevrouw Kruik kent uit Den Haag, uit haar dienst bij Klaare. De Water woont eveneens op landgoed "Mariënhof" in een van de bijgebouwen. Hij is getrouwd en heeft vier kinderen: een tweeling, Annie en Sjaantje, een zoontje Koos en dochtertje Wiesje. De dienstbodes en de keukenmeid hebben hun kamertjes bovenin het landhuis "Mariënhof" zelf. Er is een keukenmeid, Jaantje van der Weele, een eerste meid Juffie van Riemswijk, een tweede meid, Klaasje van Harten en nog enkele andere meisjes, zoals Jetske Nijp en Jans van de Voort uit Ederveen. De bezuinigingen in de crisisjaren gaan "Mariënhof" niet voorbij. De sfeer wordt ronduit slecht en nadat in maart 1931 keukenmeid Jaantje vertrekt, verlaat in oktober 1931 ook de familie Ten Ham het terrein van "Mariënhof". Gerrit Liefting vervult naast zijn boerenwerk vanaf dat moment ook chauffeurstaken en tuinmanswerk. Op 21 oktober 1933 overlijdt de heer Klaare en komt mevrouw Klaare-Lion er alleen voor te staan met haar drie kinderen. Rentmeester Kruik blijft haar belangen behartigen. Mevrouw Klaare vermaakt zich vaak met kruiswoordraadsels, die ze bij voorkeur maakt in haar woonkamer in Hindeloper stijl. Ze heeft weinig contact met burgers uit Lunteren en Ederveen en leidt zo een vrij eenzaam bestaan. Er komen weinig kinderen over de vloer en zo verloopt de jeugd van Hansje, Wim en Koos Klaare zonder vader en zonder veel vrienden wel in luxe, maar niet altijd even gelukkig. Leendert Kruiks bejaarde vader Adrianus Kruik en zijn vrouw komen tussen 30 juni 1936 en 15 april 1937 ook te wonen in de buurt van het landgoed, aan de Klomperweg in Lunteren. Leendert vindt het prettig als zijn ouders in de buurt wonen en laat speciaal voor hen een huis bouwen, huize "Zonnegaarde". De oude heer Kruik verlangt echter al vrij snel terug naar zijn huis aan de haven in Brielle, dat hij gelukkig nog niet verkocht heeft.

Leendert Kruik, rentmeester op landgoed "Mariënhof" in Ederveen. Foto 1933.

Op “Mariënhof” is het, net als in Den Haag, voor het personeel van de familie Klaare niet altijd even gemakkelijk. Vooral mevrouw Klaare-Lion is, met haar temperament, nogal veeleisend richting haar personeel. Ook op “Marienhof” is er sprake van veelvuldige wisselingen van personeel. Men houdt het blijkbaar niet zo lang uit bij de familie Klaare. Als de oorlog uitbreekt in 1940 wordt het erg moeilijk voor het gezin Klaare. In 1942 verkoopt mevrouw Klaare landgoed “Mariënhof”. Het landhuis en het park worden te groot en te kostbaar in het onderhoud. Ze verhuist eerst tijdelijk naar een woning in De Klomp, vlakbij het Spinnemeer en daarna naar een prachtige woning in Wageningen-Hoog. Het bevolkingsregister vermeldt als woonplaats van de familie Klaare op 11 september 1942 de Eekhoornlaan 6 te Wageningen. Ook de familie Kruik verlaat “Mariënhof” en verhuist naar De Klomp. Volgens de kinderen Kruik verkoopt mevrouw Klaare huize “Mariënhof” aan de heer Strasser. De heer Strasser beweert dat hij blind is, maar hij ziet toch dat bepaalde kleuren in huize “Mariënhof” hem niet aanstaan en ook dat de salon hem niet zint! Het valt met de blindheid blijkbaar nog wel mee! In het boek “Te gast bij Lunterse dorpsgenoten – deel 4” staat vermeld dat mevrouw Klaare “Mariënhof” verkoopt aan Leendert Kruik, die op zijn beurt huize “Mariënhof” met park verkocht, voor 60.000 gulden, aan Rudolf Strasser. Deze man heeft een Joodse achtergrond en wordt in februari 1944 verraden, opgepakt en naar een concentratiekamp afgevoerd. Boer Gerrit Liefting blijft op de boerderij op “Mariënhof” wonen en huurt inmiddels van de heer Kruik. Later, na de oorlog, wordt de boerderij door Leendert Kruik verkocht aan Wim Liefting, de zoon van Gerrit. Na de invasie van de geallieerden in september 1944 worden Wageningen en Bennekom ontruimd. De familie Klaare verhuist tijdelijk naar Lunteren en verblijft tijdens de oorlogswinter 1944/1945 in hotel “De Veluwe”. Na de oorlog keert mevrouw Klaare terug naar Wageningen. Op 18 juni 1954 verhuist ze naar Renkum. Op 5 april 1957 vertrekt ze naar Australië, voor 8 maanden! Ze bezoekt daar haar zoon Wim en zijn gezin. Op 20 december 1957 keert ze weer terug in Renkum aan de Utrechtseweg 108. Op 3 mei 1958 verhuist ze naar Voorburg, aan de Louis Couperusstraat 68 en op 11 oktober 1963 naar Vleuten-De Meern, naar Park Rheyngaerde, waar ze overlijdt op 29 oktober 1968, 76 jaar oud.

Al voor de Tweede Wereldoorlog is Leendert Kruik op “Mariënhof” een eigen kantoor begonnen. Hij houdt zich bezig met boekhouden, lesgeven aan winkeliers uit de omtrek (middenstandsdiploma en machineschrijven) en het geven van belastingadviezen. Het alleen rentmeester zijn van “Mariënhof” is voor de jonge en ambitieuze Kruik te weinig uitdaging. Na de Tweede Wereldoorlog vindt in 1945 de geldsanering plaats (“tientje van Lieftinck”). De Nederlandse minister van Financiën Lieftinck geeft tijdens die geldzuivering alle Nederlanders tien gulden. In de week waarin alle oude bankbiljetten en munten moeten worden ingeleverd – om vervolgens te worden geruild voor nieuw geld- moet men rondkomen van deze tien gulden. Deze geldzuivering is nodig om een einde te maken aan de geldcirculaties die tijdens de Duitse bezetting worden uitgezet. Het is een oplossing voor het zwartgeld-probleem. Omdat er in Lunteren geen bank is, wordt er een post van De Nederlandsche Bank ingesteld in Lunteren. Leendert Kruik wordt aangesteld als beheerder van deze post. Iedereen uit de wijde omgeving moet bij hem het geld inleveren en laten registreren. Men krijgt dan een kwitantie. Leendert zorgt ervoor dat het geld naar De Nederlandsche Bank in Amsterdam wordt gebracht en wordt verantwoord. Aan de hand van deze bijzondere verdiensten van de heer Kruik krijgt hij daarna een banklicentie. Zodoende kan hij de eerste bank in Lunteren oprichten, het Geldersch Effectenkantoor, aan de Dorpsstraat nummer 1. Een uitkomst voor de bevolking van Lunteren! In de jaren zestig treedt ook zoon Leendert jr. in dienst bij zijn vader op de bank. Rond 1980 wordt de bank verkocht en wordt het een AMRO bankfiliaal. Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog is “Mariënhof” enige tijd noodhospitaal geweest voor psychiatrische patiënten uit Wolfheze en burgerslachtoffers van de Zuid-Veluwe in 1944. In de jaren vijftig is er een psychiatrische inrichting onder leiding van Dr. Arendsen Heyn. Nicolai Goesakoff heeft nog jaren op “Mariënhof” gewoond totdat hij oud en licht dement op 17 december 1955 naar een verzorgingstehuis, genaamd Hermina Mathilda, aan de Bandalaan 6-8 in Apeldoorn wordt overgebracht. Daar overlijdt hij op 14 januari 1957 op 88 jarige leeftijd. Hij laat niemand na. Op zijn overlijdensakte (acte 55, 18 januari 1957) staat vermeld dat hij is geboren in Twerskoi in Rusland en dat verdere gegevens niet bekend zijn. Volgens Ralph Klaare, de zoon van Koos (Jacobus) Klaare, was zijn oma Annie Klaare-Lion een lieve, maar erg naïeve vrouw. Ze kon haar drie kinderen eigenlijk niet goed aan en had, zeker na het vroege overlijden van haar man in 1933, haar handen vol aan de opvoeding.

De man links achteraan met pet is de Wit-Rus Goesakoff op “Mariënhof”. Rechts naast Goesakoff staat mevrouw Kruik.
Links voor Lydia Jacoba Adriana Kruik, rechts voor Adriana Leni Jacoba Kruik.

Hoofdstuk 12

Het crisisjaar 1929 en de verbreking van Klaasjes verloving

Het is begin 1929 en de verloving tussen Meeuwis en Klaasje is nog volop aan, getuige onderstaande brief van Meeuwis. Meeuwis woont inmiddels naast de molen in Harskamp, samen met zijn ongetrouwde oudste broer Gies. Over een aanstaand huwelijk wordt niet gerept, wel over de griep die Meeuwis geveld heeft.

22 februari 1929.

Lieve Klaasje.

Je zult wel verwonderd opkijken dat je een brief van mij ontvangt, maar de reden is dat ik zondag aanstaande waarschijnlijk niet kom omdat ik de griep een beetje te pakken heb. Gisterenmiddag ben ik naar bed gegaan en nu voel ik me al wel weer wat beter, maar het zal wel zo goed zijn dat ik zondagavond maar in Harskamp blijf. Weet je nog dat het voor twee jaar terug net zo was, toen was ik met mijn verjaardag ook niet goed en toen ben je ‘s zondags met Bertha nog bij me geweest op Veller met dat slechte weer. Er zijn hier veel zieken. Er zijn plaatsen waar er wel zes of zeven op bed liggen. Als het zondag mooi weer is dan kun je misschien wel een poosje hier komen. Maar als het geen heel mooi weer is dan moet je het maar niet doen, want ik heb de griep maar in lichte graad hoor. Maar ik schrijf maar even, daar het zo vervelend voor je is als je niet weet waarom ik niet kom. Ontvang hierbij de hartelijke groeten van je liefhebbende Meeuwis.

Klaasje van Harten rond 1929.

Jet Hoogakker schrijft een brief. Hoewel deze niet gedateerd is, weten we dat het maart 1929 moet zijn. Er wordt gesproken over Pasen. Eerste Paasdag 1929 is op 31 maart. Blijkbaar is Klaasje na haar start op “Mariënhof” aan het einde van 1928 in het begin van 1929 een poosje van “Mariënhof” weggeweest. Ze is daar nu weer aan het werk gegaan. Maar de verloving met Meeuwis en het aanstaande huwelijk staan op springen. Klaasje heeft vriendin Jet om advies gevraagd. Blijkbaar vindt Klaasje zich nog te jong voor een huwelijk. Hoewel ze al bijna vierentwintig jaar is!

Zaterdagavond, ruim zes uur.

Lieve Klaasje!

Je zult me wel verschrikkelijk onaardig vinden, dat ik je zo lang laten wachten op antwoord, maar je moet me maar niet kwalijk nemen. Het liep van de ene dag in de andere. Eerst hebben Marietje en ik griep gehad en die had een lange nasleep. Altijd maar hoesten en braken en opgeven en anders niets. Maar nu mindert het. Alleen moe heeft nog zogenaamd stoppen in de oren en is erg doof. En Cornelia is bij juffrouw Troost aan het schoonmaken en moe en ik doen het huiswerk alleen en ik heb voor Wouter een pakje vermaakt en niet minder dan zes overhemden gemaakt, dus ik was niet zonder naaiwerk ook. Wij zijn ook nog niet aan het schoonmaken, nu Cornelia thuis is. Wat fijn, Klaasje, dat je weer op “Mariënhof” bent. Daar was je immers liever dan ergens anders, hè? Je vraagt me ook, Klaasje, wat ik vind over je aanstaande huwelijk. Daarin is moeilijk raad te geven, maar dat weet ik wel Klaasje, als je zoveel van Meeuwis houdt als ik van Steef, dan zou er geen twijfelen mogelijk zijn. Want denk je eens in als er iemand is waar je meer van houdt dan van je zelf en die heeft je nodig, want Klaasje, Meeuwis heeft jou nodig, dat heb ik al lang geweten, zou je dan niet alles doen om hem ter wille te zijn? En dan, wat is het dat te je jong bent? Ik geloof dat er ouderen zijn die er minder voor geschikt zijn en ik kom dan ook graag in Harskamp om getuige te zijn van je geluk. Klaasje, neem mij niet kwalijk dat ik ronduit schreef. Ik heb je brief niemand laten lezen, alleen Crum. En ook aan niemand verteld. We horen later wel van je, hè? Tweede Paasdag houden Florus en zijn meisje hun verlovingsfeestje. Dus Klaasje, dat is alweer een. Hij is verloofd met een meisje uit IJzendoorn. Ze heet Chrisje van Doorn en is 28 jaar oud en Florus 22. Ik heb ze nog niet gezien, maar ze moet wel vriendelijk zijn. Frans is ook thuis met de kleine Arie. Het is toch zo’n dikke jongen. Ze blijft tot Tweede Paasdag. Wij zijn van de week ook nog naar een jongelingsjaarfeest geweest. Het was er erg gezellig. Verleden zaterdag heb ik een kies laten trekken, maar dat is ook een baantje, hoor. Ga je nog uit met de paasdagen of doe je net als wij, thuisblijven? Marietje gaat met de vakantiedagen met Frans mee naar Nijmegen en dan gaan Cornelia en Gerrie ze volgende zaterdag weer ophalen. Wouter heeft zijn ogen laten keuren en moet nu een bril dragen. Hij had een mooi Paasrapport. Dus Klaasje, mijn dank voor je brief en de meeste groeten van ons allen. Ook van Steef. En een kus van je liefhebbende vriendin Jet.

Op 7 april 1929 doet Meeuwis belijdenis van het geloof in de Nederlands Hervormde kerk van Otterlo, bij consulent dominee Van Apeldoorn. Zou Klaasje er nog getuige van geweest zijn of is de verloving inmiddels definitief verbroken?

Belijdenisplaat van Meeuwis Bouw, 7 april 1929.

De Hervormde Kerk in Otterlo, begin 20e eeuw.

Wat te denken van dit briefkaartje, dat aan Klaasje wordt geschreven als ze bij ene mejuffrouw Van den Brink aan de Oud Bennekomscheweg 62b in Wageningen is? Is het tante Jantje, de zuster van haar stiefvader Jan van den Brink, bij wie ze misschien in dienst is?

Kennemerduin, Heemstede 16 april 1929.

Geachte mejuffrouw.

Daar u nog niet aan Eefje heeft geschreven of u op mijn voorstel om de maanden juni, juli en augustus hier te komen, kunt ingaan, kom ik u vragen mij dit alsnog te laten weten, daar ik gaarne hieromtrent zekerheid wilde hebben.

Met vriendelijke groet,
A.C. van Lennep

Blijkbaar heeft Klaasje een voorstel gehad om drie zomermaanden naar Heemstede te komen, voor een betrekking natuurlijk. Ze is er niet op ingegaan, want Klaasje is sinds maart 1929 weer teruggekeerd bij de familie Klaare in een vaste betrekking. Jet spreekt toch nog over Meeuwis in de brief. Klaasje en Meeuwis zijn nog samen, maar voor hoelang nog?

Dodewaard, 19 juli 1929.

Lieve Klaasje!

Langs deze weg kom ik je hartelijk feliciteren met je verjaardag en hoop dat je die dag nog vele malen met je ouders, zusters en broers en je Meeuwis zult mogen herdenken. Ook namens mijn ouders en andere huisgenoten. Ik vond het fijn dat je zusters ons kwamen bezoeken, maar jammer dat jij er niet bij was. Maar ze vertelden dat jij toch nog kwam, dus daar zullen we het dan maar bij houden. Volgens je zusters maken jullie het allen best. Hier ook, wij zijn allen goed gezond, ik ben tegenwoordig beter dan ooit. Ik heb altijd enige last van mijn adem als het zo warm weer is, maar het gaat nu best, ik heb het erg druk met naaien. Ik heb nogal veel voor een ander gedaan, maar het wordt nu tijd om weer eens voor onszelf te beginnen, anders kom ik achter, hè? Jij bent nu weer voor vast bij mevrouw, hè? Ik denk wel dat ik deze zomer naar jullie toe mag komen. Frans maakt het ook best en Arie is zulk een lieve jongen en zo groot, je zou hem niet meer kennen. Jan en Cees van ome Jan zijn ook in Nijmegen. Ze zijn het huis van Frans aan het bouwen. Ik ben nog niet geweest bij de bouwgrond, maar het moet er erg mooi zijn. Weet je dat Frans niet meer op de Willemsweg woont, ze moest verhuizen naar de Schoolstraat 76. Het is net zo'n soort huis als het andere, maar de weg is niet zo mooi. Het is in elk geval maar tijdelijk,hè? Bij tante Jans en in de Maten is ook alles wel. De meisjes en onze Marie hebben vandaag vakantie gekregen tot 13 augustus en Wouter is naar de tweede klas bevorderd met een mooi rapport, dus dat is fijn. Hij heeft vakantie tot 7 september, dus dat is een mooie tijd. Steef zijn zuster is ziek thuis geweest. Ze had pleuris, maar is nu zo goed als beter. Heb je ook nog van de kersen genoten? Hier zijn er erg veel geweest. Er zijn zelfs plaatsen waar ze niet eens af zijn gekomen. Ze zijn anders erg duur, hè? Nu Klaasje, doe de groeten aan je ouders, zusters, broers, ook bij Heintje en aan Meeuwis. Feliciteer ook hem en ontvang verder onze hartelijke groeten en een plezierig dagje toegewenst met veel liefs van je liefhebbende vriendin Jet. Ook de felicitatie van Steefje met zijn groeten. Dag.

Ook tante Aaltje schrijft een felicitatiebrief. Het drukke boerenleven met alle fruit in de Betuwe wordt mooi beschreven. Het is hard werken. De zieke Johan, die beschreven wordt, is Netta's jongere broer Johan Eerbeek.

Hien, 21 juli 1929.

Lieve Klaasje.

Van harte wensen wij u geluk met het grote voorrecht dat u heden mag te beurt vallen dat gij uw geboortedag nog weer mag gedenken. En wij hopen dat deze dag nog dikwijls mag wederkeren tot in lengte van dagen. Ook uw ouders en broers en zusters allemaal hartelijk gefeliciteerd. Wij maken het allen nog wel. Wij hebben een vreselijk drukke tijd achter ons. Hooi en kersen, ik wist soms niet waar het eerste aan te beginnen en dan nog gedurig bezoek en als je maar alleen bent. En dan hebben wij de hele zomer door veel jonge varkens gefokt, daar zijn wij heel gelukkig mee geweest, want de prijzen zijn zo hoog. Op het ogenblik hebben wij weer een toom van elf. Die zijn drie weken. Je moet, als je eens van mevrouw mag, een paar dagen komen. Het fruit staat er zo prachtig voor. Alles is aangeslagen, pruimen, appels en peren. Het is een lust. "Den Heuvel" is nog nooit zo geweest. Als wij niet ongelukkig zijn met wind of hagel dan kan het voor ons wel een goed fruitjaar zijn. De smid Griffioen is naar Opheusden gaan wonen. Die heeft zijn zaakje verkocht onderhands. Van de Hoogakkers weet ik niet veel want ik zie er nooit geen een. Met Johan blijft het nog al zo. Hij ziet er veel beter uit, maar de rug is nog niet beter tenminste, hij ligt nog maar steeds. Neeltje heeft er nog een juffrouw bij. Die heeft het nu ook drukker. Juffrouw M. is met vier weken vakantie naar huis. Nu Klaasje, het is zaterdag, nu weet je weer van alles zo wat. Ze zeggen dat Jaap van Dam ook moet trouwen met een van Hansje Verwoert, onze dominee, hoe vind je dat? Bij Izak van Dam gaan ze allemaal trouwen. Pietje is ook getrouwd en Dirkje en Izak en nu Jacob dus. Dat schiet mooi op.
Nu Klaasje, tot ziens. Vele groeten aan de hele familie. Bertus komt soms twee of driemaal in de week. Oom Gerrit plaagt hem met Netta. Als ze er gelijk zijn dan wordt hij verlegen, maar Netta niks. Nu daag.
Je tante Aaltje.

Marietje Hoogakker, de jongste zus van vriendin Jet, herinnert zich bijna tachtig jaar later nog heel goed een leuk voorval dat oom Gerrit Hendriks goed schetst. Het moet rond 1930 geweest zijn, dat Marietje een leeg koekblik langs moest halen bij oom Gerrit in Hien, om hem weer gevuld uit Dodewaard terug te brengen. Als Marietje met haar fiets de trommel komt ophalen is die toch vrij zwaar. Dat fietst dus flink zwaar. Eenmaal thuis aangekomen blijkt dat oom Gerrit er een paar bakstenen in gestopt heeft. Als oom Gerrit korte tijd later eens bij de Hoogakkers langs komt met de fiets, grijpt Marietje haar kans. Als oom Gerrit binnen aan de koffie zit, bindt Marietje de spaken vast met een touw. Als oom Gerrit na de koffie weg wil fietsen, komt hij niet ver. En oh, wat is hij dan boos…

Klaasje heeft een goede tijd bij de familie Klaare op "Mariënhof".
Ze is er tweede meid, naast eerste meid Jetske Nijp. In een document uit 1931 wordt Klaasje "dame dienstbode" genoemd.
Het leven op "Mariënhof" is blijkbaar goed, in ieder geval voor de welgestelde familie Klaare.
Klaasje vermeldt in haar notitieboekje het volgende menu. Ze zal het zelf waarschijnlijk hebben opgediend voor de gasten en voor familie Klaare.

Foto GA Ede 12561. Kasteel "De Bruinhorst" aan de Luntersekade 1 te Ederveen rond het jaar 1912-1914. Gebouwd in 1879. Het landgoed waarop "Mariënhof" gelegen is grenst aan de achterzijde aan het landgoed van "De Bruinhorst".

Kaart van Eefje van Harten van 7 augustus 1929.

Menu op huize "Mariënhof" op 11 augustus 1929
Ansjovisbroodje
Vermicellisoep
Ossenhaas
Prinsessenbonen
Sla
Taartjes
Fruit
Snoeperijen

Op 7 augustus 1929 komt er op “Mariënhof” een kaartje van Klaasjes zus Eefje met haar vriend Wouter Veldhuisen, zoon van de molenaar. Blijkbaar is het meer dan vriendschap, anders gaan ze vast niet een dagje samen naar Artis in Amsterdam! Het is Eefjes negentiende verjaardag. Wouter is achttien jaar.De kaart is gericht aan Klaasje op “Mariënhof”.

Eefje van Harten en Wouter van Veldhuisen. Foto 1929.

Het is een hete en droge zomer geweest in 1929. Begin september staan de koeien al op stal omdat het gras in de wei op is.

Hien, 8 september 1929.

Beste Klaasje.

Mij dunkt, ik hoor je al zeggen, een brief uit Dodewaard. Dat gebeurt ook niet alle week, maar nu wil ik toch niet langer wachten, want ik had je het geloof ik ook wel beloofd. Wij zijn allen nog gelukkig wel en dat hopen wij van u allen ook. Klaasje, wat is het met Jan Verschoor toch treurig afgelopen of wist je het al? Ik dacht soms dat je het in de Courant gezien had, dat hij is overleden verleden week woensdag in het ziekenhuis. Ze hadden er geen van allen erg in dat het zo schielijk gedaan zou zijn, maar hij had zo’n zwak hart, had de dokter gezegd, als een mens van 80 jaar en nu is hij verleden week begraven hier in Hien. Oom Gerrit heeft nog mee moeten dragen. Wij zijn er ‘s avonds voor de begrafenis nog even geweest. Ik heb hem niet gezien maar oom Gerrit wel. Hij was niets veranderd, dat had je toch zeker ook niet gedacht. Je hebt de laatste keer nog zo lang met hem staan praten, weet je nog wel? Verder is hier alles nog wel zo het oude. Gisteren was het dankdag in Opheusden. De oompjes zijn ‘s morgens weggeweest en ik ‘s middags naar dominee Van Noord. Wij hebben de koeien al in de stal. Het gras was op en ze gaven haast niets meer en wij hadden voeder zat en zoveel bietenblad en nu zijn ze zo bijgekomen, dat ik van de week weer tweemaal moet karnen. Dan staan wij maar vroeg op, dan heb ik met de dag de karn aan de kant. De ooms hebben de appels er af en de aardappels eruit en bijna al de bieten gerooid, maar nog niet thuis. Als alles aan kant is komt oom Jit een keer. Ik vond het zo gezellig van zaterdag tot maandag in Lunteren. Ik zou het best weer eens doen willen, zegt dat maar bij Veldhuisen en doet hen de groeten maar van ons. Ik heb je al lang niet gezien, Klaasje, maar je kunt zeker heel niet weg. Met Jet Hoogakker is het niets dan tobben. De ene tijd goed en dan weer benauwd. En Floris is getrouwd, dat zal je wel weten. Wij zijn kortgeleden nog bij Cornelis Hoogakker geweest. Daar hebben ze toch zo’n lief kind, die kleine Maartje. Nu Klaasje, mijn brief is vol.
Doet thuis de hartelijke groeten aan allen en u in zonderheid van je liefhebbende familie G. Hendriks

Met Johan gaat het goed. Hij mag met Sinterklaas uit het bed. Ik hoop dat het maar meevalt. Die juffrouw bij tante Neeltje die kandidaat was, maar tijdelijk, dat wist je zeker wel, die gaat met december weg. Het spijt hen allen. Ook haarzelf. Het was een aardig meisje. Ze kwamen samen ook wel eens hier en zo makkelijk om te hebben voor tante Neeltje. Schrijf je nog eens of je nog komt? Anders weet ik van niets. Ik kon je nog veel meer nieuws schrijven, maar het is toch al zo vol. Maar je bent toch weer een beetje op de hoogte.

Uit de brief van vriendin Fransje Hoogakker valt inderdaad op te maken dat Klaasje ergens in het vroege voorjaar van 1929 even een poosje “Mariënhof” verlaten heeft, om daarna weer voor de tweede keer aan de slag te gaan bij de familie Klaare. Fransje refereert aan de beëindiging van Klaasjes verloving met Meeuwis. In de zomer van 1929, na Klaasjes verjaardag, is het definitief over tussen Klaasje en Meeuwis. Het is Klaasje die de verloving verbreekt. Ze ziet een huwelijk met Meeuwis niet zitten. Zo komt er een eind aan ruim drie jaar samen zijn. Eefje is blijkbaar in de zomer van 1929 verloofd met Wouter van Veldhuisen, de molenaarszoon. Ook Fransje meldt de grote droogte.

Nijmegen, 14 september 1929.

Lieve Klaasje.

Je had zeker gedacht dat je brief niet was terechtgekomen, hè, dat je er niets op hoorde. Allereerst mijn hartelijke dank voor de felicitatie. Je denkt beter om de mijne als ik om die van jou, maar eerlijk gezegd zou ik er maar een datum voor uit de lucht moeten grijpen, want de juiste weet ik niet. Toch is het nog niet zo heel lang geleden, is het wel? Ik wist niet, Klaasje, dat je weer op “Mariënhof” was. Ik dacht dat je nog altijd thuis was. Van Eefje hoorde ik dat, toen ze van de zomer eens bij ons was. Je hebt er nu zeker best naar je zin. Dat je verloving aan kant was wist ik reeds uit je brief aan Jet. Je dacht zeker er zijn er geen handvol, maar een land vol, hè? Toch kun je er maar één van die allen hebben. Of bevalt je het vrijgezellenleven weer goed? Ik wist ook niet dat Eefje verloofd was. Je ziet maar, als je lang wacht met schrijven, is er veel nieuws. Moe en pa hadden het goed naar de zin gehad bij jullie. Moe klaagde in het geheel niet over moeheid, maar wel had ze zich zeer gezeten. Het is ook een heel ritje, hè? Ik was verleden zondag naar huis geweest, want Cor was zes september jarig, dat viel net op zaterdag. Ik ga nog altijd veel mee naar huis. Want Stoffel gaat nog altijd zaterdags naar huis tot zondagavond. Dus zit ik hier zondag altijd op mijn eentje. Morgen komt Jet misschien voor een weekje. Als ze tenminste goed is. Dit mag ik er wel bij zeggen, want het is de laatste tijd weer niet zo goed. Ook met Jan gaat het niet vooruit. Hij heeft bijna elke week een

aanval en in de regel is dat ‘s maandags. De voorlaatste week heeft hij het hier ook nog een keer gehad. In de regel duurt dit maar een dag. Hij ziet er ook niet erg best uit en eet niet genoeg voor zijn leeftijd. Het is zo zielig voor zo’n jong iemand. Ik heb de laatste tijd een drukke huishouding gehad. Cees van oom Jan en Jan zijn hier geregeld in de kost. Ze zijn goed met het huis opgeschoten, maar nu liggen ze voor een maand stil. Ze hebben thuis nog een huis onder handen, dat eerst af moest. Op het ogenblik zitten we weer op een bovenhuis vlak naast de fabriek. Aan de achterkant kijken wij tegen de grijze muren der fabriek. Dus een vergezicht hebben we niet. Of we moeten omhoog kijken, zou Jan zeggen. Verder is de woning heel gerieflijk. Er is een smal balkon aan, waar ik op wassen kan. Arie zit er bij heel stil weer wel eens buiten, maar het kan altijd lang niet, want het trekt er bijna altijd omdat het zo nauw is tussen het huis en de fabriek. Het zal Stoffel wel afvallen als we een maand in onze woning zitten. Want dan is het meer dan een halfuur lopen. Het gewas van het land is hier niet erg meegevallen. Het is ook zo vreselijk droog. De aardappelen zijn er niet erg lekker van en we hebben een hele hoek. Het is wel erg jammer. Arie wordt een kleine guit. Op het ogenblik dat hij slapen moet zit hij met zijn hoofdkussen te spelen. Hij is zo erg op zijn vader. Als die ‘s avonds thuiskomt moet hij beslist bij hem zijn. Daar kan hij niet van af. Hij begint zijn voetjes al te verzetten maar zijn beentjes staan erg krom. Nu Klaasje, de brief is vol en ik eindig met de hartelijke groeten aan al de uwen, ook van Stoffel, maar in het bijzonder aan jou met een zoen van Frans en Arie.

De broer van Jet, Florus Hoogakker (04-11-1906) trouwt op 23 oktober 1929 te Echteld met Chrisje van Doorn (08-11-1900).

Dan verandert de wereld op donderdag 24 oktober 1929. Het is de dag van de grote beurscrisis, die in New York begint.

De beurskrach (of -crash) van 1929 was de eerste beurskrach met wereldwijde catastrofale gevolgen en begon in New York. Hierna volgde de Grote Depressie tot eind jaren dertig. De wereld, en met name de Verenigde Staten, beleefde in de jaren ‘20 van de vorige eeuw een hoogconjunctuur. Als gevolg hiervan stegen de koersen van aandelen en andere effecten tot enorme hoogten, aandelen werden op de beurs veel meer waard dan redelijk was. De onderliggende economie was echter ongemerkt in kracht verminderd, zonder dat dit op de beurs tot uiting kwam. Beleggers verkeerden in euforie en de prijzen van de aandelen werden steeds maar verder opgejaagd, dit tegen alle economische logica in. In de zomer van 1929 begon duidelijk te worden dat de economische cyclus op het punt stond in een neerwaartse spiraal te raken. Veel bedrijven merkten dat de markt verzadigd was en krompen hun productie in. De eerste ontslagen vielen, waardoor bestedingen afnamen, en ook andere bedrijven in de problemen kwamen. Steeds meer bedrijven krompen in of gingen failliet. In de zomer van 1929 vlakten de koersen steeds verder af. Op donderdag 24 oktober 1929 begonnen de aandelenkoersen op de New York Stock Exchange extreem te dalen. In de paniek die hierdoor ontstond probeerden beleggers hun aandelen te verkopen, waardoor de koersen volledig inzakten. Aan het einde van de dag, die de geschiedenis zou ingaan als Zwarte Donderdag, waren de meeste aandelen sterk gedaald. Na een kleine opleving daalden de koersen later nog verder. Het dieptepunt van de markt zou uiteindelijk pas bereikt worden op 8 juli 1932 op een niveau van 41,22. Dat niveau was voor het laatst gezien in de negentiende eeuw. Het zou nog tot 1954 duren totdat de koersen weer op het niveau waren van het hoogtepunt in 1929 van 381,17. Door de crisis konden veel leningen niet terugbetaald worden waardoor banken failliet gingen. Dit had een sneeuwbaleffect tot gevolg waardoor de verslechterende economie versneld in een depressie terecht kwam. Nog extra gevoed door de deflatie die daardoor ontstond en het instorten van de handel belandde vervolgens de hele wereld in een laagconjunctuur.

De crisis treft ook het meelbedrijf van de Gebroeders Bouw. Vanaf augustus 1929 beginnen de prijzen van bijna alle graanartikelen te dalen en deze daling zet zich voort tot midden jaren dertig. Er komen prijzen voor die oude mensen zich bijna niet meer kunnen herinneren. Prijzen uit de vorige eeuw! Voor een kilo tarwe krijgt de boer in 1919 nog 25 cent. In 1929 is dat nog maar 11 cent en in 1931 slechts 6,3 cent. Met de prijzen keldert ook het inkomen. De lage prijzen van granen en koeken blijven een aantal jaren voortduren.

Uitgerekend in deze economische misère verbreekt Klaasje de verloving met Meeuwis. Ook vriendin Jet Hoogakker maakt melding van de zojuist verbroken verloving. Klaasje zou niet genoeg van Meeuwis houden! Jet is opgenomen in Leiden in de astmakliniek van dokter Storm van Leeuwen. Het gaat achteruit met haar gezondheid. De relatie met vriend Steven Crum komt er zelfs door onder druk te staan. Hoe graag zou ook Jet willen trouwen, maar het gaat niet. In ieder geval niet op dit moment met zo’n zwakke gezondheid.

Leiden, 18 december 1929.

Lieve Klaasje.

Je zult wel denken een brief van Jet uit Leiden. Ja hoor, ik ben voor mijn astma in de kliniek voor allergische ziekten en ik hoop hier door ‘s Heeren zegen genezing te vinden. Ik ben hier op kosten van de Raad van Arbeid en ben nu juist vandaag

een week hier. We hebben elkaar in een heel poos niet geschreven, hè? En het was nu mijn beurt van schrijven. Ja Klaasje, ik ben de hele nazomer weer niets waard geweest. Iedere morgen benauwd en er was in de toekomst niets geen hoop meer en ik en ook Steefie zouden zo graag trouwen. Maar ik kon niet. Maar niet alleen daarom ben ik naar hier vertrokken. Het ging nu kosteloos. Zelfs het reisgeld werd me terugbetaald, dus leg ik er niets bij. Alleen, Klaasje, van allen af. Je weet niet wat dat voor me is en voor Crum ook. Hij huilde toen ik wegging, maar al was de appel ook nog zo zuur ik heb er toch maar door heen gebeten. Ik heb vanmiddag bezoek gehad van een vriendin die in Zeist woont. Ik was erg blij, maar ze hebben er zo weinig aan. De medicijnen worden hier ingespoten. Ik heb al verschillende spuiten gehad. Ik ben hier nog geheel niet benauwd geweest. Ik hoop dat ik maar zo mag blijven, hè? Er is in die tijd bij ons al heel wat voorgevallen. Floris is getrouwd en woont in Zaandam. Zijn vrouw is 29 jaar en hij is 23. Jammer, dat het zo'n verschil is, hè? De laatste tijd thuis deed ik net als je moeder. Ik gebruikte iedere dag een glas oude klare met bruine suiker. Ik had de kruik nog niet eens leeg toen ik naar hier vertrok. O, Klaasje, wat vond ik het jammer dat je verloving verbroken was. Meeuwis leek me zo'n aardige jongen, maar als je niet van hem hield had je gelijk. Doe de groeten aan je ouders en zusters en schrijf je me eens gauw terug? Je moet nu maar op geen postzegel zien, hoor, want iedere post met niets voor mij is een teleurstelling. Ontvang de groeten van mij in gezondheid en schrijf eens gauw hoe je het maakt. Met een kus van mij, je vriendin Jet Hoogakker.

Jet Hoogakker heeft in 1929 en 1930 veelvuldig in Leiden in het ziekenhuis gelegen. Professor doctor Storm van Leeuwen, een befaamd farmacoloog, is haar arts. Hij gebruikt een soort hoogtemast voor astmapatiënten, die een bergachtige lucht creëert.

Prof. Dr. Storm van Leeuwen

Het onderzoek naar schimmels in relatie tot luchtwegklachten begon in Nederland bij Storm van Leeuwen in 1925. Hij deed onderzoek naar de klimaat factoren in de lucht. Binnenshuis werd vooral veel Aspergillus aangetroffen, vooral in bedden met kapokmatrassen, een erfenis van onze koloniale periode. Door Storm van Leeuwen werd aangetoond dat extracten van deze schimmels astma veroorzakende bestanddelen bevatten. Bij huidtest studies werd in 43% van de gevallen gevoeligheid gevonden voor Aspergillus fumigatus. Aspergillus is een geslacht dat bestaat uit ongeveer 200 schimmelsoorten, die over de hele wereld voorkomen. Het is een draadvormige schimmel. De schimmel komt van nature voor in hooi en compost. Sommige Aspergillus-soorten veroorzaken ernstige ziekten bij mensen en dieren. De ziekte is bekend onder de naam Aspergillose. Artsen die in Davos tuberculosepatiënten behandelden, merkten op dat het soms ook aanwezige astma bronchiale zeer goed reageerde op behandeling in het hooggebergte. Plaatselijke artsen meldden dat zij in 25 jaar geen enkel geval van astma onder de autochtone bevolking hadden aangetroffen. In 1906 onderzochten Turban en Spengler 143 astmapatiënten; bij 136 van hen verbeterde de algemene toestand. Slechts 7% had geen baat bij het hooggebergteverblijf. Vervolgonderzoek toonde aan dat 50% van de patiënten geen aanvallen meer had en dat bij ruim 30% minder ernstige aanvallen werden gezien. Deze waarneming werd in de jaren twintig door de arts-allergoloog Storm van Leeuwen bevestigd. Hij zag dat Nederlandse patiënten in Davos geen klachten van hun astma vertoonden.
Storm van Leeuwen zag een verband tussen de klinische resultaten en overgevoeligheid voor huisstof. Volgens de overtuiging van Storm van Leeuwen werd 80–90% van de astma aanvallen veroorzaakt door huisstofmijt en schimmelsporen. Uit door hem in 1925 verricht onderzoek bleek dat er weinig allergische reacties optraden na provocatie met een extract van stof afkomstig uit het hooggebergte, terwijl met een soortgelijk extract uit Nederland veel vaker allergische reacties werden gezien.

Hoofdstuk 13

Zwak, ziek en misselijk

Op 1 januari 1930 komt er een briefje van nichtje Netta Eerbeek. Haar broer Johan is nog steeds niet helemaal hersteld.

Opheusden, 1 januari 1930.

Beste Klaasje.

Ik zal je eindelijk ook eens wat schrijven. Ik heb het al zo lang uitgesteld. En wel ten eerste mijn beste wensen voor het nieuwe jaar. En dat we elkaar maar eens gauw een keer zien en spreken kunnen. Dat vind ik veel leuker dan schrijven. Jij ook, niet? Ik geloof dat het wel meer dan een jaar geleden is. Kom maar eens gauw een keer. Ik begin hard te verlangen, hoor. Hier is alles nogal in de riebel. Ik ben erg verkouden geweest met de kerstdagen, maar nu is het gelukkig weer beter. Ik ben maar stilletjes thuis gebleven, net als jij. Johan komt 's middags beneden, dat is wel gezellig, hè? Maar het lopen gaat nog niet best. Tenminste niet rechtop. Ik had nog wel zin om bij tante Aaltje nieuwjaar te gaan wensen, maar het ziet zo donker. Ik doe het maar niet. Het is hier zo stil als tante Neeltje en Mien weg zijn. Wij hebben alle bloemen te logeren. De voorkamer is net een serre hier. Zeg Klaasje, heb je nog niks van Jet Hoogakker gehoord? Of ze weer thuis is of schrijft die ook niet vaak? Die is immers in Leiden in 't ziekenhuis. Maar ja, mijn kaart raakt zo zoetjesaan vol. Schrijf jij ook eens weer terug of ben je boos omdat ik zo lang gewacht heb? Nee toch, lieve schat? Zeg Klaasje, deze kaarten heb ik eerlijk gewonnen met dammen toen Tineman of juffrouw Tusveld nog hier was. We hadden allemaal wat, zij zelf natuurlijk ook. Het was een heerlijk avondje, allemaal alweer voorbij. Nou Klaasje, ontvang verder de hartelijke groeten en tot spoedig weerziens. Ook de groeten bij jullie thuis en al je zusters. Daag. Net.

Op "Mariënhof" werkt ook Jaantje van der Weele, de keukenmeid. Jaantje heeft al diverse betrekkingen gehad en kent de familie Klaare vast en zeker uit Den Haag, waar ze zelf geboren is op 26 januari 1884, als jongste van maar liefst veertien kinderen. Als ze bijna twee jaar is overlijdt haar moeder. Haar vader overlijdt als ze vijftien is. Jaantje moet al vroeg uit werken en blijft haar leven lang ongehuwd. Jaantje is een mondige dame, die het haar werkgevers niet altijd gemakkelijk maakt. Ze gaat nogal eens op familiebezoek in Den Haag. Op 13 januari 1930 komt er voor Klaasje een kaartje van Jaantje uit Den Haag.

Kaart van Jaantje van der Weele van 13 januari 1930.
's Gravenhage - Plein en Korte Poten.

Hendrik Willem Crum,
Klaasjes grote liefde uit Hien.

Er komt een zeer verhelderende brief van vriendin Jet Hoogakker. Ze is weer thuis uit de astma kliniek in Leiden. Ze hoopt stilletjes toch op een huwelijk met haar geliefde Steven Crum. Klaasje doet bijna belijdenis van het geloof in de kerk in Lunteren. Haar belijdenisplaat is bewaard gebleven. Klaasje schijnt al een nieuwe liefde te hebben, Hendrik Willem Crum uit Dodewaard. Hendrik woont aan de Nieuwedijk, in een groot herenhuis, de "Distelkamp". Het is hemelsbreed een paar honderd meter van het huis van tante Aaltje en oom Gerrit Hendriks in Hien. Klaasje kent deze Henk dan vast en zeker uit haar Betuwse jaren. Zou deze liefde de oorzaak van de verbroken verloving met Meeuwis zijn?
Henk Crum is een neef van Jets vriend Steven. Henk is geboren op 29 maart 1907, dus twee jaar jonger dan Klaasje. Henk moet een bijzondere man geweest zijn, volgens zijn jongste dochter Jane. Zij noemt hem slim, vriendelijk, beleefd, onbaatzuchtig, zorgzaam, zachtaardig en zacht sprekend. Hij is een man met wie het makkelijk praten is, een goede luisteraar, die eerst zorgvuldig nadenkt voordat hij wat zegt.

Dodewaard, 22 januari 1930.

Lieve Klaasje!

Zij had mij laten wachten, maar ik jou nu ook, en jij sloot nog wel een zegel in. Dan behoort men per omgaande te antwoorden, hè? Ik ben al bijna weer twee weken thuis en jouw brief werd me van uit Leiden toegezonden, welke ik vrijdagavond ontving. Ja, de 10e januari ben ik weer thuisgekomen en was heel goed. Maar werd zaterdag erg verkouden en maandag werd ik weer een beetje benauwd. Nu ben ik zaterdag weer weggeweest en ik moet nu poeders innemen en ik ben nu heel goed. Wel nog af en toe piepen, maar heel wat beter als het geweest is.
Ik weet niet of ik het je al schreef, maar ik mag op geen veren bed slapen en ook op geen stro matrassen, dus moesten we een kapokmatras kopen en het moest ook een ijzeren ledikant zijn. En nu hebben we, om onnodige kosten te voorkomen, het bed gekocht waar ik later met Crummi op hoop te slapen. We hadden bedden genoeg, maar geen die aan de eisen voldeed, dus was dat de beste oplossing, vind je ook niet? Ik slaap nu in pa en moe hun slaapkamer en er mag niets op de vloer liggen en we moeten een kachel branden voor het vocht. Maar het is er nu wel gezellig om te zitten ook. Ik moet zoveel mogelijk naar buiten wandelen. Dus Klaasje, nu weet je weer mijn toestand, hè? Wat naar dat je zulke drukke feestdagen hebt gehad en je weer niet mee kon naar hier. Klaasje, denk toch om je zelf en overwerk je niet, al verzoent het geld ook nog eens zozeer de arbeid. Ik heb me zoveel mogelijk gegeven in Zetten en ben nu al bijna vier jaar ziek. Ik kan niemand zeggen wat het is om te willen en niet te kunnen. Van mijnheer hoor ik ook niets meer.
Zo gaat het vaak hoor. En als je werkt voor je huishouding of zo is nog wat anders. Maar om je gezondheid op te offeren voor vreemden is hard hoor. Maar ik verwacht je nu binnenkort eens hier dan kunnen we eens fijn praten samen. Zeg, kun je dan ook eens niet een nachtje hier slapen, anders is de tijd zo gauw om, hè? Ziet het maar te bedisselen. Moe vond dat Bertha er slecht uitzag. Ze is toch wel goed, hè? Fijn dat jullie allen gezond zijn. Nu hier ook. Kleine Arie van Frans is op het ogenblik hier. Frans moet morgen over huizen. Daar is ook alles goed.
Jij vraagt me om te komen met jullie bevestiging, maar Cornelia doet dit jaar ook belijdenis en als het nu maar niet samenvalt. Enfin, Klaasje, ik heb altijd nog hoop op beterschap en kom dan ook vast naar jullie. Als ik evenwel beter mag worden gaan ook wij trouwen denk ik. We zijn nu ruim vier jaar verloofd geweest en zouden allebei wel graag een eigen huishouding hebben. Je schrijft dat Meeuwis nog wel aan je denkt. Misschien worden jullie het wel weer eens. Zou het niet? Of bezit Hendrik Crum nog een grote plaats in je hart? Het zou me spijten als je niet gelukkig was. Zou Meeuwis je 't niet kunnen maken? Toen ik pas met Steef verloofd was hield ik ook niet zoveel van hem als nu. Maar ik zou hem niet willen ruilen voor nog zoveel niet. Oh, Klaasje, ik wens je ook toe dat je een man ontmoet die zo veel van jou houdt als Steef van mij en jij zoveel van hem mocht houden als ik van hem.
Ik kan me indenken dat Cees van Veldhuisen in zijn nopjes is. Doe hem ook mijn groeten. Alsook aan je ouders, broers en zusters. Ik moet nu over 14 dagen weer naar Leiden. Ik denk dat ik nog wel vaker weg zal moeten. Met de werkzaamheden gaat het hier nog wel. Maar nu Florus weg is, heeft pa het ook veel drukker, hè? Ontvang nu van al de onzen de hartelijke groeten, als ook van Steef. Met een dikke zoen van je liefste vriendin Jet.

Er is slechts één brief bewaard gebleven van die tweede vriend van Klaasje, Henk Crum. Datering waarschijnlijk ergens eind 1929, begin 1930. Blijkbaar is de verkering innig en vindt er in Lunteren enige vrijerij plaats! Henk blijkt een belezen man en woont in een statig huis. Vast en zeker vindt Klaasje hem een betere partij dan de eenvoudige molenaar Meeuwis.

Zondagavond.

Beste Klaasje.

Wat een weer was het vandaag, hè? Het heeft hier de hele dag gegoten. Ik heb nog klaargestaan om naar Lunteren te komen, maar durfde het toch niet. Nu heb ik de rustdag niet anders gebruikt dan om te slapen en te lezen. Ik had een mooi boek, dat scheelde nogal. E. Werner's Fata Morgana. Ken je het ook? Maar nu ter zake. Kun je aanstaande zaterdagavond geen paar uurtjes vrijmaken? Bijvoorbeeld om half acht? Eerder is ook goed. Later ook. Dat moet je zelf weten. Probeer het, kind, of je kunt komen. Als je beslist niet kunt schrijf het dan even wanneer je wel vrij hebt op een andere avond bijvoorbeeld. Ook hoe laat ik moet komen. Het liefst echter op zaterdag, dan hindert het niet al kom ik een paar uur later thuis. Nou schat, dan hoor ik wel van je, hè? Nu verder de hartelijke groet en wat erbij hoort van je Henk W. Crum, Nieuwedijk, Dodewaard.

Hendrik Willem Crum is de zoon van Piet Crum. Als later de verkering met Klaasje uitraakt, krijgt Henk een relatie met Bets van Maanen, een zus van de latere echtgenoot van Marietje Hoogakker, Gerrit van Maanen. Ze trouwen in juni 1936 en vertrekken na de Tweede Wereldoorlog, in 1951, naar Amerika om een nieuw bestaan op te bouwen. Helaas sterft Hendrik daar vrij jong op 58 jarige leeftijd. Henk krijgt vier kinderen: Mary, Henk, Jerry en Jane. Meeuwis heeft in deze tussenperiode ook vrij snel een andere vriendin. Het is Mies (Mina) Waaijenberg uit Harskamp.

Ook op "Mariënhof" laat Klaasje haar poëzie album rond gaan. Keukenmeid Jaantje van der Weele schrijft er op 30 maart 1930 een stukje in.

Poëzie album van Klaasje van Harten. Handschrift Jaantje van der Weele 30 maart 1930.

Mevrouw Klaare heeft in de loop van 1930 nieuwe hulp nodig. Het is op "Mariënhof" een komen en gaan van dienstboden. Menig dienstbode houdt het al na korte tijd voor gezien en vertrekt. Ook Klaasjes vriendin Wijntje Blankestijn uit Lunteren, die als dienstbode op huize Broekhuizen in Leersum werkt, wordt gevraagd om naar "Mariënhof" te komen.

Beste Klaasje,

Van Jan heb ik gehoord dat ik moest zeggen of ik eens bij mevrouw wou komen. Maar Klaasje, ik heb mevrouw zelf maar even geschreven. Ik vond het zo'n gedoe om eerst aan jou te schrijven en dan weer aan mevrouw.
Jammer Klaasje, dat ik je zondag niet gezien heb. Wat was het mooi weer, hè? Heerlijk was het zo'n dagje nog eens in Lunteren. Nu Klaasje, gaan we weer beginnen. Het is negen uur. Heel veel hartelijke groeten van Wijntje Blankestijn p/a Broekhuizen, Leersum.

Begin april 1930 is Klaasje flink ziek. Ze krijgt een recept van de apotheker C.W. Kuijk uit Arnhem. Het is een oplossing kalium permanganaat 1/4000, 300 ml af te leveren in een donker glas, om ontleding tegen te gaan, en 2 x per dag te gebruiken. De hoeveelheid is bijzonder: 32 flesjes! Maar ja, je gaat ook niet elke dag naar Arnhem. Het middel werd gebruikt als gorgeldrank en als wasvloeistof voor wonden en slijmvliezen. Vroeger werd het veel gebruikt bij bloedarmoede. Dit laatste zal bij Klaasje het geval geweest kunnen zijn. Veel dienstbodes moeten zo hard werken onder zware omstandigheden dat ze bloedarmoede krijgen. Maar waarschijnlijker is het dat het bestemd is om te gorgelen voor haar keelpijn. De niet gedateerde brief van Jet Hoogakker verwijst ernaar en is waarschijnlijk van voorjaar 1930.

Kaartje apotheker C.W. Kuijk te Arnhem 1930.

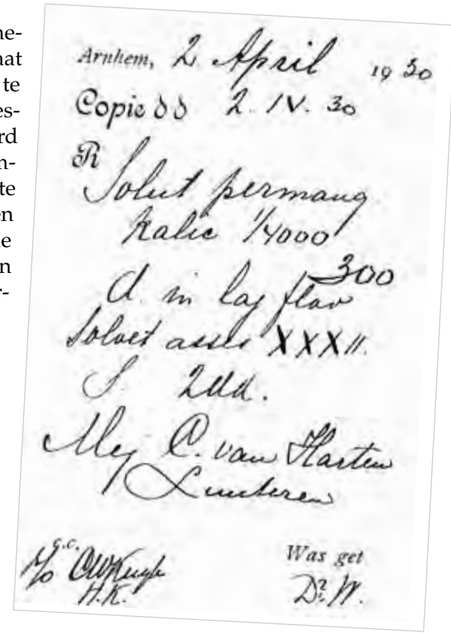

Recept medicijn Klaasje van Harten 2 april 1930.

Zondagavond, negen uur.

Lieve Klaasje!

In de eerste plaats mijn hartelijke dank voor je gezellige brief. Hij was zo fijn groot. Ik las er uit dat je niet zo goed was geweest, met je keel tobde. Ja, ik geloof met je dat een rustig leven er wel enige invloed op heeft. Ja, zo'n gejaagd leven en een hunkeren om weg te kunnen en verder hard werken, moet op den duur zich laten gelden. Dat weet ik van Zetten. Maar als het om thuis gaat, zou je graag veel gaan, hè? Hoe gaat het nu met jullie allen? Ik geloof best dat Heintje het druk zal hebben

met de kleine peuters en de boerderij eist ook arbeid, hè? Bij Cees en Maartje is een meisje geboren, hè? Ik keek steeds de krant in en nu stond het er in. Feliciteer hen van me. Is Maartje nog al goed en de kleine Willempje of hoe wordt ze genoemd? Wij maken het allen best. Ook ik ben goed gezond en heb bijna niets geen last van mijn kwaaltje. En de anderen ook. Cornelia is al drie weken bij mevrouw Bloem in Nijmegen aan het schoonmaken. Maandag, dinsdag en woensdag is ze daar en ze komt donderdag naar huis. Zodoende hebben wij nog niets schoongemaakt, maar enfin. Het zal nog wel komen, hè? Maar moe kan ieder ogenblik naar Florus moeten gaan, want daar kan het ook ieder ogenblik gebeuren. Het is te hopen dat alles goed af mag lopen, hè? Ik ben donderdag weer naar Leiden geweest en 's avonds naar Zaandam tot vrijdagavond. Toen had ik evenwel een reuze strop, want ik miste de aansluiting in Amsterdam en moest zodoende in Amsterdam tweeënhalf uur wachten en was toen om half 11 in Zetten, want in Dodewaard stopte die trein niet. Ik heb toen bij Tintelman in Zetten geslapen en de andere morgen naar huis. Kleine Arie van Frans komt van deze week ook weer een paar dagen logeren. Moe gaat hem halen. Aanstaande zondag wordt Cornelia bevestigd in Hien in de kerk. Ze zijn verleden week afgelezen. Opa maakt het ook best. Hij heeft weer een koe gekocht en vindt zich weer een hele boer. Steef zijn moeder mag niet bukken of zo. Er was een adertje gesprongen in het oog. De bloementuin heb ik omgespit en ik ben ook al aan het poten en planten geweest. Hier is alles evenwel veel later. Ontvang verder van ons allen de hartelijke groeten, ook van moe en van haar bedankt voor de reuze brief. Ook van Steefie en een kus van Rietje. En aan jullie allen de groeten. Ook je ouders. Van je liefhebbende Jet.

Belijdenisplaat van Klaasje van Harten 13 april 1930.

Dominee Van Schuppen, predikant te Lunteren in 1930.

Op zondag 13 april 1930 doet Klaasje samen met haar zus Bertha belijdenis van het geloof in de Nederlands Hervormde kerk in Lunteren. Dominee van Schuppen leidt de dienst. In het al eerder genoemde notitieboekje van Klaasje, dat ze begint in 1922, vinden we een stukje over die belijdenisdienst.

Nederlands Hervormde Kerk te Lunteren.

Gijsje van Harten op 10 mei 1930.

Zondag 13 april 1930.
Dat was de dag waarop wij, Bertha en ik, bevestigd werden als lidmaat der Nederlands Hervormde Kerk door domnee Van Schuppen die tot tekst koos Spreuken 23:26, deze woorden: Geef mij uw hart.
Wij als leerlingen moesten zingen van psalm 19 het zesde vers en daarna werd ons door de gemeente toegezongen het vijfde vers van psalm 19. Bij de aanvang der godsdienstoefening werd gezongen psalm 122:1.

Zusje Gijsje van Harten is vast en zeker bij de belijdenisdienst aanwezig.

Ook dit jaar vergist vriendin Jet Hoogakker zich weer in de datum van Klaasjes verjaardag.

Zondagmorgen 22 juni 1930.

Lieve Klaasje!

Volgens mijn rekening ben je gisteren jarig geweest, hè? Wees nu nog van ons allen en inzonderheid van mij hartelijk gefeliciteerd met die dag en wij hopen dat die nog vele malen mag terugkeren en dat ge die in gezondheid met al de uwen zult mogen doorbrengen. Hoe gaat het met je en je verdere familie? Jammer dat ik met Hemelvaartsdag niet thuis was. Ik had je graag eens gezien. Ik ben alweer een week tobberig met het warme weer, ik kan er maar niet tegen. Ik zit wel weer op maar ben erg kortademig en kan moeilijk lopen. Ik had wel vroeger geschreven maar op bed gaat zo moeilijk hè? Nu zijn allen naar de kerk op moe na en kleine Arie van Frans slaapt. Frans is nogal eens thuis. Ze komt dan met de fiets met Stoffel mee. Wij vinden het fijn. Bij Frans maken ze het ook best. Opa is gisteren naar Zeist geweest naar dominee Roelofsen. Die was ook niet goed. Nu wil hij ook nog naar Herman oom in Lunteren. Ik heb gezegd dat hij dan ook wel eens naar jullie moest gaan. Ik weet niet of hij het doen zal. De kersenpluk is in volle gang hier. Zijn er bij jullie ook nog aan het boompje bij het bakhuis? Of ze duur zijn weet ik niet. Hoe gaat het met de familie Van Veldhuisen en de kleinkinderen? Ik stuur hierbij de beloofde foto. Ze zeggen hier allemaal net zo je bent met Klaasje. Rietje wil hier ook wat onder zetten. Doe de groeten aan alle bekenden en je ouders, broers en zusters en wees zelf van ons allen gegroet, ook van Steef en van Frans. Met een kus van je liefhebbende Jet.

Jet Hoogakker op 4 juni 1930.

Jan van den Brink, stiefbroer van Klaasje, op 4 juli 1930.

Lieve Klaasje,

Nog gefeliciteerd met je verjaardag. Gisteren ben ik kersen wezen rapen. Twee mandjes vol.
Arie van Frans is ook hier. Wanneer kom je nu weer? Moe en ik gaan zaterdag misschien naar Nijmegen. Dan krijg ik een nieuwe hoed en misschien nieuwe schoenen. Afzender: Marietje Hoogakker.

Tante Neeltje Eerbeek, de ongetrouwde zus van tante Aaltje, schrijft een verlate verjaardagsgroet uit Opheusden. Netta's broer Johan is nog steeds ziekelijk. Wat duurt dat lang.

Hien, juli 1930.

Lieve Klaasje!
Met dezen van mij ook hartelijk gefeliciteerd, hoor. En dat je deze dag nog maar zeer vele jaren mag herdenken met allen die je lief zijn in de beste gezondheid en dat vele zegeningen je maar moge geschonken worden. Het is wel laat, hè Klaasje, maar gisteren zijn tante Aaltje en ik naar Nijmegen geweest om boodschappen te doen. Ik ben nu een paar dagen hier, want wij hebben al vakantie. Anders was ik wel eens in Lunteren met jouw verjaardag, weet je nog bij de mulder? Ik kom nu ook nog naar Lunteren, maar welke dag weet ik nog niet. Ik ben nog een beetje voor Aaltje aan het naaien en wij hebben nu maar drie weken en later ook nog een week herfstvakantie, maar het is nu niets geen mooi weer. Met Johan is het nog hetzelfde. Hij ligt nog steeds op bed, wat duurt dat lang hè? Heeft Netta je ook nog geschreven? Misschien vergeet ze het soms, want ze vergeet nog wel eens wat. Verder geen bijzonder nieuws in Heusden. Nog geen dominee. Hansje Verwoerd altijd maar lezen, hoor. Dominee Roelofsen is ook ziek, dat weet je zeker wel, nietwaar? Als ik in Lunteren kom zie ik je wel, hoor. Vele groeten ook thuis en tante Jo schrijf ik ook wel van de week. Nu daag. Het beste maar hoor, van je Neele.

In haar notitieboekje schrijft Klaasje op 21 augustus 1930: De dag waarop ik voor het eerst mijn bril op had! Op een ander bewaard briefje lezen we dat ze daarvoor naar oogarts dokter P.J. Waardenburg aan de Velperweg 22 in Arnhem is geweest. Hij had spreekuur van half twee tot half drie, behalve donderdag.

Gerrit Roelofsen, de vriend van Gijsje van Harten, op 2 augustus 1930.

Eind augustus komt er een brief van tante Aaltje met een bijzonder naschrift. Tante is in gesprek gekomen met Hendrik Crum. Ze weet helemaal niets van een relatie tussen Klaasje en Henk. Een relatie die inmiddels ook weer voorbij is. Tante is er flink gepikeerd over dat Klaasje haar niet in vertrouwen heeft genomen.

Klaasje van Harten rond 1930.

Hien, 22 augustus 1930.

Lieve Klaasje.

Hartelijk van ons allen gefeliciteerd met de herdenking van uw geboortedag en wij hopen dat gij nog lang gespaard mag blijven en deze dag nog dikwijls mag vieren met allen die u lief zijn. Wat is een jaar anders nog weer gauw voorbij, nietwaar? En zo ongemerkt worden wij een dagje ouder. Hier is alles nog al goed en ome Jit ook. Hij was eerst van plan om een zaterdag naar jullie te komen, maar toen was het weer te buiig. Ik laat hem zijn eigen zin maar doen. Bertus komt nog trouw alle week een avond. Jo zou een zondag, ik bedoel de afgelopen zondag thuis komen met een vriendin. Zaterdag zouden zij komen en ik denk tot dinsdag blijven. Van Jet horen wij nu niet veel. Oom Gerrit heeft verleden week Antje nog gesproken, die zei dat het goed ging, dus dat is een goede tijding. Wij hebben het hooi gelukkig thuis gehad voor de regen en alles is zo goed van de hand gegaan en nu heeft oom Gerrit nog een beetje haver gekocht. Nogal goedkoop en beste haver, maar ze ligt gestreken en nu is het alledag nat weer. Dat is jammer. Hoe gaat het met jullie? Krijg je ook nog vakantie? Tante Neeltje is fijn hier, ze zit voor mij aan een japon te naaien voor alle middagen om zo maar aan te trekken. Donkergroen met een zwart streepje. Het is zo gezellig. Wij zitten als wij klaar zijn de hele dag te naaien. Kon je er ook maar bij zijn. Ik zou het graag willen. Nu Klaasje, mijn brief is vol en ik geef hem met De Booi mee. Vele hartelijke groeten en nogmaals van ons allen hartelijk gefeliciteerd. Van je liefhebbende ooms en tante Aaltje Hendriks. De groeten aan vader en moeder, broers en zusjes. Daag.

Ik wil er toch nog een paar regels aan toevoegen. Als je port moet betalen dan zal ik je de helft weer geven. Dan zullen we ieder wat geven, maar ik moet je toch eens schrijven dat ik onder laatst nog eens met H. Crum gepraat heb. Die hebben hier in de buurt een wei gehad en daar ging hij op een zondagmorgen naar toe wandelen. Ik was ook toevallig buiten en toen raakten wij over jou aan het praten en toen heeft hij mij alles verteld. Dat hij jou naar Lunteren gebracht had en nog een paar malen naar je toe was geweest en dat nu alles weer uit was en hij wou maar niet geloven dat ik nergens van wist. Ik vond het zelf ook niet aardig dat ik zeggen moest, daar heeft Klaasje nu niets van verteld. En ik meende altijd nog dat ik nog een klein plaatsje in je hart had. Maar nu ben je toch wel een beetje achterhoudend voor mij geweest. Maar ik ben er niet kwaad om hoor. En je hoeft mij ook niet alles te vertellen, maar ik vond het toch aardig van Hendrik. Als alles wel blijft ga ik misschien van de week nog eens naar Hoogakker. Met Jet gaat het nogal aardig goed. Ze komen samen eens een avond, heeft Steef beloofd. Nu Klaasje, tot ziens en vele groeten ook van Neeltje en van ome Jit en van ome Gerrit en van je liefhebbende tante Aaltje.
Daag.

Jet Hoogakker komt een lang weekend naar Lunteren. Misschien is het wel een week geweest. Klaasje heeft zeker even vakantie van "Mariënhof".

Kaart van Klaasjes vriend Henk Crum van 15 september 1930.

Dodewaard, 5 september 1930.

Lieve Klaasje.

Je brief ontvangen en schrijf in haast even terug. Ik kom dan zaterdag naar jullie, bij gezondheid. Ik denk met de fiets en ik ga dan na de middag van huis. Of ik nog met de tram kom weet ik ook nog niet.
Nu daag.
Tot ziens. Je Jet.

Op 15 september 1930 komt er nog een laatste kaartje van Klaasjes vriend Henk Crum, uit Dodewaard. Helaas geen verdere tekst dan alleen zijn naam. De relatie is echt voorbij.

Handschrift Henk Crum 15 september 1930.

Het is inmiddels herfst 1930. Klaasje heeft blijkbaar een flinke poos vakantie gehouden. Misschien wel omdat ze verzwakt en wat ziekelijk was na de winter. Dan komt er een brief van haar nichtje Netta. Het gaat gelukkig weer flink beter met haar broer Johan. Haar oom Dirk heeft een nieuwe huishoudster en dat is vast en zeker Dina Das, zijn latere tweede echtgenote.

Opheusden, 2 oktober 1930.

Lieve Klaasje!

Ik heb zojuist je brief ontvangen. Dank je wel hoor! Ik vind het echt leuk eens weer wat van je te horen. Ik zal je nu maar eens direct terugschrijven, anders komt er toch niets van. Als ik van iemand een brief krijg heb ik altijd zin om zo terug te schrijven, maar als ik wacht, ja, dan komt er soms niks meer van. Wat vond ik het jammer dat je helemaal niet in Opheusden geweest bent de laatste keer. Je hebt een mooi poosje vakantie gehad zeg en zoveel uit geweest. Maar dat moet je toch eigenlijk nodig hebben hè? Mensen die het altijd zo druk hebben zoals als jij en ik! Daar knap je weer eens van op. Mien en ik zijn samen naar Apeldoorn geweest van vrijdag tot maandag, naar een broer van haar. Het was echt gezellig. Adri was er ook. Die broer is daar pas gaan wonen. Die was eerst onderwijzer, maar is nu in Apeldoorn voor dominee aan het studeren. Eén kind hebben ze, een schattig meisje van bijna drie jaar. De eerste nacht hebben we alle drie in één ledikant geslapen. Of geslapen kan ik er wel aflaten, want we hebben zo lang liggen kletsen. En toen hebben we de volgende dag de divan er bij gesjord, daar mocht ik op, alle drie op een rijtje. Toen zijn we zaterdagmiddag met een bus naar de echoput geweest met zijn vijven. Het was een leuk tochtje. Ben jij er ook wel eens geweest? Zondag zijn we bij dominee Wissen naar de kerk geweest. Die had ik nooit gehoord. Toen zijn we maandag weer vroeg vertrokken. We zaten om zes uur zomertijd al in de bus naar Arnhem en waren weer vroeg thuis, want Mien moest natuurlijk weer op tijd in school wezen. Maar het was echt de moeite waard. Ik dacht niet dat Apeldoorn zo mooi was. Je vraagt of ik nog eens in Lunteren kom. Nou, ik zou het graag genoeg doen, want ik ben er deze zomer heel niet geweest als dat zaterdagmiddagje. Maar ja, ten eerste heb ik zo'n hekel om alleen te reizen of te fietsen. Dat vind ik zo vervelend. En ten tweede slaapt Jan tegenwoordig op het kleine kamertje bij tante Jo en dan al die moeite voor mij, dat vind ik ook vervelend. Dus ik weet het nog niet. Maar kom jij maar eens als je eens vrij hebt van zaterdag tot maandag, dan zie je al je bekenden weer eens. Bijvoorbeeld Van de Pol en Nadus en Jaap van Dam en al die luitjes meer, die ben je toch nog niet vergeten? Weet je nog van de lange muis in de kelder op "Rossenhof", ja hoe of eigenlijk de hark er van aan de steel zit weet ik niet, maar toch wel iets, en dat je er zo om moest lachen.
Och, nu heb ik al een heel blad vol, en een halve pot vol inkt verschreven en nu ben ik nog niet klaar! En Johan begint te roepen van brood! Brood! Ja, dat zal ik je eerst eens vertellen. Jopie gaat goed vooruit. Verleden week is de dokter er nog geweest maar hij had goed aan hem gewonnen. Nu komt er gauw weer kans dat hij er uit mag, fijn hè? Maar het kan nog wel een poosje duren. Hij ziet er nu zo goed uit, ik geloof dat hij nog nooit zo dik geweest is!
Maar eten dat hij kan, daar sta je versteld van. Veel meer dan ik. Vanavond ga ik met Mien bij Marie van Dam op visite. Jaap heeft ons een potje met augurken beloofd. Dan brengen wij het meteen mee. Eerst wou hij het zelf brengen op een donkere maan avond. Dan ieder op de helft komen, maar dat doe ik niet hoor! En dan moet ik nog een keer naar Jo van Leeuwen in Kesteren, die heeft een nieuw huis dat is nu klaar en nu moet ik eens komen kijken, vroeg ze. Fijn zeg, dat jij zo'n waszak aan het maken bent. Ik ben altijd nog met de sprei bezig. Ook ben ik een wollen truitje aan het breien van roze wol, dat breit wel prettig. Ik geloof dat ik uitgeput raak en dan heb ik nog papier klaarliggen voor Tine Tusveld, die is drie oktober jarig. O Klaasje, het is maar goed dat je mijn vingers niet zien kunt, want er zit een halve pot vol inkt aan. Wil je eens likken? Zeg, Aartje van Eek is voor een poosje thuis. Ze heeft nu genoeg van dienen, zei ze. Nu vond ze het thuis voor een poosje ook wel gezellig. Ze is deze zomer met een dame met kinderen naar Egmond aan Zee geweest. Wat gaat die fijn overal naar toe, hè? Verleden zomer drie maanden naar Zwitserland. Hè, ik zou er ook wel zin in hebben. Weet je in Lunteren niks voor mij? En dan meteen zo'n geldbron erbij. Elke maand een zak vol. Ik weet niks meer, Klaasje, als dat meester Verschuur morgen jarig is en dat de blagen mijn hele bloementuin geplunderd hebben om de school groen te maken en te versieren. Mijn ster bloeit nog zo prachtig, er zijn nog wel 180 bloemen aan. Ik wou dat je hem toch eens had gezien deze zomer. Iedereen keek ernaar en hij is haast net zo beroemd als "Marietje vrijt". Die ken je toch ook? Nu lieve Klaasje, ik geloof dat ik aardig mijn best gedaan heb. Mijn vingers zijn doof van de pen. Wil je de groeten doen aan je moe en zusters en je va en broers natuurlijk ook en bij de families Van Veldhuisen en ontvang zelf vele groeten en een klinkende zoen van je nichtje Netta A. C. Eerbeek. Ook de groeten van moe en Johan en de anderen. Tante Neel zou er ook nog een hartig woordje bij doen, zei ze! Tot ziens. Daar moet ik ook nog naar toe. Ik had oom Dirk een stekje van mijn ster beloofd, dat neem ik dan meteen mee. Ook de groeten aan Jaantje. Bij oom Dirk is weer een nieuwe huishoudster uit Randewijk.

Jet Hoogakker heeft blijkbaar langer dan een paar dagen in Lunteren bij Klaasje en haar ouders op “Het Middelstuk” gelogeerd, begin september. Na de logeerpartij heeft Klaasje Jet weggebracht met de trein en is ze daarna alleen naar huis teruggekeerd. Jet heeft weer erg last van haar benauwdheid en moet regelmatig terug naar het ziekenhuis in Leiden. Klaasje is nog steeds zonder vriend. Haar zussen Gijsje en Eefje gaat het beter af.

Zondag 5 oktober 1930

Liefste Klaasje,

Je zult me wel een erg meisje vinden om reden dat ik jou noch je moeder ooit meer iets van me heb laten horen. Maar wil me maar excuseren, want ik ben de laatste tijd weer aan het tobben geweest met m’n kwaaltje en moet nu ook elke week naar Leiden en krijg daar bloedspuiten. Doch nu gaat het wel weer. Dus Klaasje, nog wel bedankt voor de genoegens die ik bij jullie vond, alsook je moeder voor haar gastvrijheid. Hoe gaat het jullie allen? Was je niet erg moe toen je weer in Lunteren aankwam? ’t Is niet zo prettig om alleen die weg af te moeten leggen. ’k Vond het echt jammer dat ik je niet meer hier thuis gezien had. Keek tante Aaltje niet vreemd op, toen ze je zag verschijnen? Je zult je de vakantie wel haast niet meer herinneren of nog wel? Er zijn alweer zoveel weken voorbij sindsdien. Ben je nog naar Arnhem en naar Bemmel geweest en heb je genoten? Ds. Roelofsen heeft z’n taak hier ook volbracht en wordt morgen begraven. Opa gaat er bij gezondheid heen met tante Frans. Of moe en tante Jans nog gaan weet ik niet. ’t Zal er wel druk worden, hè? Hoe gaat het met Bertha? En met Eefje en haar Aart, zijn ze nog wezen toeren in een auto? En Gijsje en Gerrit, zijn ze nog niet officieel verloofd? Allen mijn hartelijke groeten alsook Aart en Jan van de Brink. En jij, komt er van jou nog geen verlovingsbericht? Niets in Arnhem of Bemmel opgedaan? Doe ook de groeten bij de familie Veldhuisen. Is bij Willem nummer twee er ook nog niet bij? Nu liefste vriendin, de wintertijd is ook weer ingegaan, hè, en er komt meer koude en nattigheid. De zomer is toch de mooiste tijd van ’t jaar. Veel nieuws is hier ook niet.
Kleine Arie Smaling is weer gelogeerd en blijft veertien dagen hier. Jullie zult de schoonmaak al wel haast achter de rug hebben. Wij zijn nog niet begonnen. Maar ’t neemt toch gauw een aanvang. Eerst nog andijvie spoelen en inmaken en dan begint het. De najaarsschoonmaak is eigenlijk maar eens een heel goede beurt geven en de kachels zetten, hè? Steef en ik zijn nog heel niet naar “Den Heuvel” geweest, maar gaan binnenkort. Maar als je zo pieperig bent, heb je niets geen zin in uitgaan, hè? Nu liefste Klaasje, vele groeten aan allen alsook je ouders. Van ons allen in ’t bijzonder met een zoen van je liefhebbende vriendin Jet. PS schrijf je ook eens gauw terug en doe maar niet zoals ik en zo lang wachten. Nu daag. Ook de groeten van Steef Crum.

Op 28 november 1930 trouwt Meeuwis’ broer Evert in Barneveld met Maria Alberta Schimmel. Marie is geboren in huize “De Zwaan” aan de Schoutenstraat in Barneveld. Als ze vijf jaar oud is verhuist ze met haar ouders naar boerderij de “Oude Maat” aan de weg van Barneveld naar Renswoude, vlakbij de Walderveense molen.

Evert Bouw
en
Maria Alberta Schimmel

hebben de eer U kennis te geven van hun voorgenomen Huwelijk, waarvan de vollrekking zal plaats hebben D. V. op Vrijdag 28 November a.s., voormiddags te elf uur.

Lunteren, „De Valk“
Barneveld, „Oude Maat“
12 November 1930.

Kerkelijke inzegening op Vrijdag 28 November a.s., voormiddags half 12 uur, in het Galeechisatielokaal der Ned. Herv. Kerk te Barneveld, door den WelEerw. Heer Ds. G. van Montfoort.

Trouwkaart Evert Bouw en Maria Alberta Schimmel 12 november 1930.

Evert Bouw en Maria Alberta Schimmel in 1930.

Met het maken van de trouwplannen kopen Evert en Marie een stuk grond van moeder Hendrika Martina Bouw-Franken, aan de Hoge Valksedijk 16, genaamd “Rietschoten”. Daar wordt een nieuwe boerderij neergezet, “De Riethof”.

Het zijn economisch zware tijden.
De crisisjaren zijn nu echt aangebroken en er heerst veel werkloosheid.
De banken verlagen de rentetarieven, het spaargeld wordt minder waard.

Boerderij “De Riethof” aan de Hoge Valksedijk 16, met Evert en Marie Bouw, rond 1930.

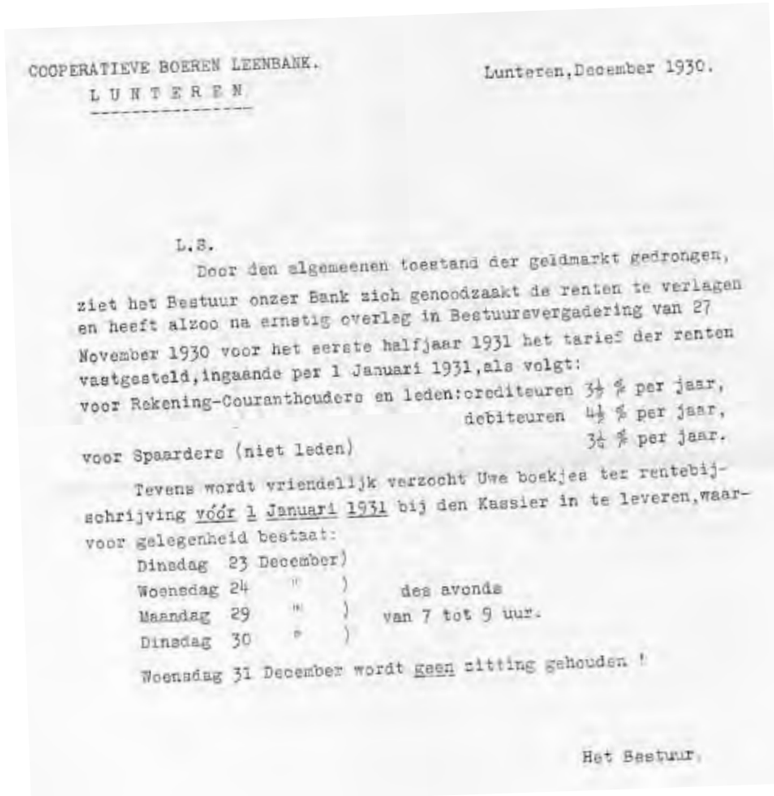
COOPERATIEVE BOEREN LEENBANK.
LUNTEREN

Lunteren, December 1930.

L.S.

Door den algemeenen toestand der geldmarkt gedrongen, ziet het Bestuur onzer Bank zich genoodzaakt de renten te verlagen en heeft alzoo na ernstig overleg in Bestuursvergadering van 27 November 1930 voor het eerste halfjaar 1931 het tarief der renten vastgesteld, ingaande per 1 Januari 1931, als volgt:

voor Rekening-Couranthouders en leden: crediteuren 3½ % per jaar,
debiteuren 4½ % per jaar,
voor Spaarders (niet leden) 3¼ % per jaar.

Tevens wordt vriendelijk verzocht Uwe boekjes ter rentebijschrijving vóór 1 Januari 1931 bij den Kassier in te leveren, waarvoor gelegenheid bestaat:

Dinsdag 23 December)
Woensdag 24 ")
Maandag 29 ") des avonds van 7 tot 9 uur.
Dinsdag 30 ")

Woensdag 31 December wordt geen zitting gehouden !

Het Bestuur.

Brief coöperatieve Boerenleenbank december 1930.

Aan het einde van het jaar 1930 komt er weer eens een berichtje uit Hien van tante Aaltje. Ze schrijft vrij uitgebreid over Johan, de broer van nicht Netta. Hij ligt al een jaar op bed, vanwege ernstige rugklachten. In Hien wordt druk gebouwd rondom huize “Den Heuvel”. Tante Aaltje vindt het wel gezellig.

Hien, 1 december 1930.

Beste Klaasje!

Daar het reeds lang mijn plan was om u eens een briefje te schrijven zo zal ik er nu toch eens aan beginnen. Het is niet omdat ik zoveel nieuws weet, want ik ben in geen veertien dagen “Den Heuvel” af geweest. Maar de avonden zijn zo lang en zo erg druk heb ik het op het ogenblik ook niet. Gerrit is een boodschap doen en Jit zit aan de tafel de krant te lezen en zijn sigaartje te roken. Ik heb vandaag wasdag gehad. Ik had zaterdag al een begin gemaakt en nu heb ik hem vanmiddag maar op zolder gehangen, dan heeft hij de tijd van drogen. Hoe gaat het met jullie allemaal? Zeker allen nog goed gezond, dat is ook al een groot voorrecht dat wij lang niet genoeg waarderen. Als wij maar eens aan Johan denken, die heeft nu in februari alweer een jaar opnieuw gelegen, maar hij moet nu wel vooruit gaan zoals de dokter zegt. Maar je weet wel daar gaan ze niet zo gerust op door. Hij had nu weer gezegd dat hij driemaal daags een beetje in het bed op mocht zitten, maar hij durft het nog niet te wagen. Het zou te hopen zijn dat het nog eens weer terecht mag komen. Hij ziet er goed uit en kan ook heel goed eten. Verder zal ik je nog eens schrijven dat onze buurvrouw Van Rekem ook weer in blijde verwachting is. Ze heeft het mij zelf verteld. Maar eer het zo ver is dan zal het wel weer zomer zijn. Henk is vijf jaar geweest. Ik keek er gek van op. Ik had er ook nog niets van gehoord en heb er ook nog tegen niemand iets van gezegd. Ook niet aan ome Jit, want je weet wel dan blijft hij de hele dag zo’n beetje er over aan het zeuren. Ze is niet erg goed en de dokter vond haar ook niet goed. Die had haar onderzocht, maar je laat maar niets ervan lijken als je terug schrijft. Meneer De Leeuw is begonnen om

de Spitshoek voor stukjes bouwterrein te verkopen. Hij heeft het een zaterdag in de krant laten zetten en nu heeft hij vandaag er al van verkocht. Net naast Johan van Rekum komt een winkelhuis. Je weet je misschien wel te herinneren Riek Smeling. Nu die d'r moeder dat is een weduwe, die komt er te wonen en ze zeggen dat er al veel meer om geweest zijn. Het is wel een aardig wonen en ik vind het wel gezellig. Dan komt er meer levendigheid in de Hienschestraat. Wie weet wat wij er nog meer krijgen. Ze praten zoveel. Verleden week hebben wij geslacht. Wij hadden eigenlijk zaterdag geslacht, dan kon hij zo mooi overstaan tot maandag in het washok. Dan is alles maandag zo fijn koud en stijf en toen hebben wij hem 's maandags aan de kant gemaakt. Ome Gerrit heeft mij geholpen. Wij hebben een machine om het vlees te snijden en dat ging best van de hand, maar stel je eens voor dat ome Hent om elf uur de deur opendeed. Ik had hem heel niet aan zien komen. En hij was er in geen jaar geweest, maar wij hebben maar zo'n beetje doorgewerkt. Maar je kunt toch zo niet meer voort komen als anders. Maar hij kwam Sinterklaas spelen en wij hebben hem 's avonds maar een lekker hutspotje meegegeven. Toen was het ook goed. Is hij nog bij jullie geweest? Hij was het wel van plan om dinsdag naar Lunteren te gaan. Hij moest kaas halen. Bertus van Hannes is donderdagavond nog hier geweest, gelijk met Jan van Dirk. Dirk heeft weer een nieuwe huishoudster. Die vorige moest thuiskomen omdat haar zuster ging trouwen, maar hij heeft het nog al goed getroffen. Een meisje uit Randwijk. Ze is 36 jaar, ze heet Rutten. Nu Klaasje, de groeten aan al de familie. Mijn brief is vol. Vele groeten van ons allen en van mij. Uw liefhebbende tante Aaltje.

In december 1930 komt er ook nog een brief van nichtje Netta. Hij is niet gedateerd, maar de feiten over de ziekte van broer Johan maken een datering mogelijk.

Opheusden, december 1930.

Lieve Klaasje.

Met Sinterklaas heb ik een nieuw inktstelletje gekregen en ik heb het nog helemaal niet gebruikt. Nu dacht ik, ik zal het eens inwijden en er Klaasje eens mee schrijven (met de pen dan) want daar hoor of zie ik niets meer van. Het is eigenlijk jouw beurt wel, maar enfin. Hoe gaat het zo met jou? Nog druk druk? En lopen maar? Met ons gaat het allemaal nog al zo'n gangetje. Johan knapt wel hard op. Hij mag nu weer eens proberen om rechtop in bed te zitten en dat bevalt hem best. Hij voelt nu niets meer in zijn rug. Maar hij doet nog maar voorzichtig aan, want het is toch winter. Wij hebben weer zo'n gezellig Sint Nicolaas avondje gehad. De Sint had erbij geschreven dat alles op twee hoog uitgepakt moest worden. O, we hadden er reuze lol mee. En nu is het alweer zo Kerstmis. Mien heeft al zo vaak gevraagd of ik mee naar Vlaardingen ga, maar ik geloof niet dat er wat van komen zal. Volgende week maandag komt Tine Tusveld nog eens weer en blijft tot dinsdag. Dat vinden we allemaal akelig gezellig. En jij? Wanneer kom jij nog eens overwaaien? Of heb je het zo druk met al je vrienden en vriendinnen in Lunteren, dat je ons helemaal vergeet? Ik denk wat vaak aan jou en de gezellige woensdagavonden bij jullie thuis. Zijn die nog zo gezellig om moeders koffietafel met dikke speculaas? Ik ben in een hele tijd niet bij jullie geweest. Ik geloof in twee jaar niet. O ja, ik heb in de krant gezien dat Willem Veldhuisen vader geworden is. Wil je hem van mij eens feliciteren als je hem eens ziet? Maar mijn kaart raakt vol, Klaasjelief. Schrijf je nu eens gauw een heleboel nieuws terug? Ontvang dan hartelijke groeten van ons allemaal, maar de meeste van Net.

Het is eind 1930 en nog steeds is het uit tussen Meeuwis en Klaasje. Klaasje heeft nu en dan een scharreltje, evenals Meeuwis. Toch zijn ze niet uit elkaars gedachten. Ze zullen elkaar ook vast en zeker tegen gekomen zijn in Lunteren.

Op de valreep van 1930 is er nog een briefje van Jet Hoogakker. Het valt voor haar weer niet mee. Haar gezondheid speelt haar erg parten.

Dodewaard, 25 december 1930.

Liefste Klaasje!

Weer is een jaar voorbij en is het Kerstmis. Een jaar terug was ik in Leiden en kwam Steef me opzoeken. Veel is er ook dit jaar weer gebeurd en voorbijgegaan en we hebben ook deze Kerstmis weer mogen beleven. Niemand weet wat het volgende voor ons zijn zal, nietwaar? Verleden jaar ging ik op vol moed de toekomst in en nu zit ik in mijn stoel met astma. Het ergste is weer voorbij. Maar ik ben toch nog kortademig. Frans is thuis met de kleine Arie en Florus is gisteren ook thuis geweest, maar is nu weer in IJzendoorn bij zijn vrouw en kind. Allen zijn goed gezond en soms ben ik wel wat verdrietig dat ik zo hulpbehoevend ben. Maar lieve vriendin, het komt niet van mensen, hè? Ik moet berusten. Oh, je zult wel zeggen, Jet is weer terneer gedrukt. Ja, dat is ook wel waar. Ik had zo graag ook naar de kerk gegaan met de anderen. Maar ik kon niet. Hoe gaat het bij jullie? Toen Aart hier was, waren jullie allen gezond. Ik was blij dat hij even aan kwam. Hij trof het wel niet erg. We hadden zoveel visite opeens. Hoe gaat het de andere meisjes en Jan en Aart en je vader en moeder? Jullie zullen ook allen wel gezellig met elkaar zijn. Heb je een goede Sint Nicolaas gehad of doen jullie er niet aan? Ik heb wol voor een paar kousen en een mooie zakdoek van moe gehad en van Steef een paar glacé handschoenen met een bontkap. Dus een reuze Sint, hè? Bij tante Jans en tante Frans maken ze het ook best. Zeg, tante Jans verwacht weer een kindje. Het is te hopen dat het nu een jongen is, hè? Hendrik van de Vooren is ook overleden. Er waren veertig mannen en vier vrouwen achter de koets, dus een

reuze begrafenis. H. Verwoert en B. van de Kolk en Zeevaart uit Opheusden waren er ook allemaal. Volgens ons mensen geloof ik dat hij een goede ruil heeft gedaan. O Klaasje, als ook dat van ons eens kon gezegd worden, wat zou dat zijn, hè? Ik wens jou hierbij en je ouders, broers en zusters een gelukkig nieuwjaar in het jaar dat komende is. En dat het in alle opzichten gezegend moge zijn, is de wens van ons allen. Met veel liefs en een zoen van je liefhebbende vriendin Jet Hoogakker. Ook de groeten van Frans en mijn Crummie. Daag.

De in de brief genoemde overledene is Hendri Willem van de Vooren, overleden te Dodewaard op 18 december 1930 in de leeftijd van 62 jaar. Hij was getrouwd met Dina Arnolda Crum en vast en zeker familie van Jets vriend Steven Crum.

Hoofdstuk 14

Een nieuw jaar met nieuwe kansen voor de liefde!

De kerstdagen en de jaarwisseling zijn voorbij. Het nieuwe jaar is begonnen met een lief kaartje van Meeuwis aan Klaasje. Hoewel de twee ex-geliefden al bijna twee jaar niet meer samen zijn en beiden affaires met anderen hebben gehad, kan Meeuwis Klaasje nog niet vergeten. Klaasje gaat haar derde jaar op "Mariënhof" in en begint aan een "Kleine boekhouding". Dit houdt ze het hele jaar 1931 vol en dat geeft een leuk beeld van haar dagelijkse inkomsten en uitgaven. We beginnen met de maanden januari en februari. Blijkbaar heeft Klaasje in december vrij gehad, want er staat geen loon bij de inkomsten in januari.

Nieuwjaarskaart van Meeuwis Bouw aan Klaasje van Harten van 1 januari 1931. De liefde sluimert blijkbaar toch nog.

Kleine boekhouding van K.A. van Harten over het jaar 1931 op "Mariënhof".

Uitgaven in het jaar 1931

7 januari	directoire	f 1,70
8 januari	de fiets	f 5,50
9 januari	zang	f 0,50
12 januari	een kam	f 0,75
15 januari	verjaardag	f 6,17
26 januari	ansicht	f 0,07½
27 januari	spaarbank	f 112,82½
27 januari	cadeautjes	f 1,60
28 januari	orgel	f 2,50
28 januari	toiletartikelen	f 1,50
		f 133,12

Inkomsten in het jaar 1931

1 januari	in cas	f 130,00
3 januari	fooi	f 1,90
8 januari	verval	f 1,05
15 januari	fooi	f 1,00
27 januari		f 0,15
		f 134,10
	over	f 0,98

Uitgaven in de maand februari

4 februari	zang	f 0,50
11 februari	briefkaart	f 0,05
16 februari	voetkussens Jans	f 1,78
17 februari	schemerlamp	f 6,50
17 februari	japon verstellen	f 1,20
21 februari	lepeltje en bloemen Eef	f 5,75
21 februari	Gerrit auto	f 5,00
		f 20,78

Inkomsten in de maand februari

3 februari	loon	f 35,00
4 februari	verval	f 0,80
11 februari	verval	f 0,50
21 februari	terug geld van schemerlamp	f 6,50
	inkomsten	f 42,80
	uitgaven	f 20,78
	over	f 22,02
	januari over	f 0,98
	maart in cas	f 23,00

Zus Eefje is verloofd met Aart Vaarkamp en krijgt van Klaasje een bos bloemen en een lepeltje. Ook is in het kasboekje af te lezen dat Klaasje in Lunteren op zangvereniging "Sursum Corsa" zit. Op "Mariënhof" krijgt ze een redelijk salaris van vijfendertig gulden per maand. Daarbij komt dan nog een eventuele fooi en het verval. Dat is de maandelijkse verdeling van de fooienpot door mevrouw en meneer Klaare over alle werknemers.

Uitgaven in maart 1931

6 maart	nagelvijltje	f 0,50
	en Nivea crème	f 0,45
9 maart	pepermuntjes	f 0,12
	en een flesje odeur	f 0,40
11 maart	zang	f 0,50
11 maart	belijdenisplaat inlijsten	f 2,50
13 maart	een nieuwe fietslantaarn	f 12,00
	verdere onkosten, een netje	f 1,30
25 maart	een jurk	f 11,75
	katoen jurk	f 3,60
	een onderjurk	f 2,25
	een fles reuk	f 1,85
	paar kousen	f 1,70
	gedeeltelijk	f 38,92

Inkomsten in maart 1931

2 maart	loon	f 35,00
2 maart	fooi	f 1,50
11 maart	verval	f 0,50
12 maart	van bonnen	f 0,50
14 maart	verval	f 0,15
	vast Inkomsten	f 37,65
	ongeveer Uitgaven	f 50,29
	tekorten	f 12,64
	Inkomsten	f 37,65
	1 maart in Cas	f 23,00
	samen	f 60,65
	Uitgaven maart	f 50,29
	1 april in Cas	f 10,36

Vervolg uitgaven maart

25 maart	van blad 1	f 38,92
	een onderjurk lap	f 1,20
	(een lila onderjurk)	f niet
	directoire	f 1,40
	directoire	f 0,89
	kammetje	f 0,25
	een gesp	f 0,20
	kwatta repen	f 0,25
	ansichten en postzegels	f 0,68
	koekjes	f 0,45
	rolletje zijde	f 0,07
	koekjes	f 0,45
	vermaken jurk	f 0,88
	Paaskuikens	f 0,45
	rolletje toffees	f 0,25
	Van blad 1 en 2 samen	f 46,49
	Van bladzijde 1 en 2	f 46,49
	foto laten maken	f 2,00
	een lila onderjurk	f 1,30
	schoenen zwart maken	f 0,50
	te samen	f 50,29
	1 april in cas	f 10,36

Reclameposter Kwatta reep. Uit Hollands Glorie van Jack Botermans en Wim van Grinsven (uitgeverij Terra).

Dan komt er een zeer verrassend briefje aan op "Mariënhof"! Het is van Meeuwis Bouw aan Klaasje, zijn ex-verloofde. Hij wil het toch nog eens proberen en geeft Klaasje een soort ultimatum. Ze krijgt bedenktijd tot eerste Paasdag, 5 april.

Harskamp, 18 maart 1931.

Klaasje.

De ondertekening zult ge al wel hebben gezien en dus weet je wie of je schrijft.
Waarschijnlijk ben je er wel op verdacht dat ge het een of ander van me zou horen, maar ik wil je er goed de tijd voor geven om er over na te denken of je werkelijk van me houdt of niet (hoewel ge dit nu wel zult weten). Ik heb getracht om mijn zinnen te zetten op een ander, omdat ik er een beetje kwaad om was dat je me zo behandelde, maar dit is mislukt, omdat ik dit eenvoudig niet kan. Dat ge nog altijd vrij bent, ligt dit er aan dat ge nog aan mij denkt of is dit een andere reden? Misschien hoor ik dit naderhand wel. Ik zou voorstellen om het samen nog eens opnieuw te wagen en vergeten deze tussenruimte maar. Dan kom ik met Pasen terug en geef je zodoende tijd genoeg om te antwoorden. Meer vertrouw ik liever niet aan het papier toe. Zijt ge hier erg blij mee, dan spreken we elkaar wel meer.

Je Meeuwis

Hierop volgt een bijzondere week. Met een bijzondere zanguitvoering op 26 maart. Een fragment uit hetzelfde notitieboekje dat Klaasje op "Mariënhof" gebruikt beschrijft het volgende.

Donderdag 26 maart 1931: zanguitvoering in de school welke dag voor mij een aangename herinnering heeft nagelaten: Meeuwis en Klaasje.

Het is op die bijzondere 26e maart dat Meeuwis en Klaasje bij dezelfde zanguitvoering aanwezig zijn. Klaasje heeft zelfs het programma van deze zangavond bewaard. Na een periode van twee jaar uit elkaar zijn slaat deze avond de vonk weer over! Klaasje noteert het zelfs in haar notitieboekje. De verkering is weer aan! Nu laten ze er geen gras over groeien. Plannen worden gesmeed, een verloving en een huwelijk worden gepland. Gelukkig maar. De relatie van Meeuwis met zijn vriendin Mina Waaijenberg is blijkbaar al over. Terwijl ze zelfs ook al trouwplannen hadden. De liefde voor Klaasje is sterker.

PROGRAMMA
TEVENS BEWIJS VAN TOEGANG
VOOR DE LIEDEREN-AVOND
te geven door de
Chr. Gem. Zangvereeniging „SURSUM CORDA"
TE LUNTEREN.
Op Donderdag 26 Maart 1931 in de Chr. School te Lunteren.
AANVANG 7 ½ UUR.

1. 't Hijgend hert, der jacht ontkomen.
2a. Wilhelmus van Nassouwe.
b. Gelukkig Vaderland.
3. Het uurwerk. — Carl. Loewe.
Sopraan - Solo.
4a. Vaste rots van mijn behoud.
b. 't Is Uwe zaak.
5a. Andante cantabile. — P. Tschaikowsky.
b. Introduction en Allegro. — Jos. Haydn.
Viool en Orgel.
6a. Ik hoor trompetten klinken.
b. Leid door de zwarte nacht.

PAUZE

7. Psalm 24.
Koor en Soli.
8. Lentelied.
9. Stille zijn. — Joh. W. Franck.
Sopraan - Solo.
10. Rust mijne ziel.
Koor en Soli.
11a. Andante Cantabile. — L. van Beethoven.
b. Allegro vivace. — W. A. Mozart.
Viool en Orgel.
12a. Dankt, dankt nu allen God.
b. 'k Sla 'd oogen naar 't gebergte heen.

PRIJS 50 CENT.

Druk Kraak - Bilt.

Programma zangavond 26 maart 1931.

Uitgaven April 1931

8 april	verloting op zang	f 0,20
13 april	Wim verjaardag	f 0,40
15 april	voor zang	f 0,50
16 april	horloge armband	f 0,30
21 april	bloemen Mevrouw	f 3,00
23 april	uitvoering Ede	f 0,65
23 april	onkosten naar Ede	f 1,10
27 april	Juffrouw De Water	f 2,50
29 april	spaarbank	f 30,00
30 april	uitvoering in de kerk	f 0,56
	te samen	f 39,21

Inkomsten April 1931

4 april	loon	f 35,00
8 april	van Emmy	f 1,00
18 april	van tante Phien	f 2,50
	te samen	f 38,50
	in cas	f 10,36
	inkomsten	f 38,50
	uitgaven	f 39,21
	in cas	f 9,65
	1 hoed betaald	f 5,90
	in werkelijkheid 1 mei in cas	f 4,00

het tekort in cas is aan een en ander uitgegeven

Mina trouwt later met Van Butselaar en komt nota bene tegenover Klaasje en Meeuwis in Harskamp wonen. Met de regelmatige verplichte buurvisites daarbij. Dat zal in het begin een pijnlijke bedoening zijn geweest.
Het begint te rommelen op huize "Mariënhof" in Ederveen. Jaantje van der Weele, de keukenmeid, is waarschijnlijk in maart 1931 van "Mariënhof" is vertrokken. Of dat vrijwillig is gebeurd…? Er is in ieder geval een flink conflict geweest tussen Jaantje en meneer Klaare. Ze is weer naar haar geboortestad Den Haag gegaan, dicht in de buurt van haar familie en in dienst getreden bij haar oude werkgever. Vanaf dit moment zal Jaantje met grote regelmaat aan Klaasje schrijven. En dat kan zij zeer beeldend! In de brief komen enkele namen van dienstbodes op "Mariënhof" voor. Zo is er Juffie van Riemswijk en Lady. Maar we weten ook van ene M. van Ladesteijn en Jans van de Voort, die in Ederveen woont. En Jet Nijp, een meisje uit Leeuwarden.

Den Haag, 6 april 1931 2e Paasdag.

Beste Klaasje.

Ja Klaasje, ik ben wel wat laat met mijn schrijven, maar ik had heus eerder geen tijd. En hoe gaat het met je? Zeker wel druk, hè, maar ja, dat kan meevallen ook. Nu, ik ben hier al helemaal gewend. Het is net of ik niet weg geweest ben, dus dat zal wel weer gaan. Ik ben donderdag 's avonds er naar toe gegaan, dus ik had nog drie dagen voor mezelf. Ik ben die dagen bij mijn oudste zuster geweest en ik ging alle dagen naar het ziekenhuis. Het gaat heel goed met hen. Mijn zwager zal er van de week wel uit komen, want hij mag al in de tuin. Ze waren allen heel blij dat ik weer voorgoed in Den Haag ben. Ik had de eerste Paasdag mijn middagbeurt. En hoe is dat met jou afgelopen? Ben jij nog vrij geweest? Hier mag ik alle avonden uit als ik wil, maar de afstanden zijn zo ver, dus dat doe ik niet. Maar het is toch makkelijk. We eten half zeven en ik ben zowat half acht klaar. Hier eten we fijn rustig en we eten flink. Het is een Duits meisje en heel goed, maar ik geloof dat zij hier niet lang zal blijven, want zij gaat naar Duitsland terug. Ze is hier zowat een jaar. Ik heb ook mijn eigen kamer weer met een gaskachel. Wat fijn, want je weet, ik ben kouwelijk en er staat ook een linnenkast op met twee hangkasten. Zeg Klaasje, hoe is het met Mijnheer? Is zijn bui al gezakt? Ik vertelde het hier in Den Haag. Ze spraken er schande van dat hij zijn eigen zo aan durfde te stellen. In de eerste plaats ben ik wel door Mevrouw gekeurd, maar niet door Mijnheer. Maar och, hij had het land dat er geen hulp was. Voor jou is het wel een hele gerustheid dat die sok af is. Nu Klaasje, ik ben blij dat ik doorgezet heb.
Ik heb nu een veel vrijer leven en niet dat gezeur van alles. En hoe gaat het met Juf? Die heeft het zeker wel druk of weet ze soms nu niet klaar te komen? Ik vond het fijn dat ik zo weg kon gaan, want dat had ik zo vast in mijn hoofd. Ik hoop voor jou natuurlijk dat je hulp hebt, maar voor de rest kan het me niet schelen. Laat ze maar eens tobben. Ik schrijf je deze brief maar naar je huis, want anders vind je het misschien vervelend. Wil je allen bij je thuis de groeten van mij doen? Ook aan Gerrit en hoe gaat het met Meeuwis? Denk om de molen, hoor! Nu Klaasje, hou je maar goed, hoor. Laat weer eens wat van je horen. Ontvang vele hartelijke groeten van Jaantje. Klaasje, doe je Lady de groeten van mij?

Op 23 april komt er een briefje van zus Eefje. Maar liefst 22 personen gaan die avond op pad. Naar een zanguitvoering in Ede en de hoed moet wel mee. Het zal wel plaats hebben in een kerkgebouw.

Lunteren, 23 april 1931.

Lieve Klaasje.

Even wil ik je antwoorden op je schrijven. Ik heb het ook wel erg druk, maar zal toch maar gauw even wat op krabbelen Klaasje. We gaan vanavond om kwart voor zeven al uit Lunteren en komen om die tijd bij Van de Berg bij elkaar. Bij goed weer gaan wij met de fiets en anders met trein of bus van ongeveer vijf minuten voor zeven. Dus zorg maar ongeveer op tijd te zijn. Wat je hoed betreft, die zal Gijsje halen en als het kan zal ik die ook meegeven en zo niet dan breng ik hem vanavond wel mee. Ik ben naar Van de Berg geweest en heb plaats voor je besteld. Nu Klaasje, geloof ik dat je het nodige weet, dus bij gebrek aan tijd eindig ik. Je zuster Eefje. Wij gaan met 22 stuks, leuk hè?

Klaasjes zus Gijsje heeft inmiddels dikke verkering met Gerrit Roelofsen.

Gijsje van Harten en Gerrit Roelofsen op 18 april 1931.

Eind april 1931 schrijft Klaasje vanaf "Mariënhof" een brief aan Jaantje van der Weele, de ex-keukenmeid. De brief is niet af. Waar het tweede deel is, is onbekend. Misschien is dit de kladversie geweest, die Klaasje bewaard heeft. Een nieuwe keukenmeid is er nog niet gevonden en Klaasje moet maar als keukenmeid fungeren. Naast haar andere taken als tweede meid. Er vindt een flinke verbouwing en schilderbeurt plaats op "Mariënhof" en dat geeft nogal wat extra drukte. Ook is mevrouw Klaare op 21 april jarig geweest en Klaasje geeft maar liefst drie gulden uit om bloemen voor haar te kopen! Dat is het loon van bijna drie dagen werken. Ook mevrouw De Water, echtgenote van Klaasjes collega, krijgt een flink cadeau van twee gulden vijftig. Ze is erg royaal.

"Mariënhof", 28 april 1931.

Beste Jaantje!

Eindelijk ben ik ertoe gekomen om je eens te schrijven, want je zult wel denken dat ik je helemaal vergeten ben. Maar dat is toch niet zo. Er gaat geen dag voorbij dat ik niet aan je denk. Vandaag hebben Jans en ik het nog over je gehad. Jans is ook al zo druk. Toch zou zij je ook eens gauw schrijven, zei ze. Wij hebben nog steeds geen keukenmeisje gehad en begrijp je wel zo'n beetje hoe alles er nu toegaat hier. Ik moet zogenaamd koken en meteen ook werken, want het is erg druk geweest de hele maand. Al het hele huis vol werkvolk. Hansjes kamertje is veranderd of liever, ze zijn er nu mee bezig. En de keuken zou je haast niet terug kennen, zo prachtig is die geschilderd. En ik heb een mooie nieuwe mat op de vloer. De Water heeft de kachel helemaal opgeschilderd. De eerste dagen hoorde je niets dan "voorzichtig met de verf". Nu, het is ook prachtig. De tafel en stoelen zijn ook weer gedaan. Je weet wel, Marinus is weer hier aan het schilderen. Hij vroeg direct naar jou en verleden week donderdagavond ben ik naar Ede geweest, naar een zanguitvoering. Daar heb ik Gerrit weer eens ontmoet. Die vroeg ook al naar jou. Het is nog dezelfde grappenmaker als altijd. Vandaag hebben de schilders in mijnheer zijn kamer gewerkt en mijnheer bleef in de kamer zitten. Maar het ging nog al in zijn zin. Hij had tenminste de hele boel aan het lachen gemaakt. En wij kregen allemaal taart bij de thee. De speelkamer is ook weer helemaal opnieuw geverfd. Die komt Jans nu donderdag in orde maken. Jans komt elke week meestal drie dagen, maar ook al eens gewoon twee dagen. Deze week denk ik donderdag, vrijdag en ook zaterdagmiddag voor de keuken, want volgende week komt er een keukenmeisje voor noodhulp. Tot hoe lang weet ik nog niet. Ik ben zo benieuwd wat dat zal zijn. Jouw kamertje moet voor haar in orde worden gebracht. Ik kom haast nooit op jouw kamertje. Ik vind het er zo griezelig stil. Bij Ten Ham ben ik al die tijd nog niet geweest als eens even om het een of ander en hij komt ook niet veel hier. Zondag heb ik nog naar de kleine Marietje gevraagd aan Ten Ham, maar het ging heel goed met haar. Gisteren is Juffrouw De Water jarig geweest. Ik ben er nog even geweest na negen uur. Laat hè? Ja, ik moest alles alleen doen. Morgenavond komt Gijsje mij helpen, anders kom ik niet klaar voor de zang. Paasmaandag ben ik fijn uit geweest hoor. De hele familie vertrok om elf uur al. Toen moest ik nog een en ander opruimen en ben ik ook vroeg weggegaan. Goesakoff heeft op het huis gepast 's middags. En om een uur of zes waren Mijnheer, Mevrouw en de kinders terug. Ze hadden in Soest gegeten. Wat was ik blij dat ik gaan mocht. En Jaantje, hoe gaat het met jou? Denk je nog wel eens aan "Mariënhof" met al zijn lief en leed? En hoe gaat het met je zuster en zwager? Liggen zij nog in het ziekenhuis? Je zult het wel heel wat rustiger hebben dan wij hier met al dat gerommel in huis. Zondagmiddag ben ik gelukkig weer vrij. Dan doen mevrouw en Juf alles alleen. Als het moet kan alles, dat zie je maar. Juf is zo druk in de weer. 's Morgens is zij in de keuken voor koffie zorgen en afwassen. Van kasten doen komt nu niet veel. Toch wou zij er maandag weer mee beginnen. Mevrouw haar verjaardag is nogal rustig afgelopen.

Uitgaven in Mei 1931

6 mei	voor zang	f 0,50
6 mei	rolletje zijde	f 0,20
6 mei	koord zijde	f 0,56
12 mei	belasting gedeeltelijk	f 9,00
13 mei	voor handwerk	f 0,78
13 mei	voor snoeperijen	f 1,46
15 mei	zwarte kousen	f 1,95
19 mei	Jantjes verjaardag	f 1,25
21 mei	stop wol	f 0,35
25 mei	een lampje North	f 0,30
26 mei	onderjurk maken	f 0,75
26 mei	een lila lijfje	f 1,25
27 mei	Gijsjes trouwdag	f 5,00
27 mei	verlengen jurk	f 0,90
	te samen	f 24,25

Inkomsten in mei 1931

1 mei	loon	f 40,00
6 mei	verval	f 1,75
20 mei	diner Kruik	f 2,00
	te samen	f 43,75
	uitgaven	f 24,25
	over	f 19,50

Om de hernieuwde vriendschap te vieren gaan Klaasje en Meeuwis op Hemelvaartsdag, 14 mei 1931, een dagje uit met Klaasjes zus Gijsje en haar vriend Gerrit Roelofsen. Er wordt een auto gehuurd en de tocht gaat naar de bossen. Een voorbijganger maakt een foto van de twee stellen.

Op 27 mei 1931 trouwt de jongste zus van Meeuwis, Gijsje, in Ede met Hendrik Jan van Omme. Zij gaan in Otterlo wonen. De dag kost Klaasje vijf gulden voor een cadeau.

Uitgaven in juni 1931

3 juni	voor zang	f 0,50
22 juni	eau de cologne	f 0,75
23 juni	elastiek	f 0,30
30 juni	Gijsje jurk	f 5,00
	te samen	f 6,55

Inkomsten in juni

1 juni	loon	f 35,00
1 juni	fooi	f 0,70
8 juni	van logees	f 1,00
	te samen	f 36,70
	Inkomsten	f 36,70
	Uitgaven	f 6,55
	Over	f 30,15

Hemelvaartsdag 14 mei 1931. V.l.n.r. Gijsje van Harten, Gerrit Roelofsen, Klaasje van Harten en Meeuwis Bouw.

Trouwfoto van Hendrik Jan van Omme en Gijsje Bouw op 27 mei 1931.

Bij de hernieuwde vriendschap met Meeuwis komt ook de briefwisseling tussen Klaasje en Meeuwis weer op gang. Zo ook een briefje van 1 juli 1931, waarin Meeuwis zich excuseert voor zijn priegelhandschrift. Meeuwis woont maar alleen met broer Gijsbert bij de molen in Harskamp en verlangt naar wat meer gezelligheid en vrouwspersonen.

Harskamp, 1 juli 1931.

Lieve Klaasje.
Het is bijna avond, maar ik heb nog net tijd om nog even te schrijven. Iets waar je vast niet op had gerekend. Ik was zondag van plan geweest om te vragen of je allemaal eens hier kwam, maar dit vergat ik. Maar zou het niet kunnen, bijvoorbeeld zaterdag over een week, dus 18 juli? Dan kun je de meisjes op de zang het vast vragen. Dan weten ze het volgende week wel. Maar wil je het liever later doen, dat vind ik ook best. Dan zeg je er maar niks van. Minder prettig nieuws is het met Gijsje. Ze is niet goed en ze heeft de dokter al gehad en nu moet ze de hele week op bed blijven. Waarschijnlijk aan de blaas en nogal pijnlijk, tussen beide overigens gezond. Geen best begin in de trouwdag, vind je wel? Maar we zullen hopen dat het meevalt. De letters zijn weer klein, hè? Maar het meeste zul je er wel uit wijs kunnen worden denk ik. Juf is zeker al terug. Ik ben wel nieuwsgierig hoe ze de toestand zal opnemen en of ze op jou niet kwaad zal wezen. Veel weet ik niet meer te vertellen of het moest wezen dat ik al weer hard naar zondag verlang en je op het ogenblik wel een hartelijke zoen zou willen geven. Nou schatje, doe Jet en Jans de groeten ook maar, en ontvang van mij ook een hele arm vol groeten. Je liefhebbende Meeuwis.
P. S. ik had er niet zo gauw aan gedacht, maar zondag kom je niet thuis als de jongens er zijn. Laten we het dan maar te goed houden tot na je verjaardag. Dan zijn we nog wel eens allemaal bij mekaar om het af te spreken, nietwaar? Nou, lief meisje, dit blad is vol. Dus maken we in gedachten nog een hartelijke afscheid. Daaaaaag.

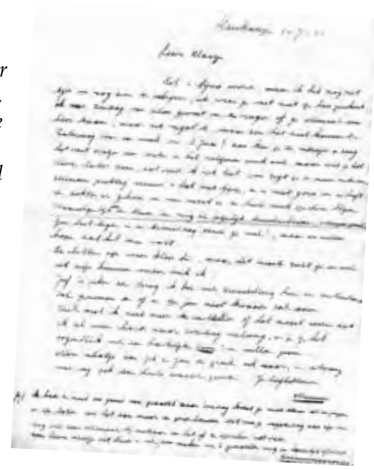

Brief van Meeuwis Bouw van 1 juli 1931.

Bij Meeuwis' moeder, weduwe Hendrika Martina Bouw-Franken op boerderij "Het Heiveld" in De Valk wonen nu nog maar twee zonen, Jacob (Jauk) en Teunis. Ze helpen hard mee om de boerderij draaiende te houden.

Ook dit jaar vergeet tante Aaltje uit Hien Klaasjes verjaardag natuurlijk niet.

Hien, 20 juli 1931.

Lieve Klaasje.

Ontvang op deze uw verjaardag onze hartelijke gelukwensen. Natuurlijk gelden die wensen ook hen die u lief zijn. Wij hopen dat u nog tal van jaren in goede gezondheid mag beleven. Wat is het een tijd geleden dat u bij ons was met Eefje en na die tijd hebben wij niets meer van u gehoord. Gijsje is er wel geweest met de verjaardag van ome Jit, maar anders schrijf je nog wel eens op zijn verjaardag. Hij heeft wel twee dagen de post tegen gelopen. Hij kon maar niets ontvangen. Verder is hier alles nog zo'n beetje hetzelfde. In de Hienschestraat wordt druk gebouwd. Er staan nu al bijna vijf huizen en er wordt nog steeds aangekocht om te bouwen. Wij hebben er niets geen last van, alleen mijn uitzicht uit het hoekje van de keuken wordt mij ontnomen. Nu kijk ik in plaats van op straat tegen een rij nieuwe huizen aan. Bij Van Rekem hebben ze een flinke zoon erbij gekregen. Hij heet Johannis Stevanin, naar zijn vader. En bij C. Hoogakker ook een jongen, die heet Antoon, naar Antje. Je kunt denken dat ze daar blij mee zijn. Hoe gaat het met u en thuis bij vader en moeder? De oompjes hebben het hooi binnen. Wij hebben nogal mooi weer er mee getroffen en nogal niet zo duur. We hebben voor negentig gulden zes goede vrachten hooi, dus dat gaat nogal. Hoe gaat het bij jullie thuis? Heeft vader het ook al thuis? Wij horen helemaal niets van Lunteren. Ik heb het op het ogenblik niet zo druk. Wij hebben van de zomer niet veel keutjes gefokt en maar gelukkig ook, want ze waren zo goedkoop. Maar nu hebben wij er weer elf. Wij hebben ook een vet kalf, dat ook goed wordt. Maar ik geloof dat het ook daarmee niet best gaat. En de melk die wij over hebben gaat naar de fabriek. Karnen doe ik heel niet meer. De boter koop ik, dus kun je wel denken dat ik het niet zo druk heb. Ik ben zo'n beetje door mijn naaiwerk heen, maar dan zijn wij ook zo weer aan de boontjes met het inmaken. Het fruit staat er nog al mooi voor. Kom zelf maar eens zien. Ontvang van ons allen nogmaals hartelijk gelukgewenst met de heugelijke dag en allemaal hartelijk gegroet. Van je liefhebbende ooms en tante Aaltje.

Teunis Bouw, jongste broer van Meeuwis, rond 1931.

De grootste verrassing op Klaasjes 26e verjaardag is de aankondiging van haar verloving met Meeuwis Bouw. Wie had dat een jaar geleden nog gedacht? Op 21 juli 1931 verloven Klaasje en Meeuwis zich voor de tweede maal. Er wordt een nieuwe ring gekocht, want in het kasboekje staan de onkosten. Klaasje betaalt achttien gulden vijftig voor de ring voor Meeuwis. Er wordt stevig getrakteerd. Er is taart voor de familie Klaare op "Mariënhof" en natuurlijk ook voor de gasten van Meeuwis en Klaasje. Meeuwis schrijft in het poëziealbum van Klaasje een lief stukje ter gelegenheid van de verloving.

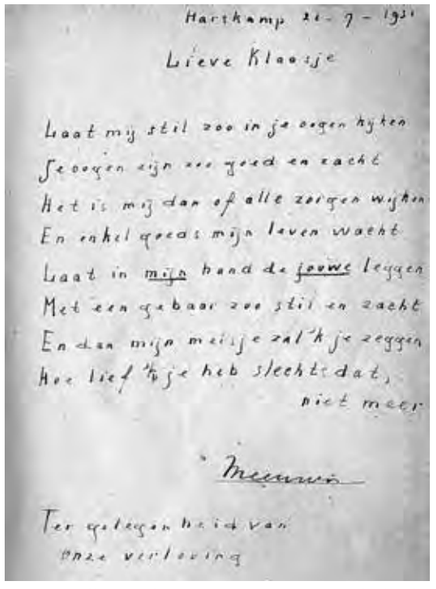

Harthamp 21 - 7 - 1931

Lieve Klaasje

Laat mij stil zoo in je oogen kijken
Je oogen zijn zoo goed en zacht
Het is mij dan of alle zorgen wijken
En enkel goeds mijn leven wacht
Laat in mijn hand de jouwe leggen
Met een gebaar zoo stil en zacht
En dan mijn meisje zal 'k je zeggen
Hoe lief 'k je heb sleechts dat,
niet meer

Meeuwis

Ter gelegenheid van
onze verloving

Poëzie album Klaasje van Harten. Handschrift Meeuwis Bouw 21 juli 1931.

Rond Klaasjes verjaardag komt er ook nog een ongedateerde brief van tante Neeltje Eerbeek, de zus van tante Aaltje. Klaasje is door alle liefdesperikelen zo in de wolken dat ze verjaardagen van vrienden en familie vergeet. Fijntjes wordt ze daar in de brieven aan herinnerd.

Hien, juli 1931.

Beste Klaasje.

Ook van mij hartelijk gefeliciteerd met je geboortedag, hopende dat je deze dag zeer veel jaren mag herdenken. Hoe gaat het met jou en je familie? Nu, ik hoop van goed. Ik ben vandaag hier bij tante Aaltje tot maandag of zondag. Juffrouw Minne heeft al vakantie en is al een week thuis en Netta is met haar mee naar Vlaardingen logeren en komt maandag pas weer thuis. Heb je ook nog een kaart van haar gehad? Ze is ook naar de zee geweest naar Hoek van Holland. Ik krijg maar acht dagen vakantie. Die juffrouw van de hervormde school krijgt aanstaande vrijdag pas vakantie. Die school moet verbouwd worden en dat duurde zo lang eer alles beslist was. Dan gaat zij wel twee maanden, maar dan is de andere zo al weer terug. Die heeft maar drie weken, maar er is niets aan te doen. Ik hoop nog wel voor een paar dagen in Lunteren te komen, dan zullen we elkaar nog wel ontmoeten. In Opheusden ook alles nog bij het oude. Johan is weer aardig goed en fietst overal weer naar toe. Dus dat is nog meegevallen. Kom je ook nog eens van de zomer of heb je niet veel vrij? Netta zei dat je haar verjaardag ook al vergeten was. Hoe komt dat toch Klaasje? Je hebt het zeker wel erg druk tegenwoordig overal mee, niet waar? Nu, veel groeten voor allemaal en een gezellige dag toegewenst. Weet je nog dat ik toen nog eens bij de mulder geweest ben, toen je jarig was? Wat is dat toch al lang geleden. Nu daag. Vele groeten, je liefste Neeltje.

Klaasje vriendin Jet Hoogakker is een trouwe schrijfster. Zoals elk jaar is ze te laat met de verjaardagswensen. Ze weet nog niets van de hernieuwde verkering en verloving van Klaasje en Meeuwis.

Vrijdag 24 juli 1931.

Liefste Klaasje!

Je zult wel vreselijk kwaad op me zijn en daar is dan ook reden voor, want hoelang is het geleden dat je iets bericht van me kreeg en het was mijn beurt om te schrijven. En dan ook nog met je verjaardag niet op tijd te zijn is onvergeeflijk, maar als het enigszins kan dan vergeef me maar. Wees dus nu eerst nog van harte gefeliciteerd met je verjaardag en ik hoop dat het een prettige dag geweest is en dat hij nog menig jaartje keren moge in gezondheid en voorspoed. Ook je ouders, broers en zusters gefeliciteerd en ja, Klaasje, ook Meeuwis? Ja Klaasje, ik ben zo benieuwd of jullie weer tot elkaar zijn gekomen. En ik had je al wel lang eerder geschreven, maar ik heb het o zo druk soms en dan kwam er niets van en zo verliep de ene dag na de andere en was er nog niets geschreven. Hoe gaat het met je en bij jullie thuis met de meisjes en jongens? Met mij wil het niet zoals het wel gewenst zou zijn. Ik ga nog steeds naar Leiden iedere veertien dagen en krijg dan nog spuiten. Aanvallen krijg ik wel niet meer, je weet wel zoals toen jij eens bij ons was. Maar ik ben zo pieperig en kortademig. Ik slaap nu op dekens op de spiraal matras en dekens als hoofdkussen. Maar het helpt nog niet erg, maar ik wil er het beste maar van hopen, hè? De anderen maken het goed, ook pa en moe. Jan heeft ook nog wel last van benauwdheden. Op het ogenblik is hier een meisje uit Katwijk aan Zee gelogeerd, die heeft ook astma en is hier om te proberen of ze hier beter is als aan zee. Ze is negen jaar en een lief speelmakkertje voor Rie. Die heeft nu ook vakantie. Wouter is geslaagd voor het eindexamen H.B.S. met een mooi rapport. Wat hij nu verder doen zal weet ik nu ook nog niet. Het is zo moeilijk een beroep te kiezen, hè, in deze tijd, je weet niet wat het beste zal zijn. Cornelia gaat nog net als andere jaren melken op de polder in Ochten. Kleine Arie van Frans is weer hier gelogeerd vandaag net veertien dagen. Nu gaat hij zondag op maandag weer weg. Het is zo'n lieve vent. We zouden hem haast niet meer kunnen missen. Vandaag is tante Jans jarig. Kleine Maartje en Antoon hebben de kinkhoest. Je weet toch dat ze bij tante Jans een jongetje hebben? Die heet naar mijn moeder. Moe en opa zijn deze zomer nog in Lunteren geweest bij Hermanoom en bij Teunis Termaten, je weet wel, hè? Nu, lieve Klaasje, wil je me gauw eens terugschrijven, want ik ben erg verlangend iets van je te horen. En de groeten van ons allen, ook van mijn ouders aan jullie allen. Met een kus van mij, je vriendin Jet.

Uitgaven in juli 1931

1 juli	in cas	f 92,65
1 juli	satinet	f 0,16
7 juli	boorlint	f 0,08
8 juli	zang	f 0,50
9 juli	postzegels	f 0,25
15 juli	hangertjes	f 0,55
15 juli	ansichten	f 0,20
16 juli	Wijbert tablet	f 0,45
17 juli	onderjurk	f 0,98
17 juli	garen en zij	f 0,47
17 juli	de RING gekocht	f 18,50
20 juli	de REIS zang	f 3,00
20 juli	verdere onkosten	f 2,60
21 juli	de taart voor Mevrouw	f 2,50
21 juli	taart en snoeperijen	f 5,35
30 juli	portret van zang	f 0,30
	samen	f 35,89

Inkomsten in juli

1 juli	loon	f 35,00
2 juli	verval	f 0,84
6 juli	verval	f 0,78
20 juli	van tante Phien	f 1,00
	inkomsten samen	f 37,62
	uitgaven samen	f 35,89
	over in juli	f 1,73

Enkele fragmenten uit hetzelfde notitieboekje van Klaasje geven een beeld van haar dagelijks leven tijdens de periode op "Mariënhof".

Vrijdag 14 augustus 1931
De dag waarop ik voor het eerst van mijn leven hevige (waarschijnlijk) reumatische pijnen heb gehad, zodat ik niet als met moeite kon lopen.

Klaasje heeft ook een receptje bewaard van een middel tegen reumatiek. Hiervoor moet men evenveel rum, slaolie en terpentijn mengen. Of het moest worden ingenomen of op de zere plek gewreven werd, is niet bekend.

Eind augustus komt er nog een briefkaartje van vriendin Jet Hoogakker. Meeuwis en Klaasje zijn van plan een dagje naar Dodewaard te komen om de familie Hoogakker te bezoeken.

Dodewaard 27 augustus 1931.

Liefste Klaasje!

Met dank voor je brief schrijf ik je even het adres van Frans: F.Smaling-Hoogakker, Mollenhutscheweg 215, Hatert, bij Nijmegen. Frans is zaterdag jarig. Wouter, Cornelia en Jan Vink gaan naar haar toe. Ik zou ook wel graag gaan, maar ik durf het fietsen niet goed aan. Het is prettig dat jullie met z'n allen komen en moe zegt dat ze graag heeft dat jij en Meeuwis bij ons komen eten. Zou dat gaan? Schrijf je het dan even? Nu daag. Rie moet naar school en moet de kaart meenemen. Daag. Je liefhebbende Jet.

Uitgaven in augustus 1931

1 aug.	belasting fiets	f 2,50
7 aug.	strengetjes d.m.c.	f 0,26
7 aug.	een potje inkt	f 0,25
8 aug.	(kinders thuis) fooi	f 0,10
11 aug.	verjaardag Mijnheer bloemen	f 2,12 ½
12 aug.	tandborstel, etui en pasta	f 1,25
20 aug.	postzegels	f 0,30
24 aug.	gummi hakjes	f 0,60
24 aug.	een rolletje frujetta	f 0,10
29 aug.	koekjes voor moe	f 0,52
	te samen	f 8,01

Inkomsten in augustus

1 aug.	loon	f 35,00
11 aug.	fooi	f 0,50
21 aug.	verval	f 0,50
	inkomsten te samen	f 36,00
	uitgaven te samen	f 8,01
	over in augustus	f 27,99

Op 6 september 1931, een dag voor haar verjaardag geschreven, komt er een brief van zusje Gijsje. Ze heeft een melige bui en schrijft een rommelige, komische brief. We kunnen er heel mooi een dagje werken als dienstbode uit lezen. Ze is op dat moment in een betrekking in Lunteren, in een huis genaamd "Rommelpot".

Lunteren, 6 september 1931.

Morgen is het de 7e, wist je dat?

Lieve zuster.

Het is hier zondagmorgen en de kinderen liggen vreselijk te schateren in bed en mevrouw slaapt nog denk ik, want ik hoor tenminste niets. Toen ik zelf opeens (doch ook pas uit mijn bed) schrijflast kreeg en ik dacht weet je wat, ik zal eens naar de Bruine Horst schrijven uit een grapje. Wat het weer aan gaat is het hier aller prachtigst. Wel een beetje nat, maar Kazan geeft er niets om, want hij ligt heel rustig voor het huis op de grond. Hoe gaat het met jullie anders? Nog al allen goed gezond, geen pijn in de buik of koude voeten? Ik zal maar denken van niet, want ik reken erop dat je morgen met de ingang van mijn achttiende jaar ook niet gemist wordt en Meeuwis Bouw ook niet. Ja, misschien schrijf ik het woord wel heel verkeerd, maar dat weet ik ook niet. En Jet, is die nog al op d'r lijf of niet zo erg? Vraag maar of ze morgenavond ook komt. Hoe meer zieltjes hoe meer vreugde. Aart komt ook met zijn meisje. Dat wist je zeker wel, hè? En Gijs Veldhuizen en zijn meisje. Dus dat is een hele drukte. Heintje komt misschien ook wel als ze niet bij Teuntje hoeft te zijn. Gisterenavond ben ik mee geweest de muziek afhalen. Gerrit en ik samen.

Lieve Kleine.

Ik zet dat niet uit kwaad hoor maar met een goede bedoeling, dat weet je wel, is 't niet?
Morgen komt mevrouw weer terug, voor de koffie al. Nu ga ik eerst even dekken. Het is kwart over negen, daar komt mevrouw aan. Nu gauw het papier weg, want anders zegt ze soms waarom werk je niet door? Het is al zo laat. En nu gooi ik het tafelkleed dat ik er net heb afgehaald van alle schrik er net zo over in plaats van het tafellaken. Dus nu heb ik tweemaal werk. Afijn, nou gaan we verder. Ik heb vrijdagavond bij Ipenkas, zo wordt hij aan de bond genoemd, maar Boonzaaijer heet

hij eigenlijk (eerst heb ik mevrouw warm water gebracht) een kalf van de koe helpen trekken. Om tien voor elf was ik thuis (niets zeggen hoor). Nu is het vijf minuten voor half twee. Ik heb onderwijl de kinderen aangekleed en de slaapkamers gedaan en weer gedekt, o nee, eerst nog een eindje met de kinderen gewandeld en het laatste eindje gehold, want toen begon het vreselijk te regenen en nu zijn de kinderen weer naar bed. Baby slaapt al. Het is half twee. En mijn papier is bijna vol, dus ik moet er een eind aan maken, ofschoon ik nog wel zo'n papier vol schrijven kan. Maar dat kun je licht als 't je niet schelen kan wat je er op zet. Groeten van die zich noemt je zuster Gijsje van Harten. Nu Klaasje, een stevige zoen van Gerrit en mij, je jongste zusje Gijsje. Daag. En verder allen hartelijk gegroet van de kinderen en mij, Gijsje. De groeten aan Jet.
De Rommelpot, Lunteren.

Hoofdstuk 15

Donkere wolken boven “Mariënhof”

Aan het einde van de zomer van 1931 beginnen zich donkere wolken boven “Mariënhof” af te tekenen. Het zijn zware tijden. Er is een wereldwijde economische crisis met veel werkloosheid. Blijkbaar gaat dat aan “Mariënhof” niet voorbij. Ook de familie Klaare moet personeel ontslaan. Rentmeester Leendert Kruik kan niet anders dan snoeien in het veel te royale personeelsbestand op “Mariënhof”. De tuinman meneer Ten Ham moet eruit. Blijkbaar heeft Klaasje haar betrekking ook zojuist opgezegd bij mevrouw Klaare. De reden? Misschien haar komende huwelijk. Maar dat duurt nog even. Misschien haar reumatiek? Hoogstwaarschijnlijk is de familie Klaare ook tegen Klaasje onredelijk en onvriendelijk geweest. In ieder geval is mevrouw Klaare er niet blij mee. Volgens onderstaande brief van de al eerder ontslagen keukenmeid Jaantje van der Weele krijgt tuinman Ten Ham de schuld van Klaasjes vertrek. Zou de familie Klaare een stok hebben gevonden om te slaan? Jaantje heeft enige tijd bij Klaasje en haar ouders op “Het Middelstuk” in Lunteren gelogeerd. En tijdens de logeerpartij heeft Jaantje flink op Klaasje ingepraat over de toegenomen spanning op “Mariënhof”. Uiteindelijk krijgt Jaantje Klaasje zover dat ze haar betrekking opzegt. Dienstbode Juffie van Riemsdijk is Klaasje al voorgegaan en inmiddels vertrokken.

Den Haag, 12 september 1931.

Beste Klaasje.

Wat was ik vanmorgen verrast met je brief. Nu ik bedank je er wel voor, hoor. Ik had heel wat te lezen en het was me een uitzoekerij. De post kwam voor achten en ik zou juist mijn straat en ramen gaan doen, maar dat is in de steek gebleven en ik heb dat na het ontbijt maar gedaan. Ik ben vrijdagavond negen uur thuis gekomen. Mevrouw was weer blij dat ik er was. Nu, ik heb fijne vakantiedagen gehad, maar de laatste dagen was het weer niet zo mooi. Wat heb ik het leuk gehad in Lunteren. Wil je wel geloven Klaasje, dat ik er wel had willen blijven? De familie Ten Ham vind ik toch zulke beste mensen. Ik vind het toch zo verschrikkelijk voor Ten Ham dat het zo afloopt. Het was toch heus iemand die niemand iets in de weg legt en altijd stond hij toch klaar voor een iedereen. Je kunt het hem goed aanzien, want hij is reuze afgevallen. Nu, ik hoop dat het hem goed mag gaan als hij van “Mariënhof” af is. Ik moet er steeds aan denken, want wie weet wat hij nog te horen krijgt eer dat hij daar vandaan is. Was de tijd maar vast om voor hem, want hij kan toch geen goed meer doen. Wat laf dat hij de schuld krijgt dat jij weggaat. Het is wel een wonder dat ik er de schuld niet van krijg, maar ze durven zeker mijn naam niet meer te noemen. Nu Klaasje, dat kan ik me wel indenken dat het heel wat voor je geweest is om je dienst op te zeggen, maar heus, je zult blij wezen als je er eenmaal weg bent, want wat heb je op zo’n manier aan je leven. Die mensen werken op je zenuwen. Je moeder was zeker wel blij dat ze het hoorde en Meeuwis, wat zei die er wel van? Vond hij mij niet een beetje te bazig?
Ja Klaasje, ik doe het voor het bestwil voor je zelf. Want je weet toch zelf hoe ze mij getart hebben. Er deugde van mij toch ook niets. Ik denk er nog dikwijls aan, vooral die acht dagen toen jij met vakantie was. Je zou heus wel een dagboek kunnen maken van “Mariënhof”. Maar ja, voor ons is het nog niet zo erg, maar zo als voor Ten Ham die had het toch altijd goed naar zijn zin en die is getrouwd en vooral de tegenwoordige tijden zijn niet zo best. We zullen maar hopen dat hij er voor beloond wordt wat ze hem nu misdreven hebben. Heeft Juf ook een horloge meegekregen toen ze wegging, zoals juffrouw Van Veelen? Wat zegt Lady er toch wel van, want die was er net. Ik had haar nog zo graag eens gezien. Enfin, ik zal haar nog wel eens schrijven. Zeg Klaasje, wat dom van mij om die kaart van Jans naar “Mariënhof” te sturen. Dat heb ik vast in gedachten gedaan, want je begrijpt toch wel dat ik zo iets niet doen zou. Ik heb maar één kaart naar “Mariënhof” voor jou gestuurd en de rest naar je huis. Afijn, er was toch niets op geschreven. Wat jammer voor je moeder dat ze zo tobben moet. Het is te hopen voor haar dat ze maar spoedig beter is, want reumatiek is akelig, vooral met slecht weer. Wat hebben we toch zitten praten bij je thuis, echt gezellig. Jammer dat het zo gauw om is. Nu krijg je zeker geen vakantie, nu je weggaat. Wat leuk van Jet dat ze er ook bijgeschreven heeft. Ik vond het jammer dat ik haar zo weinig heb gesproken. Toen ik dinsdag ‘s morgens naar de trein ging heb ik Bertha nog gesproken. Dat heeft ze zeker wel gezegd. Nu Klaasje, ik hoop dat het niet bij die ene brief blijft en zo gauw als je thuis bent, schrijf je mij maar eens hoe het afscheid was. Arm meisje wat er voor jou in de plaats komt. Afijn, dat zal wel van korte duur zijn. Die Jans kan daar nog komedie beleven. Nu Klaasje, heel veel groeten aan je moeder en vader en je broers en zusters en ook aan Meeuwis en in het bijzonder voor je zelf. Van Jaantje.

Jaantje van der Weele reist daarna eens flink het land door en stuurt Klaasje nu en dan een kaartje.

Kinderdijk, 21 september 1931.

Beste Klaasje.

Nu zit ik alweer ergens anders, maar het weer is niet zo mooi meer. Ik heb in Lunteren reuze gezellige dagen gehad. Hoe gaat het met je? Hoe is het gegaan op “Mariënhof”? Ik ben er wel benieuwd naar. Schrijf je eens? Ik vond het leuk dat ik Jet nog gezien heb. Bertha sprak ik toen ik al naar de trein ging. Nu Klaasje, vele groeten aan je moeder en vader en Meeuwis en aan al de andere kennissen. Nu Klaasje, nogmaals mijn groeten voor jou en Jet. Schrijven jullie mij eens? Nu, dag hoor, van Jaantje.

Een brief van tante Aaltje geeft meer duidelijkheid over de spanningen op “Mariënhof”. Blijkbaar heeft Klaasje aan tante Aaltje een en ander geschreven. Mevrouw Klaare heeft Klaasje stevig op het hart getrapt. Wat zal ze Klaasje beloofd hebben? Waarschijnlijk was het plan dat Klaasje mee zou gaan op reis naar het buitenland, samen met mevrouw Klaare. In Klaasjes kasboek vinden we namelijk de aankoop van een nieuwe tandenborstel met etui en tandpasta op 12 augustus. Op het laatste moment gaat de reis voor Klaasje niet door.

Kaart Jaantje van der Weele van 21 september 1931.

Hien, 24 september 1931.

Lieve Klaasje!

Je brief hebben wij gisterenmorgen ontvangen en daar uitgezien dat bij u alles nog al goed is, hoewel moeder nogal erg reumatiek schijnt gehad te hebben. Gelukkig Klaasje, dat het nu weer een beetje beter wordt en daar is niet veel aan te doen als maar warm kleden. Ik zou het ook niet mooi gevonden hebben van mevrouw. Eerst beloven en dan vlak voor de tijd als alles afgesproken is weer alles in de war sturen. Als het haar gebeurd was toen ze alles klaar had voor de reis naar het buitenland, dan zou ik het ook wel eens hebben willen zien.
Maar zulke mensen denken altijd maar aan zichzelf en houden heel geen rekening met een ander. Maar het is voor jou zo erg niet, want als het op een betrekking aan komt, die kun je best krijgen. Zo iets als Eefje of Bertha dat zou ik veel liever doen. Je komt eerst maar een poosje bij ons logeren en als Meeuwis zin heeft dan kan hij u weer terughalen. Wij hadden vader en moeder ook al eens tegen gezien. De reis over Rhenen is makkelijk genoeg, dan kunnen ze om tien of elf uur al hier zijn. Maar op het ogenblik zijn de oompjes verschrikkelijk druk. Wij hadden het zo graag in begin van september gehad, toen was er in het geheel geen drukte. Maar nu met het plukken van het fruit en het rooien van de aardappels, alles komt tegelijk. En oom Gerrit wil het beslist allemaal doen zonder hulp. Ik heb het nog aangeraden, maar hij zegt: wat ikzelf enigszins kan geef ik geen geld voor uit. Verder is hier alles nog zo het oude. Ik heb van deze zomer nogal veel last gehad van erge opstijgingen naar mijn hoofd en veel last van niet kunnen slapen. Vooral als ik een beetje meer drukte heb als gewoonlijk. Een paar mensen gelijk dat gaat wel, maar dan moet u maar eerst komen en dan de anderen maar eens twee voor twee. Dan heb ik gedurig wat en dat is voor mij beter. Jet is weer vreselijk benauwd geweest, zodat ze bij haar moeder bewusteloos in de arm lag. Ze is voor mij een japon aan het maken. Nu Klaasje, je schrijft wanneer je komt.
Vele groeten van je ooms en je liefhebbende tante Aaltje. Groeten aan vader en moeder en wij wensen haar beterschap toe, hoor. En ook de groeten aan Meeuwis en de andere broers en zusjes.

Dan komt er een briefje van Meeuwis. Klaasje heeft, zo lezen we hieruit, zelf ontslag genomen op “Mariënhof” en verlaat eind september het landgoed. Het is al enige tijd niet meer zo plezierig werken geweest op “Mariënhof”. Meeuwis is er blij mee en een huwelijk met Meeuwis is zeker in het verschiet. Waarschijnlijk weet mevrouw Klaare Klaasje toch te overreden om nog een maand extra te blijven, want uit latere brieven weten we dat ze begin november 1931 echt vertrekt.

Uitgaven in september 1931

4 sept.	telefoon	f 0,10
5 sept.	chocolade	f 0,30
7 sept.	Gijsjes verjaardag	f 5,25
9 sept.	bruiloft Jors Blankestein	f 2,00
17 sept.	Hansjes verjaardag	f 1,00
25 sept.	jurk vermaken	f 5,25
28 sept.	wol voor spaarpotje	f 0,17
29 sept.	Bébé popjes	f 0,30
29 sept.	wol voor eierenwarmtjes	f 0,13
	uitgaven te samen	f 14,50

Inkomsten in september

5 sept.	loon	f 35,00
4 sept.	Jan en Goef	f 2,50
4 sept.	verval	f 0,59
26 sept.	vader Kruik	f 0,33
	inkomsten te samen	f 38,42
	uitgaven te samen	f 14,50
	over in september	f 23,92
	de zang van twee maanden	f 1,00
	over september	f 22,92

Harskamp, 30 september 1931.

Schat.

Even wil ik de tijd nemen om je te feliciteren met je thuiskomst en je vragen of het gelegen komt dat ik zaterdag kom in plaats van vrijdag, want ik heb een uitnodiging ontvangen van Ede, van de bond van jongelingsvereniging, om de bondsvergadering bij te wonen, vrijdagavond zeven uur. En daar wilde ik wel graag naar toe om de sprekers eens te horen. En zaterdagavond is het bestuursvergadering, zoals ik al gezegd heb, maar dit zal ik er maar aan geven, want het is niet zo erg al ben ik daar niet bij. Komt het niet uit dan hoor ik het wel, hè? Dan wachten we tot zondag. Ingesloten is een momentopname van de molen. Die achter de wagen rechts staat is Jan Hulleman, de andere een knecht van Knottenbeld. Wij waren toevallig geen van beiden thuis, anders wel aardig, hè? Deze week zal je anders wel vreemd voorkomen, daar je al zo lang op "Mariënhof" geweest ben. Ik hoop maar dat je er eigenlijk toch maar blij om bent dat dit achter de rug is. Ik in alle geval wel, hoor. Veel nieuws weet ik ook niet meer te vertellen en besluit dus maar te eindigen met je de hartelijkste groeten te doen toekomen en ontelbare zoenen van je liefhebbende Meeuwis. Daag.

Waarschijnlijk in de herfst van 1931 wordt onderstaand menu op "Mariënhof" geserveerd. Behalve Klaasje, die dient, is ook zus Gijsje erbij aanwezig. Dat kan te maken hebben met het gebrek aan personeel of het verloop van personeel op "Mariënhof". Gijsje zal wel op afroep beschikbaar zijn geweest. Het menu is zeer uitgebreid!

Menu voor gasten van "Mariënhof"

	Spijzen	**Dranken**
I	**Voorgerecht** (naar voorbeeld de bordjes garneren) (visborden en visbestek) Hille beschuit belegd met sardines; zalm; paling (gefileerd); aardappelenslaatje gegarneerd met ansjovis of geraspte wortelen; komkommer; tomaten; kropje sla; mosselen; schijf meloen bestrooid met basterd suiker	Champagne (K)
II	**Soep** (Binnen opscheppen – Gijsje) (ronddienen – Klaasje) (sherry inschenken – Klaasje)	Sherry (K)
III	**Pasteitje** (ronddienen) (kleine vork en klein mes)	sherryglaasjes afruimen
IV	**Kalfstong** (groot bestek) Witte bonen – spinazie – saus (samen binnen dienen)	St. Emilion (W)
V	**Ragout van konijn** (groot bestek) Appelmoes – preisselberen Gekookte aardappel (ook samen binnen dienen) (compote schaaltjes en lepeltjes links plaatsen) Alle glazen behalve 't champagneglas afruimen – onderborden afruimen – dessertborden geven – in de vingerkommen een goudsbloem laten drijven.	St. Emilion
VI	**Taart en fruit** (witte en blauwe druiven) (fruitmes en fruitvork) Kaasschotel (in 't midden van de schotel boter; daaromheen 3 soorten kaas, fijn gesneden plakken roggebrood, Hille toast)	Champagne (K)
VII	**Dessert** Mokka (groot blad met 't benodigde aantal koffiekopjes; zilveren melkkannetje; koffiekaraf; suikervaasje) Kannetje kokend water Likeurglaasjes (cognac; triple sec)	Likeur

Er komt nog een brief van Jaantje van der Weele, de ex-keukenmeid. Dit geeft nog meer onthullingen over de verwikkelingen op "Mariënhof". Tuinmansgezin Ten Ham moet vertrekken door een of ander akelig voorval. Ze moeten de boerderij op het landgoed die ze bewonen verlaten.
Boer Gerrit Liefting gaat met zijn vrouw en zoontje Wim naar de leegkomende boerderij. Jaantje is ook erg benieuwd of Klaasje nu inderdaad weg is van "Mariënhof". De familie Klaare is in september 1931 dus toch op reis gegaan, maar zonder Klaasje!

Den Haag, 10 oktober 1931.

Beste Klaasje.

Nu kan ik het niet langer uithouden, Klaasje, om reden dat ik erg nieuwsgierig ben hoe of jij het maakt. In de eerste plaats hoe gaat het met je moeder en je vader? Maken zij het goed en is je moeder weer wat beter? En vertel eens Klaasje, ben je nu werkelijk weg bij Klaare? Nu, ik hoop voor je dat je er niet meer terug zult gaan en dat je er voor je zelf geen berouw van hebt, want daar hebben ze jou nu niet altijd zo netjes voor behandeld. Want ze gebruikten jou echt voor voetveeg. Je hebt nu zeker wel een heerlijk vrij leven, wat zal dat een getob worden op "Mariënhof". Je trekt je eigen er maar niets van aan. Ik lach er om. Ik heb het best, maar zoals voor Ten Ham, ja voor hun vind ik het erg, want die zijn getrouwd en je weet wel wat je hebt maar niet wat je krijgt. Ik kreeg verleden week de laatste brief van "Mariënhof". Nu Klaasje, ik kan je dan wel zeggen, het huilen stond mij nader dan het lachen.
Want zoals Ten Ham toch altijd daar zijn best heeft gedaan en dan tenslotte de benen moet nemen. Ik vind het gewoonweg verschrikkelijk. Ze zouden me gauw schrijven als ze eenmaal in Voorthuizen zaten. Maar ja, dat zal zo gauw wel niet zijn, want ze zitten natuurlijk in een erge herrie. En Liefting gaat naar de boerderij, hè, wat een veranderingen, hè Klaasje? Van Lady kreeg ik een maandag een brief. Ze was deze keer maar niet op "Mariënhof" geweest omdat ze de stad uit zijn. Je kunt ervan op aan, Klaasje, als mevrouw weer thuiskomt, dat ze de bokkepruik wel op zal hebben. Ik beklaag dat nieuwe meisje. Weet jij al wie of dat is? En hoe gaat het met Jet?
Haar tijd schiet ook op. Ik zal er een briefje voor haar bij doen, misschien komt ze nog wel bij jou. En hoe gaat het met Meeuwis? Hoe komt het eigenlijk dat je niet schrijft? Je had het toch beloofd of kom je nog naar Den Haag? Voor veertien dagen terug zijn Jo ten Ham en Marie ten Ham bij mij geweest. Ik wist er niets van, leuk hè? Ik heb van de week een mooie hoed en mantel gekocht. Nu Klaasje, ik hoor nu wel eens gauw wat van je, hè? Doe je allemaal de groeten van mij en wees zelf van mij met Meeuwis hartelijk gegroet. Je vader en moeder ook hoor. Ik zou zo graag zelf eens komen. Nu dag Klaasje.
Van Jaantje.

Blijkbaar heeft Jaantje ook een brief geschreven aan Jet, een andere dienstbode op "Mariënhof". Maar Jetske Nijp is juist vertrokken naar Friesland. Ook zij heeft de dienst bij de familie Klaare opgezegd. Zo is onderstaande brief in het bezit van Klaasje gekomen en krijgen we een nog completer beeld van de gebeurtenissen aan het einde van Klaasjes periode op "Mariënhof".

Den Haag, 10 oktober 1931.

Beste Jet.

In de eerste plaats, Jet, wil ik even wat van mij laten horen, hoewel ik helemaal niet weet of je nog op "Mariënhof" bent. Maar dat geloof ik wel, hè, want je zou toch immers de 28e weggaan? Je hebt nu zeker wel een rustig leven nu zij weg zijn, maar de pret is haast gedaan, hè? En Klaasje is dan toch eindelijk weg, nu die zie ik er wel weer terug hoor, want die had er best weer spijt van toen het eenmaal zover was en als dat mevrouw komt te horen, nu als ze dan weer zonder zit dan gaat ze weer om Klaasje en dan doet Klaasje het weer. Maar ik verklaar haar voor gek en wat jij? Verleden week kreeg ik de laatste brief van Ten Ham van "Mariënhof". Och Jet, wat had ik met hen te doen. Ik hoop tenminste maar dat het hen goed mag gaan in hun nieuwe omgeving, want dat komt Ten Ham toe. Want die heeft altijd reuze zijn best gedaan voor "Mariënhof". Ik kan me nog niet indenken dat mijnheer zo kon zijn, want die was altijd erg op Ten Ham. Hij prees hem altijd erg, maar zo zie je. Nieuwe heer en nieuwe wetten. Zeg Jet, ben je al geslaagd voor een betrekking en je verloofde, hoe is het daarmee? Waar is hij nu? Toch zeker niet meer bij Rutgers hè? Toe, schrijft eens gauw ook waar je naartoe gaat, dan zal ik je ook weer eens schrijven. Zeg Jet, Jans is toch niet ziek? Ik hoor maar niets van haar. Van Lady heb ik van de week ook een brief gehad. Die zal het ook wel vreemd vinden als zowat alles weg is. Zeg Jet, ik gun ze de pret. Dan houdt ze de familie Kruik maar bij haar in huis. Dat loopt toch ook verkeerd. Heb maar geduld Jet. We zullen nog wel meer te horen krijgen. Nu Jet, het spijt me wel dat ik nooit in de gelegenheid zal zijn om je te spreken. Laten we het dan maar eens per brief doen. Wie weet of we elkaar nog niet eens zien. Ontvang de vele hartelijke groeten van mij ook aan je verloofde en schrijf maar eens gauw hoor. Je houdt je maar goed hoor. Vele groeten van Jaantje. Zeg Jet, wil je Jans mijn groeten doen en ook haar man?

De volgende brief van Jaantje geeft nog meer achtergronden van het leed op "Mariënhof" in de crisisjaren. Jaantje neemt geen blad voor de mond en geeft Klaasje een flinke veeg uit de pan. Jaantje verwijt haar een slappe houding, omdat ze toch nog even op "Mariënhof" blijft. Echter, begin november is Klaasje weg van "Mariënhof"! Er wordt gesproken over Tuti, dat is mevrouw Kruik.

Den Haag, 24 oktober 1931 zaterdag.

Beste Klaasje.

Wel bedankt hoor voor je reuze brief. Het heeft wel lang geduurd maar dat is ook geen wonder, vooral als je aan zo'n brief moet beginnen, dat kost tijd. Nu Klaasje, daar keek ik niets vreemd van op, dat je nog op "Mariënhof" was. Want dat had ik wel zo half gedacht. Ik dacht eerst nog Klaasje is zeker uit logeren, omdat ik niets hoorde. Maar toen je brief kwam was het raadsel opgelost. Maar Klaasje, ik wil je dan wel zeggen dat ik er niets van geloof dat Tuti dat eerst aan mevrouw heeft gevraagd om jou te houden.
Dat is natuurlijk weer iets van mevrouw geweest, die zal wel tegen Tuti gezegd hebben voor ze wegging, vraag jij maar aan Klaasje of ze langer wil blijven, want ze had natuurlijk niemand voor ze wegging en ze zal zo makkelijk ook niemand krijgen, daar weet Tuti wel van mee te praten. Ik vind het van jou een goedheid dat je blijft, maar ik had het toch niet gedaan als ik jou was, want van jouw goedheid maken ze misbruik en jij had de eer aan jezelf gehouden. Want als ze iemand had gehad, dan had ze je laten gaan. Hoe heeft ze altijd met je gedaan en zo doet ze met allemaal. Die Tuti daar moet je ook niet te veel van verwachten, want dat is ook een huichelaarster met mevrouw. Ze praat van mevrouw en met mevrouw, heb ikzelf ondervonden. Dan zou ze er nu haar eigen niet zo netjes ingedraaid hebben. Maar ook daar komt wel weer eens een eind aan. Wat bespottelijk om haar eigen zo aan te stellen, dat ze door Kruik naar boven gedragen moest worden. Het is om te gieren. Wat verbeeldt ze d'r wel of ze mevrouw zelf is. Ze stamt ook maar af van een boerenfamilie. Ja Klaasje, ik kan zo iets niet uitstaan, maar laat ik er maar over uitscheiden. De tijd zal het wel leren. We horen er wel weer van. Nu, ik kan me best indenken dat Jet naar de laatste dagen verlangt. Ik ga me eigen maar na. Ik vond het vreselijk de laatste tijd daar. Ze zijn toch verplicht om Jet naar het station te laten brengen. Mevrouw lijkt wel niet wijs om na de afwas iemand weg te laten gaan die nog zover weg moet. Of gaat ze naar jouw huis? Die nieuwe keukenmeid dat wordt ook niets. Je zult eens zien hoe gauw die weg is. Ze moeten maar goed gaan tobben, dan hebben ze hun verdiende loon en ik gun ze de pret. Gelukkig dat het met je moeder weer wat beter gaat. Hoe komt het dat Gijsje thuis is? Is ze nu helemaal daar uit die betrekking? Afijn, je moeder heeft weer hulp aan haar.
Van de week heb ik een brief van Riek gehad. Wat een veranderingen nu weer. Zolang als het goed gaat. Van Ten Ham kreeg ik verleden week een brief. Ze hebben het best naar hun zin en hebben een mooi huis. Ze schreven dat ik maar eens gauw moest komen kijken. Nu, ik ben blij dat hij nu ook maar eenmaal van "Mariënhof" af is, want het was toch altijd maar een gebonden leven en zoals ze de mensen altijd na zitten. Al heeft hij dan nu een boterham minder, maar dan is het leven toch ook zo veel plezieriger en zoals ten Ham, die had het zijn eigen erg aan getrokken. Dat kon je goed aan hem zien. Dus ik hoop maar dat het goed blijft gaan met hun. Ik ga hetzij met de kerstdagen of anders oud en nieuwjaar naar hen toe, want ik ben wel benieuwd hoe of ze daar wonen. Verleden week maandag was Ten Ham jarig. Ja Klaasje, we hebben daar wel een leuke tijd gehad, maar op het laatst was er niets meer aan. En nu zal er wel helemaal niets meer aan zijn. Ik ben tenminste blij dat ik toen maar doorgezet heb. Ik zou er ook niet meer terug willen. Ik vind het wel prettig te horen dat ze nog zo zijn met het eten. Dus toen lag het toch niet aan mij. Het zijn een paar vervelende mensen. Ook als je het geld hebt, dan kun je praats ook hebben. Hoe is mijnheer tegenwoordig? Is hij nog zo vervelend of is hij anders geworden? Maar dat zal wel niet. Dat was ook plagen van mevrouw om Jet niet te laten gaan die avond. Weet je nog wel dat ze met jou ook zo gedaan heeft? Die buien die raakt ze maar niet kwijt. Het is wel een wonder, Klaasje, dat je geen herrie met De Water krijgt, dat je niet meer bij hem komt. Afijn, dat vond ik ook altijd een nare vent.
Die heeft het nodige ook wel van afgedaan om de mensen daar dwars te zitten. Want hij zat altijd te schimpen op iedereen daar. Ik kon dat gewoonweg niet uitstaan van hem. Hoe is hij nu tegenover de familie Kruik? Och, hij zal nu wel een toontje lager zingen, want hij begrijpt wel dat hij het toch niet winnen kan en dan heeft hij nog kans dat hij ook weg kan gaan, want dat doen ze gerust. In Den Haag kon hij Tuti niet uitstaan en had altijd ruzie met haar. Afijn, in zijn hart verwenst en vervloekt hij haar wel. Wil je aan Jet vragen, Klaasje, als ze op streek is, of ze mij dan eens schrijft? Zeg Klaasje, ik heb ook een nieuwe mantel gekocht, een bruine met grote bontkraag, heel donker en ook een hoed. Wat doe je nu? Blijf je nu zo lang tot dat je denkt te trouwen?
Je mag wel opschieten, anders heb je nog kans dat ik eerder getrouwd ben als jij. Ja Klaasje, ik kan een huwelijk doen, maar ik kan er maar niet toe besluiten. Die persoon heeft al in mei geschreven en nu vrijdag kreeg ik weer een brief. Ik ken hem helemaal niet en weet ook niet wie of het is. Dus daar hoor je wel meer over of het doorgaat. Het moet geloof ik een controleur zijn aan de posterijen. In zijn vorige brief schreef hij al dat hij een salaris had van fl. 320 in de maand. Ik kan zoiets zo slecht geloven, maar we zullen afwachten. Je weet niet hoe of een dubbeltje rollen kan. Nu Klaasje, ik hoor nog wel eens wat van je en je tobt je maar niet af, hoor. Wil je je vader en moeder de groeten doen van mij? Ook je zusters en Gerrit en vooral Meeuwis en wees jij ook in het bijzonder van mij gegroet. Ook Jet en Jans. Ik zal je ook nog schrijven hoor, dus Klaasje, je denkt nog wel eens om mij, hè? Nu dag Klaasje, nogmaals heel veel groeten en het beste van Jaantje.
Ik hoop niet dat je boos op mij bent dat ik deze brief heb geschreven, maar het is de waarheid. Jij laat heus een loopje met je nemen.

Een zeldzame brief van Klaasje aan Meeuwis laat iets zien van haar laatste dagen op "Mariënhof". Klaasje heeft zich inderdaad door mevrouw Klaare laten overhalen nog de maand oktober door te werken. Maar omdat ze geen goed nieuw personeel heeft gevonden en er begin november nog wat gasten zijn uitgenodigd, blijft Klaasje ook nog een weekje in november. Ze krijgt er een flinke fooi voor. Er komt nota bene een oude Duitse dienstbode om in het personeelstekort te voorzien.

"Mariënhof" 29 oktober 1931.

Liefste Meeuwis!

Je zult wel denken dat ik de hele week nog geen postpapier heb gehad net als verleden week. Nu hoor, papier genoeg maar nu weer geen tijd voor vanavond. Nu kan ik het niet langer uithouden en moet je eerst schrijven, want eigenlijk moet ik nog strijken ook, maar dat kan misschien straks nog wel. Lieve Meeuwis, ik heb het vandaag zo slecht naar mijn zin, zo helemaal alleen hier te zijn valt niet mee. Jet is gisterenmorgen weggegaan wat ik erg jammer vind, want nu is 't al niet beter. De Water bracht Jet weg en bracht een ander meisje mee. Ik wist niet wat ik zag toen zij de auto uit kwam stappen. 't Leek mijn grootmoeder wel, zo'n oud zieltje. 't Is een oud Duits mensje waar je gewoon haast niet mee kunt praten.
Je wordt er moe van haar vragen te beantwoorden. Mevrouw praat Duits met haar, die hindert het niet zo en 't oude mensje schiet niet op. Als ik niet op stond van tafel waren wij misschien om tien uur nog aan 't afwassen. Nu zoals het op het ogenblik is dat houd ik niet lang uit. Toen ik zo even boven alleen op mijn kamertje was dacht ik was Meeuwis maar bij mij, dan was ik niet meer zo alleen. Ik voel mij vandaag zo alleen hier temidden van al de vreemde mensen waar je niets aan vertellen kunt. Daarin mis ik echt Jet. Als je dan kwam eten of thee drinken kon je samen even gezellig praten over alles en nog wat, maar nu heb ik niets van dat alles. En nu verlang ik heel erg naar jou. 'k Hoop dat het een beetje overgaat, anders hou ik 't niet uit tot zondagmiddag. Waarschijnlijk ben ik dan nog hier. Mevrouw heeft nog nergens over gesproken met mij. 'k Weet niet wanneer je dit briefje zult ontvangen, want de brief gaat morgenochtend pas weg. Morgenavond ben ik alleen thuis met dat oudje. Meneer en mevrouw zijn naar de bioscoop in Ede op "Reehorst". Als het mooi weer is, kun je dan niet een poosje bij mij komen, anders had ik naar Veldhuizen gegaan de jarige feliciteren. Dat kun jij dan meteen doen, maar als het haast niet kan of het is geen mooi weer, dan moet je het maar niet doen, hoor, want och jij hebt er niet veel aan. Alleen ben ik weer een beetje beter tevreden. Ik vind het fijn als je komt, hoor, maar kun je niet is het ook goed. Dus, schat, je moet zelf maar eens zien hoe het uitkomt. Zaterdagavond als het even weer is, ga ik naar huis toe, anders naar Heintje en Wim. Dat is niet zo ver om te fietsen. Je zult wel zeggen 't is je eigen schuld dat je 't nu zo slecht naar je zin hebt, waarom ben je niet weggegaan, maar ja, dat gaat wel weer over als jij eerst maar weer eens bij mij geweest ben. 't Is nu ook zo lang, veertien dagen kun je wel zeggen. Veel te lang eigenlijk, niet waar? Ik hoop zondagmiddag vroeg genoeg te zijn voor de kerk. Nu, lieve Meeuwis, ik ga eindigen, want ik moet nodig beginnen met strijken. Als je niet komt, zie ik 't wel, hoor. Daag! Ontvang vele groeten en zoenen van je meisje Klaasje.

Er komt een kaart van de zojuist vertrokken dienstmeid Jet (Jetske Nijp), die inmiddels weer naar haar ouderlijk huis in Friesland is gegaan, samen met haar verloofde Henk Zijlstra. De oude Duitse dienstbode noemt ze "moe". Ook blijkt dat mevrouw Klaare Klaasje uit haar vertrouwde kamertje heeft gezet. Klaasje heeft het kamertje van de vertrokken Jet moeten betrekken en die is duidelijk minder fijn.

Leeuwarden, 29 oktober 1931.

Beste Klaasje.

Zoals we afgesproken hadden zou ik je direct schrijven. En dat zal ik nu ook maar doen. Ik kwam in Utrecht om half elf aan. En tot mijn grote verbazing stond Henk aan de trein, wat ik natuurlijk fijn vond. Hij was er ook al geweest om half tien, maar om half elf is hij stiekem gegaan. Toen heb ik hem naar de kazerne gebracht. En tot mijn grote vreugde mocht hij mee, wat ik natuurlijk fijn vond. Ik ben de stad ingegaan en om half een heb ik hem weer afgehaald. Het was anders een reis, hoor. Ik was doodop toen ik thuiskwam. Het was me een thuiskomst. Mijn broer stond aan de trein en mijn moeder stond me bij de deur al op te wachten.
Ik had het moeilijk om me goed te houden, maar het liep nogal goed af. Het was me een geklets en een gepraat. Nu Klaasje, je bent heel wat over de tong gegaan bij ons thuis. Ik moest vooral de groeten van mijn moe doen aan je en ook aan je ouders hoor. Ik heb natuurlijk alles thuis verteld en dat ik in de sloot hebt gezeten dat heb ik ook verteld. En mijn moeder zat maar "je had best kunnen verdrinken". Ik moest er zelf om lachen. Heeft mevrouw nog iets gezegd en hoe is het met moe? Kun je een beetje met haar opschieten? Het valt anders niet mee om haar te verstaan. Nu Klaasje, je tijd schiet ook op, hè, of blijf je weer? Als ik jou was zou ik nu maar door de zure appel heen bijten. Zo mooi behandelt ze jou ook niet om je van je eigen kamertje af te sturen. Het valt niet mee op mijn kamertje. Het was er altijd zo koud en jij had het er tenminste nog een beetje warm. Hoe is het Klaasje?
Eet je 's morgens een sneetje brood in plaats van een beschuit? Nu, dan stal ik gewoon er een. Wat is het een kreng, hè? En heeft de bakker wat gezegd van de krentenbroodjes? Nu Klaasje, ik heb het echt fijn thuis. Henk en ik hebben gisteren een nieuwe regenjas gekocht, een hele mooie en een paar nieuwe schoenen, zo iets als mevrouw. Echt leuk hoor. Nu Klaasje, ik zal je later een langere brief schrijven, want we gaan naar mijn broer op vakantie. Gisteren zijn mijn moeder en mijn schoonzuster en ik naar de bioscoop geweest en mijn broer en Henk hebben opgepast en later hebben ze ons afgehaald. Het is echt leuk als je weer eens in de stad loopt. Nu Klaasje, je moet niet naar het schrijven kijken, want Henk zit me steeds te plagen. Ik maak allemaal taalfouten, maar ik trek me er niks van aan. Wil je vooral de groeten aan je ouders en zusters doen? En mijn moeder zegt dat je gauw moet terugschrijven hoor. Nu dag. Vele groeten en kussen van Jet en ook van je tweede jongen. De groeten aan Meeuwis hoor. Nu dag. Henk heeft de brief na gelezen en die lachte zich dood. Hij kon het niet lezen, maar je bent nu toch thuis, dus je hebt de tijd wel, hè? Nu Klaasje, wees hartelijk gegroet. Jet.

In dezelfde envelop zit een brief van Jets verloofde Henk.

Leeuwarden, 30 oktober 1931.

Beste Klaasje.

Eindelijk moet ik je maar een klein briefje schrijven. Het eerste is dat Jet en ik het goedmaken. En Jet haar moeder maakt het ook uitstekend. Het is op dit moment na het eten. Dus Jet en haar moeder zitten allebei zo'n beetje te slapen. Ik denk bij mijn eigen, nu zal ik mijn tweede moeder maar eens schrijven. En hoe maak je het Klaasje, met je nieuwe keukenprinses? Begin je er al wat aan te wennen? Het viel zeker eerst niet mee, nietwaar? Nou ik ben blij dat Jet daar vandaan is. Want ze had er weinig hoor, tenminste de laatste tijd. Toen ze zo kliederig begonnen te worden. Daarom heb ik er trouwens ook een geluk mee gehad, want toen Jet in Utrecht aankwam, toen kon ik haar het geluk meedelen dat ik gelijk met haar naar huis kon gaan. Dat was in orde, zeg. Jet was blij, maar je moest mij niet gezien hebben, zeg. Want dat was nou iets, waar ik toch niet op gerekend had. Dinsdagavond werd het mij meegedeeld. Nou, ik moet je eerlijk vertellen, dat ik wel in de lucht kon springen van blijdschap. En Jet niet minder. We waren woensdagavond om zes uur thuis. Dat was me een hele reis zeg. Voor Jet vooral want die moet ook nog zo lang op mij wachten, om reden dat ik pas om twaalf uur weg mocht gaan. Ik vond maandagavond dat briefje ook van jou, dat ik aan je moeder moest geven. Ik nam natuurlijk de brutaliteit om het open te maken en te lezen. Maar ik moest er beslist om lachen Klaasje. Ik vond het beslist aardig van je dat je zo over je tweede man prakkiseerde. Maar zonder die eieren heb ik het ook uitstekend gehad Klaasje. Je ouders waren beslist uitstekend voor ons. Daar ben ik ze absoluut dankbaar voor, ook om reden dat ze altijd zo goed zijn geweest voor Jetske. Je moet vader en moeder en zusjes beslist de hartelijke groeten doen Klaasje. En ik hoop dat ik jullie allen nog eens weer mag opzoeken. Ik moet nou maar zowat eindigen Klaasje. Want mijn brief wordt steeds voller. Dan schrijf ik op een volgende keer weer een lange brief. Ik heb deze maar naar je ouders gestuurd, om reden ik in de verbeelding ben, dat je ook van "Mariënhof" weg bent. Of niet natuurlijk. Nu Klaasje, schrijf je nog eens eenmaal weer terug? Vooral de groeten aan je ouders hoor. En aan Meeuwis. En jij in het bijzonder van je vriend Henk (en Jetske).

Uitgaven in oktober 1931

2 okt.	zang	f 0,50
5 okt.	plaatje poesiealbum	f 0,07
8 okt.	Bertha verjaardag	f 3,35
10 okt.	souvenir voor Jet	f 1,85
13 okt.	Utrecht een mantel	f 22,50
13 okt.	een hoed	f 4,75
13 okt.	twee Bébé pakjes	f 2,00
13 okt.	rolletjes	f 0,50
13 okt.	een speldje	f 0,25
13 okt.	koekjes voor moe	f 0,25
13 okt.	haarborstel	f 1,00
13 okt.	tandenborstel stand	f 0,50
13 okt.	de reis naar Utrecht	f 2,30
13 okt.	onkosten Utrecht	f 1,25
13 okt.	ansichten	f 0,10
13 okt.	postzegels	f 0,30
15 okt.	een vaasje met Jet samen voor Tuti ieder de somma van	f 0,40
25 okt.	wollen gekl. kousen	f 2,25
	te samen	f 44,12

Inkomsten in oktober

1 okt.	loon	f 35,00
1 okt.	van Mijnheer Kruik	f 1,50
9 okt.	geld van 't orgel terug	f 2,50
	inkomsten te samen	f 39,00
	uitgaven te samen	f 44,12
	tekort van	f 5,12

Blijkbaar heeft Klaasje na het vertrek van haar vriendin, dienstbode Jet, het ook niet meer naar haar zin op "Mariënhof". Ze heeft een gesprek met mevrouw gehad en het einde van het liedje is dat Klaasje nu echt stopt op "Mariënhof". Ze noteert het volgende in haar notitieboekje:

3 November 1931 ben ik van "Mariënhof" thuis gekomen.

Nog snel heeft ze dochter Hansje Klaare in haar poëzie album laten schrijven!

Klaasje gaat toch nog in redelijke harmonie weg van "Mariënhof". Over de maand oktober ontvangt ze maar liefst

Poëzie album Klaasje van Harten. Handschrift Hansje Klaare 31 oktober 1931.

veertig gulden loon, in plaats van de gebruikelijke vijfendertig. En omdat ze nog drie dagen langer in november is gebleven om mee te helpen met het diner voor de gasten van de familie Klaare krijgt ze een zeer royale fooi van eenendertig gulden vijftig.

Klaasje krijgt nu wat meer tijd voor de sociale verplichtingen en natuurlijk voor haar verloofde Meeuwis in Harskamp. Uit haar aantekeningenboekje lezen we:

Woensdagavond 11 november 1931 ben ik voor het eerst in Harskamp in het kerkje geweest met mijn verloofde en Gijsje en Gerrit onder gehoor van dominee De Graaff van Ede die tot tekst koos uit de Klaagliederen van Jeremia hoofdstuk 3 vers 22 en 23. Deze woorden: Het zijn de goedertierenheden des Heeren dat wij niet vernield zijn. Dat Zijne barmhartigheden geen einde hebben. Vers 23: Zij zijn alle morgen nieuw. Uw trouw is groot geschreven ter gedachtenis.

Op 12 november komt er nogmaals een brief van Jetske Nijp, nu uit Groningen, waar haar verloofde Henk woont.

Groningen, 12 november 1931.

Beste Klaasje.

Ik heb je brief ontvangen en daarvoor mijn hartelijke dank. Ik was blij weer eens wat van je horen. Het eerste wat ik las was "Mariënhof". Ik zei direct "Klaasje is er nog", maar toen moest ik verder lezen. Je kunt begrijpen dat ik nieuwsgierig was. Wat een oud keukenmeisje, zeg, 64 en dat ze zo vies was, nu dat iets anders niets voor mevrouw.
Maar wacht maar. Eerst bakt ze een lieve appeltjes, maar als je er een poosje bent dan is het afgelopen. Maar enfin, ze moest het maar ondervinden, dat is de beste leermeester. We zijn 14 dagen thuis geweest. Maandagavond zijn we naar Groningen gegaan en wat nieuws dat ik je ga schrijven is dat we ons de 21e november gaan verloven. Dus Klaasje, als je zin hebt mag je gerust overkomen, dat zouden we erg leuk vinden. En het is te hopen dat we zo'n leuke avond mogen hebben als bij jullie, zeg. Toen hebben we genoten. We hebben het gisterenavond nog vertelt hoe of het gegaan was bij jullie. Nu Klaasje, zo wij het

voor mekaar hebben, lijkt het wel leuk. Wij huren een zaal. Al mijn broers en schoonzusters komen en mijn moeder. En nog een kennis van ons met zijn vrouw. Schrijf je gauw weer omdat ik juffrouw Ladestein een kaart moet sturen. Nu daag.
En Henk zijn zusters komen ook allemaal, dus Klaasje, je moest eigenlijk ook komen. Je bent nu toch thuis, dan heb je meteen een uitstapje. We houden het de zaterdagavond. Hoe is het met je ouders, zusters en broer? Wat is het alle dagen slecht weer, hè? Ik vind het weer echt gezellig in Groningen.Alles komt je weer zo bekend voor, hè? Het is jammer dat het telkens zo regent, maar enfin, we moeten maar moed houden, dan komt alles wel weer goed. Hoe bevalt het je thuis, Klaasje? Het is wel fijn hoor, dat je je eigen baas bent, dat ze telkens niet achter je aan zitten, doe dit en doe dat, zoals de laatste tijd. Mevrouw heeft nog iets gezegd van mijn wasgoed. Nu, dat had ze me in mijn gezicht moeten zeggen. Nu kun je eens zien hoe iemand of het is. Als ze met je omgaat, praat ze mooi met je, maar als je weg bent kletst ze achter de rug over je. Maar enfin, ik ben blij dat ik van "Mariënhof" ben. We hopen volgend jaar nog eens terug te komen met vakantie op de fiets of met de trein. Dat zou leuk wezen, om al die kennissen weer eens terug te zien. Als je getrouwd mocht wezen dan komen we ook nog in Harskamp, hoor. Als je het tenminste goedvindt en Meeuwis ook. Gaat het daar mee? Ik moet vooral de groeten van Henk doen, zegt hij. Hij heeft een beetje ??? van je van de lekkere hapjes die hij van je kreeg en hij wacht met smart op een briefje van je. Dus Klaasje, wil je ons zo gauw mogelijk terug schrijven? Dat zou erg leuk wezen. Je weet, ik mag graag post ontvangen.
Nu Klaasje, weet je ook nog het adres van juffrouw Ladestein, dat ben ik kwijtgeraakt en ik wil haar graag een kaart sturen. Klaasje, wil je vooral de groeten doen aan je ouders, broers en zusjes? Later zal ik je en een langere brief schrijven, hoor. Want we hebben nog zoveel te schrijven. Nu Klaasje, wees hartelijk gegroet van Jet en Henk. Nu daag. Schrijf je gauw weer?

Klaasje heeft in haar aantekeningenboekje ook een verjaardagslijstje staan. We kunnen daaruit een mooi beeld krijgen van de personen die in de loop van de jaren een rol spelen in Klaasjes leven. Mensen uit de Betuwe, uit Lunteren, uit de omgeving van "Mariënhof" en gewoon familieleden. Tussen haakjes is, voorzover bekend, aangegeven wie de persoon in kwestie is.

1 januari	Wiesje de Water (dochter van meneer De Water op "Mariënhof")
4 januari	De Water (chauffeur en werknemer van "Mariënhof")
6 januari	Metje Goor
12 januari	de mulder (=Hendrikus van Veldhuisen) en vrouw Hooier
17 januari	C.W. Bohne (oud-onderwijzer uit Dodewaard)
23 januari	Willie Hei
26 januari	Jaantje de keukenprinses (van der Weele)
27 januari	Juffrouw Ladestein (dienstbode van "Mariënhof") Wijnhaven 118
31 januari	Koosje Klaare (jongste zoon op "Mariënhof")
6 februari	Maartje ten Ham
12 februari	H. Hoogakker (vader van Jet)
16 februari	Jans v.d. Voort (dienstbode op "Mariënhof", uit Ederveen)
25 februari	Jet Nijp (dienstbode op "Mariënhof" uit Leeuwarden)
3 maart	Jet Hoogakker (haar beste vriendin)
9 maart	vrouw van mulder(=Gijsbertje van Veldhuisen-Evertse)
15 maart	vrouw Hoogakker (moeder van Jet)
17 maart	Eefje Meijer
19 maart	juffrouw Van Veelen
21 maart	Kees van de mulder (=Cornelis van Veldhuisen)
28 maart	Wimmi Veldhuisen 1930 (dochtertje van Cees van Veldhuisen van de molen)
2 april	Mies v.d. mulder (=Marinus Hendrikus van Veldhuisen)
13 april	Wim Klaare (oudste zoon op "Mariënhof")
21 april	Mevrouw Klaare (op "Mariënhof")
4 mei	Jacob van Harten (neef van Klaasje)
10 mei	Netta (Eerbeek, nichtje van tante Aaltje en oom Gerrit)
13 mei	Annie van Rekum (kennis uit de Betuwe)
17 mei	Henk Zijlstra (vriend van Jet Nijp uit Groningen)
18 mei	oom Jit (Hendriks, broer van moeder)
25 mei	oom Johannes (Hendriks, broer van moeder)
28 mei	Grietje Hooier
30 mei	tante Neeltje (Eerbeek, zus van tante Aaltje)
2 juni	Gilles (Hendriks, neef van Klaasje)
9 juni	Aart van Harten (vader)
19 juni	tante Jans
26 juni	vrouw Burgstede
13 juli	Aaltje Grootheest
25 juli	Johan van Druten (neef van Klaasje)
11 augustus	Mijnheer Klaare (van "Mariënhof")
14 augustus	Jannetje Grootheest

21 augustus	Hendrika G. van Veldhuisen (dochtertje van Willem van Veldhuisen van de molen)
23 augustus	Annie en Sjaantje de Water (tweeling van meneer De Water op "Mariënhof")
29 augustus	Fransje Hoogakker (zus van Jet)
1 september	Koos de Water (zoon van De Water op "Mariënhof")
5 september	Jans de Jong
7 september	Cornelia Hoogakker (zus van Jet)
15 september	Aartje van Holland
17 september	Hansje Klaare (enige dochter op "Mariënhof")
21 september	Mijnheer Held
15 oktober	Jo Hendriks (nichtje)
16 oktober	Heintje de Bruin (vriendin uit Lunteren, al vanaf haar jeugd)
16 november	Marie Heij (vriendin van Klaasje)
23 november	Marietje Hoogakker (jongste zus van Jet)
26 november	Gerrit Roelofsen (zwager) en Breunis ten Ham
1 december	Marinus Vliem
6 december	Goesakoff (de Rus in "Mariënhof") NB: op persoonskaart CBG staat: 20-10-1868
15 december	Nellie Hendriks (nichtje)

Uitgaven in november 1931

5 nov.	zang	f	0,50
6 nov.	kastp. en kastrand in m.kastje	f	0,65
10 nov.	een keer prikken	f	0,10
12 nov.	wollen kousen	f	1,75
12 nov.	plaatje poëzie album voor Hansje	f	0,15
12 nov.	met auto naar Harskamp		Meeuwis
13 nov.	bruiloft bij oom Aart	f	1,50
13 nov.	snoeperijen	f	0,45
19 nov.	een doosje purol	f	0,30
26 nov.	een directoire	f	0,75
26 nov.	Heintjes verjaardag	f	0,70
26 nov.	Gijsje verloving	f	2,50
	te samen	f	9,35

Inkomsten in november

3 nov.	van Mevrouw voor	
	het laatst mijn loon	f 40,00
3 nov.	omdat ik nog drie dagen ben gebleven	
	voor een dineetje daar Mevrouw	
	geen hulp had en een fooi, samen	f 31,50
	alles te samen	f 71,50
	uitgaven	f 9,35
	over in november	f 62,15

Klaasjes zus Gijsje gaat zich op 26 november 1931 verloven met Gerrit Roelofsen. Er is haast bij, want Gijsje is al twee maanden zwanger. De bruiloft wordt vastgesteld op 27 januari 1932.

Eenmaal thuis van "Mariënhof" komt Klaasje tot rust en bereidt ze zich voor op haar huwelijk met Meeuwis. Ze bezingt haar geboortedorp Lunteren zelfs in een loflied.

Gijsje van Harten en Gerrit Roelofsen op 14 mei 1931.

Loflied op Lunteren.

Handschrift van Klaasje van Harten.

Lunteren.

O, klein dorp,'t is goed bij jou te leven.
Ofschoon er veel verandert ook in jou.
Nog staat jouw toren fier en hoog verheven.
En zingt of klaagt de klok bij vreugd en rouw.
O Lunteren, dorpje waar wij zijn geboren.
Wat ons in 't grote leven nog eens scheidt.
Hoe ver wij zijn, jij blijft ons hart bekoren.
Ons lieflijk plekje uit de kindertijd.

Uitgaven in december 1931

1 dec.	koekjes Jans	f 0,24
3 dec.	koektrommel met bussen	f 0,68
3 dec.	snoeperijen (Betuwe)	f 0,82
3 dec.	een knotje katoen	f 0,41
3 dec.	zang	f 0,50
5 dec.	St. Nicolaas (horloge)	f 10,00
	voor Meeuwis handschoenen, slipkousen en lefdoekje	f 7,80
11 dec.	belasting inkomsten	f 10,84
12 dec.	schilderijtjes inlijsten	f 4,00
16 dec.	verjaardag Marietje ten Ham	f 0,51
17 dec.	schoenen repareren	f 2,00
17 dec.	zooltjes en gummi borstel	f 0,80
19 dec.	geel katoen	f 0,22
28 dec.	zilveren kettinkjes inkorten en repareren	f 0,75
29 dec.	fietsen hek	f 2,50
30 dec.	horlogeglas	f 0,50
31 dec.	nieuwjaarskaarten	f 0,85

Klaasje besluit haar kasboekje over het jaar 1931 met het berichtje dat zij op 15 juni 1932, vlak voor haar huwelijk, haar gespaarde geld met rente van de Boerenleenbank ontvangt, en wel de som van f 355,00. Een flink bedrag en dat komt goed uit met het huwelijk in het vooruitzicht met de daarbij horende kosten.

Hoofdstuk 16

Klaasje en Meeuwis in het huwelijksbootje

Aan het begin van het jaar 1932 komt er een wat droevig gestemde brief van Klaasjes hartsvriendin Jet Hoogakker. Het is opvallend hoe Jet schrijft over de huwelijken van haar vriendinnen. Zelf heeft ze nu al jaren verkering met Steven Crum, ze is zelfs al lang verloofd, maar van een huwelijk komt het niet. Stevens moeder houdt het voorlopig nogal tegen.

Dodewaard, 2 januari 1932.

Lieve Klaasje.

In de eerste plaats hartelijk geluk gewenst met de wisseling des jaars en dat het voor jullie allen en inzonderheid voor jou en Meeuwis een onvergetelijk jaar mag worden. Ieder jaar laat zijn herinneringen achter, maar ik geloof toch wel dat het jaar waarin de band des huwelijks gesloten wordt wel in gedachten zal blijven. Hebben jullie prettige feestdagen gehad? Eerste kerstdag was hier heel stil. Ik bedoel zonder visite. We waren met ons gezin en Steef. Jan Vink moest voeren en had dus huisarrest. Tweede kerstdag zijn Steef en ik naar zijn zusters in Andelst geweest. Daar was ook nog een broer van hem met zijn vrouw en twee kinderen. De daaropvolgende dag, dus zondag, zijn we even bij zijn ouders geweest en verder zijn we bij honk gebleven, wat ik vaak nog het liefste doe. Dus nu weet je precies hoe het gegaan is, hè? Tweede kerstdag is Florus thuisgekomen met vrouw en kind. Frans was met Arie al van voor kerstmis af en zij zijn allen maandag pas weer naar huis gegaan, behalve Arie. Die gaat morgen weer weg. Hoe gaat het bij jullie met de familie en jou en Meeuwis? Allen gezond?
Nu, wij ook. Af en toe piep ik wel een beetje, maar dat gaat verder wel. Toen jullie hier waren had pa het zo in zijn rug, hè? Nu, dat ging net zolang totdat moe de dokter heeft laten komen en die zei dat het spit was. Moe moest nu masseren en nu is de pijn wel weer zowat weg, maar de rug is nog erg stijf. Ook zitten er nog een paar knobbeltjes. Die moeten eerst nog weg, zegt de dokter. Moe heeft ook wat pijn in haar rug, maar dat zal wel reumatiek zijn en met warmte zal het wel verdreven moeten worden. Jik Wiersema gaat dit jaar ook trouwen, dus blijf ik alleen over. Als jullie me nu maar niet gaan vergeten. Ik zal eens zien wie het langste volhoudt. Jik is nu in Barneveld in betrekking als huishoudster bij twee oude mensen, waarvan de vrouw op bed ligt van de pijnen in de spieren. Ook erg, hè, als je zo stijf bent dat je haast niet kunt bewegen en dan veel pijn erbij. Nu Klaasje, schei ik uit, want dit is al mijn tweede brief die ik vanmiddag schrijf en na deze moet ik nog één. Dus ben ik uitgeput wat mijn denken betreft. Veel groeten voor jou en Meeuwis, ook je ouders, zusters en verloofden, broers enzovoort en Cees Veldhuizen niet te vergeten, van ons allen, maar in 't bijzonder met een kus van mij. Je liefhebbende Jet Hoogakker.

Begin 1932 lijkt het huwelijk tussen Klaasje en Meeuwis er dan toch eindelijk te komen. Een datum is er nog niet maar in haar aantekeningenboekje noteert Klaasje keurig wat er aan uitzet wordt aangeschaft!

Mijn uitzet maart 1932

Dekens voor	f 45,95
Een wollen deken (rood)	f 11,75
Een wollen deken (gekleurd)	f 12,25
Een molton deken (gekleurd)	f 3,50
Een molton deken (wit)	f 1,70
Een molton deken (met rand)	f 2,50
Een gestikte deken	f 14,25
Samen dekens	f 45,95
De naaimachine	f 64,00
Zes lakens van 69	f 15,35
Zes lakens van 70	f 15,40
Zes slopen van 45	f 3,37
Drie lakens van 350	f 10,50
Drie lakens van 60 (van Wouter Kelderman)	f 6,30
Zes slopen van 45	f 3,37
Zes slopen	f 2,90
Zes slopen van 150	f 9,00

Een laken van	f 2,95
Twee slopen van 85 (Willemars Barneveld)	f 1,70
Een laken van	f 2,68
Twee slopen van 79	f 1,58
Een laken van Jansen	f 2,95
Twee slopen van 95	f 1,90
Drie theedoeken 29	f 0,87
Drie theedoeken 65	f 1,95
Zes theedoeken 40	f 2,40
Zes theedoeken 38	f 2,28
Drie theedoeken 65	f 1,95
Handdoeken	
3 witte handdoeken 49	f 1,47
3 witte handdoeken 34	f 1,02
6 grijze streephanddoeken 40	f 2,40
6 blauwe handdoeken 38	f 2,28
3 washandjes 12 ½	f 0,37 ½

de gekleurde slopen zijn uit Arnhem de gekleurde lakens zijn van Van de Berg behalve de drie gemerkte dat was een coupon uit Arnhem	
1 badhanddoek geel	f 0,85
2 badhanddoeken rood rand	f 0,69
2 badhanddoeken geel rand	f 0,79
1 badhanddoek zalm	f 0,95
6 stofdoekjes 10 ½	f 0,63
3 wafeldoekjes 12 ½	f 0,37 ½
2 wrijfdoeken 19	f 0,38
Tafelgoed	
1 tafellaken	f 5,50
1 tafellaken	f 3,75
1 ontbijtlaken	f 4,50
1 ontbijtlaken	f 4,25
6 servetten van 69	f 4,14
6 vingerdoekjes van 34	f 2,04

Alleen lakens	
Drie mooie van 350	f 10,50
Drie gefestonneerde	f 8,58
Zes van V. en Dr. 69	f 15,35
Zes van v.d. Br. 70	f 15,40
Drie van W.K. v 60	f 6,30
Drie van V en D	f
Alleen slopen	
Zes mooie v 150	f 9,00
Zes gefestonneerde voor	f 5,18
Zes van Jansen v 40	f 2,90
Twaalf v. V en Dr. 45	f 6,75
Slopen samen	f 23,83

Op 27 januari 1932 trouwt de eerste zus van Klaasje, Gijsje, Zij is nota bene de jongste. Ze trouwt met Gerrit Roelofsen, geboren te Ede op 26 november 1910. Gerrit is molenaar en de zoon van Gerrit Roelofsen en Dirkje Pater. Na het huwelijk gaan ze wonen aan de Bisschopsweg 3 in Lunteren, vlakbij "Het Middelstuk", waar Klaasjes moeder en stiefvader wonen.

De auto's met Gijsjes trouwen
kosten met zijn vijfen f 15,60.
De twee van Silfhout elk van f 3,-.
Blankestein aan boodschappen
en taartjes f 8,92.
Advocaat voor f 10,-
ook van Blankestein.
De slager v.d. Heuvel f 6,82.
8 p. rolade van 60 ct. f 4,80.
2p. polet f 1,10.
1p. gehakt f 0,50.
3 ons boterhamworst f 0,42.

Trouwfoto van Gerrit Roelofsen en Gijsje van Harten op 27 januari 1932.

PROGRAMMA
VAN DE
JAARVERGADERING
der Chr. Jong. Ver „Samuël" te Harskamp
D.V. op Zaterdag 12 Maart 1932 n.m. 7 uur in
's MILITAIRE TEHUIS.

1. Opening
2. Jaarverslag Secretaris
3. Inleiding Bijbelsche Geschiedenis
4. PAUZE
5. Inleiding: Een Cross
6. Onderstaande voordrachten:
I. De Bestuurder
II. De Bedelmonnaas
III. Poe Ki-an gekt: ward
IV. De Preekst
V. De Nonnetje en de Kloo
VI. Hannes oom en Dirk oud
VII. De Adjoint-Veldwachter
VIII. Een Raadsvergadering
ZAAL OPEN HALF 7.
WIJZIGING VOORBEHOUDEN.

BEWIJS VAN TOEGANG voor:

G. Bouw

Programma Jaarvergadering "Samuël" van 12 maart 1932.

Klaasje heeft blijkbaar een grote hand in het regelen van de zaken voor dit huwelijk. Ze heeft er nu toch tijd voor, nu ze zonder betrekking is. Op de achterkant van het programma voor de jaarvergadering van de jongelingsvereniging "Samuël" uit Harskamp van 12 maart 1932, waar de broers Gies en Meeuwis Bouw ongetwijfeld samen naar toe zijn geweest, noteert Klaasje de uitgaven. Het moet een feestelijke dag geweest zijn, met trouwauto's, taartjes, advocaat, een maaltijd met soep en rollade voor een heel gezelschap.

Kaart van Meeuwis Bouw van 25 maart 1932.

Op 25 maart 1932 is Meeuwis een dag naar Amsterdam geweest, naar de Oude Wetering. Hij stuurt zijn verloofde wel een mooi kaartje van het Rembrandtsplein. Het is Goede Vrijdag en Meeuwis is vast en zeker een dagje uit. Misschien wel om een en ander te regelen voor de bruiloft.

Op Tweede Paasdag 28 maart 1932 is er nog tijd voor een gezamenlijk dagje uit. Klaasje en Meeuwis zijn dit keer op pad met Klaasjes zus Eefje en haar vriend Aart Vaarkamp. De tocht gaat dit keer naar Arnhem, waar ook even een fotograaf wordt aangedaan.

V.l.n.r. Klaasje van Harten, Meeuwis Bouw, Eefje van Harten en Aart Vaarkamp. Foto 28 maart 1932.

Op 28 april 1932 komt er een heerlijk lange brief van Jaantje van der Weele, van het Nassauplein 40 in Den Haag. We lezen eruit dat Klaasjes moeder die winter van 1932 een flinke poos ziek en aan bed gekluisterd is geweest door de reuma.

Den Haag, 27 april 1932 woensdagavond.

Beste Klaasje,

Ik zal je brief die ik maandag van je kreeg maar eens dadelijk beantwoorden. Nu, je kunt wel begrijpen dat ik vreemd opkeek dat ik een brief van je kreeg, want ik dacht heus dat ik bij je in het vergeetboek stond, maar dat viel al weer mee. Ik was ook heel blij met je brief hoor en je vroeg of ik boos was, maar dat is niet zo hoor. Maar ik begrijp heel goed dat het schrijven in de slof bleef. Nu zal je wel zeggen, jij had ook wel eens kunnen schrijven, maar ik dacht ook ik zal maar wachten. Want ik vind het dan niet prettig om te denken, ze moeten me weer terug schrijven. Dus Klaasje, stelt je maar gerust, alles komt wel goed hoor en ik vond het leuk dat ik weer eens zo'n grote brief kreeg. Dinsdag kreeg ik er een van Riek en Ten Ham en voor een poosje terug een van Jans, die had ook lang gewacht. Zo nu en dan hoor ik toch wel weer wat. Van Lunteren krijg ik ook nogal post. Ik vind het wel leuk met allen nog zo bevriend te blijven. Ten Ham schrijft nog wel zo nu en dan en dan nog wel om de veertien dagen. Gelukkig maken ze het goed en ze hebben het reuze druk, maar laat ik nu eerst eens over jullie beginnen. Wat een tobberij was dat van de winter bij jullie zoals je moeder. Dat valt ook niet mee, hè, maar ze is gelukkig weer helemaal beter, hè, want gezondheid is toch maar alles. Het was maar goed dat jij thuis was, dan heeft ze tenminste nog reuze hulp aan je gehad en reumatiek dat gaat langzaam en dan met veel slecht weer, dat werkt er ook meestal op. Maar Klaasje, ik hoop dat alles nu weer goed gaat en nu nog het afwachten van Gijsje. Ik kan me best indenken dat je moeder er over in de war zit. Je laat maar eens gauw horen hoe of het afgelopen is. En nu, Klaasje, hoe gaat het met Meeuwis, want anders denk je dat ik niet benieuwd naar hem ben. Je moet dan weten dat ik heel dikwijls aan jullie allen denk. Het is maar alleen jammer dat ik zo ver weg zit. Toen ik op "Mariënhof" was toen vond ik het al zo ver en nu is het nog een beetje verder. Weet je nog wel die avond op de fiets? Eerst toen we niet weg konden omdat er wat aan mijn fiets was en toen de tweede keer toen ging het maar met horten en stoten. We hebben toch wel leuke ogenblikken gehad op "Mariënhof", maar nu zou ik er toch niet meer terug willen. Zeg Klaasje, dat was ook wel een wonder dat mevrouw Klaare nog betaalde voor de zang. Ze was zeker wel vriendelijk, dat kan ik me zo begrijpen. Maar kan jij je eigen het indenken dat ze zo'n vuile meid heeft, want hoe was ze altijd. Ik denk wel niet dat alles er zo netjes uit ziet als voorheen, want ze zal wel dikwijls bij haar eigen zeggen "het gilt om een beurt". Jans is er al van december weg, dus als die meisjes dat alleen moeten doen dan kan er alles ook niet zo netjes uit zien en geen Juf is er ook. Hoor jij daar nog wel eens wat van en heb je Mijnheer nog gezien? Van Liefting hoor je ook niet veel, want ook die kwam toch niet veel aan de Villa en och, het kan me eigenlijk bitter weinig meer schelen. Ik ben alweer ruim een jaar in Den Haag. Wat gaat de tijd toch gauw, hè. Er is anders al heel wat gebeurd. Van Jans hoorde ik het van Lady. Wat zal zij dat vreselijk vinden. Het was haar enige zuster. Ik heb met Nieuwjaar nog een mooie kaart van haar gehad. Toen heb ik haar een naamkaartje terug gestuurd met die gedachte ik zal haar een brief schrijven met haar verjaardag. Want weet je, ze is een dag na mij jarig want toen heb ik nog geschreven dat ik bij Ten Ham was geweest en dat jij daar ook bent gekomen. Afijn en zo al meer en daar heb ik niets op terug gehoord en dat is niets voor Lady, maar ja, ze zal er nu niet veel lust in hebben om te schrijven en ik zou haar wel eens willen schrijven maar dat durf ik ook niet goed. Jij hoort zeker ook niets meer van haar? En Klaasje, hoor jij nog wel eens wat van Jet? Nu, ik heb je toen verteld dat ik niets hoorde en met de Nieuwjaar dacht ik, ik zal toch eens schrijven vooral omdat ik haar geen kaart gestuurd had voor de verloving en ja hoor er kwam een brief van haar verloofde en die schreef als dat Jet al zes weken ziek was en nog te zwak om zelf te schrijven. Het pakje hadden ze ontvangen, hij opende met januari een café in Groningen en Jet schijnt daar ook thuis te zijn, want als ik wou schrijven dan moest ik naar Groningen schrijven. Maar ik heb het maar niet meer gedaan. Met mei gingen ze trouwen. Ik ben met Pasen in Voorthuizen geweest van zaterdag tot dinsdag. Ik heb een paar leuke dagen gehad en Marietje wordt een schat van een kind. Ze loopt al net met de vijftien maanden en vlug is ze hoor. Ten Ham heeft het daar wel getroffen. Hij heeft het reuze druk. Ook juffrouw Ten Ham, hoor, want ze verkopen losse bloemen en Ten Ham heeft er een bloemenkast staan met vaste planten en voor een poosje terug hebben ze die onderwijzer gekregen. Dat gaat heel goed. Het is een makkelijk persoon en dat dekt dan toch ook weer de kosten. Gisteren schreef Juffrouw Ten Ham nog dat alles zo best ging, maar dat zij d'r handen vol had. De hele week was Marietje al zo verkouden en ze had vier tandjes erbij gekregen. Daar was ze ook al lastig van en dan valt het niet mee hoor. Maar ze kan d'r eigen er nog al doorheen slaan. Ten Ham is

dezelfde weer hoor. Hij ziet er veel beter uit. Ik vind het altijd leuk als ik weer een brief krijg van hun. Gisteren schreef hij dat hij zaterdagavond planten was weg wezen brengen. Wel een uur fietsen bij hun vandaan, maar hij was met die buurjongen gegaan en op de terugweg ging de fiets van die jongen stuk en toen zat er niets anders op dan lopen. En dat was anderhalf uur en daar hadden ze geen zin in en toen hebben ze elkaars bretels aan de fiets gebonden en toen elkaar voortgetrokken. Toen waren ze elf uur thuis en acht uur gegaan. Maar ze waren doodmoe en toch moest ik lachen hoor, want dat had ik wel eens willen zien. Ik vond het zo jammer, Klaasje, maar Juffrouw Ten Ham vertelde mij dinsdags toen ik bij haar was dat die bakker een neef van jou was. Ik had juist brood aangenomen. Als ik dat eerder geweten had dan had ik de groeten aan je laten doen. Ik denk wel dat het nu moeilijk zal gaan om naar jullie te komen, want mijn vakantie valt er zo kort op en met Pasen ben ik al weg geweest en we zitten nog in de schoonmaak. Hoewel ik daar zelf niet veel aan te doen heb, maar dan heb ik toch weer andere dingen te doen. Ik heb het hier makkelijk in mijn werk. Jij moest hier bij me zijn, ik heb nu een meisje bij me daar walg ik van. Die valt helemaal niet in m'n geest.
Daar heb ik beslist een hekel aan. Ik weet niet wat of ik in haar zie en dat is al net zo lang als ze hier is en dat wordt met mei een jaar. Ik zie haar gelukkig niet veel want zij heeft haar werk boven en 's avonds ga ik uit. Zij zit nou altijd te lachen en heus, er valt toch altijd niet te lachen en als ze nu nog een vrolijk gezicht had, maar dat ook al niet. Maar ik geloof dat het een beetje verbeelding van haar is. Gewoon praten kan ze niet. Ze stuift als buskruit, dus dan is het beste maar niets te zeggen. Ik vind het een akelig schepsel. Ik zou er haast om weggaan, maar ja, het is tegenwoordig ook zo rooskleurig niet met de diensten. Nu Klaasje, ik had met jou ook wel eens wat, maar dat scheelt nog wel of je een hekel hebt aan iemand of niet. Nu maar weer eens wat anders, want daar is toch niets aan te doen. En die Juf van Klaare dat vond ik ook zo'n nare meid. O ja, Klaasje, dat schiet me ineens te binnen. Ik las laatst in de courant dat Juffie, nu kan ik ineens niet meer op haar naam komen, je weet wel uit Oosterbeek, verloofd is. En dat Tuti haar tweede kind erbij heeft, dat heb ik ook gehoord. Ze zal het nu wel druk hebben. Kom jij wel eens bij haar? Wat zal mevrouw Klaare haar eigen weer uitgesloofd hebben en dat je De Water ook nog gesproken hebt. Hoe zal die het daar hebben? Misschien ook een toontje lager zingen. Hij moet het wel vasthouden, want wat zou hij moeten beginnen bij de meeste mensen? Wordt de chauffeur opgeruimd of ze rijden zelf of ze houden geen auto meer, maar dat hij niet in de keuken meer komt dat is al lang. Daar zullen de meiden wel voor gezorgd hebben, want die Duitse zijn heus niet voor de poes. Nu Klaasje, het laatste kantje gaat er aan. Ik zal zien dat ik het nog vol krijg en dan heb je geen klagen over mij en dan heb ik je zo wat van alles geschreven. Je vroeg hoe of het met mijn zuster gaat. Nu dat is halen en brengen. Ze is thuis en al een hele tijd. Naar het ziekenhuis wil ze niet meer want daar wordt ze ook niet beter. Dat heeft haar nog ruim driehonderd gulden gekost en niets gebaat. Nu gebruikt ze weer biergistpillen, maar of dat helpen zal weet ik niet. Zij gelooft het niet, maar zulke dingen duurt altijd lang en een mens heeft soms weinig geduld. Ze heeft de schoonmaak helemaal alleen gedaan, maar dat heeft ze weer moeten bezuren. Want toen ik zondagmorgen bij haar kwam was ze helemaal stuk gekrabbeld. Ze kan het van een ander ook niet meer hebben dat ze bij haar werken, want ze doen het toch niet goed en ze zegt ook de zaken gaan ook niet zo best, dus ik zal het zelf wel zien te verdienen. Teunis heeft haar flink geholpen, dus dat scheelt wel. Nu zullen we maar weer hopen dat alles beter gaat, want nu heeft ze het zo druk niet. Er gaat wat om in het leven. Klaasje, ieder huisje heeft zijn kruisje. Nu Klaasje, nu ga ik eindigen in "De Hoop" dat ik weer eens gauw wat van je hoor en ik hoop dat alles verder best gaat thuis. In de eerste plaats met Gijsje. Je wilt ze zeker wel de groeten van mij doen, ook Gerrit en doe ook je vader, moeder en Eefje en Bertha met je broers de groeten van mij. En wees jij met Meeuwis ook hartelijk van mij gegroet en nogmaals bedankt voor je brief hoor. Nu Klaasje, nog vele groeten met een dikke zoen van Jaantje en niet meer zo lang wachten hoor met schrijven.

Klaasje met stiefvader en moeder op 26 mei 1932 in de tuin bij "Het Middelstuk" in Lunteren.

Op 11 juni 1932, een maand voor Klaasjes huwelijk, bevalt zuster Gijsje van een zoon, Gerrit genaamd. Helaas sterft dit jongetje al na zeven dagen op 18 juni 1932. Wat een verdriet zo vlak voor Klaasjes huwelijk. De datum voor dat huwelijk tussen Klaasje en Meeuwis wordt vastgesteld op 13 juli 1932. Er moet van alles geregeld worden. Allereerst natuurlijk de uitzet en diverse aankopen voor het huis in Harskamp bij de molen. Hoewel Meeuwis en zijn broer Gijsbert daar inmiddels al bijna vier jaar wonen, moet het nu worden ingericht naar de smaak van Klaasje. Broer Gies zal een stapje terug moeten doen, maar zal in het huis mogen blijven wonen. Op 30 juni 1932 gaan Klaasje en Meeuwis eindelijk in ondertrouw. Na bijna zeven jaren van verkering en verloving komt het er dan nu toch echt van. Er wordt een echte trouwkaart gedrukt en verstuurd. Klaasje poetst daarin haar naam nog wat op. De "s"in Klasina wordt een "z". En in Alberta wordt een "h" tussen gevoegd. Dominee Van Schuppen zal de dienst leiden.

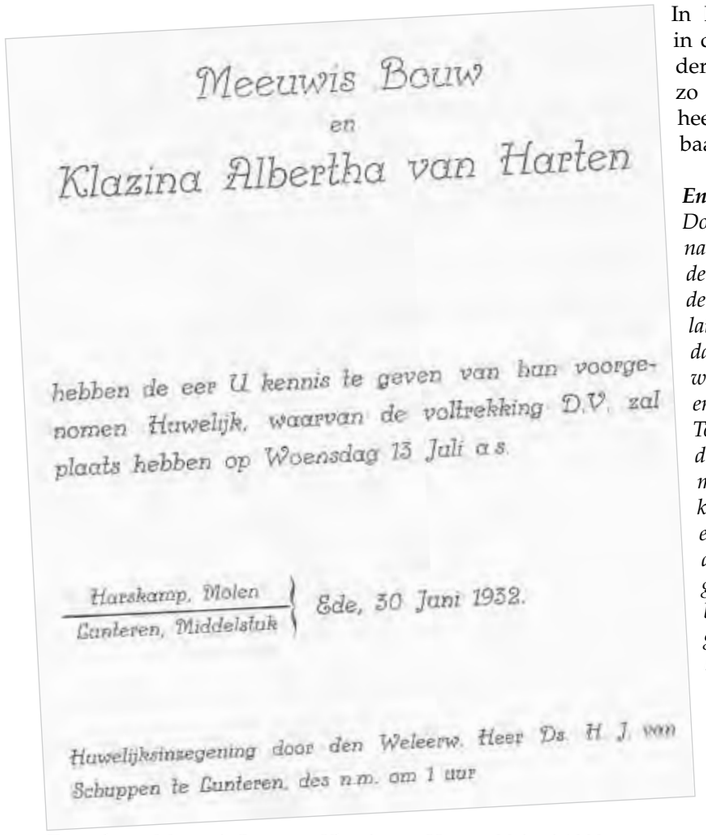

Meeuwis Bouw
en
Klazina Albertha van Harten

hebben de eer U kennis te geven van hun voorgenomen Huwelijk, waarvan de voltrekking D.V. zal plaats hebben op Woensdag 13 Juli a.s.

Harskamp, Molen
Lunteren, Middelstuk } Ede, 30 Juni 1932.

Huwelijksinzegening door den Weleerw. Heer Ds. H. J. van Schuppen te Lunteren, des n.m. om 1 uur

Trouwkaart Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten 30 juni 1932.

In Klaasjes aantekeningenboekje beschrijft ze in dagboekvorm de twee weken tussen de ondertrouw en de huwelijksdag. Zuster Gijsje, die zo smartelijk haar pasgeboren kindje verloren heeft, is er veel bij de in de bruidsdagen. Blijkbaar een goede afleiding voor haar.

Enige bijzonderheden uit onze bruidsdagen.
Donderdag 30 juni 1932 moesten wij om half drie na de middag op gemeentehuis zijn waar wij in ondertrouw zijn opgenomen. Om en bij drieën was ik de bruid. Het was de bruidegom die mij na het verlaten van het gemeentehuis opmerkzaam maakte dat ik nu zijn bruid was. Het was De Water die wij in Ede ontmoetten en ons het eerste feliciteerde en daarna mijnheer Van Olmen uit Harskamp. Toen hebben wij er eerst samen maar eens op gedronken. Daarna thuisgekomen werden wij door moe en Bertha feestelijk ontvangen. Van Bertha kreeg ik de eerste bloemen, prachtige rozen, rode en gele, twee fraaie tinten. Van Blankestein hadden wij ter ere van ons huwelijk een grote taart gekregen en juffrouw Blankestein verraste ons bepaald met voor ieder een schitterend versierd glas met roosjes en jasmijn, gevuld met advocaat klaar te laten zetten, om van de eerste opwinding te bekomen. 's Avonds zijn ze allemaal thuis geweest, Heintje ook met Jantje, alleen Aart moest weg. 't Was een heel gezellige middag. Dat was de eerste van de bruidsdagen.

De volgende dag, vrijdag, is er niemand geweest als Blankestein even en zaterdag is er niemand geweest. Toen heb ik fijn kunnen werken en 's avonds zijn wij met ons allen, behalve Meeuwis, naar Wim en Heintje geweest. Aart Vaarkamp heeft ons fijn met de auto gehaald en weer thuis gebracht. De kleine Jan was jarig de tweede juli.

Zondag 3 juli. 's Morgens eerst naar de kerk bij dominee Van Schuppen. Uit de kerk met Co Werkman mee thuis koffie gedronken. Toen gauw naar huis om te eten, de boel weer opruimen, nog eens hier en daar over praten.
Dan komen Blankestein en de juffrouw Klaare met de kinderen op bezoek. Leuk gewandeld en in 't gras gezeten. Toen op de deel brood gegeten met ons vijftienen. Daar werd flink gegeten van het eigen gebakken brood met aardbeien.
Na tafel nog een hele tijd gezellig samen gespeeld in het gras. Alleen ik heb het maar aangezien. Nu gaan onze gasten weer naar huis. Even een eindje mee gelopen, dan uitrusten en koffie drinken en eindelijk veel te laat na bed.

Met vele hartelijke gelukwenschen

De Heer en Mevrouw Klaare-Lion

Hannie. Wim, Koos.

Felicitatiekaartje familie Klaare juli 1932.

Maandag eerst opruimen en afwassen, dan een voor een heel de buurt rond vragen of zij 's avonds komen: Speld, W. Heij, H. v.d. Brink, J. v.d. Brink, J. v. Holland, W. v. Holland, Piet de Bruin en D. Leenders welke 's avonds geweest zijn, behalve H. v.d. Brink en J. v.d. Brink en W. v. Holland en die zijn de volgende dag dinsdag geweest met J. Blankestein en W. v.d. Mulder en Gijsje en Cees en Maartje en tot verrassing kwamen Jans en Cees ook nog onverwachts wat ik heel aardig vond. 's Avonds zaten wij beide avonden buiten.

Al vroeg waren dinsdagmorgen vrouw Hoogakker en mijn vriendin Jet bij ons. Wij hebben samen een reuze gezellige dag gehad.

Woensdag. De hele dag bijna regen. 's Avonds knapt het weer een beetje op, geen bezoek, alleen Cees de Mann. Verder een rustige avond.

Donderdag. 's Morgens eerst flink werken want wij moesten vroeg klaar zijn. Moe en va gaan half twee oom Jan, tante Jans, oom Gert Jan en tante Gerrie afhalen aan de auto. Dan gaan ze eerst met hun zessen naar Gijsje thee drinken. Ik ben intussen even bij Aaltje van Holland geweest. Tegen half vijf kwamen ze terug met Gerrit en Gijsje. Onder koffietafel kwam tante Jo uit de Achterstraat en Jaantje, Aart zijn meisje, mij feliciteren. Verder in de avond Jan Veldhuisen en Gerrit van de Mheen. Die komen de hele familie ophalen. Aart gaat Jaantje wegbrengen en allen gaan naar huis. Wij ruimen alles op buiten, want tot nog toe hebben wij 's avonds buiten gezeten. Binnen blijft alles keurig.

Vrijdag. 's Morgens eerst en ook later in de voormiddag nog een beetje triest weer. Geen zon maar ook geen regen. Tegen de avond wordt het weer mooi. 's Morgens heb ik eerst gewerkt, toen boodschappen gedaan, naar de mulder geweest en kom pas half twee thuis. Dan nog eten. Gerrit en Gijsje zijn ook thuis. Trouwens die zijn er elke dag bij, maar enfin, gauw eten en de boel opruimen, want om half drie komen mijnheer en mevrouw Brinkman op bezoek. Gezellig eerst thee gedronken en een glas advocaat achter de thee aan. Tegen vieren gaan ze weg. Dan wij opruimen, brood eten en Gijsje en ik gaan naar Barneveld en onderwijl dat wij gaan komt tante Jantje om te feliciteren, maar toch gaan wij eindelijk weg.

Tante Jantje Schuld- van den Brink, zus van Klaasjes stiefvader Jan van den Brink. Jannetje van den Brink is geboren in Barneveld in 1880, dochter van Aart van den Brink en Heintje van Esveld. Zij trouwt te Barneveld op 01-07-1898 met Aart Antoon Schuld.

Onderweg komen wij Wouter oom tegen, ook op pad naar ons en wij beloven gauw terug te zullen zijn en gaan gauw boodschappen doen. Maar intussen wordt het toch nog laat. Thuis zit moe met de vis. Bart Grootheest en de vrouw zijn ook nog gekomen. Wat vond ik dat jammer net niet thuis te zijn. Wel hebben wij hun nog even gezien toen wij thuis kwamen.

Zaterdag. Eerst de hele dag gewoon gewerkt als anders. Een beetje vroeg klaar en mij aangekleed, want ik zou naar Barneveld gaan waar Meeuwis op mij wachtte om acht uur. Tegen half zeven komt er een auto. Eerst schrokken wij er van, maar 't viel mee. Jan Bos en Co van Harten met de kinderen komen ook even feliciteren. Echt gezellig. Jammer dat Meeuwis er niet bij is, die grapjas, zeggen de kinderen. Ik moet weg en zij gaan ook vroeg weer weg, want Jan krijgt nog lui om af te rekenen. Even over achten is alles al weer weg.
Aart Vaarkamp komt en gaat Eefje tegen om mee naar Jans te gaan en ik ga naar Barneveld waar Meeuwis mij wacht. Samen gaan wij een paar boodschappen doen en gaan langzamerhand weer naar huis. En moe heeft de hele avond Geurtje Kieft op visite gehad. Iedere keer visite als wij niet thuis zijn. Nu verder niet veel nieuws meer. De week is voorbij en een nieuwe begint.

Zondag. 's Morgens eerst naar de kerk. Meeuwis is ook hier gebleven en wij gaan dus samen naar de kerk. Uit de kerk bij Veldhuisen koffie drinken. Gijsje en Gerrit ook. 's Middags gezellig met ons allen op deel gegeten wegens de warmte. Na het eten buiten gezeten. Teunis Kieft komt er ook bij zitten. 's Avonds krijgen wij nog hoog bezoek. Ab en Pietje en Piet en Annie Hooier. Verder geen visite gehad zondag.

Maandag 11 juli. De dag begint al met te lang slapen, tenminste Gerrit en Gijsje komen mij al uit bed halen. Dan naar Barneveld voor meubels. 's Middags heel veel boodschappen doen. 's Avonds weer naar Barneveld per auto met moe en Eefje en Gerrit. Sien Roelofsen komt mij feliciteren. Wij drinken advocaat en gaan naar bed.

Daarmee eindigt Klaasjes dagboekje. Twee dagen later, woensdag 13 juli 1932, is de grote dag!

Felicitatiekaartje bij het cadeau of de bloemen van zwager Willem Kraaij en Meeuwis' oudste zus Maartje Kraaij-Bouw.

Er komt in de periode van ondertrouw behalve veel bezoek ook veel post. Op 3 juli nog een brief van vriendin Jaantje van der Weele.

Den Haag, 3 juli 1932.

Beste Klaasje en Meeuwis,

Nu kan ik u beide hartelijk geluk wensen met jullie voorgenomen huwelijk en dat u beiden heel veel jaren gelukkig mag zijn. En ook aan verdere familie gefeliciteerd. Nu Klaasje, je hebt het zeker wel druk en wat een prachtig weer, hè, dat hoort er natuurlijk bij. Maar in de eerste plaats ben ik toch zo benieuwd hoe het met Gijsje gaat. Is dat nu allemaal achter de rug en goed afgelopen of is het nog niet gebeurd, want voor een paar weken terug kreeg ik een brief uit Lunteren en die hadden jou gesproken en toen was er nog niets aan de hand, maar ja, het is gauw gekomen. Nou Klaasje, nu ga ik je eens wat schrijven. Ik denk wel dat je het leuk zal vinden.
Ik heb verschenen donderdag over mijn vakantie gesproken en nu zou ik de dertiende gaan maar toen kwam een vrijdagmorgen jouw kaart en daar vernam ik uit als dat je de dertiende trouwde. Nu ben ik besloten om dinsdags de twaalfde te gaan, want nu wil ik toch jou zien in je bruidsjapon. Ik heb al naar Ten Ham geschreven dat ik de dertiende kom, want die wilde hebben dat ik niet meer zo lang wachtte, dus nu ben ik morgen een brief van hun wachtende en daar zal ik uit zien of ze mij kunnen hebben en dan zal ik hun schrijven dat ik de twaalfde kom, want ik heb veel bagage bij me en dan ga ik eerst naar hun en dan zal ik wel zien hoe ik woensdags bij je kom, maar dat zal ik Ten Ham wel vragen. Komen doe ik in ieder geval want nu vind ik het veel te leuk nu ik net vrij ben. Is je huis al op orde, Klaasje? Wat zal dat een drukte voor je geweest zijn en jij die alles zo netjes zal hebben.
Ik zou het graag eens bij je willen zien. Ben je niet zenuwachtig? Maar houd je maar kalm hoor. Het is voor je moeder ook weer een hele drukte. Maakt ze het goed en je vader ook? Ik verheug me er al op om jullie allen weer eens te zien. Zeg Klaasje, hetgeen ik je toegedacht had stuur ik je van de week. Ik had zo graag een lijstje van je gehad want het is zo moeilijk iets te kopen, want ik vind het niet leuk als je het al hebt, want je zult wel veel krijgen. Maar ik moet het van de week doen want ik heb niet veel tijd meer. Ik heb nog veel te werken, vooral als ik volgende week uit ga en dan wil je de boel toch netjes achterlaten en 's avonds zijn er geen winkels meer open. Dus ik moet op de dag gaan. Ik hoop dat ik goed slaag. Zeg Klaasje, heb je nog een kaart aan mevrouw Klaare gestuurd?
Nu, die zal je wel op bezoek krijgen, al is het maar louter uit nieuwsgierigheid en als ze dan maar goed wat afslaat, dan ben jij er weer goed mee. Nu Klaasje, ik ga eindigen en ik hoop dat je prettige dagen verder zult hebben en doet ze allemaal de groeten van mij en wees zelf ook hartelijk gegroet met een dikke zoen en vooral ook de groeten aan je aanstaande man. Klaasje, tot de volgende week dan. Als je nog gelegenheid hebt schrijf mij dan wat je er van denkt dat ik naar je toe kom. Nu, dag hoor, tot ziens en nogmaals alle gegroet.

Van Jaantje

Op 6 juli komt er een briefkaartje van oom Gerrit en tante Aaltje Hendriks uit Hien.

Geachte bruid en bruidegom!

Bij dezen komen wij u hartelijk feliciteren met uw voorgenomen huwelijk en wij hopen dat u nog lang voor elkaar gespaard mag blijven tot in lengte van dagen.
We waren van plan, Bertus en ik, om vanmiddag te komen, maar het regende hier zo hard dat we het maar uitgesteld hebben. Nu zullen we het maar eens een keertje doen als u in Harskamp zit. Als alles wel blijft, komt tante Aaltje woensdag. Als ze 's morgens niet bij u komt, sluit ze bij de kerkelijke inzegening aan en dan gaat ze met ulieden mee naar huis. Verder onze hartelijke groeten. Van uw oom en tante G. Hendriks

Ook op 6 juli is er een briefje van Neeltje Eerbeek, de zus van tante Aaltje, uit Opheusden.

Opheusden, 6 juli 1932.

Geachte bruid en bruidegom.

Met dezen van mij hartelijk gefeliciteerd met uw voorgenomen huwelijk, hopende dat het voor u beiden in alle opzichten rijkelijk gezegend moge worden.
Ik heb maar zowat per brief gefeliciteerd, want Klaasje, ik weet nog niet of ik al gauw in Lunteren kom. Tante Jo moet eerst nog schrijven wanneer zij van plan is te komen.
Tante Aaltje hoopt de plechtigheid bij te wonen van haar pleegdochter. Mocht ik dan soms ook mee naar Lunteren gaan, kom ik wel eens kijken hoor.
Oom Gerrit zei vanmorgen dat hij vanmiddag nog naar jullie toe wilde gaan, maar het regent nu zo. Nu bruid en bruidegom, nog veel gezellige dagen toegewenst en ook de wederzijdse familie hartelijk gefeliciteerd met jullie. Vele hartelijke groeten en tot ziens hoor Klaasje. Je liefhebbende Neeltje Eerbeek.

En op 7 juli komt er een briefje van neef Johan van Druten, Klaasjes lievelingsneef.

Zeist, 7 juli 1932.

Geachte bruid en bruidegom.

Hierbij zet ik mijn neder om u langs deze weg te komen feliciteren met uw voorgenomen huwelijk. En wens u toe dat nu gij voor een nieuw leven staat, geluk, voorspoed en liefde rijkelijk uw deel mag zijn. En mocht het zijn dat het huwelijksbootje door de deiningen des levens een beetje te veel mocht schommelen op de grote levenszee, gij het samen aan veilige kust mocht brengen. Nu, Klaasje en Meeuwis, ik hoop dat u gezellige dagen mag hebben. Want ze kunnen leuk zijn. Verder kan ik u mededelen als dat ik thuis vernomen heb als dat het bij Gijsje ook niet is gegaan zoals ze graag had gewild. Het is erg jammer, maar wij kunnen er niets aan doen en wij moeten het overgeven. Bij mij thuis is alles nog goed. Gelukkig, en ik hoop van bij u ook. Ze hadden mij ingaande drie juli verplaatst naar Bovenkarspel. Maar door schrijven en wrijven kon ik toch nog op Zeist blijven. Nu Klaasje, ik wens je het beste toe hoor, de groeten aan vader en moeder en aan je zusjes. En ontvang u ze in bijzonder met Meeuwis van uw neef Johan, Minckelerlaan 15, Zeist. Kleine Klaasje gaat grote dingen doen. Daag.

Op 8 juli schrijft Klaasjes nichtje A. van Wely uit Den Haag een briefje.

's-Gravenhage, 8 juli 1932.

Beste Klaasje.

Mag ik je voor je aanstaande woensdag in het huwelijksbootje stapt bij dezen nog even gelukwensen? Mijn allerbeste wensen hoor met deze zeer gewichtige stap en ik hoop dat je er nooit berouw van moogt hebben. Ook je aanstaande man mij wel onbekend, je ouders en je zusters heel hartelijk gefeliciteerd. Feitelijk ben ik een klein beetje laat met mijn brief, maar ik heb deze week niet veel tijd gehad om te schrijven. Ik ben namelijk tijdelijk tot huishoudster gepromoveerd. Pa en moe zijn verleden week zaterdag naar Tholen vertrokken en nu komen zij morgenavond weer terug, dus je begrijpt wel dat ik mij buitengewoon gewichtig voel met zo'n hoge positie.
Nu moet je niet denken dat ik zowat niets van het huishouden afweet, want al ben ik 12 jaar op kantoor geweest, op dat punt ben ik toch niet helemaal een vreemdeling, daar heeft moe wel voor gezorgd. Andere jaren als moe uit ging deed ik ook wel het huishouden, maar dan was ik op de dag op kantoor. Ik moest dan 's avonds nog voor de boel zorgen, maar begrijpelijkerwijs ging dat toch niet zoals het wel behoorde. Nu gaat dat vanzelfsprekend beter. Mijn broer Henk is woensdag jongstleden met zijn meisje in Elst geweest.
Het huwelijk van Co zal wel laat in het najaar plaats hebben, want het huis is pas in oktober klaar. En eer alles in orde is wordt het misschien wel november. Komt de familie uit Dodewaard nog aanstaande woensdag? Indien van wel wil je dan de hartelijke groeten overbrengen? Mocht je soms het een of andere kiekje van de trouwerij hebben, dan houd ik mij aanbevolen. Ik ben nu eenmaal dol op foto's. Nu kind, ik eindig hiermede. Het gaat je verder goed. Je schrijft me bij gelegenheid maar eens hoe je het maakt en als ik weer met vakantie naar Gelderland ga, kom ik beslist naar de Harskamp. Verder de vele groeten aan je ouders, je zusters en aanstaande man en een prettige dag toegewenst, door je nichtje A. van Wely, Rubenstraat 10 te 's-Gravenhage.

Ook de familie Bohne, kennissen van Klaasje uit haar Betuwse periode, klimt in de pen voor het bruidspaar.

Haarlem, 11 juli 1932

Waarde bruid en bruidegom.

Met oprechte belangstelling ontvingen we de kennisgeving van uw aanstaand huwelijk. Hartelijk wensen we u geluk met de vervulling van die lang gekoesterde levenswens en we hopen dat de Heere op uw verbintenis Zijn rijke en onmisbare zegen moge schenken. Nogmaals van harte gefeliciteerd. Als steeds uw toegenegen familie Bohne.

Beste Klaasje. Aan bovenstaande gelukwensen voor het bruidspaar bestemd willen we nog een enkel woordje toevoegen, meer in het bijzonder tot onze trouwe vriendin uit vroeger dagen gericht. Een lange tijd hebben we niets van elkander gehoord. Dat kwam voor zover het ons betreft niet omdat we elkaar vergeten waren, maar zoals je waarschijnlijk wel zult gehoord hebben, heeft onze gezondheid nogal wat te wensen overgelaten. 't Schijnt nu gelukkig weer wat beter te zullen gaan. De dokter is tenminste over de toestand heel tevreden en we zullen dus maar goede moed houden, dat de Heere ons nog een poosje met en voor elkander zal willen sparen. En mogen we nu ook nog eens wat naders van u vernemen? Hartelijk gegroet, beste Klaasje. We denken nog vaak aan je, hoor! Moge het je goed gaan in je huwelijk. Onze beste wensen vergezellen je. We blijven u toegenegen familie Bohne.

Op 12 juli is er een briefje van M. van Ladesteijn, een oud-collega van "Mariënhof". Zij was de naaister van mevrouw Klaare.

Rotterdam 12 juli 1932.

Beste Klaasje,

Hartelijk gefeliciteerd met je huwelijk. Ik hoop dat je vele gelukkige jaren met elkaar verenigd mogen zijn. Zeker heb je een drukke tijd achter de rug, maar ook een prettige tijd. Heel graag zou ik je nieuwe tehuis eens zien, maar dat zal wel niet gaan, het is hier vandaan wel wat ver en veel vakantie heb ik niet. Zeker heb je gehoord van het overlijden van mijn zuster, waardoor mijn leven een hele verandering heeft ondergaan en ik hier nu voor de huishouding zorg. Maar met dit warme weer valt het niet mee in de stad te wonen en verlang ik er dikwijls naar weer eens echt buiten te zijn. Nu Klaasje, ik hoop dat het een hele prettige trouwdag voor je mag zijn en vele hartelijke groeten, ook aan je ouders en zusters, zelf en je aanstaande man ook gegroet.

Van je toegenegen M. van Ladesteijn, Wijnhaven 118, Rotterdam.

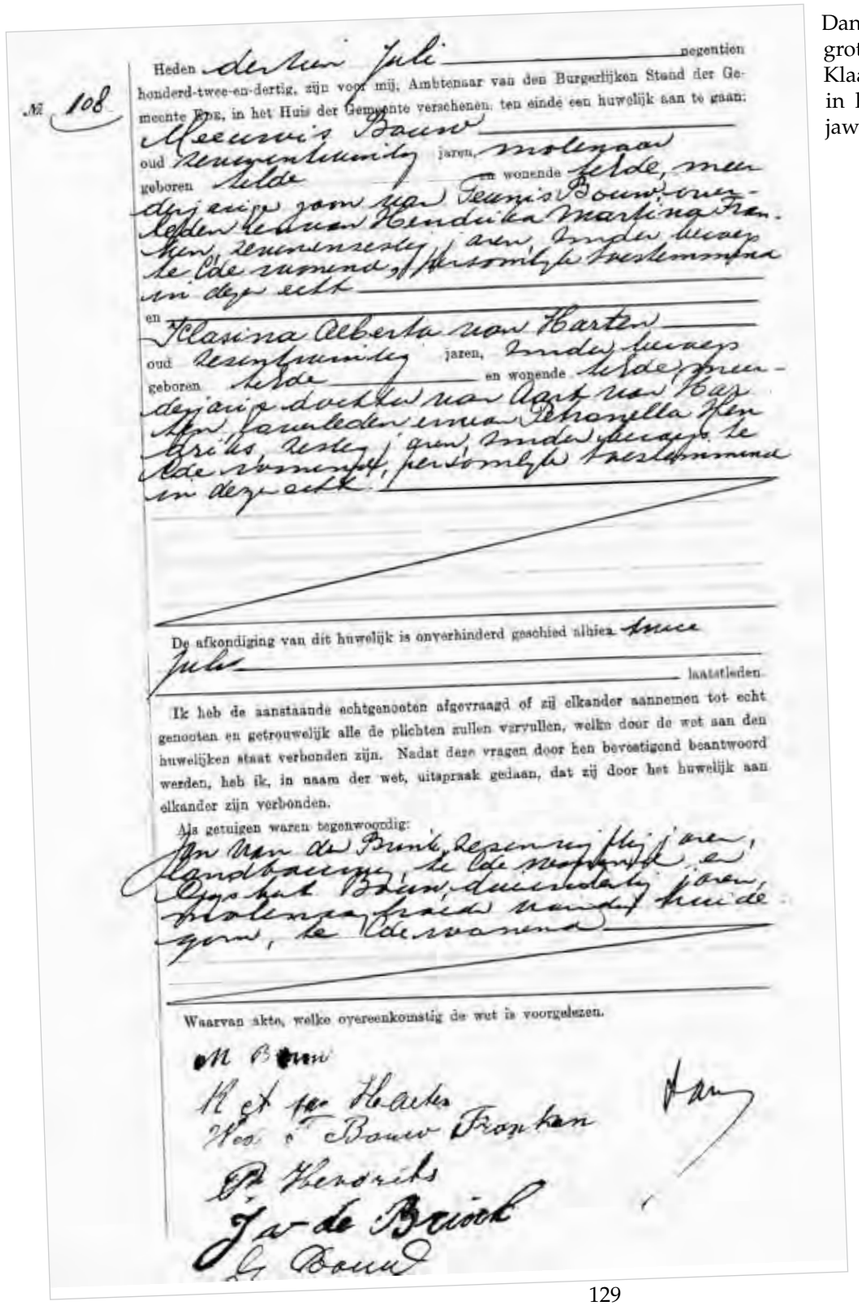
Heden derden Juli negentien honderd-twee-en-dertig, zijn voor mij, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente Ede, in het Huis der Gemeente verschenen, ten einde een huwelijk aan te gaan:
Meeuwis Bouw
oud zevenentwintig jaren, molenaar geboren Ede en wonende Ede, meerderjarige zoon van Teunis Bouw overleden te Ede en Hendrika Martinus Hen, zevenenzestig jaren, zonder beroep te Ede wonend, persoonlijk verschenen in deze echt
en
Klasina Alberta van Harten
oud zestien jaren, zonder beroep geboren Ede en wonende Ede, meerderjarige dochter van Aart van Harten overleden en van Johanna Hendrika Henriks, zestig jaren, zonder beroep te Ede wonend, persoonlijk verschenen in deze echt.
De afkondiging van dit huwelijk is onverhinderd geschied alhier twee juli laatstleden.
Ik heb de aanstaande echtgenooten afgevraagd of zij elkander aannemen tot echtgenooten en getrouwelijk alle de plichten zullen vervullen, welke door de wet aan den huwelijken staat verbonden zijn. Nadat deze vragen door hen bevestigend beantwoord werden, heb ik, in naam der wet, uitspraak gedaan, dat zij door het huwelijk aan elkander zijn verbonden.
Als getuigen waren tegenwoordig:
Jan van de Brink, rentenier, [illegible] jaren, landbouwer, te Ede wonende, en Gijsbert Bouw, dertien jaren, molenaarsknecht, zoon van hen de [illegible], te Ede wonend.
Waarvan akte, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.
M Bouw
K A van Harten
Hes. T. Bouw Franken
B Henriks
J v de Brink
G Bouw

Dan is het eindelijk zover. De grote dag, woensdag 13 juli 1932. Klaasje en Meeuwis geven elkaar in het gemeentehuis in Ede het jawoord.

Trouwakte van Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten van 13 juli 1932.

GEMEENTE Ede PROVINCIE Gelderland

Op 13 Juli 1932 is het huwelijk voltrokken tusschen:

Meeuwis Bouw

geboren te Ede den 22e Februari 1905
zoon van Teunis Bouw (overleden)
en van Hendrik Martina Franken

EN

Klasina Alberta van Harten

geboren te Ede den 21e Juli 1905
dochter van Aart van Harten (overleden)
en van Petronella Hendriks

Vrij van zegel ingevolge art. 32, 47, der Zegelwet 1917, juncto art. 156 Burgerlijk Wetboek.

De Ambtenaar van den Burgerlijken Stand:

Trouwboekje van Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten.

Trouwfoto van Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten op 13 juli 1932.

Blijkens de trouwakte zijn Klaasjes stiefvader Jan van den Brink en Meeuwis' broer Gijsbert Bouw de getuigen. Maar ook Klaasjes moeder Petronella Hendriks en Meeuwis' moeder Hendrika Martina Franken mogen de akte ondertekenen. De trouwakte en het trouwboekje vermelden Klaasjes doopnamen weer correct: Klasina Alberta.

Het is die dertiende juli 1932 een stralende zomerdag. Veel kan buiten plaatsvinden.
Onder andere de foto met de daggasten.

Op de groepsfoto ontbreken enkele personen, die wel verwacht werden. Op de foto ontbreken in ieder geval Klaasjes zuster Gijsje en haar man Gerrit Roelofsen. Zou Gijsje de drukte en emotie van een trouwdag niet aan kunnen, zo vlak na het overlijden van haar pasgeboren baby? Later op de dag is ze er wel bij, getuige de groepsfoto hierna. Ook ontbreken twee zusters en twee broers van Meeuwis, te weten Gijsje van Omme-Bouw, Maartje Kraaij-Bouw, Teunis Bouw en Jacob Bouw. De laatste twee moeten waarschijnlijk gewoon eerst flink doorwerken op boerderij "Het Heiveld". Het is immers volop zomer en er ligt werk genoeg.

Achterop een kalenderblaadje van mei 1932 heeft Klaasje de gasten genoteerd die op de trouwdag worden verwacht. Het zijn:

Jaantje van der Weele (van "Mariënhof")
Jans en Kees (Jans was dienstbode op "Mariënhof")
Henk Vaarkamp
Neef Johan van Druten
Familie Van Veldhuisen
Blankenstijn
Brinkman
Mevrouw Klaare (van "Mariënhof")
De Water (van "Mariënhof")
Ten Ham (oud-werknemer "Mariënhof")
Liefting (boer op "Mariënhof")
Ladie (van "Mariënhof")
Henk en Jet (oud-werkneemster van "Mariënhof")
Sien Roelofsen
Jors Blankenstijn
Familie Hoogakker (vriendin Jet met haar ouders)
Dominee Van Schuppen
Tante Neeltje Eerbeek (zus tante Aaltje)
Netta (Eerbeek)
Kees v.d. Mulder (van Veldhuisen)
Willem v.d. Mulder (van Veldhuisen)
Juffie van Veelen (van "Mariënhof")
Belia van Weely (nichtje)
Co Jansen Elst (nichtje)
Cornelia Hoogakker (zus Jet)

In haar aantekeningenboekje heeft Klaasje een prachtig overzicht gemaakt van de onkosten van de bruiloft.

Onkosten bruiloft

1 flesch brandewijn Punch		f 2,50
½ flesch brandewijn		f
6 flesch advocaat		f13,50
1 flesch wijn (Berletto)		f 1,50
1 flesch Wijn (meiwijn)		f 1,00
1 flesch limonade		f 0,80
1 flesch limonade		f 0,75
1 flesch limonade		f 0,60
1 flesch Wijn (Berletto)		f 1,50
1 pot Abrikozen		f
1 pot abrikozen		f 0,50
1 ½ pd suiker		
2 pakjes vanillesuiker		f 0,10
1 flesch Meiwijn		
Samen voor		f
½ pt Bruidsuiker		f 0,35
½ pt koekjes		f 0,35
½ pt bruidsuiker		f 0,35
1 pt Abrikozen		f 0,50
1 pt bruidsuikers		f 0,45
½ pt bruidsuiker		f 0,35
48 gebakjes		f 3,00
een heel blik wafels		f 1,60
25 gebakjes		f 1,50
15 gebakjes		f 1,05
6 gebakjes		f 0,48
1 ons bruidsuikers		f 0,14

Achterste rij v.l.n.r.: Wouter Hazeleger, Reintje Hazeleger-Bouw, oom Hent Hendriksen uit Arnhem, een broer van moeder Petronella v.d. Brink-Hendriks, tante Johanna Hendriks-Jansen, tante Aaltje Hendriks-Eerbeek, Bertha van Harten, Willem de Koning, Heintje de Koning-van den Brink. Middelste rij v.l.n.r.: Reintje van Eek (de latere echtgenote van Gijsbert Bouw), Jaantje Haverkamp, de vriendin van Aart v.d. Brink, erachter: Gies Bouw, Aart v.d. Brink de wagenmaker (stiefbroer van Klaasje van Harten), Evert Bouw, Eefje van Harten, Marie Bouw-Schimmel e.v. Evert Bouw, Aart Vaarkamp (latere echtgenoot van Eefje van Harten), Jaantje van der Weele, de keukenmeid van Mariënhof, Baatje van Gerder, de vriendin van stiefbroer Jan van de Brink, Jan van den Brink de bakker (stiefbroer van Klaasje van Harten), vrouw en man onbekend (zijn het Jans, van Mariënhof, en Kees uit Ederveen?), oom Meeuwis Bouw (broer van Meeuwis overleden vader Teunis Bouw). Voorste rij v.l.n.r.: stiefvader Jan van den Brink, moeder Petronella v.d. Brink-Hendriks, Meeuwis Bouw, Klaasje van Harten, moeder Hendrika Martina Bouw-Franken, Maasje Bouw-Blankespoor e.v. oom Meeuwis Bouw.

Er wordt flink gedronken en stevig gesnoept tijdens de bruidsdagen en het huwelijksfeest. De bruiloft vindt plaats op het boerenerf van Klaasjes ouderlijk huis "Het Middelstuk". Op de deel wordt gegeten. Zelfs het menu is nog bekend. Als dessert is er een overheerlijke bitterkoekjespudding, iets dat Klaasje haar hele leven een lekkernij heeft gevonden!

Het bruidspaar Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten op 13 juli 1932 in de kruiwagen en de daggasten aan het touw. Een spontane foto voor deze tijd en het geeft iets aan van het plezier van deze zonnige dag.

Een mooie ansichtkaart wordt op 21 juli 1932 door nicht Netta verstuurd aan de zojuist getrouwde Klaasje gestuurd. De adressering luidt nu: Mejuffrouw K.A. Bouw- van Harten, Harskamp, Molen.

Kaart van Netta Eerbeek van 21 juli 1932

Lieve Klaasje!

Van harte gefeliciteerd met je verjaardag. Ik wens je ook een heel gezellige dag toe en nog vele na deze hoor! Ook Meeuwis gefeliciteerd. Hoe gaat het met jou? Ben je al een beetje gewend in je nieuwe omgeving? Jullie zingen nu zeker van: Ons molenje draait, als 't windje waait enzovoort. De jongens bij ons zijn nu ook weer thuis. En ik heb mijn voet verstuikt en kan haast niet lopen, alleen maar hinken. Dus nu heb ik een poosje vakantie. Tante Neeltje is gisteren naar Lunteren gegaan. Ik geloof voor een week. Nu Klaasje, mijn kaart is vol. Ontvang een heleboel groeten, ook voor Meeuwis van je nicht Net. Dag. Tot kijks.

Of er sprake is geweest van een huwelijksreis weten we niet. Hoogstwaarschijnlijk niet.
Dat is een al te moderne frats en bovendien zitten we midden in de crisisjaren. Een dagje naar zee is al heel wat. Onderstaande foto is gemaakt net voor of na hun huwelijk in de zomer van 1932, op het strand van Scheveningen. Het is tijdens een uitje met de Lunterse zangvereniging "Sursum Corsa".

Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten op het strand in Scheveningen rond 1932.

Met de zangvereniging van Lunteren, "Sursum Corda", is er een jaarlijks uitje. Dit keer in Scheveningen aan het strand. Aart Vaarkamp en Eefje van Harten zitten in de rechter strandstoel, Meeuwis en Klaasje liggen er voor.

Scheveningen, strandgezicht.

Na het huwelijk wordt het huis naast de molen in Harskamp voortaan bewoond door vier mensen. Natuurlijk het echtpaar Meeuwis en Klaasje, maar ook broer Gijsbert Bouw en de inwonende knecht Jan Hulleman.

De molen "Lana Mariana" in Harskamp met links het woonhuis van Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten.

V.l.n.r. een onbekende, misschien de bakkersknecht, dan eerste inwonend knecht Jan Hulleman en Meeuwis Bouw.

Jan Hulleman, de eerste inwonende knecht van Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten.

Op 22 juli 1932 komt er een briefje van vriendin Jet Hoogakker. Ze is blijkbaar wel op Klaasjes huwelijksdag geweest. Jet schrijft over het teruglopende werk in de timmermanswerkplaats van haar vader. De economische crisis begint ook in Dodewaard sporen na te laten. Ook dit jaar is ze weer te laat met de verjaardagskaart.

Dodewaard, 22 juli 1932.

Lieve Klaasje!

Bijna durf ik je niet met mijn brief onder de ogen komen, maar ik waag het er maar op. Gisteren heb ik de hele dag aan jou en je verjaardag gedacht, maar was niet in de gelegenheid om je te schrijven. Nu neem ik vanmorgen eerst de tijd er af en wil jou en je man hartelijk feliciteren met je verjaardag en ik hoop dat die dag nog vele jaren weder mag keren in de beste gezondheid. Hoe gaat het met je? Voel je je niet erg gewichtig als vrouw des huizes? Of vond je het onder moeders vleugels ook wel goed? Ja hè, maar we willen nu eenmaal zo graag gaan waar de taak je roept en waar je toekomst ligt.

Kaart van Jet Hoogakker van 22 juli 1932.

Ik hoop dat ook jouw weg glad en effen mag zijn en dat jullie altijd steun aan elkander zult mogen hebben. Je zusters zijn zeker wel bij je geweest met je verjaardag, of je moe ook al? Moe en ik hadden het erg best naar onze zin gehad en zijn ook heel goed thuis gekomen. Wel wat moe, maar we hebben er geen van beiden wat van geweten. Wat jammer dat het de volgende dag zo regende, toen konden Bertus en Tom niet komen, hè? Heb je Frans haar brief ontvangen?
Vond je het geen schitterend kleedje? Heb je nog veel cadeautjes gehad, ook nog weer koffie en thee potten? Ik hoop niet dat ze die van ons overtroffen. Hoe vond Meeuwis ze? Of hecht die meer aan de inhoud? 't Zal hem ook wel gaan als de meeste mannen, dat de weg naar zijn hart door de maag loopt. Arie van Frans is een week hier en Marietje is met Frans mee en Flora van tante Jans ook. Ik heb het druk met naaiwerk in tegenstelling met in de werkplaats. Daar is bijna niets te doen en dan hartje zomer, hè? Ik geloof dat we een moeilijke tijd tegengaan. Gelukkig degene die weet waar hulp in nood is. Maar ik geloof dat er tegenwoordig veel zijn die op eigen hulp menen te kunnen steunen, maar ze zullen bedrogen uitkomen. Ik ben nu erg verkouden met de daaraan verbonden astma. Het weer is ook zo wisselvallig, hè? En dan heb ik het te pakken voor ik er erg in heb. Nu lieve Klaasje, vele groeten aan je man, ook van al de onzen en Steef en de kleine Arie. Met een dikke kus van je vriendin Jet.

Voortaan moeten de brieven van Klaasje worden gepost op het postkantoor in Harskamp. Het is een hele overgang voor haar van het oude en vertrouwde Lunteren naar het wat stillere Harskamp in het mannenhuishouden met drie kerels in huis.

Een van de eerste activiteiten van Klaasje in haar nieuwe woonplaats Harskamp na haar huwelijksdag is lid worden van de plaatselijke zangvereniging Advendo. Eigenlijk is het A.D.V.E.N.D.O., wat de afkorting is van Aangenaam Door Vriendschap En Nuttig Door Ontspanning! Ze schrijft zich in als lid in augustus 1932 en krijgt het bewijs van lidmaatschap op 14 september 1932. Volgens de statuten, die ze meekrijgt, zijn in 1930 de volgende heren bestuurslid: H. Boesveld, R. Kamerling, P.C. Smallegange, J. van Vliet en G. van Butselaar.

een exemplaar van dit reglement aan te schaffen, voor den prijs van fl. 10.

Aldus aangenomen en vastgesteld in de Vergadering van Januari 1930.

Het Bestuur:

H. Boesveld Voorzitter.

R. Kamerling Secretaris.

P.C. Smallegange Penningmeester.

J. van Vliet. Bibliothecaris.

G. v. Butselaar Algemeen Bestuurslid.

Fragment statuten zangvereniging A.D.V.E.N.D.O. januari 1930.

Christelijke Zangvereeniging „A.D.V.E.N.D.O."

BEWIJS VAN LIDMAATSCHAP

Uitgereikt aan Elbey Bouw

Ingeschreven den 1 augustus 1932

HARSKAMP, den 14 dept '32

Voorzitter, H. Boesveld

Secretaris, R. Kamerling

Bewijs van lidmaatschap van zangvereniging A.D.V.E.N.D.O. 14 september 1932.

Zingen blijft jarenlang Klaasjes grootste liefhebberij. Elke week is er een zangavond.

In 1932 trouwt ook de eerste inwonende molenaarsknecht Jan Hulleman met Bora Schildstra.

Het gezin van Teus Hulleman en Dina van den Brink. Ze woonden aan de Laarweg in Harskamp. Achterste rij v.l.n.r. 1.meisje onbekend 2.Gerrit Hulleman geboren 1917 3.Petronella Hulleman (met kind op arm) geboren 1920 4.kind op arm is waarschijnlijk Piet Brouwer geboren 1930. Voorste rij v.l.n.r. 1.Teunisje Hulleman geboren 1924 2.Teunis Hulleman geboren 1883 3.Gerritje Hulleman geboren 1922 4.Liesje Vijgeboom 5.Dina Hulleman-van den Brink geboren 1885. Na zoon Jan hebben ook de zonen Job en Gerrit (Gaart) Hulleman als molenaarsknecht gewerkt bij de gebroeders Bouw.

Eind 1932 trouwt knecht Jan Hulleman met Bora Schildstra en is Klaasje weer even met twee mannen in huis: Meeuwis en zijn broer Gies.
Jan Hulleman is de eerste inwonende molenaarsknecht bij de gebroeders Bouw op molen "Lana Mariana" in Harskamp. Jan komt uit een groot gezin en zijn ouders zullen er maar wat blij mee geweest zijn, dat er een grote "opvreter" de deur uit was en nog wat extra geld thuis in bracht ook.

Op 16 september komt de rekening van de firma Tijsseling uit Barneveld. Meeuwis en Klaasje hebben voor f 288,00 meubels gekocht. Hiermee is Klaasjes spaargeld voor een groot gedeelte opgebruikt.

De factuur voor de nieuw gekochte meubels van Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten.

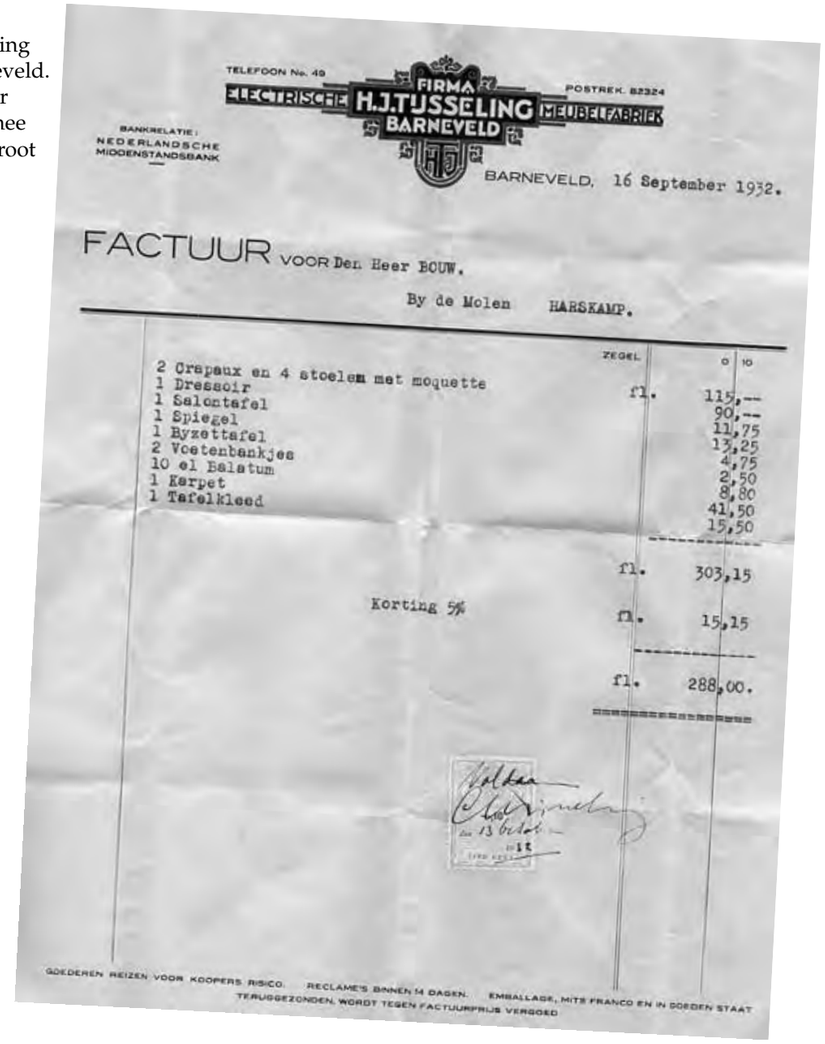
TELEFOON No. 49

FIRMA ELECTRISCHE H.J.TIJSSELING MEUBELFABRIEK BARNEVELD

POSTREK. 82324

BANKRELATIE: NEDERLANDSCHE MIDDENSTANDSBANK

BARNEVELD, 16 September 1932.

FACTUUR VOOR Den Heer BOUW.

By de Molen HARSKAMP.

	ZEGEL		o	10
2 Crapaux en 4 stoelen met moquette		fl.	115	--
1 Dressoir			90	--
1 Salontafel			11	75
1 Spiegel			13	25
1 Ryzettafel			4	75
2 Voetenbankjes			2	50
10 el Balatum			8	80
1 Kerpet			41	50
1 Tafelkleed			15	50
		fl.	303	15
Korting 5%		fl.	15	15
		fl.	288	00.

GOEDEREN REIZEN VOOR KOOPERS RISICO. RECLAME'S BINNEN 14 DAGEN. EMBALLAGE, MITS FRANCO EN IN GOEDEN STAAT TERUGGEZONDEN, WORDT TEGEN FACTUURPRIJS VERGOED

Hoofdstuk 17

Gezinsuitbreiding in roerige tijden

Het jaar 1933 begint met een mooie nieuwjaarswens van tante Aaltje en oom Gerrit uit Hien. Haar woorden zullen profetisch blijken te zijn.

Hien, 6 januari 1933.

Beste Meeuwis en Klaasje.

Ontvangt hierbij onze beste wensen voor 1933. Wij hopen dat u in alle opzichten een gezegend jaar mag hebben. En dat u voor rampen en leed gespaard mag blijven. Wij zijn allen nog al redelijk wel en dat hopen wij van u ook. Als de dagen een beetje langer worden, kom ik eens gauw een dagje, maar dan zullen wij u en moeder vroeg genoeg schrijven. Dirk in Lakemond heeft ook nog trouwplannen met Dina Das uit Utrecht. Als het doorgaat dan schrijven wij u nog wel eens. Vele groeten van uw ooms en tante Aaltje. Ome Jan is diaken geworden.

Meeuwis' inwonende broer Gijsbert heeft al enige tijd een vriendin, Reintje van Eek uit Barneveld. Op de trouwdag van Meeuwis en Klaasje was ze ook al aanwezig, getuige de trouwfoto van de daggasten. Heel hard lopen Gies en Reintje echter niet van stapel. Reintje is van gegoede komaf en haar familie is niet zo erg gesteld op een relatie met een eenvoudige molenaar. De familie Van Eek bezit nogal wat grond in en rond Kootwijkerbroek.

Niet lang na de hoopvolle nieuwjaarswens van tante Aaltje gebeuren er in buurland Duitsland verontrustende dingen. In Duitsland vinden grote veranderingen plaats. President Hindenburg benoemt op 30 januari 1933 Adolf Hitler tot rijkskanselier. Zijn partij, de NSDAP, weet al snel de macht naar zich toe te trekken. Op 27 februari 1933 gaat in Berlijn het Rijksdaggebouw in vlammen op. Als dader wordt de Nederlander Marinus van der Lubbe aangewezen. De regering Hitler maakt van de gelegenheid gebruik om verregaande maatregelen tegen de communisten te nemen. Later in het jaar wordt Van der Lubbe ter dood veroordeeld. De verkiezingen voor de Rijksdag van 5 maart 1933 leveren een overwinning op voor de NSDAP, die 288 van de 647 zetels behaalt. Omdat de zetels van de communistische KPD niet worden meegeteld, is dit zelfs een absolute meerderheid. Met steun van de DVP krijgt Hitler een wet aangenomen die zijn regering dictatoriale bevoegdheden geeft. Duitsland wordt op nationaal-socialistische wijze 'gelijkgeschakeld'. De vakbonden worden opgeheven, de andere partijen worden verboden of heffen zichzelf op en ook in de kerk geldt het nationaal-socialistische gedachtegoed. Politieke gevangenen worden ondergebracht in concentratiekampen. Het eerste concentratiekamp Dachau is gebruiksklaar op 21 maart 1933. Op 1 april komt er al een boycot van Joodse winkels in Duitsland. Op borden die men op de winkeldeuren hangt schrijft men: "Duitsers! Weert u! Koop niet bij Joden!" Ook tegen de Joden worden in Duitsland maatregelen genomen. Joden worden uitgesloten van de ambtenarij en hun mogelijkheden om hoger onderwijs te krijgen of als dokter of advocaat te werken worden ingeperkt. Vele Joden vluchten naar het buitenland, en de Volkenbond richt een orgaan op om zich met de Duitse vluchtelingen bezig te houden.

Reintje van Eek rond 1933.

Een brief van 1 februari 1933 meldt zwart op wit het heuglijke nieuws van Klaasjes eerste zwangerschap! Ze wordt door Jaantje van der Weele gefeliciteerd. Vanzelfsprekend komt de periode "Mariënhof" weer aan bod. Het is een rijke gespreksbron. De oude Duitse dienstbode is weer naar Duitsland vertrokken, zo lezen we.

Den Haag, woensdagavond 1 februari 1933.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Mag ik jullie beiden hartelijk bedanken voor de felicitatie brief die ik heb ontvangen op mijn verjaardag. Wat fijn vond ik dat om zo'n reuze brief te krijgen en Klaasje, wat was ik verrukt met die mooie zakdoekjes. Vreselijk aardig van je dat je nog zo om mij dacht, want heus, ik vroeg mijzelf dikwijls af wat jammer vind ik het dat ik niets meer hoor. Nu zul je wel zeggen, dat ik ook wel kan schrijven, maar dan stel je het vanzelf ook al uit. Zoals ik uit je brief vernam maken jullie het goed. Nu, ik ook hoor en gelukkig is het niet meer zo koud. Nu, dat is bar geweest. Het was haast niet om te doen. Je kon het gewoonweg niet warm stoken. Zeg Klaasje, ik moest maar telkens aan "Mariënhof" denken met dat stoken. Wat was dat toch een ellende

de laatste tijd. Hier stoken we gewone kachels en in de keuken een fornuis, dat maak ik aan zoals we zelf willen. Ik heb hier nergens geen gezeur over. Wel prettig hoor. Nu, voor jou zal het ook wel een overgang geweest zijn toen je pas in je eigen huishouding zat. Je mag veel te doen hebben, maar niemand zit achter je heen zoals bij Klaare in het begin. O Klaasje, ik heb je wat dikwijls voor gek verklaard dat jij dat allemaal maar goed vond, terwijl je zelf zo'n heerlijk thuiskomen had. Maar ze krijgen loon naar werken, want van Jans hoorde ik dat Mientje ook weg is. Die is weer naar Duitsland terug. Dus nu hebben ze er maar twee. En ze zal heus zo gauw geen ander krijgen. Met de kerstdagen ben ik nog in Lunteren geweest bij Ten Ham. En toen kwam ik mevrouw nog tegen. Maar zwart dat ze keek, dat was bar. Ik heb ze nog eens flink aangekeken, dus die zal wel wat gedacht hebben. Toen ben ik diezelfde avond nog naar Voorthuizen gegaan en heb daar weer een paar gezellige dagen gehad. Floris en Jans maken het best en Marietje wordt toch zo'n lief kind en praten dat ze al doet. En je kunt ze goed verstaan ook hoor. Ten Ham schreef mij verleden week dat ze al zo aardig kon zingen ook. Wat gaat dat toch gauw bij die kinderen. Wat leuk, Klaasje, voor jou dat je ook in verwachting bent. Ik feliciteer je wel hoor en dat alles maar zijn goede afloop mag hebben. Want dat is altijd niet zo. Ben je nu al helemaal op dreef in je huis? Ik zal nog maar niets beloven Klaasje, maar ik verlang er heus naar om eens bij je te komen kijken. Nu zal ik eens over mijn verjaardag schrijven. Nu, die is heel gezellig geweest en ik heb veel visite gehad en ook veel gekregen. Ik ben maar in mijn dienst gebleven, hoewel ik het altijd bij mijn zuster vier, maar ik dacht, ze heeft er maar drukte van en ze maakt haar eigen maar zenuwachtig en dat is helemaal niet goed voor haar. Want dan doet ze niets als krabbelen en dan gaat alles weer stuk tot bloedens toe. Dus ik dacht, ze moeten nu maar eens bij mij komen. Mevrouw had goed voor de traktatie gezorgd en ikzelf ook, dus dat ging best. Er waren er een hoop verkouden, dus die kwamen niet en zo erg koud was het die dag. Ik heb sinds oktober een heel aardig tweede meisje bij mij. Het is een Duitse, maar ze praat goed Hollands. Zeg Klaasje, ik kreeg achttien stuks met de post dus ik heb heel wat terug te pennen. Het grootste gedeelte heb ik al klaar. Ik kreeg van Jans ook een brief. Je vroeg mij wanneer die jarig was. Nu, de tiende van deze maand. Als je tijd hebt moet je haar eens schrijven, want dat vindt ze vast leuk. Want aan mij had ze al geschreven dat ze niets van je hoorde. Ik kreeg van mijn zuster een mooi gouden ringetje en gisterenavond ben ik bij haar geweest en heb toen die zakdoekjes van jou meegenomen. Ze vond ze prachtig. Ik heb natuurlijk al verteld van de brief. Je oren zullen wel getuut hebben. Mijn zuster vroeg aan mij of Koos Klaare jarig was. Ik zei, ja. Je moet dan weten die Antoinette van Dijk die altijd het kinderuurtje voor de radio heeft, die feliciteerde Koos met zijn verjaardag. Misschien hebben jullie het ook wel gehoord. Nu, toen zei ze verder dat hij erg ondeugend was op school en dat het heel lelijk stond, want als hij later groter was dan had iedereen een hekel aan hem. Hoe vind je zoiets? Ik denk dat mijnheer dat heeft aangevraagd. Wat zal die bang geweest zijn of hij heeft er om gelachen, want ze zullen het zelf ook wel gehoord hebben. Want toen wij er nog waren, toen was hij al zo stout. Want hij was altijd aan het vechten met de kinderen. Wat een rakkertje, hè?

Koos Klaare in 1935.

Ze hebben hun eigen nog al dik gemaakt, dat is natuurlijk allemaal voor de buitenwereld. Net iets voor mijnheer, dat kan ik doen. Toch ben ik blij dat ik er niet meer ben. Ik had er helemaal niet naar toe moeten gaan en nu dat stel Kruik er helemaal in is houdt ze niemand, want die overbluffen alles. En jij weet voor je zelf, Klaasje hoe je daar geweest bent en ze hebben toch maling aan je. Ik heb laatst gehoord dat Jans de Jong ook helemaal niets meer hoort. Ook van De Water niet en je weet die liep met Jans weg. Maar die man van Jans moet niets van De Water hebben. Zelf zie ik Jans nooit en ik ben ook niet van plan haar op te zoeken, want daar heeft ze te gek voor gedaan. Toen je moeder jarig was, Klaasje, heb ik eraan gedacht, want toen was mijn zuster ook jarig. Ik hoop dat ze weer helemaal beter is en Jan heeft ook nog al eens wat, hè? Er zijn veel zieke mensen. Nu Klaasje en Meeuwis, ik hoop dat het jullie verder goed gaat en je hoort nog wel eens wat van mij. Van Jet heb ik nooit meer iets gehoord en hoor je nog wel eens wat van Lady? Ik ook niet meer. Ontvang dan beiden heel veel groeten van mij en nogmaals mijn dank voor de brief hoor. Ik heb niets geen post gehad. Vele groeten van Jaantje. Doe ze allemaal de groeten van mij.

Op 5 februari 1933 komt er een brief van zus Eefje van Harten, die een inkijkje geeft in het dagelijks reilen en zeilen in het ouderlijk gezin in huize "Het Middelstuk".

Lunteren, 5 februari 1933.

Lieve Klaasje en Meeuwis.

Het is zondag avond bij elf uur, maar ik dacht ik zal even een begin maken aan een briefje. Dan komt er ook wel een eind, want ik schrijf niet graag en heb een vreselijk slechte pen. Wat is het stormachtig weer, hè? Gijsje en Gerrit hebben nog wel plan gehad te komen, maar daar het zo'n wind was, zagen ze er tegenop. Als ik gekund had was ik misschien evenwel gekomen, maar ik moest met Aart bij oom Hendrik op visite. Dat was al een keer uitgesteld, dus ben ik daar vanmiddag naar toe geweest. Ik ben al vroeg gegaan en ben niet meer thuis geweest. Vanmiddag was alles nog in goede welstand, alleen Bertha heeft een erg zwerende duim en heeft al bijna in drie nachten niet geslapen. Hij is erg dik en doet natuurlijk pijn. Ze was van plan thuis te blijven vanavond, maar of ze het gedaan heeft weet ik niet. Jan heeft de griep gehad, maar is weer beter. Aart (mijn Aart dan) is ook niet erg lekker geweest, maar is op een beetje hoesten na ook weer beter. Tante Gerritje heeft ook de griep. Zij loopt wel weer maar ziet er slecht uit en oom G.J. had het vreselijk in zijn rug zodat hij er krom van liep. Je zult wel denken wat een ellende. Schrijf me dat maar niet, want ik voel zelf genoeg of gaat het nog al? Ik hoop van wel, maar het is tien voor half twaalf.

Ik zal eerst een poosje gaan slapen, want ik ben al drie avonden niet voor half twaalf naar bed gegaan. Nu welterusten. Morgen vervolg ik mijn schrijven. Het luidt precies twaalf uur. Ik ben nog druk, want ik moet de was nog doen en die is alleen nog maar gekookt. Ik zal je met deze een dienstregeling van de bus sturen. Als je dan zaterdag thuiskomt, weet je tenminste hoe laat je weg kunt, want fietsen zal wel niet best meer gaan. Maar afijn, je moet er de moed maar inhouden en maar denken er zullen ook wel weer andere dagen komen. Het dienstmeisje van Aart Roelofsen is ook in verwachting. Men zegt dat ze al vijf maanden heen is. Of zij trouwen kan weet ik niet, maar het is anders verschrikkelijk. Nog zo jong, ik denk dat zij zeventien jaar is, dus dat valt zeker niet mee. Thuis moeten ze ook wassen vandaag. Gijsje en pa zijn vrijdag naar de Betuwe geweest. Daar was ook alles best. Oom Hendrik uit Arnhem was er ook geweest. Heb je er nog aan gedacht dat oom Gerrit jarig was of heb je het vergeten? Mijn tijd is voorbij. Ik moet gaan werken en ook mijn papier is vol. Verder zul je wel horen als je thuis komt. Vele groeten en veel liefs van je zus Eef. De groeten van allen, ook van V.K.

Eefje van Harten met Aart Vaarkamp op een dagje uit.

Op 21 februari 1933 komt er een brief van zus Bertha van Harten om Meeuwis te feliciteren met zijn verjaardag, de 22e februari. Bertha heeft last van een zwerende vinger. Dat is een veelvoorkomende kwaal voor de huisvrouw en de dienstbode in deze tijd. Bertha is vast en zeker nog in dienst bij bakker Blankestijn.

Lunteren, 21 februari 1933

Beste zuster en zwager.

Ik ben er maar toe over gegaan om jullie een briefje te schrijven. En wel in de allereerste plaats komen wij uit aller naam u beiden hartelijk feliciteren met de herdenking van Meeuwis zijn geboortedag, ook van Gijsje en Gerrit, hopende dat je die dag nog vele jaren samen moogt vieren in gezondheid. Ik had er eigenlijk eerst over gedacht om jullie persoonlijk te komen feliciteren, hetwelk ik graag had gedaan, maar toen ik vanmorgen voor de eerste keer wakker werd, hagelde het buiten en toen ik voor de tweede keer wakker werd om negen uur sneeuwde het buiten. Toen dacht ik bij mezelf dat is helemaal mis voor mij om naar Harskamp te gaan, want nu dooit het en is het morgen natuurlijk niets als modder en water op de weg en dan durf ik het helemaal niet aan om zo'n eind te fietsen. Dus ik moet er dan ook maar helemaal van af zien tot mijn spijt. Er zal dan verder ook wel niemand komen, daar ze er pas nog geweest zijn, maar wij zullen maar hopen dat jullie samen toch een gezellige dag moogt hebben. Ik hoefde vanmorgen niet naar de dokter toe, maar morgen moet ik weer terug komen. Ik mag nog niets doen voor eerst en de duim is nog niet uitgezworen. De dokter meent dat er nog wel een beentje uit moet zweren. Ik hoop toch maar dat hij het mis heeft, want het duurt vast lang. Moeder heeft het nog zo in de rug. Dat is ook zo lastig.
Liefs Bertha.

Bertha zit met de hand in de soda en Blankestijn zit te wachten om de brief mee te nemen. Nu schrijf ik maar even. Ontvang verder ons aller hartelijke groeten en nogmaals gefeliciteerd van ons allen. Verblijvende je liefhebbende moeder en verdere familie.

Op 30 maart 1933 is er feest in Opheusden. Eindelijk trouwt de eeuwig vrijgezelle "tante" Neeltje Eerbeek, de zus van tante Aaltje Hendriks-Eerbeek, op 46-jarige leeftijd met de 50-jarige Hermanus Pieter Burgstede. Het kersverse echtpaar gaat na het huwelijk in Hilversum wonen en menig fietstochtje van Klaasje gaat vanaf heden richting Hilversum, naar haar geliefde "tante".

Hermanus Pieter Burgstede.

Tante Neeltje Eerbeek uit Opheusden, geboren op 31 mei 1886 te Opheusden. Een zus van tante Aaltje Hendriks-Eerbeek.

Thuis bij oom Dirk Eerbeek, weduwnaar van Maria Hendrina Busquet. V.l.n.r. Johan Eerbeek (broer van Netta), oom Dirk Eerbeek, zijn nieuwe vrouw Dina Das, tante Neeltje Eerbeek, op de put Netta Eerbeek. Foto rond 1933.

In april 1933 is Klaasje hoogzwanger. Er komt een brief van vriendin Jans uit Ederveen, die ook op "Mariënhof" heeft gewerkt. Het leven op "Mariënhof" is moeilijk geworden door de economische crisis, die ook de familie Klaare heeft getroffen. Het is ook de tijd voor de grote schoonmaak, iets waar geen huishouden onderuit komt. Een klus die soms weken in beslag neemt. Jans vraagt nog speciaal aan Klaasje hoe het is om ook zwager Gies Bouw in huis te hebben. Blijkbaar is dat niet onverdeeld plezierig. Het zal Klaasje vast ontbreken aan enige privacy.

Ederveen, 10 april 1933.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Eindelijk zal ik eens iets van ons laten horen. Het is meer dan tijd. Ik heb er al zo dikwijls aan gedacht, maar er kwam maar niets van. Ja Klaasje, druk aan de schoonmaak. Jij zeker ook?
Ik ben bijna klaar. De keuken en de deel nog en dan is het gebeurd en bij die mevrouw daar ik donderdags ga werken ben ik ook zowat klaar met de schoonmaak. Van de week nog een paar dagen. Nu, ik zal blij zijn als het weer achter de rug is.
Klaasje en Meeuwis, nog wel
bedankt voor je brief op mijn verjaardag. Ik vond het erg leuk dat jullie om mij gedacht hadden, maar ik had iets eerder terug moeten schrijven. Je zult wel denken dat wij jullie helemaal vergeten, maar wij hebben het vaak genoeg over jullie. Ik wou dat het maar niet zo ver weg was, dan was ik lang eens bij jullie geweest, want schrijven heb ik een hekel aan. Klaasje, het zal voor jou wel niet meevallen met schoonmaken, hoe is het? Schiet het al op? Ik ben er echt nieuwsgierig naar. Ik kom eens gauw als het zover is, of duurt het nog te lang om daarop te wachten? Kun je nog al goed of valt het niet mee? Als je maar gezond bent. Het is toch wel leuk, dunkt mij, dan altijd met zijn tweeën. Dat hoort toch eenmaal ook, niet? Nu Klaasje, als het niet gauw verandert dan ben ik het ook te wachten, wat dunkt jij daarvan? Het heeft wel lang geduurd maar ik geloof wel dat het mis is. Nu, wij vinden het wel leuk, maar ik zie er tegen op. Het kan meevallen maar hoe ouder als je wordt hoe meer je er tegenop ziet geloof ik. Wij zullen het beste er maar van hopen. Maar zeg het tegen niemand, tegen je zusters niet, want je weet niet hoe of het uitkomt in Lunteren.
Hier weet niemand het als Jans, maar ik zal het toch thuis met Pasen zeggen. Dan komt Eef ook thuis uit Zevenaar met de kinderen. Klaasje, ik ben er niet geheim mee, maar als de mensen het al zo gauw weten dan zien ze het zo lang tegen. Je begrijpt me wel. Ik zou het liever zeggen dan schrijven tegen jou. Ik heb van Jaantje ook een brief gehad met mijn verjaardag, maar ik heb haar ook nog niet terug geschreven. Kijk maar niet naar het schrijven, want ik geef mij haast geen tijd en dan moet het zo gauw als het maar kan afraffelen, maar als je hem maar lezen kunt en stop hem dan in de kachel. Maar ik zou het toch ook eens gauw doen. Weet je, wie er voor een week of drie, vier kwam op een maandagmiddag? Mevrouw Klaare. Ze was een eindje gaan fietsen en toen kwam ze bij mij terecht. Ik had net ons bed buiten. Ik was nog niet aan de schoonmaak, maar het was zulk een mooi weer. Ik dacht ik doe het bed vast buiten, dan kan ik volgende week doorwerken als het soms regent. Het was niet erg. Ze mocht het gerust zien. Maar net de kamer overhoop. Ze moest natuurlijk het hele huis zien en buiten overal. Ze vond het erg leuk, zoals ze altijd praat. Mevrouw had pas een nieuw meisje, maar het ging allemaal zo goed. Maar het gaat er zuinig aan toe. Als wij er nog waren, zouden wij een heleboel beleven, want ze wasten zoveel mogelijk zelf en de was kwam ongestreken thuis enzovoort. Ik zou er niks graag meer werken, jij wel Klaasje? Wij hebben er heel wat afgebabbeld en beleefd, als je er nog aan denkt. Ze was ook bij jou geweest Klaasje, zei ze.
Nog een cadeautje brengen. Was het nog iets van betekenis of kon dat ook niet lijden? Nu Klaasje, ik moet eindigen, want Cees komt zo thuis en vanmiddag moet ik een boel naaien en stoppen van de was verleden week. Hoe is het met Meeuwis, is hij nog met Gies lastig, hoor? Maar hij is toch niet te missen, Meeuwis. Klaasje, schrijf eens gauw terug, al is het niet veel, als ik maar wat hoor. Als ik gezond blijf kom ik misschien een paar dagen. Als de dagen een beetje langer zijn, dan kom ik eens een paar dagen logeren.
Nu Klaasje en Meeuwis, ontvang deze brief in de beste gezondheid van ons hopend van jullie hetzelfde en schrijf gauw terug. Doet bij je moeder thuis de groeten en wees hartelijk gegroet van Jans en Cees.

Morgen, dinsdag, ga ik naar Arnhem met Mina en Mijntje uit Renkum nieuwe matten of een kleed in de keuken kopen en Mina een mantel en Mijntje gaat met ons omdat wij niet goed de weg weten. Dan gaan Mina en ik op de fiets naar Renkum. Ik heb een mantel in de maak, dan kunnen zij hem een beetje ruim maken, want in het laatst van de zomer zal hij wel wat wijder moeten, daar reken ik maar vast op. Nu, Klaasje en Meeuwis, tot ziens van ons,

Jans en Cees.

Meeuwis Bouw rond 1933.

In juni 1933, vlak voor de geboorte van het eerste kind van Klaasje en Meeuwis, is zus Bertha net begonnen aan een nieuwe betrekking in Zeist en dus gestopt bij bakker Blankestijn in Lunteren. Ze is in huis bij een zeer welgestelde familie. Haar brief geeft een leuk beeld van de werkzaamheden waarmee zij als dienstbode te maken had. Ze schrijft aan vader en moeder en zus en broer. Dat zijn haar zus Eefje en stiefbroer Jan van den Brink, die dan nog thuis wonen. Bertha is ook even op bezoek geweest bij Klaasjes lievelingsneef Johan van Druten. Deze is op 18 mei 1933 voor de derde keer getrouwd met Willemke Buitenhuis. Zijn vorige twee echtgenotes, de zusters Jannetje en Alida Clasina Balledux, zijn beide jong overleden.

Zeist, 8 juni 1933.

Beste vader en moeder, zuster en broeder.

Het is donderdagavond en ik zit alleen in de keuken. Drika is uit vanavond en nu had ik zin om eens naar huis te schrijven. Ik ben benieuwd hoe of jullie het allemaal maken en Klaasje ook. Ik hoop van goed. Wij zijn maandag goed aangekomen. Wij waren er pas om zes uur. Ze zaten al brood te eten en toen hebben wij maar met z'n drieën in de keuken gegeten.
's Avonds zijn wij Aart nog een eindje weg wezen brengen en toen naar bed. Ik heb heel goed geslapen en was 's morgens om zes uur al wakker en het eerste beneden. Ik hoor de wekker iedere morgen om kwart over zes. Dan loopt hij af en dan ga ik er maar gauw uit, want anders is het soms mis. Ik was dinsdagmiddag om half vier al klaar met mijn werk en toen heb ik zitten naaien voor mevrouw. Dinsdagmiddag is mevrouw naar het ziekenhuis gegaan en woensdagmorgen is zij geopereerd. Het heeft een uur of drie geduurd, zolang zijn ze met haar bezig geweest. Ze heeft nog erg veel pijn en maar braken. En slapen kan ze ook niet. De dokter heeft haar ingespoten. Vanmiddag zijn Pim en Toos eventjes met hun vader bij haar geweest en hebben wat aardbeien en bloemen voor haar meegenomen. Misschien dat Drika en ik er morgen naar toe gaan.
Ik ben dinsdagavond een eindje wezen fietsen met Pim en toen kwam ik op de Slotlaan Johan van Druten tegen en die van de fiets, dat begrijp je. Hij vroeg wanneer kom je eens een avond? Toen zei ik als het goed is kom ik morgenavond en dat was natuurlijk best. En zo ben ik woensdagavond naar Johan geweest, kennismaken met zijn vrouw. Ze is heel aardig en wij hebben een gezellige avond gehad. En we zijn nog aan de boerenjongens geweest. Ze heeft gevraagd of ik zondagmiddag kom eten, maar dat heb ik nog niet vast beloofd. Ik ga zondagmorgen bij gezondheid naar de kerk en dan mag ik wel tot drie uur wegblijven, maar het hoeft niet. Dus ik zal nog wel eens zien. Waar Johan woont is vlakbij ons, maar vijf minuten lopen.
Drika gaat zaterdag ook niet naar huis. Omdat ze al een paar keer achter elkaar geweest is wil zij het maar niet vragen. En ik kom ook maar niet, hoe graag of ik het ook deed, want anders moet ik dan weer veertien dagen wachten en nu kan ik meteen misschien naar Klaasje gaan kijken. Ik had toen ik wegging vergeten nog te zeggen dat Gijsje koekjes mee moest nemen, maar ik had het al wel een keer gezegd, dus misschien hebben jullie er nog aan gedacht. Blankestijn en Kees zijn woensdag geweest. Misschien weten jullie het al. Ze hebben een poosje bij ons gezeten, want meneer was niet thuis. Die was juist bij mevrouw en toen hebben ze op het spreekuur gewacht. Ik vond het fijn weer eens iemand uit Lunteren te zien. Je ziet hier allemaal vreemde mensen. Morgenavond ga ik misschien op de fiets naar Driebergen. Daar is Wijntje uit Leersum in betrekking en die wou ik eens op gaan zoeken. Wij hebben vandaag postelein gewekt, maar waren al fijn vroeg klaar. Vanmiddag heb ik nog wat gestreken en toen met Drika kousen gestopt. Wij eten allemaal binnen. Ik kan alweer reuze tafel dekken, dat was ik echt een beetje afgeleerd. Het is een prachtig huis van binnen. Ik heb ook een fijne slaapkamer en nog nooit zo gehad. Nu moet ik mij maar zien te schikken tot zaterdag over een week. Het duurt eigenlijk nog een hele poos, maar afijn, als alles goed is dan zal ik het best doorkomen. Het papier is vol. Ik had het van Drika geleend. Nu moeder en vader en allemaal vele en hartelijke groeten van je altijd liefhebbende Bertha. Als Blankestijn komt wil je hem de groeten van mij ook wel doen, moeder? Tot ziens, dag! Ook allemaal de groeten van Drika.

Op 11 juni komt er weer een brief van Bertha.

Zeist, 11 juni 1933.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Het is zondagmiddag en ik zit heel alleen in de keuken. Drika is uit met Aart, haar verloofde en mijnheer is met de kinderen naar het ziekenhuis naar mevrouw. Nu dacht ik bij mij zelf, ik zal Klaasje maar eens schrijven. Die vindt het ook nog wel aardig eens iets van mij te horen. Hoe gaat het toch met jullie en inzonderheid met jou? Ik ben gedurig zo benieuwd dat ik wel zo naar je toe zou willen gaan. Ik kan het gedurig haast niet uithouden, maar ik hoop dat het goed gaat met je. Ik heb tenminste nog niets van jullie gehoord tot nog toe. Ik heb het eigenlijk heel goed hier, maar ik ben het heel niet gewend zo ver van huis en dan valt het eerst niet mee. Ik ben vanmorgen met Pim naar de kerk geweest, maar nu moet ik de hele middag verder thuis blijven. Dat valt niet erg in het eerst en ik hou helemaal niet van lezen en nu dacht ik maar een brief te schrijven. Mevrouw is dinsdag geopereerd en was eerst nogal ziek, maar op 't ogenblik gaat het goed vooruit. Ik ga morgenavond bij haar kijken. Ik ben woensdagavond bij Johan geweest. Hij heeft weer een aardige vrouw gekregen. Ze zegt als je vrij bent kom je maar en ze vroeg of ik zondag kwam eten en dat had ik niet vast beloofd omdat ik niet wist of het mocht. Maar Drika zei als je om drie uur maar thuis bent en toen ben ik zo uit de kerk naar hen toe gegaan en was om drie uur weer hier. En nu mag ik verder thuis blijven. Maar afijn, de aankomende zaterdag mag ik naar huis en dan hoop ik 's zondags ook bij jullie te zijn. Als het fijn weer is, kom ik zaterdagavond op de fiets, dan kan ik 's zondags naar jullie komen en dan fiets ik 's maandagsmorgens naar De Klomp en dan de fiets in de trein naar Driebergen. Dat kost maar tachtig cent, dus dat gaat nogal.
Ik ben vrijdagavond naar Driebergen geweest. Daar is Wijntje Blankestijn uit Leersum in betrekking en die ben ik eens op wezen zoeken. Ze wist niet wat ze zag toen ze mij opeens hoorde praten. Ze vloog me aan, zo echt als ze altijd doen kon. 's Avonds heeft ze mij weer naar huis gebracht, in de volgende week komt ze een avondje bij mij. En zo zien wij ons maar te vermaken. Ik kan hier goed slapen, maar heb ook een fijn bed en een mooie kamer. Maar 's morgens om kwart over zes dan loopt mijn wekker af en dan ben ik nog zo slaperig. Maar ik ga er dan maar gauw uit, anders verslaap ik mij. Maar het gaat heel goed, want ik ben altijd het eerste nog beneden geweest om kwart voor zeven. Is Gijsje vrijdag nog bij je geweest en heeft ze nog koekjes meegebracht? Ik heb donderdagavond naar huis geschreven. Toen was ik ook alleen thuis. Het zal thuis ook wel vreemd zijn dat ik er vandaag niet ben. Blankestijn en Kees zijn van de week woensdag ook nog hier geweest. Die moest nog een rekening betalen en ze gingen meteen naar Utrecht naar een zieke zwager kijken. Van de week heeft hier voor het huis nog een jongen onder een auto gezeten en is bij ons binnen gedragen. De dokter was net naar het ziekenhuis en toen heeft Riek hem gauw opgebeld en hij was toen gauw thuis. De volgende dag is de jongen naar het ziekenhuis gebracht en zijn toestand is ernstig. Meer nieuws weet ik niet. Ik moet voor de koffie gaan zorgen. Als ik niets van jullie hoor, dan bij gezondheid tot zondag. Verder allemaal vele hartelijke groeten van je liefhebbende zus Bertha. Ook de groeten van Drika en Aart. Daag. Tot ziens. Ons telefoonnummer is 1157.

Eindelijk is het zover. Op 11 juni 1933 wordt in Harskamp het eerste kind van Klaasje en Meeuwis geboren. Het is een zoon, Teunis genoemd, naar Meeuwis' overleden vader Teunis Bouw.

De eerste felicitatiekaart komt uit Hien van tante Aaltje en ooms Gerrit en Jit Hendriks. Het is een ansichtkaart van Nijmegen, waarschijnlijk gekocht tijdens een familiebezoek aan Klaasjes oom Johannes Hendriks in Bemmel.

Kaart van tante Aaltje Hendriks-Eerbeek van 20 juli 1933.

Beste Meeuwis en Klaasje.

Tot onze grote blijdschap hebben wij uw bericht ontvangen en wij wensen u toe dat hij maar voorspoedig mag opgroeien en dat u maar weer spoedig mag herstellen. Wij zullen u later nog wel eens schrijven. Ontvang verder onze hartelijke groeten. Je liefhebbende ooms en tante, familie Hendriks.

Ook de oude keukenmeid van "Mariënhof", Jaantje van der Weele uit Den Haag, stuurt een felicitatie. De economische crisis heeft nu echt flink toegeslagen, zo lezen we uit deze brief.

Den Haag, 18 juni 1933.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Niet eerder in de gelegenheid geweest om jullie te schrijven. Zo kom ik u beiden van harte feliciteren met de geboorte uwer beider zoon. En ook uit de briefkaart vernomen dat alles goed gaat. Nu Klaasje, dat zal wel een hele verandering geven in je huishoudentje en toch wel weer een hele gezelligheid, hopende dat alles goed mag blijven gaan. Als ik in de gelegenheid ben dan kom ik in mijn vakantie eens naar je toe, hoor Klaasje. Maken jullie het anders goed en met de werkzaamheden ook? Het is anders maar een nare tijd, want met de meeste mensen gaat het maar slecht. Hoe gaat het bij je thuis, Klaasje? Is je moeder nu weer helemaal in orde? Gijsje, gaat het daar ook goed mee? Ze vindt het zeker wel jammer dat zij nog geen kind heeft. Ik heb laatst een brief gehad van Jans en die schreef mij dat ze mevrouw bij haar gehad had en dat ze bij jou ook was geweest. En hoe vond ze het bij je? Zeker wel mooi. Bij Jans is ze zelfs op de zolder geweest. Nu daar mag ze ook komen, want bij Jans is het ook netjes.
Die Mientje is ook weg, hè? Ze heeft je zeker alles

Molen "Lana Mariana" rond 1930.

wel verteld, tenminste wat ze kwijt wou. Van Liefting hoor ik niets meer, maar van Ten Ham wel. Alles gaat daar best. Beter als bij zijn vader, want daar gaan de zaken niet zo best. Maar juffrouw Ten Ham schreef mij van de week nog een brief. Ze schreef ook we leven maar door elkaar en we hebben nog te eten, maar voor zo'n groot huishouden komt heel wat kijken. Van de week ben ik pas klaar gekomen met de schoonmaak. Nu, ik ben blij dat het achter de rug is. Zelf had ik er niet veel aan te doen, maar op het laatst wel, want de benedenboel is voor mij en dat is juist het ergste. Zodoende ben ik een beetje laat met mijn brief, maar aan je gedacht heb ik wel, hoor. Je hebt zeker wel druk bezoek en je moeder helpt je zeker.
Als je kan, moet je me toch eens gauw alles schrijven, maar dat zal nog wel een poosje duren, want zo'n kleine wereldburger brengt heel wat drukte mee. Zeg Klaasje, ik heb je al eens van mijn nichtjes Nelly en Corry verteld. Nu, Nelly is in verwachting en Corry heeft een dochter die is vier maanden, maar een schat van een kind en het groeit reuze hard. Het is een erg zoet kind en dat scheelt wel veel, want ze heeft het zelf nogal druk, want ze hebben een groentezaak en dan komt er heel wat kijken. Nu Klaasje en Meeuwis, ik hoop dat het jullie verder goed gaat en met de kleine ook. Zo gauw als ik in de gelegenheid ben, stuur ik je wat, hoor Klaasje. Dus dat houd je maar tegoed. Ontvang dan beiden heel veel groeten van mij. Ook aan de verdere familie. Nu dag hoor. Van Jaantje.

Het leven bij Klaasje en Meeuwis is volledig veranderd met de komst van de kleine Teunis. Het gaat de eerste weken niet goed met Klaasje. Ernstige borstontsteking maakt dat ze Teunis niet zelf kan voeden. Bovendien is alle verandering haar even teveel. De kleine Teunisje wordt daarom een maand na de geboorte al een poosje bij Klaasjes hoogzwangere zus Gijsje ondergebracht. Dat levert natuurlijk problemen op met de voeding. Er is al wel kennis van babyvoeding. Recepten voor babyvoeding zijn in deze tijd grofweg gebaseerd op met water verdunde koemelk, aangevuld met suiker en room. Hierdoor komt de verhouding vet, suiker en eiwit overeen met moedermelk. Een moeilijke start voor het jonge gezin op de molen. Een brief van tante Aaltje Hendriks van 19 juli 1933 geeft informatie over de eerste dagen na de geboorte van zoon Teunis. Er wordt in de brief ook gesproken over het plotseling overlijden van een jong familielid. Het is neef Reindert Eerbeek, de 19-jarige broer van nichtje Netta en zoon van Johannis Eerbeek en Klaartje Jager. Hij overlijdt op 8 juni 1933, waarschijnlijk aan een hersenvliesontsteking. Reindert was boomkweker op het bedrijf van zijn vader. Omdat Klaasje nog moest bevallen heeft de familie dit sterfgeval nog even geheim gehouden. En dan viert Klaasje de 21e juli ook nog haar 28e verjaardag, maar zonder haar kind in huis.

Hien, 19 juli 1933.

Beste Melis en Klaasje,

Tante Aaltje Hendriks-Eerbeek.

Wij feliciteren u beiden hartelijk met deze dag en wij hopen dat ge nog lang voor en met elkander gespaard mag blijven. Wij zijn erg nieuwsgierig hoe of het toch met u gaat. Voor acht dagen schreef uw moeder dat het nog niet op wou schieten en dat uw borst zo'n pijn deed. Ik heb al gezegd als die maar niet gaat zweren, want dan is het vreselijk heb ik altijd gehoord. Dat moet zo'n nare pijn zijn. En uw kindje is bij Gijsje, schreef moeder. Nu, die kan er goed mee omgaan en dat is voor u rustiger. Maar Klaasje, wie heb je nu in huis? Het is zo jammer dat het zo ver is, anders kwam ik je nog wel eens helpen, maar je bent nog langer onderweg als bij u.
Wij zijn gelukkig redelijk wel. Nu zullen ze u ook wel verteld hebben dat wij zo'n droevig sterfgeval in de familie hebben gehad. Ja, Klaasje, dat is toch zo'n grote slag, zo'n jongen in de kracht en bloei des levens zo schielijk door de dood weggenomen. Ik had je alles zo graag verteld, maar Gijsje vond het beter dat ik het maar niet deed. Hij heeft maar een dag op bed gelegen 's woensdags. En donderdagmorgen kwamen ze ons al vroeg om half zes halen en toen zijn wij gauw gegaan. Ik heb hem wel zien sterven, maar niets meer horen zeggen. Hij was geheel bewusteloos en is kort daarop overleden. Er is nog een professor uit Tiel bij gehaald, maar die vond het dadelijk hopeloos. Je kunt denken wat een toestand dat was en hoe ze aangingen. Hij heeft een erge hersenziekte gehad. Johanna en Neeltje kregen een telegram en kwamen 's middags, maar toen was hij al niet meer. En zo is ons leven onzeker en zijn het allemaal roepstemmen. Zeg Klaasje, Jet en Fransje Hoogakker hadden een dagje willen komen naar jullie, maar ome Gerrit had het afgeraden omdat je nog zo zwak was.
Dat zou je zelf ook wel liever hebben, is het niet? De volgende week komen Herman en Neeltje bij ons logeren. Ik denk een week, maar dan gaan ze overal naar toe. Ook nog naar de oogarts in Arnhem. Dirk in Lakemond zal wel spoedig gaan trouwen met Dina Das. Nu, mijn brief is vol. Groeten aan u beiden van uw liefhebbende oom Gerrit en tante Aaltje. Als er een paar minuten overschieten schrijf dan eens een kaart. Dan schrijf ik je nog eens een dikke brief. Daag.

Rond 21 juli 1933 komt een brief van Jet Hoogakker. Zoals tante Aaltje al aankondigde, wil ze graag op bezoek komen bij Klaasje, om de kleine Teunis te zien. Jet heeft gehoord dat de kleine Teunis bij Klaasjes moeder in huis is opgenomen. Misschien is "Het Middelstuk" het tussenstation geweest en heeft de kleine Teunis een paar dagen bij zijn oma gelogeerd, voordat hij naar zijn tante Gijsje gaat. Heeft Klaasje ook last van wat we nu een postnatale depressie noemen?

Dodewaard, donderdagavond 20 juli 1933.

Lieve Klaasje.

In de eerste plaats kom ik jou en Meeuwis hartelijk feliciteren met je verjaardag en ik hoop dat God je nog menig jaar voor en met elkaar wil sparen en jullie ook nog eens betere tijden zult mogen beleven. Sinds ik je laatste brief ontving is er bij jullie heel wat gebeurd hè?
Volgens tante Aaltje hebben jullie een zoon gekregen. Ik feliciteer jullie beide daarmede en ik hoop dat hij eens met recht de trots der vader en de vreugde der moeder wezen mag. Nu waren Frans en ik van plan, als Frans en Stoffel vakantie hadden, om samen een dagje naar je toe te komen, maar nu komt ome Gerrit van "Den Heuvel" hier en die zegt "Doe dat maar niet, want Klaasje is niet goed". En dat je moeder het kindje mee naar haar huis genomen had. Hetgeen later door Bertus van ome Hansje weer tegen gesproken werd. Zijn moeder en zusters waren bij jou geweest en je was tamelijk goed. Je begrijpt Klaasje, dat we aan ieder van wie we dachten die kunnen het weten vroegen hoe maakt Klaasje het toch. Nu had ik heel graag dat je me een paar regeltjes liet weten wat of waar is of niet. En of het je moeilijk valt ons te ontvangen. Misschien wil een van je zusters of een kennisje van je wel even schrijven als het je moeilijk valt. Wij hebben steeds zo met je meegeleefd, Vooral de laatste tijd hebben we veel aan je gedacht. Frans krijgt denkelijk volgende week vakantie en als het kan en het is goed weer, welke dag lijkt jullie dan het beste? Maar Klaasje, doe het niet als het moeilijk kan, heus dan moet je je niet vermoeien. Dan komen wij later wel eens. Wij maken het best. Er zijn hier een heleboel mensen gestorven die jij ook wel gekend hebt. Opa is weer helemaal beter geworden. Hij was zo ziek van de winter. Nu Klaasje, eindig ik, want het is al laat geworden met de warmte. En pa draait het licht uit en in het donker praten gaat wel, hè Meeuwis, maar schrijven is moeilijk. Nu lieve vriendin, sterkte toegewenst en de groeten aan allen, ook van mijn ouders. Je vriendin Jet Hoogakker.

Steven Crum, de verloofde van Jet, is een eerlijk en oprecht man. Hij is beresterk en kan wel twee volwassen mannen tegelijk optillen. Hij kan echter ook erg driftig zijn en hij is kort van stof. Zo raakt hij in 1933 betrokken bij een vechtpartij. Hij wordt bedreigd door een man met een mes en slaat er stevig op los om zich te verdedigen. Hij krijgt hiervoor een stevige boete van maar liefst vijfhonderd gulden.

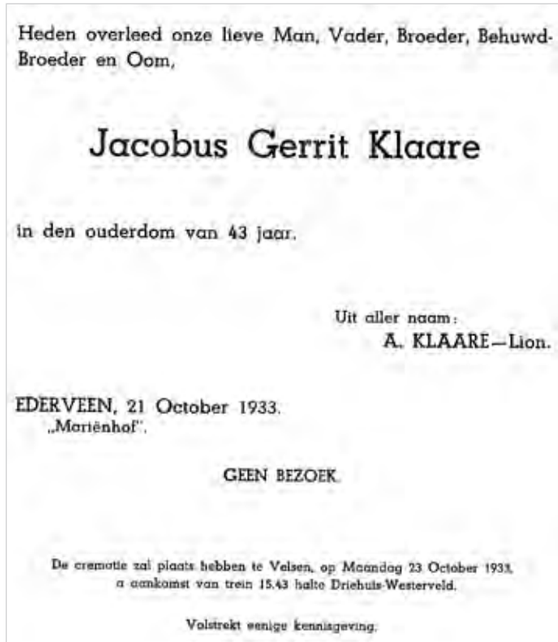
Heden overleed onze lieve Man, Vader, Broeder, Behuwd-Broeder en Oom,

Jacobus Gerrit Klaare

in den ouderdom van 43 jaar.

Uit aller naam:
A. KLAARE—Lion.

EDERVEEN, 21 October 1933.
„Mariënhof".

GEEN BEZOEK.

De crematie zal plaats hebben te Velsen, op Maandag 23 October 1933, a aankomst van trein 15.43 halte Driehuis-Westerveld.

Volstrekt eenige kennisgeving.

Rouwkaart Jacobus Gerrit Klaare 21 oktober 1933.

Op 1 september 1933 wordt het tweede kind bij Klaasjes zus Gijsje en haar man Gerrit Roelofsen geboren, een dochter, Petronella Adriana. Nadat het eerste kindje in juni 1932 acht dagen na de geboorte is overleden, is dit voor Gijsje en Gerrit een groot geluk. Vanaf deze dag wordt de kleine Teunis, die nog steeds bij zijn tante wordt opgevangen, gewoon bij zijn tante Gijsje aan de borst gelegd. Teunis verblijft zo een maand of twee bij zijn tante.

Op Klaasjes oude werkadres, huize "Mariënhof", overlijdt op 21 oktober 1933 de heer Klaare, op de jonge leeftijd van 43 jaar. Een grote slag voor het gezin, waarin Klaasje zulke goede jaren heeft gehad. Moeder Annie Klaare-Lion blijft achter met drie jonge kinderen. Dochter Hansje is twaalf jaar, zoon Wim tien en zoontje Koos pas acht.

Eefje van Harten en haar (tweede) liefde Aart Vaarkamp. Deze foto is van vlak voor hun huwelijk in 1933.

Klaasjes zus Eefje is inmiddels verloofd met Aart Vaarkamp uit Barneveld. Haar eerste liefde met Wouter van Veldhuisen, zoon van de molenaar in Lunteren, is blijkbaar voorbij gegaan.
Het huwelijk is gepland voor december 1933.

Op 20 december 1933 trouwt Klaasjes zus Eefje met Aart Vaarkamp, zoon van Gerrit Jan Vaarkamp en Gerritje van den Brink. Na het huwelijk gaan ze in Barneveld wonen op boerderij "Jachtlust" onder Kallenbroek. Eigenlijk zijn Aart en Eefje familie van elkaar. De moeder van Aart Vaarkamp, Gerritje van den Brink, is een zus van Eefjes stiefvader Jan van den Brink!

Aart Vaarkamp

en

Evertje van Harten

hebben de eer U kennis te geven van hun voorgenomen Huwelijk, waarvan de voltrekking D.V. zal plaats hebben op Woensdag 20 December a.s.

Barneveld / Lunteren, 7 December 1933

Hartelijk zal hun ontvangen worden door hun Wilkomen Heet Ds. H. J. van Schuppen en de Nel Hans Kerk te Lunteren des avondtijds om 7 uur.

Tijdelijk adres: „Jachtlust" Kl. 3.2, Barneveld.

Trouwkaart Aart Vaarkamp en Eefje van Harten
7 december 1933.

Trouwfoto Aart Vaarkamp en Eefje van Harten
20 december 1933.

Boerderij "Jachtlust" in Kallenbroek onder Barneveld.

Het adres van boerderij Jachtlust is Kallenbroekerweg 70 in Barneveld. Aart begint daar later een kuikenbroederij. De boerderij wordt gepacht van zijn vader, Gerrit Jan Vaarkamp. Aart wordt half eigenaar en na het overlijden van zijn vader in 1954 erft hij ook de andere helft.

Na het getob met de jonge moeder Klaasje krijgt ook de kleine Teunis te maken met klachten. Hij is inmiddels gelukkig weer thuis bij zijn ouders bij de molen. In de herfst van 1933 krijgt Teunisje hevig last van dauwworm. Dat is een vorm van eczeem, die vooral in het gezicht voorkomt en een jeukende, vochtige uitslag veroorzaakt. Ook Klaasjes moeder en zus Gijsje bemoeien zich ermee, getuige onderstaande brief. De brief is ongedateerd, maar dochtertje Nellie van Gijsje wordt al genoemd, dus het moet in de herfst van 1933 zijn.

Bisschopsweg 3, Lunteren.

Beste Klaasje en Meeuwis en Teunis.

Het zal u zeker verwonderen een brief te ontvangen van ons, maar aangezien Gijsje met de dokter over Teunis gesproken heeft vinden wij het noodzakelijk dat jullie weten wat of hij gezegd heeft. Ten eerste moet je zorgen dat hij geen gelegenheid heeft om pluizen in handen te krijgen omdat het gevaar groot is dat het op een bal in zijn maag gaat zitten. Je moet hem 's nachts geen handschoenen aan doen maar de hand in een doek binden.
Dat hij vooral niet kan plukken en dat zijn bovenkleren maar van linnen of katoen zijn. In ieder geval zorgen dat je hem er af houdt. De dokter zegt dat je hem levertraan en kalk moet geven en dan zal het nog wel een paar maanden duren eer het beter is. Maar dan gelooft hij dat het wel beter zal worden.
Je moet ook geen wollen dekens bij hem op bed doen, maar molton of een katoenen. Anders kan hij die nog in zijn mond nemen. Nu weet je er tenminste wat van. Je zult zeker een van beiden nog wel eens gauw hier komen zien. Mijnheer Thomas is net nog hier geweest.
Verder alles goed. Ontvang onze hartelijke groeten van Gijsje, Nellie en moeder. Daag.

Ook vriendin Jet Hoogakker noemt de ziekte van Teunis en zij heeft haar schoonzus Chrisje ingeschakeld om Klaasje van adviezen te voorzien. Op oudejaarsdag 1933 schrijft ze onderstaande brief. Wat zou Jet ook graag trouwen, maar verloofde Steven Crum heeft maar mondjesmaat werk in deze crisistijd. Steven is varkenshandelaar en de prijzen zijn erg slecht. Gelukkig verdient Jet wat bij met haar naaiwerk.

Dodewaard, oudejaar 1933.

Lieve Klaasje,

Bij de uittrede van het nieuwe jaar kom ik jou en al de uwen veel heil en zegen wensen en dat het in alle opzichten een goed jaar moge zijn. Hoe maken jullie het? Wij horen zo weinig van je. Moe kwam een keer thuis dat je bij vrouw Hendriks was geweest en dat je het goed maakte, dus dat wisten we toen weer. Maar van kleine Teunis wist moe niets. Of die weer beter was. Ik vroeg Florus al eens of die het niet wist. Chrisje heeft jullie van de zomer geschreven hoe zij met Pietje gedaan had. Ik zou het voor je vragen, maar ik zei "Chrisje, schrijf jij maar, want anders gaat het weer over een schijf". En het is altijd van veel gewicht dat het goed gezegd wordt. Heb je het nog gedaan: zemelenbadjes gegeven of niet? Chrisje vroeg het ook al. Kleine Piet is helemaal beter geworden en jouw kindje? Toe, wil je me nog eens schrijven? Of is het moeilijk voor je? Hoe maakt je man het? Ook goed gezond?
Wij zijn allen gezond. Ik ben ook vrij goed, alleen wat pieperig soms. Maar dat zal wel nooit overgaan, hè? Chrisje ligt al bijna 5 weken pal op bed. Ze heeft een ontsteking aan de blaas. Dat is erg pijnlijk. Kleine Pietje is nu bij ons. Henk gaat naar bewaarschool en dan hebben ze nog een kleine Annie. Moeders naamgenootje. Ze is in september geboren en was een heel klein meisje, maar is nu zo flink gegroeid. Jenneke van tante Jans is er nu in huis, maar die moest ook weer een paar weken thuis blijven. Tante Jans heeft een miskraam gehad. Wij hebben het altijd druk, dan bij de een en dan bij de ander, hè? Twee dagen in de week ben ik vast uit naaien en soms nog wel vaker. Wij zouden ook wel graag gaan trouwen, maar de handel gaat zo slecht en andere baantjes zijn er ook niet.
Of heb jij er soms nog een paar in je zak, Meeuwis? Dan schrijf je maar en we zijn er alle twee! 't Is een moeilijke tijd, hè? Jullie zult het ook wel merken kunnen met de rekeningen of niet erg? Hier hebben ze de hele zomer nogal werk gehad. We hebben geen klagen. Hoe maken ze het bij jullie thuis? Eefje is zeker getrouwd? Ik heb de courant al eens nagekeken, maar je mist het soms. En bij Gijsje, is daar ook een baby en wat is het, een jongen of een meisje? Vrouw Hendriks vertelde wel dat Aart ging trouwen en van Vlastuin de zaak had overgenomen. Dus jullie huisgezin vermindert van lieverlee. Nu beste mensen, het goede gewenst en de groeten van ons allen.
Met een kus van je vriendin Jet Hoogakker.

Gerrie van de Kraats.

Klaasje neemt al vrij snel na de geboorte van Teunis een hulp in de huishouding. Met twee volwassen mannen, haar man Meeuwis en haar ongetrouwde inwonende zwager Gijsbert (Gies), een kleine baby en een inwonende molenaarsknecht is dat geen overbodige luxe. De meisjes wisselen elkaar nog wel eens af.
Klaasje is erg gesteld op netheid en de overige gezinsleden zullen er vast en zeker aan hebben moeten geloven. Schoenen en klompen moeten ruim voor de keuken al uit. Kleding moet flink worden afgeklopt en het eerste dat bij binnenkomst gebeuren moet is: handen wassen. De mooie woonkamer is verboden terrein op doordeweekse dagen!
Een van de eerste hulpen is Gerrie van de Kraats. Zij zal hulp geweest zijn van ongeveer 1934 tot 1941. Zij trouwt later met Evert-Jan Beumer van de Radioweg in Harskamp. Haar eerste kind Henk Beumer wordt geboren rond 1941 en is later melkboer.

Trouwfoto Aart van den Brink
en Jaantje Haverkamp
17 januari 1934.

Op 17 januari 1934 treedt Klaasjes stiefbroer Aart van den Brink, die wagenmaker is, in het huwelijk met Adriana (Jaantje) Haverkamp. Aart is 24 jaar en Jaantje 22 jaar. Het huwelijk wordt in Veenendaal voltrokken. Zo zijn er binnen een maand twee huwelijken in het gezin Van den Brink.

Nu zijn er nog twee kinderen in het ouderlijk huis "Het Middelstuk" bij Klaasjes moeder en stiefvader: zuster Bertha van Harten en stiefbroer Jan van den Brink. Hoewel Bertha maar weinig thuis is door haar betrekking in Zeist.

Een week later wordt Klaasje opgeschrikt door een overlijdensbericht. Op 24 januari 1934 overlijdt het eenjarig zoontje Hendrikus van molenaarszoon Willem van Veldhuisen en Gijsbertje van de Weerd.

De kleine Teunis maakt het gelukkig steeds beter. De dauwworm is verdwenen en hij groeit goed. Op onderstaande foto van eind januari is hij zeven maanden oud en weegt het ventje 19 ½ pond!

Klaasje is ook goed opgeknapt. Haar huishoudelijke hulp bevalt prima en zelf vermaakt ze zich goed met bezigheden buitenshuis. Behalve lid van zangvereniging Advendo in Harskamp is Klaasje ook lid van de plattelandsvrouwenvereniging Otterlo-Harskamp-Wekerom. Ook is ze druk met de buurt- en familievisites. Op bezoek bij de familie wordt in het begin veelal de fiets gebruikt. Zo fietst Klaasje rustig naar de Betuwe, naar Lunteren en zelfs naar oom Herman en tante Neeltje in Hilversum. Meeuwis krijgt pas in de jaren veertig een auto voor het meelbedrijf en daarmee wordt het gemakkelijker om een familiebezoek af te leggen.

Teunis Bouw in januari 1934.

Jaantje van der Weele laat met regelmaat van zich horen. De oude keukenmeid van "Mariënhof" woont nog steeds in Den Haag, waar ze in betrekking is bij een rijke dame. Dankzij haar brieven blijven de verhalen uit de periode op huize "Mariënhof" levend. Meneer Klaare is enkele maanden eerder plotseling overleden en het wordt er voor mevrouw Klaare niet eenvoudiger op. Chauffeur De Water wordt uit kostenoverwegingen ook ontslagen. Voor rentmeester Kruik en zijn gezin wordt er nu flink verbouwd op het terrein van "Mariënhof". En de pas tienjarige Wim Klaare wordt in Wageningen in een kosthuis ondergebracht.

Den Haag, 2 februari 1934.

Beste Klaasje en Meeuwis en Teunisje,

Mag ik je hartelijk bedanken voor de brief die ik van je kreeg, Klaasje, op mijn verjaardag. Ik vond het leuk dat je er nog om gedacht hebt, want steeds liep ik maar te denken "Klaasje vergeet mij". Maar ja, ik zou het je helemaal niet kwalijk nemen want het is heel wat om te moeten gaan zitten schrijven, vooral jij zal ook je werk wel hebben. Ik was blij te horen dat Teunis het nu zo goed maakt en die dauwworm weg is. Nu gelukkig maar hoor, want als je er zo mee tobben moet dat valt niet mee. Wat leuk dat Eefje nu ook in haar eigen huishoudentje zit. Dat zal wel een hele drukte geweest zijn bij jullie. Wel heerlijk dat je
moeder in alles zo flink blijft. Toen ze de 15de januari jarig was heb ik aan haar gedacht want mijn zuster Kee was toen ook jarig en die is ook 62 jaar geworden. Maar die is er niet best aan toe want die sukkelt maar steeds met die eczeem. Het is tussen beide treurig om aan te zien maar daar zal ze wel niet meer vanaf komen want we dachten nog eerst met de overgang, maar dat heeft ze gehouden, maar het is tobben hoor. Bij Ten Ham maken ze het best. Met de Oud en Nieuwjaar was ik bij hun. Marietje wordt al groot en het is een heel lief meisje. Van Jans hoor ik niets meer. Die is zeker boos op mij maar daar kan ik niets aan doen hoor. Je vroeg of ik van de zomer weer bij je kwam. Nu daar heb je wel kans van maar beloven doe ik niets. Maar je hoort het tegen die tijd wel van mij. De Water moet al van "Mariënhof" vandaan zijn, maar waar hij naar toe is gegaan dat weet ik niet. Die zal ook zo makkelijk niet wat kunnen krijgen, vooral in de tegenwoordige tijd en dan zo'n groot huishouden. Zijn vrouw zal het nu ook wel zuur bij hem hebben. Liefting die zit er nog, die heeft het gehuurd, maar het vee en wat er bij hoort heeft hij gekocht. Hij moet drie dagen in de tuin werken. De tuinbaas is tuinman, chauffeur en die woont in het huis van De Water en dat huis van de tuinbaas zou verhuurd worden. Op de garage wordt een stuk opgebouwd en daar komt Kruik te wonen, dus die hebben het geschoten. Zo lang als het goed gaat. Wat een veranderingen, hè Klaasje. De kinderen gaan met de bus naar school en Wim is in Wageningen in de kost. Met dat jong heb ik nog wel te doen, want dat is altijd de uitbijter geweest en die moet zich ook het meest aangetrokken hebben toen mijnheer gestorven is. Er moet ook maar één meid zijn, maar mevrouw kan nu zelf een hoop doen, want nu heeft ze de zorg voor mijnheer niet meer. Ik zou daar wel eens willen kijken hoe het daar nu ging.
Nu Klaasje en Meeuwis, ik ga eindigen en nog we bedankt hoor, van je brief. Ik zal nog wel eens schrijven. Ontvang dan ook groeten aan je ouders en zusters en broers.

Jaantje van der Weele uit Den Haag.

Jaantje

Klaasjes moeder Petronella en stiefvader Jan van den Brink zijn bijna 12 ½ jaar getrouwd en er wordt overlegd over een cadeautje. Stiefzuster Heintje is blijkbaar niet zo vrijgevig als de vier zussen Van Harten en dat is blijkens onderstaande brief van zus Eefje niet voor het eerst.

Barneveld, 28 februari 1934.

Lieve Klaasje en Meeuwis en Teunis.

Ik had Bertha beloofd jullie te zullen schrijven en wel over het volgende. Meeuwis die zou zaterdag bij ons komen, maar je weet zeker nog wel dat vader en moeder dan juist 12 ½ jaar getrouwd zijn. Ik denk dat ze dan allemaal thuiskomen en

zou het wel aardig vinden als jullie ook kwamen. Wij hebben een vloerkleed gekocht. Ik weet niet maar ik hoop (en reken er stiekem ook op) dat jullie meedoen. Het hoeft natuurlijk niet. Wij hadden er laatst heel niet aan gedacht, anders hadden wij toen nog een en ander kunnen overleggen. Bertha, Gijsje en Gerrit, Aart en Jaantje, Jan en Baatje die doen ook mee. Heintje dat weet ik nog niet. Gijsje is het wezen vragen, maar ze had gezegd zij werd dat cadeautjes geven anders zat, want je zag er maar nooit meer wat van terug en toen zij getrouwd was had ze van vader en moeder ook niets gehad. Maar Gijsje had gezegd wij hebben geen van allen wat gehad, maar je hoeft niet mee te doen. Maar als we het niet vragen is het ook niet goed. Ze is al lang vergeten dat ze van ons eigenlijk zo'n boel heeft gehad, maar dus of die meedoet weet ik niet en mij dunkt ze zal zaterdag ook wel niet komen, maar dat moet ze zelf weten. Vader en moeder weten nergens van. Misschien bedenken ze het niet eens, maar dat hindert niet. Zaterdag wordt het vloerkleed bezorgd of eigenlijk twee, om uit te zoeken en bij daglicht te zien. Het ene, en ik denk dat het dat wel zal worden, kost fl. 24 en het andere fl. 29. Ik hoop dat je het ons niet kwalijk neemt. Als je Heintje was durfde ik het niet te schrijven. Wij rekenen erop dat je ook komt. Hier is alles goed. Nellie bij Gijsje heeft een zweer op haar borstje. De dokter heeft hem maandag gesneden. Er was erg veel vuil uitgekomen en het kind was er ook erg vervelend van. Nu Klaasje, meer weet ik niet. Tot zaterdag. Morgen zal Aart de brief aan Gijs geven, dus dan heb je hem morgenmiddag. Verder de groeten van Aart en mij, Eefje, voor Klaasje, Meeuwis en Teunis.

In juli 1934 is er weer een brief van de trouwe Jaantje van der Weele.

Den Haag, 29 juli 1934.

Beste Klaasje en Meeuwis en Teunisje.

Wat was ik verrast met je brief, Klaasje. Echt leuk van je, dat je me weer eens schreef. Ja Klaasje, ik ben even later toen die brief voor je verjaardag weg was tot de ontdekking gekomen dat je de 21e juli jarig was. Ik heb die dag wel aan je gedacht hoor, maar ik was toen niet in de gelegenheid om te schrijven. Maar ik dacht, ik zal Klaasje nog wel eens gauw schrijven, maar dat gaat de ene tijd al eens beter dan de andere tijd. Wat vind ik dat leuk van je, dat je mij een kiekje stuurde van Teunisje. Wat een lekkere jongen, hè, hij staat er zo parmantig op en wat is hij al flink geworden. Hij heeft veel weg van Meeuwis. Als ik van de week naar mijn zuster ga, dan zal ik het haar laten zien en ook de groeten van je over brengen. Ze maken het best allebei. We zijn verleden week zondag nog een hele dag met hen uit geweest, ook mijn nichtje Nellie. Die zuster van mij die zo ziek is geweest die is nu al weer een paar weken thuis. Ze heeft een zware operatie gehad, maar nu gaat het weer best met haar, alleen nog wel erg zwak. Maar ze kan haar rust houden, want ze heeft goede hulp thuis. Ik ben er voor veertien dagen terug nog geweest, want ze woont in Voorschoten en dan ben je niet telkens in de gelegenheid om er heen te gaan. Maar ik ga er nog heen voordat ik met vakantie ga. Mijn tweede meisje is vrijdag met vakantie gegaan en ik neem het na de 17e augustus, want de 17e is mijn zuster jarig waar jij geweest bent en daar wil ik nog bij zijn, dat heeft ze graag. Wat leuk dat Jans en Kees bij je komen. Wat zullen jullie veel te praten hebben. Daar moet ik ook nog bij zijn. Je doet ze maar de groeten van mij. Bij de Scheveningse Jans ben ik nog niet geweest, want dat is zo'n eind uit de buurt, dus daar kom je zo gauw niet toe en ik heb al zo veel na te lopen.

Zeg Klaasje, je hebt het zeker wel gehoord, dat Jo ten Ham ook getrouwd is. Ik hoor helemaal niets meer van haar. Ook toevallig dat jij De Water gesproken hebt en ik ook voor een heel poosje terug, want toen ben ik bij Ten Ham geweest en ik stond op het treintje te wachten en hij stond daar op die hoek met een auto.
Hij was heel vriendelijk, maar ik vond dat hij er niet best uit zag.
Nu Klaasje en Meeuwis, mijn brief raakt vol en ik zal mijn best doen om met mijn vakantie bij je te komen en naar Jans ook, maar het mag dan wel beter weer wezen dan nu, want nu is het hier verbazend slecht.
Ontvang dan beiden heel veel groeten en een dikke zoen voor Teunisje.
Ook Bertha de groeten en ook aan je vader en moeder. Van Jaantje.

Scheveningse Jans, een van de oud-werkneemsters op Mariënhof uit de tijd dat Jaantje van der Weele en Klaasje van Harten er ook werkten.

Meeuwis Bouw met zoontje Teunis in de zomer van 1934.

De zomer loopt op zijn eind als in september er weer eens een brief van vriendin Jet Hoogakker uit Dodewaard komt. Ze is nog steeds ongetrouwd en woont nog thuis bij haar ouders.

Zondag 30 september 1934.

Lieve Klaasje.

Je kunt natuurlijk niet begrijpen wat de oorzaak toch is dat ik heel niet geschreven heb op je brief. En ik moet tot mijn schande bekennen, dat er heel geen oorzaak was. Het was enkel alleen "sloffigheid". Ik vraag wel excuus en wil proberen om het nu goed te maken. Allereerst bedankt voor het kiekje, wat een grote zoon krijg je al, Klaasje. Wat een dikkerd, precies zijn moeders evenbeeld, vinden wij. Maar als ik goed heb gekeken, had je liever een dochter gehad, is het geen meisjeshoofdje? Ik houd me aanbevolen als je weer eens een foto van hem hebt. Ik vind het leuk om op de hoogte te blijven van zijn groeien. Dat kun je pas zien als je ze niet dagelijks ziet, hè? Ja, je vroeg wel of wij niet eens kwamen. Ik denk dat wij dat net zo graag deden als jij het zou hebben, maar ik ben zowat de halve zomer astmatisch. Ik zou zo'n reis niet aandurven. Moe is naar De Valk geweest en zou ook nog naar Scherpenzeel gaan, maar het zal wel niet meer gebeuren. De dagen korten zo en als volgende week de tijd verzet is, is het alweer vroeger donker, hè? Verleden week woensdag is tante Aaltje van "Den Heuvel" hier geweest, dat is misschien wel in geen twee jaar gebeurd. Oom Gerrit heeft ze 's avonds opgehaald. Jan van ons heeft toen bij oom Jit gezeten, dat kon goed, hè? Ze ziet er goed uit, vind ik. Ze vertelde dat jullie nog bij haar waren geweest. Jullie waren naar een feestje geweest, hè, in Wageningen. Hoe maken ze het thuis? Alles is getrouwd op Jan en Bertha na, hè? Is Jan nog steeds in Barneveld? Jan woont daar ook, hè en Eefje. Frans is ook thuis met Arie en kleine Piet van Florus is ook hier en vanavond komen Florus en Arisje met de andere twee. Die zijn naar haar moeder. Ik heb het druk met naaien op het ogenblik. Ik heb geen pardon en Cornelia is weer aan het schoonmaken. Ik denk dat zij tegen het voorjaar gaan trouwen, tenminste als het goed blijft gaan met zijn werk. Jan is chauffeur bij iemand in Herveld en rijdt dagelijks naar Den Haag met fruit. Ook wel naar Maastricht. 't Is een nachtelijke bezigheid, omdat ze vaak 's avonds gaan rijden. Nu Klaasje, ik hoop dat je tevreden over me bent en vergeld me niet naar werken. De groeten van ons allen, ook aan Meeuwis en een kusje voor kleine Teunis van tante Jet. En jijzelf ook een van je vriendin Jet Hoogakker.

Staand van links naar rechts: Marietje Hoogakker, Wouter Hoogakker, Cornelia Hoogakker, Jet Hoogakker, Florus Hoogakker, Fransje Hoogakker, Jan Hoogakker.
Zittend van links naar rechts: vader Hendrik Jan Hoogakker, moeder Woutera Antonia Hoogakker-Roelofsen.

Hoofdstuk 18

Een huwelijk in crisistijd: Jet Hoogakker trouwt!

Het wordt Nieuwjaar, 1935. Op de valreep van het jaar 1934, op tweede kerstdag, is er bij zus Eefje en haar man Aart Vaarkamp een eerste kind geboren, Gerrit Jan. Jongste zus Gijsje is opnieuw in verwachting en inmiddels hoogzwanger. Vriendin Jet Hoogakker schrijft erover in haar brief. We zitten nog midden in de economische crisis, zo kunnen we lezen. Ook lezen we van het verdriet van Jet, die maar niet tot trouwen komt. De economische crisis, maar ook de moeder van vriend Steef Crum zijn belemmeringen voor een huwelijk en dan is er natuurlijk Jets broze gezondheid. Tussen neus en lippen door beschrijft Jet nog even een steekpartij! Ook schrijft ze dat ze werkt voor de familie Geurts van de jamfabriek. Dat is het bedrijf waar Steef ook werkt. Het is goed om even uit te leggen hoe dat zo gekomen is. Jet heeft in deze moeilijke crisisjaren aan mevrouw Lina Geurts-Jansen van Doorn, de tweede echtgenote van Dirk Geurts, eigenaar van de jamfabriek, gevraagd of er een baantje voor Steven zou zijn. Steven is dan nog veehandelaar, maar dat levert steeds minder op, omdat de biggenprijzen kelderen. Jet kent Lina Jansen van Doorn goed. Rond 1920 woonde de familie Jansen van Doorn naast de Hoogakkers in Dodewaard. Ten tijde van de Spaanse griep in 1917/1918 krijgt de hele familie Jansen van Doorn de Spaanse griep. Enkele kinderen, waaronder Lina, krijgen onderdak bij de Hoogakkers, omdat hun ouders zelfs niet meer voor hen kunnen zorgen. Een hachelijke onderneming, want er zijn in die jaren duizenden mensen overleden aan deze griepepidemie. Gelukkig knapt het hele gezin Jansen van Doorn op en overlijdt er niemand. Hoogstwaarschijnlijk is Lina deze gebeurtenis nooit vergeten. Nu kan ze op de noodkreet van Jet geen nee zeggen en Steven krijgt een baan in de fabriek. Op één voorwaarde: Jet moet één dag in de week bij mevrouw Geurts komen naaien. Dat betekent het naaien van nieuwe kleren voor het grote gezin en het verstellen van kapotte kleding.

Dodewaard, 3 januari 1935.

Lieve Klaasje!

Hartelijk dank voor je brief met gelukwens op nieuwjaarsdag ontvangen en ik wens je wederkerig hetzelfde toe. En dat jullie voor elkaar gespaard mag blijven is mijn oprechte wens. Ik vond het werkelijk fijn eens wat van je te horen, want werkelijk, wij beiden zijn trage schrijfsters, hè? Maar ik weet wel, de tijd gaat zo gauw en er zijn zoveel beslommeringen, dat het niet gebeurt. Ik ben ook altijd nogal druk. Eigenlijk te druk, met naaien. Ik ben alle weken één, soms twee dagen in de week bij Geurts van de Jamfabriek en om de veertien dagen bij Van Doorn een dag en dan nog eens hier of daar. Dus blijft er voor jezelf zo weinig tijd over. Cornelia is voor haar uitzet aan 't naaien. Zij gaat in april of mei trouwen. Vermoedelijk gaat ze in Andelst wonen, maar weten doet ze het nog niet. Toch blijft ze wel in de buurt. Jan Vink is chauffeur bij Piet Kemp, een grossierderij in fruit. Hij rijdt veel naar Den Haag. Daar heeft hij weer iemand die op de markt voor hem verkoopt. 't Is wel een moeilijke tijd, maar wagen moet je toch altijd, hè? En ik blijf weer achter, hè? Ja, wij wilden ook wel graag, maar het gaat zo onzeker in de handel. De ene tijd gaat het nogal en dan ineens weer niet. En Steef is ook nog met zijn moeder en ik geloof niet dat ik er in zal trouwen en Steef meent dat hij ze niet alleen mag laten. En ik ben ook niet gezond, hè? Ik heb heel veel last van astma, de ene tijd meer dan de andere, maar toch nogal kortademig. Aanvallen zoals jij wel eens gezien hebt, heb ik niet meer. Dus moet ik dankbaar zijn, hè, dat ik dat toch gewonnen heb. Frans is met de feestdagen thuis geweest met Arie, maar nu is alles weer weg behalve kleine Piet van Florus, die was ziek toen ze gingen. Maar Chrisje is nog in IJzendoorn bij haar moeder. Die is gauw jarig. Wat fijn dat kleine Teunis zo groeit. Hij weet zeker niets meer van die dauwworm af. Ze houden er nog wel eens wat uit. Wat groeit bij jullie de familie, hè? Bij Eefje ook al een zoon. En bij Gijsje is het te hopen dat het ook een jongetje zal zijn, hè? Bij Mina van tante Geurt is ook een jongen geboren. Zij heeft nu drie kinderen. En Cees is met Arla Schuiling getrouwd. Gisterenavond is hier een ongeluk gebeurd. Arie van Arie Geurts van 't Groene Woud hebben ze met een mes in de buik gestoken. Hij ligt in het ziekenhuis. 't Was nogal ernstig. Nu, lieve Klaasje, schei ik uit en we zullen afspreken tot mijn verjaardag, hè? Dan schrijf ik weer terug. De groeten van ons allen met een dikke zoen voor jou en je jongen met een handdruk voor Meeuwis. Je liefhebbende vriendin Jet. Ook de groeten van Steef met de gelukwensen voor 1935. Daag.

Nog meer nieuws uit de Betuwe komt er van tante Aaltje Hendriks uit Hien. Nichtje Netta heeft een kunstgebit gekregen. En dat voor een jongedame van pas 28 jaar oud.

Hien, 11 januari 1935.

Beste Meeuwis en Klaasje.

Nu zal ik er toch eens even de tijd voor nemen om jullie een briefje terug te schrijven. In de eerste plaats dan wensen wij jullie ook in alle opzichten een gelukkig en voorspoedig Nieuwjaar toe met allen die u lief zijn. Wij maken het tot op heden allen gelukkig goed en dat hebben wij ook van jullie vernomen. En wel bedankt voor dat aardige kiekje van de kleine lieve jongen. Ik wil wel geloven dat hij nu al veel groter is. Als de dagen wat langer worden moeten jullie maar eens overkomen

en breng hem maar mee. Wij hebben in de laatste tijd nogal eens bezoek gehad op "Den Heuvel". Eerste Kerstdag Aart en Jaantje en dat was erg gezellig. Aart heeft een aardige vrouw en hij is zelf ook nog precies zo als vroeger. En toen met Oudejaarsdag Neeltje en Herman tot vrijdagmiddag en in die week donderdags Jo uit Lunteren en ome Hannis uit Bemmel. En Gillis, die kwam ook al een keer Nieuwjaar wensen, maar niet met zijn vader gelijk. Ome Hannis is er een hele dag geweest. Toen Neeltje en Herman er waren en toen Aart en Jaantje er waren kwam juist Hendrik Hoogakker met zijn vrouw en Jan Eerbeek Johanniszoon ook. Dus wij hadden toen ook een kamer vol. En mevrouw Hoogakker zei: Daar moest Klaasje nu ook bij zijn. Maar je begrijpt toch zeker wel dat ik het met al die gezelligheid aardig druk had en nu had ik van de week een reuze grote was. Een grote kuip en een grote teil vol wit goed. Maar ik heb alles weer netjes aan de kant en vanmiddag het laatste gestreken. Ik had het nog aardig getroffen met het drogen. Je raakt met die feestdagen je regel kwijt. Anders doe ik het om de veertien dagen en dan heb ik het zo klaar. Johanna uit Lunteren zag er nogal goed uit. Ze had zich uit Wageningen met een taxi laten brengen. Ze was om half tien al bij ons tot 's avonds vijf uur. Je begrijpt dat wij een gezellige dag hadden met zijn drieën. Netta kwam 's middags ook, die heeft een heel nieuw gebit. Ze had nooit geen mooie tanden gehad, maar het staat nu erg netjes. Vrouw Hoogakker vertelde dat Cornelia ook wel trouwplannen had. Jan Vink heeft nu een vaste betrekking als chauffeur voor twintig gulden in de week, dus dat is mooi. En bij Eefje zullen ze wel schatrijk zijn met hun zoontje. Gelukkig dat alles maar weer zover voorbij is. Wij hebben met Nieuwjaar een brief gehad van die zuster van juffer Bohne, je weet wel die tante Aal. Ze schreef toen dat mijnheer in alles achteruit ging en vooral in zijn denken en gisteren kwam er een briefkaart dat hij erg min was en dat ze het ergste vreesden. Dus dat zal niet meer lukken en als je dan alles nog zo eens nadenkt dan kan het je toch nog spijten. Wij hebben er altijd veel hulp en vriendschap van gehad in tijden van ziekte en tobberij en dat vergeet je toch nooit. Nu Klaasje en Meeuwis, mijn brief is vol. Vele groeten van ome Gerrit en Jit en van mij. Je liefhebbende tante Aaltje. Met Jet Hoogakker blijft het zo niet erger, maar ze zal die astma wel nooit kwijt raken.

Op 7 mei 1935 trouwt de jongere zus van Jet Hoogakker, Cornelia, met Jan Vink. En zo gaat er weer een gezinslid haar voor het huwelijksleven in. Maar gelukkig, ook Jet heeft nu serieuze trouwplannen met haar Steven Crum!

Dat geldt niet voor nicht Netta Eerbeek. Ze is bijna dertig jaar oud, maar van een serieuze relatie is nog nooit sprake geweest en ze woont net als Jet gewoon nog thuis bij haar ouders. Evenals trouwens haar ongetrouwde broers Dirk, Jan en Johan.

Opheusden, 5 juni 1935.

Beste Meeuwis en Klaasje en de kleine Teunis.

Jullie zult wel zeggen, hé, een brief van Net. Dat gebeurt ook niet alle dagen. Nu dat is ook zo, want je weet, schrijven daar kom ik niet gauw toe. Hoe gaat het met jullie allemaal? Wat hebben we toch een lange tijd niets van elkaar gehoord. Bij ons gaat het gelukkig ook nogal goed. Gisteren ben ik bij Drien geweest in Kesteren en we hadden het er al eens eerder over gehad om eens een tochtje naar de Veluwe te maken. Hoe zouden jullie het vinden als we volgende week voor een paar dagen bij jullie kwamen? Ik wou toch ook zo dolgraag de kleine Teunis eens zien. Hij is nu toch al haast twee jaar, nietwaar? Ik weet ook helemaal niet of het bij jullie gelegen komt. Wij hadden plan om dan dinsdagmiddag van huis te gaan. Maar als bij jullie woensdag beter is, vinden wij dat natuurlijk ook best. Maar je hoeft helemaal geen moeite voor ons te maken, hoor. Als het niet kan, dan is 't net zo goed. Dan doen we het later maar eens na de kersentijd. Dus dat schrijf je dan maar, hè? Zaterdag ben ik nog bij tante Aal geweest en de hele bongerd doorgewandeld. Als het over komt, komen er appels genoeg hoor. Alles zit vol! Tante Aal was naar Hilversum geweest, van woensdag tot vrijdag. En maandag zou ze juffrouw Jansen uit Elst en Belia op bezoek krijgen. En ik denk dat ze vanmiddag nog wel hier zal komen. Nu zal ik maar eindigen en zal ik eens uitzien naar tante Post. Ontvangen jullie allemaal de hartelijke groeten van ons allemaal en een dikke zoen voor Teunis van je Netta Eerbeek.

Jan Eerbeek, de broer van Netta.

Tien dagen later komt er weer een brief van Netta. Ze heeft inderdaad een paar dagen bij Klaasje en Meeuwis gelogeerd, samen met haar tante Neeltje. Het is met de gezondheid van Netta's broer Johan opnieuw slecht gesteld, maar hij begint weer op te knappen. In de Betuwe is de kersentijd aangebroken. Dat is elk jaar een bijzonder drukke, maar gezellige tijd.

Opheusden, 15 juni 1935.

Beste Meeuwis en Klaasje.

Ik zal jullie eens gauw schrijven dat we gisteren weer goed in de Betuwse klei zijn aangeland. Wat hebben we dat toch fijn geboft, hè, dat we zo goed mee konden rijden. We waren zo mooi vroeg thuis. Toen zijn moeder en ik nog samen wezen stemmen. 't Schijnt toch wel dat ik toch niet zo'n eerlijk gezicht heb als ik dacht, zeg. Toen ik op 't stembureau kwam moest ik de stemkaart aan de burgemeester geven, hè en dan begint hij iedere keer over mijn naam. Nu ook weer. Ha, zei hij, daar hebben we het meisje met die mooie naam. Maar nu heb ik toch iets heel ondeugends van haar gehoord, hoor. Wat heb je toch uitgevoerd in Ede? Ja en nog veel maar, maar 't was maar een grapje hoor. Maar die politie had hem toch vast nog opgebeld. Hij vertrouwde het zaakje zeker niet, bij zo'n vreselijke overtreding der burgerlijke wet. Wat flauw, hè? Hoe gaat het bij jullie? Is 't niet erg stil nu je alle visite weer kwijt bent? Ja, papa, ja? Hoe gaat het met Teunisje? Vraagt hij niet meer naar de tantes? De jongens hebben een grote bongerd met kersen gekocht. Kort bij het Lexesveer. Komen jullie maar eens kersen eten met z'n allen in een auto. Dat kan best, zeg. Ik ben zo nieuwsgierig of je komt dinsdag. Doe 't maar als 't mooi weer is. 't Is best gezellig. Ik heb het tegen oom Gerrit gezegd. Die was net bij ons toen ik thuis kwam. Tante Neel was ook in Lunteren geweest, hè, donderdag? Maar mijn blad is vol. Het andere stuk had ik nog voor een ander doel nodig, zie je. En dit was het laatste. Nu, ontvang verder van ons allen de hartelijke groeten en nog wel bedankt voor de gezellige dagen. Van Net. Tot ziens.

Lieve Klaasje.

Gauw zal ik bij Net een paar regels voor je insluiten, anders zou je wel zeggen dat ik het wel beloof, maar nooit doe en dat zou mij erg spijten. Nou, wij maken het gelukkig nog goed, hoor. Net heeft je zeker wel geschreven hoe het met Johan is. Hij kan nu veel beter eten en gaat wel vooruit. Wat jammer, dat je toen niet bij ons geweest zijt, dat vond ik niet mooi, hoor. Vandaag heb ik oom G. nog gehad uit Wageningen. Daar is ook alles nog goed en bij de andere familie ook. Dirk in Lakemond heeft weer een andere dienstbode. Ik geloof wel dat hij het goed getroffen heeft. Ze is al 30 jaar dus niet zo jong meer. Ze komt uit Randwijk. Kom je nog wel eens bij Veldhuizen en tante Jo? Ik zal haar geloof ik ook meteen maar eens schrijven, want ik geloof dat Keesje oom een dezer dagen jarig is. Maar de rechte datum weet ik niet, dus maar op goed geluk af. Netta gaat met de juffrouw op visite en neemt meteen de brief mee. Dus zal ik maar eindigen. Morgenavond is hier dominee Heikamp, ga je ook mee naar de kerk? Maar dat zal niet gaan, zul je zeggen. Nu Klaasje, vele groeten van je Neele.

Klaasje heeft veel plezier op de Harskampse zangvereniging Advendo. Regelmatig is er een uitvoering en soms een heus zangconcours. In 1935 is er een concours in Apeldoorn, maar Klaasje moet verstek laten gaan. Ze kan zeker thuis niet gemist worden. Zwager Gijsbert Bouw is wel van de partij. Gies Bouw is behalve koorlid ook bibliothecaris van het koor, getuige een gemeentegids uit 1936.

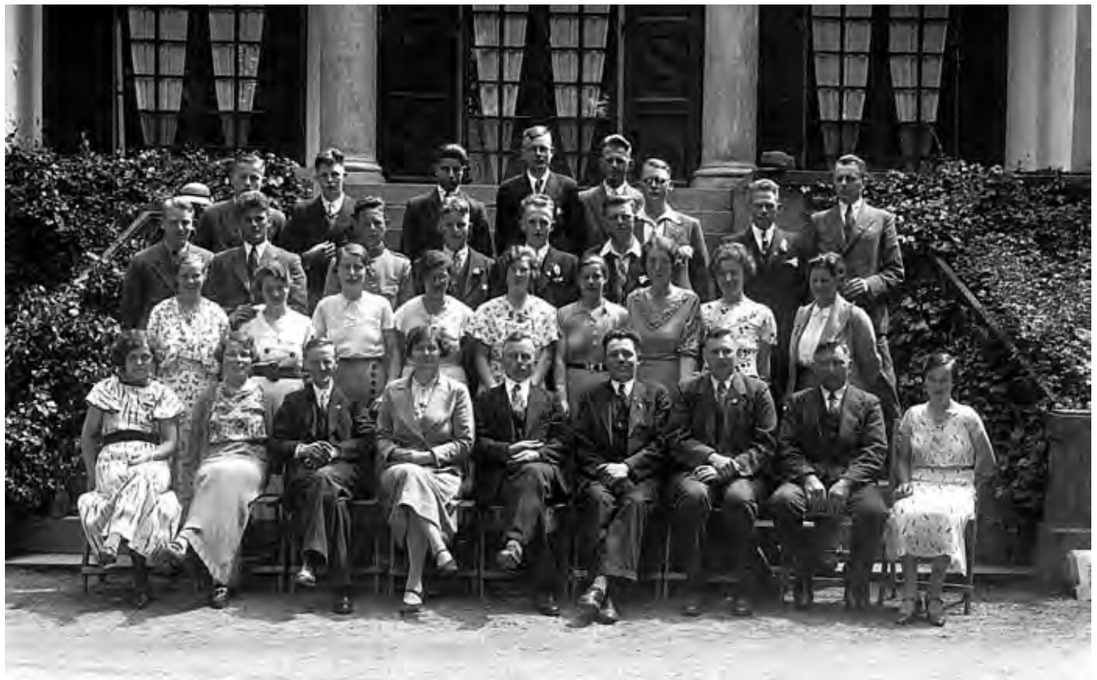

Zangvereniging Advendo op concours in Apeldoorn in 1935. Achterste rij v.l.n.r.: 1.Wim van den Berg 2.Marten van Beek 3.Andries Hols 4.Jan van den Berg 5.Sjerp Hendrik Ekkels 6.Henk Noorlander. Tweede rij van achter v.l.n.r.: 1.Wim Jansen 2.N.N. v.d. Slaa, militair in Harskamp 3.Adriaan v.d. Wiel 4.Wim v.d. Brink 5.Gerrit van Beek 6.Reindert Nijhof 7.Jo Waaijenberg 8.Jan Eshuis. Derde rij van achter v.l.n.r.: 1.Cor van Driesten 2.Eefje Hol 3.Nellie van Emst 4.Jans Fobbe 5.Lies van Driesten 6.Bertha Jansen 7.Annie Kraaijenbrink 8.Delia van den Berg 9.Aal Beumer. Voorste rij v.l.n.r.: 1.Trien Kennis 2.Bertha van de Kraats 3.Paulus Cornelis Smallegange (Paul) 4.Jozina Jacomina van Vliet-Buysse (Jos) 5.dirigent A.M. Vredenburg uit Brummen 6.Hendrikus Boesveld 7.Rochus Kamerling 8.Gijsbert Bouw (Gies) 9.Det Kennis.

Rond Klaasjes verjaardag komt er een brief van vriendin Jet Hoogakker. Op 7 mei is haar zus Cornelia getrouwd en nu meldt Jet dat ze zelf zes weken later, op 18 juni 1935 in het huwelijk getreden is. Helaas kon Klaasje er niet bij zijn. Was het alleen door het slechte weer, of was Klaasje ziek? Ze moest namelijk ook al verstek laten gaan bij het zangconcours in Apeldoorn. Nu was het met natheid en de slechte wegen in de jaren dertig geen eenvoudige opgave om te reizen. Jet en Steef zijn na het trouwen bij Stevens moeder gaan wonen, omdat er nog geen geld is voor een eigen woning.

Hien, 21 juli 1935.

Lieve Klaasje!

Hartelijk gefeliciteerd met je verjaardag. Wij wensen je nog vele jaartjes toe met je man en allen die je lief zijn. Je bent nu 29 geworden of 30 jaar? Of ben ik er helemaal naast? Dus je kleine baas is nu alweer twee jaar geweest. Waar blijft toch de tijd, hè? Dus je wenst ons ook zo'n schat, hè? Wij wensen het met je. Je weet hoeveel ik van die pukkies houd. En dan van onszelf hè? Dat is nog heel wat anders. Het speet ons erg dat je het zo slecht trof met ons trouwen. Je moet weten dat ik er zo half en half op gerekend had, omdat ik voordien niets van je hoorde. Toen wij uit de kerk kwamen en in de auto zaten kwam Netta ons feliciteren. Toen zei ik tegen Steef, vast is Klaasje er. 't Was ook een echte natte dag. 't Was wel erg jammer. 't Is nooit zo aardig, maar dat het daarom een ongelukkig huwelijk moet wezen, daar geloof ik niet in. Tot nu toe zijn we erg gelukkig met elkaar en ik geloof wat jij schreef, dat je steeds meer van elkaar gaat houden. Het gaat best met zijn moeder en ons. Och, introuwen is natuurlijk niet zo aardig als alleen een huis, maar het kon hier niet anders en het gaat goed. Ik zal je wat vertellen van ons trouwen. Cornelia was 6 weken voor ons getrouwd. Ze zou jou ook een kaart sturen, maar bij Vink hadden ze zoveel kaarten verschreven, dat ze op waren. Een zuster van Jan is gelijk met hen ingeschreven. Die trouwde 30 april en Cornelia en Jan 7 mei, een week later. Cornelia had een lichte beige zijden japon aan, met net zulke handschoenen en kousen en zwarte schoenen. Ze was echt mooi. Er was veel volk bij haar. Ze hadden elf auto's. Het was een hele stoet. Wij hadden zeven wagens. Niet alle zusters en broers van Steef waren er, maar er zijn ook negen kinderen. Ik had een zwarte zijden japon aan, van voren met een ruime pas met punthals en een band om de hals opzij gestrikt. De rok tot op de enkels, een ruime rok, een ruime ceintuur met van achter een strik met lussen. Mouwen gewoon met een puntje op de hand en boven een jabootje. De foto's heeft Manje Meiering gemaakt. 't Is nooit zo mooi als van een atelier maar 't was maar een aardigheidje. Hij had ze nog niet af, maar jij krijgt er ook een. Ik had grijze handschoenen met net zulke kousen, een kransje in het haar. Dominee had als tekst Psalm 37 vers 5. Wentel uw weg op de Heere, vertrouw op Hem, Hij zal het maken. Een heel mooie tekst, niet? Dat wij nu ook maar onze weg op Hem leren wentelen, maar wij willen ook nog zo graag zelf voor ons zorgen. Maar dan zullen we wel te kort schieten, hè? 't Was eerst erg vreemd, zo van pa en moe af en altijd haast thuis geweest. Eens in de week ga ik altijd naar huis. Dan verlangen we van weerskanten. Klaasje, je schreef dat ik een verlanglijstje mocht sturen, maar ik weet heus niet wat ik zou schrijven. Wij hebben niets van ons eigen hangen of staan. Alleen in de slaapkamer staat ons ledikant, die heb ik van thuis meegekregen. Ik heb ook wel veel cadeautjes gehad, maar ik heb ze allen opgeborgen tot later. Evenwel wil ik graag een herinnering hebben van jou. Er is altijd wel wat waar je altijd wat aan hebt, een mooi tafellaken of iets dergelijks. Ik hoop niet dat je het vreemd vindt. Graag wil ik dat je bij ons komt, maar wil je het van tevoren laten weten? Ik ben soms van huis en dan zou ik het reuze jammer vinden. Zaterdag zijn Steef en ik naar de begrafenis geweest van Jozua de Plaa. Die heb je best gekend, hè, met die ene lamme arm. Hij was met ons trouwen nog in de kerk en heeft al de familie nog een hand gegeven en nu al weg. Hij was op het laatst geheel verlamd. Wij zijn nog eens bij hem geweest. Toen was hij nog op, maar kon niets meer. Zijn hele rugwervel was verlamd. De laatste tijd was hij bij Aal en Wim in met zijn vrouw. Je weet toch wel, die timmerman, Wim van Schaik. Ik ga morgen de hele dag naar moe toe om te helpen met naaien. Moe kan ook alles niet alleen af. Maar ik ga iedere donderdag nog naar Geurts van de jamfabriek. 't Is gauw meegenomen, hè? De tijd is er niet naar om met de handen over elkaar te gaan zitten. Dus je hoeft niet bang te zijn dat ik stalbenen zal krijgen. Daar is voorlopig nog geen vrees voor nodig. Nu lieve vriendin wil ik eindigen, want het is nu al weer maandagavond. Gisteren kregen we visite eer de brief af was en 's avonds gingen we naar huis. Nu gaat Steef naar Cornelia in Herveld boerenkoolplanten halen. Zij hadden er nog over en wij kwamen te kort. En dan kan hij meteen de brief op de bus doen in Andelst. Dan krijg je hem dinsdag nog. Doe vele groeten aan Meeuwis, ook van Steef. Allen de groeten met een zoen voor jou en Teunis. Je liefhebbende vriendin Jet.

Trouwfoto Steven Crum en Jet Hoogakker 18 juni 1935.

De mooie zwarte trouwjurk maakte Jet dus zelf. Dat het zwart was had twee redenen. Allereerst omdat ze niet de jongste meer was met haar 32 jaar. Maar vooral een praktische reden: zo'n mooie zwarte jurk kun je na die tijd gemakkelijk vaker dragen bij diverse gelegenheden.

In bovenstaande brief wordt het overlijden gemeld van Jozias de Plaa, blijkbaar ook een bekende van Klaasje uit haar Betuwse jaren. Jozias de Plaa overlijdt te Dodewaard op 17 juli 1935, 78 jaar oud. Jozias is geboren in 1856 in het

Zeeuwse Wissekerke als zoon van Cornelis de Plaa en Lena Catharina van Oosten. Vader Cornelis was veearts en niet onbemiddeld. Bij een noodlottige jachtpartij in de kroondomeinen rond Breda wordt hij in december 1872 aangeschoten door een dronken medejager. Hij overlijdt op 24 december 1872. Zijn moeder was al op 4 augustus 1867 overleden, waarna vader De Plaa was hertrouwd met Mina Adriana de Haan. Deze overlijdt echter op 2 maart 1873, waarna alle zes kinderen De Plaa, drie uit het eerste en drie uit het tweede huwelijk, worden ondergebracht in het weeshuis van Neerbos bij Nijmegen. Als de wezen achttien jaar worden, mogen ze het weeshuis verlaten om aan het werk te gaan. Jozias komt terecht bij schaapherder Riem van Dorland in Dodewaard. Jozias heeft een lichte handicap: een van zijn armen functioneert niet goed. Later begint Jozias een handel in manufacturen en is hij koopman. Op 25 mei 1899 trouwt hij te Dodewaard met Willemina van Eldik en wonen ze in Wely. Een broer van Jozias, Willem, wordt timmerman in Dodewaard en bouwt een bloeiend timmer- en aannemingsbedrijf op, dat zeker te maken gehad zal hebben met de wagenmakerij van de familie Hoogakker. Jozias en zijn vrouw Willemina krijgen geen kinderen, maar ze nemen wel dochter Aaltje van Bree van Jozias' halfzuster Cornelia, die vroeg overlijdt, in huis. Deze Aaltje huwt in 1926 in Dodewaard met Willem van Schaik, die weer is grootgebracht door Jozias' broer Willem! En uitgerekend bij dat echtpaar brengt de doodzieke Jozias –getuige de brief van Jet – zijn laatste dagen door! Jozias en zijn broer speelden een grote rol in het Dodewaardse verenigingsleven. Jozias was koster in de kerk, voorlezer en gelegenheidsdichter en was meer dan 50 jaar meester aan de zondagsschool. Het kan heel goed zijn dat Klaasje in haar jaren bij tante Aaltje en oom Gerrit Hendriks in Hien naar zondagsschoolmeester Jozias de Plaa is geweest. Hij leidde ook de christelijke jongelingsvereniging "Psalm 119:9" en was in 1903 een van de oprichters van muziekvereniging "Amicitia".

Jozias de Plaa.

Willemina van Eldik.

Op 14 juli 1935 is er in het gezin van Klaasjes stiefbroer Aart van den Brink en zijn vrouw Jaantje Haverkamp een eerste zoon, Jan geboren. Hij wordt vernoemd naar zijn opa, Jan van den Brink. Verder nieuws is er niet uit het jaar 1935. Direct in het nieuwe jaar 1936 is de eerste brief van Jet Hoogakker. Haar zuster Cornelia, die enige weken voor Jet is getrouwd, is zwanger. Jet nog niet en dat spijt haar wel.

Hien, 6 januari 1936.

Maandagmorgen 7 uur.

Lieve vriendin!

Al is het vandaag al 6 januari, toch wens ik jullie ook namens Steef een zeer gelukkig en voorspoedig jaar in alle opzichten. Je zult wel gedacht hebben, Jet zou schrijven en nu met Nieuwjaar nog niet eens. Ik weet heus niet hoe het komt, maar steeds als ik me tot schrijven wilde zetten, kwam er iets voor. Toch hebben we met de feestdagen weinig bezoek gehad. Ik weet niet hoe het komt, maar ik ga altijd het liefst maar weer eens naar huis met zulke dagen. Hier zijn er niet veel geweest. Ze kwamen de ene dag na de ander. Het is voor mijn schoonmoeder wel plezieriger als ze wat geleidelijk komen, hè? Hoe gaat het bij jullie? Allen goed gezond? Wij zijn een beetje aan het tobben geweest. Voor drie weken terug wou Steef zaterdags zijn voeten wassen. Nu is hij steeds nog bij Vink in het pakhuis aan 't werk. Daar was het koud en hij was wat huiverig. Ik zei toen, ik zal het voetenteiltje wel hier halen en was jij ze maar even in de keuken. 't Was in de schuur ook zo donker. Hij lag op de divan, je weet wel. Toen ik wat kokend water bij het koude wilde doen, stak hij er in één keer zijn voet onder. Net over de tenen had hij een hele grote plek gebrand. Het vel zat in de sok. Wij hebben er direct zuurkool opgelegd. Dat is een heel goed middel. Als je ooit eens iets brandt (wat ik niet hoop) dan raad ik je: leg er zuurkool op. Daar trekt als het ware alle brand in. Vijf dagen heeft hij er mee op de divan gezeten. Toen is hij weer gaan werken. Nu is hij weer helemaal beter. 't Is in de winter anders erg, hè? Je krijgt er zo licht kou in. Thuis was Henk van Florus met kerstmis gelogeerd en die was zaterdag voor een week met Arie aan 't stoeien. Ze hadden elkaar om de hals en vallen en Henk breekt een been. Nu ligt hij in een rekverband en moet hij vier weken zo liggen. Voor moe ook een hele drukte, hè? Verder zijn ze gezond. Frans is veel thuis geweest met de zondagen, maar ze was nu toch blij dat het reizen en trekken wat was afgelopen. Hoe maken je zusters het en thuis bij jullie? Cornelia groeit goed. Ze is evenwel best. Ze ging vandaag weer bij moe wassen. Dat heeft ze nog volgehouden. Ik kan tot mijn spijt je nog geen heuglijk nieuws melden. Misschien later. Het kan nog wel, hè? Hierbij de beloofde kiek en ook een voor

Teunis. Verder onze hartelijke groeten voor jullie allen. Met een zoen voor jou en je jongen. Je Jet.

De lamp stoomde iets, kun je op het papier zien. Hebben jullie geen last van, hè? Mogelijk weet je het al, maar Gerrit Dalno is dood. De schoenmaker, die kende je wel, hè? Ik heb een slechte pen en niet veel inkt.

Gerrit Delno is een bekende uit Dodewaard. Hij is 61 jaar geworden en overleed op 8 december 1935 te Dodewaard.

In januari 1936 komt een doktersrekening van dokter Beumer over 1935. Dokter Anton Frederik Jacob Beumer is geboren te Rozendaal op 6 september 1888. Hij is sinds 1 januari 1919 gemeentearts in Ede met als standplaats Otterlo. Op zijn motor bezoekt dokter Beumer graag zijn patiënten. Ook heeft hij een eigen apotheek. Of het doktersambt niet genoeg verdiende, weet ik niet. Maar dokter Beumer heeft er nog een baantje bij als rij-instructeur. De inwoners van Otterlo en Harskamp en omgeving kunnen bij hem rijexamen doen. Het examen stelt niet veel voor. Een stukje vooruit en achteruit rijden en even keren is al voldoende om het

OTTERLO, 7 Januari 1936.

De Heer Bouw.
Molen
Harskamp

Debet aan A. E. J. BEUMER, Arts.

TELEFOON HARSKAMP No. 231.

Honorarium voor geneeskundige behandeling	1	25
en gebruikte geneesmiddelen enz.	0	75
gebruikte 1e/2de helfpaar 1935.	1	
	2	—

Voldaan 2-4-36

Doktersrekening Meeuwis Bouw januari 1936.

Links Teunis Bouw, rechts Nellie Roelofsen. Foto 1 februari 1936.

Teunis Bouw op 1 februari 1936.

rijbewijs te halen. Gelukkig waren de wegen nog niet zo vol als nu en leerde men het rijden vanzelf wel. De rekening over de tweede helft van 1935 stelt niet veel voor en dat betekent dat het een redelijk gezond jaar voor het gezin Bouw is geweest.
Op 1 februari 1936 wordt fotograaf Van de Aa in Ede bezocht. Klaasje gaat samen met haar zus Gijsje en haar dochtertje Nellie. Kleine Teunis Bouw mag met zijn nichtje Nellie Roelofsen op de foto. En ook alleen. Er worden voor deze speciale fotosessie zo te zien meerdere stelletjes kleding meegenomen. Zo bijzonder is het wel!

Groot verdriet is er op 9 februari 1936, als de kleine Jan van den Brink, zoontje van Klaasjes stiefbroer Aart van den Brink en diens vrouw Jaantje Harverkamp, overlijdt. Het kindje is pas zes maanden oud.

Meeuwis en Gijsbert bouwen hun meelbedrijf bij de molen in Harskamp uit. De zaken gaan goed en Meeuwis zorgt ervoor dat hij goed bij blijft.
Ook in 1936 wordt er aan nascholing en bijscholing gedaan.
Op 4 juni 1936 ontvangt Meeuwis het getuigschrift van de Algemeene Nederlandsche Molenaarsbond als bewijs dat hij de cursus "veevoedingsleer" met goed gevolg heeft afgerond.

ALGEMEENE NEDERLANDSCHE MOLENAARSBOND.

GETUIGSCHRIFT

uitgereikt aan Meeuwis Bouw te Harskamp (Gdr.)
geboren den 22 Februari 1905 te Ede
als bewijs dat hij het onderwijs aan den cursus in VEEVOEDINGSLEER gehouden voor Molenaars te Nijkerk getrouw en met vlijt heeft gevolgd.
Nijkerk den 4 Juni 1936.

DE RIJKSLANDBOUWVEREENIGING

DE A. N. M. B.
Voorzitter.
Secretaris.

Getuigschrift Meeuwis Bouw van de molenaarsbond 4 juni 1936.

Op 10 juni 1936 trouwt Meeuwis' jongste broer Teunis in Ede, met Hendrikje Snetselaar. Moeder Hendrika Martina Bouw-Franken heeft nu alleen nog zoon Jacob (Jauk) thuis wonen in De Valk.

Trouwfoto Teunis Bouw en Hendrikje Snetselaar 10 juni 1936.

Op 25 juni komt er een briefje van nicht Nelly Hendriks uit Bemmel. Klaasje en Meeuwis gaan een paar dagen naar de Betuwe. De reis gaat op de fiets met de kleine Teunis ook mee. Eerst naar tante Aaltje en oom Gerrit op "Den Heuvel" en daarna nog naar Bemmel, naar Klaasjes oom Johannis en tante Janna.

Bemmel, 25 juni 1936.

Beste Klaasje en Meeuwis,

Met genoegen zullen wij je aanstaande dinsdagavond verwachten, hoor. Jullie hebben groot gelijk dat je het niet in één dag doet, want daar is de reis per fiets veel te ver voor. Het is al een hele tijd geleden, Klaasje, dat ge bij ons geweest bent. Je zou de weg haast niet meer weten.
Maar dan moet je 's avonds niet zo laat van "Den Heuvel" vertrekken, want anders zie ik wel aankomen dat je om twaalf uur nog niet hier bent. Als het erg lang duurt eer dat jullie hier zijn, dan sturen we wel een reddingsbrigade op pad. Nou mensen, tot aanstaande dinsdag dan, hè? Met hartelijke groeten van allen en het beste toewensend, ook voor je kleine jongen.

Nelly Hendriks

Ook nichtje Netta Eerbeek schrijft een dag later over hetzelfde uitje naar de Betuwe. Het is dan ook een bijzonderheid om zomaar een paar dagen niet te werken en op reis te gaan.

Opheusden, 26 juni 1936.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Gisteren hebben we je brief ontvangen en gezien dat jullie van plan zijn om dinsdag te komen. We vinden het erg gezellig, maar nu komen dinsdag tante Neeltje en oom Herman uit Hilversum ook en tante Aaltje. Nu hebben wij liever dat jullie een andere dag komen. Anders is het haast te druk alles tegelijk, vinden jullie ook niet? Schrijf maar welke dag. Het is er verder altijd goed, woensdag, donderdag of vrijdag. We zullen zorgen dat we de koffie bruin hebben, hoor. Nu, dag, tot ziens dan. Kan Teunisje ook niet meekomen? Ik heb hem in geen jaar gezien. Hartelijke groeten van ons allen en van Net. Ik heb het Bertha ook even geschreven.

Meeuwis Bouw rond 1936.

Met Klaasjes verjaardag komt er een briefkaartje van Netta Eerbeek. Klaarblijkelijk heeft ook Klaasje nu een kunstgebit gekregen, nadat Netta ook al haar tanden had laten trekken. Men trekt in deze tijd wel erg makkelijk de soms nog gave tanden eruit om zich een kunstgebit te laten aanmeten. Het wordt zelfs als chic beschouwd, zelfs voor jonge mensen!

Opheusden, 23 juli 1936.

Beste Klaasje,

Met deze kom ik je hartelijk feliciteren met je verjaring, hopende dat je deze dag nog dikwijls in goede gezondheid met de uwen mag herdenken. Hoe gaat het met jullie? Heb je je nieuwe bijtertjes al? Meeuwis, je mag dan wel oppassen, hoor! Kom maar niet te dicht bij haar. En hoe gaat het met kleine Teunisje?
Hier gaat het allemaal nog al goed. De kersentijd is ook al weer voorbij. We hadden jullie ook nog eens verwacht. Ik denk dat tante Neel en oom Herman ook nog komen logeren in Dodewaard. Dan gaat oom Herman meteen het huis opschilderen, dus zullen ze wel een poosje blijven. Schrijven jullie ook eens? Hoe gaat het met de vrouw van Jan? Is die weer beter? Verder hartelijke groeten van allen en van Netta.

Het wordt een bijzondere herfst in ons land. Op 8 september wordt de verloving bekend gemaakt van Prinses Juliana met de Duitse Prins Bernhard zur Lippe-Biesterfeld. Het voortbestaan van het koningshuis lijkt hiermee gewaarborgd.

Jet Hoogakker schrijft. Ze is hoogzwanger! Wie had dat nog kunnen denken? Zolang heeft ze op een huwelijk gewacht en zo vaak is ze ernstig ziek geweest. Ze is nu drieëndertig jaar en eindelijk lonkt het moederschap. Wat is ze blij. Jet en Steef wonen nog steeds bij Steefs moeder in huis. Geen optimale omstandigheden, maar het kan niet anders.

Hien, 27 september 1936.

Lieve Klaasje!

Hoeveel ik te laat ben met schrijven zullen we maar niet uitpluizen. Ik ben me van schuld bewust en vraag dan ook nederig om vergeving. Eerlijk, we telden al 21 augustus (dan is Steef jarig) toen ik met schrik bedacht dat jij een maand vroeger jarig was geweest. De tijd vliegt, hè? Hoe maken jullie het? Ik was echt blij dat ik jullie weer eens had gezien van de zomer. Hier is ook alles goed, naar omstandigheden. Het is voor mij nu de laatste maand en volgens deskundigen is dat ook de laatste dag. Nu vorige week raakte ik ineens bloed kwijt. Teveel voor 't goede. Ik heb toen drie dagen op bed moeten blijven. Het is er toen bij gebleven, maar ik moet me nu erg ontzien met werken en me niet vermoeien, anders verspeelde ik teveel kracht. Mijn schoonmoeder is nu naar een van haar dochters tot het hier weer bij het oude is. Ik hoop evenwel dat er dan ook wat nieuw is, namelijk een volle wieg.
Ik had alles klaar, alleen de wieg moest ik nog opnieuw bekleden. Die had bij een zuster van Steef voor een kind dienst gedaan en was nog heel goed. Ik heb dan ook alleen maar nieuw bekleedsel gekocht. Roze met een bloemetje. Dat is dan weer frisser, hè? Bij gezondheid was ik van plan hem morgen af te maken, dan willen we verder hopen op een goede afloop, hè? Thuis maken ze het ook goed. Moe is kortgeleden nog eens bij tante Aaltje geweest. Daar hoorde ze dat jij jarig was geweest. Ze vroeg me of ik dat wel had geweten. Ze vond het schandelijk dat ik het vergeten had. Met opa wil het niet meer zo erg. Vrijdagnacht is hij ingespoten voor het hart. De pols was haast helemaal weg. Hij is ook bijna 91 jaar en hij heeft niets meer om bij te zetten. Hij verteert zijn laatste krachten en dan… Klaasje, een mens denkt er meestal veel te vaak overheen, totdat de slag gevallen is en dan is het ook voor eeuwig beslist. Mochten we allen maar eens meer verlangen krijgen om dat einde met blijdschap tegen te kunnen kijken. Maar het is nu altijd met afschrik, hè? Cornelia woont niet meer in Herveld. Jan kreeg ontslag wegens slapte en niet renderen van het bedrijf bij Kemp. Hij heeft toen evenwel direct een vergelijkbare betrekking gekregen in Amersfoort. Ze waren toen ook genoodzaakt om daar te gaan wonen. 't Was wel jammer, hè? Maar ze hebben daar hun brood weer en ze zijn goed gezond, wat ook weer alles waard is, hè? Nu lieve vriendin, het eten is intussen gaar gekomen en Steef kan zo thuis zijn. Hij is naar de kerk.
Ontvang nu de hartelijke groeten, ook voor je man, met een kus voor jou en je grote jongen.
Je liefhebbende vriendin Jet. Bij Frans en Florus maken ze het ook goed. Arie komt al op de fiets van Nijmegen. Wat zijn ze gauw groot, hè?

De in de brief genoemde opa van Jet is Evert Floris Roelofsen. Hij is de vader van Jets moeder. Hij overlijdt in Dodewaard, in het huis van Jets ouders, op 1 oktober 1936, 90 jaar oud.

Op 14 oktober 1936 wordt het gelukkige echtpaar Jet en Steven Crum verblijd met de geboorte van een zoon: Arend. Via een briefkaart worden Klaasje en Meeuwis op de hoogte gesteld.

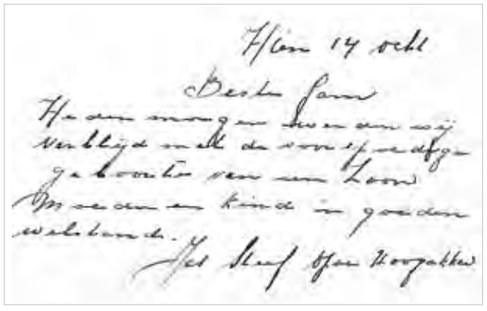
Geboortekaartje Arend Crum 14 oktober 1936.

Trouwfoto Jacob Bouw en Gerritje Overeem 4 november 1936.

Op 4 november 1936 trouwt Meeuwis' broer Jacob (Jauk) in het gemeentehuis in Ede met Gerritje Overeem. Na hun huwelijk gaan ze inwonen bij weduwe Hendrika Martina Bouw-Franken op boerderij "Het Heiveld" in De Valk. Alleen Meeuwis' oudste broer Gijsbert is nu nog ongehuwd. Hij woont nog steeds bij Meeuwis, Klaasje en Teunis in huis.

Op 6 december 1936 wordt er bij Aart van den Brink en Jaantje Haverkamp een tweede zoon geboren.
Na het overlijden van hun eerste kindje, Jan, op 9 februari 1936, wordt ook dit kindje Jan genoemd. Het jaar 1936 gaat rustig over in het nieuwe jaar 1937. Op 7 januari 1937 trouwt Prinses Juliana met haar verloofde Prins Bernhard zur Lippe-Biesterfeld.

Op 4 maart 1937 komt er een geboorte aankondiging van de oude molenaar Veldhuisen. Hij meldt op een mooie briefkaart van zijn molenaarsbedrijf "De Hoop" dat zijn zoon Cornelis een dochter heeft gekregen.

Lunteren, 4 maart.

Geachte vrienden en vriendin.

Met deze wilden wij mededelen dat de vrouw van Cornelis heden morgen om half negen is bevallen van een welgeschapen dochter. Op heden is vrouw en kind goed. Ontvang verder allen de groeten van ons allen.

Hoogachtend,

H. v. Veldhuisen.

Briefkaart Hendrikus van Veldhuisen.

Trouwfoto Jan van den Brink en Baatje van Gerder 29 april 1937.

Bij Klaasjes moeder en stiefvader op "Het Middelstuk" in Lunteren wordt het ook steeds leger. Jan van den Brink, Klaasjes stiefbroer, trouwt in Barneveld op 29 april 1937 met Baatje van Gerder. Jan is dan 24 jaar en Baatje 22 jaar. Jan is bakker en na het huwelijk gaan Jan en Baatje in Veenendaal wonen, waar ze een bakkerszaak beginnen. Nu is alleen Klaasjes zus Bertha nog ongehuwd. Blijkbaar is dit een moment om eens na te denken over de boedelscheiding van Klaasjes ouders uit 1921, na het overlijden van haar vader.
De vier zussen gaan in april 1937 naar de notaris om nogmaals te bevestigen dat zij hun aandeel van 865 gulden ieder nog niet hebben opgeëist. Ook verklaren zij dat ze nog niets in mindering op deze vordering hebben ontvangen en de vordering ook nog niet wensen te ontvangen of zullen opeisen, dan na een waarschuwing minimaal drie maanden van tevoren. Ook stiefvader Jan van den Brink is bij de ondertekening aanwezig en hij verklaart zich te verbinden deze vordering aan de vier stiefdochters te betalen zodra ze die opeisen. Zou er angst bestaan hebben dat hun portie anders aan hun neus voorbij zou gaan? In ieder geval is zo voor iedereen, en in ieder geval voor Klaasjes stiefzus en stiefbroers, duidelijk wat de dames Van Harten nog tegoed hebben.

Een maand later, op 31 mei 1937, herhaalt het drama van de vroegtijdige dood van een kindje zich bij Aart van den Brink en Jaantje Haverkamp. Hun tweede Jantje overlijdt, bijna zes maanden oud.

In juli 1937 komt er weer een doktersrekening van dokter Beumer over het eerste halfjaar van 1937. Het bedrag is vrij hoog en dat zou betekenen dat er in de winter van 1937 nogal wat ziekte is geweest in huize Bouw in Harskamp.

Midden in de zomer schrijft vriendin Jet Hoogakker weer eens een brief.

OTTERLO,
De Heer
Mevrouw
Bouw
Molenaar
Harskamp
Debet aan A. F. J. BEUMER Arts
TELEFOON HARSKAMP No. 221
Honorarium voor geneeskundige behandeling 4.-
en gebruikt geneesmiddelen enz. 1.25
gedurende 1ste/2de halfjaar 1937 f 5.25
Doktersrekening Meeuwis Bouw juli 1937.

Hien, 1 augustus 1937.

Beste Klaasje!

Al wel vaak nam ik me voor eens naar jou te schrijven, doch daar bleef het bij. Dan was het dit, dan weer dat, tot zelfs met je verjaardag was het iedere keer wat. Ik wens je nu dan in de eerste plaats nog hartelijk geluk en ik hoop dat het je vergund mag zijn die dag nog vaak te vieren met al de uwen. Je kunt niet weten hoe het me speet, dat ik je niet gezien heb toen je in Dodewaard en ook bij ons was. Het trof zo slecht. Marie was de vorige avond gekomen met de briefkaart. Ik stond steeds in tweestrijd. Het liefst had ik naar huis gegaan met Arend, om jullie, maar ik had het mijn schoonzuster beloofd en het was al zolang in de pen geweest.
Moeder en Steef vonden ook dat ik dat niet af kon zeggen. Later vond ik het toch ook maar beter dat ik was gegaan. Ze had er met werk en eten en alles zo op gerekend. En zou ik het zelf ook niet prettig gevonden hebben als alles voor niets was geweest. Arend wordt al zo'n grote flinke boy. Hij is nu bijna tien maanden. Hij loopt langs de box en gaat er in staan en zitten zoals hij verkiest. Hij heeft nu bijna vier tandjes. Het heeft lang geduurd eer hij er één had. Hij was er

ook wel lastig van. Om de maand ga ik met hem naar het consultatiebureau. Hij woog de laatste keer, voor veertien dagen, 17 pond en 1 ½ ons. Hij is niet over dik, maar een stevige jongen en lief natuurlijk, hè? Papa, zegt hij en dag. Handjes klappen enzovoort.
Jullie maken het ook best, hè? Wat een voorrecht is dat toch. Bij ons woont een meisje, die heeft ook een lief kind. Ze is veertien dagen ouder dan Arend. In het begin van de zomer verloor ze haar moeder. Haar man past slecht op en zelf ligt ze nu ongeneeslijk ziek aan jeugdkanker. Ze is van jouw leeftijd denk ik. Wat naar toch, hè? Het is maar goed dat je mij niet gezien hebt, want ik ben broodmager. Ik weeg net honderd pond. Ik ben evenwel goed gezond. Wel heb ik wat last van astma af en toe. Frans en Stoffel hebben vakantie van de week. Morgen gaan ze naar Amersfoort naar Cornelia. Weet je nu het adres? Everard Meisterweg 24 in Amersfoort. Ze heeft een lieve jongen, die is bijna veertien maanden. Waar blijft de tijd, hè? Hoe gaat het bij je thuis en de zusters? Aart heeft weer een kindje verloren, hè? Wat naar voor hem. Ontvang verder de hartelijke groeten aan Meeuwis en kleine Teunis een kusje van Arend en tante Jet. En wees zelf ook hartelijk gegroet met een kus van je steeds liefhebbende Jet.

Hoofdstuk 19

Vreugde en verdriet voor Bertha van Harten

Op 18 augustus 1937 trouwt Klaasjes zus Bertha van Harten met de vrachtwagenchauffeur Henk van Uffelen. Henk van Uffelen is geboren op 20 juni 1906. Hij is chauffeur bij busonderneming De Haas in Veenendaal. Na het huwelijk gaat het paar even in Barneveld wonen aan de Schoutenstraat. Daarna verhuizen ze naar Veenendaal en gaan wonen aan het Kostverloren. Hier blijven ze wonen tot in de oorlog.

Hendrik van Uffelen
en
Albertha Johanna van Harten
geven U kennis van hun voorgenomen Huwelijk, waarvan de voltrekking D.V. zal plaats hebben op Woensdag 18 Augustus a.s.
Barneveld, Nijverheidsweg 40
Kootveren, Middelstuk 75
5 Augustus 1937
Toekomstig adres: Schoutenstraat 46, Barneveld

Trouwkaart Hendrik van Uffelen en Bertha van Harten 5 augustus 1937.

Trouwfoto Hendrik van Uffelen en Bertha van Harten 18 augustus 1937.

Bertha is blijkbaar snel zwanger, maar helaas loopt dat niet goed af. Op 31 januari 1938 wordt in Arnhem een levenloos geboren kind aangegeven, geboren op 28 januari 1938. Een wonderlijke tijd. Terwijl in het gezin van Bertha en Henk van Uffelen een groot verdriet is gekomen, is het feest in Nederland. Op 31 januari is er voor het eerst in dertig jaar weer een prinsesje geboren: Beatrix! De monarchie is gered. De feestvreugde zal grotendeels langs Bertha en Henk zijn heengegaan. Enkele weken na de droeve gebeurtenis schrijft Bertha zelf een briefje. Allereerst om Meeuwis te feliciteren met zijn 33e verjaardag op 22 februari. Nadat Bertha thuisgekomen is uit het ziekenhuis is zus Gijsje met de kinderen een paar dagen geweest om het huishouden te regelen en Bertha te verzorgen.

Veenendaal, februari 1938.

Lieve Klaasje en Meeuwis en Teunis.

In de allereerste plaats komen wij beidjes jullie, maar in zonderheid Meeuwis hartelijk feliciteren met zijn verjaardag, hopende dat jullie samen die heuglijke dag nog vele jaren mogen vieren. Het zal zeker nog wel een drukke dag voor je worden. Gijsje met de kinderen en misschien nog familie van Meeuwis en dan de gewone dagelijkse drukte. Je mag wel om jezelf denken, anders ben je de volgende dag van streek en dan komt moe misschien wel, als ze tenminste lopen kan. Ze is woensdag hier geweest, maar toen had ze het zo in de benen, dat ze zowat niet naar de bus kon lopen. Wat is dat toch ook lastig, hè?
Ik begin zo langzaam aan een beetje beter te lopen. Gijsje is vrijdagavond weer vertrokken met de kinderen en nu zal ik het maar weer eens proberen. Ze heeft alles nog weer eens goed gedaan en voor een paar dagen of liever gezegd zowat voor de hele week gekookt, pannen vol. Dus dat is heel makkelijk. Maar ik vond het eerst wel ontzettend stil toen ze weg waren. Ik was er zo aan gewend, aan de kinderen en de vorige weken was ik ook steeds in de drukte geweest en dan nu vooral valt dat eerst niet mee. Maar afijn, ik zal er wel weer aan wennen. Henk was gisteren gelukkig vrij, dat vond ik erg fijn. De dokter is er zaterdag nog geweest. Die zei dat ik de buitenlucht in moest en proberen een eindje te lopen. Hij vroeg of Henk zondag vrij was. Ik zei van ja. Nu, zei hij, dan neem je morgen je man eens in de arm en dan wandel je het Kostverloren maar eens af. En ik moest maar eens bij de buurvrouw gaan praten en niet zo alleen in huis blijven zitten. Ik heb nu ook druppeltjes gekregen om wat aan te sterken, maar ze zijn zo bitter als gal. En nu zijn wij gisteren samen de deur uit geweest en zijn naar Baatje gewandeld. Henk zei iedere keer: kun je nog wel verder? Maar het ging heel aardig goed. Wel erg langzaam, maar afijn, ik ben er gekomen. En toen waren ze tot overmaat van ramp niet thuis. Maar eer wij er aan toe waren klopte juffrouw Bruxvoort op het raam. Die kent mij best en zei dat ze naar Barneveld waren en dat wij daar even in moesten komen. En dat is toen gebeurd. Wij hebben daar thee gedronken en werden heel erg vriendelijk ontvangen. Toen was ik weer uitgerust en zijn wij weer naar huis gesukkeld. Maar ik was toch blij dat ik weer thuis was en toen maar gauw op de divan. Vrijdagmiddag is Jaantje er nog een poosje geweest. Die moest 's avonds naar de Hul op visite. Die hielden bruiloft. Ze waren van de week 12

½ jaar getrouwd. Jan en Baatje moesten er ook heen. En dan al de andere Konings, dus dat zal wel een hele drukte geweest zijn. Ben je van de week nog op tijd aan de bus gekomen? Je hebt zeker wel hard moeten lopen en geen tijd meer gehad van koekjes kopen, of had je daar heel niet meer aan gedacht? Nu weet ik geen bijzonder nieuws meer te schrijven. Ik hoop dat jullie allemaal samen een gezellige dag hebben. Teunis zal het wel fijn vinden dat papa jarig is en moest zeker wel een cadeautje aan papa geven. Nu ga ik maar eindigen met vele en hartelijke groeten van ons beidjes.
Bep en Henk. Daag. Tot ziens.

In Europa begint het onrustig te worden. Op 13 maart trekken Duitse troepen Oostenrijk binnen en Oostenrijk sluit zich aan bij Duitsland. Voorlopig is in ons land nog weinig te merken van de onrust.

Op 10 april 1938 komt er weer eens een brief van vriendin Jet Hoogakker. Bij Jet thuis zijn ze vergeten om de felicitatiekaart te posten voor het jonge bruidspaar Bertha van Harten en Henk van Uffelen. Zo leek het net of de familie Hoogakker niets van zich liet horen. Blijkbaar is ook Klaasje daar nogal ontstemd over geweest en heeft ze daarom maar wat langer gewacht met een brief te schrijven. Als je de brief goed leest, kom je erachter dat Bertha een doodgeboren kindje heeft gehad en dat het nog heel spannende dagen geweest zijn ook. Het feit dat Bertha in Arnhem in het ziekenhuis is bevallen geeft wel aan dat zich al enige tijd daarvoor het onheil aangediend heeft.

Hien, 10 april 1938.

Lieve vriendin!

Hartelijk dank ik jou voor de lieve lange brief, die ik drie maart van je mocht ontvangen.
Nu wil ik eens wat van mij laten horen. Je zult al wel uitgekeken hebben. In de eerste
plaats wil je namens mijn ouders verzekeren dat ze je het niet kwalijk namen. Wij allen kennen jou veel te goed en dat je niet zonder reden handelde was wel denkbaar. Thuis hadden ze ook verkeerd gedaan, dat hoorde ik later pas. Ik wist heel niet dat Bertha
getrouwd was, toen kwam ik op een avond thuis en vertelde moe, moet je weten dat pa de
"brievenhanger" (je weet wel wat ik bedoel) opruimde en dat hij zei "wat is dat voor een kaartje met een ongebruikte postzegel erop?" Toen was het het felicitatiekaartje aan Bertha en haar bruidegom geweest. We hebben een kaart gehad vertelde moe en een kaartje geschreven en nu is het niet gepost. Ze was toen al lang getrouwd. Jullie zullen wel
gedacht hebben, ze nemen in Dodewaard weinig notitie van ons. Maar het was grof verzuim dat niet meer goedgemaakt is ook. Wat kan ik me dat indenken dat jullie die dagen in angstige spanning hebt gezeten en wat een geluk dat alles in zover goed afliep, dat toch de moeder gespaard bleef, hè? Hoewel voor Bertha het verlies groot was, nadat ze alles gedragen had en je hebt er al zo lang tevoren van gehouden hè. Je moet je zelf maar wat ontzien Klaasje. Ik weet wel hoe je bent. Altijd werken, maar dat is niet het voornaamste. Een mens kan wel eens wat door de vingers zien zonder er mee af te rekenen. Dat moet ik ook wel doen. Het is hier een bewerkelijk huis, oud en uitgestrekt met in de schuur de kookplaats. Alhoewel ik vrij goed ben tegenwoordig, niet vrij van astma maar het is goed houdbaar.
Het was nu weer een paar dagen iets minder goed, ik was verkouden geworden met dit gure weer en dan schoonmaken, hè? Ben jij al klaar? Ik ben pas veertien dagen bezig en lang niet alle dag kan ik. Maar ik hoop morgen weer door te zetten. Wat zullen jullie al een flinke jongen hebben. Wordt hij nu vijf jaar met juni? Arend wordt nu tien maanden. Het is een stevige boy, die in alles op zijn vader lijkt. Hij is erg kort van stof en daardoor moeilijk soms voor zijn eigen en ons. Hij is het wel gauw vergeten, maar daar is het niet altijd goed mee te maken. Hij krijgt nu ook vijf kiezen tegelijk, daar kan hij ook wel vervelend van zijn.
Hij was tenminste vanmiddag lastig, maar nu ligt hij in diepe rust tot morgenvroeg toe. Steef is vanavond naar huis, dus hebben moeder en ik het stilletjes. Vanmorgen zijn wij samen naar de kerk geweest en Arend bij vrouw Ariese naast ons gebracht. Jan werd bevestigd als lidmaat van de kerk. Wouter was verleden jaar aangenomen, gelijk met zijn meisje. Dat hij verloofd is wist je zeker. Ook Jenneke en Frans van tante Jans zijn bevestigd vanmorgen. Wij waren uit de kerk wezen koffiedrinken thuis. Cornelia was ook met haar jongen thuis. Dat is ook een lieve schat. In juli verwacht ze de tweede alweer. Ze is ons ver vooruit, of niet? Hier wel hoor.
Ze woont in de Everard Meisterweg 24 Amersfoort. Bij geval Eefje van de zomer eens kan gaan. Ze woont er wel mooi. Moe en ik zijn verleden week wezen kijken. Wouter heeft in Wageningen een betrekking gekregen als bouwkundig opzichter-tekenaar bij een architect. Het is een toer om wat te vinden, hè? Steeds solliciteren maar altijd mis tot nu toe. Ik vind het fijn voor hem en allemaal. Nu lieve vriendin, bij Frans en Florus maken ze het ook goed. En nu geloof ik dat ik alles heb geschreven over de familie. In de Maten tobben ze erg. Met oom Herman wil het ook niets en Jansje moet weer plat liggen. Te hard groeien uit de krachten, hè? Ontvang met je man en kind de hartelijke groeten ook van Steef en een dikke kus van Arend voor tante Klaasje en Teunis en van mij een hele dikke.

Je vriendin Jet
Ook de groeten van mijn schoonmoeder.

Op 22 april komt er een brief van mevrouw Van de Voort, de moeder van Jans van de Voort, voormalig dienstbode van "Mariënhof". Jans en Cees hebben ook een dood kindje gehad. Wat een verdriet in Klaasjes kleine kring.

Ederveen 22 april 1938.

Geachte vrienden.

Met deze berichten wij u dat Jans bevallen is, maar een maand te vroeg. En nu is het kind dood, maar het was achter aan het hoofdje ook niet goed. Het is wel jammer dat het zo is, maar Jans is goed gezond, dat is gelukkig. En ze heeft goede hulp in huis. Een tante van Cees die is er helemaal! Nu moet je er toch maar eens naar toe gaan, als je kunt en ga evenwel maar eens zien. Verder is hier alles wel, hopende van bij u ook. Ontvang verder de hartelijke groeten van ons allen.
J. van de Voort

Op Klaasjes verjaardag komt er een kaartje van Netta Eerbeek. Blijkbaar is zus Bertha na de droevige geboorte van haar levenloos kindje in januari nog niet hersteld.

Opheusden, 21 juli 1938.

Beste Klaasje.

Nog van harte gefeliciteerd met je verjaardag van ons allen, hopende dat die dag nog maar dikwijls mag herdacht worden met de uwen. Je hebt zeker wel veel visite vandaag. Ik had eerst ook nog wel plan om te komen, maar nu is moeder uit geweest. Nu kom ik eens en blijf een nachtje over, als je 't goed vindt. Hoe gaat het met Beb? Ik ben zo nieuwsgierig hoe of 't onderzoek afgelopen is? Wil je me dat eens een keer schrijven? Ben je nog droog thuis gekomen toen je hier vandaan kwam? Vanavond spreekt dominee Fraanje hier. De kerk zal wel vol zijn, want het stroomt van de mensen. Verder is hier geen nieuws. Hartelijke groeten van Net.

Ook tante Aaltje en oom Gerrit Hendriks herdenken Klaasjes verjaardag.

Hien, 22 juli 1938.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Wees van ons allen hartelijk gefeliciteerd met de herdenking van uw geboortedag en dat je nog maar lang mag gespaard blijven met allen die je lief zijn, is onze hartelijke wens.
Het speet ons dat het zo slecht uitkwam toen jullie laatst schreven, maar dan moet je het nog maar eens doen De zomer is nog niet om. Hoe gaat het met Bertha? Dat hebben wij in Opheusden gehoord, dat die weer niet goed in orde was. Hier is alles nog het oude. Ontvang verder onze hartelijke groeten van je toegenegen ooms en tante. Familie G. Hendriks
Hien.

Meeuwis Bouw met zoon Teunis en nichtje Nellie Roelofsen. Foto zomer 1938.

In de zomer van 1938 zien we een trotse vader en oom Meeuwis Bouw met zijn zoon Teunis en nichtje Nellie Roelofsen, dochtertje van Klaasjes zus Gijsje.

Aan het einde van de zomer komt er een verontrustende brief van nichtje Netta Eerbeek. Haar broer Johan is opnieuw vrij ernstig ziek en aan bed gebonden. Haar andere broers Dirk en Jan zijn druk met het rooien van de vroege aardappels.

Opheusden, 18 augustus 1938.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Vanmorgen heb ik je brief en uitnodiging ontvangen en gezien dat jullie allen nog in goede welstand verkeren. Maar ik zal aanstaande zaterdag niet kunnen komen, hoe graag of ik het ook doe. Ik had het mezelf ook al voorgenomen om gauw te komen. Want eerst is moe uit geweest, een paar dagen naar haar zuster in Kesteren en dan zou ik gaan ook nog naar Hilversum en naar jullie. Maar nu is Johan weer ziek geworden. Hij zag er de laatste tijd juist zo goed uit en kon zo goed eten. Dat hebben jullie ook wel gezien toen je bij ons geweest ben. We dachten dat hij er helemaal bovenop was. Nu heeft hij weer een nogal erge nier- aandoening, zegt de dokter tenminste en hij zal wel een hele tijd rust moeten houden. Pijn heeft hij niet en hij kan ook tamelijk goed eten. Dus wat dit nu weer moet worden, ik weet het ook niet. En daarom kan ik nu slecht weg en daarbij heb ik er nu ook niet zoveel zin in.

Dat begrijpen jullie zelf ook wel. Als er thuis iets niet goed is, vind ik het niet leuk om uit te gaan. Maar zo gauw ik eens kan, kom ik toch eens. Dan schrijf ik wel gauw een lettertje. Dus Bertha is ook nog niet helemaal beter, Klaasje? Ik zou wel eens een middagje naar haar toe willen gaan, zomaar onverwacht, maar ik ben altijd bang dat ze dan niet thuis is. Het is anders maar een wipje met de trein hier vandaan. Het weer is anders wel omgeslagen, hè? Het is lang zo warm niet meer. Wij hebben hier nogal niet zo erg zwaar onweer gehad. Wel heeft het hier die zaterdag ook zo gestortregend. De hele boel stond blank achter het huis. Maar het bleef gelukkig nogal buiten de deur. Verder is hier niet veel bijzonder nieuws. Dirk en Jan zijn druk aan het vroege aardappels rooien. Verder hebben ze op het ogenblik ook niet veel drukte. Hebben jullie de boontjes ook al ingemaakt? We hebben er al een mooi beetje in. Nu ontvang van ons allemaal de hartelijke groeten en tot ziens. Van je Netta Eerbeek. Dag Teunisje.

Klaasjes moeder in Lunteren schrijft met enige regelmaat een briefje.

Lunteren, 23 augustus 1938.

Beste Meeuwis, Klaasje en Teunis.

Volgens afspraak zou ik donderdag bij u komen, maar nu ontving ik vanmorgen een kaart van tante Johanna van Druten uit Zetten en die komt donderdag met Heintje. Zodoende kom ik niet bij u. Kom je soms zelf nog een poosje, dan zullen we weer afspreken wanneer ik het nu doen zal. Ontvang verder onze hartelijke groeten.

Je moeder.

J. van den Brink, Middelstuk, Lunteren.

Stranddag zomer 1938. Links achter Klaasje van Harten en rechts zus Gijsje Roelofsen-van Harten. Voorste rij v.l.n.r. Gerrit Roelofsen jr., Teunis Bouw en Nellie Roelofsen.

Het is waarschijnlijk in de zomer of het najaar van 1938 dat drie zussen Van Harten met hun echtgenoten een dagje uitgaan. Waar is Gerrit Roelofsen? Is hij de fotograaf? Of moet hij thuis oppassen op de achtergebleven kinderen? Het is vast een bezoek aan het dorpje Volendam.

Achteraan links Henk van Uffelen en rechts Meeuwis Bouw. Vooraan v.l.n.r. Bertha, Klaasje en Gijsje van Harten.

Trouwfoto Job Hulleman en Cor Borgers 6 februari 1937.

Meeuwis' molenaarsknecht Job Hulleman, een broer van Jan, is getrouwd met Cor Borgers. Anderhalf jaar na haar huwelijk met Job krijgt ze gezondheidsklachten en wordt opgenomen in het Dr. Van Seventersanatorium in Beekbergen, aan de Arnhemseweg 354.
Op 28 september 1938 schrijft ze daarvandaan een kaartje aan Meeuwis en Klaasje in Harskamp.

Hoofdstuk 20

Oorlogsdreiging in Europa en een kind voor Klaasje en Meeuwis

De spanning in Europa neemt toe. In de nacht van 9 op 10 november 1938 heeft in Duitsland de Kristallnacht plaatsgevonden. Synagogen en joodse winkels werden vernield en in brand gestoken. Omstreeks honderd joodse mensen worden gedood. Van de onrust is in het Veluwse Harskamp weinig van te merken. Het dagelijks leven gaat door, zoals dat al jaren gaat. Zo verschijnt 1939 op de kalender en komt er op 5 januari een brief van vriendin Jet Crum-Hoogakker. Klaasje is opnieuw in verwachting. Ze heeft er jaren op moeten wachten, want kleine Teunis is nu al vijfenhalf jaar oud. Heeft Klaasje in de zomer van 1938 nog een miskraam gehad? Dat zou de tegenvaller kunnen zijn waar Jet over schrijft.

Hien, 5 januari 1939.

Lieve vriendin!

Hartelijk dank ik je voor je wensen voor dit pas begonnen jaar. Ik wens jou met je man en familie hetzelfde toe en dat je aan het einde ervan mag zeggen, het was een goed jaar. Je kunt niet denken hoe blij ik was met je brief. Zo'n echte lange gezellige brief van Klaasje. Het spijt me heel erg dat je zo op mijn schrijven gewacht hebt. Ik ben ook erg schuldig en nalatig geweest. Al weken voor je verjaardag was ik van plan om te schrijven. Maar ik ben de hele zomer tobberig geweest en was alles mij teveel. Je stelt het uit en er komt niets meer van en nu met Nieuwjaar had ik geen envelop meer. Je was hem evenwel te goed. Wat ben ik blij dat je weer een kindje wacht. Je wilt een broertje, hè? Maar een klein meisje zal ook wel goed zijn, hè? En ook bij Eefje. Is dit nu haar tweede? Was het andere niet met een Kerstmis geboren? Dus Bertha blijft tobben? Ze was altijd al zo zwak en toen met die bevalling heeft ze zeker de knak gekregen. Wonen ze bij jullie of in Lunteren? Wat was dat een tegenvaller van de zomer voor jullie. Ik kon me indenken dat je hebt gehuild. Maar Klaasje, je was "dom", zou kleine Arend zeggen. Je weet toch het huis van mijn ouders te staan en je weet ook dat die je met open armen ontvangen. Ze hebben een grote slaapkamer leeg staan. Dus als het nu weer zomer wordt hoop ik dat je ineens naar hen schrijft en een hele week blijft. Kan niet een ander jouw plaats eens innemen? Mijn huis kan ik je niet aanbieden. Je kent mijn schoonmoeder. Een best mens, maar eigenaardig op dat gebied. Wel voor een dag hoor. Ik wou dat je het eens deed. Cornelia was met Kerstmis en Nieuwjaar ook thuis met haar jongens. In juli laatstleden zomer is haar tweede geboren, een Hendrik Jan, naar pa. Ik hoop dat hij naar hem aardt, dan is het geen kwade, hè? Ze maken het best en dat is tegenwoordig al heel wat, hè? Bij Frans is het nog als altijd. Ze heeft alleen Arie. Hij is nu al tien jaar geweest. Om de veertien dagen komt ze thuis en is nog altijd opgeruimd en vrolijk. Bij Dorus wachten ze ook een baby met april. Dat is hun vierde . Al een heel huishoudentje, hè? Chrisje heeft nogal getobd met haar blaas. Daar heeft ze altijd last van. Nu Jan is aan 't scharrelen met een meisje uit Ochten en Wouter is met Ger Semelink verloofd, dus je begrijpt dat die twee heren niet veel thuis zijn. Marietje helpt moe en mij en de hele familie. Je weet wel hoe dat bij ons altijd gaat. Ze komt om de twee weken bij mij wassen. Ik mocht het niet meer doen. Ik dacht dat ik van de zomer de huishouding uit zou moeten. Ik was al voor Pasen altijd moe en niet kunnen slapen, last van astma enzovoort Tot op een morgen 't allemaal bloed was als ik hoestte. Nog niets geen gevaar. Maar rust, rust, goed eten, melk drinken enzovoort. Zodoende was jouw brief ook blijven treuzelen. Ik woog 92 pond. Nu ben ik drie pond aangekomen en weeg nu 95 pond. Nog geen gewicht, hè? Ik kleur nu ook beter en neem staaldruppels in. Dat kan nooit geen kwaad. Steef en zijn moeder zijn goed gezond. Wat al een heel voorrecht is. En nu mijn kleine jongen, voor mij is 't een schat! Het is een flinke jongen en goed gezond. Ik heb jammer genoeg geen een kiekje van hem. Als ik er één heb stuur ik het je. Een tante zou al zo lang eens een foto genomen hebben, maar nu met de winter gaat het niet zo gemakkelijk. Eens in de week gaat hij naar moe of tante Trui of zo. Dan ga ik nog altijd bij Juffrouw Geurts naaien. 't Is zo gauw meegenomen, hè? 't Is voor ons een slecht jaar geweest met de handel. Er is zo niets geen leven in. Maar enfin, wij hebben geen armoe en met die kou zelfs sliepen we warm. Vandaag is juffrouw Van Doorn van "Rossenhof" begraven. Je weet wel, bij oom Gerrit. Verleden donderdag kreeg ze bronchitis met longontsteking en ze is maandagmorgen al gestorven. 't Is voor allen erg een moeder te missen, maar voor Ko het ergst, hè? De anderen gaan met hun man mee, maar zij is nu aan de gena van de familie overgeleverd. Marie uit Indië was net met verlof thuis. Ze heeft nu haar moeder nog mee weg kunnen brengen. Haar man heeft ook zijn vader moeten wegbrengen. Toch naar, hè en dan weer zo ver weg moeten gaan. Er kan zoveel gebeuren in de tijd van zes jaar. Ik blijf maar liever een beetje in de buurt, maar ieder zijn meug. Tante Flora in Leiden tobt erg met het hart. Ze is weer zo lang ziek geweest. Dan wordt ze heel blauw, naar hè? Ze is nog zo jong, ook voor haar man en kinderen. Bij tante Jans gaat het ook goed. Jenneke dient bij notaris Harp te Opheusden en is tegenwoordig best in orde. Frans is in Nijmegen bij een tandarts en Cor op Julianaoord, een tehuis voor ouden van dagen. Allemaal flinke meisjes. Oom Cees werkt nog niet. Wel zo bij huis, maar timmeren zal wel nooit iets meer worden. De rug blijft maar stijf. Wouter had een goede betrekking in Wageningen. Tekenaar bij een architect. Maar hij is weer werkloos. Niets te doen bij de baas. Marie kan al zo fijn naaien. Japonnen en van alles. Ik ben er een grote kruk bij. Nu lieve vriendin, hoop ik je voldaan te hebben. Ik ben de hele avond in gedachten bij je geweest. Kus je kleine jongen van ons en doe de groeten aan Meeuwis en bedank hem voor de handtekening. Groet al de familie bij jullie thuis en de zusters en ontvang de hartelijke groeten van Steef. Met een dikke Nieuwjaarskus van je liefhebbende vriendin Jet. Ook een pakkerd van Atie Tum zoals Arend zichzelf blieft te noemen. Daag. Ook de groeten van opoe!

Netta Eerbeek schrijft over het overlijden van de laatste broer van Klaasjes oma en Netta's oudtante, Albertha Johanna Bikkel. Deze broer, Johannes Bikkel, is op 5 januari 1939 te Kesteren op 89-jarige leeftijd overleden. Hij was weduwnaar van Susanna Christina van Schaik.
Ook Netta noemt het overlijden van mevrouw Jansen van Doorn op "Rossenhof" tegenover tante Aaltje en oom Gerrit in Hien. Deze Maria Jacoba Bouman is overleden op 2 januari 1939 te Dodewaard, 74 jaar oud.
Zij was weduwe van Arie Jansen van Doorn. Netta noemt ook Klaasjes zwangerschap.

Fransje Smaling-Hoogakker en Stoffel Smaling met zoon Arie.

Opheusden, 9 januari 1939.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Nu wil ik jullie eens gauw een briefje terug schrijven. Ik ben zo mooi vroeg klaar vanmiddag, dus nu heb ik er goed de tijd voor. Je bent wel bedankt voor je brief van verleden week, hoor! We vonden het allemaal gezellig weer eens wat van jullie te horen, want het was al weer een hele tijd geleden sinds jullie bij ons geweest zijn, hè? Wij maken het gelukkig allemaal nogal goed. Johan knapt ook weer zachtjes aan op. Hij heeft nu al weer een hele tijd last van de nieren. Maar 't is niet zo erg, tenminste hij hoeft helemaal niet op bed te blijven en hij mag van alles eten. Niet te zout en hij heeft reuze eetlust en hij wordt zo dik. Dus je ziet wel dat het niet zo erg is, maar de dokter zegt dat hij nog kalm moet aandoen en maar lichte werkzaamheden verrichten. Maar enfin, als het maar beter wordt. Wat jammer voor Beb, dat ze ook steeds nog aan 't tobben is. 't Is al weer een hele tijd en dan zo pas getrouwd. 't Lijkt me toch zo naar als je haast nooit helemaal goed bent. Nu ga ik toch eens gauw een keer naar haar toe. 't Kan zo goed hier vandaan met de trein van één uur en om half acht weer terug. Vandaag zijn hier twee mensen begraven. Een vrouw en de oude Hannes Bikkel, de laatste broer van jouw en mijn grootmoeder. Hij is negenentachtig jaar geworden. Oud hè? Voor negen weken geleden is ook een van zijn dochters gestorven. Die had reumatiek gehad. Die was pas negenendertig jaar en altijd bij hem thuis. Zo gaat het maar door, hè? Dan hier en dan daar. Juffrouw Van Jansen van Doorn bij tante Aal is ook al gestorven verleden week. Die was ook maar een paar dagen ziek geweest. Maar nu eens wat anders. Wat schreef je me leuk nieuws voor het aanstaande voorjaar. Het is te hopen dat het allemaal goed komt. Nog een paar vervelende maandjes, Klaas, maar dan! 't Zal gezellig zijn, zeg, zo'n kleintje weer en dan is het meteen haast zomer en dan denk je er helemaal niet meer aan, als wij er samen mee gaan rijden in de zonneschijn en Teunisje druk babbelend bij ons. Want nu hoop ik toch deze zomer eens een paar dagen te komen. Het is anders iedere keer weer wat anders geweest. Ik ben maar blij dat het niet meer zo koud is als het geweest is, en jullie? Ik durfde haast niet buiten te komen en dan dat koude bed 's avonds. Brr. Jullie kropen zeker wel kort bij elkaar 's avonds. De bloemen heb ik nog wel onbevroren kunnen houden gelukkig. Ik heb ze allemaal in de achterkamer gezet. Maar er zijn er wel veel gesneuveld overal. 't Was anders wel fijn om schaatsen te rijden, maar nu gaan er nog eens weer bomen vertrekken en als het vriest blijven ze allemaal op de kwekerij staan en daar hebben wij ze ook niet voor, hè? Ik heb van de week nog twee verjaardagen op het program. Donderdag is tante Dits in Lakemond jarig en vrijdag oom Klaas in Kesteren.
Nu beste kindjes, ik weet op 't ogenblik geen nieuws meer te schrijven. Als ik veel weet, schrijf ik je weer eens, hoor. Ontvang van ons allemaal de hartelijke groeten en schrijf je ook nog maar weer eens gauw hoor. Nu dag. Tot ziens. Je liefhebbende Netta Eerbeek. Nog een zoen voor 't nieuwe jaar.

Op 11 januari 1939 krijgt Eefje, de zus van Klaasje, haar eerste kind, een dochtertje. Ze wordt Petronella Gerritje genoemd, onder andere naar haar grootmoeder, Petronella van de Brink-Hendriks.

Ook tante Aaltje schrijft over Klaasjes zwangerschap. Zij hoopt maar dat het een meisje wordt!

Hien, 31 januari 1939.

Beste Meeuwis en Klaasje.

Wij hebben uw brief in redelijke welstand ontvangen en nu was het al lang mijn plan om u eens terug te schrijven, maar 's avonds is het haast altijd wat anders. Maar nu wil ik er toch eens even de tijd voor nemen. Wij maken het samen nog redelijk wel en dat hebben wij van u ook vernomen. Met mijn voeten gaat het wel weer veel beter. Ik had er altijd zo'n stijf en pijnlijk gevoel in, vooral in mijn linkervoet onder de enkel. De dokter zegt dat het in de bloedvaten zit en dat het altijd wel een zwak punt zou blijven, maar ik geloof dat het ook reumatiek is. De dokter gaf mij raad van natte ontslagen omleggen, maar toen ging het stuk. Maar dat was toch met een dag of vijf weer heel en nu doe ik er niets aan en nu is het veel beter. Ik ben tenminste verleden week weer eens naar Hendrik Hoogakker geweest. 's Middags gegaan en 's avonds heeft oom Gerrit mij weer terug gehaald. Ik had zo'n gezellige middag. Vrouw Hoogakker is altijd zo aardig. Ze weet niet wat ze doen zal. Ze had zulke lekkere bollen gebakken en Marie wordt zo'n grote flinke, knappe meid. Daar heeft ze al zoveel aan. Die is nu achttien jaar. En nu zou ik morgen naar Cornelia Hoogakker gaan, anders is het niet goed. Hebben jullie ook gehoord van dat auto ongeluk? Het water is op het ogenblik hier nogal hoog en nu staat het natuurlijk een heel stuk tegen de dijk aan en nu is er verleden week donderdag daar bij meneer Vink een grote vrachtauto van de dijk gereden, zo het water in. De chauffeur is eruit gezwommen maar de andere, dat was een zoon van Willem Koenders, die vroegere postbode, die kon niet zwemmen. Hij is verdronken. Ze wonen daar dichtbij Hoogakker. Het was een jongeman van 34 jaar. Alle mensen waren ervan onder de indruk. De stuurstang was afgebroken en ze hadden er zich nog wel uitgewerkt maar Koenders had zich overal aan vastgehouden en zodoende kon die andere hem niet redden. En verder is hier alles nog zo hetzelfde. Die oude juffrouw Van Doorn is twee januari ook overleden. Ze was maar een paar dagen ziek geweest en nu was die Indische familie ook juist over, die zijn in deze maand weer weggegaan, dus die hebben dat ook eerst allemaal mee moeten maken. Die oude Van Doorn was al 12 ½ jaar eerder overleden. Cor heeft nu het grote huis erbij gekocht. Die waren er toch al bij in gaan wonen. Nu, mijn brief is vol. Ik hoop dat alles in de toekomst maar goed aflopen mag en dat je maar een lief meisje erbij mag krijgen, net als Eefje een naamgenootje van uw moeder. Ontvang veel hartelijke groeten ook van de oompjes. Je liefhebbende tante Aaltje.

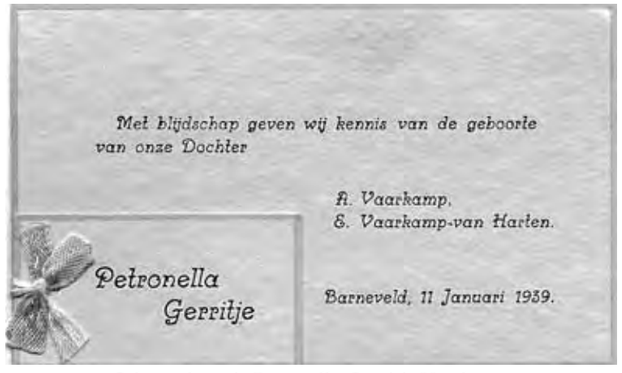
Met blijdschap geven wij kennis van de geboorte
van onze Dochter
A. Vaarkamp,
S. Vaarkamp-van Harten.
Petronella
Gerritje
Barneveld, 11 Januari 1939.
Geboortekaartje Petronella Gerritje Vaarkamp.

Als je soms bij moeder komt, Klaasje, dan doet haar de hartelijke groeten maar van ons. Jit maakt het best, maar hij is altijd thuis. Ik kan het niet begrijpen. Anders ging hij nog wel eens graag naar Lunteren, maar ook niet meer. Wij kunnen er ook niets aan doen. En dat Bertha zo tobberig is dat spijt ons erg. Zou er niets aan te doen zijn? Als je haar of je andere zusters ziet dan doet hun onze hartelijke groeten maar. Bij Jet gaat alles ook nog goed. Haar moeder zegt dat ze mager is. Ze heeft een lieve jongen en Cornelia heeft er twee en bij Floris komt de ooievaar ook in het voorjaar weer. Dat zou dan het vierde zijn. Nu dag hoor.

Klaasjes zuster Bertha blijft maar tobben. Het is nu een jaar geleden dat ze haar eerste kindje verloor. Ze is naar Arnhem naar het ziekenhuis geweest. Zou ze toch zwanger zijn?

Veenendaal, 11 februari 1939.

Beste Klaasje en Meeuwis en Teunis!

Ik zal je maar even een paar regeltjes schrijven, want daar zit je misschien toch zo'n beetje op te wachten hoe of wij in Arnhem gevaren zijn. Wij troffen het niet erg, want dokter Beker was juist zelf ziek, dus was er een waarnemer. Maar wij hadden de reis eenmaal gemaakt, dus toen ben ik maar besloten om mij door hem te laten onderzoeken. Ik dacht, ik zal toch nog wel eens terug moeten komen en dan is hij misschien weer beter. En zodoende onderzocht mij een andere dokter, maar een hele kalme man. Dat viel erg mee. En hij zei precies hetzelfde als dokter Remme in Veenendaal van de baarmoeder, maar hij wou er niets aan verleggen. Tenminste nu nog niet, want anders kwam er een miskraam van. Nu moet ik over een maand weer terug komen en hij dacht dat de baarmoeder in die tijd uit zichzelf wel gekanteld zou zijn. Wat het eten betreft heeft hij mij tot nog toe daarvoor niets verboden, want het water was goed en de bloeddruk ook. Dus dan wordt ik al maar onnodig zwak. Dus nu moet ik het verder nog maar weer afwachten en er het beste maar van hopen. Wij zijn toen wij klaar waren nog een poosje naar de Graaf Lodewijkstraat naar oom en tante Hendriks geweest. Daar is het kort bij. Ze hadden net het eten op en zaten een poosje te dutten in de stoel, maar ze vonden het fijn dat wij een poosje kwamen. Toen hebben wij gepraat en thee gedronken en oom Hent heeft ons weer naar de bus gebracht. Dat doet hij graag. Jullie moesten ook allemaal de groeten van hen hebben. Alles was daar nog zo'n beetje het oude. Ik ben woensdag nog op De Hul aan geweest. Ik had drie sinaasappels gekocht, want ik wou er ook niet met niks aankomen. Maar ze was schijnbaar er erg mee ingenomen dat ik kwam en toen ik weg ging vroeg ze of ik eens gauw weer kwam. Ze wordt iedere dag ingespoten en ze vond dat ze niet heel zo ziek meer was als eerst. Maar het zal wel lang duren. Een meid hebben ze nog niet. Janna komt iedere dag een poos. Ik heb donderdagavond van Eef een brief terug gehad. Daar ging alles best. De kleine Nellie deed niets dan slapen en eten en was ruim een pond gegroeid. Dus dat is al mooi. Van Bertus van Harten op De Hul is het kleinste kind ook heel erg ziek. Het is misschien al dood. Het is in Utrecht en ze hadden al vijf keer gebeld dat het niet gaan zou, vertelde Heintje. Wij kregen ook een brief van Hein uit Den Haag, dat zij nu weer niet konden trouwen, want Max ligt ziek in 't hospitaal. Nu hebben ze voor het eerst nog maar weer een week uitgesteld. Ze verwachten ons zondag over een week in Den Haag, als ze dan tenminste getrouwd zijn. Maar ik weet niet of dat nu wel gaan zal. Ik ben zo bang dat ik het niet uithoud en dan hebben wij er niets aan en het kost een boel geld. Ik denk dat ik morgen maar thuis blijf en dat ik bij gezondheid maandag maar ga als vader jarig is. Anders komt er niemand. Henk is vanavond ook niks goed. Ik denk dat hij griep te pakken heeft, maar hij is nog naar 't werk. Dat valt niet mee. Hoe is het met Meeuwis? Is hij weer beter? Nu verder maar veel groeten voor jullie allemaal van ons beiden. Henk en Beb. Daag. Een kusje voor Teunis. Ik hoop dat je het lezen kunt.

Enkele weken later is er opnieuw een brief van zus Bertha. Ze is inderdaad net zwanger. Wat een spannende tijd. Zou alles nu wel goed gaan? Stiefzus Heintje is flink ziek.

Veenendaal, 27 februari 1939.

Maandagavond half negen.

Beste Klaasje en Meeuwis en Teunis.

Nu zou ik eindelijk weer eens een lettertje naar jullie schrijven en jullie allemaal maar inzonderheid Meeuwis nog komen feliciteren met zijn voorbij zijnde verjaardag, ook van Henk, hoor. Wij zijn er wel wat laat mee. Ik was het iedere keer al van plan, maar er kwam maar niets van. Meeuwis heeft zeker een stille verjaardag gehad, maar afijn, toen konden jullie zelf een beetje meer nemen. Hoe gaat anders met jullie? Ik hoop van goed. Je bent zeker al druk aan de schoonmaak. Het was er vandaag nog weer heel mooi voor, maar het is bij jullie nog een heel werk voordat alles klaar is. Ik wou eerst vandaag ook beginnen met de vliering, maar ik ben er niet aan toegekomen. Vanmorgen eerst het gewone werk en dan het eten en vanmiddag moest ik eerst slapen en toen werd er gebeld en kwam juffrouw Van Holland theedrinken. Ze bleef tot het donker was, dus weg was de dag weer. Met mij gaat het op het ogenblik nog al zo'n beetje, tenminste overdag. 's Avonds wordt het er meestal niet beter op. Ik moet de volgende week weer naar Arnhem. Dan wou ik met de trein gaan. Gijsje gaat dan mee, want die moest er toch heen om een nieuwe jurk en dan gaan wij maar samen. Dan komt Henk me 's avonds weer ophalen bij Gijsje. Woensdag kom je dan ook praten? Ik hoop dat alles maar goed is. Ik zie wel tegen de reis op, daar word ik altijd zo naar van. Nu wou ik het eens met de trein proberen. Gisteren ben ik op de fiets naar Lunteren geweest, daar kwam Eefje met haar man en kroost en ik had Nellie lang niet gezien, maar ze was wel gegroeid. Het is al een stevig popje. Ze had al haar kleertjes in een grote doos meegebracht, maar wat heeft ze een boel gekregen. Gijsje en Gerrit kwamen ook nog even thuis, maar het was al donker. Toen zijn wij samen weer gegaan en als ik dan maar heel kalm aan doe, dan kom ik er wel. De volgende week wou ik bij gezondheid nog een keer op de fiets naar Barneveld. Misschien dat ik dan zaterdagmiddag vast ga en Henk zondagmorgen. Henk is een week thuis geweest en heeft met griep op bed gelegen, maar heeft nu weer een week gewerkt. Hij hoest nog wel, maar ik ben blij dat hij weer werken kan, want het is direct zo'n schadepost voor ons. En nu zijn wij Jan ook een paar weken kwijt. Die is voor veertien dagen ineens erg ziek geworden en is zo van zijn werk zaterdag voor een week naar Utrecht naar het ziekenhuis gebracht. Henk was toen ook nog thuis van de griep. Wij wisten niet wat we hoorden toen ze het ons kwamen vertellen. Hij moest een maag operatie ondergaan en is heel slecht geweest. Ze hadden al de familie opgebeld. Henk wou er ook nog heen, maar de baas keurde het af. En nu begint hij weer op te knappen, maar ik durf niet naar hem te gaan kijken, want ik kan het niet uithouden in de bus. Ik heb hem een brief geschreven. Nu is het hier stil dat hij weg is en nu krijgen wij een natuurlijk ook geen geld. Ik hoop dat hij maar niet ziek terugkomt, maar hij zal vast wel niet alles eten mogen. Met Heintje op de Hul gaat het nog niet erg vooruit. Ze was niets gewonnen, had de dokter gezegd. Dat vertelde Jaantje gisterenavond. Die kwamen wij tegen. Ze was er gauw naar toe geweest. Jo van tante Hanna gaat ook trouwen. Ze hadden thuis een kaart. Met va en moe gaat het best. Als het woensdag of donderdag mooi weer is ga ik nog maar eens een dagje naar huis. Ik kan het nu nog zo'n beetje fietsen. Verder nieuws weet ik niet te schrijven. Hoe gaat het met Teunis en is hij nog ondeugend of gaat het nog al? Ik heb net nog een brief van Hein uit Den Haag met hun trouwfoto. Ze staan er goed op, maar Max, dat is haar man, ligt ook al met griep in bed schrijft Hein. Met haar gaat het aardig goed. De vrouw van Hartkamp uit Barneveld is ook gestorven. Ze was 47 jaar. Eigenlijk nog jong, hè en zoveel kinderen, maar ze moet gelukkig gestorven zijn, ze ging naar de hemel, had ze gezegd. Het is gelukkig voor haar. Ontvang verder van ons beidjes allemaal de hartelijke groeten en tot ziens. Van Henk en Beb.

In de brief wordt gesproken over de vrouw van Hartkamp die overleden is. Dat is Teunisje Blanken, overleden op 17 februari 1939 te Barneveld, echtgenote van Dirk Hartkamp.

Op 7 mei 1939 wordt in het gezin van Meeuwis en Klaasje een tweede zoon geboren, Aart Pieter. Hij wordt vernoemd naar Klaasjes beide ouders, vader Aart en moeder Petronella.

Het is allemaal niet vanzelf gegaan. De kleine Pietje is een grote baby. Gelukkig verloopt de kraamtijd beter dan bij Teunis. Ditmaal kan de kleine gewoon thuis blijven en door moeder Klaasje worden verzorgd. Al snel stromen de eerste felicitaties binnen. Allereerst van de vrouw van molenknecht Job Hulleman. Zij ligt opnieuw, waarschijnlijk met tuberculose, in het sanatorium Dokter Van Seventer in Beekbergen. Er wordt openlijk gesproken over het teleurstellende van opnieuw een jongen. Want een meisje was wel zo aardig geweest, zo vindt men in deze tijd.

Met blijdschap geven wij kennis van de geboorte
van onzen Zoon

M. Bouw.
K. A. Bouw-van Harten.

Aart Pieter

Harskamp, 7 Mei 1939.

Geboortekaartje Aart Pieter Bouw 7 mei 1939.

Apeldoorn, 10 mei 1939.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Hartelijk gefeliciteerd met de geboorte van je zoon. 't Zal wel een flinke boy wezen. Acht pond dat is me nogal geen kleinigheid. Teusje woog maar zes pond en ik was al blij dat alles aan de kant was. 't Heeft ook niet zo best gegaan hè? Dat hoorde ik gisteren van Piet. Maar ik hoop maar dat alles nu verder goed gaat. Als het er maar eenmaal is, dan ben je net zo blij met een jongen als met een meisje. Ik wou tenminste dat ik al een paar flinke jongens had, dan lag ik hier tenminste ook niet, want dat is ook lang geen pretje. Als ik te kiezen of te delen had, dan had ik nu al veel liever al een stuk of vijf kinderen dan een half jaar hier te liggen. Want dat kan geen mens begrijpen wat dat is om hier dag in dag uit en week in week uit te liggen. Maar 't begint nu gelukkig goed op te knappen. Ik geef zo goed als niks meer op, dus dat is al een hele vooruitgang. Het opgeven moet eerst weg zijn en dan begint het hard op te knappen. Het duurt altijd zo vreselijk lang deze ziekte, maar ja, overal komt een einde aan, dus dat zal hier ook wel aan komen, zo denk ik er maar over. Ik vond het fijn dat jullie even opbelden maandagmorgen, want ik was echt nieuwsgierig wat het was. En vanmorgen kreeg ik nog een kaartje van jullie, dus als ik 't nu nog niet weet, hè? Maar ik had ook vast gedacht dat het wel een meisje wezen zou, omdat ik van Job wel eens hoorde dat je niet zo heel best kon en dat heb je vaak van een meisje. Maar dat zie je, daar kun je ook al niet veel op aan of je slecht kunt of goed. Maar afijn, een derde keer beter. Dan moet het maar eens een meisje wezen. Meeuwis moet ook maar eens zorgen dat zijn vrouw een meisje krijgt in plaats van hijzelf allemaal knechts. Hij zorgt goed voor zijn eigen, dat moet ik zeggen! Ik hoop dat ik gauw zover ben dat ik hem eens zien kan. Tenminste dat hij dan nog niet zo groot is, dat hij me tegenkomt. Hoe vindt Teunis het dat hij een broertje heeft? Nu heeft hij onderhand wat om mee te spelen. Hij was tot nu toe altijd alleen of bij die grote jongens in de molen, maar die leren hem ook maar van alles. Hij gaat naar de fröbelschool, hè? Je hebt gelijk, daar behoef je je eigen ook niet ongerust over hem te maken. Want je zult nu voortaan de handen wel weer vol hebben met de kleine. Waar lijkt hij op? Het beste met jezelf en eet maar goed en ik hoop dat de jongen in gezondheid op mag groeien. De hartelijke groeten van de vrouw van Job Hulleman. Ik hoop dat je maar gauw weer op de been bent, want 't is zo warm in bed. Nu daag.

Ook de zakenrelaties van het molenaarsbedrijf Gebroeders Bouw zijn op de hoogte gesteld van de geboorte van een tweede zoon. Uit Amersfoort komt een officieel schrijven van de Stoomolieslagerij J. van Vollenhoven. Bij dit bedrijf kopen de Gebroeders Bouw hun lijnkoeken, die ze daarna doorverkopen aan hun klanten, naast hun eigen mengvoeders. Lijnkoek, ook wel veekoek, is het overblijfsel van lijnzaad, nadat de lijnzaadolie er in een oliemolen uitgeperst is. Het materiaal komt als platte, langwerpige koeken uit een traditionele pers. Deze koeken worden na het breken in een koekenbreker en verdere vermaling tot meel met name als krachtvoer aan runderen gevoerd.

N.V. STOOMOLIESLAGERIJ VAN
J. VAN VOLLENHOVEN
(OPGERICHT 1 MAART 1874)

Telefoon No. 9
Telegramadres:
Vollenhoven Amersfoort
Postgiro 19454
Codes:
Bentley's Second Phrase
A. B. C. 5 de Editie

AMERSFOORT,
KOPPEL 11

Felicitatiebrief voor geboorte Aart Pieter Bouw van Stoomslagerij Van Vollenhoven.

Ook oom Hent Hendriks van de Graaf Lodewijkstraat 128 in Arnhem laat zich niet onbetuigd.

Arnhem, 11 mei 1939.

Geachte neef en nicht!

In goede welstand ontvingen wij de kennisgeving der geboorte van uw zoontje, waarmede wij u langs deze weg heel hartelijk gelukwensen. Wij wensen u verder toe, dat de kleine voorspoedig mag opgroeien en de moeder spoedig moge herstellen. Misschien had u wel liever een meisje ontvangen, doch dit is nu eenmaal niet zo, derhalve daarover maar niet getreurd. Wie weet of deze wens ook nog niet eens vervuld wordt. Wil ook onze groeten doen aan verdere familieleden die u bezoeken en wees zelf heel hartelijk gegroet van uw toegenegen oom en tante H. J. Hendriks en J. H. Hendriks-Jansen.

Natuurlijk schrijven ook tante Aaltje, oom Gerrit en oom Jit uit Hien een felicitatiekaartje.

Hien, 11 mei 1939.

Beste familie.

Wij hebben de kennisgeving van de geboorte van uw zoontje ontvangen en wij feliciteren u beiden hartelijk en wij hopen dat hij maar voorspoedig mag opgroeien en dat je er samen maar veel plezier van mag beleven met zijn andere lieve broertje. Dat wensen wij u van harte toe. Wij zijn wel nieuwsgierig hoe alles gegaan is. Als je tijd hebt moet je toch eens een klein briefje schrijven. Neeltje en Herman zijn hier om de bloeiende Betuwe te zien. Ook van hen beiden en van oom Jit hartelijk gelukgewenst. Ontvang verder onze hartelijke groeten. Uw liefhebbende ooms en tante G. Hendriks te Hien.

Het nieuws van de geboorte van een tweede zoon bij Klaasje en Meeuwis gaat snel de Betuwe rond. Ook de ouders van vriendin en nichtje Netta Eerbeek uit Opheusden schrijven een briefkaart.

Opheusden, 11 mei 1939.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Met deze komen wij jullie hartelijk feliciteren met de geboorte van de kleine Aart Pieter, hopende dat hij voorspoedig mag opgroeien en dat jullie maar heel veel plezier van hem zult beleven. Hoe gaat het nogal met je, Klaasje? Ik ben zo benieuwd, als het niet zo ver was kwam ik gauw even kijken, maar nu wacht ik nog een poosje. Wil je het mee eens gauw een keer schrijven hoe of het is, Meeuwis? Hier is alles nogal goed. Ontvang verder van ons allen de hartelijke groeten en tot ziens. Je toegenegen familie Johannes Eerbeek.

Dan komt er een brief van dominee Dekker, emeritus predikant in Voorburg. Hij maakt er wel een plechtig briefje van.

Voorburg, 12 mei 1939

Beste Meeuwis en Klaasje,

Uwe blijde tijding van de geboorte van Aart Pieter mochten ook wij in goede orde ontvangen. Weliswaar heeft uw kaartje ietwat gedwaald, doch het kwam toch eindelijk in ons bezit. Welaan, weest samen met het andere broertje hartelijk van ons allen gefeliciteerd en worde door U wederom de Heere de schuldige dank toegebracht voor de genadevolle door- en uitredding (Psalm 116:12 onberijmd). Zo groeie en bloeie de jonggeborene voorspoedig op tot 'n nuttig lid der maatschappij, bovenal tot 'n kind van God, dus tot Uwe vreugde tot in lengte van jaren! En, hergeve de Heere aan Klaasje weer spoedig hare vroegere krachten om zich tot grotere en vreugdevoller moederlijke taak te zetten. De Heere dus in alles met U!
Wij maken 't hier aanvankelijk aardig goed. Natuurlijk was de overgang voor mij persoonlijk iets ingrijpend groot. Bijna 42 jaren op de predikstoel en nu zelf toehoorder. Toch heb ik sedert ons vertrek hier en elders nog gepreekt en ook op eerste Pinksterdag zal ik de gehele zondag elders moeten preken. Dus toch nog iets te doen en zeker niet het minste werk in de dienst van mijn oude "Patroon", die ruim 41 jaren meer dan goed voor ons was. Tenslotte onze hartelijke groeten aan U vieren en de Heere in alles bevolen.

Uwe vrienden ds. en Mevr. Dekker en Corrie. PS U komt ons bij gelegenheid maar eens opzoeken. Welkom, hoor! Daag!

De heer Kortlang uit Ermelo, ook een zakenrelatie, vermeldt eveneens openlijk zijn spijt over het feit dat het geen meisje is geworden.

Ermelo, 12 mei 1939.

Geachte vrienden,

Wij ontvingen uw kaartje en vernamen alzo, dat u wederom een jongen geboren werd. We hadden allen gehoopt op een dochter, maar zo is het ook goed. Als het net zo'n lieve jongen wordt als Teunis dan zal het best gaan. Ik hoop dat het moeder en kind goed mag gaan. God zegene deze jongen en stelle hem tot een zegen. Mijn vrouw en ik hopen hem spoedig eens te komen kijken. Beste mensen, hartelijk en nog eens hartelijk gelukgewenst.

Na vriendelijke groeten, uw toegenegen L. Kortlang.

Meeuwis' nicht Geertje Kampert-Franken, is geboren in 1903. Bij Geertjes moeder is Meeuwis in de jaren twintig enige tijd als boerenknecht in huis geweest, op boerderij "Groot Veller" in Barneveld. Geertjes moeder en Meeuwis' moeder zijn zussen.

Otterlo, 12 mei 1939.

Waarde neef en nicht.

Bij deze kom ik ulieden hartelijk feliciteren met de geboorte van uw zoon en hoop ik met u dat hij maar voorspoedig mag opgroeien tot vreugde van u beiden en tot heil van de wereld.
Ik zal maar niet veel schrijven en hoop over een week of drie als alles goed gaat en ik zelf ook bij de gezondheid moog gespaard worden u eens op te komen zoeken. Maar dat zien we dan wel.
Nu dan, tot ziens.
Hartelijke gegroet van mij die zich noemt G. Kampert-Franken.

Geertje Kampert-Franken, nicht van Meeuwis Bouw.

Meeuwis' jongste broer Teunis Bouw wil graag op kraamvisite komen en maakt er een feestelijke bezoekjesdag van. Eerst naar zuster Gijsje van Omme-Bouw in Otterlo, die blijkbaar flink ziek is geweest. Daarna naar Meeuwis en Klaasje in Harskamp om de kleine Pietje te bewonderen en even mee te eten. Dan naar De Valk, want vrijdag de 19e mei wordt moeder Bouw-Franken 74 jaar. En als ze toch in De Valk zijn kunnen ze meteen een bezoekje brengen aan broer Evert Bouw. Evert en Marie hebben immers op 6 maart een dochtertje, Rietje, gekregen.

15 mei 1939.

Hiermede hartelijk gefeliciteerd met uw zoon. We hopen dat alles nog goed is. Hier gaat het ook nog best. We hadden zo gedacht om aanstaande vrijdag bij gezondheid te komen zien. En wel een hele dag. Des voormiddags wilden we eerst bij Gijsje gaan kijken. Dan dachten we met de middag bij jullie te wezen, als jullie ons hebben kunt tenminste. Gijsje kan ook nog slecht, hè? Dus die zullen we maar niet lastigvallen, al zullen jullie ook wel druk wezen. En dan wilden we voor koffietijd naar De Valk gaan om moeders verjaardag te vieren. De kleine bij Marie nog even zien, dus een drukke dag, hè? Wilt u het Gijsje ook even laten weten? Het is vrijdag, hè? En schrijven jullie maar dadelijk weer terug als het niet kan. Anders rekenen we maar dat het goed is. We komen met de auto met chauffeur. Een buurjongen van ons zou rijden. Verder hartelijke groeten.
Teunis Bouw.

Een klein felicitatiekaartje van ene P. Wilten uit Amersfoort meldt even vrolijk dat een meisje ook wel leuk geweest was.

Amersfoort, 15 mei 1939.

Beste familie.

Met dank voor je kaartje wil ik je hartelijk gelukwensen met je zoon Aart Pieter. Waarom niet voor een dochter gezorgd? Enfin, de volgende weer beter, hoor! Ik hoop dat moeder en zoon het goed mag gaan. Zo spoedig mogelijk kom ik eens kijken.

Met hartelijke groeten,

Je P. Wilten
Wijersstraat 32
Amersfoort

Vriendin Jet Crum-Hoogakker schrijft een lieve felicitatiebrief.

Hien, 17 mei 1939.

Maandagmorgen 7 uur.

Lieve Klaasje!

Alles slaapt nog en Steef is weg en wil ik de gelegenheid benutten om eerst jou en Meeuwis van harte geluk te wensen met de geboorte van jullie zoon. Het is onze wens dat hij maar flink en gezond op mag groeien en een vreugde voor zijn ouders worden. Jullie zullen wel blij zijn dat het alles weer voorbij is. Ging alles naar wens en is het een flink kind? Wat zal Teunis blij zijn met zijn kleine broertje. Als je weer helemaal beter en op krachten bent, Klaasje, moet je eens schrijven wanneer je mij en pa en moe (dus eerst weer flink zijn) een dagje hebben kunt. Dan wil ik het eens proberen. Ik ben vrij goed en verlang ernaar om je eens weer te zien. Ik had al eens gerekend op mijn vingers. Me dunkt, Klaasje zal ook wel op het eind aan gaan met haar vrachtje en toen kwam een paar dagen later zo'n mooie aankondiging. Zeker naar je vader, Klaasje? Wie is er bij je in huis? Schrijf me alles eens een keer, wil je? Ook van pa en moe moest ik je feliciteren. Ze wilden ook graag eens komen kijken. Pa heeft een hele poos pijn gehad in zijn rug om de arm. Dokter zei het was ischias.
Nu is hij het weer kwijt, wat gelukkig is, want hij heeft veel geleden. Bij Florus hebben ze een dochtertje er bij. Een heel klein blauwogig meisje. Het was net een levende pop. Zo klein alles en toch zo'n mooi gezond roze kleurtje. Met Pasen was het veertien dagen oud. Toen ben ik er naartoe geweest. De jongens bij Cornelia groeien als kool. De jongste wordt in juli alweer een jaar en Wim acht juni al drie jaar. Wat gaat de tijd gauw, hè? Als het niet te druk is voor jou komt Arend misschien mee van de zomer. Dan kun je hem eens zien. Hij is evenwel al groot op de fiets. Hij is wel flink, niet zo dik, maar toch stevig genoeg. Nu Klaasje, eindig ik. Want de boy is intussen ook op de proppen gekomen en stoot tegen de tafel en zit met zijn neus op het papier. Nu, lieve vriendin, veel sterkte gewenst en de groeten van Steef en opoe. Met een kus voor jou en de jongens en de groeten aan alle bekenden en ook Meeuwis niet te vergeten. Van je liefhebbende vriendin Jet.

Op 21 mei komt er een mooie felicitatiekaart van de familie Van Druten uit Zetten, Klaasjes oom Hendrik en tante Johanna. De namen op de achterzijde zijn H. van Druten-Hendriks, Heintje van Druten, Bertus, Gerrit, Arend, Gilles, Gertje.

Op 2 juni 1939 komt er zowaar een brief van Klaasjes voormalige werkgeefster, mevrouw Klaare van "Mariënhof". Blijkbaar is er nog steeds contact. Ze feliciteert Klaasje en Meeuwis met hun tweede zoon, Pietje. Ze heeft ook een geboortebericht ontvangen.

Kaart van oom Hendrik van Druten 21 mei 1939

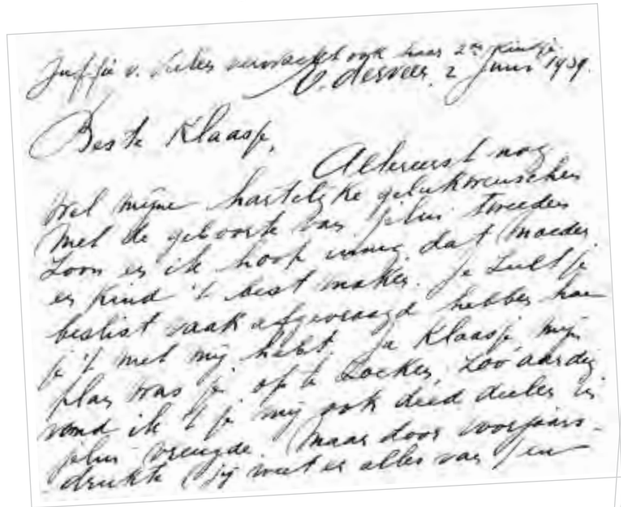

Brief Annie Klaare-Lion 2 juni 1939 deel a.

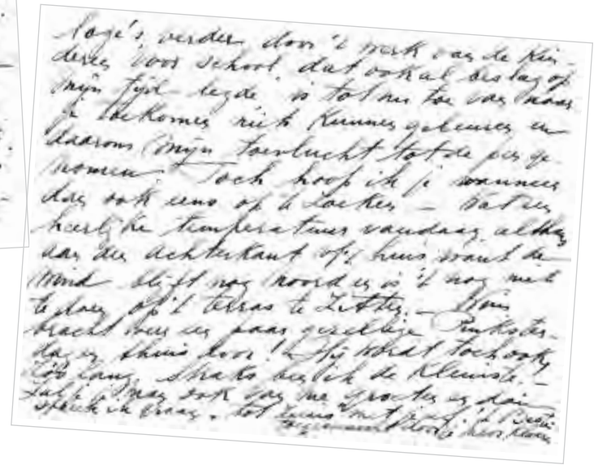

Brief Annie Klaare-Lion 2 juni 1939 deel b.

Ederveen, 2 juni 1939.

Beste Klaasje.

Allereerst nog wel mijn hartelijke gelukwensen met de geboorte van jullie tweede zoon. Ik hoop innig dat moeder en kind het best maken. Je zult je beslist vaak afgevraagd hebben hoe je 't met mij hebt. Ja Klaasje, mijn plan was je op te zoeken, zo aardig vond ik het dat je mij ook deed delen in jullie vreugde. Maar door voorjaarsdrukte (je weet er alles van) en logés, verder door 't werk van de kinderen voor school, dat ook al beslag op mijn tijd legde, is tot nu toe van naar je toekomen niet kunnen gebeuren en daarom mijn toevlucht tot de pen genomen. Toch hoop ik je, wanneer dan ook, eens op te zoeken. Wat een heerlijke temperatuur vandaag, althans aan de achterkant op 't huis, want de wind blijft nog noord. Er is 't nog niet te doen op 't terras te zitten. Wim bracht weer een paar gezellige pinksterdagen thuis door! Hij wordt toch ook zo lang. Straks ben ik de kleinste! Zal je je man ook van me groeten en dan spreek ik graag "tot ziens" met je af! 't Beste toegewenst door je mevrouw Klaare.

Ook Klaasjes zus Bertha deelt in de vreugde. Ze blijkt inderdaad zwanger te zijn en dat valt niet mee. Ook met Baatje, de vrouw van stiefbroer Jan van den Brink gaat het niet goed. Daar is de eerste kleine ook geboren en dat is voor moeder Baatje geen eenvoudige opgave. Na Klaasje heeft nu ook Meeuwis een kunstgebit gekregen.

Veenendaal, 4 juni 1939.

Beste Klaasje en Meeuwis, Teunis en Pietje.

Ik zal maar gauw even een briefje schrijven over gisterenavond. Toen is Jannie er nog geweest en Jan had wel gezegd dat ik het corset van de week nog wel krijgen zou. Toen dacht ik al een paar avonden dat Jannie het zeker brengen zou en was toen thuis gebleven. En gisterenavond waren wij weer laat thuis gebleven, maar Henk was vrij en die wou graag even de straat om lopen en ik moest nog naar Baatje. Daar ga ik licht koekjes halen zaterdag 's avonds en toen zei Henk: Jannie komt nu toch niet meer. Meeuwis zal het misschien zondag wel even brengen. En zodoende waren wij net even de deur uit. Toen is Jannie er toch nog geweest en heeft het bij juffrouw Kroes afgegeven. Ik vond het wel vervelend voor Jannie dat wij niet thuis waren. Je moet maar tegen haar zeggen dat als ze weer eens in Veenendaal komt, maar eens aan moet komen. Maar ik vond het wel jammer, ander had ik meteen nog weer eens het een en ander gehoord van jullie, maar afijn, er was toch nog een briefje bij. Dus weet ik toch dat het met jullie allemaal aardig goed gaat. Je zult zelf nog wel op moeten passen, dat je geen kou vat voor de blaas. Dat is iets wat evenwel altijd al lang duurt. Maar je bent nog geweldig dik, dat je nog zo zwaar weegt.

Maar dat zal er wel weer af gaan. En dat is te hopen ook, want het is maar erg lastig als je zo dik bent en je hebt zo veel kleren en dan is alles te klein. Dat is een hele last, je moet maar een goedkope dunne jurk en een zwegger jas gaan kopen. Dat is nu toch helemaal mode. Die past altijd en dan zie je het ook niet zo als je dik bent. Henk wou al hebben dat ik er ook een kocht, maar ik weet het nog niet. Zoals jij kunt onderhand weer uit beginnen te gaan, maar ik net andersom. Ik moet thuis gaan blijven en dan heb ik er zo weinig aan. Kleine Pietje groeit zeker al. Het is fijn voor het kind en voor jezelf ook dat het zomer wordt. Je kunt hem fijn buiten zetten. Is Teunis nu wel in zijn schik met zijn broertje of wil hij het nog wel missen? En Meeuwis is naar de bruiloft geweest toen Ger getrouwd is, hoorde ik van Jan de Bakker. Met mij gaat het aardig goed. Als ik me maar niet druk maak, want dat kan ik niet. Wat dat betreft kan ik veel slechter dan de vorige keer en ik krijg ook al zere benen. 's Morgens als ik op sta dan kan ik eerst haast niet lopen. Vooral het linker been, dat wordt nogal blauw. Ik vind dat het al vroeg begint, want het duurt nog zo lang. Maar ik heb vanmorgen direct het corset aangedaan. Maar dat zit wel fijn, want het mijne kon ik zowat niet meer aan en helemaal zonder dat kon ik niet houden. En nu ben ik blij dat ik het heb. Heb jij nogal een goed corset getroffen? Hoe bevallen Meeuwis de nieuwe tanden? Dat zal eerst wel vreemd geweest zijn. Henk is vrijdag naar Lunteren geweest om vader de tuin schoon te helpen. Hij was de hele dag vrij en ging 's morgens om zes uur al de deur uit met de hak op de fiets. Hij heeft de hele tuin gehakt en met vader nog een akkertje bieten in het bos. Hij was 's avonds om half acht weer thuis. Va en moe vonden het natuurlijk fijn dat de boel weer schoon was. Moe begint wel weer een beetje op te knappen, maar ze is toch lang de oude niet meer. Gijsje was vrijdagmiddag ook thuis geweest aan de schoonmaak. Beneden met de slaapkamer en boven was het schoon. Ze heeft woensdag Nellie hier gebracht en die is nu nog hier. Ze heeft een nieuw manteltje met een hoedje. Alles hetzelfde kleurtje. Nu kun je ze tenminste mee de weg op nemen. Wij hebben het woensdag bij Diepeveen gekocht. Maar Nellie moet nogal hoesten. De eerste nacht heb ik zowat niet geslapen, zo onrustig was ik er over. Maar ze krijgt een hoestbui gewoon in de slaap, maar dan slaapt ze zo weer door. Maar ik ben gedurig naar haar toe geweest. Ik was bang dat ze erin stikken zou. De tweede nacht was ik er al een beetje aan gewend, maar het is toch direct heel anders dan dat je geen kind in huis hebt. Want nu van zaterdag op zondag ook weer midden in de nacht. Dan hoorde ik haar opeens zo hoesten, nog erger, of ze de adem niet weer kreeg. Ik weet niet hoe gauw of ik het bed uit was en naar haar toe. Maar je kunt er zo weinig aan doen. Een beetje water geven en haar wat opzij leggen, maar zo heb ik dan op mijn manier al een hele zorg. Gerrit kwam vrijdag nog even naar haar kijken en vroeg of ze weer mee ging. Maar dat wou ze niet doen. Ze heeft het hier best naar haar zin. Oom Henk en Jan verwennen haar nogal en dat lijkt haar best. En als wij 's avonds eens gaan, dan mag ze natuurlijk mee. Dan kleed ik haar netjes aan en dan stapt ze naar oom Henk. Henk heeft nu veel meer vrij dan eerst. Hij is gedurig bij me thuis en nu 's avonds tenminste ook nog eens een hele week achter elkaar. Ik ben blij dat hij de bus rijdt.

Jan heeft morgen vrij, dan gaat zijn zuster trouwen, dus naar de bruiloft. Bij Jan en Baatje gaat het met Marietje ook niet zo heel erg. Toen ze bij jullie zijn geweest was ze al niet zo erg goed geweest en later was ze erg verkouden en benauwd. Nu is de dokter er geweest en heeft ze poeders. Gek voor zo'n klein kind, hè? En ze heeft te weinig bloed. Baatje trekt er dag en nacht mee op. Ze is zo lastig. Toen wij er gisteren avond kwamen, kwam ze er net weer mee van boven af en had ze alles weer onder gespuugd. Toen was het bij tien uur. Ze had ze heel niet in slaap kunnen krijgen en toen kwamen wij er in. Toen begon Baatje te schreeuwen met haar op de arm. Ze was zelf ook heel overstuur. Toen heb ik haar een poosje genomen en dat ging toen nog weer goed. Maar ze is ook totaal verwend en nu kan ze er niets mee beginnen. Ze wil de hele nacht naast Baatje aan de borst en dat houdt ze zelf nooit uit. Maar daar had ze nooit aan moeten beginnen. En zo tobben ze maar verder. Ik wou misschien aanstaande donderdag nog weer eens naar dokter Beker gaan. Dan is Henk vrij, maar ik weet het nog niet vast. Ik ga misschien eerst nog wel eens naar de huisdokter. Maar als je soms ook naar Arnhem wil voor een jas of zo, dan kon je dan misschien ook wel gaan. Maar dan moet je het laten weten, dan kunnen wij er op rekenen. Dokter Beker heeft spreekuur van één tot twee uur. Maar daar denk je misschien nog niet over en je kunt zeker ook nog heel niet weg met kleine Pietje. Als je morgenmiddag naar het consultatiebureau gaat, als Gijsje dan maar thuis is, want ze gaat nu weer veel naar moe schoonmaken. Zelf heeft ze alles klaar en de gang geverfd en een loper op de trap en de slaapkamer behangen en zo al meer. Dus ze gaat vooruit. Nu, ik hoop dat je de brief maandagmorgen hebt. Verder maar veel groeten van ons allemaal en het beste met de kindertjes en een kusje van Nellie en van tante Beb voor Teunis en Pietje en tot ziens en beterschap met jezelf. Daag van oom Henk en Jan en Nellie en tante Beb. Ik heb toch al zo'n heel huishouden, hè? Je schrijft nog weleens, hè? Teunis is a.s. zondag jarig, hè?

Pas in augustus komen de felicitaties van Klaasjes oom Johannes en tante Johanna Hendriks uit Andelst. Ze zijn inmiddels verhuisd van Bemmel naar Andelst en ze hebben veel narigheid achter de rug. Tante is niet eerder aan schrijven toegekomen.

Andelst, 8 augustus 1939.

Waarde familie.

Nu zal ik jullie eindelijk eens een paar lettertjes schrijven en feliciteren met de geboorte van het kleine zoontje. Het is niet zoals het zijn moet om zo lang te wachten, maar de omstandigheden van de lente in de familie zijn er de meeste schuld van. Eerst is een broer van me die hier in dit huis woonde gestorven, toen kwam die verhuizing en dat valt niet mee Klaasje, als je zo ver weg moet. Daar was zoveel te beredderen, dat Nellie er ook geen dag tussen uit kon om te komen kijken. Nu is 19 juni weer een broer van mij gestorven. Die woonde in Drumpt bij Tiel. Dus heel wat wederwaardigheden. Groeit de kleine goed en is het met Teunisje ook goed? Jo in Indië heeft ook een zoontje, maar ik hoor er niet veel van. Haar man heeft wel een paar

woordjes geschreven en Jo zou ook schrijven, maar tot hiertoe nog niet. We zullen het beste maar hopen. Je zult het nu wel druk hebben, want zo'n kleine is een handenbinder. Verleden week donderdag ben ik met tante Hanna bij je moeder en vader in Lunteren gewenst. We troffen het net dat de kleine Gerritje van Gijsje uit de hooiberg viel. Het is te hopen dat alles goed is afgelopen. Kom je nog eens een keertje kijken naar waar we nu gebleven zijn? Het huis is nog niet in orde en moet nog geschilderd worden en er moet nog een kamertje boven komen voor Nellie. Gillis heeft het zo druk dat hij denk ik geen tijd heeft om te trouwen. Voor Bertha schiet de tijd ook op. Het is te hopen dat alles goed gaat. Oom Hannes heeft het hier zo druk om alles te beredderen. Die zie je de hele dag haast niet. Ik vind het hier veel gezelliger. Veel korter bij familie. Van mijn kant is niet veel meer. Ik heb nog een broer in Heteren en Gijsje is hier. Mijn zuster is bij ons in huis en nu heb ik al zo een en ander geschreven en zal ik maar eindigen. Ik hoop dat ik jullie allemaal nog eens hier zie. Van ons allen de hartelijke groeten.

J. J. Hendriks- Reijn
Wageningsestraat 11
Andelst

Eind jaren dertig is er een uitstapje naar luchthaven Schiphol voor een groep meelhandelaren met enkele echtgenotes. Ook Meeuwis' broer Gijsbert is er bij, evenals Klaasjes voormalige werkgever molenaar Hendrikus van Veldhuisen van molen "De Hoop" in Lunteren.

Helemaal links naast elkaar Evert Jan van Veldhuisen met wandelstok en Gijsbert Bouw. In het midden met de knieën op de grond Arie Mulder. De vijfde persoon staande van rechts met wandelstok is de heer Knottenbelt van het gelijknamige meelbedrijf uit Barneveld. Derde persoon staande van rechts is de oude Lunterse molenaar Hendrikus van Veldhuisen.

In de zomer van 1939 gaat vader Meeuwis Bouw nota bene naar het buitenland. Hij is uit met een groep meelhandelaren. Het is wel erg kort na de geboorte van kleine Pietje. Hij stuurt wel een kaartje uit het Belgische Namen. Meeuwis schrijft:

Beste Klaasje.

Hier gaat alles oké. 't Is erg gezellig en we zijn op het ogenblik in Namen en gaan straks de stad in en morgen om zeven uur op weg naar het zuiden. Hopende dat thuis ook alles goed is. Ontvang vele groeten. Is Teunis nog zoet? En Pietje ook? Daag.
Meeuwis, Namen.

Kaart van Meeuwis Bouw zomer 1939.

Meelhandelaren op reis in België. Derde van links Meeuwis Bouw.

Eind 1939 begint het onrustig te worden in Europa en ook in Nederland. Op donderdag 24 augustus zijn ons land en regering in rep en roer. In allerijl worden voorbereidingen getroffen tot het mobiliseren van leger en vloot, de zogenaamde voormobilisatie, waarbij alles zoveel mogelijk in gereedheid wordt gebracht om in een snel tempo onderdelen van leger, luchtmacht en vloot tot paraatheid te brengen. Op zaterdag 26 augustus 1939 garandeert de Duitse Rijkskanselier Adolf Hitler de neutraliteit van België, Nederland, Luxemburg, Denemarken en Zwitserland. Maandag 28 augustus wordt de Nederlandse krijgsmacht gemobiliseerd. Het totaal der manschappen bedraagt ongeveer 350.000. Veel soldaten worden ingekwartierd in scholen en andere openbare gebouwen. Voor officieren en onderofficieren wordt onderdak gevonden in hotels en pensions en bij particulieren. Dinsdag 29 augustus hebben binnen 24 uur 144.000 soldaten en 14.000 paarden hun bestemming bereikt, dankzij de inspanning van de Nederlandse Spoorwegen, die 500 personentreinen en 60 goederentreinen inzetten. Zondag 3 september geldt als het formele begin van de Tweede Wereldoorlog: Engeland en Frankrijk verklaren Duitsland de oorlog. Op 1 september 1939 wordt Polen zonder oorlogsverklaring vooraf door het Duitse leger binnengevallen. Als op 3 september Engeland en Frankrijk aan Duitsland de oorlog verklaren is de Tweede Wereldoorlog een feit. Wat de mobilisatie en de toenemende spanning voor de gewone gezinnen te betekenen heeft, lezen we in onderstaande brief van nicht Netta Eerbeek. De troepen komen vanuit Ede naar Opheusden via het pontveer. De taak van deze troepen is dat gedeelte van de Grebbelinie, dat door de Betuwe loopt, op te bouwen en te verdedigen. Dat houdt voor Opheusden en Kesteren militaire bezetting en inkwartiering in.

Opheusden, 10 september 1939.

Beste Klaasje en Meeuwis!

Toen je laatst hier was heb ik je beloofd dat ik je nog eens schrijven zou, dus zal ik maar eens beginnen. Hoe gaat het met u allen? Wij maken het allemaal nogal goed. Moeder is weer aardig opgeknapt. Ze is nu weer haast de hele dag op. 's Middags gaat ze nog wel een poosje rusten en erg sterk is ze nog niet, maar enfin, dat komt ook niet allemaal in één keer terug, hè? 't Is al mooi dat het weer zo ver is. Wat is het anders een toestand hè, met die mobilisatie. Onze Dirk is ook in dienst. Hij was er net nog bij, van de zestiende lichting. Hij dacht eerst dat hij vrij was, maar het was net mis. Eerst moest hij van hier naar Vreeswijk en zou hij naar Enkhuizen gaan. Maar hij had zo lang gewacht op het station en had de anderen maar voor laten gaan. Vijf treinen vol en toen bleef hij met nog meer bekenden over. Die konden er niet meer in en die zijn nu naar Houten gegaan, bij Utrecht. Dus dat is nogal niet zo ver, hè? Jan is een keer bij hem geweest en nu gaan Johan en ik morgen met een auto. Dan gaan er nog meer mee, dus dat kan goed. Want ze mogen nog heel niet naar huis toe, hè? Hier in Opheusden zijn zoveel soldaten, met Kesteren samen vijfentwintighonderd en dan al die paarden en wagens. 't Is nog nooit zo druk geweest hier. En vandaag is het zondag. Nu komen de vrouwen allemaal hun mannen bezoeken. Nu, wat je niet ziet! 't Is net een modeshow. Jan Veldhuizen is ook in Opheusden ingekwartierd. Kees komt hem iedere dag bezoeken, van Lunteren, dus dat is

een hele trap, hè? En Jan uit Lakemond zit helemaal in Brabant, die heeft een best baantje. Die is sergeant en verdient vijf en twintig gulden in de week, dus dat is mooi, hè? En mijn neef uit Kesteren, de broer van Drien, moet morgen weg, helemaal naar Oegstgeest bij Leiden. Hij was eerst ziek, daarom gaat hij nu later. Ik denk dat tante Heintje helemaal overstuur is. Die was er altijd al zo bang voor, ook al omdat hij niet zo sterk is. En hoe gaat het bij jullie? Zijn van jullie ook familieleden weg? Meeuwis is geloof ik niet in dienst geweest, hè? En als het nu nog maar bij mobilisatie blijft, hè? Want als er oorlog kwam, zou je geen raad weten. Hoe gaat het met Beb? Klaasje, 't is te hopen voor haar dat Henk maar niet weg hoeft. Ik ben benieuwd hoe of het met haar is. Toe meid, neem eens gauw de pen en schrijf me eens een lettertje terug, hoe of het gaat met jullie allemaal.
Was je laat thuis, Klaasje, toen 's avonds toen je hier geweest bent? Je had toch nog een hele trap toen, maar je kunt er goed tegen, zo'n dikke tante. Ik moet er nog aan denken dat je toch zo groot en knap geworden bent. Meeuwis, wat heb je toch een knappe vrouw, laat ze maar niet zo alleen gaan fietsen, hoor! Want….. Nu Klaasje en Mees, ontvang van ons allen de hartelijke groeten en tot ziens. En een kusje voor Teunis en Piet. Groeit Piet goed?
Je nichtje Netta.

Een van de mannen die wordt opgeroepen om mee te doen aan de mobilisatie is Steven Crum, de man van Jet. Hij wordt gelegerd aan de grens met België. Voor Klaasjes vriendin Jet een hele spanning. Ze is juist een aantal maanden zwanger van haar tweede kindje.

Op 9 september 1939 wordt in het ziekenhuis in Arnhem bij Klaasjes zuster Bertha en man Henk van Uffelen een zoon geboren, Gerrit Aart. Alles is gelukkig goed gegaan met moeder en kind en al snel keren ze naar huis terug.

Klaasje heeft onlangs een nieuwe jurk gekocht in Arnhem. Blijkbaar is ze de bijbehorende speld vergeten.

Envelop boomkwekerij "Kloosterkamp".

Arnhem, 13 oktober 1939

Mevrouw M. Bouw
Harskamp

Geachte mevrouw,

Naar aanleiding van uw kaartschrijven haasten wij ons u bijgaand de speld van uw japon, welke abusievelijk hier was achtergebleven, te doen toekomen. Wij verzoeken u beleefd het verzuim te willen verontschuldigen.

Hoogachtend,
N.V. Modemagazijnen
Van B.J. Vosse & Zn.

De eerste gevolgen van de oorlogsdreiging in Europa worden merkbaar. Op 31 oktober 1939 wordt distributie van suiker van kracht: één kilo per drie weken. Op 11 november komen de peulvruchten op de bon, te weten een halve kilo per drie weken, alles per persoon. Op 1 november wordt bij Koninklijk Besluit voor een deel van Nederland, waaronder de Grebbelinie, de staat van beleg afgekondigd. Militaire instanties krijgen uitgebreide volmachten, de bevoegdheden van burgerlijke autoriteiten worden beperkt.

Eind december 1939 schrijft vriendin Jaantje van der Weele uit Den Haag weer eens een brief. Jaantje was de keukenmeid op "Mariënhof" begin jaren dertig. Ze is op bezoek geweest bij Klaasje en Meeuwis om de kleine Pietje te bewonderen.

Den Haag, 22 december 1939.

Beste Klaasje, Meeuwis en kinderen.

Nu zal ik eindelijk eens aan jullie schrijven, want het is al een hele tijd geleden dat ik bij jullie geweest ben. Ik hoop dat het met allen goed gaat en de kinderen ook. Nu zal ik maar weer eens verder gaan, want ik ben vrijdag al begonnen en nu is het de eerste kerstdag en ik ben de hele dag thuis geweest.
Maar de tweede kerstdag ben ik de hele dag vrij. Wat gezellig heb ik het die dag bij jullie gehad. Echt leuk vond ik het dat ik er een dag afgenomen heb om naar jullie toe te gaan. En Klaasje, je hebt zeker al dikwijls gezegd, die Jaantje schrijft ook maar niet. Maar ik was de eerste tijd niet op mijn gemak en had het nogal druk, dus er kwam van schrijven niet veel. Maar nu

dacht ik, zal ik het maar niet langer uitstellen, want dat lijkt te gek. Ik heb het nu nogal wel naar mijn zin. Het zijn wel goeie mensen, maar nogal veel te doen. Maar afijn, ik zal me er wel doorheen zien te slaan. Ik kreeg voor mijn kerstmis een reuze mooie paraplu en een rijksdaalder, dus dat gaat wel, vind je niet? Vooral omdat ik er nog zo kort ben. Hebben jullie gezellige dagen gehad of zijn jullie weg geweest?
Gaat het met je moeder nog goed? Wat leuk dat ik zo met haar uit geweest ben. Ik hoop van de zomer het nog eens over te doen. Ik vind de kinderen van je echt lief, vooral dat kleintje en Teunis is ook een lieve jongen. Heeft Meeuwis het nog druk, vooral nu met die korte dagen? Maar we hebben de kortste dag al gehad en nu gaan we weer vooruit. Wel fijn, het voorjaar weer. En nu is het jaar haast weer ten einde.
Wat zal het nieuwe jaar ons weer brengen? Van Jans en Floris heb ik nog niet veel meer gehoord. Marietje is verleden week al weer negen jaar geworden, waar blijft de tijd? En nu, Klaasje en Meeuwis, ik hoop dat jullie verder gezellige dagen zult hebben en ik wens jullie een zalig uiteinde en een goed begin. En ontvang verder met je man en kinderen heel veel groeten van mij en schrijf me maar eens als je gelegenheid hebt een paar woordjes terug. Nu is het weer bedtijd, dus ga ik eindigen en nogmaals het allerbeste met jullie en ook heel veel groeten aan je moeder en Gijsje. Nu dag hoor Klaasje en Meeuwis.

Van Jaantje v.d Weele
Van Groenhovestraat 3
Den Haag.

Hoofdstuk 21

Nederland in oorlog

De oorlogsdreiging zit in de lucht. Daarvan getuigt ook deze nieuwjaarswens van begin 1940. De afzender is onbekend.

Nieuwjaarskaart 1 januari 1940.

Het oude jaar ging henen ;
Wat of het nieuwe brengen zal ?
Wij weten 't niet, wij hopen slechts,
Dat het het beste zij van al.
Wij wenschen U veel vreugde,
Veel heil in 't nieuwe jaar,
Wij wenschen 't U persoonlijk
En Uw familieschaar.

Achterzijde nieuwjaarskaart 1 januari 1940.

Op 5 januari 1940 is er groot verdriet in het gezin van Jet en Steven Crum. Er wordt een tweede kindje geboren, dat helaas levenloos ter wereld komt.

Klaasjes moeder op boerderij "Het Middelstuk" in Lunteren schrijft een briefje. De oorlogsdreiging is ook in de familie goed merkbaar. Klaasjes zuster Bertha heeft een gemobiliseerde soldaat in huis. Er is nogal wat ziekte in de familie en de kennissenkring. Kleine Pietje bij Klaasje, kleine Gertje bij Bertha en de beide kinderen van zus Eefje zijn ziek. Vast en zeker een griepgolf die gaande is.

Lunteren, maandag 5 februari 1940.

Beste Klaasje en Meeuwis en kindertjes.

Nu wil ik u ook eventjes een paar regeltjes schrijven. Uw brief ontvingen wij zaterdag. Ik was blij eens iets van jullie te horen en nu ben ik maar steeds weer nieuwsgierig naar de kleine Aart Pieter hoe of het met hem is omdat hij vrijdagmiddag zo ziek was. Maar ik denk maar het zal wel wat opgeknapt zijn, anders had je het wel laten weten. Ik had na mijn verjaardag van Beb ook niet weer gehoord en gisterenavond stonden ze beiden onverwacht bij ons. De kleine Gert hadden ze thuis in het ledikantje laten liggen en de buurvrouw zou voor hem zorgen. Ze waren om vijf uur met het treintje gekomen en om negen uur zijn ze weer weggegaan. Alles ging nogal aardig goed. Zelf heeft ze heel veel last van haar hoofd. De dokter had haar aangeraden om de bril af te zetten, maar ze had hem al weer op. Ze kan het niet uithouden. Jan Capelle is niet meer bij hen. Nu had ze er op 't ogenblik weer een van de defensie. Die ging 's morgens om vijf uur de deur uit en dan was het 's avonds half acht eer hij weer kwam. En zaterdagmiddag tot zondagavond was hij helemaal weg, maar het zou wel maar voor een kort poosje zijn. Als je soms zaterdag nog bij Gijsje geweest bent, die zal het je wel verteld hebben, want die is er vrijdag geweest. Bij Eefje zijn beide kinderen ziek geweest, maar ze zijn zover ik weet weer beter. De dokter was voor Gert nog bang geweest voor longontsteking, maar het is goed gegaan.
Eef is zelf ook nog niet weer hier geweest. Ze is verleden woensdag op weg geweest, maar ze is in Barneveld terug gegaan. Ze had niet verder gedurfd vanwege de gladheid. Aart is er nogal eens geweest. Die moet dan in Lunteren zijn bij de klanten van zijn baas en dan komt hij soms nog eens gauw kijken. Want hij komt licht in de buurt bij Van Galen. Vader is op het ogenblik eventjes naar J. Werkman zien. Die hebben ze een donderdag voor een week te Barneveld op straat opgeraapt en bij onze Aart binnen gedragen. Daar is hij nogal gauw weer bij gekomen en toen hebben ze hem met een auto thuis gebracht. Vader en Willem de Koning die waren net beide bij Aart en nu knapte hij weer wat op. Maar gisteren had Hiem Leenders gezegd dat het weer niet zo goed was.
En vrouw Leenders moet zaterdag ook al in elkaar gezakt zijn, maar hoe erg of het is weten we nog niet. Jan zou er meteen eventjes gaan zien. Met Rika moet het ook niet erg best zijn. Ik zal nog wachten met het sluiten van de brief, maar als de post eerder komt dan vader thuis is, doe ik de brief weg. Meeuwis zal vrijdag wel hier moeten komen. Jan zal bij leven en welzijn donderdag de banden mee naar Barneveld nemen. Mocht hij Gies soms niet zien, laat die ze dan bij Aart van de Brink gaan

halen, want Jan is licht met de bus en dan kan hij soms niet op hem wachten. Als je nog breiwerk voor me hebt geef het dan maar mee en als je ze missen kunt de kranten vanaf maandag. Vrijdag en zaterdag heb ik van Beb gehad. Nu eindig ik maar. Ontvang samen onze hartelijke groeten van mij, je moeder. Vrouw Leenders knapt weer op, maar Jan Werkman, dat wil nog niet. Nu daag.

Aart Pieter Bouw maart 1940.

In maart 1940, net voordat de oorlog uitbreekt, wordt er een foto gemaakt van de kleine Aart Pieter Bouw. Hij is dan tien maanden oud en weegt 23 pond en 1 ½ ons.

Op 2 april komt er een brief van Meeuwis' broer Teunis en schoonzus Heintje uit Renswoude. Heintje heeft nogal wat meegemaakt. Haar moeder maakt het slecht en bij een van haar familieleden is een jong kind, ook een Roefje, overleden. Ook meldt ze de zoektocht naar een huis door broer Gies Bouw, die op het punt staat te gaan trouwen met Reintje van Eek. Het is nog niet helemaal zeker of Gies bij de molen blijft wonen. Er wordt zelfs in Ederveen gekeken.

Renswoude, 2 april 1940.

Waarde broer en zuster.

Hiermede neem ik maar dadelijk tijd om uw brief te beantwoorden. Anders gaat het er toch weer bij in, want wij zijn ook erg druk. Ik ben ook een beetje aan de schoonmaak. De bakhuiszolder is schoon en daar wij wonen ook, op de matten na. Maar die worden erg slecht. Ik weet niet of ze het schrobben nog wel mee maken kunnen. Maar nu droogt het toch nog slecht. Nu ben ik met het achterste aan de gang. Jullie hadden nog niets in de tuin. Nu, wij zijn gisteren aardig aan de gang geweest. Spinazie hadden wij er al eerder in en nog een vroege groente en nu zeven bedden erwten en rode en witte kool, sla en selderij. Dus al heel wat, hè? 't Moest gisteren toch wachten op de auto, maar het heeft niet gehinderd en nu zijn we toch mooi opgeschoten in de tuin. Dat huisje in Ederveen is nog zo duur niet. Het heeft ongeveer 2500 gulden gekost. Nu is alles wel weer duurder, maar de grond hebben jullie toch ook zelf, dus ome Gies zal het toch maar wagen. Nu, wij kunnen toch niet zeggen, wat jong nog, vind je wel? Nu, ik had ook liever een nieuw huisje als daar jullie in wonen. Dat is zo groot en het moet allemaal schoongehouden worden. Heb je het van Jans al eens gezien? Daar zal nu misschien ook wel weer verandering komen. Licht dat het wel een van de jongens koopt en dan zullen ze nog wel door huren kunnen. Ze zouden het licht ook wel jammer vinden als ze weer weg moesten. Verleden week is de boerderij geschat en het huisje ook. Nu, als ze het goed kunnen krijgen dan kopen licht Jan de Dries het wel en ik geloof dat Henk het huisje wel wil kopen. Maar vertel nog maar niets. Als het soms weer anders gaat, want ik weet het ook nog niet zeker. Wat een verandering kan er komen in een jaar. 1939 is niet te vergeten. Roefje ook nog zo jong en daar twee dokters zeggen het is niet nodig naar een ziekenhuis en nu is zij er nog niet eens een week geweest. Zaterdags gegaan en donderdags al gestorven. Het is heel wat geweest voor moeder, ook dat nog mee te maken. Ze heeft er ook ontzettend van geleden. Dat kunt ge denken en ze is ook van stonde aan achteruit gegaan. En in augustus had Marie nog een dood kind. Drie weken te vroeg geboren, dus wij hadden heel wat meegemaakt. Met de Pasen zijn wij naar Marie geweest. Ja, anders was het licht naar huis, maar nu is van mijn kant alles weg. Dat valt al langer hoe zwaarder. En naar De Valk dat is voor Roefje nu nog te ver zolang het nog niet warm is. Met Gijsje gaat het zeker nog weer heel goed dat ze van plan zijn te komen. Ja, jullie moeten nu maar wachten tot de schoonmaak klaar is. Dan is alles ook nog weer een beetje netter. Meeuwis zou zaterdagavond komen afrekenen. Als het goed weer is rekenen wij daar op, hoor. Dan mag je wel mee komen, hoor. Als je een auto neemt kan het wel. Dan kan ik Pieter ook eens zien. Roefje groeit ook heel aardig. Wij hebben ze gisteren gewogen en ze weegt 20 pond, dus dat scheelt nog wel wat. Piet is ook nog jonger. Nu, het is vol en moet ik eindigen. Verder de hartelijke groeten van uw broeder en zuster Teunis en Heintje en onze dochtertjes.

Vlak voor het uitbreken van de oorlog komt er een rouwkaart uit Opheusden. Op 23 april 1940 is Johan Eerbeek overleden, de jongere broer van Netta. Hij was ook boomkweker, net als zijn vader. Hij is slechts 28 jaar geworden.
Uit de vele brieven van zijn zuster Netta kunnen we lezen dat hij al jaren ziekelijk was. De rouwadvertentie spreekt van Johannes van Eerbeek. "Van" wordt door de familie Eerbeek erg onregelmatig gebruikt. In de officiële akten staat echter "Eerbeek" als familienaam genoteerd.

JOHANNES VAN EERBEEK,

Wed. JOH. VAN EERBEEK- Jager
DIRK VAN EERBEEK
JANNETTA A. C. VAN EERBEEK
JAN VAN EERBEEK

OPHEUSDEN, 23 April 1940.

Rouwkaart Johannes Eerbeek 23 april 1940.

Het zal vlak voor de oorlog geweest zijn dat Fransje Hoogakker uit de Betuwe een paar dagen komt logeren bij Klaasje en Meeuwis en de kinderen. Het moet allemaal op de fiets gebeuren en daarom zal het vast en zeker in het zomerseizoen geweest zijn. Fransje met een kind achterop en met de oudste, Arie, zelf op de fiets. Dan nog wat bagage mee, dus al met al een hele onderneming. Helaas wordt het drietal onderweg overvallen door een hevige regenbui en ze komen uiteindelijk drijfnat in Harskamp aan. In plaats van een hartelijke ontvangst staat Klaasje hen boos op te wachten. Haar gasten zijn nat en vies en dat is nou precies waar Klaasje een enorme hekel aan heeft. Haar huis moet netjes blijven. Het drietal zal vast en zeker in de schuur de natte kleding uitgedaan hebben. Na een warm bad en droge kleren komt Klaasjes gastvrijheid weer terug en heeft Fransje met de kinderen toch nog een gezellig verblijf. Maar dit voorval tekent Klaasje precies zoals ze altijd geweest is!

Meeuwis Bouw te paard in het weiland bij de molen in Harskamp 1940.

In de vroege ochtend van vrijdag tien mei 1940 begint de oorlog in ons land. Die nacht vallen duizenden Duitse soldaten via de lucht en over land Nederland binnen. Om half vier in de morgen vliegen de eerste Duitse vliegtuigen over Harskamp. Rond half drie hebben de eerste Duitse landtroepen de Nederlands-Duitse grens overgestoken. Deze eerste troepen hebben de opdracht bij Zutphen de IJssel over te steken en via Harskamp naar Barneveld door te stoten. Een heftige strijd begint, die slechts enkele dagen duurt. Beschietingen over en weer gaan door tot 14 mei. Al op de tiende mei worden de inwoners van Veenendaal geëvacueerd, waaronder ook Klaasjes zuster Bertha en haar gezin. Op zondag 12 mei is het een wel heel vreemde Eerste Pinksterdag. Op de Grebbeberg bij Rhenen wordt hevig gevochten en hiermee komt het oorlogsgeweld heel dicht bij Klaasje en Meeuwis en de familie. Op 14 mei wordt de oude binnenstad van Rotterdam gebombardeerd. De dag daarvoor is koningin Wilhelmina met het koninklijk gezin naar Engeland vertrokken. Op 15 mei moet Nederland capituleren en is de Duitse overwinning een feit. Nederland is nu een bezet land met een vreemde machthebber. Alles zal anders worden. Op 29 mei krijgt de gemeente Ede, waar ook Harskamp onder valt, een eigen Duitse Ortskommandant, Majoor Kropp. Alle duizenden gemobiliseerde Nederlandse soldaten worden gedemobiliseerd. In het legergarnizoen in Harskamp, bij de molen, worden snel na de capitulatie Duitse soldaten gelegerd. Het heet voortaan Truppenübungsplatz. Meeuwis en Klaasje krijgen de vijand wel heel dichtbij! Meeuwis krijgt al snel bezoek van enkele Duitse officieren. Ze willen hun paarden stallen in de loodsen naast de molen. Meeuwis heeft weinig keus en staat dit toe. Ook worden afspraken gemaakt om graan te malen voor de Duitse soldaten in het Harskampse garnizoen, dat op amper 500 meter van de molen en het huis van Meeuwis en Klaasje ligt. Van elke voor de Duitsers gemalen portie graan houden Meeuwis en Gies echter een deel achter voor zichzelf of anderen die het harder nodig hebben. Het heeft nog meer voordelen dat de bezetter in de buurt is. Zo is elektriciteit in en rond de molen gewaarborgd, waardoor het malen ook bij windstilte door kan gaan. De Duitsers helpen zelfs een stroomkabel aan te leggen van de molen naar nieuwe woonhuis van Klaasje en Meeuwis, dat in mei 1940 klaar gekomen is. Zo kan Klaasje als een van de weinige Harskampers gedurende de hele oorlog elektrisch koken. Het fornuis heeft ook een oven, waarin Meeuwis graag en vaak zelf brood bakt. In november 1941 werken er in de legerplaats Harskamp ook diverse Nederlanders in Duitse dienst: 78 personen uit Ede, tien uit Lunteren en zes uit Bennekom. Daarnaast zullen er zeker ook personen uit Wekerom, Otterlo en Harskamp gewerkt hebben. Ook de Duitsers gebruiken de Harskampse legerplaats als oefen- en schietterrein. Daarnaast wordt door de Duitsers een groot stuk heide naast het kamp ontgonnen om te worden ingezaaid en bepoot met graan, aardappelen en groenten. Ook worden er veel koeien, varkens en schapen als slachtvee gehouden. De opbrengst is niet alleen voor de Duitsers in Harskamp, maar ook voor omliggende Duitse garnizoenen.

Een maand na het uitbreken van de oorlog komt er een brief van Klaasjes naaister Jannie van Grootheest uit Ederveen. Jannie komt met regelmaat voor langere tijd bij Klaasje over de vloer om oude kleding te verstellen en nieuwe kleding te maken. Ze beschrijft de verwoesting van een huis in Scherpenzeel.

Ederveen, 25 juni 1940.

Beste Klaasje,

Gisteren, dus dat is maandag, kreeg ik je brief. Dus dat was te laat om zaterdag te bellen en van de week had ik ook niet kunnen komen. Want ik ben alleen vandaag voor de middag thuis. Dus dat is niet veel. Nu kan ik volgende week woensdag en donderdag wel komen. Als het bij jullie gelegen komt en als er bij Marinus nog niets te doen is. Anders moet ik daar helpen.

Maar afijn, dat zien we wel. Als het bij jullie niet kan, schrijf je wel even, hè? En als hier wat opdoet, laat ik het ook wel weten. Alie is verhuisd. Ze zit nu helemaal aan deze kant van Scherpenzeel. In het oude huis was bijna niet te wezen. Je kon overal zo maar naar buiten kijken. Er lag geen pan meer op en de zolder was helemaal kapot. Nu zit ze in een veel fijner huis. Lang zo nat niet. En haar huishouden is ook al weer vermeerderd. Ze heeft er nu een kleine Bart bij. Ziezo, nu schei ik uit. Anders weet ik niets meer als ik bij jullie kom. Nou, de hartelijke groeten van moe, vader, Gert en Jannie van Grootheest

Jannie van Grootheest 1940.

Op 28 juni 1940 komt er een groot verdriet in het gezin van Meeuwis' broer Evert en schoonzus Marie. Hun dochtertje Everdientje (Everdina Maria) overlijdt in De Valk op de leeftijd van slechts tweeënhalf jaar, aan de gevolgen van een ongeluk bij huis. Vader Evert Bouw is die dag bezig met paard en wagen. Het paard is nogal onstuimig en door een onverwachte beweging schiet het paard met de kar naar achteren. De kleine Everdientje loopt achter de kar en komt met haar hoofdje tussen de kar en de schuur. Ook al is de dokter er nog redelijk snel bij, er is weinig meer te redden. Dezelfde avond overlijdt Everdientje. In oktober zou ze drie jaar geworden zijn. Vader Evert en moeder Marie zijn enorm aangeslagen door deze intens verdrietige gebeurtenis. Evert, die altijd vrolijk liep te zingen, heeft vanaf die dag niet meer gezongen. Het schuldgevoel heeft hem zijn hele leven gekweld.

In de zomer van 1940 wordt Bertha, Klaasjes zus, flink ziek. Als ook haar man Henk ziek wordt en zelfs wordt opgenomen in het ziekenhuis, nemen Meeuwis en Klaasje hun kleine neefje Gertje van Uffelen in huis. Bertha gaat naar haar moeder op "Het Middelstuk" in Lunteren. Daar vandaan schrijft Bertha haar zus Klaasje een brief.

Lunteren, 21 juli 1940.

Beste Klaasje en Meeuwis en kinderen.

Hiermede in de eerste plaats van moe en mij hartelijk gefeliciteerd met je verjaardag en ook Meeuwis en de kinderen, hopende dat je die dag nog vele jaren samen in gezondheid vieren mag. Wat vond ik het fijn, dat jij zondag nog met Gertje kwam. Het was jammer, dat juffrouw Davelaar nog net kwam toen jullie gaan moesten. Hoe gaat het nu met de kleintjes? Wij zullen maar hopen van nog best. Vader is maandagavond met Blankestijn naar Henk geweest, maar die was heel niet meer op de zaal geweest en toen hebben ze hem na lang zoeken gevonden. Maar ze mochten er heel niet bij. Hij ligt achter glas en zo konden ze hem
nog even zien en nu heeft hij waarschijnlijk een besmettelijke ziekte erbij gekregen. Hij had nog gezegd dat hij een dag of drie zo ziek was geweest en toen hadden ze hem ingespoten. Maar ze hadden hem haast niet kunnen verstaan, want vader is ook nog een beetje doof en Henk had ook nog een eindje terug gelegen. Hij had er verschrikkelijk uit gezien en een grote baard en heel grijs. Oh, je kunt niet geloven hoe verdrietig ik was toen vader met die boodschap thuis kwam. En nu kan ik zelf ook heel niet gaan kijken. Hij had nog gezegd dat hij een brief geschreven had en dat ze daar al de hoeken afgeknipt hadden, maar die brief heb ik nog nooit gekregen. Nu zal misschien Gerrit vanavond voor me gaan kijken. Moe heeft Jan een kaart gestuurd dat hij er toch niet bij mag. Jij zou ook nog gaan, maar je zult er niks aan hebben. Maar misschien komt Gijsje nog, dan moet je het maar bepraten. Ik heb Jo Davelaar gevraagd of zij een broekje voor Gertje wou maken uit een oude van Henk. Nu heeft Gertje vandaag zeker dat broekje van Van Doorn aan, maar dan hoef je het hem niet uit te trekken. Dan breng je het zelf bij de eerste gelegenheid maar mee. Want Jo wou graag een goede maat hebben. Dan moet je maar zeggen of het soms nog iets langer of wijder moet worden. Maar daar is geen haast bij. Nu hoop ik dat ik vandaag nog maar iets van Henk hoor. Die breipennen heb je die nog nodig voor de sokjes? Anders geef die vader maar mee als je er om denkt. Nu dan maar een plezierige dag samen en de hartelijke groeten van ons. Als Eef nog komt vertel je het maar. Groetjes, moe en Beb. Doe Gertje de groeten maar van opoe en mama. Ik hoop maar dat hij niet met opa mee wil. Ik heb al de lijfjes er maar ingedaan, maar die oudjes zullen hem misschien wel te klein zijn. Maar dat moet je maar zien. Ja, voor jouw verjaardag heb ik niets, maar dat zal ik als ik weer beter ben wel goed maken, hoor. Daag!

Gertje van Uffelen 1940.

Al snel na het begin van de oorlog verandert er veel in huize Bouw. Broer Gijsbert (Gies), die al die jaren bij Meeuwis, Klaasje en de kinderen heeft ingewoond, gaat na een jarenlange verkering toch maar trouwen met zijn Reintje van Eek. Al op de trouwfoto van Klaasje en Meeuwis is Reintje aanwezig, dus er is sprake van minimaal acht jaar verkering. Twee echtparen en een inwonende knecht in één huis is teveel van het goede. Er wordt besloten in de buurt van de molen

een nieuw huis te bouwen. Klaasje krijgt de keus: of blijven wonen in het grote, bestaande huis bij de molen of het nieuwe huis betrekken. Ze kiest voor het laatste. In het voorjaar van 1940, vlak voor het uitbreken van de oorlog in mei, wordt de nieuwe woning betrokken. Het oude huis wordt opgeknapt zodat het echtpaar Gijsbert Bouw en Reintje van Eek er na de trouwdag van 22 november 1940 samen kan wonen. Het is mooi dat de oude moeder Hendrika Martina Bouw-Franken dit laatste huwelijk van haar kinderen kan meemaken.

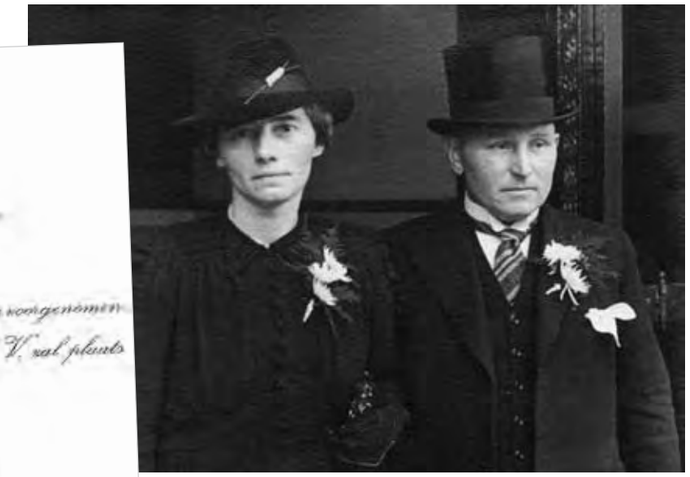

Trouwfoto Gijsbert Bouw en Reintje van Eek 22 november 1940.

Gijsbert Bouw

en

Reintje van Eek

hebben de eer U kennis te geven van hun voorgenomen Huwelijk, waarvan de voltrekking D.V. zal plaats hebben op Vrijdag 22 November a.s.

Harskamp / Kootwijkerbroek } 6 November 1940

Kerkelijke Inzegening in de Ned. Herv. Kerk te Kootwijkerbroek door den Weleerw. Heer Ds. J. W. van der Leede om 4 uur.

Tijdelijk adres: Harskamp Utr. 35

Trouwkaart Gijsbert Bouw en Reintje van Eek 6 november 1940.

GEHUWD op 22 November 1940

in de gemeente Barneveld provincie Gelderland

Bouw, Gijsbert

en van Eek, Reintje

geboren te Ede op 21 Januari 1898

zoon van Bouw, Teunis oud 42 Ede 28 Juli 1914 en van Franken, Hendrika Martina

geboren te Barneveld op 26 November 1903

dochter van van Eek, Gerrit en van van de Roerdonk Teuniske

GEMEENTE BARNEVELD

van zegel ingevolge art. 22, 6°, der zegelwet 1917, jonger art. 176 burgerlijk wetboek

Man overleden te op

Vrouw overleden te op

Trouwboekje Gijsbert Bouw en Reintje van Eek.

Links met witte kap moeder Hendrika Martina Bouw-Franken als getuige van het huwelijk van haar zoon Gijsbert Bouw.

Hoofdstuk 22

De oorlog wordt grimmiger

Op 1 januari 1941, midden in de eerste oorlogswinter, komt er weer eens een berichtje van Jans, Klaasjes collega dienstbode uit de tijd van "Mariënhof". Jans woont met haar man Cees in Ederveen en heeft in de eerste roerige oorlogsdagen van mei 1940 haar huis moeten ontvluchten voor het oorlogsgeweld, dat zich rond de Grebbeberg afspeelde. Rhenen en Veenendaal en omgeving werden toen geëvacueerd. Jans ziet mevrouw Klaare van "Mariënhof" nog wel eens, maar de oude glorietijd is voorbij. Ook de Russische knecht Goesakoff spreekt ze nog wel eens en blijkbaar heeft Goesakoff Klaasje op een erfhuis ook ontmoet.

Ederveen, 1 januari 1941.

Beste Klaasje en Meeuwis.

In de eerste plaats van harte gelukgewenst met het nieuwe jaar. Hopende dat dit jaar maar beter mocht zijn dan dat achter ons ligt. Wij hebben afgelopen jaar anders een boel beleefd. Jullie misschien niet zo veel als wij, omdat wij moesten vluchten en jullie niet. Misschien hebben jullie wel vluchtelingen gehad of je ouders misschien wel of zusters of broeders. Maar je kunt toch beter mensen krijgen, alhoewel dat ook niet meevalt. Je weet soms niet wie het zijn. Maar vluchten en alles achterlaten dat is ook wat en al dat vee. Maar op dat moment dacht je alleen maar aan jezelf. Wij zeiden ook nog tegen elkaar, al moet je alles missen, als je maar bij elkaar kunt blijven. Al moet je dan in een kippenhok zitten, dat kon je toen niets schelen. En als je terug komt en je hebt alles nog, dan waardeer je het niet half. Want ze hebben bij ons niets weggehaald. Er is anders heel wat geplunderd. Wat waren wij blij, dat wij weer naar huis mochten. Wij hebben het goed gehad bij een heleboel mensen vergeleken. Maar als je op een kopje koffie of thee zit te wachten, dat valt heus niet mee en dan moet je het thuis genoeg hebben! Wij zijn met ons allen bij Rodenburg geweest aan "De Berkhof"laan net bij de Bisschopsweg in Lunteren. Cees, Mina, Jannie en mijn broer en ik gingen daarnaast in een leeg huis slapen. Die mensen waren net komen wonen en waren ook gevlucht. Bij Rodenburg hadden wij allemaal bedden. Wij hadden ons eigen bed nog gehaald zaterdag en dekens hadden wij genoeg bij ons. Wij hadden zoveel gesjouwd. J. van de Voort, mijn neef, heeft ons weggebracht met de platte wagen. Ja Klaasje, als Cees en ik alleen geweest waren dan waren wij vast naar jou gekomen, want het werd daar Pinkstermaandag wel een beetje gevaarlijk met al die Duitsers. Maar wij konden de anderen toch ook niet in de steek laten. Afijn, het is goed gegaan. 't Is maar te hopen dat het niet weer hoeft te gebeuren. Wat een nare boel anders overal mee. Meeuwis, jullie zullen het werk ook wel aan kunnen nu. 't Is een slappe boel overal. Och, wij hebben nog geen klagen, maar sommigen scharrelen er van alles bij, stro, bieten, aardappels, alles wat maar op voer gelijkt. Klaasje, ik heb je een tijd niet gezien. Ga je nooit meer naar Veenendaal? Ik zie je nooit meer. Of woont Bertha niet meer in 't Veen? Eerder kwam je nog gedurig eens aan en nu de hele zomer niet gezien. Van uitgaan is niets gekomen van de zomer. Wij zijn nergens heen geweest. Ik ben het nog wel eens van plan geweest om te komen, maar ja, als het dan niet vastgesteld is, wordt het altijd maar weer uitgesteld en het is altijd een heel eind zo alleen. Ik zie Bertha ook nooit. Hoe gaat het met de kinders? Zeker goed. De kleine wordt zeker ook al wat mans. Hoe oud is die toch? Ik weet het niet meer. Mevrouw Klaare komt gedurig voorbij op de fiets, maar ze weet niet dat wij hier wonen. Goesakoff is laatst bij ons geweest. Ik zag hem aankomen en toen riep ik hem. Dat wist hij helemaal niet, dat wij hier woonden. Hij zei maar "Mevrouw zeggen, mevrouw komen, alles netjes. Joe goed werken. Alles netjes goed". Je weet wel hoe Goesakoff praat. Hij zag er keurig netjes uit. "Niet meer werken, niks doen, eten, slapen, wandelen". Hij zei wel: "Klaasje gezien, erfhuis gezien, mevrouw Boree". Klaasje, je ziet mevrouw zeker ook nooit. Eerst, toen ik haar op de fiets zag had ik haast geen erg in haar. Ik vind ze er anders uitzien dan toen wij er waren. Lang niet zo dik en heel grijs. Wat een beste oude tijd was dat toen. Er was van alles genoeg en als je nou gedurig niet meer dan van de slager kreeg, dan behoefde je iedere middag geen eten te koken. Het zal bij jullie wel net zijn als hier. Een dure slager erop na houden, anders kom je er niet. Nu Klaasje, ik weet geen betere raad dan schrijf maar eens gauw terug hoe of het gaat. Want ik zie wel in dat je van de winter ook niet hierheen komt. Of naar 't Veen fietst met zo'n kou en dan niet veel te stoken zoals bij een boel mensen. 't Is wel treurig. Nu ontvang beiden de hartelijke groeten en nogmaals veel geluk en voorspoed in 1941 van ons beiden, Cees en Jans.

Op 9 februari 1941 overlijdt de moeder van Meeuwis Bouw, Hendrika Martina Franken, op de hoge leeftijd van 75 jaar. Ze woont tot haar dood op boerderij "Het Heiveld" in De Valk onder Lunteren. Meeuwis' broer Jacob Bouw is op 4 november 1936 getrouwd met Gerritje Overeem en hij woont sindsdien met zijn vrouw en zoontjes Teunis en Hendrik bij moeder op "Het Heiveld" in. Moeder wordt op 14 februari begraven en de rouwstoet gaat van "Het Heiveld" naar de begraafplaats in Lunteren. De tocht van enige kilometers wordt met paard en wagen verreden, zo lezen we op de rouwkaart. Als moeder overleden is, moet de boedel verdeeld worden. Er zijn twee boerderijen, beide in De Valk: "Het Heiveld" en "De Riethof", waar Meeuwis' broer Evert sinds zijn huwelijk op woont. Ook is er nogal wat land te verdelen. Het is het land dat de in 1918 overleden vader Teunis Bouw al had gekocht toen hij in 1900 "Het Heiveld" kocht. Het betreft onder meer het perceel "Het Bijschoten" van ruim zeven hectare, perceel "De Kempjes" van ruim een hectare, perceel "De Kwintekamp" van ruim een hectare, perceel "Het Bovenveld" van ruim twee hectare en een perceel heide bij het Wekeromse Zand van ruim vijf hectare. De overige grond behoort bij "Het Heiveld". Besloten wordt om een en ander te verloten. Er worden vijf loten gemaakt voor land en drie loten voor geld. Meeuwis Bouw, Gijsbert Bouw, Henk van Omme in de plaats van Gijsbertje Bouw, Willem Kraaij

in de plaats van Maartje Bouw en waarschijnlijk Wouter Hazeleger in de plaats van Reintje Bouw krijgen alle vijf een lot voor grond. Omdat Meeuwis daar geen belangstelling voor heeft verkoopt hij dat stuk door aan zijn broer Evert Bouw. Evert wil ook graag het stuk land hebben dat Willem Kraaij geloot heeft, waarschijnlijk omdat het dicht bij zijn boerderij "De Riethof" ligt. Willem verkoopt het echter aan zijn zwager Henk van Omme in plaats van aan Evert. Hierdoor ontstaat er enige verwijdering tussen het gezin van Evert Bouw en dat van zijn zus Maartje Kraaij-Bouw. De hierdoor ontstane narigheid blijkt ook uit latere brieven, want landbouwgrond is geliefder dan geld.

Een Duitse soldaat met een fototoestel heeft een foto van het nieuwe huis van Meeuwis en Klaasje gemaakt. Er is een briefje bewaard gebleven dat spreekt van "een mooie foto van het nieuwe huis, gemaakt in maart 1941". Het geeft tevens aan hoe Meeuwis Bouw op goede voet staat met de Duitse bezetter. Hij maalt het graan in de molen ook voor de Duitsers. Hij heeft weinig keus. Wel wordt er van elke Duitse portie stiekem wat afgehaald voor eigen gebruik of hulp aan anderen. Zonen Teunis en kleine Pietje komen met regelmaat bij de Duitse soldaten in het kamp over de vloer en krijgen nog wel eens wat lekkers toegestopt.

Tot onze diepe droefheid overleed heden onze innig geliefde Moeder en Grootmoeder

Hendrika Martina Franken

Weduwe van Teunis Bouw

in den ouderdom van ruim 75 jaar.

Uit aller naam: J. BOUW.

LUNTEREN, 9 Februari 1941.
De Valk Lc 8.

De begrafenis zal plaats vinden Vrijdag 14 Februari a.s. op de Algemeene Begraafplaats te Lunteren, waarbij U beleefd wordt uitgenodigd. Vertrek van het sterfhuis 11.30 uur v.m.

Genodigden welke over paard en wagentje beschikken worden vriendelijk verzocht te rijden.

Rouwkaart Hendrika Martina Franken 9 februari 1941.

Boerderij "Het Heiveld" in De Valk.

Het huis van Klaasje en Meeuwis rond 1941.
Voor de deur staat Klaasje met zoon Pietje aan de hand en zoon Teunis ernaast. Op 't hoekje een buurmeisje.
Het huis krijgt de naam "De Morgenzon".
Helemaal rechts is nog een deel te zien van de woning waar dan Gijsbert en Reintje Bouw wonen.

Herrn M. Bouw, Mühlenbesitzer, Harskamp
Amsterdam, den 6. April 1941.

Sehr geehrter Herr Bouw!

Anbei sende ich Ihnen die versprochenen Film und Abzug der Aufnahme Ihres neuen Hauses vom 22. März dieses Jahres. Die Aufnahme ist ganz gut geworden und durchaus für eine Vergrößerung geeignet. Ihnen und Ihrer Familie beste Grüße! Heil Hitler! Hans J. Neuendorf

Klaasje en Meeuwis gaan zelfs eigen visitekaartjes gebruiken van hun nieuwe huis "De Morgenzon".

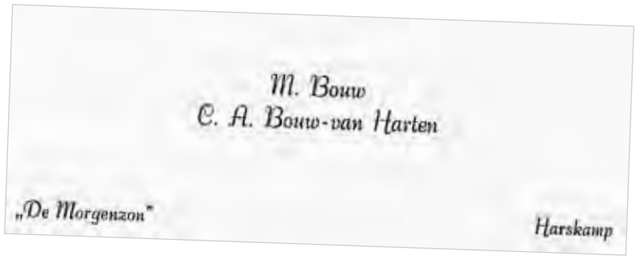

M. Bouw
C. A. Bouw-van Harten

„De Morgenzon" Harskamp

Visitekaartje Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten 1941.

In april 1941 worden alle Nederlanders van veertien jaar en ouder verplicht tot het bezit van een persoonsbewijs. Het is erg moeilijk dat persoonsbewijs na te maken. Dat heeft te maken met de inktsoort die in het persoonsbewijs wordt gebruikt: onder een kwartslamp wordt de inkt onzichtbaar. Het is ook niet mogelijk om de pasfoto in het persoonsbewijs te verwijderen. Dan wordt namelijk de doorzichtige zegel aan de achterkant verbroken, waarop een vingerafdruk staat. De lijm van deze zegel is buitengewoon moeilijk te verbreken, zonder dat de zegel ook verbreekt. Het persoonsbewijs verschaft de Duitse bezetter een krachtig administratief middel voor zijn onderdrukkingspolitiek. Het systeem van persoonsbewijzen heeft duizenden mensen het leven gekost omdat het opsporing en arrestatie aanzienlijk vereenvoudigt. Het persoonsbewijs heeft op de voorkant een pasfoto. Andere gegevens die het bevat, zijn de vingerafdruk van de betrokkene, de woonplaats, de geboortedatum en het geslacht. Ook Klaasje moet een persoonsbewijs laten maken. Zij doet dat op 4 september 1941.

Persoonsbewijs Klaasje van Harten 4 september 1941.

Het jaar 1942 begint met een nieuwjaarswens van tante Aaltje en oom Gerrit uit Hien.

Hien, 1 januari 1942.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Bij het begin van 1942 wensen wij u in alle opzichten een gezegend Nieuwjaar toe. Hoe gaat het met jullie en de kinderen? Wij zijn ook allen nog redelijk wel. Oom Johannes uit Andelst kwam vanmiddag ook nog even Nieuwjaar wensen en daar was ook alles nog wel. Wat heb ik een gemak gehad van dat kleine zakje dat Meeuwis voor mij mee bracht. Zover ik weet is bij Hoogakker ook alles nog wel. Als de dagen wat langer worden, dan kom je maar eens kijken. Veel groeten van je ooms en tante Aaltje.

Kleine Aart Pieter Bouw 1942.

Maasje Hol, hulp in de huishouding bij Meeuwis en Klaasje. Foto 19 september 1942.

Het is koud in de oorlogswinter van 1942. Oom Gerrit en tante Aaltje Hendriks zijn bijna vijfentwintig jaar getrouwd en nodigen Klaasje en Meeuwis uit voor het huwelijksfeest. Klaasje heeft immers vijf jaren bij haar oom en tante in huis gewoond. Het is vreselijk koud. Zelfs de Rijn zit dichtgevroren!

Hien, 19 januari 1942.

Geachte neef en nicht.
Bij dezen komen wij u uitnodigen om 26 januari ook tot ons te komen, want dan hebben wij een herdenkingsdag. Jullie begrijpen dat wel en daar gij ook vijf jaar in ons midden hebt doorgebracht, zo zouden wij het wel aardig vinden als jullie er ook bij tegenwoordig was. De Rijn zit wel dicht, maar dan kun je toch over. Wij hopen dat het dan maar niet zo koud meer, daar Neeltje en Herman ook plan hebben om te komen. Ontvang verder onze hartelijke groeten. De familie G. Hendriks.

In januari 1942 komt er weer een rekening van dokter Beumer. Het betreft de kosten over het eerste en tweede halfjaar van 1941. De kosten zijn vier gulden over het eerste halfjaar en maar liefst vijftien gulden vijftig over het tweede half jaar. Een heel bedrag, dat wijst op nogal wat kwalen in huize Bouw in dit oorlogsjaar.

Het zilveren huwelijksfeest van oom Gerrit en tante Aaltje Hendriks is door het barre winterweer volledig in het water gevallen. Onderstaande brief aan Klaasjes moeder en stiefvader getuigt daarvan.

Hien, 12 februari 1942.

Geachte zwager en zuster.

Door deze komen wij zwager Jan hartelijk feliciteren met de herdenking van zijn geboortedag. En dat ge die dag nog dikwijls samen in gezondheid en welvaren moogt beleven en met de kinderen en die u lief zijn is onze hartelijke wens. Indien het niet zo'n winters weer was, had ikzelf nog plan gehad om te komen, maar ijs en sneeuw houden u overal van thuis. Zoals u wel weet zitten Rijn en Waal dicht, maar de Waal zijn ze met ijsbrekers aan het losmaken. Ze zijn al hier tegenover en het gaat nogal voorspoedig. Hoe graag dat wij gehad hadden dat u met onze 25 -jarige herdenkingsdag naar ons was gekomen, is het toch maar goed dat u er van afgezien hebt, want het was geen doen geweest. Dat zult u wel van broeder Hent vernomen hebben, want die kwam 's middags hier om half twee eerst aan.

OTTERLO, Januari 1942.

De Heer
Meneer.

Dokt. aan A. F. J. BEUMER, Arts.

TELEFOON HARSKAMP No. 221.

Honorarium voor geneeskundige behandeling	14	50
en geneeslijke geneesmiddelen over	1	50
gedurende 1ste-2de halfjaar 1941.		
	15	50
1ste halfjaar '41	4	
	19	50

Doktersrekening Meeuwis Bouw januari 1942.

En 's avonds heeft hij hier drie uren moeten wachten, zoveel was de trein over tijd. Johannis was ook op weg geweest met Jaan, maar die zijn ook weer terug gekeerd. En toen is de volgende dag Johannis met Nellie er geweest en 's avonds toen ze naar huis gingen was het weer volop sneeuw. Maar als het weer nog eens weer een beetje opknapt, moet u het toch nog eens doen. Zuster Johanna uit Zetten had nog acht gegeven op de trein of er nog inzat en als ze u gezien had, dan had ze er ook nog door zullen komen. Maar het is allemaal in het water gevallen. Hoe zou Meeuwis het gemaakt hebben met die reis en dat met de fiets, want je kon op plaatsen helemaal niet fietsen. Hier bleven de treinen nog steken. Hier heeft een hele nacht een passagierstrein gestaan met een hoop mensen erin. Hij kon niet voor of achteruit en ze hadden geen eten of drinken bij zich. Dus dat moet je maar overkomen. De toestand wordt nog niet beter. Je kunt onderhand niet veel meer krijgen voor de beesten en varkens krijg je al heel weinig. Hetgeen wij voor de beesten krijgen kunnen de kippen wel op. Ze beginnen aardig te leggen, maar we hebben maar tien kippen, dus nog een eitje voor onszelf. We hebben van de week nog een best maalkalf gekregen bij een koe van bijna of geheel honderd pond. Daar zijn we blij mee, want de stierkalveren moet ge direct afleveren. Gerrit van Hendrik van Druten is er ook een avond geweest. Het is een flinke jongen en als het weer opknapt wou zuster Johanna ook nog komen. We zijn nu ook maar blij dat alles zover weer goed is. Bartha was nog thuis. Die was niet goed. Die had de rode hond, zo noemen ze dat hier. Dan hebben ze rode vlekken. De familie uit Hilversum is er ook niet geweest, want die moeten zich ook al een beetje ontzien, want Neeltje was onderlaatst weer niet goed. Weer een vermaning van hetzelfde van verleden jaar. Volgens advies van de dokter moet ze zich een beetje ontzien. Metje Engelen in Opheusden is van de week ook plotseling overleden. Ze was 71 jaar. Die zult u nog wel kennen van vroeger. En Jozef Cohen, de jood uit Zetten, is verleden week in Arnhem in het ziekenhuis ook overleden aan een operatie. Ziezo, nu heb ik u nog eens het een en ander geschreven en ik zal nu maar eindigen na hartelijke en minzame groeten.
Uw toegenegen zuster en zwager G. Hendriks, A. Hendriks-Eerbeek, J.G. Hendriks.

Twee overlijdensberichten worden in de brief gemeld. Het betreft Marika Engelen, overleden te Opheusden op 5 februari 1942 en Jozef Cohen, overleden te Arnhem op 2 februari 1942, 59 jaar oud, slager te Zetten.

Klaasjes moeder Petronella Hendriks krijgt ook een brief van haar broer Johannis uit Andelst. Er is blijkbaar wat ruzie geweest tussen oom Gerrit en tante Aaltje aan de ene kant en zijn zuster Johanna en haar man Hendrik van Druten aan de andere kant. Gelukkig is de ruzie bijgelegd. De winter duurt onverminderd streng voort. Tot in maart ligt er sneeuw en de grote rivieren zijn dichtgevroren. Dat geeft transportproblemen, waardoor de voedsel- en brandstofvoorziening in gevaar komt.

Andelst, 12 februari 1942.

Waarde zwager en zuster.

Met dezen feliciteren wij allen u beiden met de verjaardag van zwager Jan. Dat het hem gegeven mag worden nog tal van jaren in het midden van u allen de plaats mag innemen. Dat allen die rondom hem zijn er nog lang getuigen van zijn mogen. Wat verder onze gezondheid aan gaat maken wij het tot heden gelukkig allen goed. Het zilveren huwelijksfeest van broeder Gerrit van "Den Heuvel" is geheel in het water gevallen. Wij zijn op weg geweest om er naartoe te gaan en hadden van kwart over elf tot en met één uur aan het station zitten wachten en zijn toen naar weer huiswaarts gekeerd. Het was zo'n sneeuwstorm dat er geen doorkomen aan was. Broeder Hent uit Arnhem is toch nog gekomen met veel vertraging. En bij het naar huis gaan was het weer het oude liedje. Hij schreef me dat hij ongeveer twaalf uur 's nachts was thuisgekomen. Het cadeau is tot heden nog niet in wording gekomen. Broeder Hent is nog niet kunnen slagen. Een schilderij kwam te hoog in prijs. De minste prijs was voor een beetje schilderij fl. 35,00 volgens wat ze op "Den Heuvel" mij vertelden. En nu hadden ze graag een boekenhanger, maar hierin heeft hij ook nog niet kunnen slagen. Wat nu nog komen zal weet ik ook nog niet. Ik heb broeder Hent dit opgedragen dat hij zelf maar eens zien moet. Tot heden nog niets gehoord. Met drie februari ben ik met Nellie naar "Den Heuvel" geweest en we troffen bij het naar huis gaan weer een hevige sneeuwstorm. Wij hadden beide keren gelopen. Dit is eigenlijk maar een klein eindje. Je kunt het in een goed uur lopen. Gerrit van Druten kwam oom Gerrit ook feliciteren. Als het weer goed was geweest dan was zuster Johanna ook meegekomen. Zoals je misschien wel weet is de haat weer aan de kant gezet, hetgeen ik op hoge prijs stel, want het leven is eigenlijk maar een klein eind als je dat eens goed gaat bekijken. Wat hebben wij een strenge winter met hoge bergen sneeuw liggen of hebben jullie er geen last van? Heb je de aardappelen nog onbevroren kunnen houden of niet? Hier bij ons in de buurt zijn ze op verschillende plaatsen bevroren. Wij hebben er ook nog wat in de kuil zitten, doch ik kan hiervan nog niets zeggen. We willen maar hopen dat het goed is. Voor zover ik weet hebben wij ze netjes ingekuild. Wat verder levensmiddelen aan gaat zijn wij tamelijk goed voorzien. Het begint op verschillende plaatsen scherp aan toe te gaan. Verder is hier alles het oude. Hopende dat ge 13 februari een gezellige verjaardag mag vieren en ge deze in goede welstand mag ontvangen. Hartelijke groeten van ons allen van uw toegenegen broeder en zuster en Nellie.
Familie J. Hendriks
Wageningsestraat 14

Een ongedateerde brief komt van Bets (Lubertha) van Beek, echtgenote van Willem van Dijk. Willem van Dijk speelt een grote rol in het verzet in Harskamp. Meeuwis Bouw verleent vanuit zijn huis bij de molen met regelmaat hand- en spandiensten voor hem en de overige verzetsleden in Harskamp. Als in de oorlog geallieerde vliegtui-

gen boven de Harskampse heide achter de molen door het Duitse geschut worden neergehaald worden heel wat piloten via de Molenweg op de ontsnappingsroute naar Spanje gezet, waarvandaan ze weer naar Engeland terug kunnen. Meeuwis helpt ze dan aan kleding en onderdak. Een Engelse piloot op zolder in huize Bouw aan de Molenweg is minder gevaarlijk dan het lijkt. Want juist met de Duitse soldaten zo dichtbij in het legerkamp en in de loods met paarden bij de molen verwacht niemand dat er zo vlakbij onderduikers zitten. Ook kan Meeuwis vanuit de luxe van het meelbedrijf aan menige aanvraag om wat extra voedsel voldoen. De jonge Teunis is nu bijna tien jaar oud en gaat, samen met vrienden, weleens de hei op achter het legerkamp. Zo sluipen ze soms stiekem langs de wachtposten, wat meestal lukt, want de jongens zijn meer vertrouwd met de omgeving dan de Duitse soldaten. Op een keer gaan ze op zoek naar een neergestort Amerikaans vliegtuig. Als ze deze vinden, nemen ze stiekem het restant van de door de geallieerden uitgestrooide nieuwsfolders mee, die ze daarna bij vele mensen in Harskamp bezorgen. Dat alles met een jeugdige argeloosheid. Soms mag Teunis met zijn vader mee om hier en daar clandestien meel te brengen. Een kleine jongen op de wagen is een mooie afleidingsmanoeuvre. Op een van die tochten worden Meeuwis en Teunis op de Lunterse berg opeens door vliegtuigen beschoten. Ze duiken in een greppel, maar het paard blijft rustig staan. Gelukkig loopt het goed af en komen ze weer veilig in Harskamp terug. Meeuwis wordt later zelfs voogd over de zoon van Willem van Dijk, Gijs. Deze Gijs van Dijk is later jachtopziener geworden. Willem van Dijk heeft na de oorlog een garagebedrijf in Harskamp.

Winter 1942.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Klaasje, ik hoop dat dit goed mag wezen. Ik heb overal mijn best gedaan, maar kon niet anders krijgen dan dit. Ik kan het wel in het blauw krijgen, maar dat was allemaal nieuwe kwaliteit en het glijdt hier zo door de vingers, zo dun was het. En dit is allemaal nog heel goed hoor, daar sta ik voor in, want ik heb precies dezelfde kwaliteit ook voor Hillie. Maar je moet het natuurlijk niet in kokend water stoppen. Het is wel duur, hè? Maar ja, wat is er tegenwoordig nu niet duur, hè? Ik hoop erg, Klaasje, dat het een beetje naar je zin is. Ik kon geen groter jongenspakje krijgen. Marten en Willem die nemen het nu wel mee. Die hebben het al betaald, hoor.
De bonnetjes zitten er tussen in. Ik zit op het ogenblik alleen. Kees heeft dienst en de jongens zijn de stad in en nu dacht ik, ik zal er maar een briefje bij in doen. Ik heb geen pen, want die heeft Kurt in de zak, de vulpen. Hoe is het met Teunis? Is hij alweer beter? Ja zeker en de kleine Piet? Hillie is ook een paar dagen niet erg lekker geweest. De dokter is ook een paar keer bij haar geweest. Ze was zwaar verkouden. Ze hoestte ontzettend en daar was ik een beetje bang voor. Maar ze is nu weer bijna beter gelukkig. Schrijf je maar eens een briefje terug Klaasje, of het goed is? Meer nieuws weet ik ook niet. Wel dat het hier al erg koud is en vriest, maar daar is het winter voor. Willem en Marten die zeiden al, ik zou hier nooit willen wonen. Ze vonden het veel te koud hier. Ontvang dan heel veel groeten van ons allen. Kurt, Sijtje, Marten, Willem en een kusje van Hillie. Dag. Kurt kan nog geen sokjes brengen, Klaasje.

Het moet ergens in februari 1942 geweest zijn, dat de kleine, bijna driejarige Pietje een zere hand krijgt. Een ontsteking, die het nodig maakt met spoed naar de dokter te gaan. Maar die zit in Otterlo en in het legerkamp bij de molen is het Duitse legerhospitaal wel heel dichtbij. De keuze is snel gemaakt en vader Meeuwis gaat met Pietje naar het kamp. Natuurlijk wordt Pietje geholpen! De familie Bouw is een welkome en bekende verschijning in het kamp.

Op 10 maart 1942 komt er een brief van Meeuwis' broer Teunis uit Renswoude. De verstandhouding tussen Teunis en zijn broers Jacob (Jouk) en Evert is nog slecht, na de gebeurtenissen na het overlijden van moeder in februari 1941. Bij de verdeling van de erfenis in loten zijn er wat harde woorden gevallen. Ook begint de schaarste aan goederen en voedsel toe te nemen. De distributiekaarten zijn hard nodig.

Renswoude, 10 maart 1942.

Waarde broeder en zuster.

In antwoord op uw schrijven deel ik u hierbij mede dat u de bonnen voor dat geld natuurlijk ook kunt krijgen. Hier is alles nog goed. Bij jullie ook? Is Teunis ook weer beter en Piet zijn hand ook? Ja, ik was ook wel van plan om naar de begrafenis te gaan, maar we kregen zaterdag de kaart pas en het fietst slecht in het zand. Maar als ik geweten had dat het zulk mooi weer worden zou, dan had ik het vast gedaan.
Zijn Jouk en Evert er op uw verjaardag nog wel geweest? Nog wel gefeliciteerd! Ik kwam die dag juist niet, want Evert heeft de pik flink op mij in. De reden zult u wel weten. Als u soms eens gauw komt wil ik er wel eens over praten. Schrijven valt dat niet mee, maar ik hoop dat het nog weer goed komt. Zeg Klaasje, wanneer komt u nu met Gijsje? Het weer wordt wel een beetje beter. Dat horen we wel eens, hè? Meeuwis kan er best eens door. Dan kom ik ook eens gauw een dag in de buurt. Is bij jullie ook alles zo schaars? Ik moet nodig een nieuwe greep hebben en ik kan er geen krijgen. En op zo'n manier zal het in het vervolg wel vaker gaan. Ik heb een poos niets doen kunnen, maar als het dooi is dan is het weer zoveel drukker. Ik zal nu de pen nog even aan Heintje geven.

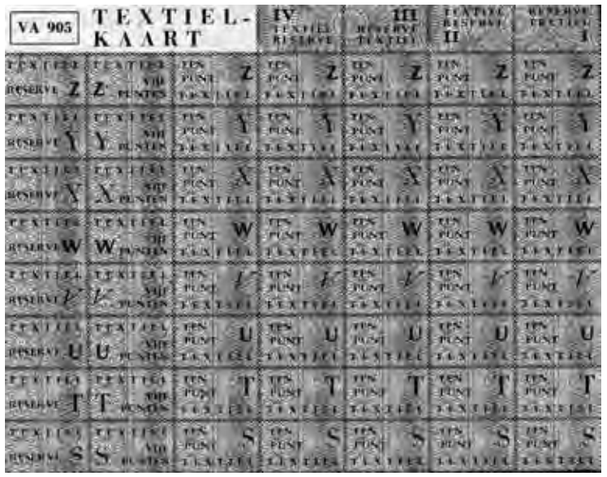

Textielbonkaart.

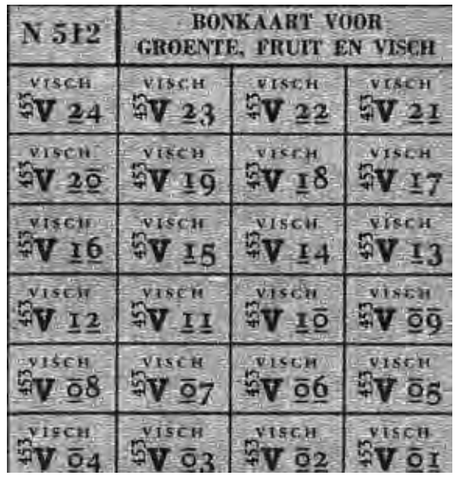

Bonkaart voor groente, fruit en vis.

Veel nieuws weet ik ook niet hoor. Wat kan Teunis al mooi schrijven, hè? Hennie loopt nog steeds met zijn briefje in de zak. Teunis en Pietje moeten de groeten hebben van Hennie en Roefje. En de kleine Teunis groeit al hard. Voor drie weken hebben wij hem gewogen en toen woog hij al 11 pond. En hij wordt nog steeds dikker, dus dat gaat wel en hij is erg stevig ook. Teunis is hem terwijl ik schrijf aan het voeren en dan gaan we naar bed. Hij slaapt ook al helemaal door tot 's morgens half acht. Zeg Klaasje, heb je geen gummi broekje voor mij te koop? Ik kan er nergens een krijgen. Ik heb er een van Gijsje, maar Henk zei verkopen wilden ze het niet. Maar dat vind ik trouwens niet erg ook, want het is hem nu al te klein. Ik heb ze ook nog nooit zo klein gezien. Wij moeten ook nog dopen, maar het is nog steeds geen weer geweest. En het is al zo tijd voor de schoonmaak of hebben jullie al een begin? Ik wou nog graag een paar strepen kokos hebben op de geut, maar die zijn ook al niet meer te krijgen als je het hoort. Meer nieuws weet ik niet. Jullie komen nu toch wel eens gauw? Verder de hartelijke groeten van ons allen aan u allen.
Familie T. Bouw.

Betuws nieuws komt meestal via tante Aaltje en oom Gerrit Hendriks uit Hien. De oorlog geeft ook in Hilversum bij tante Neeltje en oom Herman Burgstede-Eerbeek onrust. Het is zelfs niet veilig om je huis even alleen te laten. Duitse soldaten blijken soms op plundertocht willekeurig in te breken. In Harskamp moet er in maart 1942 een geweldige bominslag geweest zijn in de buurt van de molen. Misschien een geallieerde aanval op het legerkamp?

Hien, 1 april 1942.

Beste Meeuwis en Klaasje.

Nu zal ik er maar eens even de tijd voor nemen, want het plan was al veel eerder om u samen eens terug te schrijven. Maar het is haast altijd wat anders. Neeltje was sinds september het vorige jaar er niet geweest en die is nu voor een veertien dagen geleden een dag of vier hier geweest. Toen zeiden we tegen mekaar, nu zullen wij Klaasje samen terug schrijven, maar er is niets van gekomen. Herman heeft haar weer terug gehaald. Allebei durven ze heel niet meer van huis, want ze breken er zo in. Soms zo maar overdag en dan hebben ze toch geen rust. Het is daar ook al zo zuinig met de levensmiddelen en zulke slechte bevroren aardappelen. Ze klagen er zo over en je kunt er niets aan doen. En verder maken wij het samen nog wel en dat hebben wij van u ook gehoord. Hoe is het nu met uw verkoudheid? Wij hopen dat alles weer beter is. Ook met Teunis.
Jet Hoogakker heeft ook al een hele tijd getobd. Ze heeft moeten liggen. Ik denk niets als zwakte, maar nu mag ze weer een eindje wandelen, zoals ik gehoord heb. Ik vraag er onze bakker nogal eens naar. Die komt ook bij hen met brood. Misschien heeft ze jou zelf wel geschreven. Wat zullen jullie toen 's nachts vreselijk geschrokken zijn met die bominslag. Nu, wij hadden hier verleden week ook een paar onrustige nachten. In Herveld, dat is heel dichtbij Andelst, zijn er ook een paar neergeploft, maar nogal in het open veld. Ze zullen bij oom Johannis ook wel geschrokken zijn. Daar is ook alles nog bij het oude en van Jo horen ze natuurlijk nu ook niets. Nellie is er met mijn verjaardag nog een dagje geweest en Net en Driek van de Tol met de kleine Dikkie. Die kan al lopen als een haas. Zeg Klaasje, ken je Ida van Arend van de Tol? Een zuster van Driek die met Jan van Driek getrouwd is. Nu, die zou gaan trouwen met Driekes de Vree, die woont hier in Wely. Die zijn vader is ouderling in de kleine kerk in Heusden en nu waren ze ondertrouwd en nu is zij ziek geworden. En nu moet ze een half jaar liggen, als het geen jaar is. En nu is gebleken dat ze zulke zwakke longen heeft. Ze hadden alles al klaar. Ze zouden naar Randwijk gaan wonen en al vee gekocht enz. Dus ook een vreselijke teleurstelling voor hen. Wij waren nog, Gerrit en ik, even bij De Vree wezen feliciteren. Die kinderen komen altijd nogal eens bij ons. Nu mijn brief is vol. Misschien dat Jit hem wel even naar de bus brengt en als jullie zin hebben dan kom je zelf maar eens kijken. Ben je al aan de schoonmaak? De zolder heb ik al schoon, maar nu is het niets geen mooi weer. Oom Gerrit is druk met spitten, tante Johanna uit Zetten is met Bertha ook een middag

bij ons geweest en in Opheusden is alles nog goed. Ontvang veel hartelijke groeten van je liefhebbende ooms en tante Aaltje.

Er zijn van de winter in Opheusden veel oude mensen gestorven. De moeder van de vrouw van Jan, de oude vrouw Van Leeuwen is voor een veertien dagen ook overleden. Ze was 76 jaar. En Metje Engelen, je weet wel met dat scheve hoofd, die naaister, die is ook overleden en nog veel meer die je wel niet meer zult kennen. Nu zijn ze van Engelen allemaal weg. Zoals ik gehoord heb, zijn ze bij Jan Veldhuizen ook weer wat te wachten. Ze hebben er zelf niets van geschreven. In januari hebben wij nog bericht gehad, maar ze hebben altijd een meisje uit Opheusden in huis, Eefje Verwoert. En zodoende weten wij het. Het kon al dagen gebeuren. Het is maar te hopen voor hen dat het nu goed uitvalt. Dan zou het wel aardig zijn, ook voor Kees. Nu ga ik eindigen, want alles wacht op me. Nu nogmaals gegroet, ook aan vader en moeder en al de anderen. Je liefhebbende tante Aaltje.

Op maandag 27 april wordt de toenemende druk op de Joodse bevolking in ons land duidelijk. SS-leider Rauter ondertekent een beschikking dat Joden van zes jaar en ouder een Jodenster moeten dragen wanneer zij zich in het openbaar vertonen. Op 3 mei wordt de maatregel van kracht. Het is de opmaat voor systematische wegvoering van de Joden, welke eind juni 1942 begint.
In juli 1942 heeft Meeuwis een grote reünie in Wageningen van de Bond van oud-leerlingen van het station voor Maalderij en Bakkerij te Wageningen. Hij krijgt op 31 maart 1942 een uitnodiging. De Bond viert haar 25-jarig bestaan en ondanks de oorlog gaan deze festiviteiten gewoon door. Wel weten we dat er in de zomer van 1942 al schaarste is aan verse groenten. De oorlog begint zich te laten gelden.

Zo nu en dan laat ook Jans uit Ederveen, Klaasjes collega-dienstbode van "Mariënhof", wat van zich horen.

Ederveen, 12 juni 1942.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Volgens afspraak met mijn zuster zou ik donderdag komen, maar het komt niet erg gelegen. Als het gelegen komt komen jullie dan maar. Dan kan net zo goed dat u eerst komt. Ik had zo lange tijd niets gehoord van jullie. Ik dacht ze zijn zeker kwaad, maar ik kon niet denken wat. En nu kwam u net weer dat ik niet thuis was. Dat zul je altijd zien. Maar Klaasje, als ik geen bericht ontvang, dan reken ik erop dat u komt en anders schrijf zo spoedig mogelijk terug. Ontvang de hartelijke groeten van ons beiden, Jans en Cees.

Op 5 juli 1942 gaat Klaasje weer naar fotograaf Van de Aa in Ede om een portret van zoon Pietje te maken. Oorlog of niet, dat moet blijkbaar doorgaan. En neefje Gert van Uffelen mag ook mee. Logeerde Gertje toevallig weer bij zijn tante Klaasje en oom Meeuwis?

In de nazomer van 1942 schrijft tante Aaltje een brief. Er is een toenemende zorg om ziekte en dood in haar omgeving te bespeuren. De appeloogst is gaande en dat betekent een drukke tijd. Kilo's appelen moeten worden geschild voor de plaatselijke bakkers en voor eigen gebruik. De appeltjes worden meestal gedroogd, zodat ze de hele winter te gebruiken zijn. De bakkersovens zijn daarbij een welkome hulp. Bij het schillen wordt de hulp van Klaasje bijzonder op prijs gesteld en ook haar moeder is meestal van de partij.

Aart Pieter Bouw 5 juli 1942.

Gertje van Uffelen 5 juli 1942.

Hien, woensdagmorgen 9 september 1942.

Beste Klaasje en Melis,

Hierbij enige regels van ons. Wij maken het samen nog redelijk wel en dat hopen wij van u en de kinderen ook. Uw moeder vroeg mij verleden week of u ook appels mocht komen schillen. Nu, dat vinden wij best. Ik heb met de bakker erover gesproken of hij voor ons drogen wou, maar hij zit zo vol, zei hij, dat er deze en de twee volgende weken wel niets van komen zou. Nu

heb ik met ome Gerrit overlegd, als jij dat tenminste wil, dat je dan maar jasappels drogen moet. Ze willen allemaal bloemee drogen, maar jasappels zijn ook heel best. Als je dat dan doen wilt, dan kunnen ze veel beter drogen. En dan zullen wij u wel bericht zenden wanneer u komen kunt. Ik ben nu voor ons aan het schillen, maar ik heb het alleen moeten doen. Uw moeder kwamen ze allemaal helpen, het was zo gezellig. Maar als u komt, dan vraag ik Netta ook. Bloemé's kunnen niet zo lang liggen. Die zijn zo zacht en dat is een vroege appel. Verder is alles nogal zo hetzelfde. Ook bij Hoogakker. Die is verleden week nog hier geweest. Cornelia die gaat naar Elst wonen. Haar man is eerste keurmeester op de veiling geworden. Maar ze kunnen zo moeilijk een woning huren. En de oude IJzak van Dam is ook overleden. Hij was 82 jaar en negen maanden. Hij was niet bang voor de dood. Hij had tegen ome Jan gezegd, dat hij naar huis ging. Gelukkig volk, hè Klaasje. Ze laten een moeitenvolle wereld achter. Nu eindig ik, in "De Hoop" dat we elkander spoedig ontmoeten. Ontvang dan samen onze hartelijke groeten van uw ooms en tante, familie G. Hendriks.

We lezen dat IJzak van Dam overlijdt te Opheusden op 9 september 1942. Hij is de zoon van Jan van Dam en IJda van Brink en weduwnaar van Dirkje van de Kolk.

In het briefje van Klaasjes moeder zien we dat ze inderdaad naar de Betuwe is geweest en flink heeft geholpen bij het wegwerken van de appeloogst.

Lunteren, 16 september 1942.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Even wilde ik u een paar regeltjes schrijven, maar ik dacht je zult wel nieuwsgierig zijn naar mijn reis naar de Betuwe en daarom schrijf ik u een paar regeltjes. Het is alles heel goed verlopen. Ik heb honderd pond appels geschild. Het trof nog al aardig goed. Ik was om goed half twee in Dodewaard en toen ik er een poosje was kwam Dina, de vrouw van Dirk Eerbeek, er op visite onverwacht, maar ze heeft toen ook nog een paar uur helpen schillen. En 's avonds na zes uur kwamen Netta en juffrouw Does nog een poosje tot ongeveer negen uur en die hebben ook trouw geholpen. We waren tenminste 's avonds eer we naar bed gingen zowat klaar. Ik heb 's morgens nog een poosje gewerkt en toen was het klaar. De bakker kon er niet meer hebben, anders had ik nog wel meer gedaan, maar het is een mooi beetje. Als ze nu maar mooi gedroogd worden. Ik heb nog naar je gevraagd of je ook kon komen en tante Aaltje vond het heel goed. Ze zal u zelf wel schrijven, want het moet natuurlijk wachten tot de bakker ze hebben kan. En dan zijn de bloemee misschien wel op, maar daar zijn nog andere genoeg. Verder was er alles nog best in orde. Ze zijn er heel erg druk. De reis over Amersfoort dat ging best, maar de tweede keer moest ik in Amersfoort twee uur wachten. Dat was wel wat lang, maar het weer was best en het hinderde nog niet zoveel. Nu weet je er iets van en dan zullen we bij leven en welzijn wel verder praten als je eens komt. Ontvang met de kinderen ons beider hartelijke groeten. Je moeder.

De oude keukenmeid van "Mariënhof", Jaantje van der Weele uit Den Haag, geeft aan dat de gevolgen van de oorlog in de grote stad goed merkbaar worden. Heel opvallend is het dat zij schrijft over de Jodenvervolging. In het najaar van 1942 blijkbaar een niet te ontkennen feit. Jaantje heeft weer een nieuwe betrekking bij een welgestelde dame in Den Haag. Ze schrijft ook over mevrouw Klaare, die blijkbaar van "Mariënhof" moest vertrekken. Er spreekt iets van onvrijwilligheid uit en ook is het de vraag of ze al haar bezittingen heeft kunnen meenemen. Het kan niet anders of dit heeft te maken met de Duitse bezetter.

Den Haag, 20 september 1942.

Beste Klaasje, Meeuwis en kinderen.

Wat vond ik het fijn, dat ik zo'n grote brief van je kreeg. Ja, wat is dat al lang geleden, dat we elkaar geschreven hebben, maar ik kan me best indenken dat je er slecht toe komt om te gaan zitten schrijven. Voor mij is dat heel iets anders. Ik ben blij dat jullie het allen goed maken, vooral in deze tijd. Wat leven we toch in een angstige tijd. Wie had dat kunnen denken, dat we zo'n oorlog mee moeten maken en nu hebben we nog niets meegemaakt, maar moet je mensen hebben die alles kwijt zijn en zoals die arme Joden. Wat hebben die veel te lijden en wanneer zal er een einde aan zijn? Want we moeten nog heel wat meemaken. Ik heb het gelukkig weer goed getroffen. Ik ben bij een dame alleen, niet veel werk, ik doe alles zoals het me uitkomt. Er is ook een knecht voor zilver en koper te poetsen en voor de bel, maar die komt maar van negen tot drie uur. Met het eten gaat het best. De juffrouw zorgt overal goed voor. Het is natuurlijk niet zo als in normale tijd, maar te klagen heb ik niet. Wel ben ik ontzettend mager geworden. Ik denk dat het komt omdat je nu zoveel vet niet krijgt. Ik ben de laatste tijd ook erg met de zenuwen aangehaald, maar ja, dat is ook geen wonder. Een mens maakt heel wat mee. Ik had een goeie dienst en toen werd ik ineens opgezegd omdat mevrouw naar een flat ging en toen kon ze maar één meisje meenemen en die andere was er langer dan ik. Dus ik kon gaan. Ik was er bijna drie jaar geweest. Ik had het daar best naar mijn zin. Een hele aardige familie. Het was een mevrouw met dochter, een vooraanstaande familie. Bentinck heette ze. Mevrouw was heel goed voor ons. Laatst ben ik ze nog op wezen zoeken en ze was heel blij dat ze me weer eens zag. Maar ja, toen heb ik dit gekregen door een meisje wat ik kende en het is van het begin af al goed gegaan. Dat meisje wat hier weg is gegaan is er negentien jaar geweest, maar voor een paar jaar terug is mijnheer overleden. Mevrouw is allang dood en toen ging het goed met de juffrouw en dat

meisje. Tenminste, wat je goed noemt. Maar toen mijnheer er niet meer was, ging het met die twee helemaal niet. Dus toen is ze maar weggegaan. Nu, ik heb niets geen last van de juffrouw. Ze is veel uit en bemoeit zich nergens mee. Ik ga woensdags 's middags en zondags 's middags uit. We eten dan om één uur warm eten. Mijn brood neem ik mee, want dat moet je tegenwoordig wel. Maar nu vandaag is het zondag en ben ik de hele dag thuis. Want één keer in de vier heeft de juffrouw bridgeclub. Dan komen drie dames kaarten en dan moet ik wachten tot de thee afgelopen is en dan mag ik wel weg gaan. Dan is het ongeveer vijf uur, maar nu is het de moeite niet, want het is zo vroeg donker. En daar heb ik niet van terug, dus dan blijf ik maar helemaal thuis, want mijn familie woont te ver weg. Maar de dag schiet alweer op. Het is alweer vijf uur en ik heb een rustige middag voor jouw brief. Maar het is anders wel saai hoor, zo helemaal alleen. Ik kan er zo slecht tegen, maar ja, er is nu eenmaal niets aan te doen.
Van deze zomer had ik al geen vakantie ook. Alles liep me tegen, maar ik zal maar hopen op het volgend jaar en dan is het misschien wel een andere tijd ook, want je durft haast niet naar de mensen toe te gaan en ik heb zoveel aanloop. Ze hebben allemaal graag dat je komt. Ik kom meestal tijd te kort. Zeg Klaasje, wat zielig van mevrouw Klaare, dat ze nu zo moet leven. Een heel verschil buiten dat "Mariënhof". Wat konden ze daar tekeer gaan over alles. Ze zal er wel eens aan denken nu ze zo zit, maar ik mocht haar graag, hoewel ze wel eens heel lelijk kon doen. Ik had die Wim ook wel eens willen zien. Wat een jongen zal dat zijn. Ik moet dikwijls aan alles terug denken. Toen jij een brief aan mij zat te schrijven was die dag Hansje jarig. De zeventiende , weet je nog die dag op "Mariënhof" dat die gevierd is met vuurwerk en 's avonds die drukte? Ja, toen was het daar gezellig, maar later is het er allemaal af gegaan. Waar zou Tutti met Kruik zijn, of heb je daar niets van gehoord? Heeft mevrouw al haar meubelen ook af moeten staan? Wat zonde van al die mooie spullen. Weet je nog dat ze daar zo precies op waren? Ik zou ze best nog eens willen spreken, want ze had ook goeie buien. Maar afijn, alles verandert. Wat leuk dat je bij Jans geweest bent. Ik zal haar ook eens schrijven. Ik doe hier een briefkaart in en zou jij dan een ogenblikje over hebben om het adres van haar op te schrijven, want ik weet niet meer haar mansnaam. Ik was toch helemaal Meeuwis zijn naam ook kwijt en net zo lang geprakkiseerd en toen schoot het mij ineens te binnen. Dat komt, je komt zo veel met steeds nieuwe kennissen in aanraking en dan vergeet je wel eens wat. Hoewel ik heel veel aan jullie denk, maar ja, ik wil altijd niet haantje de voorste zijn met schrijven, want dan denk ik, misschien hebben ze helemaal geen zin om terug te schrijven. Met Ten Ham is het tegenwoordig ook zo druk niet meer met schrijven, maar ik wacht het maar af. Ik hoorde van anderen uit Voorthuizen dat Jans ook in bed heeft gelegen. Ze had last van flauwtes, maar mij hebben ze daar nog niets van laten weten. Ze is al weer beter.
Maar dat gaat altijd zo uit het oog uit het hart. Maar ik geloof dat Floris zijn eigen deze toestand aantrekt, want hij kan niet veel hebben. Nu ben ik deze zomer ook niet bij hen geweest, maar daar kon ik ook niets aan doen. Ik denk maar dat alles na de oorlog wel ten goede komt. Wat een groot huishouden krijgt die Gijsje al. Afijn, als alles maar gezond is. Doe ze allen maar de groeten van mij. Ja, dat je moeder oud wordt dat kan ik me indenken, maar je hebt ze nog. Ik ben in een tijd van acht dagen mijn oudste zuster en oudste broer verloren. Mijn zuster was 78 en mijn broer 74. Maar je wilt ze toch nog niet missen. Ons ploegje wordt klein, hoor. We zijn lang met zijn tienen geweest en nu nog vijf. Ik moet ook nog zo veel aan vrouw Ten Ham denken. Dat vond ik toch altijd zo'n lief mens. Die wordt in dat huishouden ook erg gemist. Ik schrijf nog wel eens aan Jo, maar altijd heeft ze het er over. Wat zijn jouw jongens al groot. Die kleine lag nog in de wagen. Weet je het nog, toen ik met je moeder bij je geweest ben? Dus dat is alweer ruim drie jaar geleden. Graag zou ik eens van zaterdag tot maandag bij je komen, maar ik denk dat het niet zal gaan. Ik zal maar moed houden op het volgend jaar en dan geen oorlog meer en dan gaat mijn juffrouw weer naar het buitenland. Want dat deed ze voor de oorlog ook. Maar ik zal nog wel eens schrijven. Wat heerlijk dat jullie een eigen huisje hebben. Nu, ik gun het jullie van harte dat alles goed blijft gaan. Wel jammer dat het werk nu zo heel anders is voor Meeuwis, maar dat is voor een heleboel mensen het geval. Wat gaan er een hoop mensen naar Duitsland. Je kunt het heel goed merken dat er een hoop volk weg is. En nu, Klaasje en Meeuwis, ik heb zowat van alles gepend. Ik hoop van ganser harte jullie eens onder ogen te zien. Op het ogenblik springt er een mijn. De ramen rinkelen. En nu het allerbeste toegewenst en houd jullie je maar goed. Nogmaals bedankt voor je brief en heel veel groeten aan je man en de kinderen en voor jezelf van Jaantje.
Ook je ouders de groeten.

J. v.d. Weele
Delistraat 37
Den Haag

In een briefkaartje van moeder worden Klaasje en Meeuwis op de hoogte gesteld van het verdriet bij Klaasjes stiefbroer en schoonzus Jan en Baatje van den Brink. Er is op 8 oktober een tweede kindje geboren, dochtertje Jacoba Maria van den Brink, maar het heeft een open ruggetje. Het kindje zal niet oud worden.

Lunteren, vrijdag 9 oktober 1942.

Geliefde kinderen.
Heden middag ontvingen wij een briefkaart van Jan en Baatje uit Veenendaal met het bericht dat er een meisje geboren was. Met Baatje ging het heel goed, maar het kindje heeft een open rugje. Hij vraagt of wij het de familie willen laten weten. Zodoende schrijf ik u dit. Ik heb het naar Eefje ook eventjes geschreven. Het is erg jammer dat het zo is. Hij was zo druk dat hij geen tijd had om het u allen te laten weten. Ontvang samen onze hartelijke groeten.
Je moeder. Bij leven en welzijn ga ik er volgende week eventjes naartoe. Nu daag.

Gezin Hoogakker rond 1942. Bovenste rij v.l.n.r.: Stoffel Smaling, Wouter Hoogakker, Fransje Smaling-Hoogakker met dochter Wouda, Steven Crum, Jet Crum-Hoogakker, Cornelia Vink-Hoogakker, Jan Vink, Jan Hoogakker, Marietje Hoogakker-van den Berg. Middelste rij v.l.n.r.: Florus Hoogakker met Janny van Maanen, moeder Hoogakker-Roelofsen, vader Hoogakker, Chrisje Hoogakker-van Doorn, Gerrit van Maanen, Marietje van Maanen-Hoogakker. Onderste rij v.l.n.r.: Arie Smaling, Wim Vink, Anny Hoogakker (met strik, dochter van Florus), Henk Hoogakker (met bril, zoon van Florus), Arend Crum, Henk Vink en Piet Hoogakker (zoon van Florus).

Op oudejaarsdag 1942 komt er nog een briefje van Klaasjes moeder uit Lunteren. Meeuwis heeft blijkbaar last van zijn been, waardoor hij aan huis gebonden is. Uit een latere brief van tante Aaltje weten we dat hij door een stuk hout gewond is geraakt. Het zal bij het zagen gebeurd kunnen zijn.

Lunteren, 31 december 1942.

Lieve kinderen.

Met dezen wensen wij u allen veel heil en zegen in het nieuwe jaar, dat al wel zijn intrede gedaan zal hebben als je deze brief ontvangt. Wij maken het beiden nog heel goed en hopen van u allen hetzelfde. Wij zijn erg nieuwsgierig hoe of het met Meeuwis zijn been gaat. Je laat zeker wel eens iets van je horen. Om nu met de fiets te komen zal zeker nog niet meevallen. Het is zo glad. Nellie uit Ede is op het ogenblik hier gelogeerd. Was Teunis er nu ook maar, dan hadden ze samen een sneeuwpop kunnen maken. Ze gaat zaterdag weer naar huis en maandag moet ze weer naar school. Dan is de pret alweer voorbij. Wij zijn van plan bij leven en welzijn a.s. dinsdag te slachten. Nu zou je volgens afspraak nog een poosje komen helpen, maar als het weer en de weg niet beter is, kun je maar beter thuis blijven. Dan redden wij het bij leven en welzijn toch wel. Maar als het weer en je tijd het toelaten, heb ik het liefst dat je donderdag komt. Maar mocht het niet kunnen is het even goed, hoor. Je laat zeker wel iets van je horen. Vanmiddag is Gijsje er nog even geweest. Gerrit heeft weer een paar dagen vakantie. Anders kan ze ook helemaal niet weg. Beb is maandagmorgen nog weer naar de dokter geweest met de keel. Die doet haar nog steeds zo zeer. Nu heeft ze weer tabletjes. Daar moet ze er driemaal daags een van nemen, maar hij had gezegd ze hoefde zich er niet ongerust over te maken. Het kwam best weer in orde, maar niet veel in de kou komen. Je bent met tweede kerstdag niet op Jachtlust geweest. Je kon zeker slecht weg. Jan is er nog naar toe geweest. Die was om vier uur weer thuis. Alles was er goed in orde. Wij hebben ook een stille kerstmis gehad. Nu schei ik er maar uit met schrijven en hoop van jullie ook nog eens iets te horen. Ontvang onze hartelijke groeten, ook aan de kinderen, waarmee wij verblijven.
Je ouders, J. en P. v.d. Brink.

Onderstaand briefkaartje is gericht aan Meeuwis, per adres zijn schoonouders op "Het Middelstuk" in Lunteren. Er staat ook bij "geëvacueerde". Zouden Meeuwis en Klaasje door oorlogsgeweld even Harskamp hebben moeten ontvluchten? Nu is ook tante Aaltje aan haar been gewond. Nota bene een beenbreuk in deze al zo moeilijke oorlogstijd. Ook komt ze al op leeftijd, want ze is nu bijna vijfenzestig jaar oud.

Hien, 2 januari 1943.

Geachte broeder.

Hierbij laat ik even weten als dat met Kerstmis Aaltje uitgegleden is en een been heeft gebroken en nu is zij in Tiel in het ziekenhuis. Daar wordt het gezet. Het is nog niet gedaan om reden zij een wondje aan het been heeft en dat moet eerst heel zijn. Verder is zij goed gezond. Wanneer ze nu thuis komt weet ik ook niet. Het adres is ziekenhuis Bethesda, kamer 20, Tiel. Verder hartelijke groet.
G. Hendriks
Hien

Het jaar 1943 begint met een flinke brief van Jaantje van der Weele uit Den Haag. De situatie in de stad wordt moeilijker. In de brief is sprake van Tutti. Dat is de vrouw van Leendert Kruik, de rentmeester op "Mariënhof". De familie Kruik heeft, net als mevrouw Klaare, ook landgoed "Mariënhof" moeten verlaten. We lezen erin dat Klaasje helaas een miskraam gehad moet hebben, eind 1942 of begin 1943.

Den Haag, 19 januari 1943.

Beste Klaasje, Meeuwis en kinderen.

Heel verrast was ik met je brief, maar erg jammer vond ik het voor je dat je het er deze keer zo slecht afgebracht hebt. Maar ik hoop dat je weer helemaal in orde bent. Wel was het voor jullie leuk geweest als er een meisje bijgekomen was, maar ja, dan maar weer afwachten. Maar voor jezelf had je beter een kind kunnen hebben, dan zoiets, want dat vergt ook heel wat van je. En ik hoop, dat het met Meeuwis nu ook weer goed gaat. Dat zal ook een schrik geweest zijn. Een mens kan gauw wat hebben. En gaat het met de kinderen ook goed? Die worden zeker wel groot. Ik maak het ook best, alleen erg druk tegenwoordig. Ik had eerst zo'n makkelijk leventje, maar dat moet bij mij nooit lang duren. Maar afijn, misschien komt er wel gauw vrede. We hebben geëvacueerde mensen in huis, maar daar heb ik niets voor te doen. Het zijn heel beste mensen en ze zijn heel goed voor mij. Ze bewonen twee grote kamers beneden met gebruik van keuken. Het zijn gewone mensen. Die mevrouw is een reuze goed mens en mijnheer ook. Maar nu heb ik ook nog een kantoor aan huis gekregen en daar moet ik nogal voor lopen en heus, Klaasje, ik ben in het laatste half jaar reuze afgevallen. Ik heb geen lood vlees meer aan mijn lijf. Het is allemaal botten, je mist natuurlijk je vettigheid en dan de vele lekkernijen die je kreeg. Ik hoop maar dat het gauw verandert, want vele mensen gaan er mee verloren. Het is me anders een toestand. Zowat half Den Haag ligt al te gronde. Hele mooie huizen gaan helemaal weg. Zelfs het Rode Kruis ziekenhuis, dat hele mooie grote gebouw, zijn ze al aan het afbreken. Het is treurig om aan te zien. Alle mensen zijn uit hun doen, vooral als je alles achter moet laten. Ik heb dan ook echt met die mensen te doen, want je moet het zelf maar wezen. Daarom heeft mijn juffrouw die mensen ook in huis genomen, want anders hadden wij er uit gemoeten. Zeg Klaasje, mijn zuster was de vijftiende ook jarig en ook 71 jaar, net als je moeder. Grappig, hè? Ben je nog geweest? Nee zeker, hè? Als je bij je moeder komt, doe ze dan mijn groeten, hoor. Bedankt voor het adres van Jans. Ik heb haar ook geschreven. Wat deftig woont die Tutti, hè? Wat is er in alles een verandering gekomen. Ook mijn beste wensen nog voor 1943. Ik zou het haast nog vergeten. Ik was nog van plan je te schrijven, maar ik had zoveel post gekregen, dat ik niet wist aan wie ik het eerst beginnen moest. Ik ben er nu doorheen, maar aanstaande dinsdag ben ik weer jarig en dan begint het weer. Kom je naar me toe, Klaasje? Hè, dat moest eens waar zijn. Dolgraag zou ik eens bij jullie komen, maar wie weet gebeurt het nog eens. Het is op het ogenblik geen pretje om te reizen, want alles is overvol en moeilijk te bereiken. Wat vind ik dat leuk, dat jullie je huis Morgenzon genoemd hebben. Ik zou het fijn vinden het eens te zien. Het zal wel af zijn bij jullie. Met mijn eczeem gaat het nu wel weer. Och, dat is op en af. Zo heb je het en dan ben je het weer kwijt. Nu ga ik maar weer eindigen. Ontvang dan beide met de kinderen heel veel groeten en dan tot ziens, hoop ik. Dag Klaasje, dag Meeuwis, het allerbeste toegewenst en beterschap voor beide. Van Jaantje.

Op 21 januari komt er een brief uit de Betuwe van tante Aaltje. Ze heeft ongelukkig haar been gebroken en heeft een paar weken in het ziekenhuis gelegen. Ze schrijft ook over een voorval waarbij Meeuwis gewond geraakt moet zijn door een stuk hout. Dat is blijkbaar hetzelfde voorval waaraan Jaantje van der Weele refereert in haar brief van 19 januari. Het zou, volgens zoon Teunis, wel eens een ongeluk met de cirkelzaag geweest kunnen zijn. Meeuwis was vaak bezig met het zagen van brandhout en was daar nooit zo handig mee. Hij heeft zelfs ooit het topje van de duim afgezaagd.

Hien, 21 januari 1943.

Beste Klaasje en Melis.

Wij hebben vanmorgen uw brief in redelijke welstand ontvangen en wij vonden het erg aardig dat je mij zo'n grote brief schreef. Maar ik was niet meer in het ziekenhuis. Ik ben verleden week dinsdag al thuis gekomen. Ik was er achttien dagen geweest. Wat was het toch een groot ongeluk. Ik wou Gert over de geut uitlaten met zijn fiets. Die wou naar Opheusden naar de kerk gaan en achter het huis was het zo modderig. Nu had ik heel geen erg in gladheid en toen ik de zijdeur open had

en een been buiten, gleed ik uit en toen moest ik vallen en zodoende viel ik op mijn been. Het was op twee plaatsen gebroken en mijn voet hing heel opzij. En Gert stond achter mij. Ik zei "Nu heb ik mijn been gebroken" en toen hebben ze mij met hun beiden de keuken ingedragen. En toen werd het nog half twee eer ik wegging. Ze hebben mij in de auto moeten dragen en Netta en Gert zijn mee naar Tiel geweest. En toen wij daar aankwamen, hebben de zusters mij er weer uit gedragen en toen op een karretje en toen waren er zo drie dokters bij. Die zeiden dat het op twee plaatsen gebroken was. En ook had ik een wondje met vallen op de dorpel gekregen. En dat moest eerst helen. Eerder kon het gipsverband er niet om. En toen kreeg ik 7 januari het verband en de 9e kon ik weer lopen en de 12e januari weer naar huis. Je kunt denken wat ik uitgestaan heb, maar ik heb mij maar flink gehouden en nu is het dan zover weer voorbij. Als alles goed gaat zal de dokter 19 februari het gips er weer afnemen. Het is net of ik een zware laars aan heb. Het zit een eindje onder de knie en mijn tenen eruit. Dus nu weet je hoe het gegaan is. Bij jullie is het ook gedurig tobben, nietwaar Klaasje? Het is nog gelukkig met Melis uitgevallen. Als hij zo'n stuk hout tegen zijn hoofd aan had gekregen was hij misschien dood geweest. Met Bertha is ook erg, zouden het misschien ook nog zenuwen zijn? Die kunnen ook zo veel te doen maken. Wij krijgen zoveel mensen alle dagen weer aan. Vanmiddag tante Jaantje uit Andelst en Driek van de Tol en Bertha van Leeuwen. Nu zal ik maar eindigen. Jammer, dat je niet kunt komen. Nu, ontvangt verder veel hartelijke groeten van ons drietjes. Je liefhebbende tante Aaltje.

In Den Haag krijgt vriendin Jaantje van der Weele het door de oorlog steeds moeilijker. In Den Haag moeten 3000 woningen worden afgebroken om plaats te maken voor verdedigingswerken tegen eventuele geallieerde aanvallen. Daarom worden er in de periode van januari tot september 1943 maar liefst 60.000 personen uit Den Haag geëvacueerd. Voorlopig kan Jaantje nog blijven, maar voor hoelang?

Den Haag, 8 februari 1943.

Beste Klaasje, Meeuwis en kinderen.

Hartelijk dank voor je mooie kaart op mijn verjaardag. Ik vond het zo leuk dat het jullie molen was. Je kunt nog een tipje van jullie huis zien. Ik heb een reuze gezellige dag gehad. Veel bezoek en ook kreeg ik een brief van Jans. Ik had er van tevoren ook een van haar gehad. Ze vroeg of ik eens kwam. Nu, ik zou best willen, want dan zouden we eens echt weer alles ophalen. Zeg Klaasje, gaat het nu weer goed met je en met Meeuwis ook en met de kinderen? Als je weer eens een ogenblikje hebt, laat je maar weer eens gauw wat van je horen. Ik ben een paar dagen niet erg lekker geweest. Ik denk van griep, maar nu gaat het wel weer. Nu, Klaasje en Meeuwis, ik wens jullie het beste en ik zal wel weer eens een brief schrijven. Nu heb ik zoveel terug te pennen vanwege mijn verjaardag. Ik kreeg achttien stuks, dan weet je het wel. Nu dag hoor. Vele groeten ook voor de kinderen van Jaantje.

Hieronder lezen we een dubbele brief. De eerste is van Eefje Vaarkamp-van Harten, Klaasjes zus. Daarna een briefje van haar zoon Gert-Jan, die nu negen jaar oud is en een leuk kameraadje voor Teunis. Gert-Jan heeft bijna zijn rapport. In deze tijd is de overgang naar de volgende klas nog per 1 april.

Barneveld, 9 maart 1943.

Beste Klaasje en Meeuwis,

Gerrit Jan wil u een brief sturen en dan zal ik er maar een paar woordjes bij doen. Ik ben nu weer aardig goed in orde, maar heb van de week nogal eens op de divan gerust. Toen ik woensdagavond thuis kwam, ben ik op de divan gaan liggen en voelde ik me zo slap als een doek. Als ik opstond rolde ik bijna neer. Ik heb toen maar een paar dagen rust genomen en ben nu wel weer ongeveer beter. Nog wel slap, hoor. Zoiets beneemt erg je krachten. Van deze week blijf ik nog thuis en ga ik nog niet fietsen. Ik geloof dat dat beter is. Aart is gisterenmorgen naar omstreken van Apeldoorn gegaan voor paardenvordering en komt misschien de hele week niet thuis. Dus heb ik het rijk alleen. Verder nieuws is hier niet en hoe het in Lunteren is weet ik niets van. Ontvang verder mijn hartelijke groeten en kusjes voor Piet van tante Eefje.

Barneveld 8 maart 1943.

Lieve oom en tante.

Hoe gaat het met u? Bij ons thuis is alles goed. Ik krijg gauw het rapport. Daarop kan ik zien of ik over ga. Als ik verhoogd word, ga ik al naar de derde klas. Dat vind ik fijn. 't Is gauw ouderavond. Dan komen mijn vader en moeder kijken of ik goed mijn best heb gedaan. Ik heb vaak een tien voor mijn versje. Tante, mag ik in de paasvakantie alstublieft komen logeren? Ik zal bonnen meebrengen. Ik zal ook geld voor de kerk meenemen. Als ik mag komen, stuurt u dan een brief? Nu houd ik op, want ik weet niet meer. De groeten van allen en een kus van uw neefje Gert-Jan.

De Duitse bezetter maakt het de Nederlandse bevolking steeds moeilijker. Rauter, hoofd van de Nederlandse SS'ers, maakt op 13 mei bekend dat alle radio's moeten worden ingeleverd, op straffe van maximaal vijf jaar gevangenis. Dat betekent het concentratiekamp voor ieder die betrapt wordt op radiobezit. Tussen 31 mei en 16 juni

worden in de gemeente Ede honderden radio's ingeleverd. Veel radio's worden echter verstopt, om toch vooral het geallieerde nieuws van Radio Oranje uit Londen te kunnen opvangen.

Op 27 mei 1943 overlijdt Jacoba Maria van den Brink, het dochtertje van Klaasjes stiefbroer Jan van den Brink en diens echtgenote Baatje van Gerder. Het kindje is slechts zeven maanden oud. Na het verlies van twee zoontjes bij Klaasjes stiefbroer Aart van den Brink is dit opnieuw een grote slag voor opa Jan van den Brink en Klaasjes moeder Petronella Hendriks.
Nichtje Netta Eerbeek woont nog steeds thuis bij haar ouders in Opheusden aan de Dalwagenseweg en is nog niet getrouwd. Ze is van plan om met de fiets haar oom Herman en tante Neeltje Burgstede-Eerbeek in Hilversum op te zoeken. Toch een spannende onderneming in oorlogstijd.

Opheusden, 21 juli 1943.

Beste Klaasje!

Van ons allen hartelijk gefeliciteerd met je verjaring. We wensen je een gezellige dag toe en nog velen na dezen met de uwen. Hoe gaat het met jullie? Met ons gelukkig goed. Misschien ga ik dinsdag voor een paar dagen naar Hilversum op de fiets. Ik heb ook nog plan om eens een dagje of een nacht over bij jullie te komen. Dan kunnen we nog eens praten overal over, dat gaat veel beter dan schrijven, vind je niet? Nu Klaasje, van ons allen de hartelijke groeten en tot ziens. Je Netta van Eerbeek.

Klaasjes naaister Jannie van Grootheest schrijft een briefje en biedt daarin haar ontslag aan. Ook schrijft ze van een gruwelijke gebeurtenis in haar naaste kring. De broer van haar aanstaande man Dirk Methorst is door de Duitsers vermoord. Jannie van Grootheest is de dochter van Elbartus van Grootheest en Celia van Maanen. Ze schrijft over Dirk Methorst, de zoon van Kees Methorst en Dirkje van Mourik. Dirk is geboren in 1915. Jannie trouwt met Dirk op 17 november 1943. Na hun huwelijk gaan ze wonen aan de Brinklanderweg 12 in Ederveen. De broer van Dirk heet Jan Methorst. Hij werkt bij meelhandel E.J. Bos in Ederveen. In de middag van 27 juli 1943 krijgt het bedrijf bezoek van de Gestapo. Die doet een onderzoek naar eventuele fraude door het bedrijf Bos. Bij de huiszoeking raakt knecht Jan Methorst zo in paniek, dat hij via een raam op de vlucht slaat. Onmiddellijk wordt hij door de Duitsers doodgeschoten "op de vlucht". Er worden verder weinig woorden aan vuil gemaakt en de Edese politie moet het lijk weghalen en de zaak afhandelen. Als Jan niet was gevlucht, was er waarschijnlijk niets gebeurd.

Ederveen, 3 augustus 1943.

Beste mensjes.

Zie zo, nu zal ik maar weer eens gaan schrijven. Nu is het al zo lang geleden, dat wij samen gekletst hebben. Er is in die tijd al heel wat gebeurd, hè? Bij Alie hebben jullie de kleine wereldburger gezien, hè? Het is een flink kind, hè? Nou, toen ik bij Alie vandaan was moest ik bijna direct naar m'n nichtje toe. Daar is het kind een maand te vroeg geboren. Hij woog maar ruim 3 ½ pond. Dat was een reuze klein mensje en zo vreselijk suf. We konden het helemaal niet voeren. Het deed niets dan slapen. Toen heeft de zuster uit Barneveld het een week meegenomen. En nu gaat het best. Ik ben er nu weer veertien dagen vandaan. De eerste week heb ik gewassen en verleden week heb ik bijna niks gedaan.
Je hebt zeker wel gehoord dat de Duitsers die broer van Dirk doodgeschoten hebben. Nou, je kunt begrijpen dat we allemaal erg overstuur waren. En nu ben ik steeds aan het rouwgoed maken voor drie zusters van Dirk. Het was vreselijk zo'n toestand als het was. Vrijdag is hij begraven. Er was zeker wel meer dan vijfhonderd man op het kerkhof. Het halve Ederveen was leeggelopen. Het is wel aardig dat de mensen zo belangstellend waren. Maar voor de ouders blijft de leegte toch maar. Zo Klaasje, nu zal ik eens over wat anders beginnen. Ik heb al gedurig laten merken dat ik eigenlijk liever niet meer kwam. Maar ik vond het altijd reusachtig vervelend om er over te beginnen. En daarom, Klaasje, schrijf ik het nu maar. Dat gaat altijd nog weer makkelijker als zeggen. Ik hoop dat jullie me het niet kwalijk nemen. Ik doe het niet omdat ik geen schik bij jullie had. Want dat ging reuze. Ik had het altijd goed naar m'n zin. Maar thuis ligt zo'n stapel goed, oud en nieuw, en ook nog van een ander en daar wou ik eerst eens doorheen. Want dat maakt me zo zenuwachtig en voor moe is het zo ook geen leven. Zo, Klaasje, nu is het er uit, hoor. Als je voor eerst heel geen ander kunt krijgen, wil ik over een maandje of zo nog wel een keertje komen, maar meer toch niet, hoor. Schrijf ook maar eens gauw terug. Want ik ben evenwel nog wel nieuwsgierig naar jullie en vooral naar kleine Piet. Nou verder de hartelijke groeten en veel goeds van Jannie van Grootheest, Fliertseweg 2, Ederveen.

Trouwfoto Dirk Methorst en Jannie van Grootheest 17 november 1943.

Hoe is het met Bertha? Knapt ze nog wat op of wil het nog niet erg? Heb je Gert nu bij jullie? Schrijf maar eens. Moe vraagt of jullie van de zomer nog eens komen.

In de zomer van 1943 ligt zus Bertha met benauwdheidklachten in het ziekenhuis. Beter gezegd, in de tent buiten het ziekenhuis. Kleine Gertje is opnieuw voor enkele maanden ondergebracht bij Meeuwis en Klaasje en hun kinderen. Voor de kleine Pietje een leuk speelkameraadje in huis.

Utrecht, 25 augustus 1943.

Lieve Klaasje en Meeuwis, Teunis, Aart en Gertje!

Hierbij deel ik u mede dat ik als alles goed blijft gaan aanstaande dinsdag naar huis mag en dat ik niet meer in de tent hoef te liggen, waar ik erg blij om ben. Dan kunnen wij weer naar ons eigen huis gaan. Het zal mij eerst nog wel niet mee vallen. Maar afijn, dan doe ik maar kalm aan en als mijn stem dan nog maar wat beter wordt. De dokter gezegd van wel, dus daar zal ik maar op vertrouwen. Ik vond het fijn dat Gertje zondag hier geweest is. Hij was zo lief en heeft het hele uur stil op de stoel bij me gezeten. Henk komt morgen, donderdagavond, weer hier. Dinsdagmiddag is er niemand geweest. Zondag komt Heintje van Druten en verloofde en Henk zeker weer. Ik heb een brief van Netta gehad. Jullie moesten ook haar groeten hebben. Nu zal Gertje wel het langste bij jullie geweest zijn, hè? Het zal eerst wel vreemd zijn voor ons allebei en voor de kinderen ook. Als ik thuis ben kom je maar eens kijken. Ik heb Eefje en de anderen ook een kaart gestuurd. Verder vele hartelijke groeten voor jullie allemaal van je Beb.
Dag. Tot ziens.

Henk en Bertha van Uffelen met Gertje.

V.l.n.r. Meeuwis Bouw, Pietje, Teunis en Klaasje Bouw-van Harten. Het pakje dat Pietje draagt is gemaakt door Klaasjes naaister Jannie van Grootheest.
Het zal een van haar laatste creaties geweest zijn, omdat ze eind augustus 1943 stopte met haar naaihulp.
Foto 16 oktober 1943.

Op 16 oktober 1943, midden in de oorlog, wordt toch weer de fotograaf bezocht voor enkele portretten. Het gewone leven gaat in Harskamp en omgeving nog heel redelijk door.

Op 9 november komt er via een briefkaartje uit Groningen het bericht van de geboorte van een zoon, Jan Gerrit, in het gezin van Jetske Hoekstra en haar man Henk. Jetske Nijp was Klaasjes collega op "Mariënhof", maar het contact is inmiddels erg beperkt.

In november 1943 is het blijkbaar ook voor Jaantje in Den Haag niet veilig meer. Veel huizen zijn gevorderd en afgebroken voor de beveiliging tegen een geallieerde aanval. Jaantje van der Weele werkt nog bij een mevrouw in Den Haag. Zowel mevrouw als Jaantje gaan als evacués naar Voorthuizen om in te trekken bij de bekende familie Ten Ham, werknemers en vrienden uit de "Mariënhof" periode.

Voorthuizen, 30 november 1943.

Beste Klaasje, Meeuwis en kinderen.

Vreemd zul je opkijken van mij een kaart te krijgen uit Voorthuizen. Ik ben met mijn juffrouw hier bij Ten Ham in huis. De juffrouw moest haar huis uit en toen heeft Floris dat aangeboden. Nu, we maken het hier best en zijn het al aardig gewend. Ik heb het nu wel makkelijk, minder werk en dat kan ik net hebben.
Zeg Klaasje, als mijn juffrouw eens naar Den Haag is, dan kom ik je eens opzoeken, want ik zit nu dicht bij je. Hoe gaat het met jullie?
Ik hoop van goed. En de kinderen maken die het ook goed? En verder wens ik u beiden met de kinderen een gelukkig Nieuwjaar toe en dat er maar gauw vrede mag zijn.
Nu Klaasje en Meeuwis, ik wens u beiden het allerbeste toe en heel veel groeten.
Van Jaantje, Hoofdstraat 31, Voorthuizen.

In november 1943 komt er hoog Duits bezoek op de Veluwe. Rijksmaarschalk Hermann Göring brengt een bezoek aan de vliegbasis in Deelen, niet ver van Harskamp. Vast en zeker is ook de Ortskommandant van legerplaats Harskamp daarbij aanwezig geweest.

Op 1 december 1943 vindt er een grote geallieerde aanval plaats op de legerplaats in Harskamp. Zeven Engelse vliegtuigen beschieten en bombarderen de Duitse troepen in het kamp, vlakbij de molen en het huis van Meeuwis en Klaasje. Er worden vier Duitse militairen gedood en er raken er zestien gewond. Deze gebeurtenis kan aan Meeuwis en Klaasje niet ongemerkt voorbijgegaan zijn. De situatie wordt grimmiger en ook de molen en het huis van Meeuwis en Klaasje kunnen getroffen worden.

Hoofdstuk 23

De oorlogswinter van 1944 en de slag om Arnhem

In de koude oorlogswinter van 1944 komt er een kaartje van Klaasjes moeder.

Lunteren, 13 januari 1944.

Beste Meeuwis en Klaasje.

Je zult wel vreemd op zien een kaart van mij te ontvangen, maar het is niets bijzonders hoor. Ik wilde je maar even vragen of jullie zaterdag bij ons komt en dat hopen wij tenminste bij leven en welzijn. Of je dan de vleesmolen mee zou willen brengen als je hem tenminste zelf niet meer nodig hebt en je het doen kunt. Dan had ik dat wel graag. We hopen dat het maar mooi weer is. Bertha moet vrijdag weer met haar keel naar de dokter. Wij maken het samen heel goed. En jij bent zeker heel druk. Ontvang met de kinderen tezamen onze hartelijke groeten. Je moeder.

Zwager Gerrit Roelofsen bericht van de geboorte van een dochter. Ze wordt vernoemd naar Klaasje en tot aan het einde van haar leven zal Klaasje daar verguld mee zijn!

Ede, 9 maart 1944.

Beste familie.

Hiermede berichten wij u dat heden nacht te half een geboren is een dochtertje, welke wij noemen Klazina Albertha. Moeder en kind maken het goed. Wij sturen Gerrit junior maar, want je zult wel begrijpen dat ik mijn handen nu vol heb. Gert gaat van jullie af weer naar opoe. Stuur hem vroeg genoeg weg, dat hij niet in donker hoeft te fietsen. Anders zit moe in angst over hem. Allemaal het beste toegewenst. Met hartelijke groeten je zwager Gerrit. Ook de groeten van Opoe en Gijsje. Moe komt hier net binnen van het treintje van half 2. Daag.

Klazina Albertha Roelofsen, geboren op 9 maart 1944.
Hier een meisje van een jaar of drie. Klazientje is
volledig vernoemd naar haar tante Klaasje Bouw-van Harten.
Klaasje, die zelf geen meisje heeft gekregen, heeft haar hele
leven een bijzondere band met dit nichtje gehouden.

Meeuwis Bouw is kennelijk bestuurslid van de nog jonge kerk in Harskamp. Het kerkgebouw staat er vanaf 1923, maar er is in Harskamp geen eigen predikant. Daarom is er vaak door de week een gastpredikant. Meeuwis maakt waarschijnlijk het preekrooster voor de predikanten die er te gast zijn.

Aan de heer M. Bouw
Bestuurslid Herv. Geref. Evangelisatie
Harskamp
Veluwe

Delft, 20 maart 1944.

Waarde!

Laat ik u nogmaals hartelijk dank mogen zeggen voor het mij zo aangename en gastvrije ontvangst, hetwelk ik bij u mocht ondervinden. Ik heb ook Beumer medegedeeld, dat ik bij leven en welzijn dinsdag 23 mei weder twee malen 's middags en 's avonds in Harskamp voor ga. Aanvankelijk had ik woensdag 24 mei als dag vastgesteld, maar dinsdag 23 mei schikt mij beter. Ik hoop, dat deze dag bij u geen bezwaar zal ontmoeten. Is dit wel het geval, wil mij daarover direct schrijven. Ik hoop alsdan 24 mei voor u vrij te krijgen. Zonder nader bericht reken ik dus op dinsdag 23 mei. Ik heb een voorspoedige reis gehad. Met vele hartelijke groeten aan u allen.

Ds. Zandt
Phoenixstraat 50
Delft

In het voorjaar van 1944 wordt kleine Pietje ziek. Gedacht wordt aan tuberculose en daarvoor wordt een bezoek gebracht aan het ziekenhuis in Arnhem. Aangezien in september 1944 de geallieerde luchtlandingen in en rond Arnhem plaats hebben en de stad wordt ontruimd, komt de doktersrekening hiervan pas op 29 augustus 1945 aan, ruim na de bevrijding.

De schaarste doet zich steeds meer gelden, ook in Harskamp. Over en weer gaan de distributiebonnen de familie door. Meeuwis heeft als molenaar blijkbaar wat makkelijker de beschikking over graanbonnen voor zaaigoed. Klaasjes stiefbroer Jan van den Brink, de bakker in Veenendaal, maakt er graag gebruik van.
Met zijn vrouw Baatje gaat het niet zo erg best. Ze is hoogzwanger van haar derde kindje, maar is na de dood van haar tweede kindje vast erg bezorgd of alles nu wel goed zal gaan.

Veenendaal, 13 april 1944.

Beste familie.

Eerst wil ik u schrijven dat ik vanmiddag bij de boerenbond geweest ben. Ze hebben daar nog zaairog zat, zeiden ze. Ze vroegen of ik ook rog moest zaaien, maar hij lachte meteen. Ze weten het ook wel beter, dus als u de bon spoedig over wil sturen, heel graag. Als u nog eens een bon hebt, dan houd ik me aanbevolen. Het geld zal ik in Lunteren wel betalen van de week. Dinsdag of woensdag ga ik er dan wel even heen.
Dan moet ik toch aardappels bij W. de Koning halen. We hadden toch afgesproken f 80,00 met aftrek van het geld dat ik van de bond moet betalen, hè? Hoe gaat het, allemaal nog gezond? We zullen maar hopen van wel. Hier wil het nog niet zo erg. De vrouw ligt het meest van de dag op de divan, maar we zullen maar hopen dat het gauw weer opknapt. Verder de hartelijke groeten,
Familie J. van den Brink

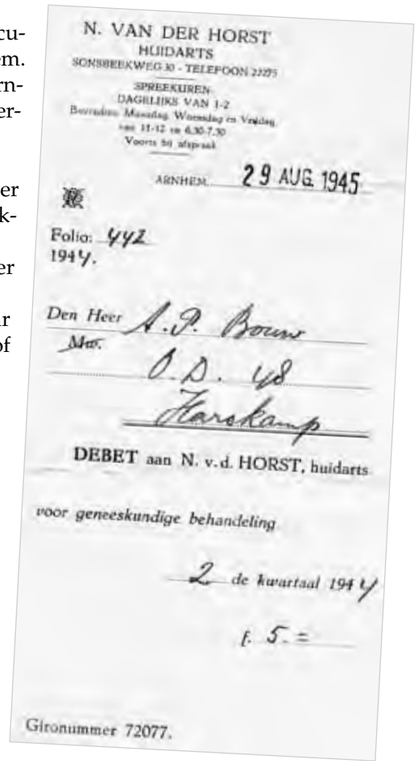
N. VAN DER HORST
HUIDARTS
SONSBEEKWEG 30 - TELEFOON 22275
SPREEKUREN:
DAGELIJKS VAN 1-2
Beurtelings Maandag, Woensdag en Vrijdag
van 11-12 en 6.30-7.30
Voorts bij afspraak

ARNHEM 29 AUG. 1945

Folio: 442
1944.

Den Heer A.P. Bouw
Mev.
O.D. 48
Harskamp

DEBET aan N. v.d. HORST, huidarts

voor geneeskundige behandeling

2 de kwartaal 1944

f. 5.=

Gironummer 72077.

Doktersrekening voor behandeling Pietje Bouw in tweede kwartaal 1944.

Midden in het oorlogsleed van 1944 wordt er ook feest gevierd. De oudste zus van Meeuwis, Maartje, is op 7 mei 1944 vijfentwintig jaar getrouwd met Willem Kraaij. Met hun zeven kinderen kan er buiten een heuse statiefoto gemaakt worden.

V.l.n.r.: achterste rij staand: Willem (1935), Woutje (1927), Maartje (1929) en Teunisje (1931). V.l.n.r.: zittend: Hendrika Martina (1923), vader Willem Kraaij (1890), op schoot Teunis (1940), moeder Maartje Kraaij-Bouw (1895) en Rutger (1921). Foto 7 mei 1944.

Zoals aangekondigd, komt dominee Zandt op 23 mei, op een doordeweekse dinsdag, nogmaals preken in de kerk in Harskamp. Opnieuw wordt hij door Meeuwis en Klaasje hartelijk ontvangen. Vast en zeker heeft hij genoten van een heerlijke warme maaltijd door Klaasje bereid. Vanuit de schaarste in Delft is het goed toeven in de Veluwse overdaad die nog heerst in huize Bouw.

Delft, 25 mei 1944.

Waarde vriend!

Het is meer dan een gewoonte, als ik uw vrouw en u nogmaals hartelijk dank zeg voor het mij zo aangename en gastvrije onthaal, hetwelk wij bij u is geworden. Ik ben in goede welstand en in de beste orde weder thuis gekomen, al heb ik dan van Utrecht naar Den Haag mij met een staanplaats moeten tevreden stellen. Gelukkig heb ik het overige deel van de reis kunnen zitten. Zijt van mijn vrouw en mij hartelijk gegroet en met ons Gode en zijne onmisbare genade bevolen.
Gaarne uw vriend Ds. Zandt
Phoenixstraat 50

De Duitsers hebben een schuur achter de molen gevorderd en gevuld met paarden. In de molen wordt voor de Duitsers graan gemalen en met regelmaat loopt er een Duitse soldaat huize “De Morgenzon” binnen voor een vraag of een opdracht. Deze contacten komen nogal eens van pas. Zo wordt op een kwade dag ook de fiets van Meeuwis gevorderd. Boosheid helpt niet. Meeuwis besluit naar de kampcommandant te gaan en op hoge toon te melden dat zijn fiets gevorderd is en dat hij die natuurlijk niet kan missen. Direct maakt de kampcommandant er werk van en zo kan Meeuwis uit de ingevorderde fietsen de zijne uitzoeken en meenemen.

Op zaterdag 2 september 1944 maken de Duitsers bekend dat de boeren in de gemeente Ede, dus ook in Harskamp en De Valk, alle paarden moeten afstaan. Wie niet aan de vordering voldoet wacht de doodstraf, zo staat op de aanplakbiljetten die overal hangen. Op maandag 4 september moeten de paarden worden ingeleverd bij de infanteriekazerne in Ede. De boeren zijn geschokt. Zonder paarden kunnen zij hun bedrijf niet uitoefenen, vooral niet nu er overal tekort aan brandstof is voor tractoren en auto’s. Daarom besluiten enkele dappere boeren uit de omgeving om hier wat tegen te doen. Ze gaan een tegenbericht uitbrengen, dat de vordering niet doorgaat. Er worden koeriers ingeschakeld om huis aan huis in de wijde omgeving de berichten te bezorgen. Binnen korte tijd bereikt het nieuws zelfs de meest afgelegen boerderijen. Die maandagmorgen staan de Duitsers al vroeg klaar bij de kazerne om de komst van de paarden af te wachten. Maar er komt geen paard! De Duitsers halen de paarden ook niet op, want de volgende dag is het 5 september en dan hebben zij wel wat anders aan hun hoofd. Het is Dolle Dinsdag. Geallieerde troepen trekken de Nederlands-Belgische grens over.

Op zondag 17 september begint voor de Nederlandse burgers totaal onverwacht de slag om Arnhem, bekend onder de naam Market Garden. Rond twaalf uur die zondagmiddag wordt Ede gebombardeerd door Engelse bommenwerpers. Grote geallieerde legers vallen de Duitse bezetter aan. Op maandag 18 september landen er ruim 2.000 parachutisten op de heide bij Ede. Veel Duitsers raken in paniek en nemen de benen. Ook de Ortskommandant van de legerplaats Harskamp gaat er vandoor. Gebouwen, magazijnen en stallen van de legerplaats worden praktisch onbewaakt achtergelaten. Als op dinsdag de 19e september de kust veilig lijkt, keert hij echter terug. Overal in het legerkamp blijkt ingebroken en een groot deel van het groot- en kleinvee is verdwenen. De Duitsers zijn woedend en dreigen met zeer ernstige strafmaatregelen. De Edese commissaris Hulsman bemiddelt. De Harskampse bevolking krijgt tot 22 september de tijd om de geroofde spullen en het vee straffeloos terug te brengen. Anders dreigen alsnog strafmaatregelen. De angst zit er blijkbaar goed in, want al op 21 september wordt gemeld dat er geen strafmaatregelen komen. Het meeste geroofde is teruggebracht.

Ook voor de familie en vrienden van Klaasje in en rond Arnhem en in de Betuwe breken spannende tijden aan. De Duitsers geven bevel tot evacuatie van Arnhem, Oosterbeek, Heelsum, Renkum, Wageningen en Wolfheze, in totaal 180.000 personen. De evacuatie wordt op zaterdag 23 september door de Duitsers afgekondigd. Alle 90.000 inwoners van Arnhem moeten uiterlijk maandag 25 september ’s avonds om 20.00 uur de stad verlaten hebebn. Als evacuatierichtingen worden Ede en Apeldoorn geadviseerd. Er vindt die zondag en maandag een grote uittocht uit de stad plaats. Auto’s zijn er weinig meer en brandstof daarvoor al helemaal niet. Daarom gaan de meesten lopend met volgepakte fietsen de stad uit. Overal in de dorpen die evacués opvangen worden evacuatieleiders aangewezen. In Harskamp is dat het hoofd der school, meester Eshuis. Klaasjes oom, weduwnaar Hendrik Hendriks uit Arnhem, vlucht naar zijn zus Petronella op “Het Middelstuk” in Lunteren, waar hij onderdak krijgt. Zijn zoons vluchten naar Apeldoorn.

Ook op zaterdag 23 september worden Dodewaard en Opheusden bevrijd. Daarna onstaat er echter een heftige strijd tussen de Duitse en geallieerde legers. Op 1 oktober moeten de bewoners van Kesteren en westelijk Opheusden hun biezen pakken van de Duitsers. Op 5 oktober vindt er heftige strijd plaats in Opheusden en Dodewaard. Driehonderd burgers uit Dodewaard worden door de Duitsers weggevoerd. De grens tussen geallieerd gebied en

bezet gebied loopt soms dwars door een Betuws dorp heen. Tante Neeltje Burgstede-Eerbeek, de zus van tante Aaltje, woont in Hilversum en de voedselsituatie wordt nijpender. Meeuwis en Klaasje hebben een dienstmeisje een pakketje levensmiddelen laten bezorgen in Hilversum. Het moet een gevaarlijke tocht geweest zijn. De familie Hoogakker in Dodewaard moet ook vluchten. Klaasjes vriendin Jet vlucht naar Tilburg, haar ouders komen via Beuningen in Eindhoven terecht en haar jongste zus Marietje in Geldrop. Het ouderlijk huis van de Hoogakkers aan de Kalkestraat wordt in het heetst van de strijd door de Canadezen in brand gestoken. Nichtje Netta Eerbeek en haar familie uit Opheusden moet zo hals over kop vluchten dat het weken duurt voordat de familie te horen krijgt waar ze verblijven. Het oorlogsgeweld is snoeihard ook in Klaasjes en Meeuwis' familie- en vriendenkring binnengekomen.

Ons land gaat een moeilijke winter tegemoet. Zuid-Limburg is bevrijd gebied, waardoor de steenkolenaanvoer naar bezet gebied stokt. De Nederlandse regering in ballingschap in Londen heeft op 17 september een spoorwegstaking bevolen, wat ook gebeurt. Hierdoor vindt er wekenlang geen transport van voedsel plaats. Als rijkscommissaris Seijss-Inquart eind september alle voedseltransporten voor weken verbiedt, wordt de nood in bezet gebied wel heel erg hoog.

Hilversum, dinsdag (september 1944).

Lieve Klaasje en Meeuwis.

Wat werden wij vandaag verrast met het pakje dat het dienstmeisje bracht. Wij waren er zo mee verblijd, dat zal zij wel verteld hebben. Wij zijn samen nog goed gezond, maar wat beleven we toch vreselijke tijden. Hier in Noord-Holland is de toestand zo erg met het eten. Daar komt haast niets meer aan. Wij krijgen ieder een broodje in de week, dus je begrijpt hoe weinig. 's Morgens hele dunne sneetjes en nu krijgen we eten van de centrale keuken. Dat kan ik hier dichtbij halen, maar dat is ook zo weinig, ieder een schep. Maar het is wel goed te eten, maar we hebben de hele dag honger. 's Middags moet ik er nog wat bij koken op zo'n oud noodkacheltje, dat we van een kennis geleend hebben. Want gas is er helemaal niet meer en verder heel geen melk, boter, vet of vlees. Het is te hopen dat er toch nog een uitkomst komen mag, want anders weet je niet wat het worden moet. En van onze familie in Opheusden en tante Aaltje en oom Gerrit en Jit hebben wij sinds 13 september niets meer gehoord. Dat is ook zo erg. Ik verlang zo om wat te horen en ik heb ook al geschreven en over het Rode Kruis geprobeerd, maar niets. Mochten jullie soms eens iets horen, Klaasje, schrijf het dan eens. Wij hoorden ook van het meisje, dat oom Hend uit Arnhem bij uw moeder is. Dat heeft hij nog goed getroffen. Wij hebben laatst hier dichtbij ons nog een bominslag gehad. 's Avonds om negen uur vlogen gedurig vliegtuigen over, toen er ineens weer een kwam en die liet een bom vallen hier achter ons bij mensen in een tuin. Hier overal de ruiten stuk, bij ons ook boven en beneden. Wij waren zo geschrokken, je wordt zo zenuwachtig overal van en dat ik niets van tante Aaltje hoor, daar zit je iedere dag maar over te denken. Nu Klaasje en Meeuwis, zal ik maar eindigen. Ik zal ook eens naar toe om moeder en vader en oom Hend schrijven. Vandaag had mijn man naar Lunteren willen gaan met een vriend, naar Cornelis Veldhuizen om wat eten te kopen, maar ze raden het zo af. Ze zeggen dat ze in Amersfoort nog boven de 65 jaar vastgehouden worden en nu durfden ze het niet aan. Nu verder nog onze hartelijke dank hoor en onze hartelijke groeten. De kinderen zullen al wel groot worden. Ik hoop dat we elkaar nog eens weer mogen zien. Nu tot ziens. Van oom Herman en tante Neeltje. Waar zouden ze toch helemaal zijn en tante Claar en Netta en de jongens en oom Jan. Ik wou dat ik het eens wist.

In de herfst van 1944 komt er een brief van ene Cor Hemmes uit Den Haag. Volgens deze brief heeft de familie Eerbeek, Netta en haar ouders, door het oorlogsgeweld in september en oktober 1944, Opheusden moeten ontvluchten. Waar ze zijn, is nu onbekend. De schrijver kent niet eens de naam van Meeuwis en Klaasje. Het enige aanknopingspunt is het beroep van molenaar en de naam Harskamp. Het blijkt voldoende te zijn om de brief te laten aankomen. In de chaos ten tijde van de slag om Arnhem zijn veel familieleden en vrienden elkaar kwijt.

Aan: den Heer ???
(beroep molenaar) te
Den Harskamp

Afz. C. Hemmes
Hienstraat 166
Den Haag

Den Haag, 28 oktober 1944.

Geachte familie,

Het adres op de enveloppe zal u wellicht vreemd overkomen, doch uw naam is mij ontglipt. U heeft mij van de zomer ontmoet bij de familie Eerbeek, Kloostereind 287 te Opheusden, alwaar mijn ouders geëvacueerd waren. Ik ben namelijk de dochter, Cor Hemmes. Gezamenlijk zijn wij toen met Netta per fiets kersen gaan eten in Dodewaard, misschien herinnert u zich

mij nu. Indien enigszins mogelijk zou ik graag enige inlichtingen van u ontvangen. Zo u misschien weet is Opheusden door de krijgsverrichtingen grotendeels verwoest. Deze mededeling heb ik weer gekregen door een kennis van mij, die een adres voor mij heeft weten te bemachtigen van de familie Abbas uit Opheusden, die eerst naar Maurik gevlucht waren en later door zijn getrokken naar Den Haag. Deze familie Abbas heb ik gesproken omdat ik graag de verblijfplaats zou willen weten waar de familie Eerbeek en m'n ouders naar toe zijn gevlucht. De heer Abbas dacht dat hij Netta had gezien in Maurik, de verdere familie zou dan naar Dodewaard of Zetten gegaan zijn. Opheusden was namelijk half Duits half Engels, de dijk was Duits en het Kloostereind Engels. Ik wilde u nu vragen, heeft u soms al iets van de familie Eerbeek en over mijn ouders gehoord? Misschien zou u mij daar eens over terug kunnen schrijven, daar ik erg ongerust ben. Zijn ze op geallieerd bezet gebied, dan komt er geen bericht door, doch indien Netta in Maurik zou zijn, dan wel, want dat is nog Duits. Mogelijk heeft ze u bericht gestuurd, misschien weet u ook naam en adres van de tante die in Hilversum woont, zodat ik die ook eens aan kan schrijven. Ik hoop dat u mij op een en ander zou willen antwoorden. De familie Abbas woonde op de Dijk, zodat zij zo goed als niets wisten wat met het Kloostereind gebeurd is. Hopende dat u al iets naders weet, verblijf ik, na u alvast dank te zeggen voor de door u te nemen moeite, na vriendelijke groeten.

Hoogachtend,

Cor Hemmes

De volgende brief van Cor Hemmes dateert van twee weken later. Het is het antwoord van Klaasje aan Cor Hemmes. Maar de envelop komt onbestelbaar terug. Het mooie is wel, dat zo Klaasjes eigen brief bewaard is gebleven.

Envelop met poststempel: Harskamp 16-11-1944
Aan: Mej. C. Hemmes
Hienstraat 166
Den Haag

Afz. M. Bouw
Molenaar
Harskamp

Extra stempel: RETOUR
En: Straatnaam bestaat niet in 's-Gravenhage

Harskamp, 10 november 1944.

Beste Cor,

Uw brief hebben wij ontvangen en daaruit begrepen dat u graag enige inlichtingen aangaande uw ouders en de familie Eerbeek had, maar tot onze spijt kunnen wij u geen zekerheid geven, daar wij ook niets van hen zelf hebben gehoord. Wel gaan hier allerlei geruchten en wordt met zekerheid verteld dat de meeste mensen uit Opheusden naar Maurik zijn gevlucht. Tante Neeltje uit Hilversum heeft ook al die tijd nog niets gehoord en daarom schijnt het wel dat zij op Engels gebied zijn, anders hadden zij allang eens wat van zich laten weten. Verleden week heb ik bij een zwager van tante Neeltje die in Lunteren woont (en daar wonen ook mijn ouders) waar ik ook eens ging vragen of zij niets wisten waar de familie was een brief van tante Neeltje uit Hilversum gelezen, waar zij schreef dat zij gehoord had van een kennis uit Utrecht en die hadden het van een oude dienstbode van ome Dirk in Lakemond die ook uit Opheusden gevlucht was. Dat meisje had verteld dat de familie Eerbeek en waarschijnlijk ook uw ouders eerst naar Dodewaard waren gevlucht, naar tante Aaltje en daarna naar Herveld waren getrokken en verder kunnen wij u geen inlichtingen geven. Als u nog eens naar Hilversum wilt schrijven, misschien dat ze daar nu iets meer weten, dan zal ik het adres hier bij in doen.

Den Weledele Heer H. Burgstede
Eikebosscheweg 39
Hilversum

't Is wel erg zo in de onzekerheid te verkeren omtrent het lot van je ouders. Uw brief is eerst bij een broer van mijn man aangekomen, die u natuurlijk niet kende en de brief daarna doorgaf aan ons. Wat duurt het lang, hè, eer dat het bericht overkomt. Wij zullen het beste maar hopen. Zij hebben het misschien beter dan wij, niet waar? Nu, Cor, wij hopen samen nog eens weer gezellig te kunnen gaan kersen eten. Ontvang heel veel groeten en onze beste wensen voor je ouders, ook van mijn man.

K.A. Bouw- van Harten.
PS mocht ik eens iets horen, dan schrijf ik nog wel eens.

Onderstaand artikel uit het Reformatorisch Dagblad van 24 september 2004 schetst de angstige situatie in Opheusden vanaf de landing van de paratroepen rond Arnhem op 17 september 1944 tot in de winter. De straat waar Netta Eerbeek en haar familie woont, de Dalwagenseweg, wordt enkele malen genoemd. Het verklaart de dringende noodzaak van de evacuatie.

"Laat die kersen niet vallen!"

Willem H. Smith

Arnhem heeft zijn John Frost-brug, die van Opheusden zou naar Oliver Horton moeten heten. De majoor sneuvelde daar tijdens een stellingenslag die in Nederland nauwelijks bekend is, maar waarover Amerikaanse paratroepers nog steeds met ontzag spreken. Wat op de kaart een onbeduidend dorpje leek, werd voor ongeveer 2000 "Screaming Eagles" zestig jaar geleden een onvergetelijk verblijf. De "Limeys" hadden hen een beetje voor de gek gehouden. Toen het 506e Regiment van de US 101st Airborne Division de Engelsen op woensdag 4 oktober 1944 afloste, beweerden de Britten dat er in Opheusden niets te beleven was. 's Nachts patrouilleerden er maar een paar Duitsers door het dorp. Als de Amerikanen die met rust lieten, was er niets aan de hand. Ze zouden een makkie krijgen. De Engelsen hadden nauwelijks hun hielen gelicht of de parachutisten kregen een regen van kogels en granaten over zich heen. De vijandelijke beschietingen luidden voor de Screaming Eagles een van de zwaarste gevechten in die hun divisie ooit te verduren kreeg. Voor de oorlog in West-Europa had de slag om Opheusden geen betekenis, maar voor hen werd het een bloedig treffen. In de kronieken van de luchtlandingsdivisie staat Opheusden beschreven als het Eiland, een vijf kilometer breed front tussen de Nederrijn en de Waal. De Amerikanen dachten er hooguit enkele dagen te zijn, maar het werd een maandenlange loopgravenstrijd die veel deed denken aan de Eerste Wereldoorlog. Bovendien regende het flink, waardoor de soldaten de ongemakken van vette klei aan den lijve ondervonden. Sowieso was de Betuwe „the worst tankgoing country of the world." De smalle wegen waren niet op tanks berekend en boomgaarden belemmerden een vrij uitzicht. Ondertussen konden de Duitsers vanaf de Grebbeberg, aan de overzijde van de Rijn, de geallieerden uitstekend observeren en met hun artillerie behoorlijk in de tang houden.

Evacuatie

Bernard Florissen (61) was een baby toen de strijd in Opheusden ontbrandde. Hij beschikt echter inmiddels over zo veel informatie over de slag dat veteranen zich verbaasd afvragen of hij niet aan hun zijde heeft meegevochten. „Je weet er meer van dan wij", krijgt de Opheusdenaar vaak te horen, en regelmatig ontvangt hij een brief uit Amerika met het verzoek het een en ander uit te pluizen. Deze maand reed Florissen met zijn legerjeep -een Willy uit zijn geboortejaar 1943- voor de 26e keer naar Normandië en ontmoette hij opnieuw militairen die in zijn dorp hun leven riskeerden. „Verschillende van hen zijn al diverse keren teruggekeerd. Ik heb overigens ook contact met Duitsers. Een van hen kwam pas na de val van de Berlijnse muur hier op bezoek. Foto's van toen durfde de man niet mee te nemen, want hij was bang dat de douane bij de grens hem alsnog zou inrekenen. Tijdens de oorlog had hij in Opheusden 66 Amerikanen begraven." Gebogen over zowel geallieerde als Duitse stafkaarten kan Florissen het verloop van de slag van dag tot dag, ja soms van uur tot uur, aangeven. Ook over de belevenissen van de plaatselijke bevolking rond de slag om Arnhem weet hij te vertellen. Zo sprak dominee T. Dorresteijn op 17 september, een zonnige zondagmorgen, over Romeinen 8:22 en 23. Tijdens de verkondiging van het Woord was het zo rumoerig dat de mensen de kerk wilden uitvluchtten.

De predikant besloot de dienst na het zingen van psalm 119:57 te beëindigen. „Een dag later stond hij in een droge sloot bij het Dodewaardseveld en hielp mee een verongelukte militair onder de brokstukken van een neergestorte glider vandaan te halen. Met het zwarte pak aan. In totaal werden de lijken van acht Engelsen geborgen. Ze werden ter plekke begraven. Dominee Dorresteijn en dominee Teerink uit Dodewaard hielden een toespraak bij het noodgraf." Op 23 september bereikte de Britse 43e Wessex-divisie Opheusden en Dodewaard. De Tommies rukten die dag niet verder op naar Kesteren en Ochten en bepaalden, zonder dat op dat moment te beseffen, de grens van het veroverde gebied voor de komende maanden. Ze negeerden het advies van een plaatselijke verzetsgroep om een Duits geschut bij de Tielsestraat uit te schakelen en keerden, tot ongenoegen van de Opheusdenaren, weer terug naar Zetten. De dag daarna, zondag, reden de Engelsen opnieuw het dorp binnen. Er werden geen kerkdiensten gehouden, want de Duitsers en geallieerden namen elkaar constant onder vuur. Daarbij kwamen ook de eerste burgers om. Naarmate de week vorderde, leek het veel dorpelingen niet verstandig om in het bevrijde deel van Opheusden te blijven. Ook dominee Dorresteijn verliet met zijn gezin de pastorie. Dirkje, de 19-jarige dochter, werd daarbij dodelijk getroffen door een granaatscherf. Haar broer Theunis raakte zwaargewond. Onder de verzuchting „Er komt niets meer van terecht" vluchtte de predikant weg.

Pianospel

Het exacte aantal burgerslachtoffers is nog altijd onduidelijk. Florissen: „Opheusden telde in de oorlog zo'n 2500 inwoners, maar het bevolkingsregister ging bij de verwoesting verloren. Ik schat dat er tien doden vielen." Stapels vergeelde zwartwit foto's geven een indruk van de enorme materiële schade.

De opnamen moet de verzamelaar stuk voor stuk met een loep hebben bekeken, want hij wijst op de kleinste details. „Kijk, dat gietijzeren hek staat er nog steeds, aan de Burgemeester Lodderstraat. Mét de kogelgaten er nog in. De meeste mensen lopen er zo aan voorbij!" Bij een andere foto: „Waarom heeft die Amerikaan een hoge hoed in zijn linkerhand?" Hij zou graag willen weten wie de eigenaar van het zwarte hoofddeksel was. De foto toont ook een stukgeschoten tank op de Dalwagenseweg, de "Dodenweg" waar de para's drie dagen om vochten. „Toen lag er nog een brede sloot langs. Overigens bestond het dorp in die tijd uit hooguit zes straten. Daartussen lagen boomgaarden en grote boerderijen." Als bewijs haalt Florissen een luchtopname van een Brits verkenningstoestel tevoorschijn. De eerste helft van oktober werd er enorm gevochten. Duitse infanteristen en pantsertroepen gaven op 5 oktober ten zuiden van de spoorlijn het startschot voor de aanval. Ze gebruikten "Screaming Meemies", zesloopsmortieren die hun bijnaam danken aan het oorverdovende, krijsende geluid van hun granaten. Hevige huis-tot-huisgevechten hadden plaats.

Ook aan de Dorpsstraat, die wel vijf keer van bezetter verwisselde. Ondanks het strijdgewoel klonk daar pianospel. „In heel Opheusden was maar één huis waarin zo'n instrument stond. Dat was in het oude postkantoor van familie Den Hartog. Terwijl de bewoners in de schuilkelder zaten speelde een Amerikaanse para klassieke muziek. Om Duitsers te lokken. Zijn collega, een reus van een kerel, had zich namelijk achter de voordeur verschanst. Hij sneed elke indringer prompt de keel af. Uiteindelijk lagen er elf lichamen van Duitsers in de gang." De vijand stuitte op heftige tegenstand, maar slaagde erin het grootste deel van Opheusden te veroveren.

Overal sloegen granaten in. Het dak van de hervormde kerk werd weggeschoten en een groot deel van het dorp brandde. De moffen omsingelden de molen van de familie Aalbers aan de Dalwagenseweg. Die fungeerde als verbandpost, maar werd onophoudelijk beschoten. Granaatscherven vlogen door de ramen en dubbele deuren. Binnen lagen 120 zwaargewonden, buiten veel doden. Florissen vertelt hoe sergeant Charles Weise zag dat er meer gesneuvelden naar buiten werden gedragen dan dat er gewonden naar binnen werden gebracht. „Hij was verdoofd en bloedde uit mond, neus en oren. Op het moment dat ze hem naar de "dodenstapel" wilden brengen, bewoog hij een keer. Dat was zijn redding. Don Patton, een kameraad, greep zijn hand en begon hardop te bidden. „Het leek alsof de oorlog onmiddellijk stopte, want wij werden niet meer beschoten", schreef de gewonde machinegeweerschutter later. „De hospitaalsoldaten stopten even om te luisteren. Het was een erg ontroerend moment in mijn leven. Zodra Patton met bidden stopte, vielen de granaten weer en werd een van de dokters in de buik geraakt."

Weckpotten

Vlak bij de molen had nog een opmerkelijk voorval plaats. „In een kelder aan de Dalwagenseweg vonden de Amerikanen weckpotten met kersen. Om zijn hongerige collega's aan de overkant van de sloot te bereiken, rende een para met enkele glazen potten onder zijn arm over een houten plank. Hij was halverwege toen een Duitse mitrailleur begon te ratelen. De lat danste als een trampoline, maar de soldaat rende gewoon door. „Laat die kersen niet vallen, laat die kersen niet vallen!" schreeuwden zijn makkers in koor. De man kon hen ongedeerd bereiken. Voor hen was het Betuwse fruit een welkome aanvulling op de weinig geliefde Britse voedselpakketten.

Ze hadden de buik vol van de blikken ossenstaartsoep en thee met melk." Op 8 oktober hield dominee Dorresteijn in Andelst twee keer een godsdienstoefening. Hij sprak in een schuur over dezelfde tekst als in de onderbroken kerkdienst op 17 september. Florissen: „Op dezelfde dag richtten Duitse tanks een slachting aan onder de Amerikanen die zich in de boomgaarden verschansten.

Onvoorstelbare hoeveelheden munitie werden verschoten. Ondanks de zware artilleriebeschietingen moesten de moffen zich na felle man-tegen-mangevechten uiteindelijk in Kesteren terugtrekken." Na half oktober ontstond zowel tussen Opheusden-Dodewaard als tussen Kesteren-Ochten een brede strook niemandsland, die van beide zijden van steeds meer mijnen en prikkeldraad werd voorzien. „Het was een braakterrein met door granaten vernielde huizen. Overal lagen dode varkens. Beide partijen voerden patrouilles uit, waardoor je in Opheusden het ene moment Duitsers en het andere moment Amerikanen kon tegenkomen." Toen de Screaming Eagles op 25 november eindelijk werden afgelost, droegen ze aan de nieuwe ploeg frontlijnstellingen over die nauwelijks een centimeter waren opgeschoven. „Hitler wilde een geallieerde opmars naar het Ruhrgebied voorkomen. Het klinkt misschien vreemd, maar de Britten en Amerikanen mogen achteraf blij zijn dat de Duitsers blindelings het bevel van hun Führer opvolgden. Elke eenheid werd, zodra ze in Kesteren aankwam, tegen de Amerikaanse linies ingezet. Ze hadden beter eerst een geheel nieuwe divisie kunnen vormen. Die had de lichtgewapende airbornes zo weggevaagd."

Volgens de verzamelaar huilden de vaak jonge Duitse soldaten als ze hoorden dat ze naar Opheusden moesten. „De meesten keerden namelijk niet terug. Velen belandden in massagraven bij de Smachtkamp en de Parallelweg. Aan Duitse zijde waren ongeveer 800 doden te betreuren. En nog steeds worden er vermist. Vorig jaar zomer werd er nog een gevonden."

Simpele plaquette

De Amerikanen verloren zo'n 200 manschappen in Opheusden. Tallozen raakten gewond. Florissen parkeert zijn jeep bij het kleine NS-station en beent naar de Opheusdense brug. Slechts een simpele koperen plaquette, geklonken aan de leuning, herinnert aan de bloedige slag. De tekst is nauwelijks leesbaar. Enkele meters verderop kwam majoor Oliver M. Horton om. De commandant van het 3e Bataljon van het 506e Regiment was een van de eersten die in Opheusden sneuvelde. Tijdens de beschietingen op 5 oktober 1944 legde een hospitaalsoldaat het zielloze lichaam op de motorkap van een Willy en reed vol gas weg.

Florissen staart naar het riviertje de Linge dat traag onder zijn voeten wegglijdt. „Het eerbetoon voor de Amerikanen is maar karig in Opheusden. Wat zou het mooi zijn om zestig jaar na dato deze brug alsnog naar Horton te vernoemen."

In de herfst van 1944 komt er een ongedateerde brief van Klaasjes neef Gerrit Hendriks, zoon van oom Hend uit Arnhem. Oom Hend zit bij zijn zus, Klaasjes moeder, in Lunteren. Zijn zoon Gerrit heeft Arnhem ook moeten verlaten na de slag om Arnhem en zit nu met zijn gezin in Apeldoorn. Hij verzoekt vriendelijk om een evacuatieplaats in de buurt van Harskamp. Uit de brief blijkt dat Klaasje en Meeuwis in ieder geval ook al evacués hebben.

Apeldoorn, herfst 1944.

Beste Melis en Klaasje,

Daar het er nog niet naar uitziet dat er spoedig verandering komt in de oorlogstoestand wilde ik jullie nog eens even schrijven. Dit wel in verband met het feit dat wij nog wel weer verder zullen moeten. Zaterdag laatstleden was het definitief, maar momenteel schijnt er weer een kink in de kabel gekomen te zijn, zodat het nog even is uitgesteld. Zouden jullie nog eens de ogen de kost willen geven of er hier of daar nog een gaatje is? Ja, ik weet heel best dat het overal vol zit, maar je kunt soms niet weten. Al zouden wij een kamer moeten hebben en voor onszelf zorgen. Je begrijpt dat wij voor onszelf het niet zo erg vinden om naar Friesland te moeten, want als grote sla je er je wel door, maar met twee kleine kinderen een dag of zes op een open wagen, dat maakt me wat huiverig, dat begrijp je. In Friesland moet het wat de voedselpositie betreft wel goed zijn, maar de reis dat is het ergste. In ons huis in Arnhem zitten nu de Duitsers. Daarbij worden de meeste huizen leeggehaald, zodat de mensen uit Arnhem wanneer ze eventueel terug moeten of kunnen niet veel meer zullen vinden. Als de huizen er dan nog staan en niet verwoest zijn. Het is hier de laatste dagen erg onrustig in de lucht. Bij jullie ook zo? Zeg, je begrijpt zeker wel dat de bedoeling van dit schrijven niet is dat jullie die mensen buiten de deur moeten zetten, maar of jullie eens wilt opletten. Het zou voor pa een heerlijkheid zijn als hij de kleinkinderen weer eens zien kon. Verder is Gode zij dank alles hier nog wel. In "De Hoop" dat dit bij u ook het geval moge zijn verblijf ik, na vele groeten van ons viertjes. Uwe toegenegen neef Gerrit. Reigersweg 113, Apeldoorn.

Ergens in de hete oorlogsherfst van 1944 komt er plotseling een nieuwe bewoner in huize "De Morgenzon" in Harskamp. Het is Rinus, een jonge onderduiker van een jaar of 25 uit Arnhem. Rinus is lid van de ondergrondse. Eigenlijk heet hij Marten van Beek. Hij is bij de politie in Arnhem. Hij krijgt de slaapkamer van zoon Teunis op de eerste verdieping toegewezen. Een hachelijke onderneming, want de Duitsers zitten in en rond de molen met veel paarden. De Duitsers vinden het waarschijnlijk ondenkbaar dat er vlak onder hun ogen een onderduiker zou zijn. In ieder geval is er nooit controle geweest en haalt Rinus ongeschonden de bevrijding. Direct na de bevrijding draagt hij een armband met BS (Binnenlandse Strijdkrachten) erop, zo weet zoon Teunis Bouw zich te herinneren. Niet lang daarna komt ook het gezin Kruijsse uit Oosterbeek in "De Morgenzon" wonen. Het gezin bestaat uit moeder en de kinderen Lena en Karel, beiden tieners. Vader is marineofficier en niet in beeld. Door de oorlogshandelingen rond de slag om Arnhem moet het gezin worden geëvacueerd. Ze krijgen de bijkeuken als woonruimte toegewezen. Niet lang na hun komst gaat Meeuwis nog met zoon Teunis met paard en wagen naar het verlaten huis van de familie Kruijsse in Oosterbeek om nog wat persoonlijke spullen op te halen. Een hachelijke onderneming. Ook bij Meeuwis' broer Gies en Rijntje Bouw komen, in hun huis naast de molen, evacués, maar dan uit Arnhem.
Dat het ook in De Valk spookt door de oorlogshandelingen, lezen we in de onderstaande, niet gedateerde brief van Meeuwis' broer Evert Bouw en zijn vrouw Marie. Uit diverse bronnen in het gemeentearchief Ede valt op te maken dat de meest waarschijnlijke datum 19 november 1944 is. Op die dag is onder andere de Galgenbergweg te Lunteren met raketten bestookt en is daar ook een vliegtuig neergestort. In de brief worden ook de buren genoemd. In 1944 woonden D. van de Kraats, E. Bouw en H. van Ravenhorst respectievelijk aan de Hoge Valksedijk 15, 16 en 17 te Lunteren. Er is in de brief sprake van kleding passen voor Bertha. Dat is de zus van Marie Bouw-Schimmel. Bertha Schimmel is naaister.

De Valk, 20-11-1944.

Beste Klaasje, Meeuwis, Teunis en Aart Pieter.

Hoe gaat het met jullie allen? We hopen het beste, hoor! 's Nachts en overdag wel rustig, hè? Wat was het hier gisterenmorgen ontzettend. Die vliegtuigen hebben Van de Kraats met de grote Bondwagen beschoten, aan de Watersteeg, daar bij ons voor het huis. Er zijn acht van die raketbommen gevallen. Drie op de toren geloof ik, net achter Van de Kraats. Twee achter het huis van buurman Ravenhorst. Eén op drie meter afstand van Van de Kraats, waarvan het paard een scherf in bochten verwrongen, zo groot als hierboven afgebeeld, in de hals van het paard had (4 bij 6 cm). Het andere paard is ongedeerd en Van de Kraats wonder boven wonder alleen een klein wondje aan zijn kin. Een bom tussen onze koeien. Eén bijna dood, direct de hals afgesneden en de andere een scherf boven in zijn rug en een wond in zijn buik. Die koe is gisteren afgeleverd in Lunteren. De andere hangt hier op de deel aan bouten en proberen we hier in De Valk uitgepond te krijgen. Wat we om half elf eerst weten, want in Lunteren zijn ze er niet erg voor te vinden. Nu is gisterenavond bekend gemaakt dat alles wat iets verdachts lijkt door de Engelsen beschoten wordt. Dus ook jullie grote wagens, want witte vlaggen met rode kruizen helpen niets. Wees gewaarschuwd dus. Dan is de reden van dit schrijven dit. Als Klaasje vandaag niet in Barneveld komt passen, komt Bertha vrijdagmiddag hier. Want vandaag moet zij meer passen en kan ze niet weg.
Wij zijn gelukkig allen gespaard gebleven en is het bij de koeien gebleven. We stonden naar de vliegtuigen te kijken, toen we ons van schrik omdraaiden. Het leek wel of alles achter ons in de lucht vloog. Ap zal wel verder vertellen. Allen de hartelijke groeten, hoor en het beste toegewenst van ons allen. En dan tot ziens. 't Zij vandaag (evenwel als ge naar Barneveld gaat) of vrijdag als ge naar Barneveld gaat, hè? Nogmaals groeten. Marie
S.v.p. als de koe hier uitgepond wordt, gebeurt het morgen, dus… Als ge lust, kom dan ook met de bonnen, want het gaat op de bon. Maar meer dan gewoon in de winkel en de koe is goed.

Een week later, zondag 26 november, is het weer raak in de buurt. Om tien uur die zondagmorgen verschijnen er een stuk of twaalf Engelse jachtbommenwerpers, die op de Viersprong in Wekerom hun raketbommen loslaten. Men heeft het gemunt op de gebouwen van de coöperatie en het café van de heer Pluim, waar men een geheime bijeenkomst van hoge Duitse militairen veronderstelt. Na de eerste gevechtsronde komen de vliegtuigen nog driemaal terug en vuren ze ruim 350 bommen af. Het is een wonder dat er geen doden vallen, maar de schade is enorm!

Op zaterdag 2 december 1944 blazen de Duitsers de Rijndijk bij het Betuwse Elden op. Doel is om het de geallieerden moeilijk te maken. Omdat het rivierpeil tamelijk hoog is, stroomt het water als een vloedgolf de Betuwe in. Veel dorpen, waaronder Opheusden, Hien en Dodewaard, stromen onder water. Een geluk bij een ongeluk is het feit dat de meeste bewoners, waaronder Klaasjes familie en vrienden, zijn geëvacueerd. Het water blijft maanden hoog staan.

Bij Klaasjes moeder Petronella, op "Het Middelstuk" in Lunteren, wordt de spoeling dunner. Het voedsel voor het vee wordt schaarser en er mag niet zomaar geslacht worden. Het onderstaande briefje is ongedateerd, maar in ieder geval in december van een later oorlogsjaar geschreven.

December 1944?

Geliefde kinderen.

Hierbij zenden wij u de voerbon. Zie maar eens wanneer je komt. Voor de kippen zijn we nog direct niet verlegen, maar ik weet niet of Gerrit ook nog bij u komen zal om meel voor de varkens. Dat is in het begin van de volgende week op, vooral nu wij geen aardappels hebben. De contractvarkens hopen wij maandag te kunnen leveren, maar Gerrit meent dat ze voor kerstmis niet meer zullen ontvangen. Dan zitten wij erg vast als het blijft vriezen, maar we moeten maar zien. Je brengt zeker nog wel een paar pond spek voor me mee. Geef me maar wat je het liefst wil missen. Ik hoop dat wij het terug zullen kunnen geven.
Hartelijke groeten. Je moeder.

Eind 1944 wordt de nood door de oorlog overal merkbaar. Zwager Willem Kraaij, getrouwd met Meeuwis' oudste zus Maartje, uit Nijkerk schrijft over de vele mensen die om voedsel langs hun boerderij komen.

Nijkerk, 28 december 1944.

Beste familie.
Hopende dat u deze in goede gezondheid moge ontvangen. Hier is ook alles nog gezond. We hadden van een kennis gehoord dat er een in de familie gewrichtsreumatiek had, maar ze wist de naam niet goed meer. We maakten er uit dat ome Meeuwis reumatiek had. Is dat zo en knapt het alweer op? We hopen van wel. Tegenwoordig horen we zo weinig van elkander. Hier zitten we midden in zee, we kunnen nog geen was ophangen of we moeten de laarzen aan hebben. Het stroomt hier de hele dag van melk- en boterklanten. Je kunt het niet van elkander houden. Dus meer nieuws weet ik niet, dus hopende tot ziens.
De familie W. Kraaij.

Op 13 januari 1945 vieren Meeuwis en Klaasje in de laatste oorlogswinter onder moeilijke omstandigheden hun twaalf en een half jarig huwelijk. Een echt feestelijke dag zal het niet geweest zijn. Een brief van Klaasjes oom Hend uit Arnhem toont dat aan. Hij verblijft nog steeds bij zijn zus, Klaasjes moeder, in Lunteren. Oom Hend heeft een prachtige, stijlvolle manier van schrijven.

Lunteren, 8 januari 1945.

Geacht bruidspaar.

Wanneer u deze brief ontvangt is het wellicht 13 januari, de dag waarop u beiden voor twaalf en een half jaar in de echt werd verbonden. Ik had het voorrecht bij deze plechtigheid tegenwoordig te zijn. Waar vele familieleden en vrienden u op deze dag met gelukwensen zullen overladen wil ik hierin niet achterblijven en er ook de mijne aan toevoegen. Gaarne had ik u persoonlijk komen feliciteren, maar de tijdsomstandigheden nopen mij dit langs deze weg te doen. Heden hebt gij beiden de eerste mijlpaal op uw huwelijkspad bereikt. Dit pad is waarschijnlijk niet altijd met rozen bestrooid geweest, maar toch zult gij met welgevallen daarop terug zien. Uw huwelijk werd gezegend met twee lieve kinderen, uw werkkring gaf u ruimschoots gelegenheid om in uw dagelijks onderhoud te voorzien, voor ernstige rampen en ziekte bleef gij gespaard, alle factoren welke u tot dankbaarheid stemmen. Doch ook zijn er schaduwzijden op deze dag, namelijk dat enkele familieleden, die zeer zeker in normale omstandigheden op deze dag tegenwoordig zouden zijn geweest om u geluk te wensen, door de gruwelijke oorlog van huis en haard zijn verdreven, hun bezittingen geheel of gedeeltelijk hebben verloren en thans wellicht in een voor ons onbekend oord ronddolen en misschien gebrek lijden. Wanneer u dit alles overdenkt, zal de vreugde van deze dag een weinig

getemperd worden. Thans ga ik eindigen met de oprechte wens en bede, dat God u beiden spare tot in lengte van dagen met uw kinderen in goede gezondheid en elke dag welgemoed. Wanneer dit alles in vervulling moge gaan is aan de wens voldaan van uwe u heilwensende oom H.J. Hendriks.

P.S. Uw ouders alhier dragen mij op u ook namens hen hun beste en welgemeende wensen aan te bieden.

Klaasje en Meeuwis ontvangen rond 13 januari ook een mooi gedicht van Johan en Willy en hun zoon Henki. Het is Klaasjes geliefde neef Johan van Druten met zijn tweede vrouw Willemke Buitenhuis en hun zoon Henk, geboren in 1935. Blijkens de envelop is ook neef Johan bij Klaasjes moeder aan de Barneveldseweg 17 in Lunteren gehuisvest. Het zal een drukke bedoening geweest zijn in huize "Het Middelstuk"! Wat de oorlog al niet teweeg brengt.

1932-1945

Bruid en bruidegom

Vandaag nu twaalf en een half jaar
Zijt gij Meeuw en Klaartje bij elkaar
Niet met je verlovingsdagen meegerekend
Want dat is nu vanzelfsprekend
Dat we die er niet bij tellen
Al gingen de jaren aan het snellen
Veel is er in die tijd gebeurd
Al hebben we dan niet altijd getreurd
Ook blijde dagen moogt ge op zien
Of denk je dat je die misschien
Maar al te gauw zal zijn vergeten
Zal ik het je dan eens laten weten
Twee flinke jongens sterk en schoon
Werden je geschonken, of vond je dat gewoon?
Het mooiste uit een huwelijk is
Met kinderen dan aan een dis
Het dagelijks leven door te gaan
Zo af en toe bij een datum stil te staan
En dan nu een datum als vandaag
In deze tijd dat is een grote vraag
Mag men die nu wel gedenken

En dat doen we dan maar zonder geschenken
Van harte komen wij jullie feliciteren
Hopende dat ge nog maar vele keren
Jullie huwelijksdag mag gedenken
Met de nodige geschenken
Gaarne hadden we persoonlijk gekomen
Maar daar we een besluit hebben genomen
Met deze oorlogstoestand niet uit te gaan
Moeten we de visite overslaan
Een datum zoals deze
Me dunkt die mag er wezen
Geen taart op de tafel, geen koek bij de thee
Wat deert het ons, wij doen het er mee
We eten en drinken, al is het surrogaat
Een volgend jaar beter en tot twaalf uur op straat
Dan zullen we gezellig met familie en kennissen
Een dagje bij jullie te komen fuiven
En heerlijk op een borreltje kluiven
Nu ga ik eindigen mijn rijmen is uit
Lang moge jullie leven gij bruidegom en bruid.

Johan, Willy en Henki

Op 12 januari 1945 bevalt Klaasjes zus Bertha van een levenloos dochtertje. Het is de tweede keer dat zij zo'n groot verdriet moet mee maken. Er wordt geen naam aan het kindje gegeven, maar wel wordt een officieel rouwkaartje verzonden. Het kindje wordt op 15 januari begraven.

Neef Gerrit Hendriks zit nog steeds in Apeldoorn. Het gezin is een verdere vlucht naar Friesland bespaard gebleven, maar heeft het wel erg moeilijk. Hij moet zijn huidige opvangadres verlaten. Hij schrijft een echte bedelbrief aan Meeuwis en Klaasje. Er is een nijpend gebrek aan voedsel.

Apeldoorn, 24 januari 1945.

Beste Meeuwis en Klaasje,

Wij ontvingen van pa uit Lunteren een brief waarin hij ons schreef dat Klaasje het bed moest houden. Wij hopen van harte dat zij spoedig weer geheel hersteld haar taak in het midden van haar gezin zal kunnen vervullen. Wij vernamen dat het met de geboorte van de kleine bij Bertha ook zo jammerlijk is afgelopen. Wat is Bertha steeds ongelukkig als het zover met haar is. Ja, Gods wegen met ons mensen zijn vaak onbegrijpelijk. Het is een voortdurende worsteling soms met het waarom. De moeilijkheden zijn soms zo groot, dat wij het haast niet meer aankunnen en de klacht van de psalmist op de lippen hebben: "Al Uwe baren en golven zijn over ons heengegaan." Maar dan moet ik het ondanks alle moeite en zorgen nog vaak weer zeggen: God heeft ons gered en in menigte van gevaren uitgeholpen. De moeite waaronder wij thans leven is vaak zo groot en ons gebed is: Heere, wijs ons toch de weg die wij gaan moeten. Wij zijn namelijk door de mensen waar wij zijn opgezegd en nu is het proberen onderdak te vinden. Ik heb een paar sollicitaties geschreven, maar heb daar nog niets op gehoord. Maar dit kan trouwens ook nog niet, daar de post te langzaam gaat en het enige dagen pas geleden is dat deze weg zijn gegaan. Een derde poging heb ik nu ook gedaan. Dominee Bouman van Arnhem, die ook hier te Apeldoorn is geëvacueerd, heeft een benoeming als hulpprediker te Vriezenveen. Hij vertelde mij dat hij nog niet wist of hij het zou aannemen. Wanneer het evenwel zou waar zijn dat hij zou gaan, dan wilde ik proberen om zijn huis te krijgen. Dan zouden wij natuurlijk voor ons zelf moeten zorgen. In verband daarmede wilde ik als voorzorg zien dat wij eventueel iets kregen, zodat wij in zo'n geval voor ons zelf iets zouden hebben. Is het nu soms mogelijk dat Meeuwis nog iets voor ons kan bemachtigen, bijvoorbeeld rogge of tarwe? Enfin, alles wat zo'n beetje eetbaar is. Ik ga zelf nog wel eens de boer op, maar dat valt heus niet mee. Mogelijk dat Meeuwis als molenaar nog iets kan krijgen. De prijs doet er zo dadelijk niet toe. Dat rekenen we wel af. Wil je het eens proberen, Meeuwis? Bij voorbaat hartelijk dank voor alle moeite. Mocht je soms iets hebben, klein of groot, alles is welkom. Schrijf me dan even. Wat schiet het slecht op met de oorlog. Je vraagt je zo langzamerhand af of er ooit een einde zal komen aan deze oorlog. Enfin, wij moeten maar afwachten. Met onze beste wensen voor een spoedig herstel van Klaasje en met onze hartelijke groeten eindig ik.
Uw neef Gerrit Hendriks.
Reigersweg 113
Apeldoorn

Heden vervallen wij de treurige plicht U kennis te geven van de geboorte van een levenloos Dochtertje

H. v. Uffelen
A. J. v. Uffelen-v. Harten

Lunteren, 12 Januari 1945
Achterstraat 41

De teraardebestelling zal plaats hebben op Maandag 15 Januari a.s., 's nam. 1.30 uur op de algemeene begraafplaats te Lunteren, waarbij U beleefd wordt uitgenoodigd.

Rouwkaart dochtertje Van Uffelen 12 januari 1945.

Hoofdstuk 24

Eindelijk bevrijd

Vriendin Jet Crum-Hoogakker zit met haar gezin in Tilburg en is daarmee in bevrijd gebied. Door de oorlogshandelingen in de Betuwe in het najaar van 1944 moest ze evacueren. Ze is hoogzwanger. Haar ouders zitten in Eindhoven en Jet houdt hen op de hoogte van de laatste ontwikkelingen.

Zondagmorgen 18 februari 1945.

Lieve ouders.

Zondagmorgen. Steef en Arend zijn naar de kerk. Ik had ook nog graag mee gegaan, maar ik heb zo'n hoofdpijn. Ik ben gisteravond om acht uur naar bed gegaan dat heeft me goed gedaan. Ik kan anders slecht slapen, soms maar een paar uren per nacht, maar vannacht heb ik fijn geslapen. Wat werd ik opnieuw verrast door de kleertjes die Steef mee bracht en wat was het veel. Ik heb alles na gekeken en gemaakt en die twee doeken omgehaakt. Het is nu gewassen en gestreken en nu ligt het te wachten op de baby. Van een schoonzuster van Iet heb ik een wiegje mogen lenen. Nu moet het bedje gevuld worden. Van dat laken heb ik vier lakentjes gemaakt en voor mijzelf nog een pyjama van die lap flanel die ik nog had van juffrouw Brouwer. Nu heb ik een heel lapje overgehouden daar kan ik later kleine jasjes of hemdjes van maken. Ik ben er zo ongerust over geweest en nu heeft de Heere alles ten goede doen komen. Bid voor mij dat hij mij nabij is in de tijd die komende is. Ik ben donderdag weer naar het ziekenhuis geweest voor onderzoek. Dokter Castelein zei dat ik de vier weken niet halen zou. Nu dat denk ik ook niet. Ik kan soms niet stil zitten op de stoel en u zei altijd, moe, dat het dan niet lang meer duurt. Nu lieve mensen, dat was een heel blad vol over mij dus nu wat anders, Steef heeft gezellige dagen gehad en wil u die mensen nog bedanken voor de gastvrijheid aan hem verleend. Hij vond dat u er allebei goed uitzag. Hij heeft me volledig verslag moeten doen. Hij was om vijf uur thuis en heeft maar heel weinig regen gehad en vond het fijn dat hij allen weer eens gezien en gesproken had. Dat ik steeds met hem mee gereisd was kan u denken. Nu over Arend, die heeft ontzettend geleden. Steef zal u wel verteld hebben dat hij een abces aan zijn arm had. Nu, die werd steeds dikker en rijper maar doorgaan deed hij niet. Het was een bult als een kopje en zag bont en blauw. 's Nachts sliep hij bij mij of liever lag bij mij. Hij huilde van "au, au, moeke, moeke". Nu is Steef donderdagmorgen naar de dokter geweest. Die heeft er door gesneden. Heel diep, er kwam een kopje vuil en bloed uit, maar nu is hij de pijn kwijt. Het is nu een gat als vroeger een gulden, maar ik moet het nu nat houden met watten en gaasjes. En woensdag begint hij met zalf dus hopen we dat dat ook weer geleden is. Hij kon niet eten of slapen zo'n pijn had hij. Nu lieve ouders, het is nu een hele brief over ons drieën hè? Doe allen de groeten. Ik zal een briefje insluiten voor de verpleegsters en allebei een dikke kus van ons drieën.
Jet, Steef, en Arend.

Ik was nu blij dat ik de kousen ook al mee gaf. Wat waren ze mooi.

Met groote dankbaarheid en blijdschap geven wij u kennis van de geboorte van ons dochtertje en zusje

anny

die de namen ontving van

woutera antonia hendrika janny

steven crum
jet crum-hoogakker
arend

tilburg, 15 maart 1945
Tijdelijk Ziekenhuis
hien-dodewaard
Evacuatie-adres: Mr. Stormstraat 20

Geboortekaartje Anny Crum 15 maart 1945

De oorlog is bijna ten einde als in het gezin van vriendin Jet Crum-Hoogakker het tweede kind wordt geboren. Op 15 maart 1945 krijgen Steven en Jet een dochtertje, dat Anny wordt genoemd. Ze wordt in het ziekenhuis in Tilburg geboren. Een van de doopnamen is die van Woutera, naar haar oom Wouter Hoogakker, die in concentratiekamp Neuengamme in Duitsland is opgesloten. Slechts vijf dagen later sterft Wouter in Duitsland van alle ontberingen.

De familie Hoogakker weet nog niets van het lot van broer Wouter. Er wordt zelfs gehoopt op een behouden terugkeer, zo lezen we in de brief van Steven Crum aan Jan van Maanen. Jan is de broer van Gerrit van Maanen die getrouwd is met Jets jongste zus Marietje. Anny in de brief is de vrouw des huizes op het evacuatieadres van opa en opoe Hoogakker, de ouders van Jet. De kleine Anny Crum is precies geboren op de verjaardag van haar oma, Jets moeder.

Woensdag 21 maart 1945.

Beste Jan.

Heden uw brief ontvangen en gezien dat ook jij het naar omstandigheden goed maakt. Ja Jan, dat ge erg verlangt dat kan ik mij indenken. In den vreemden valt niet mee, jongen. Daar kunnen wij over meepraten. Ook wij verlangen soms heel erg. Maar wij hopen dat wij met Gods hulp, en daar moet het vandaan komen, even spoedig te samen met de ganse familie verenigd mogen zijn. Ja Jan, Wouter is er nog. Ze hebben bericht gehad dat ze het allen nog goed maken. Wat zou dat heerlijk zijn, Jan, als ook hij eenmaal weer in de familiekring aanwezig kon zijn. Pa en Gerrit zijn vorige week hier geweest. Ze kwamen maandagmiddag en zijn dinsdag weer gegaan. En Gerrit heeft hier in Tilburg ook toevallig de schimmel van oom Jan van Manen nog opgediept. Doe maar geen moeite voor aardappelen, Jan, wij krijgen ze hier nog al op de bon, hoor. Maar nu ter zake Jan. Wij werden vorige week donderdag juist op opoe's verjaardag door Gods goedheid verblijd met de geboorte van een dochter. Vijf en een half pond, wel niet zwaar, maar vers in de wijde wereld. Wij noemen haar Anny. Ze heeft de namen van moe. Jet maakt het best. Ik ben er juist vandaag, woensdag, geweest. Morgen, donderdag mag ze er even uit. Fijn hè? Dinsdag zijn opoe en Annie er geweest. Geheel onverwacht. Nu Jan, hou je taai. Wij doen het ook.
Daag. Steef, Jet, Arend en Anny.

Eind maart wordt er een brief uit Bilthoven persoonlijk afgeleverd in Harskamp. Een zakelijke vriend van Meeuwis heeft een dochter. En honger! Er wordt om voedsel gebedeld. De nood is hoog in de laatste oorlogsdagen.

Bilthoven, 26 maart 1945.

Waarde familie.

Zoals u misschien al weet, doordat u mijn kaartje ontvangen heeft, is mijn vrouw bevallen van een lieve dochter. Zij ligt nog in 't Diaconessenhuis en is daar geholpen met de keizersnede. Zij is natuurlijk wel zwak, maar knapt wonderlijk snel op en mag reeds zaterdag voor Pasen naar huis. Dus heeft zij dan zestien dagen in 't ziekenhuis gelegen. Na de Pasen is 't mijn beurt, maar momenteel voel ik mij prima. De oorlog zal nu wel zo langzamerhand afgelopen raken, dus zien wij elkaar spoedig weer. Nu verder wens ik u zover mogelijk prettige feestdagen met hartelijke groeten ook van mijn vrouw.

Uw toegenegen J. A. Damme
Agentuur en Comm. Handel

PS alles is welkom (etenswaren). Toos heeft geld bij haar. Als je wat hebt, graag! Tot ziens.

Aan het einde van de oorlog wordt het erg spannend in en rond de molen in Harskamp. Als de Canadezen Otterlo hebben bevrijd rukt het geallieerde leger op naar Harskamp.
Er volgt nog een heftig vuurgevecht tussen de Duitsers, die zich hebben verschanst in en rond de molen en de oprukkende Canadezen. De familie Bouw zit in hun huis tussen twee vuren en maakt angstige uren mee. Meeuwis heeft op een kladje een dagboekje bijgehouden van de laatste oorlogsdagen.

Dagboek Meeuwis Bouw van 15 en 16 april 1945

Zondag 15 april 1945.

Wat zal deze dag brengen? Geruchten gaan rond dat de legers reeds Arnhem hebben bevrijd en opgerukt zijn tot het vliegveld Delen en dus op weg om ook ons deze lang begeerde vrijheid te brengen. Het is zondagmorgen en wij gaan op naar de kerk om het woord Gods te horen verkondigen, dat gebracht zal worden door de heer Schoonderbeek uit Ede, maar wij wachten tevergeefs. Er kwam niemand, zodat er een preek moest worden gelezen wilde men de mensen niet zo naar huis sturen en dit gebeurde. Maar nog niet lang aan de gang zijnde kwam er bericht dat er al granaten vielen niet ver van de Harskamp en wij vonden het raadzaam om de mensen naar huis te laten gaan, nu men nog rustig over de weg kon gaan.

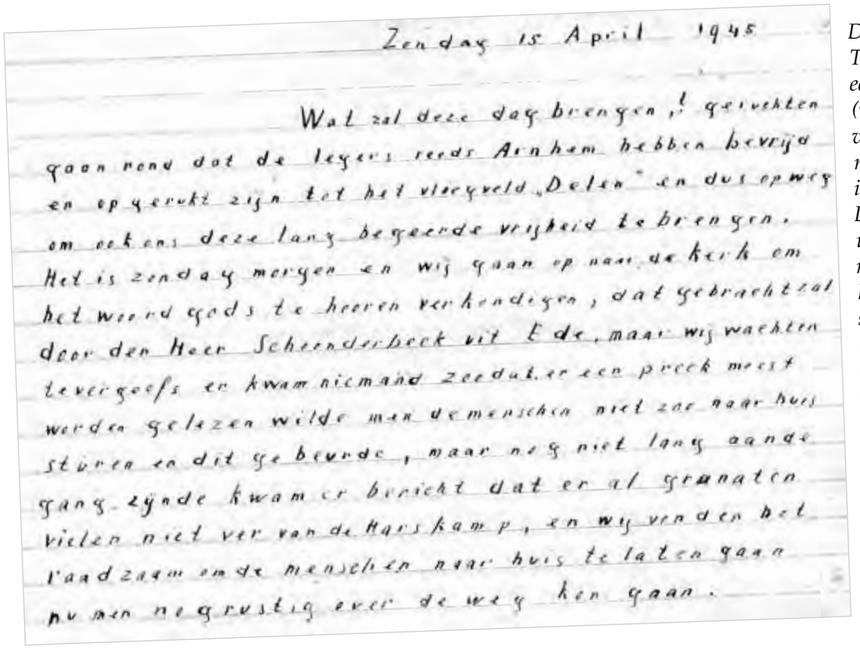

Zondag 15 April 1945

Wat zal deze dag brengen,! geruchten gaan rond dat de legers reeds Arnhem hebben bevrijd en opgerukt zijn tot het vliegveld „Deelen" en dus op weg om ook ons deze lang begeerde vrijheid te brengen. Het is zondag morgen en wij gaan op naar de kerk om het woord gods te heeren verkondigen, dat gebracht zal door den Heer Scheenderbeek uit Ede, maar wij wachten tevergeefs en kwam niemand zeeduk er een preek meest werden gelezen wilde men de menschen niet zoo naar huis sturen en dit gebeurde, maar nog niet lang aan de gang zijnde kwam er bericht dat er al granaten vielen niet ver van de Harskamp, en wij vonden het raadzaam om de menschen naar huis te laten gaan nu men nog rustig over de weg heen gaan.

Dagboekfragment Meeuwis Bouw 15 april 1945.

De middag verliep in spanning. Toen de avond viel besloten we een voor een de wacht te houden (we zijn met zijn drieën) en zo de verdeling gemaakt te hebben viel mij de beurt van wacht houden in de morgen van drie tot zes. De tweede wacht was om twaalf uur begonnen en misschien tien minuten later riep hij al dat het beter zou wezen om op te staan, daar de granaten al door de lucht gierden uit de richting Otterlo. Een tijd later zagen we al brand. Een naar gezicht was dat in de nacht, wie weet wat daar al allemaal gebeurde. Meestentijds zaten we in de kelder, maar we gingen gedurig eens zien. Het scheen er in Otterlo danig op los te gaan, dat ging door tot het licht begon te worden en toen begon er een hevig machinegeweervuur, zodat er na enige tijd weer op verschillende plaatsen brand ontstond.

Maandag 16 april 1945, zes uur.

We hoorden van hier de colonnes gepantserde wagens rijden in de richting van Ede en Barneveld, maar hier bleven de Duitsers rustig voortgaan.

Zo vlug mogelijk werd het melken en voeren gedaan en het schieten verminderde. Otterlo was bevrijd, maar het kostte enkele slachtoffers en verschillende woningen, ongeveer twintig. Piet ging om elf uur naar de Tommies kijken en kwam na een uur terug met het bericht dat een geweldig leger door Otterlo trok in de richting Ede en Barneveld. Na de middag wilden we ook in Otterlo gaan zien en men kon ongestoord in bevrijd gebied komen en terug, hoewel de Duitsers verboden hadden om na elf uur voormiddag op de weg te komen. Maar verschillende mensen wisten hier nog niks van. Toen ik terug kwam uit Otterlo reden de eerste drie pantsers naar Harskamp en op de boerderij werd het vuur reeds geopend op een paar Duitsers op de motor. Thuis waren ze al ongerust geworden, want intussen waren er Duitsers geweest die gezegd hadden op iedereen te schieten die over de weg ging, wat dan ook gebeurde. En zodoende kwamen er al spoedig enige kogels door de voorruit in de kamer en moesten we weer de kelder in. Een ogenblik later hoorden we een geroep om hulp en het bleek dat er iemand gewond aan de weg lag. Wat te doen? We zijn door de tuin over de paden gekropen naar de weg en toen bleek het dat er iemand aan de andere kant van de dam in de sloot lag, die zwaar was gewond. Na ongeveer anderhalf uur en met moeite en gevaar zijn we in huis gekomen en is later door een dokter verbonden en met een Engelse tank vervoerd. En na vier dagen weten we er nog niets van. Even voor de avond hoorden we weer het gieren van de granaten en plotseling kreeg de molen de eerste voltreffer, gevolgd door nog drie anderen. We zaten met angst en beven in de kelder de gevolgen af te wachten, niet anders verwachtende of de molen zou instorten of afbranden, maar dit viel nog weer mee. En de volgende dag bleek dat hoewel de molen tamelijk ernstig was beschadigd, de machines bijna niet hadden geleden. Zo gingen we de nacht in van maandag op dinsdag. Bijna onophoudelijk werd er geschoten en we konden de kelder niet uit. Plotseling kwam er iemand aan en dit was een Duitse soldaat die de wapens had weggegooid en zich wilde verstoppen. En hij heeft zich de volgende dag overgegeven aan de Canadese troepen.

GA 13018. Foto uit verzameling Gemeente Archief Ede. Een Canadese tank van het 3e tank Regiment (The Governor-General's Horse Guards), het verkenningsbataljon van de Canadese pantserdivisie, op het kruispunt Oranjestraat-Dorpsstraat te Lunteren. April 1945.

De neergeschoten man is Maas Hol, zoon van Willem Hol en Derkje van Westerneng, op 27 maart 1940 te Ede gehuwd met Maasje van den Brink. Maas is in Harskamp geboren op 4 maart 1917. Hij woont tegenover de school in de "kazerne". Dat is een rijtje arbeidershuisjes aan de huidige Edeseweg. Hij heeft aan het einde van de oorlog drie kinderen: Derkje, geboren op 9 juli 1940, Aaltje, geboren op 2 december 1941 en Willem, geboren op 19 juli 1943. Hij komt in geweervuur terecht vlakbij de molen en raakt zwaargewond in de greppel. Hij is in zijn buik geschoten en heeft meer ingewanden buiten de buik dan erin. Meeuwis Bouw verleent eerste hulp door hem te verbinden. Een onderduiker die op dat moment ook in de kelder bij Meeuwis en Klaasje schuilt, sluipt daarna door de Duitse linie naar de aankomende Canadese en Engelse tanks en komt later met een tank terug om de gewonde Maas Hol op te halen. Hij komt eerst in het noodhospitaal in Otterlo terecht. Dat is tijdelijk ingericht in het Kröller Müller Museum, dat op 15 april het eerste gebouw in de gemeente Ede is, dat wordt bevrijd. Vandaar wordt hij later verder vervoerd naar een ziekenhuis in Nijmegen. Uiteindelijk herstelt Maas Hol volledig. Enkele dagen na zijn ernstige avontuur wordt zijn vierde kind geboren: Maas junior, op 20 april 1945.

Als na de bevrijding de schade kan worden opgenomen, blijkt dat de molen grotendeels verwoest is. Het strijdtoneel tussen Engelsen en Duitsers is teveel geweest. Alle 88 ruitjes van de molen zijn stuk, de wieken zijn stukgeschoten, maar de motor is gespaard gebleven. Wel is de kap beschadigd en zijn alle vier de wieken er afgeschoten. Tot 1984 zal het een wiekenloze molen blijven.

GA21945. Foto uit verzameling Gemeente Archief Ede. Noodziekenhuis ingericht in het Kröller-Müller museum in Otterlo. Dit was op 15 april 1945 het eerste gebouw in de gemeente Ede dat werd bevrijd.

Als Harskamp en omgeving op 17 april bevrijd is nemen de geallieerden ook legerkamp Harskamp in bezit. Op 22 april vestigt de commandant van het 1e Canadese legerkorps, generaal C. Foulkes, zijn hoofdkwartier in het kamp in Harskamp. Vlakbij Meeuwis en Klaasje komt hiermee het opperbevel van de geallieerde strijdkrachten in Nederland. Hierdoor krijgt Harskamp met regelmaat hoog bezoek. Op 25 april landt Prins Bernhard in een klein vliegtuig op het Molenveld, vlakbij de molen. Per auto wordt hij naar de legerplaats vervoerd. Op 26 april komt zelfs veldmaarschalk Montgomery op bezoek, per auto vanuit Nijmegen. Hij komt om de capitulatie van de Duitsers te bespreken. Na de lunch verlaat hij Harskamp weer per vliegtuig vanaf een airstrip op het Molenveld, bij de Molenweg.

Woonhuis van Meeuwis en Klaasje, direct na hun trouwen in 1932. Broer Gies Bouw en knecht Jan Hulleman wonen er dan ook bij in. In dit huis wordt in 1933 zoon Teunis en in 1939 zoon Piet geboren. Vanaf 1940 wonen Gies en zijn vrouw Reintje er. Meeuwis en Klaasje gaan met hun gezin in het nieuwe huis "De Morgenzon" wonen.

Eind april, als de officiële capitulatie van Duitsland nabij is, zitten Jet en Steef Crum met hun zoon Arend en pasgeboren dochtertje Anny nog in Tilburg bij hun gastgezin. De Betuwe is nog niet veilig genoeg om terug te keren. Vanuit Tilburg schrijft Jet onderstaande brief aan haar ouders, die op dat moment in Eindhoven in een gastgezin bij ene Anny verblijven.
Willy is een dochter van het gastgezin van Jet en Steef.

Tilburg, 29 april 1945.

Lieve ouders!

Even een kort briefje. Het kan nog net voor 't eten. Wij hebben in Willy haar poëziealbum geschreven, want iedereen meent dat de tijd voor ons vertrek aanstaande is. Er hing een papier, toen Steef geld ging beuren, dat de dorpen Valburg, Dodewaard, Hemmen, enzovoort naar huis terug gevoerd zullen worden en dat ieder gezin een oproep afzonderlijk krijgt. We zullen nu zoveel mogelijk onze zaken afdoen, zoals schaar laten slijpen en astmapoeders kopen enzovoort, om klaar te zijn als we geroepen worden. Nu heb ik nog een vergunning voor zes luiers waar ik hier geen op kan krijgen en waar ik naar keuze kon gaan.
Nu meende Jenneke dat zij ze aan de fabriek of zo nog kon krijgen. Zou zij er nu misschien moeite voor willen doen, laat ze die dan maar bij u afgeven en schiet u ze maar zolang voor.
Het is nog zo lang dat ze in de luiers ligt, hè? Ze groeit anders heel goed. Vrijdag ben ik weer met haar weg geweest naar het bureau en was ze weer bijna een half pond aangekomen. De dokter is er erg tevreden over. Ze wordt lief en ze weegt nu 6 ½ pond ruim. Lachen doet ze evenwel weinig. Arend was er ook zo zuinig mee, weet u nog wel? Zou de oorlog nu afgelopen zijn nu Himmler overgave aangeboden heeft? Voor ons zijn de berichten uit Duitsland mooi, hè? Dan wordt er ook niet meer in ons land gevochten, hè?
Nu lieve ouders, als we naar huis kunnen, gaan jullie ook mee hè? Fijn hoor. Jan komt dan ook bij ons. Verder is hier alles bij 't zelfde. Ik ben best en kan alles weer mee eten, maar moet wel veel hoesten soms. Ontvang verder de hartelijke groeten met een dikke kus van jullie kinderen Steef, Jet, Arend en Anny. P.S. ik vergat te vertellen dat Anny twee pleisters over de navel heeft gekregen. Zeker omdat die zo hoog was! Wij waren vanmiddag bij Tun. Antoon was thuis geweest en de radio van ons was ook weg. Het manteltje van Marietje bracht hij mee naar Tilburg. Hij meende voor Driny. Morgen nemen ze het mee naar Eindhoven. Dan komt het wel bij Marie. Groeten voor Anny en gezin.
Jet.

Jan Hoogakker is de broer van Jet. Tun is een zuster van Steef Crum en Antoon een zoon van tante Tun. Die zoon is in het ouderlijk huis van Jet en haar ouders in Dodewaard geweest en miste daar de radio. Die was waarschijnlijk gestolen. Marietje is de jongste zuster van Jet. In Dodewaard lag een manteltje die voor Marietje bestemd was maar Antoon dacht dat het voor Driny was, zijn eigen zuster.

Op 7 mei 1945 vindt in Duitsland het officiële einde van de Tweede Wereldoorlog plaats met de ondertekening van de overgave-acte.

Bij het meelbedrijf van de gebroeders Bouw in Harskamp is bijna vanaf het begin steeds een knecht inwonend. Meestal een Hulleman: Job, Gaart en Jan. Deze laatste is een overtuigd NSB'er. Hij is al voor het trouwen van Meeuwis en Klaasje in 1932 werkzaam als knecht bij de molen. Voor en in de oorlog is hij NSB'er. Na de bevrijding wordt Jan opgepakt door de Binnenlandse Strijdkrachten en vastgezet in Ermelo. Zijn vrouw Bora is erg bezorgd om haar man en vraagt aan Meeuwis of hij niet iets kan doen voor haar. Meeuwis is zo goed niet, of hij gaat op pad naar zijn oud-werknemer. Hij trekt een zwart pak aan en doet een zwarte hoed op en als dominee vermomd gaat hij naar

28e JAARGANG. DINSDAG 8 MEI 1945. LIMBURGIA-PERS. No. 107.

LIMBURGSCH DAGBLAD

V = DAG DER VICTORIE = V

Het Derde Rijk capituleert onvoorwaardelijk!

Om 16.20 gisterennamiddag weerklonk door den aether het zoo lang en zoo vurig verwachte groote nieuws: De oorlog in Europa is geëindigd! Duitschland heeft zich aan alle Geallieerden op alle fronten, te land, ter zee en in de lucht onvoorwaardelijk overgegeven.

De onderteekening van de volledige overgave-acte geschiedde gisterenmorgen om 2.41 in een klein schoolgebouw bij Reims, waar het hoofdkwartier van Generaal Eisenhower is gevestigd.

SAMENWERKING GEBODEN

OUD-MINISTERS BEVRIJD

NEW-YORK—AMSTERDAM

LIJK VAN GOEBBELS

Fragment Limburgsch Dagblad 8 mei 1945.

Ermelo. Daar laat hij zich als predikant verwelkomen en verzoekt hij te mogen spreken met Jan Hulleman. Dat mag en met het nieuws dat Jan het naar omstandigheden goed maakt, gaat Meeuwis weer richting Harskamp om Bora gerust te stellen.

Op 6 juni schrijft oom Hendrik Hendriks, de broer van Klaasjes moeder Petronella, een brief aan tante Aaltje, oom Gerrit en oom Jit in Hien. Oom Hend is al vanaf september 1944 inwonend op "Het Middelstuk" in Lunteren, bij Klaasjes ouders. Nu, na de bevrijding, is het echter niet zomaar mogelijk om vrij terug te keren. Omdat Hien en Dodewaard, evenals veel andere Betuwse plaatsen, wel één meter onder water hebben gestaan, is de schade aanzienlijk. Eerst mogen alleen vrijgezelle mannen en weduwnaren de Betuwe in, om de lichamen van mensen en dieren en aanwezig puin op te ruimen. Als ook een begin is gemaakt met het ruimen van mijnen kunnen de gezinnen geleidelijk aan terugkeren naar hun huizen. Ook tante Aaltje, oom Gerrit en oom Jit zijn geëvacueerd geweest. Zij moesten naar Noord-Brabant vertrekken. Inmiddels zijn zij al wel teruggekeerd in het eigen huis in Hien.

Aan G. Hendriks te Hien.

Lunteren, 6 juni 1945.

Hedenmorgen ontvingen wij uw briefkaart en we waren erg blij weer eens wat van u te horen. En het was nogal bemoedigend nieuws, want naar wij willen hopen bent gij bij het ontvangen van deze brief al enige dagen op "Den Heuvel". In dat geval roepen wij u van hier uit een hartelijk welkom toe. Met dank aan God kunnen wij ons thans verheugen over het grote voorrecht dat ons ten deel is gevallen, dat voor zover ons bekend is niemand in onze familie in deze verschrikkelijke oorlog het leven heeft verloren. Wel hebben wij veel, ja heel veel moeten doormaken en hebben velen van ons in allerlei opzichten veel verloren en zullen wij ons moeten neerleggen bij het gemis van veel dingen, waaraan wij gehecht waren. Maar dat alles weegt niet op tegen het feit dat een van ons door de dood was weggerukt. Wij hebben ons in gedachten en gesprekken dikwijls met u beziggehouden. En hoe dikwijls hebben wij onder elkander de vraag gesteld "waar zou onze familie uit de Betuwe toch wel zitten?" Maar hoe wij onze voelhorens ook uitstaken, er kwam maar geen antwoord op deze vraag. Eindelijk kwam er echter enig licht in deze voor ons zo duistere geschiedenis. Onze zwager Jan van den Brink ging namelijk op zekere dag naar het dorp Lunteren om zijn haar te laten knippen en hij trof daar bij de barbier Jan, de zoon van Kees Veldhuizen aan, welke hem vertelde dat zij door tussenkomst van iemand, ik geloof uit Opheusden, een brief hadden ontvangen van J. Eerbeek, waar ongeveer de verblijfplaats van de gehele familie in vermeld stond. Ook waar jullie drieën waren terechtgekomen. Toen hij thuiskwam wist hij echter de naam van de plaats waar jullie waren niet meer te noemen. Wel dat het ergens in Noord-Brabant was. Toen ben ik 's avonds naar Kees Veldhuizen geweest en werd daar op de hoogte gebracht. Nu zijn wij natuurlijk erg nieuwsgierig hoe gij alles thuis teruggevonden hebt. Is uw huis binnen of buiten beschadigd? Hoe is het met de boomgaard gesteld? Heeft deze nog geleden? Hoe ziet de boel in huis er uit, wat meubels, beddengoed, kleren enzovoort betreft? Is er van uw eigen vee nog wat terechtgekomen? Schrijf ons eens spoedig een en ander. Zodra Jan hoort dat hij de Rijn over kan, komt hij u bezoeken. Wat is het prachtig dat u al drie koeien hebt. Voorwaar een mooi begin. Als gij ons schrijft, wil dan ook eens wat schrijven over andere familie. Bijvoorbeeld staat het huis er nog van broeder Johannes en van Hendrik van Druten? Wat is het een droevige geschiedenis met zwager Hendrik van Druten. Wat moeten ze, wanneer hij tenminste nog leeft, met hem beginnen? Moeilijk te vervoeren en waarheen? Ook kunnen zij hem slecht alleen in Tilburg in het ziekenhuis achterlaten. Van de eigenlijke oorlog, ik zal het maar de bevrijding noemen, hebben wij hier gelukkig niet veel last gehad. Er is bijna niet gevochten, zodat er op "Het Middelstuk" niets gebeurd is. Ik zit nog steeds vanaf vier september hier en zit thans te wachten op bericht dat ik naar Arnhem terug kan. Arnhem is erg verwoest, maar mijn huis staat er nog. Alleen de ruiten zijn kapot. Het ergste is echter, dat er zo verschrikkelijk gestolen is en nog wordt gestolen. Bij mij zijn alle kleren en linnengoed weg, benevens bedden met toebehoren, kachels enzovoort. Goed weet ik echter nog niet hoe of het er uitziet. Van Maartje, welke zoals u bekend is, juist in die spannende dagen in Opheusden was, heb ik eens door tussenkomst van iemand uit Ede een brief gehad. Zij was toen in Zoelen, was alles kwijt wat zij bij zich had en had verschrikkelijke ogenblikken in Opheusden doorgemaakt. Gilles en Gerrit met hun gezinnen zitten in Apeldoorn. Hebben daar wat levensmiddelen betreft een moeilijke tijd doorgemaakt. In Arnhem zijn ze alles kwijt. Het huis van Gilles staat er nog, maar is erg beschadigd. Het huis van Gerrit staat er ook nog. Wij hebben ook nog correspondentie gevoerd met Herman Burgstede en Neeltje. Ik kreeg of liever gezegd de familie J. van den Brink, het vorige jaar een brief van hen met de vraag of wij ook wisten waar u geëvacueerd was. Ik heb hen toen terug geschreven dat wij zulks ook niet wisten. De vorige week ontvingen wij een briefkaart met opgave van uw adres. Zij hebben in Hilversum honger geleden. Hiermede sluit ik voor ditmaal dit epistel, met vriendelijke verzoek om spoedig enig bericht. Hartelijke groeten van de gehele familie alhier en van uw toegenegen broeder H. J. Hendriks.

Gilles Gijsbertus Hendriks, geboren 03-06-1895, zoon van oom Hendrik Johannes Hendriks uit Arnhem.

In de brief wordt geschreven over Klaasjes oom Hendrik van Druten, de vader van haar lievelingsneef Johan. Hij overlijdt op 23 juli 1945, waarschijnlijk aan de ontberingen van de oorlog en door ziekte. Hij wordt 81 jaar oud.

Na de bevrijding komt er weer bericht van Jaantje van der Weele uit Voorthuizen. Ze heeft de oorlog gelukkig overleefd en wacht maar af wanneer ze weer naar Den Haag kan afreizen.

Voorthuizen, 17 juni 1945.

Beste Klaasje en Meeuwis en kinderen.

Wat fijn hè dat die oorlog achter de rug is. Wat was me dat een narigheid hè? Wij zijn er gelukkig goed afgekomen, zoals je wel van Floris gehoord zal hebben. Maar die de familie Stomphorst daar was het vreselijk voor. Je kent toch Ger wel, de jongste zuster van Jans, nu alle vijf weg en hun hele huis ook weg. Wij hebben wel angstige ogenblikken gehad en ik was blij dat er vrede was. Ik vond het ook fijn dat heel Nederland bevrijd was, want dan behoefde er niet meer gevochten te worden in de grote steden. Ik heb goeie berichten gehad van mijn familie. Wanneer ik weer naar Den Haag ga weet ik niet, maar dat zal nog wel een poosje duren. Nu, Klaasje en Meeuwis, vele groeten en het beste en laat nog maar eens wat van je horen. Dag hoor. Jaantje van der Weele. Hoofdstraat 31 Voorthuizen.

Op 30 juni komt er een brief van de heer Kortlang uit Ermelo, een zakenvriend van Meeuwis. Hij heeft heel wat moeten doormaken in de oorlog.

Ermelo, 30 juni 1945.

Geachte vriend Bouw.

Heel hartelijk dank voor je brief. Vaak denk ik, hoe zouden ze het daar toch maken? Zijn ze me vergeten? Het leven gaat zo snel en dan al die ellendige oorlogsjaren. Wat is er veel vernield aan geluk en aan bezit. Nooit wil ik meer omgang met een Duitser hebben. Wat een vreselijk volk is dat. Het is Gods genade dat ik je nog schrijven kan. Veel heb ik mee gemaakt. Mijn broer met zijn twee zoons en ikzelf hebben in de gevangenis in Apeldoorn gezeten. Dit is geen grapje hoor! Enfin, ik ben er nog net uitgekomen, maar mijn broer en zijn zoons van 24 en 25 jaar zijn neergeschoten. Je begrijpt hoeveel verdriet mij dit gedaan heeft. Voor een paar weken hebben we ze in Ermelo begraven. Het was voor mij een zware dag en vooral om in die omstandigheden het woord te moeten voeren. Ik heb ze in Gods hand overgegeven en weet dat ze bij Hem veilig zijn. En zo zijn er duizenden. Heel spoedig hoop ik weer zaken te komen doen en verlang ik er naar u allen weer te zien. Onze vriendschap was ook altijd zo oprecht en eerlijk en wat was het altijd goed, hè? Hoe gaat het Gies en zijn vrouw en de jonge Teunis? Die zal nu wel erg groot zijn. Ook Piet zal me niet meer kennen. Ik hoop nog jaren bij je te komen, zo de Heer wil. Ik zal je met alles op de hoogte houden.
We hebben er nog een fabriek bij en wel olieslager Prins. Ik reken erop dat je weer onze koeken BL of P zult afnemen. Verder zorg ik wel voor je. Ontvang met je vrouw, broer en gezin de hartelijke groeten, ook van mijn vrouw. Zelf in gedachten een stevige handdruk van je vriend L. Kortlang.

L. Kortlang
Ermelo Telefoon 12.

Op 2 juli 1945 gaan Meeuwis en Klaasje op ziekenbezoek naar Arnhem. Klaasjes zus Bertha ligt in het ziekenhuis. Het land is nog maar pas bevrijd en de wegen zijn gevaarlijk en niet zomaar toegankelijk. Er is officieel toestemming nodig van de Binnenlandse Strijdkrachten om naar Arnhem te mogen reizen. Het is een eenvoudig kladblaadje waarop de permissie getypt, gestempeld en ondertekend wordt.

Na de bevrijding blijkt dat ook aan de familie Hoogakker uit Dodewaard het oorlogsleed niet voorbij is gegaan. Wouter, de jongste broer van Jet, werkt tijdens de oorlogsjaren als gemeenteambtenaar op het gemeentehuis van Elst in de Betuwe. Samen met enkele collega's hebben ze onder meer bonkaarten voor voedsel uit het gemeentehuis gestolen voor onderduikers en het verzet. Als op een dag de ondergrondse in Elst een Duitse officier gedood heeft, laat de Duitse SS leider Rauter een aantal notabelen uit Elst oppakken en fusilleren. Daarna wordt het gemeentelijk apparaat doorgelicht. Op een dag, het zal in het jaar 1943 of begin 1944 geweest zijn, wordt zo ontdekt dat er geknoeid wordt met bonkaarten en de politie gaat op zoek naar de betrokken gemeenteambtenaren. Wouter is in die tijd in de kost bij zijn zus Cornelia. Als Cornelia de politiemannen ziet aankomen, waarschuwt ze Wouter om te vluchten. Wouter weigert te vluchten, want, zo zegt hij, "Ik vlucht niet voor onrecht". Hij wordt dan opgepakt en opgesloten op het politiebureau.

Ned. Binnenlandsche Strijdkrachten.
Afd. Harskamp.

Verzoeke doorgang te verlenen aan
BOUW, Meeuwis, geb. te Elst (Gld)., 22-2-1905,
van beroep: Molenaar. Adres: Harskamp, gem. Ede
Molenweg 16, P.B. No. Z4-021772. en

zijn echtgenote

VAN HARTEN, Klaasina, Alberta, geb. te Elst,
27 Juli 1905, van beroep: zonder, P.B. No.
Z4-022036, adres: idem.

naar Arnhem.
Reden: Ernstig ziekenbezoek familie.
Geldig op 2 Juli 1945.

Harskamp, 2 Juli 1945.
De Agent van Politie, belast, der gem.
Elst, ter standplaats Harskamp,
tevens Commandant N.B.S.
F. B[illegible]
b/a J.J. [illegible]

Permissie van Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten voor vrije doorgang van Harskamp naar Arnhem op 2 juli 1945.

Via gevangenis "De Koepel" in Arnhem wordt hij enkele dagen later per trein vervoerd naar het concentratiekamp in Vught. Voordat hij in de trein stapt, mag hij nog afscheid nemen van zijn verloofde, Janny Harberts. Wouter verblijft minstens tot 2 februari 1944 in Vught, omdat dan een nichtje geboren wordt, waarvan Wouter nog hoort en waarop hij nog heeft gereageerd in een schrijven. Omdat Wouter de HBS heeft gedaan, kan hij goed Duits spreken. Hij wordt aangesteld als opzichter van een deel van kamp Vught. Wouter is technisch en kan goed hout snijden. Dat komt hem van pas in het kamp. Hij wil graag een bijbel hebben, maar daar komt hij niet zomaar aan. De kampcommandant heeft in zijn kantoor echter een verstoft exemplaar liggen. Wouter weet die zo kunstig van hout na te maken, dat hij die enkele weken later kan omwisselen voor de echte bijbel. Daarna kan Wouter eenvoudige kampdiensten houden voor belangstellenden. Hij wordt niet betrapt bij deze gevaarlijke actie. Vanuit kamp Vught wordt Wouter op 5 september 1944 naar Sachsenhausen vervoerd en tenslotte op 16 oktober 1944 naar kamp Neuengamme in Duitsland dichtbij Hamburg, waar hij tewerkgesteld wordt. Zijn kampnummer is 58348. Vlak voor de bevrijding worden alle gedetineerden uit het kamp weggevoerd naar zogenaamde buitenkampen of buitencommando's en daar aan hun lot overgelaten. Wie niet mee kan wordt ter plekke neergeschoten. Wouter gaat naar het buitenkamp Meppen-Versen. Hij sterft op 20 maart 1945, misschien door uitputting en honger, in dat buitencommando Versen bij Neuengamme. Hij wordt slechts 30 jaar oud.

Wouter Hoogakker 1914-1945.

Eenige en algemeene kennisgeving.

Heden ontvingen wij de droeve tijding, dat op 20 Maart 1945 in het buiten commando Veersen van (Neuengamme) is overleden onze lieve zoon, broeder, zwager, oom en verloofde

Wouter Hoogakker

in den leeftijd van 30 jaar.

Uit aller naam:
Fam. H. J. Hoogakker.

Dodewaard, 15 Dec. 1945.
Kalkestraat A 123.

Rouwadvertentie Wouter Hoogakker 15 december 1945.

Pas op 15 december van het jaar 1945 krijgt de familie Hoogakker in Dodewaard het officiële bericht van het Rode Kruis dat Wouter is omgekomen.
Zoon Jan Hoogakker vindt dan op de lijsten van het Rode Kruis, waar ook de slachtoffers van de wegvoering uit Putten staan vermeld, de naam van zijn broer Wouter.
Dan plaatsen ze een rouwadvertentie om familie en vrienden op de hoogte te stellen. Wouter ligt begraven op het Nederlandse ereveld te Osnabrück in Duitsland.

Van Wouter Hoogakker is een gedicht bewaard gebleven, dat hij maakte toen hij zat opgesloten in gevangenis "De Koepel" in Arnhem.
De verloofde van Wouter, Janny Harberts, heeft het gedicht uit de gevangenis gesmokkeld.

Mijn neef zit in een celletje.
Daar staat van alles in.
Een tafeltje om van te snoepen.
Een tonnetje om op te poepen.
En ook een ijzeren ledikant.
Dat draaibaar vastzit aan de wand.
Hij zit daar keurig net, ja net.
Hij zit daar keurig net.

Mijn neef zit in een celletje.
Daar staat nog veel meer in.
Twee schapjes in een hoekje.
Daarop: een Bijbel met een boekje.
Een kroes, een bord, een pen en inkt.
Daaronder een stukje zeep dat stinkt.
Maar hij zit daar keurig net, ja net.
Maar hij zit daar keurig net.

Dan staat er nog een waterkruik.
Met emmer en stoffer en blik.
Want 's morgens moet hij vegen.
En 't vuil in 't mandje legen.
Dan hangt er nog een waterteil.
En op 't schotje een kapotte dweil.
Toch wordt hij er keurig net, ja net.
Toch wordt hij er keurig net.

Mijn neef slaapt in een celletje.
In 't ijzeren ledikant.
Hij spreidt het laken over 't matrasje.
Tegen de muur legt hij zijn jasje.
De dekens trekt hij over zijn kop.
Want een slaapmuts heeft hij daar niet op.
Maar hij ligt er keurig net, ja net.
Hij ligt daar keurig net.

Des morgens wekt een belletje.
Mijn neefje uit zijn slaap.
Dan gaat hij zich verfrissen.
Daarna eens lekker pissen.
Of doet hij eerst een grote mop.
Dan ruimt hij gauw zijn bedje op.
Dan is alles weer even net, ja net.
Dan is alles weer even net.

Dan gaat de celdeur open.
Men wenst hem goedendag.
Het emmertje met vuil water.
De kruik met 't verse water.
Dat alles zet hij in de gang.
De deur slaat dicht met een harde pang.
't Gaat alles keurig net, ja net.
't Gaat alles keurig net.

Mijn neef zit in dat celletje.
En wacht op 't eten dan.
Een homp brood met een kroesje drinken.
's Middags aardappelen die stinken.
Met iets groens of bruins of rood erdoor.
Dat zet men dan zijn neefje voor.
Dat gaat allemaal keurig net, ja net.
Dat gaat allemaal keurig net.

Mijn neefje in dat celletje.
Die mag daar ook wel uit.
Om buiten te gaan luchten.
Dan hoor je hem aldoor zuchten.
Ja, ja, ik zeg, het is gewis.
Geen mens weet hoe ik mijn vrijheid mis.
Dat is het nu maar net, ja net.
Dat is het nu maar net.

Komt neef weer in zijn celletje.
Dan ligt er werk voor hem.
Hij mag dan zakjes vouwen.
Of een poosje gaan zitten schrouwen.
Oh, heus zeg, lach daar maar niet om.
Want niemand kijkt daar naar je om.
Hij kijkt zo keurig net, ja net.
Maar 't is allemaal even pet.

Neuengamme is een dorp dichtbij Hamburg in Duitsland. Het zou een onbekend dorp zijn, ware het niet dat daar tijdens de oorlogsjaren 1940 – 1945 een oord van verschrikking was, het concentratiekamp Neuengamme. Dat was één van de grote concentratiekampen in Nazi-Duitsland, een kamp met meer dan tachtig buitenkampen, verspreid over heel Noord-Duitsland. In dat concentratiekamp Neuengamme hebben veel niet-joodse Nederlanders gevangen gezeten, meer dan in enig ander concentratiekamp in Nazi-Duitsland. Toch is dat concentratiekamp in ons land nauwelijks bekend, bij velen zelfs totaal onbekend.
Bij anderen roept de naam Neuengamme herinneringen op, herinneringen aan dood, vernedering en ellende. Concentratiekamp Neuengamme ligt ongeveer 20 km oostelijk van de stad Hamburg. Neuengamme was in de Tweede Wereldoorlog met meer dan 80 buitenkampen het centrale concentratiekamp van Noord-Duitsland. In 1938 was Neuengamme nog een dependance van het concentratiekamp Sachenhausen, ingericht om de gevangenen in de steenfabriek van de S.S. uit te buiten.
Sinds 1940 is Neuengamme als zelfstandig concentratiekamp verder gegaan. Het begin van de oorlog heeft de oorspronkelijke opzet teniet gedaan. In de loop van de oorlog deporteerde de Gestapo tienduizenden mensen uit heel Europa als concentratiekampgevangenen naar Neuengamme. Van de ongeveer 106.000 gevangen die naar Neuengamme zijn gevoerd, zijn ongeveer 55.000 gevangenen in Neuengamme omgekomen. Bijna zevenduizend Nederlanders hebben in kamp Neuengamme vast gezeten.

Bij aankomst moesten alle persoonlijke bezittingen in de “Effektenkammer” worden afgegeven. Vervolgens werd al het lichaamshaar afgeschoren en kreeg men in plaats van de eigen naam een nummer op een zinken plaatje, dat om de nek gedragen moest worden en dat op de kleding genaaid moest worden. Kleding en schoeisel werd willekeurig verdeeld, zodat het zelden voor kwam dat een gevangene iets passends ontving. De persoonlijke gegevens werden in de “politieke afdeling” geregistreerd, wat vaak met mishandeling gepaard ging. Gedurende de eerste weken stonden de gevangenen onder quarantaine en werden nog niet aan het werk gezet. Wel moesten ze urenlang op appèl staan. De S.S. probeerde de morele en psychische weerstand van de gevangenen te breken door hen in vernederende omstandigheden te laten leven en werken. De barakken waren overvol, sanitaire voorzieningen waren ontoereikend en een mogelijkheid voor enige privacy was er niet. De dagindeling was dermate vastgesteld dat er nauwelijks een vrije minuut overbleef. Al in 1940 was de voeding nauwelijks toereikend. In de daarop volgende jaren werden de maaltijden steeds kariger en de kwaliteit steeds minder. ‘s Morgens was er een dunne melksoep of zogenaamde koffie, ‘s middags dunne koolraapsoep met weinig vet. Sommige gevangen kregen een boterham met beleg als toeslag voor de zware arbeid.’s Avonds werden de broodrantsoenen voor de volgende dag uitgedeeld met daarbij wat margarine, kaas of marmelade. Vanwege de slechte voeding takelde ieder die zich niet op andere wijze van extra voeding voorzag in korte tijd af tot een verzwakte, apathische “Muzelman”, zoals ze door de S.S. spottend werden genoemd.
De gevangenen hadden geen rechten die hen beschermden tegen het geweld dat de S.S. in het kamp gebruikte. Regels en verboden bepaalden de orde in het kamp. Voor het geringste vergrijp werden zware straffen uitgedeeld. Door de verzwakte toestand van de gevangenen werden deze straffen door velen niet overleefd. Terechtstellingen door ophanging werden vaak op de appèlplaats uitgevoerd, in aanwezigheid van de overige gevangenen. Zeer belangrijk voor het dagelijks leven was de manier waarop gevangenen met een functie (meestal Duitsers) met hun taak omgingen. Sommigen gebruikten de mogelijkheden van hun functie om hun medegevangen zoveel mogelijk te helpen, anderen dachten alleen aan hun eigen belang en handelden als verlengstuk van de S.S. Veel gevangenen leden aan verwondingen en ziekten en hoopten in de ziekenbarakken geholpen te worden. Het medisch personeel bestond echter uit medegevangen. Zelden met een medische opleiding en met te weinig middelen om een vakkundige verpleging mogelijk te maken. Begin 1942 stierven meer dan 1000 mensen aan vlektyfus. De S.S. voerde selecties uit onder de zieken, waarbij zwaar zieke werkonbekwame gevangenen werden uitgezocht en later werden gedood door een injectie in het hart. S.S. artsen misbruikten de gevangenen ook voor medische proeven. Alleen om die reden werden 20 joodse kinderen naar het concentratiekamp Neuengamme gevoerd. Met de geallieerden in aantocht werden de vele concentratiekampen in het voorjaar van 1945 hals over kop ontruimd. De S.S. bracht de gevangen weg. In goederenwagons of te voet.
Zij die niet konden volgen werden doodgeschoten. Na dagenlang te hebben rondgelopen of gereden, kwamen duizenden gevangen uit Neuengamme, of een van de buitenkampen, uitgehongerd en uitgeput aan in de voorlopige opvangkampen Sandbostel bij Bremevörde en Wöbbelin in Mecklenburg. Daar werden ze door de S.S. aan hun lot over gelaten, in onbeschrijfelijke hygiënische omstandigheden. De door honger en uitputting getekende gevangenen vochten om het laatste stuk brood. Vele gevangenen verhongerden of stierven aan ziekten. De bevrijders troffen bij hun aankomst in beide kampen afgrijselijke toestanden aan. Meer dan 9000 gevangenen werden op de schepen “Cap Arcona”, “Thielbek” en “Athen” samengeperst, die eind april 1945 vanuit Neuengamme naar Lübeck getransporteerd waren.
Aan boord van de schepen, die voor Neustadt (Holstein) in de Lübeckse baai voor anker lagen, vielen vele gevangenen ten prooi aan de honger, ziekten of werden gedood door de S.S. of medegevangenen. Op 3 mei 1945 bombardeerden Britse jachtbommenwerpers de gevangenenschepen omdat ze dachten dat het troepentransportschepen van de Wehrmacht waren. De “Cap Arcona” en de “Thielbek” stonden onmiddellijk in brand en zonken kort daarna. Talrijke schipbreukelingen werden door de laagvliegende vliegtuigen gedood. Meer dan 7000 gevangenen kwamen om het leven bij deze catastrofe, de zwaarste uit de scheepvaartgeschiedenis. Minder dan de helft van de 106.000

gevangenen van het concentratiekamp Neuengamme beleefde de bevrijding. De terugkeer naar het dagelijks leven werd voor die voormalig gevangenen getekend door hun ervaringen in het kamp. Ze leden nog vele jaren, velen nog tot op de dag van vandaag, onder de lichamelijke en geestelijke gevolgen van hun gevangenschap in het concentratiekamp.

Ingang concentratiekamp “Neuengamme”.

In Harskamp begint de situatie langzaam te normaliseren. De lagere school is na de bevrijding door de Binnenlandse Strijdkrachten opgeëist als noodhospitaal en opvang van militairen. Ook hebben de geallieerden de school gebruikt als kantoor. Eind augustus 1945 wordt de school weer vrijgegeven voor onderwijs. Het wordt twee keer afgekondigd, waarschijnlijk in de kerkdienst. Op 3 september 1945 zal er weer onderwijs worden gegeven.

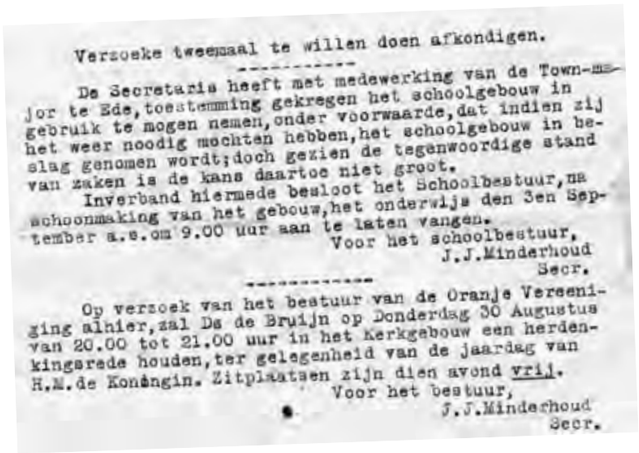

Verzoeke tweemaal te willen doen afkondigen.

De Secretaris heeft met medewerking van de Town-major te Ede, toestemming gekregen het schoolgebouw in gebruik te mogen nemen, onder voorwaarde, dat indien zij het weer noodig mochten hebben, het schoolgebouw in beslag genomen wordt; doch gezien de tegenwoordige stand van zaken is de kans daartoe niet groot.
Inverband hiermede besloot het Schoolbestuur, na schoonmaking van het gebouw, het onderwijs den 3en September a.s. om 9.00 uur aan te laten vangen.
Voor het schoolbestuur,
J.J.Minderhoud
Secr.

Op verzoek van het bestuur van de Oranje Vereniging alhier, zal Ds de Bruijn op Donderdag 30 Augustus van 20.00 tot 21.00 uur in het Kerkgebouw een herdenkingsrede houden, ter gelegenheid van de jaardag van H.M. de Koningin. Zitplaatsen zijn dien avond vrij.
Voor het bestuur,
J.J.Minderhoud
Secr.

Melding schoolbestuur Lagere school Harskamp dat op 3 september 1945 weer onderwijs zal worden gegeven

Eind december 1945 komt er een brief van mejuffrouw Kruijsse.
Het gezin van moeder en de kinderen Lena en Karel was in september 1944 door de oorlogshandelingen en de naderende geallieerden geëvacueerd uit Oosterbeek. Ze hebben tot de bevrijding bij Meeuwis en Klaasje in huize “De Morgenzon” gewoond, in de bijkeuken. Teunis herinnert zich nog het mooie speelgoed van Karel.
De vader van Karel en Lena is marineofficier. Na de oorlog is er nog enige tijd contact geweest met het gezin Kruijsse.
Zo worden Meeuwis en Klaasje, tezamen met nog meer Harskampers, uitgenodigd naar een bioscoop in Arnhem voor de film “Gejaagd door de wind”.

Oosterbeek, 29 december 1945.

Beste familie Bouw,

Eindelijk eens een briefje van mij. Hoe maken jullie het allen? Hier gaat alles weer goed. Lena en Karel hebben alle twee geelzucht gehad, maar zijn nu weer beter. Karel die hoest enkel weer zo vreselijk. Nu, voordat ik verder schrijf u allen een gelukkig en goed jaar toegewenst. Ook Teunis en Pietje en veel gezondheid van mij en van Lena en Karel. Hoe is het in de Harskamp? Zeker wel stil, hè? Nu, hier niet hoor. Alles is weer in volle gang. Enkel nog veel kapot. Ik heb boven nog nergens geen ramen in en in de gang ook nog niet. En nog vele mensen met mij niet. Ik heb twee jongens in de kost uit Friesland. Die werken hier voor de wederopbouw. Lena die heeft een dienstje bij een dame alleen in Oosterbeek, van 's morgens 9 uur tot 's middags 1 uur voor vijf gulden in de week en zondags vrij. Het bevalt haar heel goed en die mevrouw ook, dus dat is fijn, hè? Karel die is nog steeds op de fabriek in Arnhem. Ik ben verleden week naar Zeeland geweest. Mijn jongste broer is getrouwd. Die woont helemaal bij de Belgische grens. Ik ben ook op Souburg geweest, waar mijn andere broer woont en mijn zuster. Dat is op Walcheren, maar daar is het nog veel erger dan hier hoor. Die woont nog steeds in het water. Het water staat allemaal nog in de woningen. De mensen wonen allen boven. De ladders staan tegen de woningen aan. Als het water te hoog is moeten ze van de boot op de ladder stappen en zo naar boven klimmen om in huis te komen. De boten varen nog door de straten en dat is al veertien maanden lang. Alles verrot daar door het zoute water. Het water komt zes uur op en zes uur af

en op sommige plekken in het dorp is het water helemaal niet weg. Ze hebben daar de dijken doorgegooid, gebombardeerd met bommen van zes ton. Toen is zo de volle zee naar binnen gestroomd. Toen waren al de Duitsers er nog en de mensen konden niet weg van het water, toen ze de bommen neer gooiden en de granaten kwamen vanuit zee van de schepen. Wij konden nog in de kelder, maar die mensen niet. Dat zie je en is altijd nog weer veel erger als dat je zelf meegemaakt hebt, hè? Ik zal ook naar tante Reintje een brief sturen voor de Nieuwjaar. Nu beste mensen, ik ga nu eindigen, hoor. Heel veel groeten van mij aan jullie allen, ook van Lena en Karel. Gaat Teunis al weer naar school? Ja, zeker. En Pietje, gaat die nu ook naar school toe? Die zal wel kunnen lezen.

Mej. J. Kruijsse
Talmaweg 2
Oosterbeek

Hoofdstuk 25

De wederopbouw begint

Een half jaar na het einde van de oorlog is er nog veel werk te doen. Veel is verwoest en het kost veel tijd en geld om alles weer op te bouwen. Op de eerste dag van het nieuwe jaar komt de gebruikelijke brief van tante Aaltje Hendriks uit Hien. Het is nu precies twintig jaar geleden dat Klaasje haar verblijf bij tante Aaltje en oom Gerrit beëindigde en terugkeerde naar Lunteren.

Hien, 1 januari 1946.

Beste Klaasje, Melis en kinderen.

Bij het intreden van het nieuwe jaar wensen wij u alle goeds toe. Wij maken het samen nog goed en dat hopen wij ook van u eens spoedig te vernemen. Wij hebben met de kerstdagen Neeltje en Herman te logeren gehad en ze zijn ook nog een paar dagen naar Opheusden geweest. Het was erg gezellig en dat wij nu weer zo heerlijk in ons eigen huis de feestdagen mogen doorbrengen. Heel anders dan verleden jaar onder de vreemde. Bij Hoogakker hebben ze nu zekerheid dat Wouter dood is. Het is wel erg. Hij is dan in Duitsland overleden. En de kleine Arend van Jet heeft zijn been gebroken, op straat met het spelen met zo'n autoped. Hij is naar het ziekenhuis overgebracht en of hij nu weer thuis is weten wij niet. En verder is hier alles nog al zo hetzelfde. Gillis heeft het ledikant toch eindelijk gestuurd, dus als jullie nu eens zin hebben. Nu kunnen wij u wel weer te logeren hebben. Netta is verleden week hier geweest. Die had zich aan de hand bezeerd en toen was het gaan zweren. Ik meen aan de pink van de rechterhand. Erg lastig was het. Hoe gaat het met Bertha? Je moeder is ook al weer zo jarig. Zolang zullen wij maar wachten met schrijven. Nu Klaasje, nu ga ik maar eindigen. Ontvang verder van ons de hartelijke groeten. Zo verblijven wij. Uw toegenegen ooms en tante, familie G. Hendriks.

Meeuwis en Klaasje maken gemakkelijk nieuwe vrienden. In de legerplaats Harskamp is Gerrit de Gier als dienstplichtig soldaat gelegerd. Na de oorlog is de legerplaats snel weer ingericht voor Nederlandse militairen. Marijke Wijers, de vriendin van Gert de Gier, schrijft een brief aan Meeuwis en Klaasje. Zowel Gert als Marijke komen met regelmaat bij de familie Bouw in "De Morgenzon".
Dat gebeurt wel meer met de bewoners van de legerplaats. Meelbedrijf Gebroeders Bouw is immers vlakbij en het is voor de jonge soldaten zeker in de avonden en weekenden maar eenzaam in het kamp, ver van huis. Blijkens onderstaande brief heeft Marijke rond oud en nieuw ook bij Klaasje en Meeuwis gelogeerd, terwijl Gert natuurlijk de nacht in het kamp moet doorbrengen. Marijke schrijft over haar moeder.
Die heeft ze wel zeven jaar niet gezien! Vlak voor de oorlog is Marijke uit Nederlands-Indië naar Nederland vertrokken, terwijl haar moeder in Indië achterbleef. Door het uitbreken van de oorlog was een eerdere hereniging niet mogelijk.

Haarlem, 4 januari 1946.

Lieve familie Bouw,

Nu ik dan weer in Haarlem ben, wil ik u allereerst hartelijk danken voor de fijne dagen die ik bij u heb mogen doorbrengen. Zo de eerste dag na alle emotievolle feestdagen valt niet mee. Het meeste mis ik natuurlijk Gert. Toen ik vanmorgen om elf uur de koffie klaar maakte, dacht ik, nu moest hij net als de vorige dagen dwars door de weilanden aan komen hollen. Maar ja, dat gaat nu eenmaal niet altijd en op 't ogenblik kan hij misschien beter bij u zijn dan hier. Bij u is 't tenminste heerlijk warm, terwijl hier de kachel nog niet brandt en mijn handen van de kou niet zo willen als ik wil. Maar enfin, zo erg is dat nu ook weer niet. Er zijn veel ergere dingen. Nu verheug ik me maar op de komst van mijn moeder, die waarschijnlijk aanstaande maandag in Aerdenhout aankomt. Maar kom, nu ga ik maar weer eindigen. Er is nog een heleboel te doen vandaag.
Wilt u ook Gert de groeten van me doen en ontvangt u zelf veel liefs van Marijke.

Marijke Wijers en Gerrit de Gier.

Ergens in deze winter van 1946 vindt de verloving plaats van Gert en Marijke. Een felicitatiebrief van Klaasje aan Marijke is in het klad bewaard gebleven.

Ongedateerd (winter 1946).

Beste Marijke.

Gisteren gaf Gerrit voor hij bij ons wegging ons jullie verlovingskaartje. Daar hij ons niets van zijn plannen verteld had was het voor ons een ware verrassing. En nu komen wij je van harte feliciteren met je verloving en wensen je samen heel prettige verlovingsdagen. Wij kennen elkaar eigenlijk maar heel weinig, hè, en toch wordt je naam hier gedurig genoemd, ook mede in verband met de brieven die hier aankomen, waar wij Gerrit dan weer gelukkig mee maken. Gert kan zo dikwijls als hij zin heeft bij ons komen. Hij is altijd welkom. Wij gaan er al aan wennen dat hij er is. Als hij wat lang wegblijft, zoals laatst toen hij ziek was, is mijn man naar het kamp wezen informeren. Wij waren bang dat hij daar soms ziek lag. Het kan vreemd gaan, hè? Een half jaar terug kenden wij jullie nog geen van beide en nu stellen wij werkelijk belang in je verloving en we hopen dat je later heel gelukkig met elkaar mag zijn als je getrouwd bent. Want dat komt er dan toch van, nietwaar? Nu, Marijke, ontvangt samen heel veel gelukwensen en groeten van ons beiden.

M. Bouw
K.A. Bouw-van Harten

Een maand later is er opnieuw een briefje van Marijke. Er wordt gesproken over de hereniging met haar moeder. Marijke's moeder heeft van 1942 tot 1945 in een Japans concentratiekamp in Nederlands-Indië gevangen gezeten. Ze moest hard werken om oogsten binnen te halen. Marijke is geboren in Nederlands-Indië op 1 februari 1926 en daar opgegroeid. In 1938 gaat Marijke naar Nederland voor haar middelbare school en is ze gescheiden van haar in Indië achtergebleven ouders. Pas in 1946 wordt ze, na zeven jaar, weer met haar moeder herenigd. Van twaalfjarig meisje is ze nu een bijna twintigjarige vrouw!

Haarlem, 4 februari 1946.

Lieve familie Bouw.

Vanmorgen ontving ik uw briefkaart ter gelegenheid van mijn verjaardag, waarvoor ik u hartelijk dank. Het is altijd leuk veel post te ontvangen en dan vooral op zulke dagen. En nu zal ik me er dan toch eindelijk toe zetten u te schrijven. Het is na alle emotievolle dagen, vooral die als Gert bij ons is, totaal in het vergeethoekje geraakt. Toch ben ik u niet vergeten, hoor, want Gert en ik heb 't als hij hier is maar wat vaak over Huize Morgenzon. Maar vooral nu moeder er is en ik zelf werk, blijft er niet veel vrije tijd voor mezelf over. Toch zijn het vaak de mooiste ogenblikken van de dag als ik 's avonds naar moeder toe ga. Nu ze dan eindelijk weer bij ons terug is, merk ik pas met recht wat we al die jaren in haar gemist hebben. Ze kan zo echt, ik zou haast zeggen als een moeder, maar dan ook als een ideale moeder, in alles met me meeleven. Hoewel ze Gert eigenlijk helemaal nog niet kent, alleen maar een uurtje eens gesproken, kan ze zo echt met me over hem spreken of hij vanzelfsprekend bij ons hoort. En toch weet ik dat ze voelt, dat ze nu mijn liefde met een ander delen moet. Wanneer nu alles weer normaal is, als moeder haar zaken met de notaris geregeld zijn (en daar gaat nogal wat tijd overheen) dan gaan we waarschijnlijk in Amsterdam samen op kamers wonen. U begrijpt dat we ons daar beide geweldig op verheugen. We zitten nu al als twee bakvissen allerlei luchtkastelen over die tijd te bouwen en leuke plannetjes te verzinnen.
Dan kan ze zo echt leuk mee doen en is 't wel fijn, als je een jonge moeder hebt. Laatst zei ze zo enig: "Je hebt me er nu een zoon bij bezorgd, als 't nu eenmaal zo ver is, dan moet Gert ook maar heel vaak bij ons komen". Maar ja, dan moet hij ook wat dichterbij komen te zitten, want de Harskamp is toch zo'n heel eind weg. Als hij schrijft, dat hij enige avonden in de week bij u is, dan ben ik soms werkelijk jaloers. Maar ja, een mens is ook nooit tevreden. Nu is hij de afgelopen tijd zo vaak in Haarlem geweest en nog moet ik dan klagen. Een egoïstisch wezen ben ik eigenlijk, maar kom, Gert is ook niet iedereen, en wat hem betreft mag ik dat dan ook wel een beetje zijn. Verder gaat hier alles zo zijn gewone gangetje. Overdag werken en 's avonds in de kou zitten, want 't kolenprobleem is in de stad nog een ware puzzel. Hoe gaat 't anders met u allen? Bent u alweer door de logés heen en hebben de jongens nog fijn schaatsen gereden? Gert en ik hebben ook nog een middag op 't gladde vlak gestaan. De arme jongen heeft heel wat te stellen gehad om mij een beetje het draaien bij te brengen. Lieve familie Bouw, ik ga nu eindigen. Pietertje zal ik ook nog een briefje schrijven. Met vele hartelijke groeten van Marijke, Borskistraat 15, Haarlem.

Nichtje Netta Eerbeek en haar familie hebben de oorlog goed doorstaan. Na de evacuatie van september 1944 en alle gewelddadigheden in en rond Opheusden, is het gezin weer veilig aan de Dalwagenseweg teruggekeerd. Wel is er enorme schade door de oorlogshandelingen in Opheusden. Het water in de Betuwe is gelukkig verdwenen en de gaten in de dijken zijn gedicht.
Netta is, net als haar broer Jan, nog steeds ongehuwd en de jaren beginnen te tellen. In mei wordt ze veertig! Jan is al achtendertig. Ook al is de oorlog nu bijna een jaar voorbij, de schaarste aan vele goederen is nog steeds een realiteit.

Opheusden, 10 februari 1946.

Beste Klaasje en Meeuwis, Teunis en Pietje.

Eindelijk eens een brief van Net, zullen jullie wel zeggen. Ja, het zal er dan eens van komen, hoor. Ik heb zo goed de tijd. 't Is zondagavond. Moeder gaat nogal eens zondags 's avonds naar Weijman, met juffrouw Van de Pol. Nu ook, Dirk is op bezoek, Jan en ik maar samen thuis. We hebben een lekkere warme kachel en een kopje heerlijke chocola met beschuitje. De radio speelt heel zacht een wijsje. En hoe gaat het zo met jullie allemaal? We zullen maar hopen van gezond. Wij maken het gelukkig allemaal goed. Ik heb anders een hele tijd een erge zere vinger gehad. Ik had me iets geprikt met een blikje openmaken en dat is toen aan 't zweren gegaan. Vanaf half december al. Nu is het gelukkig bijna beter. 't Is anders een last hoor! En dan zo lang. Ik ben er wel tienmaal mee bij de dokter geweest. Hij zei dat het fijt was, dus je begrijpt wel, dat het een hele last was. Maar dat is gelukkig weer voorbij. Klaasje, je bent bedankt voor je nieuwjaarswens. En het jaar is nog zo jong. Ik wens jullie, al is het wat laat, ook nog veel heil en zegen. Wat is het toch alle dagen nat en regenachtig, hè? Hier is zoveel water, op de Rijn is het zo hoog dat het een eind tegen de dijk aan staat. Deze week met die storm waren de mensen bang dat het bij Driel door de dijk zou gaan. Daar is een groot gat geweest en allemaal nog vers gemaakt, dus dat is nog niet zo sterk. Maar we willen maar hopen dat het gauw wat zakt, anders zouden we weer moeten evacueren. Dan komen we maar bij jullie, hoor! Daar hebben jullie nog niet zo gauw last van 't water. Wij hebben altijd nog die mijnheer van de opbouw in huis. Maar op het ogenblik is hij ziek. Hij is nu de hele week thuis in Rotterdam gebleven. Ook al griep, dat hebben zo veel mensen. Juffrouw De Jong, het onderwijzeresje, dat ook bij ons in huis was, is nu vrijdag voor twee of voor vier maanden weg gegaan. Die gaat met kinderen mee naar Engeland. Daar had ze zo'n zin in. Ze dacht nu volgende week te gaan, misschien per vliegtuig. Ik vind het echt jammer. Het is echt een aardig meisje en zo gezellig in huis. We gaan altijd samen eens uit of boodschappen doen. Maar enfin, als ze terug komt, komt ze weer hier. Ze kon een prachtige betrekking krijgen in Den Haag aan het departement, maar dat doet ze nu niet, nu ze verlof heeft gekregen voor Engeland. Ze hebben hier maar halve dagen school. 's Morgens de ene school en 's middags de andere, omdat er maar één school is. 't Is hier nog overal mee behelpen. Ik ben nog steeds druk, bij de H.A.R.K. Er komt nog steeds van alles aan, uit Amerika vooral de laatste tijd. Zulk mooi ondergoed. Alles nieuw. Grote kisten vol. Wel gezellig om mee uit te delen. Want het is ook hard nodig. Nu is hier ook een centrale winkel, daar kunnen we van alles krijgen op een schadekaart. Dat wordt dan later van de schade afgetrokken. Voor de jongens heb ik zulke mooie overhemden erbij gekregen. Daar waren ze zo erg om verlegen. Maar nu zijn ze er weer goed mee voorzien. Er zijn ook plannen voor de wederopbouw van Opheusden, maar als het komt zoals ze van plan zijn, dan zal Opheusden er deftig uit gaan zien. Met aparte winkelwijken en middenstandwoningen en pleinen en sportterrein en zwembad. De plannen liggen ter inzage op het gemeentehuis. Dirk had ze gezien. Die is tegenwoordig namelijk lid van de gemeenteraad. Een deftige broer, hè? Dirk en ik zijn 20 januari naar Amsterdam geweest, van vrijdag tot maandag. Daar wonen een nichtje en neef van ons en die waren 12 ½ jaar getrouwd en gaven een feestje. Het was echt gezellig. Er waren zoveel gasten. Ze gaven een diner in een hotel, daar waren we met vijfentwintig samen. En we hebben eens gezellig de stad bekeken en de winkels. Je kan daar weer van alles kopen. Mooie mantels zagen we, maar erg duur. Wel 95 gulden, een mooie bruine. Ik had hem best willen hebben, maar ik had toen nog geen punten. Nu heb ik er negentig extra gekregen. Maar misschien wordt het goed steeds beter. Hoe gaat het bij jullie thuis, Klaasje? Met je moeder en vader? Ik heb in lange tijd niets meer gehoord, maar als het mooi weer gaat worden en ik blijf gezond en mijn fietsbanden laten het toe, dan kom ik jullie toch allemaal weer eens bezoeken. Anders is het net of we geen familie meer zijn. En als ik Geertje eens vraag een dagje erbij, dan kan het best. Geertje komt me nog steeds helpen, drie morgens in de week en met de was. Het is echt fijn. Nu zijn we altijd 's middags klaar. Dat is veel gezelliger dan heel de dag lopen. Hoe gaat het met Bertha? Ik heb in lang niets meer gehoord en ik verlang echt om jullie weer eens allen te zien. Wil je hen allen de groeten van mij doen? En ontvang zelf in 't bijzonder met Meeuwis en de jongens de hartelijke groeten en schrijf je ook eens een lange brief? Nu dag, veel groeten van Net, van moeder, Dirk en Jan.

Begin maart 1946 is de toestand in en rond Arnhem blijkbaar al weer enigszins op orde. Zij het dat de huizen nog niet volledig gemeubileerd zijn, na alle oorlogsschade. De onderstaande brief van Klaasjes lievelingsneef Johan van Druten bewijst dat.

Arnhem, 3 maart 1946.

Beste Klaasje, Meeuwis en kinderen.

Ja, een brief uit Arnhem, en jullie zult wel denken, wat zou dat betekenen? Maar ik zal meteen maar met de deur in huis vallen. Toen ik je de laatste keer gesproken had, Klaasje, had je wel zin om eens naar Arnhem te komen. Nu, dat vinden we erg leuk en temeer daar je niet alleen wilt komen. Nu hadden we zo gedacht een daagje is de moeite niet. Je wilt graag eens naar ome Hent en dat kan allemaal niet op een dag. Komen jullie aanstaande zaterdagmiddag met de kinderen? Dan komen jullie met de fietsen tot Ede en dan met de trein naar Arnhem. Als het tenminste een beetje behoorlijk weer is, anders heb je er ook niets aan. Dan komen wij je hier wel afhalen van het station. Je blijft dan de zondag over en gaat maandagmorgen weer weg. Lijkt dit voor jullie ook niet beter? De kinderen gaan dan met Henk eens een wandeling maken, of wij met elkaar. Het ligt er al aan hoe het weer is.
Maar ik hoor het Klaasje al zeggen. Dat gaat niet op zaterdag. Nog veel te veel te doen. Nou, dan doe je maar net als ik en dan maak je van de vrijdag maar zaterdag en dan maar twee zondagen achter elkaar. Nu niet beginnen met allerlei bezwaren

of uitvluchten. We rekenen vast dat jullie komen. Johan is ook zaterdagmiddag vrij tot maandag, dus dat komt mooi uit. Als het jullie goed bevalt, dan kom je met de zomer nog maar eens terug. Dan hebben we allicht wat betere meubels. Je komt nu maar bij een stelletje arme lui. Maak vooral geen drukte om een massa mee te sjouwen. Johan zei alleen maar een stuk van een dood varken is genoeg, dus dan weet je het wel. Slapen is hier geen bezwaar. Dat doen we hier net als de schippers. Allemaal bij elkaar, dan heb je geen last van de kou. Ik zal het even opschrijven hoe laat je uit Ede kan. Om 3.13 uur en 7 uur namiddag. Dan moet je maar terug schrijven hoe laat jullie mee komen, dan is de zaak wel voor elkaar. Nu, neef en nicht, verder weet ik weinig nieuws meer te vermelden. Ontvang onze hartelijke groeten en tot zaterdagmiddag of avond.

Johan, Willy, Henki.
Alexanderstraat 192
Arnhem

Je kunt om 3 uur 13 uit Ede en om 7 uur 12. In afwachting, Johan.

Zwager Gerrit Roelofsen heeft het blijkbaar niet zo gemakkelijk heeft met zijn vrouw Gijsje. Na de brief van Gijsje schrijft hij er nog enkele wanhopige zinnen onder.

Harskamp

Beste zus, zwager en kinderen.

Klaasje, ik wou je nog maar eens vragen of je nog eens een paar daagjes kunt komen helpen met de slachterij, bijvoorbeeld dinsdag en woensdag en dan kun je zo blijven tot Klazientjes verjaardag tot zaterdag en dan kan Meeuwis je op komen halen. Een maandag zijn we van plan om te slachten. Nu weet ik niet hoe laat de slager dan komt om hem af te hakken een dinsdag. Als hij nu pas om een uur of tien zou kunnen komen, dan is het middag voor dat hij klaar is. Dan zou je misschien nog beter woensdag kunnen komen met die bus van half acht bijvoorbeeld. Dan zal ik wel zien hoe ver dat ik het dan klaar heb, bederven doet het nu niet met dit weer. Maar je moet maar zien hoe of het je het beste uitkomt. Ik zie je bij gezondheid wel verschijnen, want ik reken er natuurlijk al heel op dat je het doet, hè?
Gerrit is vandaag naar moe de weckketel halen en de klemmen en zo een en ander wat ik dacht dat wel makkelijk zou zijn. Als je soms nog boter over hebt, breng ze dan mee en het rietje om te blazen. Als je woensdagavond nog bij ons bent en het is een beetje goed weer en de weg een beetje goed dan konden we samen moe wel een hutspotje brengen. Maar dan moet je de fiets bij je hebben want wij hebben maar één fiets. Zeg, heb jij soms een paar eieren voor me te koop voor de taartjes een zaterdag? Breng die dan ook mee. Gerrit zegt dat ik ook nog maar moet vragen om een grote portemonnee met geld, veel geld, om weer een nieuwe salon meublement te kopen. Nel zegt dat ik er maar uit moet scheiden, want dat jullie je ziek zult lachen als je zo'n brief leest. Verder tot dinsdag of woensdag en veel groeten van Gijsje.

De vrouw is op het ogenblik er helemaal doorheen, zoals jullie in deze brief wel zult merken. Ik weet er geen raad mee. Meeuwis, je moet ook maar mee komen, dan kun je mij een beetje helpen. Ik heb het hard te verduren. Gerrit.

Meeuwis Bouw verzorgt als bestuurslid van de Nederlands Hervormde Evangelisatie in Harskamp de predikbeurten van de verschillende gastpredikanten. Ook regelt hij de betaling van de predikanten. Dat dit wel eens fout ging, bewijst onderstaand briefje. Blijkens de brief zijn de predikanten en hun echtgenoten ook wel te gast bij Meeuwis en Klaasje, na de kerkdienst. Dat betekent meestal ook gezellig mee eten met de familie Bouw.

Meeuwis Bouw.

Ede, 27 maart 1946.

Waarde vriend.

We hebben gisteren een morgenbeurt teveel gerekend, dat is waarschijnlijk een beurt in januari geweest, die ik moest afschrijven wegens ziekte van Dominee Van de Pol. Ziet u maar eens na.
Ik kan het teveel terugzenden, doch ook bewaren en verrekenen met de beurt op D.V. 14 april. Dat is ook één beurt. Mede namens mijn vrouw nog hartelijk dank. Samen hartelijk gegroet en Gode bevolen.

Uw M. de Vos.

PS. Toen wij gisteren afspraken voor een volgende zondag dacht ik er niet aan dat 14 april een morgenbeurt is. Dan blijf ik dus niet over. Graag de eerst volgende gelegenheid uw gast!

M. de Vos
Ev. der Ned. Herv. Gem.
Ede

En Meeuwis heeft nog een preekbeurt geregeld.

Schaarsbergen, 1 april 1946.

Beste vriend Bouw.

Voor de zekerheid schrijf ik u nog even, dat ik dus a.s. zondag 7 april des middags half drie in de Harskamp hoop voor te gaan. 's Morgens tien uur had ik beloofd te Otterlo te preken.
Geve de Heer een gezegend samenzijn.

Met hartelijke groet,

J.D. van Galen
Godsdienstonderwijzer
School met den Bijbel
Schaarsbergen

Jet Crum-Hoogakker met dochter Anny in het voorjaar van 1946.

Met vriendin Jet Crum-Hoogakker gaat het naar omstandigheden redelijk goed. Dochtertje Anny, die in maart 1945 is geboren, groeit goed. In het voorjaar van 1946 stapt een trotse moeder met een heuse kinderwagen door Dodewaard.

Op 21 april komt er weer een brief van Gert de Gier. Hij is nu twee weken uit dienst ontslagen en terug naar zijn woonplaats Jutphaas. Hij beschrijft ook mooi de moeizame wederopbouw in Zeeland, dat door de doelbewuste dijkdoorbraken te maken heeft met ondergelopen huizen en landerijen. Het blijkt met de moeder van Marijke nog niet mee te vallen. De oorlogstrauma's van het Jappenkamp in Nederlands-Indië doen zich gelden.

Jutphaas, 21 april 1946.

Beste vrienden,

Eerste Paasdag en ik heb me maar wat aan het schrijven gezet en het eerst aan jullie. Het is nu alweer veertien dagen geleden dat ik voor het laatst in de Harskamp was en sindsdien is er weer het een en ander gepasseerd. Gaat het met jullie allen nog goed? Met mij ook, alleen wat blaren in mijn handen van het werken. Dat valt zo niet mee in het begin, maar we zullen er wel door komen. Verleden week ben ik nog naar Middelburg geweest en heb Walcheren nog eens bekeken. Veel moois is er niet te zien, nu het weer droog is en men kan overal komen. Nu kan men de schade ook goed opnemen. Maar overal is men bezig om zo goed en zo kwaad als het gaat de boel te repareren om er weer te kunnen wonen. Waar alles weggespoeld is, daar krijgt men een noodwoning, met eventueel een schuur erbij. En dan de schade aan de landerijen, daar is ook wat aan op te knappen. Ze waren overal bezig om het land te eggen en dan in te zaaien met gerst of klavers. Dat is wel ongeveer het enige dat mogelijk is. Ik ben de gehele kuststrook langs gegaan van Vlissingen tot aan Domburg en heb zodoende overal eens gekeken. Verleden week zaterdag 13 april ben ik naar Haarlem geweest, maar Marijke heb ik deze keer niet gezien, hetgeen ik natuurlijk erg jammer vond. Ze mogen de laatste tijd wel eens om beurten wandelen in de duinen, natuurlijk met een hele ploeg en onder bewaking. Dat wist ik niet en ik heb aan de achterkant gewacht, terwijl ze intussen aan de voorkant uit- en ingegaan is. Wel heb ik een brief van haar ontvangen en haar moeder is de 17e op bezoek geweest. Ze maakt het tamelijk goed en wat er aan mankeert, dat begrijpen jullie ook wel. Er is ook nog geen kijk op, wanneer er verandering zal komen en ik hoop maar steeds dat het plotseling zal zijn en dat kon wel eens gebeuren ook. Haar moeder en de andere familie is wel aardig voor mij, maar het ware ontbreekt er maar aan. Zo ben ik dan weer naar huis moeten reizen zonder mijn doel te hebben bereikt. En dan de verlopen week ben ik aan het werk gegaan, wat ik op het ogenblik maar het beste kan doen. Mijn vader is weer thuis sinds een goede week, maar moet nog steeds rusten en dan nog geopereerd worden. Verder is het wel goed met hem, maar het zal in het geheel wel enige weken duren voor alles met een goed gevolg voorbij is. Voor mij is het nu een grote verandering wat m'n werk betreft en soms voel ik mij ook wel eens wat eenzaam nu ik tegenwoordig altijd alleen ben. Maar ik werk maar hard, dat verzet de gedachten wel en voor de rest wacht ik de komende dingen maar af. Jullie moeten de groeten nog van Marijke hebben, dat is er altijd bij wanneer ik wat schrijven van haar krijg.
Dan ga ik nu maar eindigen. Ik hoop nog dat jullie eens terug schrijven. Tot een volgende keer.
Met de hartelijke groeten van Gert de Gier

G.T. de Gier jr.
Nedereindseweg 73
Jutphaas

Op Hemelvaartsdag 1946, de 30e mei, schrijft Gerrit de Gier opnieuw een brief. Het lijkt erop dat zijn vriendin Marijke met haar moeder tijdelijk in een opvangkamp verblijven. Het zou kamp Kouderhorn bij Haarlem kunnen zijn. Daar was van 1945 tot 31 augustus 1946 een bewarings- en verblijfkamp. Nederlanders die vanuit Nederlands-Indië terugkeren hebben natuurlijk nog niet direct woonruimte. Het lijkt erop dat Marijke en haar moeder echt geïnterneerd zijn en niet zomaar vrij het kamp in en uit mogen. Gerrit schrijft over Meeuwis, die een zere rug zou hebben. Erg lastig voor zijn molenaarswerk.

Hemelvaartsdag 30 mei 1946.

Beste vrienden.

Uw brief ontvangen en daarvoor hartelijk dank. Ik heb er al een hele tijd op gewacht en meende jullie alweer te schrijven, omdat ik begon te denken dat mijn brief misschien niet aangekomen was. Het is nu alweer enige weken geleden dat ik de Harskamp verlaten heb en nu is 14 R.I. toch helemaal verdwenen. Maar de S.S. is dan nog aanwezig en de bewaking vanzelfsprekend ook nog. Is Harry Aartse nog bij jullie geweest of heeft hij zich niet meer laten zien? Ik heb hem ook niet meer gezien toen ik weggegaan ben. Met het kamp is alles nog hetzelfde gebleven, ik bedoel nog dezelfde drukte en voor de molenaars en de bakkers is het wellicht ook beter dat ze er nog zijn. Zoals ik uit jullie brief opmaak is het wat sukkelen geweest in de familie en met de baas zelf ook. Gaat het nu weer beter met de rug? Ja, in jouw vak kan je je rug helemaal niet missen. Het is zeker wat kou geweest. Met mij gaat het best. De blaren zijn al weer beter. Maar de laatste tijd heb ik niet zo hard gewerkt. Ik ben nog in afwachting van mijn rijbewijs. En ik wou ook nog wat machineschrijven en Engels leren en daar ben ik nu mee bezig. Maar toch ben ik nog van plan om naar de Noordoostpolder te gaan. Dat doe ik dan als ik m'n rijbewijs heb. Hier thuis is natuurlijk ook wel wat werk. M'n andere broer is ook nu en dan thuis en dan nog een jongere broer en mijn vader. Vader is weer aardig in orde. Hij is nog steeds niet geopereerd, maar daar is nu ook geen haast bij. Zwaar werk doet hij wel niet, maar melken en lichtere karweitjes wel. Het is nu zo zachtjes aan lekker aan het groeien. Het is anders zo droog en schraal geweest in april en de eerste helft van mei. Tenminste hier wel. Maar nu gaat het beter, hoewel we nog niets geen regen teveel gehad hebben. We kunnen nog wel wat gebruiken. Nu ga ik aan een ander onderwerp beginnen en wel Marijke. Ik sta nog geregeld met haar in correspondentie, een klein beetje officieel, maar wat meer onofficieel. De onofficiële brieven zijn natuurlijk de beste. Dan kan zij en ik elkaar alles schrijven en wat intiemer. Maar er zit ook weer wat meer risico aan. Een officiële brief daar zit niet veel aardigheid aan. Het gaat wel met haar. Wat haar gezondheid betreft wel wat last van zenuwen, maar dat is ook wel te begrijpen. Voor drie weken terug ben ik nog vlak bij haar geweest, bij het gebouw waar wij elkaar dan vanuit de verte gezien hebben. Ik doe haar er een plezier mee, maar het wekt ook andere gevoelens op. Dan ga ik weer weg en zij ziet mij gaan en dat alles is weer niets gedaan. Nu ik in 't burger ben, moet ik nog oppassen ook. Men mag daar natuurlijk ook niet dichtbij het kamp komen. Verder hopen we er altijd op dat zij spoedig vrij komen zal en nu staan er dan ook wel wat hoopvollere berichten in de krant. Tot nog toe zat er niet veel schot in. Als dat nu nog lang moet duren kom ik wel alleen een keer over, maar ik hoop maar steeds dat Marijke er weer is en dan komen wij samen. Dat is veel leuker ook. Op 15 mei mocht ze bezoek hebben en toen is mijn zusje Teuntje met haar moeder mee geweest. Maar vrolijk is zo'n weerzien niet en nu in de maand juni zou ik dan een keer bij haar gaan kijken, maar dan mag ze juist geen bezoek hebben voor straf, omdat ze een keer wat al teveel spektakel gemaakt hebben. Het is natuurlijk ook weer net zo veel goed als kwaad als ik haar ga bezoeken. Ik heb haar over jullie geschreven en over Piet. Daar zal ze de volgende keer wel over terug schrijven nu ik haar daar over geschreven heb. Jullie moeten ook de groeten van haar hebben. Daar denkt ze in de regel wel aan. Wat het vrouwelijk gedeelte van mijn Harskampse vrienden betreft hoop ik dat zij nu morgen een goede reis mag hebben naar Hilversum. En nu ga ik eindigen met "De Hoop" op antwoord. Als we geluk hebben tot ziens.
Met de hartelijke groeten voor allen, ook Leida. Van je vriend, Gerrit de Gier. Nedereindscheweg 73, Jutphaas.

PS Als wij of ik komen dan doen wij natuurlijk vooraf bericht.

Hoofdstuk 26

Oorlogsmisdadigers in legerkamp Harskamp

Gerrit schrijft in zijn brief over SS'ers die in kamp Harskamp opgesloten zitten. Duizenden Nederlandse SS'ers zitten na de oorlog jarenlang en onder erbarmelijke omstandigheden opgesloten in het Harskampse legerkamp. Er worden zelfs moorden gepleegd. En dat op enkele honderden meters van het gezin van Klaasje en Meeuwis!

Nadat het Derde Rijk had gecapituleerd op 8 mei 1945, hadden de Nederlandse Waffen-SS'ers op zijn zachtst gezegd een probleem. Ten eerste liepen zij het gevaar om in de handen van de Sovjet-Russen te vallen, wat op zijn minst een zeer onaangenaam verblijf in Siberië betekende. De Nederlanders trachtten daarom net als alle militairen in Duitse dienst naar het westen te vluchten en in handen van de westelijke geallieerden te vallen. Ten tweede waren zij allen besmeurd met de moordzuchtige reputatie van de SS. Logischerwijs is het niet terecht om elke individuele Waffen-SS soldaat verantwoordelijk te houden voor de misdaden die door zijn organisatie werden gepleegd Toch werden zij allen, direct na de oorlog maar ook ver daarna, direct in verband gebracht met deze misdaden. Na de Duitse capitulatie werd er dan ook gejaagd op leden van de SS. Het beruchte bloedgroep teken (een kleine tatoeage onder de linkerarm) 'verraadde' bij velen, die zich al in andere uniforms of burgerkleding hadden gehuld, het lidmaatschap van de SS.

Nederlandse SS'ers in Harskamp. De oorlog is afgelopen.

Met name de Sovjet-Russen rekenden op genadeloze wijze af met de (Nederlandse) SS'ers die zij te pakken kregen. Zij hielden de Waffen-SS'ers verantwoordelijk voor de Duitse misdaden in de Sovjetunie, zowel aan het front als daarachter. De SS'er stond (en staat nog steeds) symbool voor de moordzuchtige Nazi-politiek. Heinrich Himmlers organisatie had zich immers schuldig gemaakt aan talrijke misdrijven waaronder de meest verschrikkelijke misdaad aller tijden: de Holocaust. Bovendien was de Waffen-SS verantwoordelijk voor een aanzienlijk deel van de Sovjet-Russische militaire verliezen. Daar waar het front dreigde door te breken, werd de Waffen-SS ingezet en niet zelden met succes. Niet voor niets werd deze strijdmacht ook wel de brandweer van het Duitse leger genoemd. Hoezeer de Waffen-SS (mede)schuldig werd geacht aan de vele misdaden bleek tijdens het proces van Neurenberg (1945-46). Het multi-nationale leger werd schuldig verklaard voor het plegen van vele strafbare feiten en verklaard tot misdadige organisatie. Een deel van de manschappen van eenheden van de Waffen-SS heeft ook roulerend gediend in de kampen. De aantallen Waffen-SS'ers die hiertoe werden verplicht lopen in de tienduizenden. Soldaten die door één of andere verwonding niet meer voor de frontdienst geschikt waren, liepen de kans te worden opgeroepen voor de zogenaamde KZ-dienst. Bovendien was de functie van kampbewaker (buitenbewaking) ook een veel gekozen strafmaatregel voor manschappen die een strafbaar feit hadden gepleegd. Ook 'Nederlandse' eenheden waren besmet met lieden die een kampverleden hadden. De voor een groot deel Nederlandse 'Division' van de Waffen-SS, de 34.SS-Freiwilligen-Panzer-Grenadier Division 'Landstorm Nederland', was ondermeer uit het SS-Wachbataillon 'Nordwest' samengesteld. Dit was een eenheid, bestaande uit Duitsers, Oekraïners en Nederlanders, die belast was met de bewaking van de kampen Vught, Westerbork en Amersfoort. Weliswaar geen vernietigingskampen, maar wel degelijk onderdeel van de Nazi moordmachine. Naast de gedeeltelijke schuld aan de misdaden in de kampen en op andere plaatsen achter het front, pleegden Waffen-SS eenheden (vooral Totenkopf, Leibstandarte, Nord en Das Reich) executies op joden en gevangenen en niet alleen aan het Oostfront. Ook aan het westfront waren massa-executies voorgekomen. Alhoewel deze slachtpartijen op krijgsgevangenen, 'partizanen' en burgers misschien niet in het kader van de Holocaust kunnen worden geplaatst, blijven het schandelijke misdaden die het imago van de fronttroepen ernstig hebben besmeurd. Ook aan het front zelf werden vele misdaden gepleegd, het Oostfront was in dit opzicht uniek. Men moet bedenken dat de oorlog aldaar geen 'normale' strijd was. Zowel Hitler als Stalin weigerde zich te houden aan de Conventie van Genève. Stalin had het verdrag, dat ondermeer de rechten van krijgsgevangenen beschermde, nooit willen ondertekenen en Hitler achtte het simpelweg niet van toepassing op de Slavische en Aziatische volkeren in de Sovjetunie. Het werd mede daardoor een strijd tussen twee ideologische aartsvijanden die beide buitengewoon weinig respect voor een mensenleven hadden. Beide legers traden buitengewoon wreed op en kenden weinig genade voor gevangengenomen vijanden. Het neerschieten of stelselmatig verhongeren van gevangenen door zowel de Sovjet-Russen als de Duitsers was in deze oorlog 'een normale zaak'. Op 8 september 1941 had Hitler bovendien het zogenaamde 'Kommissarbefehl' uitgevaardigd. Dit bevel aan alle Duitse troepen om elke gevangengenomen Sovjet-Russische politieke functionaris

onmiddellijk te executeren is daarvan een veelzeggend voorbeeld. Daarnaast werden Sovjet-Russische militairen het slachtoffer van Hitlers rassenideologische ideeën. De verachting van het Slavische ras, ingebed in Hitlers nationaal-socialisme en op het slagveld in de praktijk gebracht, kostte velen het leven. Ook het Rode Leger vermoordde op grote schaal krijgsgevangenen, meteen na gevangenname, maar ook daarna nog. Het respect voor het leven van de eigen soldaten was al ver te zoeken, laat staan het respect voor het leven van een gevangengenomen vijand. De Waffen-SS trad bepaald niet zachtzinnig op tegen ongehoorzaamheid van de eigen manschappen. Wie een bevel niet opvolgde, werd gestraft en in veel gevallen uitgesloten door de andere mannen, volgens velen het ergste van je kon overkomen. Bovendien leefden velen, zo verklaarden zij later, in een soort overlevingsroes. Men handelde 'op de automatische piloot' om de oorlog te overleven. Dientengevolge had men in de verschrikkelijke oorlog aan het Oostfront enkel oog voor het eigen lot en dat van de naaste kameraden. Al het andere ging aan hen voorbij.

Voor diegenen die wisten te overleven en terugkeerden naar het vaderland stond een nieuwe onbering te wachten. In ons land verliep de behandeling van de collaborateurs en de SS'ers weinig zachtzinnig. Direct na de oorlog startte een ware heksenjacht waarbij alles in het werk gesteld om elk 'fout' element in de samenleving te zuiveren. Zij die hadden dienstgenomen bij de vijand verloren hun nationaliteit. De betrokkenen werden hiermee statenloos en konden bijvoorbeeld niet meer stemmen. Daarnaast hing hen nog een gerechtelijke vervolging boven het hoofd die voor de meesten leidde tot een veroordeling tot een gevangenisstraf van acht jaren. Later werd bepaald dat de groep die in vijandelijke krijgsdienst was getreden, in aanmerking kwam voor strafvermindering. Met het oog op de massaliteit van het delict, de invloed van de tijd en het feit dat de meeste vrijwilligers geen ideologische motieven hadden gekend, werden de meesten voor vier of vijf jaar opgesloten. Degenen die tegen de westelijke geallieerden hadden gevochten profiteerden hier in mindere mate van. Het vechten tegen de 'onmiddellijke bevrijders' werd de vrijwilligers zwaar aangerekend. De door de westelijke geallieerden gepakte Nederlandse SS'ers kwamen enkele maanden na de Duitse capitulatie uiteindelijk in kampen in Nederland terecht. In het hele land waren kampen opgericht waar allerlei lieden die met de bezetter hadden gecollaboreerd of daarvan verdacht werden, vastgehouden werden. Halverwege 1946 telden deze kampen, 91 in totaal, maar liefst 70.000 gedetineerden. Daarvan waren zo'n 10.000 mannen die in Duitse militaire dienst, meestal de Waffen-SS, waren geweest. Aanvankelijk werden deze kampementen bewaakt door geallieerde troepen. De behandeling van de gevangenen was in deze tijd 'normaal', er deden zich weinig incidenten voor. Toen de bewaking werd overgedragen aan de Nederlanders (aanvankelijk in verband met personeelstekort aan de Stoottroepers van de BS, later personeel van het Militair Gezag) veranderde er echter wel het één en ander voor de gevangenen. In Nederland werden de meeste Nederlandse SS'ers geïnterneerd in de kampen Vught, Westerbork en Harskamp. Kort na de bevrijding heerste er in grote delen van ons land een groot voedseltekort, hetgeen betekende dat in deze kampen eveneens honger werd geleden. De gevangenen kregen zo'n 500 kcal. per dag terwijl een mens minimaal het vijfvoudige nodig had. Hier was echter weinig aan te doen. Dat gold niet voor andere wantoestanden in de kampen. Begin 1946 laste het noodparlement een onderzoek in naar de omstandigheden in de kampen. De conclusies logen er niet om: de algehele toestand in de kampen werd als mensonwaardig omschreven. In 1949 bleek uit het rapport 'Kamptoestanden' van Van der Vaart Smit dat in veel kampen mishandelingen en zelfs moorden plaatsvonden. Alhoewel Van der Vaart Smit, zelf voormalig NSB'er en gedetineerde, de zaken flink overdreef, maakte zijn rapport in Nederland het nodige los. De berichten over wantoestanden verschenen nu in toenemende mate in de media. Na een onderzoek van de Parlementaire enquêtecommissie 'regeringsbeleid 1940-1945' kwamen de feiten aan de oppervlakte. De commissie A.M. Baron Tuyll van Serooskerken deed in een rapport dat uitkwam op 9 mei 1950 de schatting, dat er rond de zestig mensen onder verdachte omstandigheden in de kampen om het leven waren gekomen. Bewezen werd dat er in Harskamp tenminste elf SS'ers spelenderwijs door hun bewakers waren neergeschoten. In andere gevallen moesten gevangenen soms exerceren tot zij er letterlijk dood bij neer vielen. Het kwam ook wel voor dat SS'ers werden ingezet om mijnen te ruimen. Sommigen schijnen hierbij het leven te hebben gelaten toen zij door hun bewakers het mijnenveld werden doorgejaagd om de mijnen te laten springen. Begin jaren vijftig waren de meeste Nederlandse Waffen-SS'ers weer vrij. Zij waren echter niet vrij van hun verleden. Hun Nederlandse staatsburgerschap waren zij kwijt en op enig begrip uit de samenleving hoefden zij niet te rekenen. Een aantal koos er voor om toe te treden tot het Franse of Spaanse Vreemdelingenlegioen. Anderen wonnen hun staatsburgerschap terug door voor de Verenigde Naties in het Nederlandse leger deel te nemen aan de strijd in Korea. Velen verloren het contact met hun familie, met een 'foute' zoon wilde de familie niets meer te maken hebben. Wel kregen de oud-Waffen-SS'ers veel steun van elkaar. Een aantal bezocht jarenlang de zogenaamde Treffens (reünies) waar men herinneringen aan een gemeenschappelijk verleden met elkaar kon delen.

Hoofdstuk 27

Werken in de polder en emigratieplannen

Op 25 juni komt er weer een briefje van Gert en Marijke de Gier. Gerrit, de oud-militair die veel bij Klaasje en Meeuwis over de vloer is geweest, wil graag weer een keertje komen logeren bij Meeuwis en Klaasje en nodigt zichzelf maar uit.

Jutphaas, 25 juni 1946

Beste vrienden,

Het is alweer een tijdje geleden, dat jullie mijn laatste brief hebben ontvangen. Hoe gaat het met jullie? Met mij nog goed en ik hoop van jullie hetzelfde. Maar nu heb ik goed nieuws en dat is, dat Marijke weer thuis is bij haar moeder. Dat is nog heel plotseling gegaan. Verleden week woensdag ben ik voor de eerste keer geweest. Toen was ze daags tevoren thuis gekomen. Jullie begrijpen dat dat een feest was voor ons. Gisteren is haar moeder jarig geweest en ben ik ook van de partij geweest. Nu komen ze allebei aanstaande zaterdag naar ons tot en met zondag. Nu is het Marijke en mijn vraag of het goed is dat wij de zaterdag daarop volgend jullie een bezoek mogen brengen. Ik heb de vorige keer geschreven, dat ik liever wachtte met naar jullie te komen tot Marijke er weer bij was en nu is het dan zover. We bedoelen zaterdag 6 juli en of we dan 1 of 2 nachtjes mogen logeren als het kan. Langer toch zeker niet, want het is druk in 't werk. En op één dag heen en weer dat is ook weer zo weinig. We moeten de rimboe nu het zomer is, ook nog eens zien. Ik houd nu maar op met schrijven. Als het jullie gelegen komt dan komen we praten. Dat gaat wel zo goed. Ik hoop spoedig bericht van jullie terug te mogen ontvangen. Goed bericht dan. En ik ga eindigen met de hartelijke groeten van Marijke en Gert.

Op 18 juli komt er een briefje van Marijke en Gert, als felicitatie voor Klaasjes verjaardag. De logeerpartij is blijkbaar niet doorgegaan, maar bij een enkele dag gebleven.

Aerdenhout, 18 juli 1946.

Lieve familie Bouw.

Allereerst kom ik u, mevrouw, namens Gert en mij van harte feliciteren met de dag van morgen. Ik hoop dat u een gezellige dag zult hebben en dat 't juist op zondag valt is op zichzelf al fijn. Ook wil ik u nog bedanken voor de fijne dag die we in de Harskamp hebben doorgebracht. U moet 't Gert maar niet kwalijk nemen dat hij zelf niet schrijft, maar hij heeft op 't ogenblik ontzettend druk in de hooibouw. Zelfs ik krijg maar heel korte briefjes. Maar ik mag 'm dat niet kwalijk nemen. Hij werkt hard. Afgelopen zondag is hij in Haarlem geweest en hebben we een fijne dag gehad en aanstaande zaterdag en zondag komt hij waarschijnlijk weer. Het is nu wel fijn, dat we niet zo heel ver bij elkaar vandaan zitten, zodat het in één dag op en neer nog wel te doen is. Verder ben ik zelf ook deze week aan de slag gegaan en bevalt 't me best. Altijd vakantie houden begint op den duur ook erg te vervelen.
Hoewel we het samen erg gezellig hebben, moeder en ik, nu we nog steeds tijd te kort komen om alles bij te praten wat we in die zeven jaar beleefd hebben. En hoe gaat 't met Teunis en Piet? Zeker allemaal wel goed. Nu, lieve familie Bouw, ga ik weer eindigen. Nogmaals hoop ik dat u een prettige verjaardag zult hebben. Met de vriendelijke groeten van Gert en Marijke.

Ook Netta Eerbeek vergeet Klaasjes verjaardag niet. Het is in Opheusden een drukte van belang met de wederopbouw van het kapotte huis van de familie Eerbeek.

Opheusden, 18 juli 1946.

Lieve Klaasje.

Met deze kom ik je heel hartelijk feliciteren met je verjaardag. Ook Meeuwis en de jongens gefeliciteerd. Ik wens jullie samen een heel gezellige dag toe en nog vele na deze. Het zal wel een drukke dag voor je zijn. Ik had ook wel graag gekomen, maar 't is hier zo druk met de bouwerij, we hebben iedere dag negen werklui in en om het huis, dus dan begrijp je wel dat ik het druk heb met koffie zetten en kopjes wassen. Want werken dat helpt niets. Maar ze knappen de boel netjes op. Verder maken wij het allen goed, hopende van bij jullie ook. En nog een gezellige dag toegewenst en de groeten aan alle bekenden. En wees zelf allemaal heel hartelijk gegroet en een verjaarszoen voor jou. Van Netta. Ook van moeder gefeliciteerd!

Pieter van Uffelen.

In het gezin van Klaasjes zus Bertha en haar man Henk van Uffelen wordt op 4 augustus 1946 een tweede zoon geboren, Pieter. Ook hij wordt naar zijn oma, Klaasjes moeder Petronella, genoemd. Pieter wordt gelukkig gewoon in het huis van zijn ouders in Lunteren geboren.

Op 8 augustus 1946 is er in Arnhem een zangconcours. Ook zangvereniging Advendo uit Harskamp doet mee. Klaasje wint met haar koor nota bene de eerste prijs met 301 punten. Bij thuiskomst in Harskamp wordt voor het NEO gebouw aan de Edeseweg eerst een groepsfoto gemaakt. Alle namen van de geportretteerde personen zijn bekend, met dank aan de heer Van Amerongen uit Wekerom.

Achterste rij v.l.n.r. : 1.Marten Verhoef 2.Aart Elbertsen 3.Gerrit Minnen 4.Goosen Foppen 5.Reint van de Ham 6. Evert Hol 7.Jan van den Berg. Tweede rij van achteren v.l.n.r.: 1.Wim Nijhof 2.Henk van de Krol 3.Peter Grootheest 4.Teus Jacobsen 5.Derk van den Brink 6.Jacob Heijting. Derde rij van achteren v.l.n.r.: 1.Anton Heijting 2.Martha van Omme 3.Toos Grootheest 4.Truus van de Loo 5.Hendrikus Boesveld. Vierde rij van achteren v.l.n.r.: 1.Geurtje van den Brink 2.Jopie Veldhuizen 3.Ger Boesveld 4.Bertha van Driesten 5.(wat naar achter) Maartje Beulenkamp 6. (wat naar voren) Marie Westeneng 7.(wat naar achter) Ger Waaijenberg 8.Ko Westeneng 9.Mientje van Ark 10.Willie van Ark 11.Janna Hols 12.Eefje Hol 13.Aartje Hol. Vijfde rij van achteren v.l.n.r.: 1.jongen: Frits Hol 2.Ger Hol 3.Ger Hol 4.Martha van de Loo 5. Bertha Jansen 6.Klaasje van Harten 7.Mina (Mies) Waaijenberg 8.Willemien van Ark 9.Jo Waaijenberg. Voorste rij v.l.n.r.: 1.Leida Jacobsen 2.Toos van Rootselaar 3.Jannetje van den Brink 4.Piet van Kruistum.

In de familie wordt volop werk gemaakt van de wederopbouw. Tante Aaltje Hendriks schrijft erover. Ze meldt ook dat het niet goed gaat met Netta's moeder, weduwe Klaartje Eerbeek. Ook tante Jaantje, de vrouw van Klaasjes oom Johannis Hendriks, is ziek.

Hien, 11 oktober 1946.

Beste Melis, Klaasje en kinderen.

Ik ben al gedurig van plan geweest om u samen eens een brief te schrijven en nu dacht ik vanavond, kom, ik schrijf eens aan Klaasje. Maar toen kregen wij weer praters, maar die gingen nogal vroeg weg. Ik zei tegen Gerrit, nu doe ik het nog, want als je er niet een keer toe gaat zitten komt er toch niets van. En nu zijn er wel geen nieuwtjes, waar je wat aan hebt. Nu vooreerst kunnen wij u melden dat wij het samen nog redelijk wel maken en dat hopen wij van u ook. Wij hebben lange tijd niet van uw familie gehoord. Eef en Aart zijn het laatst bij ons geweest. Hoe gaat het anders nog al met u, Klaasje? Ben je weer helemaal de oude? Wij zijn gedurig al nieuwsgierig geweest, maar als je niets hoort dan is het zeker wel goed. Klaar ligt ook al een week op bed. Die had last dat ze zo kort op de adem was en toen hebben ze de dokter laten komen. En die zei dat het hart een beetje uitgezet was en nu heeft ze droppeltjes en nu is het wel een beetje beter. Als je ze zo op bed ziet liggen, dan zou je niet zeggen dat ze wat mankeert. Maar ik geloof ook niet dat het erg is, maar de jaren zijn zo hoog. Als het weer zomer wordt, dan wordt ze tachtig jaar en ze is altijd nog zo goed geweest. Ze hadden nog stiekem geslacht. Gerrit is vanmorgen er nog even geweest. Wij wilden ook wel slachten, als alles wel blijft een zaterdag. En nu zou tante Neel toch eens gaan kijken

met ome Herman, want ze zijn in Opheusden de boel weer aan het opbouwen. Bij ome Jan zijn ze ook druk bezig. De hooiberg is weg en nu zijn ze een schuur aan het bouwen en het huis van Jan is ook weer aanbesteed. Bij Klaar is alles weer zo netjes, maar in het huis van tante Neel is het nog een grote rommel en grote onkosten overal. En ze moeten zelf allemaal nog goed bij betalen, maar nu zou tante Neel ons dan helpen met de slachterij aan kant maken. Och, als ze maar voor het eten zorgt, dan is het goed.
Dan kan ik met ome Gerrit aan de gang blijven en ze doet het zo graag. Als die dan weer weg zijn, Klaasje, kom je dan ook eens een paar dagen naar ons? Dan kun je overal nog eens naar toe op je gemak en eens bij Klaar kijken. De vrouw van Jan Hoogakker, je weet wel, ze zeiden altijd tante Geurtje, is ook overleden. Ze was ook 79 en Jan Hoogakker in de 80. Dat kon je best eens doen of is de reis op de fiets te ver? Wij zouden het natuurlijk wel gezellig vinden. Je kon ook eerst gaan tot Gijsje en dan de volgende dag vroeg naar ons. Netta kan nu ook heel niet mee van huis en het is er druk met de bomen. Schrijf eerst maar eens gauw een grote brief hoe of het gaat met moeder en vader en Bertha met de kleine en bij Gijsje. Nu, mijn brief is vol en wij gaan slapen. Ontvang allemaal onze hartelijke groeten van ons allen en de meeste van mij, uw liefhebbende tante Aaltje, oom Gerrit en ome Jit. Daag.

Er rijden nu zulke mooie bussen. Ik kan nu zo makkelijk in Opheusden komen. Bij de Hiense kerk instappen en er rijden er zoveel. Tante Jaantje is voor een veertien dagen ook niet goed geweest. Ze was van het bed gevallen. Ome Hannis dacht dat ze een flauwte gehad had en na die tijd had ze erge hoofdpijn. En toen heeft ze poeder van de dokter gehad, maar nu was het weer beter. En deed ze het huiswerk weer. Nellie heeft het ook druk. Die hebben nu ook twee kinderen en drie melkkoeien, dus die kan ook niet meer zoveel helpen.

Marijke Wijers, de vriendin van Gert de Gier, schrijft dat Gert gaat werken in de Noordoostpolder, die zojuist ingepolderd is en nu in cultuur gebracht moet worden. Een mooie plek om arbeidsplaatsen te creëren in de moeilijke naoorlogse jaren. En tevens een prima landbouwgebied erbij. Klaasjes zoon Piet heeft een hoofdwond opgelopen door een trap van een paard.

Aerdenhout, 28 oktober 1946.

Lieve familie Bouw.

Eindelijk zult u dan weer eens wat van mij horen. Allereerst, hoe gaat het met u allen en vooral met kleine Pieter? Ik hoorde van Gert, dat hij een verwonding heeft opgelopen door een paard. Gelukkig dat het niet van zo ernstige aard was! Met mij gaat het verder best, ben nog steeds bij moeder thuis en genieten nog altijd van 't weerzien na zeven jaar. Toch zal ik volgend jaar wel 't huis uit gaan en wel de verpleging in, wat altijd mijn ideaal geweest is. Maar dan blijf ik in ieder geval hier in Haarlem, dus dicht bij huis en kan dan ook al m'n vrije tijd thuis doorbrengen. Ook van Gert kan ik u een heleboel nieuws vertellen.
Hij heeft namelijk vorige week een oproep voor de Noordoostpolder gekregen en vertrekt nu vandaag over een week daar heen. Ik hoop van harte dat het hem daar bevallen zal. Toch zal ik 'm wel een beetje missen, want tot nu toe was hij iedere zondag hier, hetgeen we allemaal erg gezellig vonden. Maar nu zal 't natuurlijk niet zo vaak gebeuren dat we hem hier zullen zien. Enfin, als hij daar nu maar een kans van slagen heeft, dan mogen we toch tevreden zijn.
Aanstaande zaterdag komt hij voor 't laatst voor z'n vertrek voor een weekend hier en gaan we zaterdagmiddag naar de fotograaf een foto van ons samen laten maken. Als hij goed is, dan stuur ik er u ook ééntje van. Dan kunt u Gert op een plaatje zien, als hij dan niet zo vaak meer persoonlijk bij u is. Ik zit me net te bedenken dat 't alweer meer dan een jaar geleden is, dat ik voor 't eerst bij u was. Wat gaat de tijd toch hard en wat waren dat mooie dagen. Gert en ik denken er altijd nog graag aan terug. Maar kom, m'n nieuws is op en m'n kantje ook bijna vol, dus ga ik maar eindigen. Ontvangt u allen, en vooral de kleine Pieter, veel liefs en de hartelijke groeten van Marijke.

Door het aannemen van de Zuiderzeewet in 1918 werd besloten tot de aanleg en inpoldering van de Zuiderzee en de IJsselmeerpolders, het plan "Lely". De Wieringermeerpolder werd als eerste aangelegd. En omdat deze al in de Zuiderzee was aangelegd, nog voor de Afsluitdijk werd gesloten, was de Noordoostpolder strikt genomen de eerste IJsselmeerpolder. Aanvankelijk was het de bedoeling om eerst de Markerwaard aan te leggen. Maar door de slechte economische omstandigheden van de jaren dertig werd, na aanvankelijk te hebben gesproken over het afbreken van verdere droogmakerij, besloten om naar de andere kant van het IJsselmeer te gaan. Daar zou het waarschijnlijk makkelijker zijn om aspirant boeren te vinden.
Het achterliggende gebied was immers veel groter. Bovendien was de Noord Oostelijke Polder, wat toen nog een dossiernaam was, veel kleiner en dus ook goedkoper in aanleg. Op 2 februari 1936 werd met de voorbereidende werkzaamheden begonnen, en in 1937 werd de aanleg van in totaal 31,5 kilometer dijk aanbesteed. Op 3 oktober 1939 werd de dijk tussen Lemmer en Urk gesloten.
Urk was voortaan geen eiland meer. In 1940 werd de dijk aan de zuidkant van de polder nabij Schokkerhaven gesloten en kon het droogmalen beginnen. De polder viel officieel droog op 9 september 1942. Omdat de zeebodem tegen de Overijsselse kant sterk opliep werd al in 1941 de eerste oogst, rogge, van het land gehaald. Reeds in de Tweede Wereldoorlog werd begonnen met de bouw van boerderijen. Deze staan voornamelijk aan de oostkant van de polder, meestal aan het begin van een weg.

Omdat ze gebruikt werden om de polder in cultuur te brengen heten deze boerderijen cultuurboerderijen. Na de Tweede Wereldoorlog waren stenen en metselaars nog schaars. Men maakte toen voor het eerst gebruik van prefab betonelementen. In 1947 begon de uitgifte van grond. De nieuwe boeren werden streng geselecteerd. Ze kwamen voornamelijk uit Friesland, Noord-Holland en Zeeland, onder andere uit Walcheren dat in oktober 1944 door de geallieerden onder water was gezet.

Op 13 december 1946 overlijdt na een ernstige ziekte Nellie, het dochtertje van Klaasjes zuster Eefje. Nellie wordt slecht 7 jaar oud.

Ook tante Aaltje schrijft over de dood van Nellie in een briefje, gedateerd tweede kerstdag.
De moeder van vriendin Jet Hoogakker is van de trap gevallen, maar het blijkt nogal mee te vallen. Jet is voor de derde keer zwanger. Maar omdat ze al drieënveertig is, is het een spannende tijd voor haar. Zeker met haar broze gezondheid.

Met diepe droefheid deelen wij U mede, dat het den Heere behaagd heeft, na een ernstige ziekte, van ons weg te nemen, onz lief Dochtertje en Zusje.

NELLIE,

in den jeugdigen leeftijd van bijna 8 jaar.

De diepbedroefden:
A. VAARKAMP
E. VAARKAMP—VAN HARTEN
GERRIT JAN.

BARNEVELD, 13 December 1946.
Kollenbroekerweg 30.

De teraardebestelling zal plaats hebben D.V. op Dinsdag 17 Dec. a.s., 's om. om 1 uur, op de Nieuwe Begraafplaats te Barneveld, waarna U beleefd wordt uitgenoodigd tegenwoordig te zijn der voormiddags om 10.30 uur aan het ouderlijk Kollenbroekerweg 30.

Rouwadvertentie Nellie Vaarkamp 13 december 1946.

Hien, 26 december 1946.

Beste Klaasje en Melis.

Het is tweede kerstdag en wij hebben zulk een stille Kerstmis. En tot nog toe geen bezoek. Ik dacht, nu heb ik mooi tijd om aan jullie eens te schrijven. Hoe gaat het met u beiden en de kinderen? Wij maken het samen nog goed en van uw moeder hebben wij kort geleden ook nog een brief gehad. Och, wat is dat toch erg bij Eefje en Aart, wij kunnen niet zeggen hoe of dat ons spijt. Er is voor hun haast geen doorkomen aan, en ook voor u allen en vooral ook voor uw moeder. Het is te hopen dat ze er maar een beetje in berusten kunnen. En nu met al die feestdagen, die voor de kinderen ook zo gezellig zijn. Wij menen dat ze tweede kerstdag verjaarde. Het was zo'n lief knap meisje. Aart en Eefje brachten ze altijd mee als de kersen rijp waren. Dat was dan zo'n feest voor hen. Ik weet niet of je in lange tijd geen brief van de familie Hoogakker gehad hebt. Ik ben er nog niet zo lang geleden eens naar toe geweest. Wij hadden gehoord dat Antje Hoogakker van de trap gevallen was. Het leek eerst nogal erg. Een grote wond boven het oog. Dat moest de dokter hechten. En verder de arm en vooral de pols nogal bezeerd. Maar toch viel het later nog weer hard mee. Ze vond het aardig dat ik eens kwam kijken. Ik was er na het vluchten nog niet weer geweest en zij ook niet bij ons. Ze vertelde dat Jet het goed maakte, maar dat ze weer in verwachting was. Ik meen dat ze zei tegen april. En met die andere kinderen ging het goed. Het was wel een teer popje, maar verder toch goed gezond. En nu heeft ze beloofd als ze weer helemaal beter was, dat ze ook eens gauw kwam. Ik was 's middags maar even thee wezen drinken, want 's avonds hebben wij niet veel zin meer om er uit te lopen. En bij Klaar Eerbeek is ook alles nog al aardig goed. Ze wordt langzaam aan wel weer wat beter. Netta kwam er een dinsdagmiddag ook eens gauw uitvliegen. Dirk en Jan kunnen nu ook niet veel meer doen, buiten met het vriezend weer. Nu Klaasje en Melis, mijn briefje is vol en wij wensen u verder een gezellig oudjaar en een heel voorspoedig Nieuwjaar en dat wij maar gespaard mogen blijven voor rampen en tegenspoed en wees verder van ons drietjes hartelijk gegroet. En schrijf ook nog eens gauw.
Je liefhebbende familie G. Hendriks, ooms en tante.

Ruim anderhalf jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog hebben Meeuwis en Klaasje nog steeds contact met hun evacués. Mejuffrouw J. Kruijsse uit Oosterbeek schrijft een brief, waarin ze herinneringen aan de oorlogstijd in Harskamp aanhaalt. Het lijkt erop dat haar man niet meer leeft. Zij is moeder van twee kinderen, Karel en Lena. De wederopbouw in Oosterbeek is nog niet voltooid. Wat duurt dat lang voor de bewoners van dit door oorlogsgeweld geteisterde dorp. Ook Meeuwis' broer Gies en zijn vrouw Reintje hebben evacués gehad. Diverse Nederlanders verlaten ons land op zoek naar een betere toekomst in Canada en de Verenigde Staten.

Oosterbeek, 31 december 1946.

Beste familie Bouw, Teunis en Pietje.

Het eerst voor dat ik verder schrijf: jullie allen een gezegend en een gezond jaar gewenst van mij en van Lena en Karel. Ja, u zal wel denken wat horen wij toch weinig uit Oosterbeek. Maar ik heb het heel druk. U moet weten dat ik steeds die mensen nog in de kost heb. Nu op het ogenblik niet omdat ze uitgevaren zijn en denkelijk naar Huissen gaan werken en daar moeten ze in barakken.. En ik naai nog altijd voor een ander, dus ik weet wel wat ik te doen heb. Wat is het koud geweest, hè. Wij hebben er nog steeds geen ruiten in. Treurig hè? Na zo'n lange tijd dat wij al thuis zijn. Wij weten wel dat wij oorlog hebben gehad, want hetgeen wat je gehad hebt, dat krijg je toch maar niet meer terug. Karel is deze maand voor de keuring geweest. Hij is eersteklas goedgekeurd. Hij moet in april of mei opkomen. Hij wordt geplaatst bij de pioniers in Utrecht of luchtdoelartillerie of infanterie, hij vindt het wel fijn. Ik niet, want het is de enige aanspraak die je nog hebt, maar ja, daar is nu eenmaal niets aan te doen. Ik hoop enkel maar dat hij niet naar Indië moet. Karel die leert lassen. Elektrisch, dat doet hij iedere avond van vijf uur tot zeven uur na zijn werktijd. Lena is nog steeds in haar betrekking. Toos Spiek, u weet wel het jongste zusje van Benny, Karel zijn vriend, die is een zondag verloofd. Heeft u niet staan te zien van Jansen, u weet wel die nog een

paar weken bij tante Rijntje zijn geweest. Ik geloof dat die man ook kanker heeft gehad. Hoe gaat het anders met Teunis en Pietje? Kunnen ze goed leren? Juffrouw Van de Akker die verwacht ook al gauw haar vijfde. Efie die is van de zomer ook naar Denemarken geweest. Hoe is het anders in de Harskamp, zeker wel stil hè? Nu, hier niet meer hoor, het is hier zo erg druk en vooral in Arnhem. Het is precies weer als voor de oorlog. Ik ben van de zomer met Lena en Karel naar Zeeland geweest. Maar daar is het zo vreselijk. Daar hebben de mensen bombardementen en granaatvuur gehad en zestien maanden lang het water dag en nacht. Ik heb er een boek van, maar dat was daar vreselijk. Juffrouw Bouw, u weet wel die mensen die naast Boesveld woonden, ik geloof dat die man Noppen heette, hij kwam ook nog al eens aan de molen. Hij had van dat krulhaar en die zijn vrouw, die had een zuster bij haar dat was een weduwe met een dochtertje van twaalf jaar, die is met september ook vertrokken naar Canada. Die is hier getrouwd. Van Oosterbeek zijn er ook nog verscheidenen naar Canada gegaan. Ook nog twee meisjes een paar woningen van mij vandaan. Nu, beste mensen, nu weet u weer eens wat van mij. Ik ga nu eindigen. Heel veel groeten van Lena en Karel en van mij aan u beiden en ook aan Teunis en Pietje.

Juffrouw Kruijsse

Overal in ons land wordt hard gewerkt aan de wederopbouw en het herstel van de enorme schade. "De bevolking van Nederland neemt sneller toe dan in enig ander land in West Europa. We moeten er rekening mee houden dat ongeveer honderdduizend Nederlanders per jaar als landverhuizers ons land zullen moeten verlaten", zo sprak ingenieur Van den Broek, oud-minister van Financiën, het bioscooppublieк vanaf het witte doek dreigend toe in november 1945. Zijn praatje werd afgewisseld met beelden van een door oorlog verwoest land en de kijkers van toen zullen die beelden ongetwijfeld in eigen gedachten hebben aangevuld met de schaarste aan goederen die nog op alle gebieden heerste. In de jaren na de oorlog werd er door iedereen voortvarend gewerkt aan de wederopbouw van Nederland, maar het duurde heel lang voordat alle producten 'van de bon' waren en aan de woningnood leek in de verste verte nog geen einde te komen. Het is dus niet verwonderlijk dat volgens een NIPO enquête uit 1948 32 % van de bevolking serieus dacht aan emigratie. 'Een betere toekomst voor de kinderen' was een vaak genoemd motief. Een jaar later werd duidelijk dat de Nederlandse bevolkingsomvang de tien miljoen had bereikt en dat het volgende miljoen niet heel lang op zich zou laten wachten. De regering vond het tijd worden voor een daadwerkelijke bevolkingspolitiek. In zijn nieuwjaarstoespraak van 1950 zei premier Drees: "Een deel van ons volk moet het aandurven zijn toekomst te zoeken in grotere gebieden dan eigen land". De premier liet koningin Juliana in de troonrede van 1950 vervolgens melden: "De snelle bevolkingsgroei en de beperkte oppervlakte beschikbare grond vereisen een krachtdadige bevordering van de emigratie".

Hoofdstuk 28

De recordkoude winter van 1947

De winter van 1946/1947 was met -2,4 graden in De Bilt de op één na koudste winter van de eeuw en was in het noordwesten zelfs ruimschoots de koudste van de eeuw. De winter kenmerkte zich niet zozeer door extreem lage temperaturen, maar meer door een ongelooflijke lengte. In het begin van december 1946 was het nog vrij zacht weer met regematig regen en de eerste dagen ook veel wind. Boven Rusland ontwikkelde zich een zeer sterk hogedrukgebied en op 15 december draaide de wind naar het oosten en werd er koude continentale lucht aangevoerd. Er volgde een voor december zeer koude periode met in De Bilt negen ijsdagen op rij en vijf dagen met strenge vorst. Verder was er veel zon en viel er vrijwel geen sneeuw. In de middag van 24 december viel de dooi in. De laatste paar dagen van 1946 waren rustig met af en toe regen en vaak mist en een temperatuur die schommelde tussen de 6 en -1 graden. In de eerste dagen van 1947 breidde er zich opnieuw een zeer sterk hogedrukgebied boven Rusland naar het westen uit. De wind draaide opnieuw naar het oosten en voor de tweede keer werd er koude continentale lucht aangevoerd en begon de tweede vorstperiode van de winter. Deze periode duurde echter niet lang. In De Bilt kon men vier ijsdagen noteren en drie nachten met strenge vorst. Op 9 januari brak er een bijzonder zachte periode aan, met een maximumtemperatuur op enkele dagen rond de 10 graden. Op 16 januari liep in Maastricht de temperatuur zelfs op tot 17,2 graden. Een recordtemperatuur. Vanaf 22 januari kwam de koude echter terug. Met een noordoosten wind werd opnieuw koude lucht aangevoerd en begon één van de langste vorstperiodes van de afgelopen eeuwen, die duurde tot 15 maart. In De Bilt eindigde januari met 10 ijsdagen en er viel af en toe wat sneeuw. In februari ging de winter vrolijk door. Door de langdurige vorst had zich overal een beresterke ijsvloer gevormd en op 9 februari kon onder barre omstandigheden de Elfstedentocht worden verreden. Op 11 en 12 februari was er sprake van een sneeuwstorm. Gehele dorpen raakten geïsoleerd en autorijden was onmogelijk geworden. Door het aanhoudende vriezen begon de Noordzee te bevriezen. Op 15 februari werd een ijsveld van 6,4 kilometer lengte op de Noordzee waargenomen. Eind februari werd de toestand op veel fronten kritiek. Scheepvaartverkeer was onmogelijk en er dreigden dan ook olietekorten. De Noordzee was, vanaf het strand gezien, één grote ijsvlakte geworden en op veel plaatsen was er door de enorme sneeuwduinen geen wegverkeer meer mogelijk. Veel mensen verlangden dan ook naar het einde van de winter, maar die mensen moesten nog enkele weken wachten. Met maart op de kalender brak de lente absoluut nog niet aan. Het winterweer werd zelfs nog grimmiger. Op 1 maart trok een depressie over ons land naar het noorden en zorgde voor plaatselijk meer dan tien centimeter verse sneeuw. Achter de depressie draaide de wind naar het westen, maar zelfs een westenwind gaf geen dooi meer. De temperatuur van het zeewater lag onder nul dus was de aangevoerde zeelucht zeer koud. Tot en met 15 maart bleef het koud kwakkelweer, met vooral in het noorden zeer lage temperaturen voor de tijd van het jaar en enkele malen extreem veel sneeuw. Op 6 maart was er tussen Alkmaar en Hoorn een trein ingesneeuwd, die later door een werklocomotief met een sneeuwschuiver bereikt kon worden. Ook wegverkeer was totaal onmogelijk. Op 8 maart daalde de temperatuur in De Bilt tot -10,8 graden. Pas op 16 en 17 maart werd met een zuidwester storm de vorst uit ons land verdreven. De lange winter was voorbij en men kon zich gaan opmaken voor de lente en de zomer. De zomer zou de warmste aller tijden worden!

Op de eerste dag van het nieuwe jaar komt er een brief van broer Evert Bouw en zijn vrouw Marie. Ook zij melden dat de winter al vroeg in december 1946 is ingevallen.

"Oude Maat", 1 januari 1947.

Beste tante Klaasje en Oom Meeuwis, Teunis en Aart Pieter,

Allereerst jullie onze hartelijke gelukwensen aangeboden, bij het intreden van het nieuwe jaar. Hoe gaat het met jullie, inzonderheid met tante Klaasje? Ik had allang eerder eens willen schrijven, maar 't gaat maar van 't één op 't ander en er komt maar niets van. Toen we de 26ste in De Valk waren, hoorden we dat het naar omstandigheden goed ging bij jullie en we hopen van nu nog. Hebben jullie 't erg koud gehad of konden jullie 't nogal warm stoken?
Wat kwam er een kou heen, hè? Ik was blij dat het minder koud werd, want van zoiets heb je gauw genoeg. De jongens vonden het schaatsen rijden erg fijn, maar ja, dat is het jonge bloed, nietwaar? Vanavond is het weer aan 't vriezen, als het maar niet doorzet, met die lichte maan. Maar afin, geen zorgen voor de tijd, want dan is het altijd wat. Hier gaat het nogal. Heintje is erg verkouden en Ida ook. Ze zijn beiden aan de betere hand, maar het is met Heintje nog niet veel. We hopen dat het spoedig vlugger op mag knappen. De anderen zijn allemaal verkouden, maar schijnen er doorheen te lopen. Toen het begon te vriezen, hebben ze de laatste knollen op de deel gereden en waren ze meteen op. Wat kwam die vorst onverwacht opzetten, hè? En net zo met de zaterdag, de zondag erboven op en toen was 't meteen beslist. Want je kon al niet meer in de grond komen daarna. We hebben een koe een dag of vijf ziek gehad en toen dood. Dat was gauw beslist. We hebben er weer een ander voor op stal die we licht wel kopen zullen. Op proberen een veertien dagen. Dan hebben we nog fietsbanden gekregen voor Heintje en Mina naar school. Elk twee binnenbanden en twee buitenbanden, dus acht samen. Daar zijn we heel klaar mee. Nu hebben we vier goed rijbare fietsen. Van de hak op de tak: Dominee Klomp heeft het beroep aangenomen naar Molenaarsgraaf, dus zullen we hem moeten afstaan. In plaats van drie predikanten hebben we er dan nog één. Jammer,

hè, want ook van die kant is er zo veel te doen. Zijn jullie erg druk of valt het tegen? Er komt nog niet veel voer, dus is het werk er ook naar. Komt Meeuwis nog eens overwaaien of vind je het eind te ver? En Klaasje zal het ook wel niet leuk vinden, zolang van huis. Evert gaat zaterdagavond naar oom Jauk, die is dan jarig. Mijn brief is vol en het is hoog tijd van naar bed gaan. Dus allen het beste toegewenst van ons allen en we hopen van een spoedig tot ziens.

Marie

Gerrit de Gier is nog steeds aan het werk in de jonge Noordoostpolder. Hij heeft een lelijk ongeluk gehad en heeft een weekje in het ziekenhuis gelegen. Hij weet ook al van het overlijden van de kleine Nellie Vaarkamp. De winterkoude is in de open polder helemaal erg.

Kamp E45 I K2, N.O.P. post Kampen, 7 januari 1947.

Beste vrienden.

Een paar dagen geleden heb ik jullie brief ontvangen en vandaag een kaart van jullie kinderen en daarvoor mijn hartelijke dank. Uit de brief maak ik op dat het niet allemaal voorspoedig en gelukkig bij jullie en in de familie gegaan is. U zal, naar ik hoop, wel weer hersteld zijn, maar het leed in de familie is onherstelbaar en erg jammer. Vaag kan ik mij het meisje nog wel herinneren als een lief meisje. Er wordt niet naar gekeken of ze lief zijn of gemist kan worden. Soms zou men denken dat zulken nog eerder weggenomen worden.
Ik zelf heb intussen ook een ongeluk gehad. Op zaterdag 14 december ben ik met de fiets over de kop gegaan. Het was mijn eigen schuld, want ik liet mij trekken door een auto met een grote snelheid en toen ik die losliet kon ik mijn stuur niet houden en ging tegen de straat. Met een gat boven en naast mijn linkeroog ben ik door een Rode Kruis auto naar het ziekenhuis in Kampen gebracht, waar ze mij tot de volgende vrijdag gehouden hebben. Toen mocht ik mijn reis naar huis vervolgen, blij dat ik voor de kerstdagen weer buiten mocht komen. Ook Marijke was natuurlijk blij, want toen kon ik met de kerstdagen naar hen toe om daar die dagen door te brengen. Ook met nieuwjaarsdag ben ik bij haar geweest en we hebben, al had ik dan een verband om mijn hoofd, toch nog mooie dagen gehad. Had ik dit ongeluk niet gekregen, dan zou ik vanaf 24 december tot 6 januari, dat was gisteren, vakantie gehad hebben. Zodoende zit net mijn vakantie erop. Zo moest ik gisteren dan weer naar de polder vertrekken, maar het is veel te koud om te werken. We moeten 's nachts nog oppassen, anders bevriezen we nog op bed. En het is geen doen om op de vlakte te werken. Enfin, jullie zullen ook wel weten hoe koud of het is, maar toch is er hier en daar nog wel verschil in koude. Als het nu wat minder koud wordt, zullen we wel in het riet aan het werk moeten, maar anders moet er maar een flink pak sneeuw komen, dan is werk zeker afgelopen en mogen we naar huis. Het ziet er nog niet erg naar uit dat het gauw afgelopen zal zijn met het vriezen en sneeuw krijgen doen we toch ook wel. Zo zijn de kerstdagen weer voorbij en wij hebben nog wel eens aan ogenblikken van een jaar terug gedacht. De kerstdagen moesten wij speciaal herdenken en Nieuwjaar, dat wij bij jullie toen hebben gevierd. Ik hoop en Marijke ook wel dat ik over een jaar weer wat verder mag wezen. Maar al heb ik nu werk waar ik wel op kan bouwen, dan heb ik maar zo geen woning, want dat gaat hier ook zo hard niet. Enfin, we zullen maar hopen en werken, dan komt het nog wel goed. Maar nu ben ik zachtjesaan aan het einde van mijn nieuws gekomen. Ik hoop maar dat Teunis weer schaatsen kan gaan rijden en dat het jullie verder goed gaan zal. Marijke zal ook nog wel eens schrijven binnenkort. Het gaat haar ook nog best. Doe ook nog de groeten van mij aan Leida en dan eindig ik nu met de hartelijke groeten aan jullie allen.

Van Gerrit de Gier.

Klaasjes moeder Petronella is op 15 januari 75 jaar geworden. Ook zij rept van een ijzige koude in Lunteren. We lezen dat Teunis zijn knie beschadigd heeft bij het schaatsen.

Lunteren, 10 februari 1947.

Beste Meeuwis, Klaasje, Teunis en Aart Pieter.

Hierbij ontvangt u de voerbonnen. We zenden ze je maar vast. Wij dachten misschien wil of kun je het donderdag tegelijk met va zijn verjaardag doen. Dat moet je maar zien hoor. Als je soms nog wat turf voor me hebt, heel graag. Maar zo niet, is 't ook goed. De kou blijft nog maar aardig aanhouden en er is wel een bon maar geen kolen. Wij hopen dat je allemaal nog goed gezond zijt en dat de knie van Teunis ook weer beter is. Wij maken het beide ook heel goed, alleen een beetje verkouden. Beb is nog niet naar Arnhem geweest. Ze zou dinsdag gaan, maar toen kon Henk niet van zijn baas en ik vind het ook veel te koud voor haar om te reizen. Want ze wil het met de bus en verder met de trein doen en dat is dunkt mij veel te erg voor haar. Nu zal het aanstaande woensdag gebeuren. Ik hoop dat het dan niet zo koud zal zijn, maar het lijkt nog niet erg op dooi weer. Ik hoop dat je donderdag bij leven en welzijn kunt komen, maar ik hoop dat we het zien zullen. Ontvang onzer beider hartelijke groeten. Je moeder.

NB Meeuwis, zou je soms in plaats van varkensmeel niet een zak koeienmeel meer mee kunnen brengen? Als het kan graag. Daag.

Meeuwis' broer Evert en zijn vrouw Marie wonen inmiddels niet meer op boerderij "De Riethof" in De Valk, maar op boerderij de "Oude Maat" onder Barneveld. Het is bijna maart, maar de winter is nog steeds vreselijk koud en streng. Zo koud, dat de scholen maar gedeeltelijk open zijn, om brandstof te sparen. In de envelop die Klaasje en Meeuwis ontvangen zitten twee brieven, die daags na elkaar geschreven zijn. De eerste van Marie op 22 februari en de tweede van Evert op 23 februari. Er wordt geschreven over de gezondheid van Klaasje. Het lijkt erop dat zich in de winter van 1946 op 1947 bij Klaasje opnieuw een miskraam heeft voorgedaan.

Barneveld, 22 februari 1947.

Beste Klaasje, Meeuwis, Teunis en Aart Pieter.

Aldoor had ik gedacht met Meeuwis zijn verjaardag (of liever omstreeks) eens naar Harskamp te peddelen, maar tjonge, tjonge, wat een weer. Geen doen om zover te fietsen. Vanmiddag naar de kerk geweest met Miep, Teunis en Ap, maar twee keer wind voor en ik vond het erg koud, ofschoon de jongens en Miep zeiden dat zij het niet koud hadden. Ik wel, in de kerk niet eens lekker warm geweest. 't Was ook niet erg vol. Maar voor ik verder ga eerst van harte de jarige, en met hem de andere drie, met zijn verjaardag gefeliciteerd, hopende dat ge deze dag tot in lengte van jaren vieren moogt in aller gezondheid. Hoe gaat het bij jullie? Allen goed present in deze barre winter? Want kou is wel erg, maar ziekte nog veel erger. Wij maken 't allen gelukkig goed. Rie is voor ongeveer een maand terug in de kelder gevallen op een zondagmorgen. Begon na een poosje te braken, twee keer na een tusenpoosje slapen. Daarna weer slapen was wel erg na een poosje. De dokter gevraagd, maar natuurlijk net dokter Poortenaar. Hij kwam om ongeveer drie uur, maar zei tegen Teunis, dat zij plat liggen moest. Toen hij kwam, was zij reuze opgeknapt en zei hij dat het lichte hersenschudding was en zij stil moest liggen tot dinsdag. Dan zou dokter Appel komen, maar 's avonds mocht zij weer eten. Daarna weer even hoofdpijn van de beweging. Toen dokter Appel dinsdag kwam deed hij er nog een weekje rust bij. Wel mocht zij handwerken op bed, maar rustig en er niet af. Alles voor later, zei hij. In die dingen zijn we erg langzaam, daar er zo licht hoofdpijn van over blijft. Nu is zij helemaal weer beter. Ze loopt en speelt als ieder ander en ziet er beter uit, ook door die rustige vakantie. Van deze week maar twee dagen school, dinsdag en donderdag. Fijn dat zij geen halve dagen doen. Van de voorbije week gewassen, niets fijn met de kou, morgen slachten en hoe fijn het anders ook is, 't is maar zo koud. Tante Klaasje zal wel veel binnen zijn bij 't lekkere kacheltje. Fijn dat nu alles achter de rug is. Schrijf je nog eens hoe het precies gaat, of je nog moe bent en hoe je eet? Gaat het met moe ook goed? En bevalt het hun, dat ze niet meer in 't bakhuis kookt? Jammer van dat meisje van Eef. O, wat zal dat tegenvallen. 't Is ook zo heel, heel erg. 'k Schrok er van toen Evert het vertelde. Want ik wist dat het ongeveer even oud was als Rietje en Pietje. Ja, zoals nu met Rie schrok ik er ook zo van, maar 't is gelukkig mee gevallen. Hoe gaat het met Eef? Hoe is zij eronder? Wat zal dat daar leeg zijn in huis.
Geen denken aan, want het is niet in te denken. 'k Heb haar nog heel niet in de kerk gezien zolang we in Barneveld gaan. Aart had vroeger een plaats in het ruim vooraan nogal, en de
eerste plaats in de bank, maar hem zie ik ook nooit. Hebben zij die plaats niet meer? Ja, als 't zulk weer nog lang blijft hoef je niet uit te kijken, hoor. Deze week is evenwel goed bezet met slacht. Volgende week opoe maandag (eigenlijk zondag 2 maart) jarig. Daar gaan allen naar toe.

"Oude Maat", 23 februari 1947.

Ome Meeuwis, tante Klaasje, Teunis en Piet.

Nellie Vaarkamp 1939-1946.

In de eerste plaats allen gefeliciteerd met de jarige, dat ge allen die dag in gezondheid vieren mag.Tante Marie was eerst van plan om een dezer dagen u persoonlijk te feliciteren. Daar zal ook mede het winterweer wel niet van komen. Geweldig, wat een winter, hè? En nu elke keer overnieuw wat sneeuw erbij maken de weg naar Harskamp nog eens zolang. Ook ik was al lang van plan om eens te komen, maar daar komt ook niets van en is het straks mooi weer, dan zullen we wel weer druk worden. Zo'n winter dan schiet men met het werk niets op. Na half december zijn we nauwelijks meer op het land geweest. Ik had nog een partij kalk gekocht, maar heb nog maar een vierde deel ervan gezaaid. Nu hebben we twintig balen slak en ik krijg nog twintig balen super. We hebben een schapenhok vol stalmest, wat alles nog over het land gewerkt moet worden, maar wanneer kunnen we beginnen? De jongens profiteren van de winter van de ijsbaan bij de tol. Is er bij jullie ook gelegenheid of moeten ze naar Otterlo naar de vijver? De kinderen hebben drie weken vrij van school gehad wegens kolennood. Nu om de andere dag, iedere dag de halve school. Nu treffen ze het dat ze alledrie op dezelfde dag gaan. En hoe gaat het bij jullie met de kolen? Hier zitten wij op de bodem te krabben. Deze maand hebben we nog een mud kolen gehad, maar het is alweer bijna op. Nu hebben we nog wel wat hout, maar dat valt toch niet mee. Daar wij hier geen gierputten hebben en we geregeld groepen moeten en geen gierbak hebben, hebben we de stortkar, je weet wel die op luchtbanden, laten vermaken in een driewielige, met losse gierbak, zodat we hem nu als kar en bak gebruiken kunnen. Nu waren de banden slecht, zodat wij een rad hebben laten vermaken en nu een 32 x 6 band op hebben. Die andere maat 780 x 150 zijn bijna niet te krijgen. Heeft u soms nog een velg of band van je wagens overgehouden?
Zou ik die kunnen kopen? Of een 6 gaats wiel waar een bekende maat op kan? Een goede 32 x 6 band heb ik gekocht voor

vijftig gulden maar het wiel vermaken zodat hij er op paste kost me ook vijfendertig gulden, zodat het een dure grap is. Verder geen nieuws om reden tante Marie ook nog wat schrijven wou. Maar ze moet maar een nieuw vel krijgen, want dit is de moeite niet meer. Hartelijke groeten, Evert.

Dinsdag komt Arisje, die is van deze winter nog niet geweest. Zes maart is Rie jarig. Dan nog vrijdag en zaterdag. Rom bom, de week is om. Als allen maar gezond mogen zijn en alles goed is en 't weer omslaat, dan is het al zo weer lente. Al heb ik gehoord dat maart ook nog koud zou blijven, hoop ik maar dat ze 't mis hebben. Kunnen jullie ook fietsbanden en fietsen aanvragen voor de knechts?
Ze lijken wel iets losser te komen zitten. Wat valt het anders overal nog in tegen als je wat kopen wilt. Al is het wel te zien na een jaar, bijvoorbeeld dat het vooruit gaat. Ben meteen een jurkje voor Ida aan 't breien, dat voor 2 maart af moet zijn. Dus…pennen en ook nog een kous voor haar. Een is af. Is Teunis zijn slipover af? Allen de hartelijke groeten van allen hoor en we zien uit naar een brief van jullie.
Marie.

Een brief van tante Aaltje Hendriks meldt dat haar schoonzus Klaartje Eerbeek-Jager, de moeder van Klaasjes vriendin Netta plotseling is overleden, op 26 februari 1947. Ze woonde nog steeds aan de Dalwagenseweg 287 te Opheusden. Met vriendin Jet, die nu hoogzwanger is, gaat het niet zo goed. Ze is in het ziekenhuis opgenomen.

Hien, 27 februari 1947.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Wij willen even een briefje aan u schrijven om u de droevige tijding te doen toekomen aangaande het plotseling sterven van onze schoonzuster Klaartje uit Opheusden. Zoals wij u al eerder geschreven hebben was ze al geruime tijd aan het sukkelen, maar nu meende ze dat het wel een beetje vooruit ging. En Netta is een maandagmiddag nog hier geweest omdat ik zondag jarig was. En toen zei ze moeder is aardig goed en nu een woensdagmiddag had ze gezegd tegen Net ga eens even naar Kesteren naar ome Klaas kijken.
Die was ook ziek. Dan weten wij meteen nog eens weer hoe of het met hem is. En dat deed Net en toen heeft ze nog een poosje met een buurvrouw zitten praten en toen kwam de dokter. Die kwam om de andere dag even kijken. En toen ging die buurvrouw weg en toen de dokter ze wou onderzoeken bleef zij zomaar ineens dood. De dokter ging Dirk en Jan in de achterkamer roepen en toen liet ze nog twee snikken en toen was het afgelopen. En toen moesten ze Netta natuurlijk in Kesteren halen. Je kunt denken wat een toestand, maar ze hadden het maar niet direct gezegd tegen haar. Ook Gerrit is er vanmorgen even geweest. Het is zo sneeuwerig, dat je overal tegenop ziet, maar hij had ze nog gezien. Het was net of ze lag te slapen. Ik weet niet of ze jullie nog een rouwkaart zullen sturen, maar ik zei ik zal het Klaasje en Meeuwis maar eens schrijven. En ook dat Jet Hoogakker in Nijmegen in het ziekenhuis ligt. En zoals Jan Hoogakker vanmiddag bij ons vertelde is het ook niet erg goed met Jet. Zoals je weet is ze weer in verwachting en nu schijnt ze een zwakke plaats in de maag te hebben en nu heeft ze gedurig zo'n vreselijke pijn. Dat kind schijnt tegen die maag aan te stoten. Zoals Jan zei, die was er gisteren nog even naar toe geweest, en toen had hij het slecht getroffen. Ze was juist ingespoten. Ze weegt maar 98 pond meer. En ze moest gisteren zo braken. Ze ligt in het Wilhelmina Ziekenhuis. Dat moet dicht bij de brug zijn. Ik kan mij indenken, Klaasje, dat je er graag naar toe wil, maar het is zo'n reis en zo'n winterweer. Je moet ook aan uzelf denken en ook zou je misschien graag naar Opheusden willen. Ik verwacht tante Neeltje en Herman Burgstede ook wel als ze de reis aandurven. Ze wordt maandag begraven en ze zullen wel overblijven. En het is hier zo koud op die ruime zolder. En je bent zo veel dekens kwijt.
Je weet er haast geen raad mee. Wij hebben van uw moeder met mijn verjaardag ook een brief gehad. Wij waren blij dat het met allen nogal goed was en ook met Bertha. Nu Klaasje, mijn brief is vol. Wij maken het samen nogal goed. Oom Gerrit moet een beetje hoesten en oom Jit is ook goed gezond. En ook wensen wij Meeuwis nog alle goeds toe met zijn verjaardag en u en de kinderen ook. En dat je samen nog maar lang gespaard mag blijven is onze hartelijke wens. Vele groeten van uw liefhebbende ooms en tante Aaltje. Bij Hoogakker maken ze het nu nogal weer goed. Antje Hoogakker had anders onderlaatst lelijk de voeten verbrand met de wastafel bij Jet.

Hendrik en Antje Hoogakker, de ouders van vriendin Jet.

Marijke Wijers is inmiddels de verloofde van Gert de Gier, die als soldaat in Harskamp vaak bij Klaasje en Meeuwis kwam. Gert heeft een zware winter met zijn werk in de Noordoostpolder gehad. Marijke schrijft ook over de geboorte van het nieuwe prinsesje Marijke, haar naamgenoot.

Aerdenhout, 6 maart 1947.

Beste familie Bouw.

Maandagmiddag ontving ik uw brief, waarvoor mijn hartelijke dank. Ik vond het erg fijn weer eens wat uit Harskamp te horen. Gert was hier zondag en we hebben het nog over u allen gehad. Wat vervelend dat Teunis nog zo sukkelt met z'n knie, hè. Ik heb het mijn moeder verteld en ze zei dat dat soms zo akelig langdurig kan zijn. Met mij gaat het wel goed. Ik ben nog steeds bij mijn moeder thuis en denk dat er van mijn plannen om verpleegster te worden wel niet veel meer komen zal. De opleiding duurt drie jaar en om daar, nu ik verloofd ben, nog mee te beginnen, is wel een beetje bezwaarlijk, daar het jammer is als ik er halverwege weer mee uit zou moeten scheiden. Zo heel erg vind ik het ook niet. Ik heb m'n moeder zo lang moeten missen, dat ik nu wel graag bij haar thuis blijf. Als ik getrouwd ben dan is het ook weer afgelopen. Overdag werk ik bij een meester in de rechten, de secretaresse van de Voogdijraad, waar ik het huishouden doe. Ik heb het er erg gezellig, wordt er volkomen als haar gelijke beschouwd en kan het huishouden helemaal naar m'n eigen inzicht leiden, daar zij de hele dag weg is. Het is tevens een goede leerschool voor me. En nu wat over Gert. Met hem gaat het ook best. Hij werkt nog steeds. Hij had naar huis toe gemogen met de vorst, maar is vrijwillig gebleven. Ach, het is misschien wel leuk een paar dagen extra vrij te hebben, maar als je de hele dag niets te doen hebt en dat weken achter elkaar, dan verveelt het ook gauw. Dat heeft Gert ook ingezien en daarom is hij gebleven. Om de veertien dagen brengt hij zijn verlofdagen bij ons door en dat zijn altijd erg gezellige dagen. We hebben met elkaar een heleboel te vertellen. Afgelopen zaterdag kwam hij hier met een paar rubberlaarzen aan. Hij had 2 ½ uur moeten lopen uit de polder naar Kampen door de sneeuw. Ja, hij maakt daar nu wel een zware winter mee, vooral daar de huisvesting ook niet zo erg goed is en de barakken niet helemaal tochtvrij zijn. Maar hij slaat er zich geweldig doorheen. Nooit hoor je hem klagen, terwijl hij het soms toch zwaar te verduren heeft. Met de nationale feestdag was hij ook hier en hebben we met z'n allen erg leuk feest gevierd in Amsterdam. Toen hij de volgende dag weer weg was en de naam van de nieuwe prinses hoorde, kreeg ik een enthousiaste brief van hem. Ook ik vind het leuk een klein naamgenootje van me en dan wat voor één! Ik heb uw brief aan hem opgestuurd, dat doen we altijd. Als hij bericht van u krijgt stuurt hij het ook op. Zo weten we dus allebei gauw hoe het bij u in Harskamp gaat. En nu ga ik dan weer eindigen. Ik sluit hierbij nog de beloofde foto in en hoop dat u hem mooi zult vinden. Ik wens u allen het beste toe, vooral Teunis met z'n knie. En de hartelijke groeten ook van Gert.

Van Marijke Wijers, Camphuysenlaan 4, Aerdenhout.

Op 18 februari 1947 komt prinses Marijke ter wereld in paleis Soestdijk. Later zou ze luisteren naar haar tweede doopnaam Christina. Het prinsesje lijdt aan een ernstige oogafwijking omdat Juliana tijdens haar zwangerschap rode hond heeft gekregen.

Vanuit Lunteren komt er een kort briefje van moeder. Op een gespeeld beleefde manier wordt Klaasje te verstaan gegeven dat er op haar gerekend wordt bij de slacht. Moeder kan dat vaak fijntjes duidelijk maken en bedisselt Klaasjes leven flink.

Lunteren, 11 maart 1947.

Aan de firma Gebroeders Bouw.

Hierbij sluit ik in de voederbon. Tevens graag vier zakken pulp. S.v.p. zo spoedig mogelijk. Tot vrijdag nog voeder voor de kippen. Juffrouw Bouw wordt uitgenodigd donderdag bij de slachting aanwezig te zijn. Niet te laat.

Hoogachtend, Familie J. van den Brink.

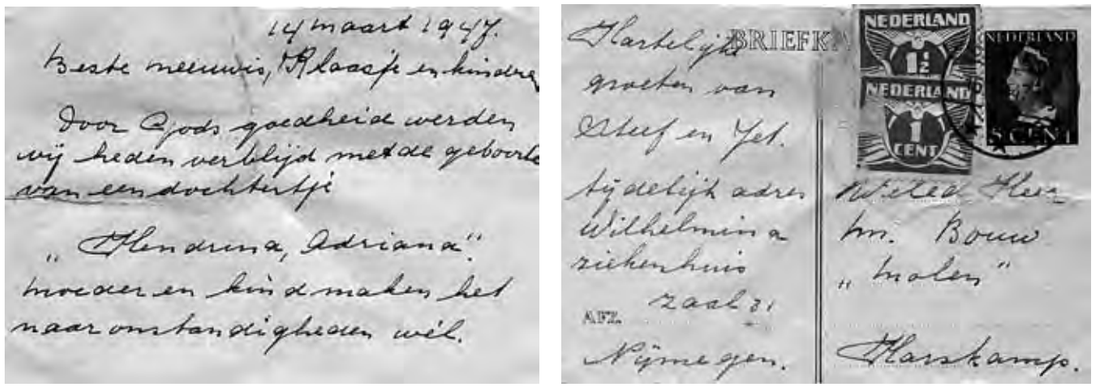
14 maart 1947.
Beste meeuwis, Klaasje en kinderen
Door Gods goedheid werden wij heden verblijd met de geboorte van een dochtertje
„Hendrina, Adriana"
moeder en kind maken het naar omstandigheden wel.

Hartelijke groeten van Evert en Jet.
Tijdelijk adres Wilhelmina ziekenhuis zaal 31 AFZ. Nijmegen.

BRIEFKAART
NEDERLAND 1½ NEDERLAND 1 CENT
NEDERLAND 5 CENT
Weled. Heer
hr. Bouw
„Molen"
Harskamp.

Geboortekaartje Drieny Crum 14 maart 1947.

Op 14 maart 1947 krijgen vriendin Jet Crum-Hoogakker en haar echtgenoot Steven een derde kind. Het is opnieuw een dochter, Hendrina Adriana. Het meisje wordt Drieny genaamd. Jet is inmiddels al wel 44 jaar!

Evert Bouw en zijn vrouw Marie schrijven met regelmaat een brief aan Klaasje en Meeuwis. Onderstaand schrijven is gedateerd in de tweede helft van maart 1947. De winterkou is eindelijk ten einde. Er wordt onder meer geschreven over zoon Teunis. Hij is die winter gevallen op het ijs, op zijn knie. Er zit een stukje kraakbeen los en dat wordt uiteindelijk in het kinderziekenhuis in Arnhem door dokter Schaap operatief verwijderd. Teunis is dan inmiddels veertien jaar en vindt zichzelf eigenlijk te oud voor een kinderziekenhuis. Tante Marie komt Teunis daar zelfs verwennen. Tijdens het verblijf in het ziekenhuis laat Teunis zich Theo noemen, maar eenmaal terug thuis is daar verder niks van mee gekomen en blijft het verder Teus.

Maart 1947.

Zondagavond.

Beste tante Klaasje, oom Meeuwis, Teunis en Aart Pieter.

Het is alweer een heel tijdje geleden sinds Evert bij jullie was. En wat zijn we een stuk vooruit gegaan wat de koude betreft. Toen winter, nu lente. Maar hoe lekker het buiten ook is, toch zijn de winter ongeneugten nog niet overwonnen. Want, o ramp, de pomp op de deel zit nog steeds vast, zodat al het water voor het vee nog uit de schuur gehaald moet worden. Vanavond hadden we hoop dat hij los zou komen. Maar het was nog mis. Alhoewel er ijs aan pijpjes uitkwam en later afliep. Ze hebben er nogal veel kokend water ingedaan, dus dat is geen wonder. Als er verder maar niets aan stuk is. Maar enfin, we zullen maar hopen dat het spoedig afgelopen is. Hebben jullie zeker ook een vervelende tijd gehad met het meel rondbrengen? Maar ook dat zal wel 't ergste geweest zijn en bijna geleden. Daarna een hele zomer voor de boeg! Maar voor ik verder ga, hoe gaat het met jullie allen en inzonderheid met Teunis? Hoe is het met zijn knie en wat is er mee gebeurd? Evert vertelde dat jullie er helemaal niet rustig op waren en zodra het maar enigszins kon er mee naar 't ziekenhuis gingen. Waar ik ook erg voor wezen zou. Want zulke kinderen groeien zo hard en er hangt zoveel van af, hè? Graag zouden we er iets van horen, want we zijn er erg belangstellend naar. Is het dat hij nog steeds zitten moet, dan kom ik toch eens gauw overwaaien. Evenwel zou ik wel graag willen, maar dan gaat het ander toch eerst voor. Wij zijn aan de schoonmaak begonnen en Evert is op het land o, zo druk. Als het weer zo blijft, kunnen we misschien nog voor Pasen naar het bakhuis verhuizen, maar 't zal van de week wel tegenvallen, want maandagavond bovenmeester installeren in 't Concertgebouw, dinsdagavond nieuw beroepen predikant Hiensch van Kampen, vrijdag Goede Vrijdag en dan vallen de avonden uit met een stukje van de dag. Daar gaat mijn derde pen, zien hoe deze het maakt, beide andere waren snert. Blijft tante Klaasje het goed maken? En ben je al eens op de fiets geweest? Vanmorgen is Evert met Teunis en Heintje geweest, bevestigen nieuwe lidmaten, onder andere een zoon van A. Mulder. Er waren zo ze thuis vertelden tweeënzeventig, dus de moeite. Dominee Klomp heeft ze bevestigd met de tekst uit Openbaring "Zie Ik sta aan de deur en Ik klop". Vanmiddag dopen. Vijftien vaders en zestien gedoopt, twee kinderen waren al iets groter. Vanmorgen zijn er ook vijf gedoopt (meisjes), voor ze bevestigd werden. Vanmiddag zijn Mina, Rie en ik geweest, stampvolle kerk. Ik zocht een plaats en was zo gelukkig net achter tante Bertha, Rie en Mina er één te vinden. Rie was laatst toen Evert bij jullie was zo ziek. Die koorts duurde tot woensdagmorgen. Donderdag toen de dokter kwam was ze nog heel niet wat je noemt, maar daarna is ze wel aardig vlug vooruit gegaan. Want toen hij dinsdag daarna kwam, mocht ze uit bed en de volgende dag naar buiten. Het is goed blijven gaan en vrijdags ging ze weer naar school. Ze was een stuk afgevallen, maar eet nu gelukkig weer goed en het bekomt ook weer. Morgen is

De nieuwe auto van Meeuwis. Het is het eerste vrachtautootje van de Gebroeders Bouw en hiermee komt een eind aan het tijdperk van paard en wagen. Links naast de auto wagenmaker Aart van den Brink uit Barneveld, de stiefbroer van Klaasje. Rechts van de auto twee knechten van de gebroeders Bouw en een zoon van Aart.

het verhogen op school en krijgen ze de rapporten mee. Heintje gaat van school af, dus…. ik krijg ook een hulpje. We hebben twee halfkoeien, 1 vaars, 1 stier, oom Bart 2 stieren, dus 't kalfje krijgt nog steeds geen kameraad. Evert heeft fietsbanden aangevraagd. Het was mis. Werkschoenen was raak. Evert is vrijdag met ploegen begonnen, of liever, Teunis ploegt.
Jullie zullen onze kinderen niet meer kennen, zo zijn ze allen gegroeid. Wij zullen Teunis en Aart Pieter misschien niet meer kennen, al is dat nog niet zo lang geleden als van ons. Maakt Aart Pieter het steeds goed? En heeft Meeuwis niets geen last meer van 't vallen gehad?

Bevalt de auto goed? Bij A. Mulder hebben ze Aris Snitselaar gehuurd van Jan Snitselaar de oudste zoon, die vroeger in de Bond werkte voor Roef er kwam. Eerst was hij op Renswoude aan de Bond, maar 1 april komt hij nu hier als chauffeur. Hij is hier geweest om het bakhuis te huren, maar wij kunnen het niet missen, want dan kan ik nergens mijn fornuiskachel zetten. Morgenavond gaan de jongens nog even het rapport halen van de middenstandcursus en dan zijn ze vrij tot 17 april. Wat reuze uitkomt, want geen school geen huiswerk. Naar De Valk ben ik ook niet geweest. Toen ik de laatste keer van jullie af kwam, zei ik tegen Evert: "Als het mooi weer is en zulke banden, dan is er toch best te doen aan het nog eens te doen van de winter?". Maar wie rekent op zo'n strenge winter en zo lang? Toch is er een eind aan gekomen, hè? Ben je al aan de schoonmaak of ben je soms al klaar? Nu, mijn papiertje is weer bijna vol. Evert en wij allen maken het gelukkig goed en we hopen van bij jullie ook. Wel horen we spoedig hoe Teunis het maakt, hè? Al is het maar kort, als ge niet veel tijd hebt. Oom Evert van "De Morgen" ligt al enige tijd in het ziekenhuis voor onderzoek. Wat nu wellicht afgelopen of liever uitgelopen is tot een operatie aan de blaas. Daar zat een zweertje aan. Ze hadden gezegd van een kleine operatie, maar of het werkelijk zo is? Ik meende dat aan de blaas alles pijnlijk is. We zullen het beste maar hopen. Van verleden zomer had hij een been gebroken, dat is toen alles reuze meegevallen. Nu lieve allemaal, de hartelijke groeten van allen en tot een spoedig bericht.

Marie

Ook tante Neeltje uit Hilversum, de zus van tante Aaltje, schrijft over het overlijden van Netta's moeder. Nu zijn Netta en haar broers Dirk en Jan alleen en ongehuwd achtergebleven in het ouderlijk huis aan de Dalwagenseweg in Opheusden.

Hilversum, 31 maart 1947.

Beste Klaasje, Meeuwis en kinderen.

Wij hebben vanmorgen uw brief in goede welstand ontvangen en ook gezien dat jullie het nog goed maken, alsook uw zoontje zo op zijn knie gevallen is. Dat is erg jammer, maar zoiets is gauw gebeurd. Maar je bent er niet zo gauw weer af. En de meeste dokters weten het soms zelf niet goed. Daarom kun je er beter mee naar Arnhem gaan. Er is zo veel aan gelegen, nietwaar? En nu zal ik je eerst maar eens vertellen dat ik vanmiddag al in de grootste winkels geweest ben. Maar nu hebben ze wel grotere maten, zoals maat vijftien. Die heb ik ook in een winkel nog gezien. Ze vroegen of hij nogal groot was, uw zoontje, maar dat wist ik niet. Het kostte vijfenveertig gulden en de andere winkels hadden ze niet. Die ene kregen ze misschien volgende week weer. Je begrijpt als er wat is, dan is het meteen weg.
Maar als je zelf eens wil komen kijken, je bent altijd welkom hoor, en breng de jongen maar mee en Meeuwis. Ondergoed voor kinderen heb ik ook nog wel zien liggen, maar je kunt het beste zelf zien. Maar Klaasje, als je komt schrijf dan even een briefkaart, want ik zou het zo jammer vinden als wij niet thuis waren. Want nu moeten we morgen alweer naar Opheusden. De schilders zijn daar bezig en ze zeggen dat ze er nogal aardig mee knoeien. Nu wil Herman zelf gaan kijken, want we moeten het alles zo duur betalen. En dan nog slecht werk. En nu ga ik ook maar weer mee. Dan blijven we een nacht bij tante Aaltje en weer naar huis 's avonds. En dan is 27 april Dirk, mijn broer, jarig en daar hebben wij ook plan op om naar zijn verjaardag te gaan. Hij wordt ook al zo oud. Ik heb hem ook op de begrafenis gezien bij zuster Klaartje. Onze familie wordt zo klein. Wat was ze toch nog schielijk weg, nietwaar? En Netta was in Kesteren. Die had ze zelf nog gestuurd om naar ome Klaas te gaan kijken en toen ze weer thuis gehaald was, was ze al overleden. En de dokter zat bij haar te praten. Het is nu zo leeg in huis. De jongens druk buiten. Jan heeft een meisje uit Herveld, die was er ook. Ze hebben ook al heel wat meegemaakt. Zoveel sterfgevallen en de oorlog, nietwaar?

V.l.n.r. tante Neeltje Burgstede-Eerbeek, oom Herman Burgstede, oom Gerrit Hendriks, de chauffeur en tante Aaltje Hendriks-Eerbeek op en gezamenlijk dagje uit.

En bij Eefje is het ook al erg. Gelukkig dat ze nog een kind heeft. Het moet allemaal weer slijten. Maar ieder voelt zijn eigen smart. En Bertha ook nog maar niet beter. Dat is ook zo jammer. Als ik eens weer in Lunteren kom, hopen wij haar ook eens te bezoeken en moeder zou ik ook nog wel eens zien willen. Maar een dag is altijd zo om. Het weer blijft anders nog maar koud. Wij hebben alleen 's avonds de kachel een poosje aan. We hebben nog wat kolen en nog twee mud tegoed. Voor de schoonmaak is het ook nog koud genoeg. Boven ben ik al bezig geweest, maar ik heb geen haast. Het zal wel weer gedaan komen. En Herman helpt mij altijd met afnemen en zo. Bij juffrouw ben ik in lange tijd niet geweest. Dat is een heel eind bij ons vandaan en ze is doof en kan haast niet meer zien. Dominee Kuilman woont hier dichtbij. Dus daar kun je makkelijk heen als je komt. Maar vroeg komen, want een dagje is zo om en één kan er ook logeren. Dus je moet maar zien hoor. Vele hartelijke groeten, je liefhebbende oom en tante Herman en Neeltje.

De zomer van 1947 is recordwarm. Op 24 juni 1947 gaan Klaasje en Meeuwis met de Harskampse Reisvereniging voor drie dagen naar Limburg, in de omgeving van Vaals.

Achterste rij v.l.n.r. te beginnen achter de dame die opzij kijkt: 1.Jan Veldhuizen (met sigaar) 2.half zichtbaar Hendrik Cornelis van Ravensteijn 3.Klaas Beerdsen 4.Jan van den Brink 5.Albertus (Bart) van Dijk (half zichtbaar) 6.Willem Hol 7.Henk Veldhuizen 8.Meeuwis Bouw 9.Hendrik van den Brink 10.Geurtje van den Brink 11.Teus van Luttikhuizen 12.Jochem Riezebos 13.Gosen (Goos) Riezebos. Middelste rij v.l.n.r.: 1.Jan Walter van Eunen 2.Hendrikus Boesveld 3.Hendrik Lodewijk Voulon 4.Jannigje van den Brink-de Geit 5.opzij kijkend Francina Riezebos-van Geest 6.Maria Veldhuizen-Jager 7.Geertje Voulon-Simon 8.Alijda van Dijk-Boekhout 9.Maria Elisabeth van Eunen-Keijser 10.Albertus (Bart) Beumer 11.Klaasje Bouw-van Harten. Voorste rij v.l.n.r.: 1.Hendrik van Zurk 2.Hendrika Boesveld-Wensink 3.Hendrika Gerritdina (Riek) Beumer-Heijink 4.Ida Mons-Köhlenberg 5.Gerritje Hol-Freriks 6.Petertje Mons.

De familie J. van der Linden woont in Amsterdam aan de Amsteldijk 121-1. Het zijn zomergasten, die met regelmaat bij Aart en Eefje Vaarkamp-van Harten in Barneveld logeren. Nu mag Teunis met zijn neef Gert-Jan Vaarkamp bij de familie Van der Linden in Amsterdam logeren. Klaasje en Meeuwis krijgen via een briefje te horen hoe dat gaat.

Gert Jan Vaarkamp.

Amsterdam, 6 augustus 1947.

Beste familie Bouw.

Hartelijk dank voor de brief en de bonnen. Ik was er reuze blij mee! Teunis maakt het uitstekend. Wij vinden hem een lieve jongen, die niet de minste last veroorzaakt. Die twee andere zijn heel wat roeriger. Maandag waren we per boot naar IJmuiden. Het was een prachtige dag en we hebben er alle vier volop van genoten. De jongens hebben nog vanaf het stukje strand tussen de pieren gezwommen en ik zat met de vele andere slachtoffers, ook moeders, (ook vaders) in

de gloeiende zon bradend op hun kleren te passen. Aan één kant maar gelukkig, want de vloed kwam heel snel op en menig broekje, hemdje of schoen dreef in het water voordat iemand er op verdacht was. Van ons gelukkig niets, omdat ik bijtijds hogerop verhuisde met de hele santekraam. 't Is alles zo echt aan Teunis besteed, omdat het allemaal zo nieuw voor hem is. Hij geniet alles zo intens, veel meer dan Gert-Jan en Jantje. Adrie is een week per motorboot het hele land zowat door. We kregen een kaart uit Heusden, dus dan zijn ze de Biesbosch al door. Ze gingen naar Den Bosch toe (zoete lieve Gerritje). Gefeliciteerd met Eefjes verjaardag morgen. Andere jaren waren we er meestal bij. 't Zal moeilijk voor ze zijn, de eerste keer zonder kleine Nellie. De jongens moeten deze brief nog maar even posten voor ze naar bed gaan. We hadden twee regendagen en naar de jongens te oordelen komt er nog storm ook. Fijn dat er al bramen rijp zijn, dat treffen we volgende week. Het beste allemaal, van ons allen veel groeten en tot ziens.

Moe J. v.d. Linden-Kikkert, Jan v.d. Linden, G.J. Vaarkamp en Teunis.

Inmiddels zit kleine, achtjarige Pietje met zijn grote broer Teunis op de christelijke school in Harskamp.

Op 30 september komt er weer eens bericht van Gert de Gier en Marijke Wijers. Ze hebben groot nieuws, hoewel ze daar in de brief niet van reppen.
Ze willen gaan emigreren naar Canada! Het zal de laatste brief blijken van Gert en Marijke.
In 1948 denkt één op de drie Nederlanders aan emigratie en al gauw is één op de twintig ook daadwerkelijk weg. Ruim 550.000 mensen vertrekken naar Canada, Australië en Nieuw-Zeeland omdat het daar zo leeg en rijk lijkt en hier zo vol en arm.

Christelijke lagere school Harskamp.

Schoolfoto van 22 juli 1947. Op de achterste rij van links naar rechts: 1.Henk Minnen 2.Teunis Bouw 3.Wim Borgers 4.Johan(nes) Minnen 5.Gert Jan Teunissen 6.Gert van de Craats 7.Tinus Hol 8.Gertje van Beek 9.Aartje Hol 10.de heer J. Eshuis, hoofd der school. Tweede rij v.l.n.r.: 1.Reina Bruil 2.Wimpje van den Brink 3.Gerrie Boonzaaijer 4.Eefje Klok 5.Dinie van den Brink 6.Mary Blom 7.Woutje van den Brink 8.Gerrie van Loenen 9.juffrouw J. Lancée (Han) 10.Ellie Blom. Voorste rij v.l.n.r.: 1.Maasje Klok 2.Coba Klok 3.Willie Hol 4.Koba Bruil 5.Eefje van den Brink 6.Henk Boonzaaijer 7.Jan Klok 8.Melis Boonzaaijer 9.Henk van den Brink 10.Geurt van Loenen 11.Gert Bruil 12.Piet Bouw.

Aerdenhout, 30 september 1947.

Lieve familie Bouw.

Eindelijk, zult u wel zeggen als u deze brief ontvangt. Ja, het is een hele tijd geleden dat we iets van ons hebben laten horen, maar daarom zijn we u allen niet vergeten, hoor! Hoe gaat het met u en met de jongens? Ik hoop allemaal gezond. Met Gert en mij gaat het ook best. We hebben beiden een drukke zomer achter de rug. Gert in z'n werk en ik heb veel zieken om me heen gehad. Als de één net beter was, dan begon de ander en zo vloog de zomer voorbij. Nu komen Gert en ik u vragen of het u schikt dat we u eens een weekend op komen zoeken. Dan kunnen we weer een heleboel bij praten, want Gert en ik hebben grote plannen. Maar dat vertellen we u wel. Zou het u gelegen komen als we zaterdag 25 oktober komen en dan maandagmorgen 27 oktober weer weggaan? Zo ja, wilt u ons dan misschien nog even schrijven hoe de busregeling Ede-Harskamp is? We waren het deze zomer al zo lang van plan om u eens op te zoeken, maar telkens kwam er weer wat tussen zodat het niet door kon gaan. En ja, Gert is maar twee zondagen in de maand vrij, en dan is een maand gauw voorbij! Dan ga ik nu maar weer eindigen. Met hartelijke groeten ook voor Teunis en Piet.

Van Gert en Marijke.

Trouwfoto Gert de Gier en Marijke Wijers 1 mei 1948.

Op 1 mei 1948 trouwen Gerrit en Marijke en op 8 mei 1948 stappen ze op de boot naar Canada. Ze vestigen zich in de plaats Upper Economy in de provincie Nova Scotia in Canada. Gerrit werkt er tot 1956 als boerenknecht. In dat jaar koopt hij een melkveehouderij in Middle Musquodoboit, Nova Scotia. Samen met Marijke werkt Gerrit tot 1974 op dit bedrijf. Dan krijgt hij een noodlottig ongeluk, dat hem gehandicapt maakt en moet hij stoppen met het bedrijf. Gert en Marijke krijgen maar liefst 7 kinderen: Alida Hendrika Berdina, geboren in 1949, Cornelis Gerrit Anton (1950), Lolo Engelina Wijntje (1953), Hendrika Maria Theodora (1954), Theodorus Teunis Dick (1956), Michael John Anthony (1959-1980) en Alida Maria (1962). Gerrit overlijdt in het Canadese Halifax op 13 oktober 1999. Marijke leeft nog steeds in Canada.

De naweeën van de oorlog zijn eind 1947 nog steeds voelbaar. Er is schaarste aan veel artikelen en distributiebonnen blijven nodig. Dat blijkt ook uit de brief van Klaasjes zus Eefje, die op dit moment hoogzwanger is van haar derde kind.

Barneveld, 3 december 1947.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Even wil ik je vragen of je misschien de bonnen met Teunis vrijdag mee kan geven naar Gijsje. Dan kunnen wij ze 's avonds zo mee nemen. Nu houd je maar één bon over. Als je die erbij wil doen is best hoor, dan zullen wij die meteen voor jullie wel opruimen. Je weet wel. Je had het nog over die hemden voor Teunis. Wil je die nog hebben of niet? Wij hebben er verder helemaal niet over door gepraat. Je weet, ze kosten ongeveer, ik weet het niet precies, f 2,35 en zes punten. Schrijf dan even of je ze hebben wilt en doe de punten dan bij de brief. Want daarmee zit ik ook niet royaal om die voor te schieten. Dan zal ik proberen of ze er nog zijn. Aart is maandagmorgen met de oudjes naar de notaris geweest. Ziezo, had moe gezegd, nu kan ik tenminste weer rustig slapen. De streep is dus door die rekening. Alles is ongedaan gemaakt, maar het kostte natuurlijk weer achttien gulden. Jammer van de centen, vind je niet? Ze hebben er zo onderhand ongeveer honderd gulden mee verknoeid. Maar afijn, zo is het toch beter, want moe had er maar last van. Nu ga ik eindigen. Alles is hier naar omstandigheden goed. Hopende bij jullie hetzelfde. Als de brief soms te laat is, doe ze dan maar in een envelopje en stuur ze maar. Als wij ze maandag maar hebben. Dan weet je het wel. Vriendelijke groeten van ons allen voor u allen.

Eefje.

Het moet ergens begin 1947 geweest zijn. Alle kinderen Van Harten en Van den Brink zijn het huis uit. Dan komen op een kwade dag de drie kinderen van vader Jan van den Brink "Het Middelstuk" binnen. Ze hadden zo gedacht dat ze hun kindsdeel uit de nalatenschap van hun overleden moeder Maria van Veldhuizen maar eens wilden opeisen. Of vader het hen maar even wilde uitbetalen. Ze zitten wellicht, zo net na de oorlogsjaren, wat krap bij kas en enige contanten zijn meer dan welkom. Daar zit vader Jan met een probleem. Hij heeft die contanten niet. Schoonzoon Meeuwis Bouw heeft de oplossing. Samen met zwager Aart Vaarkamp besluit hij om "Het Middelstuk" te kopen van zijn schoonmoeder, onder de belofte dat zij er met Jan van den Brink mag blijven wonen. Of er een huurprijs is bedongen of dat de koopprijs is aangepast en er een woonrecht tijdens het leven is gegeven, weten we niet. Wel heeft vader Jan nu contanten om zijn drie eigen kinderen uit te betalen en zo is iedereen weer tevreden. Tot 1964. Want als vader Jan, vier jaar na moeder Petronella, komt te overlijden, denken de kinderen Heintje,

Jan en Aart van den Brink met de zussen Van Harten om de tafel te moeten om de erfenis te verdelen. Ze willen “Het Middelstuk” verkopen. “Ho, ho”, zegt Meeuwis dan, ““Het Middelstuk” is van mij, hoor, dat hoort niet bij de erfenis.” Dan zijn de rapen gaar en de liefde tussen de kinderen Van den Brink en Van Harten is vanaf dat moment heel sterk bekoeld!

Hoofdstuk 29

Klaasje krijgt de pleuris

Meeuwis en Klaasje bekommeren zich nog altijd veel om Klaasjes oom Gerrit en tante Aaltje Hendriks in Hien. Het echtpaar is kinderloos gebleven. Het opmaken van de balans is voor Meeuwis en Klaasje met hun meelbedrijf een routine. Blijkbaar helpen zij ook oom Gerrit om een overzicht te maken van zijn inkomsten en uitgaven. Oom Gerrit boert nog heel aardig met wat vee en zijn fruit.

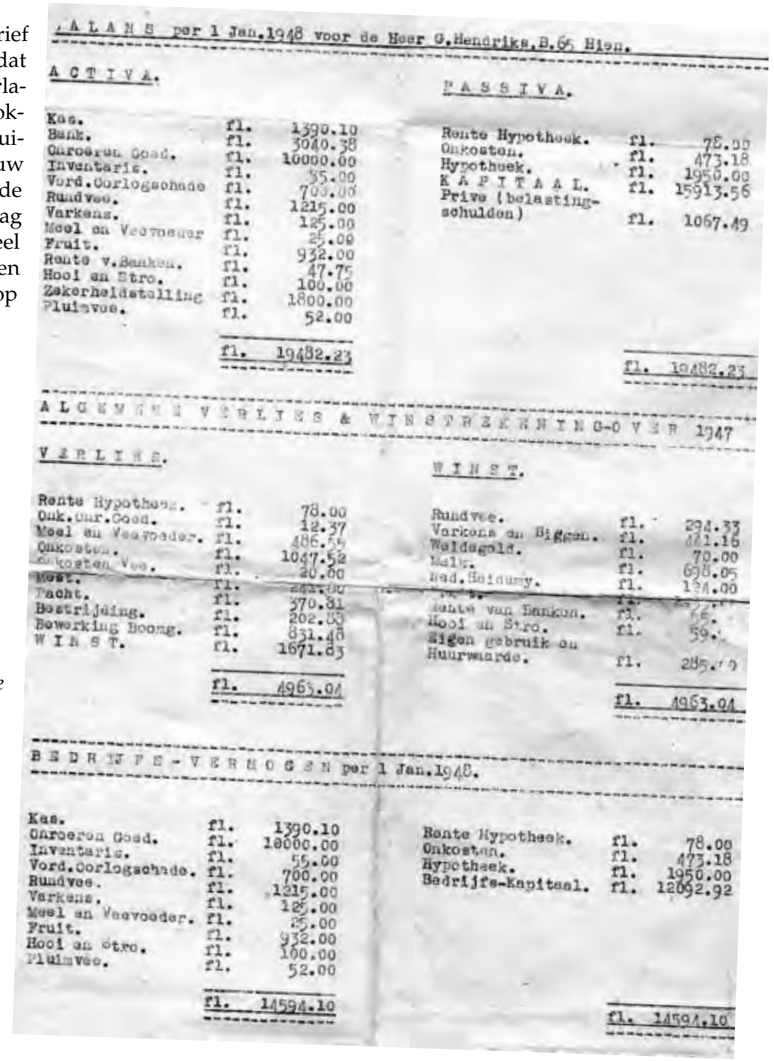

BALANS per 1 Jan.1948 voor de Heer G.Hendriks,B.65 Hien.

ACTIVA.			PASSIVA.		
Kas.	fl.	1390.10	Rente Hypotheek.	fl.	78.00
Bank.	fl.	3040.38	Onkosten.	fl.	473.18
Onroeren Goed.	fl.	10000.00	Hypotheek.	fl.	1950.00
Inventaris.	fl.	55.00	KAPITAAL.	fl.	15913.56
Verd.Oorlogschade	fl.	700.00	Prive (belasting-schulden)	fl.	1067.49
Rundvee.	fl.	1215.00			
Varkens.	fl.	125.00			
Meel en Veevoeder	fl.	25.00			
Fruit.	fl.	932.00			
Rente v.Banken.	fl.	47.75			
Hooi en Stro.	fl.	100.00			
Zekerheidstelling	fl.	1800.00			
Pluimvee.	fl.	52.00			
	fl.	19482.23		fl.	19482.23

ALGEMEEN VERLIES & WINSTREKENING-OVER 1947

VERLIES.			WINST.		
Rente Hypotheek.	fl.	78.00	Rundvee.	fl.	294.33
Onk.Onr.Goed.	fl.	12.37	Varkens en Biggen.	fl.	421.16
Meel en Veevoeder.	fl.	486.56	Weidegeld.	fl.	70.00
Onkosten.	fl.	1047.52	Melk.	fl.	638.05
Onkosten Vee.	fl.	20.00	Ned.Heidemy.	fl.	134.00
Mest.	fl.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Pacht.	fl.	370.31	Rente van Banken.	fl.	[illegible]
Bestrijding.	fl.	202.00	Hooi en Stro.	fl.	66.
Bewerking Boomg.	fl.	831.48	Eigen gebruik en Huurwaarde.	fl.	59.
WINST.	fl.	1671.63		fl.	285.[illegible]
	fl.	4963.04		fl.	4963.04

BEDRIJFS-VERMOGEN per 1 Jan.1948.

Kas.	fl.	1390.10	Rente Hypotheek.	fl.	78.00
Onroeren Goed.	fl.	10000.00	Onkosten.	fl.	473.18
Inventaris.	fl.	55.00	Hypotheek.	fl.	1950.00
Verd.Oorlogschade.	fl.	700.00	Bedrijfs-Kapitaal.	fl.	12092.92
Rundvee.	fl.	1215.00			
Varkens.	fl.	125.00			
Meel en Veevoeder.	fl.	25.00			
Fruit.	fl.	932.00			
Hooi en Stro.	fl.	100.00			
Pluimvee.	fl.	52.00			
	fl.	14594.10		fl.	14594.10

Boekhouding oom Gerrit Hendriks 1948.

Het is een poos geleden dat er een brief kwam van Jaantje van der Weele. Nadat ze in de oorlog Den Haag moest verlaten, is ze met haar mevrouw ingetrokken bij de familie Ten Ham in Voorthuizen. Na de oorlog is ze met mevrouw naar Amersfoort verhuisd, omdat de schade en woningnood in Den Haag erg groot is. Nog steeds komt ze veel bij de familie Ten Ham. Jaantje en Ten Ham hebben beiden met Klaasje op “Mariënhof” gewerkt.

Amersfoort, 9 februari 1948.

Beste Klaasje, Melis en kinderen.

Wel bedankt voor je gezellige brief. Het was net of ik met je zat te praten. Ik heb ook nog om je moeten lachen. Je denkt dat ik het zo fijn gewend ben, maar dat zal wel los lopen. Ik kan graag eens naar je toe, maar nog eventjes wachten, want ik heb nog het een en ander op het programma staan. En zo dikwijls kan ik niet weg gaan, want de juffrouw, och die gunt het mij wel, maar ik zorg helemaal voor haar. Want ze kan natuurlijk niets, dat begrijp je. Maar als de dagen een beetje langer zijn en misschien gaat ze zelfs ook wel eens weg. Maar dan doe ik het vast en zeker.
Wij zitten tot 1 mei hier en dan gaan we misschien weer naar Ten Ham voor de zomermaanden. Maar heel zeker is het nog niet.
Ik zou het wel fijn vinden, want ik was er graag. Wat zielig van je moeder, dat ze ook zo slecht ter been is. Nu ik kan er van mee praten. Nu gaat het nogal, hoewel het lopen moeilijk gaat. Ik verzet me er erg tegen. En je zuster is ook maar een stakker, ja dat zie je, zo heeft iedereen wat. Verleden week zaterdag is juffrouw Ten Ham haar vader overleden. Je kent hem toch wel, Rozenboom. Hij was ook al 70. De ouwe Ten Ham had voor een poosje terug helemaal geen stem meer, maar dat gaat nu weer. Nu sukkelt hij weer met zijn hart, zo nu en dan aanvallen. Ja, Klaasje, ik zal maar gaan eindigen en ik hoop jullie eens gauw te zien. Een woensdagmiddag ga ik naar Ten Ham. Nu, dag hoor, allen heel veel groeten en nogmaals bedankt voor je brief.

Jaantje van der Weele, Van Maerlantlaan 4, Amersfoort.

Ene Bram van Hoegee schijnt de familie Bouw goed te kennen. Blijkbaar ook een oude kostganger. Of een ex-militair. Hij is in ieder geval goed bekend met de hulp in de huishouding Leida. En zoon Teunis logeert wel eens bij hem.

Nunspeet, 22 februari 1948.

Geachte familie.

U zult al wel gedacht hebben, van Hoegee horen we niets meer, die is ons vergeten hoor. Het tegendeel is echter waar hoor. Ik denk nog meerdere malen terug aan de gezellige uren bij u doorgebracht en ben u er dan ook nog steeds dankbaar voor. Ik ben echter de laatste tijd erg druk met m'n werkzaamheden en des avonds met diverse verenigingen enzovoort waar ze mij bij slepen. Ik ben dan ook bijna geen avond thuis. Sinds 1 februari ben ik als chef van het magazijn en de expeditie werkzaam bij de Frico fabrieken te Harderwijk. En aangezien het voor mij iets geheel vreemd is kost het mij dan ook veel moeite om zo spoedig mogelijk in te werken. Maar ik red mij wel hoor. Gelukkig staan m'n handen nergens verkeerd voor. Maar hoofdbrekens kost het mij wel. Het begint echter hoe langer hoe beter te gaan hoor. Dus het komt wel voor elkaar. Eén ding scheelt, ik beheers de administratie volkomen en dat is een grote voorsprong. Het is een bedrijf dat haar hoofdbedrijf van ongeveer honderd man in Harderwijk heeft. Verder nog een afdeling in Amsterdam van ongeveer vijftig man, Groningen ongeveer twintig enzovoort. Zij heeft alleen in Nederland ongeveer veertig reizigers op pad, dan kunt u zelf wel nagaan. Verder openen ze volgende maand een bedrijf in Amerika en zo gaan ze maar door. Ze fabriceren hier onder andere allerlei soorten soepen, alle soorten pudding, juspoeder, vermicelli, macaroni, aroma's enzovoort. Verder wordt er over enige tijd een fabriek van suikerwerken en een koffiebranderij geopend. De laatste echter in Groningen. Zoals u dus ziet wel een bedrijf waar muziek in zit. Tot zover over mijn werkzaamheden. Hier bij mij thuis is alles best. Allen zijn we zo gezond als een vis. Jan is nog steeds dezelfde dikke knaap van altijd en Brammie gaat hem achteraan. Die begint al zo lekker te kletsen. Wel nog wat krom, maar hij kan zich toch verstaanbaar maken. Het is dan ook een leuk kereltje. Met Alie gaat het goed. Hoe kan het anders, hè, als de baas maar thuis is dan gaat het altijd. Ons huis wordt binnenkort geheel opgeknapt. Het materiaal ervoor ligt al beneden. Het wachten is nu op mooi weer dat ze het dak kunnen beginnen met openbreken. Ook dat komt dus voor elkaar. Hoe is het verder bij u? Alles nog goed? Ook met de jongens en met Leida? Is Leida al in ondertrouw? Enfin, je zegt haar maar dat ik iedere dag uitzie naar een huwelijksaankondiging van haar en de grote onbekende. Hoe maakt Teunis het op school? Wel goed zeker, hè? Wanneer kom je weer eens van zaterdag tot maandag, joh? Van harte welkom hoor. In de kajuit is ruimte genoeg. Hoe gaat het met de zaak? Zeker wel druk, hè? Heeft u al een nieuwe vrachtwagen of ook nog niet? Enfin, dan bent u de enige niet, hoor. Hoe gaat het met Leida haar broers in Indië? Komen ze al gauw terug? Enfin, ik hoor wel eens gauw weer iets van jullie hè? Allen de groeten van ons hier in Nunspeet.

Jullie Bram

A. van Hoegee, Dorpsstraat 1, Nunspeet.

Piet en Teunis zijn erg gek op de hulp Leida Jacobs. Leida geeft de zorg en gezelligheid die ze soms van hun moeder Klaasje missen.Klaasje is namelijk erg druk met de zangvereniging, de plattelandsvrouwen en het afleggen van bezoekjes. Later trouwt Leida met Dirk van den Brink.

Van tante Aaltje komt er met regelmaat vers nieuws uit de Betuwe. Nu meldt ze dat de vader van Jet Hoogakker ernstig ziek is.

Hulp in de huishouding Leida Jacobs.

Hien, 3 maart 1948.

Beste Melis en Klaasje.

Volgens mijn belofte zou ik jullie nog eens een keer schrijven hoe het met Hoogakker ging. Nu ome Gerrit is in die tijd nog eens wezen kijken. Toen sliep hij, maar vrouw Hoogakker meende toch wel dat er iets beterschap was, want aan de linkerkant is hij lam. Maar nu kon hij zijn arm weer iets opbeuren en ook werd zijn been pijnlijk. Dus daar schijnt ook weer gevoel in te komen. Het zou nog wel kunnen dat hij nog een beetje opknapte, maar zijn leeftijd is ook al hoog, nietwaar? Het is toch zo erg en er is zoveel tobberij aan verbonden. Gelukkig dat ze allemaal maar bij mekaar zijn. Dan kunnen ze mekaar helpen. Wij kregen vanmorgen nog een dood bekendmaking van de vrouw van T. Crum uit de Zandvoort. Die was ook al lang ziek geweest. Ze was 64 jaar geworden. Ze schrijft met haar van Van Dulleme. En verder is alles nog zo het oude. Oom Herman en tante Neeltje zijn er nog niet geweest. Ik denk dat ze nog niet helemaal beter zijn. Ik zal ze ook eens even een kaart sturen. Oom Gerrit en ik zijn maandagmiddag nog naar Andelst geweest. Daar was het biddag voor het gewas. Daar was een dominee De Gruiter van de oudgereformeerden. Die droeg nog een steek en een bef. Maar ik wou wel dat je die eens gehoord had. Wat zit die man er donker in voor land en kerk. We zullen het wel eens vertellen als je eens komt. Ik heb Netta na mijn verjaardag nog niet gezien. En dan verlang ik altijd weer naar haar. Oom Gerrit is verleden week nog even bij Jet geweest. Hij kwam er voorbij en toen ging hij eens gauw naar haar vader vragen. Nu Klaasje, ik schrijf nog wel eens. Als je niets hoort, dan denk maar dat het nogal goed is. Vele groeten aan allen. Van je liefhebbende tante Aaltje. Netta is vanmiddag nog geweest. Klaasje, je moet nog veel groeten van haar hebben, hoor. Ome Hend uit Arnhem wordt dinsdag bij leven en welzijn tachtig jaar. Die mag je ook wel een kaart sturen. Misschien gaan ome Hannis en oom Gerrit en Kees er na de middag naar toe. Maar ze schrijven niets, dan is het een verrassing. Nu daag. En tot ziens.

Op 3 maart 1948 wordt bij Klaasjes zus Eefje en haar man Aart Vaarkamp een derde kind geboren, Aart genaamd.
Zijn roepnaam wordt Adrie.

Jaantje gaat, zoals ze gehoopt had, voor de zomermaanden weer verhuizen naar de familie Ten Ham in Voorthuizen.
Jaantje is inmiddels 64 jaar oud en nog steeds dienstbode. Dat valt niet mee.

Adrie Vaarkamp geboren 3 maart 1948.

Amersfoort, 12 april 1948.

Beste Klaasje.

Je al wel denken, die Jaantje is ook een mooie, maar ik ben nog niet in de gelegenheid geweest om eens bij je te komen. Maar ik kom wel, hoor. Je moet dan weten dat ik de laatst weken in de lappenmand ben. Ik had al heel lang het erg in mijn benen, maar nu kreeg ik voor een paar weken terug hevig het spit. Nu ik wist niet waar ik het zoeken moest. Ik ben toen naar een specialist gegaan en nu word ik driemaal in de week bestraald. Nu, daar heb ik wel baat bij, maar beter is het nog niet. Als ik op straat loop, dan kom ik haast niet vooruit. Het doet me zo'n pijn. Ik geef het niet gauw op, maar zo nu en dan weet ik niet waar ik het zoeken moet. Gaat het bij jullie allen nog goed? Je bent zeker druk aan de schoonmaak? Zeg Klaasje, we gaan 1 mei weer terug naar Ten Ham, hoe vind je dat? Waar we nu zijn kunnen ze ons niet houden en je krijgt verder niets en de juffrouw wil weer hebben dat ik zelf kook, want dat eten in een pension dat is niets. Dus Klaasje, houd het maar ten goede, ik kom vast eens bij je. Wat een fijn weer al, hè? Fijn weer om schoon te maken. Ik krijg dadelijk weer een hele verhuizing. Je hoort nog wel eens wat van mij. Ik hoop dat het jullie allen goed gaat. Ontvang dan heel veel groeten, ook aan je man en kinderen.

Van Jaantje.

Klaasjes moeder op "Het Middelstuk" in Lunteren is ook hard aan het werk. De voorjaarsschoonmaak moet natuurlijk gedaan worden, ook al ben je bijna tachtig jaar. Ook nu zijn nog distributiebonnen nodig. Voor het eerst lezen we dat Klaasje niet goed is.

Lunteren, 3 mei 1948.

Beste Meeuwis en Klaasje.

Hierbij zenden we u de voerbonnen. Dan weet je tenminste wat wij nog te goed hebben. Het meeste is al in ons bezit. Dan kun je als je eens gelegenheid of tijd hebt het restje brengen. Ik ben zo nieuwsgierig hoe het met Klaasje gaat. Ik hoor maar nergens van en het is wel in de meeste gevallen geen tijding goede tijding en dat hoop ik nu ook wel. Maar ik wou toch liever maar eens weten hoe of het gaat. Dus verwacht ik in ieder geval als er niemand komt een paar regeltjes of brief of briefkaart. Verleden week is Eefje een middagje geweest met de kleine jongen in de wagen. Ze kwam in een grote rommel en ze heeft me flink helpen werken. Daar was ik blij mee. De schilders waren aan het behangen in de woonkamer. Ze waren zowat klaar en die had ook de zolder voor me gewassen, dus dat was heel makkelijk. Toen heeft Eefje verder alles afgenomen en de kast schoon gemaakt en nu is dat alles weer op zijn plaats. Zaterdag is de metselaar klaar gekomen in de slaapkamer en Gijsje is er geweest tot 's middags twee uur met alles in de kamer weer op te ruimen en af te nemen. Ze heeft er veel werk mee gehad om de kalk en cement overal weer af te krijgen. 't Was eigenlijk veel te druk voor haar alleen, maar afijn, toen ze weggingzag het er weer heel knap uit. Ik heb zelf 's avonds de gordijnen nog gehangen. Ze zijn

Aart van den Brink, Klaasjes stiefbroer, met zijn vrouw Jaantje Haverkamp in het jaar 1948. De vier zonen zijn: staand tussen vader en moeder Evert (02-12-1938), helemaal rechts Marinus (09-07-1941), direct naast vader zit Aart (08-07-1945) en tenslotte baby Hendrik (14-11-1947). Twee zoontjes zijn overleden: Jan (14-07-1935 tot 09-02-1936) en Jan (06-12-1936 tot 31-05-1937).

er nog weer aardig heelhuids voor gekomen. Ik ben blij dat de grote rommel weer aan kant is. Nu moeten we de keuken nog en op de deel nog witten en hokken schoonmaken en wanneer of Gijsje nog eens weer zal komen, weet ik ook niet. Het is eigenlijk veel te druk voor haar. Nellie moet vrijdag naar het ziekenhuis en moet daar vijf dagen blijven. Dat is ook nog een hele onderneming. Het zal haar ook nog wel tegenvallen, maar we zullen maar hopen dat alles goed afloopt. Als Meeuwis komt had Jan graag dat hij de rekening mee brengt voor de commies. Dat weet hij wel. Nu ontvang verder onze hartelijke groeten.

Je moeder.

Ik heb vandaag gewassen en het is zowat allemaal alweer droog. De kleine Pietje bij Beb was gisteren – zondag- weer lang niet in orde, maar overgegeven en koorts en hij hoest zo vast. Hij had natuurlijk weer kou gevat.

Een week later komt er een briefje van nichtje Nelly Roelofsen, de dochter van Klaasjes zus Gijsje. Ze schrijft vanuit het ziekenhuis en heeft de operatie goed doorstaan. Klaasje is blijkbaar echt niet gezond, want er moet nog een onderzoek volgen.

Ede, 10 mei 1948.

Beste tante Klaasje,

Hoe gaat het met jou? Met mij zo'n beetje. Ik was vrijdagmiddag om twee uur geholpen en dat deed me toch zo'n zeer. Ik wist geen raad. Ik hoorde mijn eigen gillen en ik zag die dokter lopen met van die tangen. En je kreeg een beugel in de mond en een kapje voor je gezicht en daar moest je toen aan ruiken. Nou, als je toch eens wist hoe benauwd of ik het kreeg en zo zeer als dat deed. Dat kun je gewoon niet geloven. Maar ik ben nou toch maar blij dat het achter de rug is, hoor. Afijn, naar het schrijven moet je maar niet kijken, want dat gaat op bed nou niet zo netjes. Dan krabbel je er maar iets op. Zeg, laat Teunis ook eens komen kijken. Er is nog geen mens geweest als moeder een paar keertjes. Dan heb je ook wel eens graag dat er eens een ander komt. O, moe is van de week bij je geweest, hè? En jij moet volgende week naar Hora voor onderzoek heb ik gehoord. Nou, dan maar van harte beterschap en hopende dat het goed zal gaan. Nou allemaal het beste en de hartelijke groeten van Nelly Roelofsen, Julianaziekenhuis.

Teunis komt een keer. Ik ben ook bij Teunis geweest.

Klaasje is blijkbaar ziek en is naar het ziekenhuis geweest voor onderzoek. Het lijkt vooreerst nogal mee te vallen. Tante Aaltje schrijft dat ze bij Netta is geweest en daar kan blijkbaar al getelefoneerd worden. Een moderniteit! Ook lezen we van de inzet van Nederlandse militairen in Indië. Het is de tijd van de politionele acties in Indië, in de strijd tegen het onafhankelijksstreven van de Indiërs.

Hien, 12 mei 1948.

Beste familie.

Hoe gaat het met je, Klaasje? Ik was gisteren even bij Netta en wij waren zo nieuwsgierig dat wij even opbelden. Moeder had geschreven dat je voor onderzoek naar Ede moest, maar zoals wij nu gehoord hebben valt het gelukkig nog mee. Het is wel erg voor je in die mooie lentetijd als je in het bed moet blijven, maar nu het maar weer vooruit gaat is dat misschien ook weer gauw voorbij. Wij maken het samen gelukkig nog goed. Gisteren kwamen Jo en Kees. Kees gaat morgen weer weg. Eerst nog een nachtje in de kazerne slapen in Nijmegen en dan vrijdag op de boot naar Indië. Jo was nu al een beetje zenuwachtig. Die blijft nog een maand of drie hier. Het valt ook niet mee voor haar, nietwaar? Met Hemelvaartsdag hebben wij Gillis met Marie de hele dag gehad en Sjaak van Ee met zijn vrouw en dochtertje, dus vijf man te eten. Maar ik wist het en ik kon alles zo uit de kelder halen en Marie heeft mij goed geholpen en de vrouw van Sjaak ook. En ze bleven tot half negen 's avonds. Ze gingen op dezelfde bus samen naar huis. Zeg Klaasje, nu rijdt er ook een bus, ja wel meer natuurlijk, over Lakemond en Randwijk en Lexesveer en zo vervolgens in Blauwlek. Vlakbij Dirk kun je uitstappen. Mijn kaart is vol. Schrijf ook eens gauw hoe het gaat. Hoogakker kan weer lopen. Hij zit weer buiten. Vele groeten van ons drietjes en de meeste van je liefhebbende tante Aaltje.

In 1947 besloot het Nederlandse kabinet kosten noch moeite te sparen om Indië voor Nederland te behouden. Nederlandse soldaten werden naar Indië verscheept en in de loop van het jaar werd de troepensterkte op Java en andere belangrijke eilanden gebracht op ruim 160.000 man. Daarmee kon op 21 juli 1947 een zogenaamde Politionele Actie worden ondernomen. Bijna heel Java en Sumatra werden weer onder het Nederlandse gezag geplaatst. In 1948 vindt de tweede Politionele Actie plaats waaraan nu ruim 200.000 Nederlandse militairen deelnemen.
1948 is ook het jaar dat koningin Wilhelmina na een regeerperiode van 50 jaar afstand doet van de troon. Op 6 september 1948 wordt kroonprinses Juliana ingehuldigd als koningin.

Klaasjes ziekte heeft een naam gekregen. Ze heeft natte pleuris en moet flink het bed houden. Gelukkig is hulp Leida in huis om de jongens te verzorgen. Pleuris of pleuritis is een ontsteking van de pleura, het longvlies. Pleuritis

ontstaat meestal door een virus of een bacterie. Hierbij kan natte pleuritis, een ontsteking met vochtophoping in de pleuraholte, of 'droge pleuritis', een ontsteking zonder vochtophoping in de pleuraholte, optreden. Pleuritis treedt op als complicatie van ziekten als tuberculose, longonsteking, longembolie, alvleesklierontsteking, kanker of hartzwakte, of soms ook na een verwonding van de borst of een andere afwijking. Het meest voorkomende symptoom van pleuritis is pijn in de borst. Dit kan een vaag onaangenaam gevoel zijn maar ook een hevig stekende pijn. De pijn kan bij diep ademhalen of hoesten optreden, maar kan ook continu aanwezig zijn. Het kan ook zo zijn dat de pijn alleen in de buik, nek of schouder worden gevoeld als uitstralingspijn. Andere symptomen van pleuritis zijn: snelle en oppervlakkige ademhaling, minder beweeglijkheid van spieren aan de pijnlijke zijde en ademhalingsproblemen. Voor de komst van de antibiotica was pleuritis een levensbedreigende ziekte en één van de belangrijkste doodsoorzaken, vooral bij kinderen. Het hoesten wordt minder pijnlijk als de patiënt of iemand anders een kussen stevig tegen het pijnlijke gedeelte van de borst drukt.

Tante Aaltje probeert de zieke Klaasje te bemoedigen met een brief. Klaasje moet door haar ziekte maandenlang het bed houden.

Hien, 1 juni 1948.

Beste familie.

Ik ben met mijn gedachten gedurig bij jullie en dan zeg ik hoe zou het met Klaasje gaan? Want ome Hend uit Arnhem had verteld dat je moeder geschreven had dat je pleuris had.
Nu Klaasje, het spijt ons erg hoor, want het is dikwijls iets dat nogal lang duurt. Maar nu hebt u het al een heel poosje, misschien heb je de langste tijd al gelegen. En dat hopen en wensen wij u ook van harte toe hoor. Ik zou heel graag eens bij u zijn, maar als ik met de trein over Arnhem en dan met de bus moet gaan en dan alleen, dan zie ik er tegenop. Dat wordt ook al anders als vroeger. Hoe gaat het, heb je goede hulp in huis? Want voor een paar dagen dan gaat het wel, dan behelpt zich Meeuwis wel, maar als het zo lang duurt.
En de kinderen hebben ook nog verzorging nodig. Als je in Opheusden woonde, dan kwam ik gedurig eens een middag kousen voor jullie stoppen, want dat kan ik nog wel. En verder is hier alles nogal bij het oude. De briefkaart van Meeuwis en de brief van ons hadden elkaar gekruist. Ik denk dat wij ze gelijk ontvangen hadden. Wij maken het samen nog redelijk wel en nu krijgen wij van de week de metselaars om het huis van buitenom wat op te knappen. Het zijn Opheusdense en die hebben wij 's middags in de kost ook, want om naar huis te gaan eten is te ver. Het is wel een beetje drukker, maar afijn, daar kom ik wel weer door bij gezondheid. Herman Romein wou het niet doen, die kon zijn zin niet krijgen. Dat vertel ik je later wel. En nu zouden ze eerst een maandag komen en toen kwam hij een zaterdag zeggen dat hij niet kon voor woensdag of donderdag en zodoende is mijn uitstapje naar Hilversum naar de verjaardag van Neeltje heel in de war gelopen. En of Netta nog gegaan is weet ik ook niet. Driek, de vrouw van Jan Eerbeek uit Lakemond wou ook al gaan en de vrouw van Jan, Bertha, had ook al plan, maar ik ben bang dat er geen een weg is geweest. Maar ik hoop dan toch als ik gezond mag blijven later nog eens te gaan. Het is nu zo druk als wij die mensen hebben en ze raken onderhand in het hooi. Ze hebben al wat gemaaid. En vandaag zijn de kersen verkocht. Vreselijk duur en daar de dure pluklonen bij, dus ze zullen wel weer duur zijn. Maar er zijn er genoeg en pruimen zijn er ook zo veel en overal. De takken buigen nu al. Ik hoop dat je in de pruimentijd nog eens weer kunt komen, Klaasje. Jet Hoogakker, dat blijft altijd nog tobben. Ze is op het ogenblik weer uit logeren bij Fransje in Nijmegen en Hoogakker zelf gaat goed vooruit. Die was met een dresseerkar naar Jet geweest, maar ik geloof dat zijn arm niet zo hard wint als zijn benen. En nu weer over wat anders. De vrouw van Jan Veldhuizen is in het ziekenhuis in Arnhem. Ze heeft overspanning van zenuwen. Ze was met Pasen al zo vreemd. Toen sprak ze allemaal wartaal en dat schijnt veel erger geworden te zijn. Ze hebben haar in het ziekenhuis moeten voeren, net als een kind, maar het schijnt nu wel een beetje beter te worden, volgens hun schrijven aan Neeltje. Het is wel erg, vind je niet? Ze is er nu een grote veertien dagen en ze wordt tweemaal in de week behandeld. Ik heb gezegd je kunt toch nog beter ziek zijn als zo iets. Nu Klaasje, mijn brief is propvol. Schrijf of laat Meeuwis eens schrijven hoe het gaat. Want wij zijn erg nieuwsgierig naar jullie allemaal. Ontvang heel veel hartelijke groeten en beterschap hoor van ons drietjes en inzonderheid van je liefhebbende tante Aaltje.

Op 20 juli 1948 komt er een kaartje van tante Neeltje Burgstede-Eerbeek, de zus van tante Aaltje, uit Hilversum. Ook zij weet van Klaasjes ziekte.

Tante Neeltje schrijft:

Lieve Klaasje.
Met deze hartelijk gefeliciteerd met uw verjaardag met de wens dat deze nog dikwijls door u herdacht mag worden. Hoe gaat het met u? Wordt het wat beter? Ik hoop dat je maar gauw weer helemaal beter mag zijn. Ook uw man en kinderen hartelijk gefeliciteerd hoor. Van uw liefhebbende oom Herman en tante Neeltje. Daag.

Kaart van tante Neeltje Burgstede-Eerbeek op 20 juli 1948.

Rond Klaasjes verjaardag is ze nog steeds niet hersteld van de pleuris. Zoals gebruikelijk vergeet tante Aaltje Hendriks haar niet. Het moet voor Klaasje erg zwaar vallen om zolang aan het bed gekluisterd te zijn. Een briefje terugschrijven is er niet bij. Meeuwis heeft het te druk met het werk bij de molen en het zorgen voor het huishouden. Gelukkig is hulp Leida er om het meeste uit handen te nemen.

Hien, 19 juli 1948.

Beste familie.

Met dezen komen wij Klaasje en u allen tezamen hartelijk gelukwensen met de herdenking van uw geboortedag en wij hopen dat u deze dag nog zeer dikwijls mag beleven met allen die u lief zijn. Het is niet aardig als je de geboortedag op bed moet vieren, maar wij hopen dat de Heere u maar spoedig op mag richten en dat ge maar weer in en uit mag gaan. Dat wensen wij u van harte toe, ook voor Meeuwis en de kinderen. Het zal vandaag nog wel druk familiebezoek zijn, misschien moeder en vader en Eefje en Aart en Bertha en Gijsje. En als ik niet zo veraf zat, dan kwam ik zeker ook, als ik hier maar in de trein kon stappen en in Harskamp er uit. Dan ging het nog wel, maar nu zie ik er tegen op. Wij maken het samen nog goed. De ooms hebben het druk gehad met het hooi en vooral in de bongerd. Dat wou heel niet opschieten en alle dagen regen, maar nu hebben wij het toch eindelijk binnen gekregen en nog aardig mooi. Ze hadden er maar in gewerkt en maar omgezet. Er is veel hooi overstuur gegaan met het hoge water, want de polder is onder gelopen. De mensen moesten er allemaal met het vee af en er is nog veel hooi onder water gelopen en sommige mensen hebben het nat opgeladen. En er is zondags en dag en nacht doorgewerkt om het te keren, maar het ging niet en nu zeggen ze dat het water weer valt. En dan zal het hier ook wel weer gauw wat weg vallen. Met Jet Hoogakker gaat het wel wat beter. Ze schijnt nu wel te winnen. Dat zou gelukkig zijn en van H. Hoogakker hebben wij nu ook niets gehoord. Die loopt weer zo'n beetje om het huis heen. Hun eigen huis zal wel hard opschieten. Het is al een poosje geleden dat vrouw Hoogakker zei dat ze er over een maand in konden, maar dat valt gewoonlijk tegen. Nu zal ik maar eindigen en ik hoop eens spoedig goed nieuws te horen van u. Een van u allen kan toch wel eens schrijven. Als Meeuwis geen tijd heeft, dan maar een ander, want ze vragen allemaal aan ons hoe gaat het met Klaasje. Nu, wij wensen u tezamen een gezellige dag en al de familie de hartelijke groeten van je liefhebbende ooms en tante. Familie G. Hendriks.

De onderstaande brief is van ene A. van Holland uit Hien. De brief zit in dezelfde envelop als de brief van tante Aaltje hierboven. De schrijver of schrijfster is zeer ernstig van aard en is blijkbaar een goede bekende van Klaasje uit haar Betuwse jaren. De brief is een en al tale Kanaäns. Ook komen we nu zeker te weten dat Klaasje in de zomer van 1948 heeft geleden aan natte pleuris, een zeer ernstige longziekte. Ruim drie maanden heeft ze op bed moeten liggen.

Trouwfoto van Klaasjes hulp Leida Jacobs met Dirk van den Brink. Najaar 1948. Klaasje kan weer op zoek naar een nieuwe hulp.

Hien, 20 juli 1948.

Beste Klaasje.

Aangezien het morgen uw verjaardag is (als ik het goed heb 21 juli) en u nu al zo lang ziek ligt, wil ik u eens komen feliciteren met deze uw geboortedag, in "De Hoop" dat u deze dag nog vele malen met uw man en kinderen mag beleven. Tot hiertoe heeft de Heere u en mij nog gedragen en gespaard. Het zijn Zijne grote barmhartigheden die nog geen einde genomen hebben over ons. Hij betuigt daarmede nog geen lust in onze dood te hebben, maar daarin dat wij ons zouden bekeren en leven. Nog staat Hij met uitgebreide armen te nodigen "Wend u tot Mij en word behouden". Nog is Hij wachtende om ook u genadig te zijn. Of mag u genade deelachtig zijn? Hoe gelukkig zoudt u dan zijn. Ik heb u al zovele jaren niet gesproken, dat dit best mogelijk zou zijn. Als ik terug denk aan de tijd toen u nog in de Betuwe diende en altijd als u thuis kwam ook mij even bezocht en toen vol belangstelling was naar geestelijke dingen, dan ben ik heus wel eens verlangend u hieromtrent nog eens weer te ontmoeten. Doch indien u nog geen deel hebt aan de gerechtigheid van Christus dan is het nog het heden, nog de mogelijkheid om die nog deelachtig te worden. O Klaasje, Hij zweert geen lust in uwe dood te hebben, waar uw leven het bewijs van is. Hoort Hem roepen "Doe Mij open, doe Mij open". En de klacht erbij (vanwege Zijn lange wachten) want Mijn hoofd is vervuld met dauw, Mijn haar met nachtdruppen. Oh, meer dan eens Jacob de koude des nachts en de hitte des daags doorstond om zijn Rachel heeft deze dierbare Borg dit doorstaan om Zijn bruid te verlossen. Hij heeft de volkomene bruidschat opgebracht, heeft het geschonden recht Zijns Vaders weer hersteld, de schuld verzoend en het recht ten leven verworven en wacht nu maar om het jawoord van Zijn bruid. O, dat het Hem moge behagen, voor zover u dit nog mist, om u daaraan te ontdekken door Zijn dierbare Geest, opdat u uzelf zult leren aanklagen als één die alles verbeurd en verzondigd hebt en zoals een dood en doem schuldige Zijn recht aanvaarden wil over u om zo door die dierbare Middelaar verlost te worden en Hem ingeënt als de alleen vruchtdragende Wijnstok om dan in Hem volmaakt te zijn en door Hem de Vader voorgesteld te worden zonder vlek of rimpel. Dan zal de Vader u aannemen in Hem en de Geest u geschonken worden als onderpand, die dan met uwe geest getuigt dat u kind Gods zijt om dan te stamelen "Abba Vader", lieve Vader, Zoon en

Heilige Geest, U zijt mijne en ik ben Uwe door genade. Dan zoudt u de catechismus verstaan als hij antwoordt op de vraag "Wat is uw enige troost beide in leven en sterven?" "Dat ik met lichaam en ziele het eigendom des Heeren ben". O Klaasje, hoe groot zou dat zijn? Hoe graag zou ik dat van u vernemen. O, Hij laat u nog niet los. Hij zendt nog roepstemmen ook nog door deze ziekte om u tot Hem te bekeren. Mocht u ze ter harte nemen. De Heere schenke u al wat u nodig hebt om getroost te worden in en door Hem, om in Hem u te weten voor tijd en eeuwigheid. Kon het zijn dat Hij u spoedig weer moge herstellen en oprichten. Och, de verdrukking is geen zaak van vreugde, nietwaar? Maar mogen wij er door geoefend worden, dan werpt zij van zich een vreedzame vrucht der gerechtigheid. De Heere zij u nabij en geve u Zijne vrede, ja Zichzelf, is mijn wens en bede met zeer hartelijke groeten van A. van Holland.

PS Hoe gaat het nu met u? Ik hoorde dat er vocht uit uw rug genomen wordt. Is dit al vaak gebeurd? Meestal is dat een langdurig iets. Het heeft bij u al langer dan drie maanden geduurd, nietwaar? Natte pleuris duurt langer als droge, maar komt niet zo licht terug. Van harte beterschap, hoor. En nogmaals hartelijke groeten.

Bets van Beek, de overbuurvrouw van Klaasje, is getrouwd met Willem van Dijk, de Harskampse verzetsman uit de oorlog. Bets heeft een zuster, die Sijtje heet. Zij is getrouwd met Henk Hoekstra, een politieman. Later wordt hij overgeplaatst naar Lunteren en weer later verhuizen ze naar Groningen. Toch blijft ze meeleven met Meeuwis en Klaasje. Ook Sijtje heeft van Klaasjes ziekte gehoord.

Groningen, 23 juli 1948.

Beste luitjes.

Hoe gaat het wel met jullie? Iedere keer wou ik schrijven maar telkens is het weer uitstellen. Dus neem me maar niet kwalijk, want het is hier ook altijd drukte en ik moet zo veel schrijven. Dat komt, je zit overal ver bij weg en Henk heeft ook nogal een grote familie. Ik ben wel erg laat, Klaasje, maar nog van harte gefeliciteerd met je verjaardag hoor. En nog vele jaren na deze. Ook Meeuwis van harte gefeliciteerd hoor. Hoe gaat het anders met je Klaasje? Van Bets hoorde ik dat je weer mooi opknapte. Nu gelukkig maar, want het valt niet mee, als je zo lang moet liggen, met een huishouding en tenminste voor een vrouw niet. Ik vind de man kan veel beter liggen. Henk zegt al het zijn altijd vrouwen die ziek zijn, maar die hebben ook heel wat te verduren, vind je niet, Klaasje? Nu ik heb hier ook net een ziekenhuisje. Hillie is erg ziek geweest van de mazelen en nu liggen Jan en Aukje ook al met hoge koortsen. Jan is al bont en Aukje nog niet helemaal. Nu, als ze het toch moeten krijgen heb ik het liever achter elkaar, want als ik over vier weken zelf weer in 't bed zit zou het ook wat wezen. Maar je krijgt op 't laatste geen ogenblik rust meer en 's nachts zijn ze juist zo koortsig, hè? Ik hoop dat ze maar gauw weer opknappen. Hillie gaat met september al naar de grote school toe. Het is jammer dat jullie nooit eens hier kunnen zien, als je weer beter bent moet je het maar eens doen, Klaasje. Hoe is het met Teunis en Pietje? Dat zijn al hele kerels hè? Er moest eigenlijk een meisje bij zijn, dan had je fijn hulp hè? Komt misschien nog wel. Wat is het anders een kwakkelzomer hè? En voor jou zou het wel heel goed wezen wat zon erbij. Nu wij komen niet meer thuis voor het eerst. De huishouding wordt te groot en de kosten te duur. De soep wordt dunner nu en wat is alles vreselijk duur hè? Je centen vliegen de deur uit. Nu moeten ze van thuis maar wat vaker hier komen. Maar die zie je ook al niet veel. Nu beste mensen, verder is hier ook al geen nieuws te melden. Als je kunt schrijf je ons dan eens terug? Ik vind het ook altijd fijn als er wat post komt. En verder wensen we je spoedig beterschap hoor. Je mag er zeker zachtjes aan wel weer eens af. Ontvang verder veel groeten van ons allen en Meeuwis ook beterschap met de vrouw hoor. Daag. Tot kijk.
S. Hoekstra-van Beek

Zoals Sijtje al schrijft, is ze hoogzwanger. Op 23 augustus 1948 wordt een vierde kind geboren in het gezin Hoekstra-van Beek: Gerrit Teake.

In de zomer van 1948 gaat de pas 15-jarige Teunis Bouw met een groep jongens en meisjes van de HBS uit Ede op vakantie naar Engeland. Het is een internationale uitwisseling en er wordt gelogeerd in gastgezinnen. Teunis is de enige leerling van de MULO die mee mag. Er is nog één plaats over en omdat de reis wel honderd gulden kost, kan niet iedereen zich dat veroorloven. Teunis schrijft zelf een briefje naar huis. De jongeman is al een heuse charmeur.

Chandlersford, 29 juli 1948.

Hallo vader, moeder, Piet en Leida niet te vergeten.

Hoe maken jullie het? Is 't goed met mamma? Met mij is het ontzaglijk best, alleen zit ik hier te zweten als een, nee niet als een paard, maar als een horse. Ik heb het hier heel best. Het zijn heel aardige mensen waar ik ben. Ik ben niet in Southampton maar in Chandlersford. Dat is hier ongeveer tien à twaalf kilometer van Southampton, maar ik kan ieder kwartier met de bus mee, die hier twee verdiepingen hebben, soms drie. Ik zit hier samen met een Noor bij de familie Mrs. Charlesworth. Wat het spreken betreft, dat gaat vrij goed. Alle mensen hebben haast een auto of motor en anders hebben ze wel een racefiets. Gewone fietsen heb ik nog geen gezien. Dinsdag ben ik naar de receptie van de burgemeester geweest. Ik heb ook gedanst met

een Engels meisje. Oh, het ging best hoor, het licht was uit en je kon elkaar nog net zien en ik stond dat meisje maar op de tenen te trappen. Afijn, dat is haar eigen schuld, moet ze me maar niet aanvliegen en zeggen dat ik moet dansen. Ze zijn hier nogal gauw met je aan te vliegen, hoor! Gisterenavond toen we om 10.30 uur terugkwamen van Londen zijn we een eindje wezen wandelen en ze gaven elkaar allemaal een arm, maar ik liep er zo'n beetje naast, omdat ik dat meisje dat naast me liep helemaal niet kende. Maar zo gauw had ze me in de gaten of ze vliegt me om de hals en zegt: "Excuseer me dat ik je zo alleen liet lopen". Ik zeg: "Denk erom, ik ben een beetje verkouden." Ja ja, zo gaat het hier toe. Ik kan helaas niets meer schrijven over Londen. Het eten is heel best. Ik hou mijn dagboek zo goed mogelijk bij. Met hartelijke groeten van Teunis.

Broertje Pietje, inmiddels negen jaar, schrijft dan op 2 augustus 1948 ook maar een kaartje aan zijn grote broer Teunis in Engeland. Pietje schrijft: *I have not more time. Bye. Afzender Piet Bouw.*

Diezelfde zomer komt een hele groep Engelse jeugd naar Nederland. Ook de familie Bouw krijgt een jongen te logeren, Tony. Er worden gezamenlijke uitstapjes gemaakt, onder andere naar Apeldoorn.

Kaart Piet Bouw van 2 augustus 1948.

Tante Aaltje is een heel trouwe briefschrijfster. Gelukkig is Klaasje weer helemaal hersteld van de pleuris. Er zit een bruiloft aan te komen van neef Jan Eerbeek, de broer van Netta. Hij gaat op 14 oktober 1948 in Valburg trouwen met Metje van de Pol. De in de brief genoemde oom Jan is de jongste broer van tante Aaltje, die op 16 december 1926 in Opheusden getrouwd is met Bertha van Leeuwen, dochter van Cornelis van Leeuwen en Bartha Frederika Testerink. Klaasjes zus Bertha van Uffelen-van Harten is opnieuw ziekelijk, evenals vriendin Jet Crum-Hoogakker.

Rechts achteraan Teunis Bouw met een groep Engelse gasten. Apeldoorn, zomer 1948.

Hien, 7 oktober 1948.

Beste familie.

Wij hebben vanmorgen uw brief in goede welstand ontvangen en we waren blij dat je weer beter bent. En wij vinden het heel erg dat Bertha nu weer aan het tobben is en dat ze liggen moet.
Wat is ze toch eigenlijk een tobberd, nietwaar? En nog zo jong, je kunt zo echt ermee te doen krijgen. Met Jet Hoogakker is ook al net als met Bertha, of eigenlijk nog erger. Jan Hoogakker was heel kort geleden nog hier. Die was aannemer om ons huis op te knappen en dat is nu dan toch eindelijk voor mekaar. Het zit nu weer rondom keurig in de verf en alles is weer gemaakt en de voorkamer is weer opnieuw behangen. Dat hadden ze in het voorjaar niet goed gedaan en nu hebben ze er alles weer afgetrokken en ik mocht opnieuw behang uitkiezen en dat is nu dan voor de tweede keer ook weer klaar.
Maar het brengt allemaal drukte mee en ik ben de hele zomer nergens naar toe geweest, want je kunt dan het huis niet uit. Gisterenmiddag zijn we samen naar Opheusden geweest en ome Jit is van plan om morgen te gaan. Het zal wel een echte boerenbruiloft worden. Metje zei dat ze een vijftig gasten verwachten. Neeltje en Herman uit Hilversum komen ook en dan zouden wij een donderdagmorgen om tien uur hiervandaan gaan naar Herveld. Ze zouden om half twee naar het gemeentehuis rijden.
Als jullie met een luxe auto komen, kom dan ook naar Herveld. Dat geeft niets, ik weet zeker dat ze dat best aardig vinden. Ze zouden een warme tafel aanrichten als wij uit de kerk kwamen. Daar komt een kok voor. In Opheusden gaan ze ook allemaal. Oom Jan en Bertha ook, dus daar is alles gesloten. Dus dat zie je dan maar. Dat zou toch wel aardig zijn. Ontvangt verder de hartelijke groeten van de familie G. Hendriks

Jaantje van der Weele logeert met haar mevrouw nog steeds bij de familie Ten Ham in Voorthuizen, in afwachting van betere woonruimte. We zitten in het naoorlogse woningtekort en dat blijkt maar heel langzaam minder te worden. Maar er komt eindelijk nieuwe woonruimte in Den Haag in zicht.

Trouwfoto Jan Eerbeek en Metje van de Pol 14 oktober 1948.

Voorthuizen, 18 oktober 1948.

Beste Klaasje, Melis en kinderen.

Ja Klaasje, er is nog steeds niets van gekomen om eens naar je toe te komen. En ik had het toch zo graag eens gedaan. Ten Ham was zaterdag bij jullie geweest en hij kwam thuis en toen zei hij Klaasje heeft gevraagd of je de volgende week dinsdag bij haar komt. Maar dat zou ik wel doen, maar ik ga dan met mijn juffrouw voor een paar dagen naar Den Haag. En nu had ik gedacht om aanstaande donderdag over veertien dagen naar je toe te komen, als het jou dan schikt. Ik hoorde dat je de hele zomer ziek bent geweest. Ben je nu weer helemaal in orde? Met mij gaat het nogal wel. Erg stijf, maar ik zet mijn beste beentje maar voor. Mijn juffrouw is ook al erg met reumatiek aangehaald. Zodoende gaat ze zo weinig uit en dan kom ik ook moeilijk weg. Want ik kan toch niet zo dikwijls juffrouw Ten Ham vragen het te doen om voor de juffrouw te zorgen. Maar nu heb ik gezegd ik moet nu toch eens naar Klaasje toe. Ik vind het wel jammer dat ik de volgende week nu net naar Den Haag moet, maar we krijgen half november een flat in Den Haag en dan moet ik mee om het te gaan zien. We gaan nu voorgoed uit Voorthuizen. Afijn, ik zal je alles wel vertellen als ik bij je kom. Gaat het met je man en kinderen goed? Nu Klaasje, ik hoop dat het nu toch eens zal gebeuren en dan hoop ik op aanstaande donderdag over veertien dagen. Nu het beste met allemaal en heel veel groeten ook van de familie Ten Ham en mij Jaantje.

Als Jaantje op 1 december 1948 weer schrijft, heeft ze inmiddels Voorthuizen verlaten en is ze weer naar Den Haag. Ruim vier jaar na de gedwongen evacuatie kan ze eindelijk samen met haar mevrouw terugkeren naar haar geboortestad.

Den Haag, 1 december 1948.

Beste Klaasje en Meeuwis.

Ja Klaasje, je zal wel gedacht hebben, nu hoor ik niets meer van Jaantje. Maar ik had het de laatste tijd nogal druk met het verhuizen en toen ik weer in Den Haag kwam, had ik ook weer heel wat te doen. Maar nu is alles weer zo ver en ben ik dan ook maar weer eens aan het schrijven gegaan. Hoe gaat het met jullie allen? Ik hoop van goed en ben jij ook weer helemaal in orde, Klaasje? Ik vind het niet prettig dat ik in Den Haag zit. Het was me eerst zo vreemd. We hebben wel een mooi huis en lekker verwarmd, maar je zit echt opgesloten. Maar afijn, er is niets aan te doen. Zeg Klaasje, mag ik je nog wel bedanken voor dat gezellige dagje wat ik bij je genoten heb? En ik hoop het nog eens over te doen. Ik vind dat je een echt mooi huis hebt en dat het heel gezellig bij je is. Ik denk dat ik met 1 april als we hier weer weg moeten wel een poosje vakantie krijg, want de juffrouw is bezig met een flatgebouw, maar dat is niet klaar met 1 april, dus dat zou ik wel fijn vinden. Dan kan ik nog eens hier en daar naar toe gaan. Wat een mist de laatste dagen, hè? Hebben jullie nog drukte met de Sint-Nicolaas? In de stad is het heel druk en het valt heus nog niet mee om wat te kopen, want alles is nog erg duur. Deze maand krijg je weer al die feestdagen, maar ik zal het wel saai hebben. Want ik kan toch niet altijd de juffrouw alleen laten. Er is hier nog wel een hulp, maar die moet toch ook haar uitgaan hebben. Maar afijn, we rollen er wel doorheen. Maar dat zeg ik je, ik vind het jammer dat ik Voorthuizen uit ben. Ik had er zo echt mijn kennissen en nu zit je zo opgesloten vier hoog. Nu Klaasje, ik ga maar eindigen en ik hoop dat het jullie allen goed gaat. Ontvang dan met je man en kinderen heel veel groeten en je hoort nog wel eens wat van mij. Nu dag hoor, heel veel groeten van Jaantje.

Nellie van Uffelen, geboren 4 december 1948.

Op 4 december 1948 wordt er in het gezin van Klaasjes zus Bertha en haar man Henk van Uffelen in Lunteren een dochter geboren, Petronella Hendrina, vernoemd naar moeder Petronella. Ze wordt Nellie genoemd.

Vlak voor oudejaarsdag schrijft moeder nog een klein briefje uit Lunteren.

Lunteren, 30 december 1948.

Beste Meeuwis en Klaasje, Teunis en Aart Pieter.

Even wil ik u een paar regels schrijven om reden wij u nieuwjaarsdag verwachten.
Wij dachten dat je dan misschien tegelijk nog wat voer mee zou brengen. Wij zijn nog wel nergens om verlegen, maar als je toch komt, is het voor jou soms makkelijk. Maar nu hadden we graag een paar dozen koek, als je ze tenminste hebt.
Daar raken we wel om verlegen, dus als dat kan, weet je er wat van. Wij maken het samen nog goed en hopen van u hetzelfde. Ontvang onze hartelijke groeten.
Je moeder.

Meeuwis Bouw 1948.

Hoofdstuk 30

Toch nog een huwelijk en een kind voor Netta Eerbeek

Het is zeventien jaar geleden dat Klaasje haar dienstje op landgoed "Mariënhof" in Ederveen beëindigde. Rondom "Mariënhof" en zijn bewoners zijn er nu enige ontwikkelingen. De Lunterse bakker Teunis van Voorthuijsen koopt in februari 1949 het huis op Postweg 42 voor 4500 guldens van de heer Kruik, de voormalige rentmeester van "Mariënhof". Dat huis en ook nummer 44 zijn in 1938 door mevrouw Klaare gebouwd en door haar verhuurd. In 1949 is de heer Kruik de eigenaar van beide panden. Postweg 44 kan Teunis van Voorthuijsen voor 3000 guldens kopen maar hij doet het niet, omdat het verhuurd wordt. Postweg 42 en 44 staan in het dorp Lunteren, slechts 300 meter van de Dorpsstraat.

In 1949 komt er een kaartje van tante Aaltje. Ze heeft geweldig nieuws en verdrietig nieuws. Nichtje en vriendin Netta Eerbeek gaat trouwen! Ze is bijna drieënveertig. Wie had dat nog gedacht? Ze trouwt op 17 maart met Henk Vink. Natuurlijk zijn Klaasje en Meeuwis ook uitgenodigd. Maar het slechte nieuws is dat het met vriendin Jet Crum-Hoogakker steeds slechter gaat. Al ruim twintig jaar tobt Jet nu met ziekte en benauwdheid. Het is nog een wonder dat ze drie gezonde kinderen heeft gekregen. Nu begint tante Aaltje echter voor haar leven te vrezen. En Jets jongste dochter, de kleine Drieny is pas twee jaar oud.

Hien 25 februari 1949.

Beste Klaasje en Meeuwis en kinderen.

Even een kaart van ons om u te komen bedanken voor uw mooie felicitatie brief op mijn 71e verjaardag van u ontvangen.
Nu, wij hebben een drukke dag gehad. Het begon 's morgens al om tien uur. Toen kwam de dochter van de smid al een mooie, bloeiende plant brengen. Ze zei: "Moeder had gezegd die moest ik op tafel zetten". En dat ging de hele dag zo'n beetje door. Oom Johannis uit Andelst is er 's middags ook nog geweest. Hij ziet er weer zo goed uit. En 's avonds een huis vol. Het is wel gezellig, maar ik was toch maar blij het was 's avonds half twaalf, dat ik gaan rusten kon. Ik had eerst alles weer afgewassen en de weggeborgen. En nu kan ik zo begrijpen dat je zo nieuwsgierig naar Jet bent. Eerst had ik geregeld nogal een goede tijding gehoord en dat ze weer een beetje gegroeid was, maar nu gisterenmiddag kwamen Fransje en Maartje van Cornelis Hoogakker mij feliciteren en die zeiden dat ze gisteren toch weer zo vreselijk naar geweest was, dat Hoogakker en de vrouw allebei zo gehuild hadden. Het is toch ook zo erg en je kunt er zo medelijden mee hebben. Een moeder van drie kinderen, maar wij zijn toch wel bang dat het niet lukken zal. Het is eigenlijk nog een wonder dat ze nog leven kan. Netta denkt 17 maart als

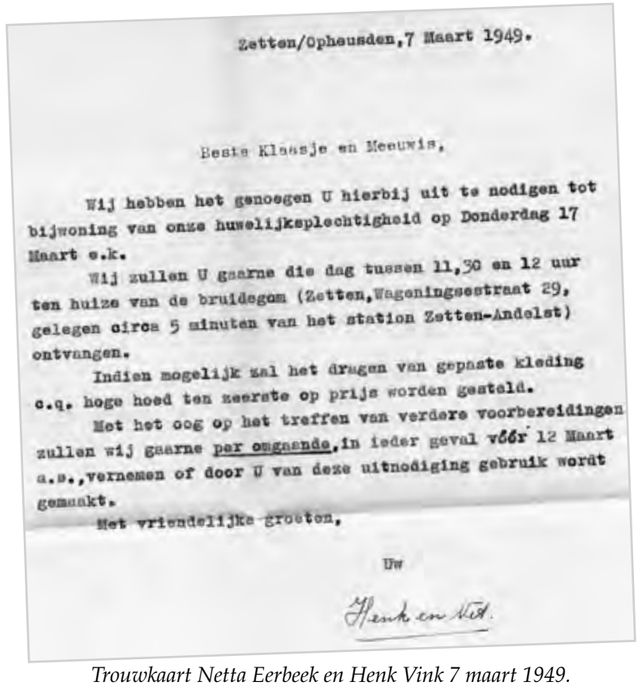

Zetten/Opheusden,7 Maart 1949.

Beste Klaasje en Meeuwis,

Wij hebben het genoegen U hierbij uit te nodigen tot bijwoning van onze huwelijksplechtigheid op Donderdag 17 Maart e.k.

Wij zullen U gaarne die dag tussen 11,30 en 12 uur ten huize van de bruidegom (Zetten,Wageningsestraat 29, gelegen circa 5 minuten van het station Zetten-Andelst) ontvangen.

Indien mogelijk zal het dragen van gepaste kleding c.q. hoge hoed ten zeerste op prijs worden gesteld.

Met het oog op het treffen van verdere voorbereidingen zullen wij gaarne per omgaande,in ieder geval vóór 12 Maart a.s.,vernemen of door U van deze uitnodiging gebruik wordt gemaakt.

Met vriendelijke groeten,

Uw

Henk en Netta.

Trouwkaart Netta Eerbeek en Henk Vink 7 maart 1949.

Trouwfoto Netta Eerbeek en Henk Vink 17 maart 1949.

alles wel mag blijven al te trouwen. Dus dan gaan ze de volgende week aantekenen. Ze trouwen in Herveld op het gemeentehuis, omdat hij daar al zoveel jaren ambtenaar geweest is. En dan kerkelijk in Andelst in de hervormde Kerk en dat doet dan dominee Dorrestijn uit Opheusden. Dan hoeven ze niet heen en terug naar Opheusden en dan zouden de gasten allemaal bij Vink op Rustoord bij elkaar komen en dan geven ze een diner bij Van den Berg. Dat is heel dicht bij het station Zetten. Dan hoeven ze zelf nergens voor te zorgen, zo heeft Netta mij verteld.
Bij hun thuis zijn de kamers zo klein en de ene partij hier en de andere daar, daar vond ze ook niets aan. Je zult er ook nog wel van horen. Nu, Klaasje, ik heb heel geen tijd meer.
Veel hartelijke groeten van je liefhebbende oom en tante Aaltje.

Op 7 maart 1949 komt de officiële uitnodiging voor het huwelijk van Netta Eerbeek en Henk Vink (Jannetta Alida Clara Eerbeek en Hendrik Christiaan Vink).

Huis Henk Vink en Netta Vink-Eerbeek, Wageningsestraat 29 Andelst.

Het kersverse echtpaar Vink gaat wonen in Andelst aan de Wageningsestraat 29, later vernummerd tot nummer 26.

Het is opvallend dat de kinderen in het gezin Eerbeek erg laat tot een huwelijk komen. Of helemaal niet! Oudste zoon Dirk blijft ongehuwd in het ouderlijk huis wonen. Dochter Netta trouwt pas als ze bijna 43 jaar is. De jongste zoon Jan trouwt op 40-jarige leeftijd. Netta en Jan trouwen pas nadat vader en moeder overleden zijn. Kregen de kinderen van hun moeder, weduwe Klaartje Eerbeek-Jager, zo weinig ruimte voor een relatie? De ongehuwde Dirk blijft op het ouderlijk adres wonen en mag er blijven wonen, ook na het huwelijk van zijn broer Jan, die ook op Dalwagenseweg 287 (later vernummerd tot nr. 19) blijft wonen.

Het is waarschijnlijk ergens in de zomer van het jaar 1949 dat Klaasje weer een kooruitvoering heeft met het Harskampse koor Advendo onder leiding van dirigent Budding uit Veenendaal. De Harskampse kruidenier de heer Hendrikus Boesveld zingt nog mee, maar kort hierna verhuist hij naar Eerbeek en verlaat hij het koor.

Zangvereniging Advendo rond 1949. Achterste rij v.l.n.r.: 1.Bart van Dijk 2.Jan van Omme 3.Gert Elbertsen 4. Joop van den Brink 5.Wim Nijhof. Tweede rij van achteren v.l.n.r.: 1.Marie van Westeneng 2.Ria Brouwer 3.Willemien Waaijenberg-van Ark 4.Alie Luttikhuizen 5.Hannie Foppen 6.Ger Knijff-den Hollander 7.Jannie Hol 8.onbekend (gast uit Veenendaal). Zittend v.l.n.r.: 1.Klaasje Bouw-van Harten 2.Evert Hol 3.Bertha Verbrugh-Jansen 4.dirigent C. Budding uit Veenendaal 5.Aartje Hol 6.Hendrikus Boesveld 7.Cor Elbertsen 8.Bertha van Driesten. Voor zittend op de grond v.l.n.r.: 1.Janna Elbertsen 2. gast uit Veenendaal.

In december komt er weer een brief van tante Aaltje Hendriks uit Hien. Metje en Jan Eerbeek, de schoonzus en broer van Netta, hebben een zoon gekregen. Hij wordt Johannis genoemd, naar opa, de overleden vader van Netta en de broer van tante Aaltje. Tante Aaltje, die zelf geen kinderen heeft gekregen, kan altijd erg genieten van kinderen van haar familieleden. Ook Netta is in verwachting! En dat terwijl ze al drieënveertig jaar is. Wat zal ze opgetogen zijn dat ze toch nog moeder mag worden.

Hien, 21 december 1949.

Beste Klaasje en Melis en verdere familie.

Je zult al wel eens gedacht hebben, tante Aaltje schrijft mij helemaal niet terug, maar het is gedurig wat anders en nu had ik gisterenavond alle klaar gelegd en toen kwam Gillis uit Ressen bij ons. Die hadden wij een goede spekkist besteld en die had hij van Elst af op de fiets ons thuis gebracht. En toen was er natuurlijk geen denken aan om te schrijven, want hij bleef tot half elf. En het was zo gezellig en op de dag dan komt er van schrijven niets. Wij maken het samen nog goed en dat hebben wij van jullie ook vernomen. Je zult het wel druk gehad hebben, Klaasje. Eerst bij je eigen die slacht aan kant maken en nu van de week bij moeder. Het is wel gezellig dat je moeder nog helpen kunt. Ik deed het ook altijd zo graag en nu is alles heel anders in Opheusden, als toen jij bij ons was. Dat valt mij wel eens erg, ofschoon ze altijd erg graag hebben dat wij komen. Maar je mist er zoveel. En nu is er weer een lieve jongen geboren. Dat zul je wel weten, want jullie hebben zeker ook bericht gehad. Dus weer een Johannis Eerbeek. Wij zijn er allemaal blij mee en alles is zo bijzonder voorspoedig gegaan. Het heeft maar een uur geduurd, toen was alles aan kant. Ze heeft ook een verpleegster. Die doet alles, ook de huishouding. Of ze er nog is weet ik niet. Ik ben er ook nog maar één keer even geweest en toen was er nog meer bezoek. Een zuster en een schoonzuster van Metje. En nu wordt hij morgen alweer veertien dagen. Hij was acht pond toen hij geboren is. Een lief rond gezichtje. Ze zijn er allemaal zo schatrijk mee. Dirk ook en Netta. Was Netta ook maar zo ver, Klaasje. Maar dat zal nog wel een poosje duren denk ik. Metje had gedacht van 20 december en nu was hij er de achtste al. Netta is van plan om het in Arnhem in het Diaconessenhuis af te wachten. Dat hebben ze haar allemaal aangeraden en dat hebben ze nu allemaal voor elkaar. Ze zijn samen alles af wezen spreken. Dokter De Hulle uit Zetten heeft hun daarbij geholpen en alles is goed met haar. Misschien valt het nog wel mee. En verder is alles nog zo het oude. Gillis vertelde dat hij van plan geweest was om de tweede kerstdag naar je moeder te gaan, maar nu komen zijn vader en moeder de kerstdagen bij hun doorbrengen, dus dan kan hij niet gaan. Bij Hoogakker is alles nu weer aardig goed. Vrouw Hoogakker is een heel poosje in het ziekenhuis geweest, maar ze is nu weer aardig goed. En met Jet blijft het nogal zo. En bij Cornelis Hoogakker wonen ze nu ook weer in hun eigen nieuwe huis. Erg netjes, wat zullen ze blij zijn. En dat Johannis Verwoert overleden is dat zul je misschien ook wel weten. Hij was 78 jaar geworden. Het zijn allemaal lege plaatsen die niet makkelijk te vervullen zijn. Je moet maar eens een paar dagen naar ons komen. Dan kunnen we samen alles elkaar beter vertellen. Gillis zei dat Jo ook naar huis kwam. Ja, ik bedoel allemaal. Ze had geschreven zo gauw als ze maar konden, want het was daar zo gevaarlijk. Ze konden de kleine jongen niet alleen naar school laten gaan. En verder oom Gerrit en oom Jit maken het ook nog goed. Wij zijn de appels nog niet allemaal kwijt. Nog wat jasappels en bellefleur. Oom Gerrit heeft het hele najaar vreselijk druk gehad. Zeg dat maar tegen moeder. Ontvangt ons aller hartelijke groeten, ook aan de familie, van je liefhebbende ooms en tante Aaltje.

Met tante Neeltje en oom Herman gaat het ook nog goed. Ze wou ook nog eens komen om de kleine Johan te zien en nog eens even bij Netta te zijn, maar in de winter valt het niet mee voor hun om te reizen. Want ze zijn zo vatbaar voor verkoudheid en ze moeten hier bovenop die grote zolder slapen. Nu, wij wensen u verder een gezegend kerstfeest en Nieuwjaar toe met uw kinderen. Wij zijn blij dat het met Bertha toch wel beter wordt. Als je bij vader en moeder komt, dan doet ze onze hartelijke groeten maar. Met ome Hend uit Arnhem gaat het nogal, schreef hij verleden week. Het is ongelijk met die benauwdheid op de luchtpijpen. Nu, tot ziens dan maar, zullen we maar hopen. Vele groeten van je liefhebbende tante Aaltje.

Met kerst 1949 schrijft Netta zelf vol trots over haar zwangerschap. Wonderlijk dat ze toch nog moeder zal worden. Wat is ze blij en trots. Haar broer Jan en schoonzus Metje Eerbeek-van de Pol zijn ook net ouders geworden. Ook Jan is met zijn 41 jaar niet meer de jongste vader. Met oma bedoelt Netta haar schoonmoeder Vink.

Zetten, kerstmis 1949.

Beste Klaasje.

Ziezo, nu wil ik jou eens gauw een lettertje terug pennen. In de eerste plaats wel bedankt voor je brief, hoor. Ik vond het echt gezellig eens weer wat van jullie te horen en dat jullie het allen nog al goed maken. Nu bij ons is dat op 't ogenblik ook het geval. Oma is een hele tijd niet goed geweest van de herfst. Last van benauwdheid, van het hart en moest steeds in bed blijven. Maar nu is ze weer zo ver opgeknapt, dat ze weer heel de dag op is. 's Middags een poosje rusten op de divan. Dus dat is weer een stuk beter. Henk maakt het ook goed. Iedere dag druk. Hij heeft altijd zo veel te doen en 's avonds vaak nog vergadering met B & W of polderbestuur of woonruimte commissie. Maar enfin, beter druk als geen werk, wat jou. Hij is op heden naar Opheusden, Metje feliciteren. Die is jarig. Ik had geen zin om mee te gaan en blijf maar lekker bij de haard. Hebben jullie ook bericht gehad van de geboorte van een zoon bij Metje en Jan? Leuk hè? Een Johan, een flinke knaap van acht pond. Zo groot al voor een pas geboren kindje. 't Had heel voorspoedig gegaan en Metje is weer best in orde. En misschien weten jullie

het al wel, maar wij verwachten zo begin februari ook een baby. Hoe vinden jullie dat nou? Wij vinden het beiden erg leuk en we hopen maar dat alles ook zo naar wens zal verlopen net als bij Metje. Ik ben al die tijd erg goed geweest, ik heb niets te klagen. Ik kan alles zelf nog doen en ik ga af en toe nog eens naar Opheusden en Dodewaard. Ik heb tante Aaltje ook nog geholpen met de slacht. Ik heb nu de hele uitzet ongeveer klaar, alles zelf gedaan. Dus dan zie je wel dat ik niet stil gezeten heb met de winteravonden. Ik ben van plan om, als 't zover is, naar Arnhem naar het Diaconessenhuis te gaan. Dat vinden we voor alles beter. Ik ben al een keer daar bij een dokter Klein geweest, op de Sonsbeekweg, en die heeft alles al besproken in 't ziekenhuis. We hebben ook een mooi wiegje gekocht. Staat nu kant en klaar te wachten op de dingen die komen zullen. Ik zie er af en toe wel een een beetje tegen aan, hoor! Maar we zullen maar afwachten. Ik heb zaterdag zoveel bezoek gehad. Eerst 's morgens kwam oom Gerrit. Hij had me nog wat appels beloofd en die kwam hij me brengen. Toen 's middags Jan uit Lakemond, op de motor en toen 's avonds onze Jan met de trein. Dus ik had belangstelling genoeg. En soms zie je een hele week niemand. Ik ben hier nu anders helemaal gewend. 't Is best gezellig eigen baas en je eigen boeltje te hebben. Veel gezelliger als dat ik nu nog thuis zou zijn. Al is het nog zo goed met een schoonzus, 't is toch niet meer zo als toen moeder er nog was. Verder kan ik met Metje altijd reuze goed opschieten en ze is altijd blij als ik thuiskom. Toen ik kort geleden naar Opheusden de baby ging kijken, met de bus, zat vrouw Hoogakker er ook in. Ik ging bij haar zitten en ze zei, met Jet ging het nog al nu. Ze was weer op en ze kon weer een beetje rondlopen en breien en naaien en zo iets. Maar ja, zei ze, voor 't huishouden is het nog niets. Het jongste kind is altijd bij Frans in Nijmegen. Toch maar ongelukkig, als je nooit goed bent, hè? Kom jij ook nog eens naar de Betuwe? En dan ga je niet voorbij, hoor. Wij hebben voor een poosje geleden toch zo'n fijne haardkachel gekocht. Zo lekker warm en van boven kan er nog wat op gezet. Een koffiekan en melkpannetje enzovoort. Die hebben we bij de smid in Dodewaard gekocht bij Van Beek. Wij hebben een stille kerstmis. Uit Delft is er niemand. Mijn schoonzuster heeft last van een maagzweer en moet dieet en rust houden. En Diny is ook niet erg goed, dus blijven ze maar thuis. Onze Dirk is naar Hilversum, dus dat is ook wel gezellig voor hem. Die jongens zijn toch zo druk met de kleine, ik weet niet welke 't meeste, de vader of de oom. Soms zitten ze allebei op de knietjes bij de wieg. En dan moet hij nog eens wat groter worden, wat zal die verwend worden. Nu Klaasje, mijn blad raakt vol. Nu weet je weer zo'n beetje van alles. Ik wens jullie samen een gezellig oudjaar en een gezegend nieuw en dat het je alles zal schenken wat je er van verwacht. Verder heel veel hartelijke groeten, ook voor Meeuwis en de jongens. Van Henk en Netta en de verdere familie.

Op 30 december komt er op de valreep van het oude jaar nog een kaartje uit Lunteren van moeder Petronella Hendriks.

Lunteren, 30 december 1949.

Beste Meeuwis en Klaasje.

Even wil ik u een kaartje schrijven. Wij dachten dat jullie volgende week allicht wel een avondje bij ons zouden komen en dan had va graag nog weer een paar zakken koeienmeel. Hij is vandaag aan de laatste zak begonnen, dus dan weet je het wel. Nu had ik graag, als het tenminste anders kan, dat je het niet direct maandag doet. Dan krijgen we 's avonds nog buren. Verder kan het iedere dag of avond, net zoals het u het beste maar uitkomt. Dat moet je maar zien. Komt Teunis soms maandag? Piet kan met de auto wel mee komen. Wij maken het samen nog goed. Vanmiddag is Gijsje er nog geweest. Ontvang onze hartelijke groeten.

J. van den Brink, Barneveldseweg 117, Lunteren.

Vanuit Ermelo komt er een korte gelukwens van zakenvriend Kortlang. Kortlang is vertegenwoordiger van de fabrieken van Bloemendaal en Laan uit Wormerveer, maar woont in Ermelo. Het blijkt dat de voedselvoorziening, vijf jaar na de oorlog, nog altijd niet optimaal is. Blijkbaar is rijstmeel nog een zelfzaam goedje, dat de gebroeders Bouw graag willen ontvangen.

Ermelo, 2 januari 1950.

Beste mensen,

Bij de wisseling des jaars mijn allerbeste wensen voor u allen. Moge Gods zegen rusten op uw leven. Wilt ook wel uw broer en familie van mij gelukwensen? Nu, vriendelijke groeten van uw vriend, L. Kortlang.

PS Zeg Gijs als ik wat rijstmeel krijg, moet ik dan wat voor u bewaren?

Op 25 januari 1950 worden Netta en haar man Henk, toch nog onverwacht, verblijd met de geboorte van een kind. Het is een zoon en hij wordt Jan Hendrik genoemd.

Jan Hendrik

MET DANKBAARHEID EN BLIJDSCHAP GEVEN WIJ KENNIS VAN DE GEBOORTE VAN ONZE ZOON

H. C. VINK
J. A. C. VINK - EERBEEK

ZETTEN, 25 JANUARI 1950.
TIJDELIJK: DIACONESSENHUIS, ARNHEM
KAMER 34.

Geboortekaartje Jan Hendrik Vink 25 januari 1950.

Op 4 februari 1950 komt er een briefje van moeder uit Lunteren. Ze is nogal aangebrand en kan het zo fijntjes zeggen en schrijven. Ondanks haar hoge leeftijd is Klaasjes moeder nog bijzonder scherp van geest.

Lunteren, 4 februari 1950.

Beste Klaasje, Meeuwis en jongens.

Even wil ik nog je brief beantwoorden die wij donderdagmiddag om twaalf uur ontvingen en die hadden we feitelijk woensdag al moeten hebben. Maar afijn, ik dacht toen al schrijf ik u direct terug. Dat helpt toch niet en je kan toch Aart en Eef opbellen. Wij zijn vrijdagmiddag zoals u weet naar de Betuwe geweest. Volgens Aart dachten wij nog dat je in Ede zou zijn, maar we hoorden toen van Gijsje dat ze tegen Meeuwis gezegd had dat wij dan zo strak zaten nu. Daar was wel iets voor te zeggen, want we zijn allemaal nogal aardig breed, maar het was wel gegaan, als je er maar geweest was. Maar je hebt niet zoveel gemist hoor en nu heb je het nog tegoed. Er was niet veel als wij met ons vieren en oom Hannis en Bartha van Leeuwen. Alles was in orde. Neel en Herman komen met de verjaardag van tante Aal en misschien al wel eerder, want Neel zou haar helpen met de slacht. Maar of ze dat voor of na die tijd zullen doen wisten ze nog niet. Tante Aal was nog niet naar Netta geweest. Die komt vandaag weer thuis. Ik begreep dat jij er al geweest was. Alles was heel goed. Hij wou in 't geheel de borst niet hebben. Bij Jan groeide het ook nog niet erg best, begreep ik. Tante Aal is ook erg aangeouderd, vind ik tenminste. Met Jet Hoogakker gaat het ook weer in 't geheel niet best. Ze heeft door ziekte van haar huisdokter een andere dokter gehad en verkeerde drank gehad en nu is ze weer helemaal fout. Ze moet heel erg mismoedig zijn en ze moest naar het ziekenhuis. Tante Aal wist niet of ze al weg was of niet. Met vrouw Hoogakker zelf ging het weer heel best. Volgens je schrijven kom je de volgende week nog, maar op 't ogenblik is de weg heel slecht. Als de vorst er helemaal uit is zal het wel gauw beter worden, maar als het veel regent wacht je maar tot maandag 13 februari. En kom dan maar weer bij leven en welzijn de hele dag, als je tenminste weg kunt, als Meeuwis je dan 's avonds weer komt halen. Maar je moet maar zien hoor. Zoals je doet is het altijd goed. Als Meeuwis komt moet hij als wij nog wat bonnen tegoed hebben alles maar meebrengen en hebben we niets meer tegoed wit dan zwart van alles wat en ook een doos koek. Dan weet je 't wel. We redden ons nog wel tot 13 februari, dus dan moet je maar zien. Nu, in "De Hoop" dat je deze letters in gezondheid zult ontvangen verblijven wij, na hartelijke groeten van ons beiden.
Va en moe.

Klaasjes moeder Petronella Hendriks en stiefvader Jan van den Brink op "Het Middelstuk" rond 1950.

Blijkbaar hebben Klaasje en Meeuwis op de verjaardag van tante Aaltje in Hien neef Gilles Hendriks, zoon van oom Johannes, uit Ressen ontmoet en is er gesproken over het openbaar vervoer. Terwijl Meeuwis wel een auto heeft. Waarschijnlijk gaat Klaasje op eigen gelegenheid een dagje richting tante Aaltje en dan met het openbaar vervoer. Klaasjes moeder is ziekelijk en heeft de dokter nodig.

Ressen, 18 februari 1950.

Beste familie.

Volgens afspraak jongstleden maandag 13 februari zou ik u even schrijven omtrent vertrektijden van de bussen uit Wageningen naar Dodewaard.

1.vertrek Wageningen 8.30	*aankomst Andelst 8.55*	*aankomst Dodewaard 9.05*
2.vertrek Wageningen 10.30	*aankomst Andelst 10.55*	*aankomst Dodewaard 11.05*

Vertrek van Dodewaard naar Wageningen laatste bus:

Vertrek Dodewaard 18.45	*aankomst Andelst 18.55*	*aankomst Wageningen 19.20*

Hopende dat dit naar genoegen is. Je kunt wel een trein later uit Dodewaard maar dit is nogal omslachtig. Hoe is het met tante Piet? Is de dokter er al geweest?
Ze ziet er nog best uit. Ook ome Jan ziet er goed uit. Ik was maandag kwart over elf thuis. Ik kon net nog een kaartje nemen en de trein was er en ik was zo thuis.
Marie dacht het zal nog wel een uurtje aanlopen, want ze weet wel als Gilles op familiebezoek is, is het nooit vroeg. Beste mensen, ik ga eindigen, want er staan een paar klanten te wachten.

Vele groeten van ons beiden.

Marie en Gilles.

Dan komt begin maart een verontrustende brief van tante Aaltje. Het gaat erg slecht met Klaasjes vriendin Jet Crum-Hoogakker.

Hien, maandag 13 maart 1950.

Lieve Klaasje en Melis.
Je zult wel zeggen, weer een brief van tante Aaltje, maar wij willen u toch even schrijven, dat Jet Hoogakker weer in Nijmegen in het ziekenhuis is opgenomen. Ze moet zo verschrikkelijk mager zijn. Ze is maar 58 pond meer. Ze hebben haar bij aankomst in het ziekenhuis gewogen. En wat het nu verder worden zal weten wij ook niet. Ze hebben het bloed onderzocht en dat was goed, maar je zou toch zeggen een mens van 58 pond, dat kan toch niet. Ik geloof dat het voornamelijk wel daarin zit, dat het eten niet zakken wil. En daardoor is ze zo onderkomen. Ik had toch geen rust als ik het u niet geschreven had. En verder maken wij het samen met de familie nog redelijk wel. Verleden week woensdag was het in Opheusden biddag voor het gewas in beide kerken. Ik ben er 's middags geweest. Toen was er ook doop, de kleine Johannis van Jan Eerbeek is ook gedoopt. Netta en Henk waren ook in de kerk, maar hun kindje is nog niet gedoopt. Het weer was anders prachtig en de kerk was overvol. Ome Herman en tante Neeltje zijn gebleven tot na mijn verjaardag. Toen zijn ze de volgende dag weer gegaan. En toen was het toch zo stil, dat kan ik u niet zeggen. Eerst de drukte van de slachterij en daarop de verjaardag en dan ineens alles weg. Dan moet je er eerst weer aan wennen. Het was wel erg gezellig met mijn verjaardag, Klaasje, en ik vond het zo fijn dat je er ook was. Maar toch zou ik het ook wel aardig vinden als je eens alleen zo'n dagje kwam. Dan kunnen wij overal nog eens beter over praten. Schrijf eens een keer hoe het met moeder gaat. Daar zijn wij ook nieuwsgierig naar. Nu eindig ik maar, dan geef ik straks de brief mee als de post de courant brengt. En ik hoop dat de Heere Jet nog maar eens oprichten mag. Bij Hem is toch niets te wonderlijk. Ontvangt verder onze hartelijke groeten van je liefhebbende ooms en tante Aaltje. Ik heb nog geen begin met de schoonmaak. Het weer is anders wel mooi geweest. Is moeder nog naar de verjaardag van ome Hend geweest? Gerrit niet. Wij zouden juist die dag een voerman krijgen om de mest naar het land te brengen en toen kwam hij niet. Hij had griep en nu is hij vandaag gekomen. En wij hebben hem in middagkost ook, maar dan moet Gerrit later maar eens gaan. Als je bij moeder en bij je zusters komt, dan doet ze onze hartelijke groeten.

Tante Aaltje

De heer H. Boesveld uit Eerbeek is de voormalige kruidenier uit Harskamp. Hij was daar fervent lid van zangkoor Advendo, evenals zijn dochter Ger. Ger is pas getrouwd en is inmiddels met haar man Jan van Maldegem naar Texel verhuisd. Klaasje en Ger worden goede penvriendinnen.

Eerbeek, 22 mei 1950.

Geachte familie Bouw.

Hopende u deze in goede gezondheid moogt ontvangen zullen wij u hierbij doen toekomen allereerst de orde van dienst bij de huwelijksbevestiging van onze Ger in de Nederlands Hervormde Kerk alhier door dominee Beker.
Na het votum en groet zongen wij Psalm 105: 3 en 2.
Hierna schriftlezing en wel Psalm 121 en Colossenzen 3:12-17.
Gebed.
Zingen: gezang 257: 3 en 6.
Prediking met als tekst : "De vrede van Christus, tot welke gij immers in één lichaam geroepen zijt, regere in uw harten".
Zingen: gezang 215:1
Lezing van het huwelijksformulier, waarbij gezongen psalm 134;2 en 3.
Overhandiging van de Bijbel.
Gezang 300A: 1 en 3.
Zegen.

Trouwfoto Jan van Maldegem en Ger van Boesveld 11 mei 1950.

Ger is de andere morgen reeds vertrokken en de dag daarop hadden wij al een telefoontje, dat zij allen goed waren overgekomen. Ze heeft trouwens ook al geschreven. Wat was het voor ons heerlijk, dat zoveel vrienden belangstelling gaven. Wij hebben tot 1 uur doorgedaan, dus dat ging wel. Veel nieuws is hier ook al niet. Bijzonder best en groeizaam weer. Alles groeit en bloeit dat het een lieve lust is. Wij hebben volop groente. Jullie zeker ook. De eerste aardbeien zitten er al klein aan. Hoe is het met de jongens? Zeker al hele kerels geworden? Wij denken nog wel eens aan T. Roelofsen en H. van den Brink. Hoe is het met die mensen? Gaat het met Advendo nog goed? Zijn er al weer nieuwe leden? Wij hoorden dat er nogal wat af zijn. Dat is erg jammer. Moed houden is het beste. Wij hebben hier wel een aardig koor waar ik op ben. De 12e juli hebben wij ingeschreven voor de zangersdag in de Eder Kuil. Bij gezondheid hoop ik van de partij te zijn en zal dan allicht nog wel bekenden zien. Doe aan alle bekenden onze groeten en als 't kan, schrijft u nog eens terug. Gegroet vooral Gijs en Reintje van ons beiden. Met de beste wensen voor u allen.
Boes en de vrouw.

Als Klaasje van 1920 tot 1926 in de Betuwe woont bij haar oom Gerrit en tante Aaltje Hendriks is zij al vriendin met Jet Hoogakker. Deze vriendschap heeft alle jaren doorstaan. Jet en ziekte horen al vanaf 1926 bij elkaar. Op 2 oktober 1950 overlijdt Jet in het Wilhelmina ziekenhuis in Nijmegen. Ze is pas 47 jaar. Ze overlijdt aan de gevolgen van keelkanker, dat haar de laatste levensjaren verzwakt heeft. Toch is het astma geweest waaraan Jet zovele jaren heeft moeten lijden. Als kind is Jet al erg astmatisch. Maar ze heeft in het begin van de jaren twintig in een dienstbodebetrekking in Zetten eens in een kelder moeten werken. De kelder stond half vol water en daar heeft Jet een half uur met haar voeten in moeten staan. Vanaf dat moment is haar gezondheid blijvend achteruit gegaan. Jet laat haar man Steef Crum en drie kinderen na: Arend, Anny en Drieny. De kinderen zijn nog erg jong: Arend is bijna veertien, Anny is vijf en Drieny pas drie jaar! De kleine Drieny wordt opgenomen in het gezin van Jets zus Fransje Smaling-Hoogakker in Nijmegen. Als Fransje zwanger blijkt te zijn en op 30 januari 1951 van een zoon, Jeroen, bevalt, verhuist Drieny naar oom Florus Hoogakker in IJzendoorn. Daarna gaat ze voor langere periode naar haar tante Cornelia en haar man Jan Vink in Elst. Arend en Anny blijven bij hun vader wonen.

Zomer 1950. Van links naar rechts: Metje Eerbeek-van de Pol, de vrouw van Jan Eerbeek (broer van Netta), met haar zoon Johan, daarnaast tante Aaltje Hendriks-Eerbeek en rechts Netta Vink-Eerbeek met haar zoon Jan.

Heden overleed in het Wilhelmina-Ziekenhuis te Nijmegen, na een langdurig, geduldig gedragen lijden, onze innig geliefde Vrouw, Moeder, Dochter, Zuster, Behuwdruster en Tante

JENNEKE CRUM
GEB. HOOGAKKER

in de ouderdom van ruim 47 jaren.

S. J. H. CRUM
AREND
ANNY
DRINIE

HIEN, 2 October 1950.

De teraardebestelling zal D.V. plaats hebben Vrijdag 6 October a.s., n.m. 2 uur, op de Algemene Begraafplaats te Hien.

Rouwkaart Jet Hoogakker 2 oktober 1950.

Hoofdstuk 31

De jaren vijftig en zoon Teunis naar Suriname

Het is 1951 geworden. De oorlogsjaren liggen inmiddels al weer zes jaar achter ons. De wederopbouw heeft ons land flink veranderd. De tijden zijn ook veranderd. Veel technische snufjes doen hun intrede en worden verworvenheden voor gewone burgers. De telefoon is daar één van. Als ook Klaasje en Meeuwis en diverse familieleden en vrienden een vaste telefoonaansluiting krijgen, worden er minder brieven geschreven. Op 2 oktober 1951 gaat in Nederland de televisie van start met de eerste landelijke uitzendingen. Een nieuwe wereld gaat voor veel Nederlanders open. Meeuwis en Klaasje behoren tot de eerste Harskampers met televisie! De eerste helft van de twintigste eeuw is nu echt voorbij. In de laatste hoofdstukken van dit boek krijgen we in vogelvlucht enkele hoogte- en dieptepunten uit de tweede helft van de twintigste eeuw, wat ook de tweede helft is van het leven van Klaasje en Meeuwis. De kinderen Teunis en Aart Pieter worden groter. Ze krijgen beiden verkering en gaan trouwen. Het huis aan de Molenweg wordt leger. Meeuwis en Klaasje geven een andere invulling aan hun leven. Brieven vormen daar een steeds kleiner onderdeel van. Toch komt er nog met regelmaat post van oude bekenden en een enkele nieuwe penvriendin.

In de Betuwe verandert er veel. Oude bekenden vallen weg. Na Klaasjes vriendin Jet overlijdt op 14 juni 1951 ook haar vader, de heer Hendrik Jan Hoogakker, in Dodewaard op 79 jarige leeftijd.

Op 15 januari 1952 wordt Klaasjes moeder Petronella Hendriks tachtig jaar. Dit wordt uitgebreid gevierd.

Rond het jaar 1951 treedt Henk van Uffelen, de man van Klaasjes zus Bertha, als chauffeur in dienst treedt bij de meelhandel van de Gebroeders Bouw.

Vriendin en nicht Netta is nu enkele jaren moeder. De kleine Jan Vink groeit voorspoedig op. Zo nu en dan schrijft ze toch nog een briefje aan Klaasje. Als ze over oma schrijft bedoelt ze de moeder van haar man Henk Vink, die waarschijnlijk bij hen in huis woont.

Moeder Petronella Hendriks wordt 80 jaar. Achteraan v.l.n.r. Gijsje Roelofsen-van Harten, Bertha van Uffelen-van Harten, Eefje Vaarkamp-van Harten. Zittend, links moeder Petronella van den Brink-Hendriks, rechts Klaasje Bouw-van Harten.

Zetten, 23 maart 1952.

Beste Clazientje!

Ik heb in zo'n lange tijd niets meer van jullie gehoord, ik zal zelf maar eens een lettertje pennen. Hoe gaat het zo met jullie? Allen gezond hoop ik? Met ons gaat het op 't ogenblik ook weer goed. We zijn anders weer een hele tijd in de lappenmand geweest. Ieder op de beurt. Eerst heb ik voor een poos geleden oogontsteking gehad. Ik heb tabletjes en druppels van de dokter gehad en zachtjes aan is het weer over gegaan gelukkig. Oma heeft een week of zes met bronchitis in bed gelegen en zit nu ook weer in de kamer en Jantje heeft ook bronchitis gehad. Dat was een hele toer om die kleine wilde man in bed te houden. Want ziek was hij er gelukkig niet bij. Als het nu goed weer is, en geen koude wind, mag hij weer naar buiten. 't Wordt anders een lieve schat, en bij de hand. Klaasje, daar sta je versteld van, voor zijn twee jaren. Ik had jou ook nog verwacht met zijn verjaardag. Hij kan al zo veel versjes zingen. En praten doet hij heel de dag. 's Middags slaapt hij nu niet meer, maar 's avonds gaat hij al om zes uur naar bed. Als hij het bed aanraakt slaapt hij. Even wordt hij wakker om een plas te doen en tuft dan verder door tot 's morgens acht uur. Dus dat gaat best, hè? Ben je ook al aan de schoonmaak? Ik heb al een goed begin. De logeerkamer en overloop nog, dan ben ik boven klaar. Ik doe het alleen, ik moet er wel vaak af, maar enfin, ik ben vroeg begonnen. Dan doe ik er maar een beetje langer over. 't Is mijn eigen werk. In Opheusden is ook alles oké. De kleine Mettie wordt toch zo'n lieve meid. Ze groeit als kool. Ik geloof dat het bij de verdere familie ook alles goed gaat. Maar ik ga ook niet zo vaak uit tegenwoordig. Hier zijn de laatste tijd zoveel mensen gestorven in de buurt. In een jaar tijd zes mannen dicht in de omtrek. Verleden week maandag notaris Hofland zomaar plotseling. Hij had niks gemankeerd. Hij had even van tevoren nog samen thee zitten drinken en een acte ingeschreven en hij zakt in elkaar en is dood. Hij was pas 48 jaar en had een vrouw en vijf kinderen. Wat kan je toch weinig vooruit zeggen, hè? De vorige zondag nog gezond en wel en nu al dood en begraven. En voor een poosje geleden mijnheer Tintelman. Die was 's morgens nog aan 't sneeuw vegen buiten en 's avonds kreeg hij hartkrampen en dood.
En nu er tegenover mijnheer Kugel. Die had bronchitis en kreeg trombose en is gisteren gestorven. 't Is toch akelig zo achter elkaar. Maar nu eens een ander praatje. Ik zit op het ogenblik in de zakdoekenclub. Ik zal voor jou ook een brief overschrijven. Je moet er ook aan mee doen, Klaasje. Het is zo leuk. Ik heb al zestien zakdoeken en dan iedere keer wat van de post in de bus. Uit alle delen van het land. Ik geloof dat ik uit alle provincies al gekregen heb. Mevrouw Zijlstra had er al 24. De post lacht al als ik hem zie komen. En dan Jantje, "Mamma zatdoet?" Anders laat je Teunis of Piet maar eens even schrijven. Jij hebt zo veel kennissen die je er een kunt sturen. Nu Klaasje, schrijf jij ook weer eens een lettertje? Of kom je zelf weer eens buurten? Of moet er eerst weer een jarig zijn? Nu dag, veel groeten ook voor Meeuwis en de jongens, van Netta en Henk. Gaan de jongens nog in Wageningen op school? Ook de groeten van oma hoor. Ze zegt het nog apart. Nu heb ik je nog niks over Henk geschreven. Hij maakt het op 't ogenblik goed. Ook al hoesten en proesten. Als het weer maar wat zachter wordt zal het wel beter worden. Hij vond het ook zo erg van mijnheer Hofland. Hij is vanmiddag nog op 't kerkhof wezen kijken bij zijn graf. Ze hadden zoveel samen gewerkt de laatste tijd. Nu dag.

Netta

Op Texel woont Ger Boesveld, Klaasjes vriendin van zangvereniging Advendo uit Harskamp. Haar ouders hadden een kruidenierswinkel in Harskamp en vertrokken begin jaren '50 naar Eerbeek. Na haar huwelijk met Jan van Maldegem is zij op Texel in het dorp De Cocksdorp gaan wonen. We krijgen via haar een indruk van het opkomende toerisme en de groeiende welvaart, zeven jaar na de verwoestende oorlog.

Madura, De Cocksdorp, Texel, 2 juni 1952.

Beste familie Bouw,

Hartelijk wil ik u bedanken voor de brief met gelukwensen welke ik ter gelegenheid van mijn verjaardag van u mocht ontvangen. Hoe maken jullie het? We hopen van nog steeds goed.
Wij kunnen gelukkig zeggen 't gaat ons best. We zijn gezond en wat wil je dan nog meer?
Ja, ik heb werkelijk een prettige verjaardag gehad. Mijn vader en z'n broer, mijn oom dus, kwamen samen per solex op bezoek. Leuk hè? Dat was echt een verrassing. Alleen was het toen ze weer gingen zulk slecht weer, dat ze per trein terug moesten. Dat was wel jammer.
Zijn jullie nog met de Plattelandsvrouwen naar de Jaarbeurs geweest? Wij wel, met een bus vol. Ik vond het prachtig allemaal. Alle dingen zul je niet direct zelf in je huis willen en kunnen invoeren, maar er was toch veel te leren. Onze vereniging is nu weer met zomervakantie tot september. De meeste mensen houden pension en kunnen dus na mei niet meer op de vergadering komen. In september zal Mary Pos voor ons spreken. U weet wel, die schrijfster die ook altijd in de Spiegel schrijft over haar reizen. Ik wil u nogmaals bedanken voor dat beeldige theezeefje. Ik ben er toch zo mee in mijn schik. Ik gebruik het geregeld en denk dan altijd aan de molenaarsfamilie uit Harskamp. Gaat het met de jongens nog altijd goed op school? Afgelopen week hadden we meneer De Beurs nog een avond op bezoek en heeft Jan al zijn graan van de vorige oogst aan hem verkocht. Ik heb nog steeds niet helemaal m'n schoonmaak klaar. Het achterhuis moet nog een beurt hebben. Maar 't is nogal een groot huis en voordat je dat in je eentje dan helemaal van boven tot onder schoon hebt, zijn er wel een paar weekjes mee gemoeid. Maar ik zal onderhand eens stoppen. Ik heb al verschillende brieven geschreven en dus haast kramp in m'n vingers. Het beste met u allen en hartelijke groeten van Jan en Gerri van Maldegem-Boesveld.

Mary Pos. Nog zijn er mensen die zich haar stralende glimlach herinneren, en niet toevallig zijn dat vooral mannen. Mary hield van mannen, bij voorkeur stoere vliegeniers in uniformen. Dat kwam goed uit, want zij reisde graag en veel. De weerslag van haar observaties en avonturen zijn vervat in verschillende boeken en artikelen. In twee boeken verhaalt ze over haar reizen door Indië, een land dat veel indruk op haar maakte. Als dochter van een evangelist had ze vooral belangstelling voor het zendingswerk dat 'heidenen' de christelijke redding bracht. Ook was Mary geïnteresseerd in de positie van de Nederlandse vrouw en de emancipatie van de Indonesische vrouw. Dat Indië een Nederlandse kolonie was en moest blijven, vond zij evident. Als vrouw met moed bezoekt ze de melaatsen-kolonie Plantoengan, gelegen boven Semarang. Zij interviewt verpleegsters en ziet de zieken als mensen, niet als gevallen die geïsoleerd moeten worden. Mary kon meer dan schrijven. In de loop der jaren hebben duizenden mensen haar lezingen bezocht om te luisteren naar haar reisverhalen en betoverd te raken door haar glimlach, krullen en sensuele figuur. In de jaren '40 komt er een valse aanval van Het Parool, waarin ze beschuldigd wordt van journalistieke collaboratie. Het was een geslaagde manier om een populaire collega af te branden. Andere bladen nemen het voor haar op zoals Vrij Nederland,

Mary Pos 1904-1987.

Trouw en het toenmalige Ons Vrije Nederland. In 1945 volgt volledige rehabilitatie, maar haar carrière is dan al beschadigd. Mary is evenwel niet klein te krijgen. Ze blijft reizen, publiceren en er charmant uitzien. Het publiek adoreert haar. Ze verdient fors door in verschillende advertenties te verschijnen, spreekt voor de AVRO-radio en laat zich in 1958 huldigen door burgemeesters en ambassadeurs. Er wordt zelfs een Mary Pos-tulp gekweekt. Het jaar daarop trouwt ze met de Amerikaanse professor E. Malcom Caroll. Na drie maanden is Mary weduwe, maar al snel vindt ze nieuw geluk met de Engelse ingenieur E.W. Dowdesdell. Jaren van reizen volgen. Een boek over Zuid-Afrika roept een nieuwe golf van kritiek op. Heeft zij haar strijdlust verloren? Het lijkt erop. De laatste jaren van haar leven wijdt ze zich aan de dieren-en vogelbescherming. In de jaren '70 besteden nog maar enkele kranten aandacht aan haar indrukwekkende loopbaan in de reizende journalistiek. Bij haar dood op 28 december 1987 is de aandacht nog kleiner. Een overlijdensadvertentie in De Telegraaf. En een In Memoriam in Trouw.

Tante Aaltje schrijft dat Steven Crum, de weduwnaar van Klaasjes vriendin Jet, op het punt staat te hertrouwen.

Hien, 19 juli 1952.

Beste Klaasje en Melis en kinderen.

Daar Klaasje maandag bij welzijn haar geboortedag hoopt te herdenken zo komen wij u samen hartelijk feliciteren met deze dag. Eerst vooral de jarige en verder Melis en de kinderen. En wij hopen dat deze dag voor u allen nog heel dikwijls mag wederkeren in de beste gezondheid hoor, met allen die u lief zijn. Hoe gaat het met u allen? Wij hopen van goed. Eefje en Aart Vaarkamp zijn voor een dag of tien geleden een poosje bij ons geweest met Adri en Nellie. Toen hebben ze ons 25 jonge hennen gebracht en toen vertelden ze ons dat je moeder weer niet erg in orde was. De bloeddruk was te hoog en ze kon niets uitzetten, zo moe was ze. Het kon ook wel van de warmte geweest zijn. En nu hebben wij niets meer gehoord. Als je eens even de tijd hebt moet je toch eens schrijven of het weer opknapt. Wij maken het samen nog aardig goed, de drukte van het hooi is gelukkig weer voorbij en nu is het op 't ogenblik nogal rustig. Logees heb ik ook nog geen last van. Neeltje en Herman zijn er van de zomer nog niet geweest. Wij hebben vanmorgen een brief van hen gehad. Ze schreef dat ze van plan waren om in het laatst van juli of begin van augustus te komen. Dus wanneer weten wij nog niet, dat zullen ze wel nader schrijven. Wij hebben voor de vaste waarheid horen vertellen dat Steef Crum ook weer heel gauw gaat trouwen. Ze hadden het over in het laatst van deze maand, met een tante van Gerrit van Manen, de man van Marietje Hoogakker. Als het goed gaat en als ze goed voor de kinderen is, dan is het ook maar beter voor allemaal. En oom Gerrit is een woensdag nog een poosje in Andelst geweest. Daar ging het ook nog aardig goed. Johannis en Jaan waren van plan om 's middags even naar Nellie te gaan, want die tijd schiet ook al hard op. In augustus verwachten ze weer een baby. Ze krijgen bij ome Hannis in oktober inwoners in huis. Jonge mensen zonder kinderen. Ze hadden verteld dat die vrouw nu de was al deed en de boel gedurig eens op kwam knappen. Het is veel beter en dan hebben ze 's nachts ook altijd hulp als het nodig is en vooral als het winter wordt. En bij Netta gaat ook zover wij weten alles goed. Dinie uit Delft is er nu geregeld. Die heeft kennis gekregen aan een jongen van Verweij van de Wuurt en zodoende is ze nu veel liever hier dan in Delft. Het is niet die Verweij die er vroeger woonde en daar is het ook geen familie van, maar wij kennen er niets van. Ze gaan samen veel fietsen. En de kleine Jan maakt het best. Ik hoop Netta een dinsdag te zien in Opheusden. Dan is Dirk jarig. Nu Klaasje, wij wensen jullie samen een heel gezellige verjaardag en doet de familie onze hartelijke groeten van je liefhebbende ooms en tante Aaltje. Je moet maar niet op het schrijven letten.

Op 22 augustus 1952 hertrouwt Steven Crum met Elisabeth (Bets) Jansen, een nichtje van Gerrit van Maanen, de echtgenoot van Jets jongste zus Marietje. Steven is fabrieksarbeider bij de jamfabriek Geurts te Dodewaard. Hij is daar in het buitenwerk. Dat betekent het plukken van appels en peren.

Op boerderij de "Oude Maat" onder Barneveld gaan de jaren ook tellen in het gezin van Meeuwis' broer Evert en zijn vrouw Marie. Zoon Ap (Albert), geboren op 14 september 1932 in Lunteren, is op 23 september 1952 getrouwd met Hendrika (Riek) Jakobs, geboren op 30 oktober 1932 in Apeldoorn. Het stel is nog erg jong, Ap is net 20 jaar en Riek slechts 19 jaar. Het baart moeder Marie wel wat zorgen.

Trouwfoto Steven Crum en Elisabeth Jansen 22 augustus 1952.

"Oude Maat", 12-10-1952.

Beste allemaal.

Jongstleden vrijdag mochten we jullie kaart ontvangen. We waren er blij mee, hoor en nu haast ik me jullie ook wat van ons te doen horen en je vragen te beantwoorden. Gezien dat het met de pink vooruit blijft gaan. Wat heeft dat dan ook lang geduurd, hè? Ja, dat zal wel een pijnlijke geschiedenis geweest zijn. Dokter je nog? En is het uw zin dat de nagel eraf gaat? Kun je er nu mee in 't

water komen? Want dat lijkt me ook haast niet na te komen als dat niet mag. Ja, wat het trouwen van Ap betreft is het een dag geworden waar allen met genoegen op terug zien. Wat trof het fijn, dat je zo mee kunt dan. Er was ruimte genoeg in de wagentjes en dat is dan erg plezierig, die belangstelling van allen. Zij vonden het ook fijn, zowel van jou als van tante Annie en oom Johan. 't Moet ook maar kunnen zo meteen, hè? Die zijn met tante Iet en Grie mee naar Schoonhorst gegaan tot 's avonds laat en toen naar hotel De Roskam. Daar geslapen en 's morgens verder op hun vakantietochtje.

Ik had hen ook nog wel graag gesproken, maar dat is niet gebeurd. En dan te weten dat ze zo dichtbij zijn in Barneveld. Ik kon het haast niet laten. Maar de wagen ging naar Lunteren en als Teunis terugkwam, even lossen en de boel van Ap laden hier en dan naar Barneveld. Dus moesten we 's morgens aan 't pakken en klaar zetten, alles wat van Ap was, en dat duurt altijd langer dan men denkt. Dus er tussen uit knijpen was geen sprake van. Maar Evert, Teunis en Heintje hadden hen 's avonds met melken gesproken. Toen waren ze even hier geweest, dus van hen was het meteen voor elkaar. En dat het heel erg vreemd was van Ap heb je wel goed. En nog is en nog wel blijven zal ook, 's morgens en 's avonds in hoofdzaak. Het weghelpen en het wat klaar zetten als ze er 's avonds nog zijn blijft nog heel lang. Dat kan ik niet anders geloven. Ze maken het beide goed. Riek was gistermiddag nog even met de foto's aan huis, gemaakt door Wijnand, haar broer. Alle foto's erg goed en ook geen mislukte. Ze zijn helder. Eén is er bij, waar haar schoonzus Eefje op staat met de bloempot in haar hand en haar hoofd iets bewogen, waardoor zij minder duidelijk is, wat wel jammer is. Jij staat er op alle foto's goed op. De één beter en zelfs wel mooi vind ik, de ander iets minder, maar allen goed. Die van de fotograaf zijn ook allen goed, maar dat zijn er zoveel, je kunt ze niet missen, maar de groepen vind ik veel leuker en aardiger dan die van de fotograaf.

Trouwfoto Albert Bouw en Hendrika Jakobs 23-09-1952.

V.l.n.r. Ida Bouw, zus van Albert, Klaasje van Harten en Bertha Schimmel, zus van Marie Bouw-Schimmel.

Riek zei nog, dat ze er een keer mee in Harskamp komen, dan kun je ze allen zien, voor ze weer naar hun afkomst terug gaan. Ja, 't was ook een heel leuke familie, die allen samen, gezellig en gul. 's Avonds kwamen er nog veel, meer dan ik verwacht had. We vonden 't erg hartelijk van allen, temeer daar ze toch nog zo jong zijn. En zorgen erover dat het niet gaan zal hebben we ook nog niet.

Dus maar niks over tobben, alleen maar hopen dat het goed mag gaan. Dus Gijsje gaat dan ook goed, anders ga je naar geen bruiloft. Ben je donderdag nog in Essen geweest? Daar was toen ook alles nog goed? En met Bertha, gaat het met haar ook goed en je ouders? Tante Iet haar voet gaat goed vooruit. Aan haar lopen zie je het niet meer. Toch geloof ik dat ze wel oppast met lopen, of die recht op de grond terecht komt en niet in een gat of bobbel. Onze Teunis heeft weer een zweer gehad en rondom nadien allemaal kleine om de grote. Nu komt er weer één net in de holte of liever net boven de elleboog aan de binnenkant van de arm. Dat is ook zo pijnlijk en meestal een dag er half ziek van. En dan ben je blij als hij door is en alles goed verloopt, want bloedvergiftiging kan ook zo makkelijk dan. Evert had een puistje op het onderste lid van zijn oog, net tegen het oog aan. Maar dat heeft de dokter doorgeprikt en nu lijkt het wel goed te gaan. Dan ben ik verleden week niet goed geworden, van vrijdag op zaterdagnacht. Ik had pijn onder in mijn buik en zo'n drang naar de wc. Later, om negen uur 's morgens knapte het op. Geen dokter gehaald, want 't ging goed.

Om tien uur ongeveer sta ik op, zit even in 't bakhuis, waar de kachel aan was, maar 't komt terug. Vlug weer naar bed met warme kruiken, maar 't werd niet beter. Om vier uur de dokter gebeld. Die kwam. Blaasontsteking. Vier dagen in bed, extra warm. Doe je 't niet dan krijg je nierbekkenontsteking en dat komt aldoor weer terug. Pillen en drank geslikt, veel gedronken en veel warme kruiden en dinsdag verlangde ik om er uit te mogen. Dat mocht ook. 's Avonds was het niks gedaan. Woensdagmiddag weer op, maar nog niks.

Donderdag voormiddag reusachtig opgeknapt. Ziezo, nu ben ik er weer door, zei ik. Het eten smaakte zo goed, ik vond het lekker ruiken. Vrijdag goed, iets verder gegaan (we waren woensdag overgehuisd, zodat ik niet meer naar 't bakhuis hoefde te gaan) even naar 't bakhuis en 's avonds weer fout. Evert om elf uur weer kruiken gehaald, dat helpt goed. De dokter kwam zaterdag kijken (dat was afspraak al van dinsdag).

Toen zei hij dat het helemaal aan nierbekkenontsteking toe geweest was. Ik moet rustig en warm blijven. Oppassen met nat

weer en aan wassen en zo behoef ik deze winter helemaal niet na te denken. Wel als 't weer zomer is. Maar daar ligt nogal iets tussen! Ben ook de oude nog niet, dat voel ik wel. Maar als 't nu nog wat vooruit gaat en niet terug komt, kan ik in huis nog veel doen. Nu houd ik het maar bij naaien. Zo, nu weten jullie het een en ander. Er is nog veel meer te schrijven en te vertellen, maar wanneer? Nu is het jullie beurt van schrijven. Allen de hartelijke groeten hoor en 't beste toegewenst met allen van allen.
Je zus Marie.

"Oude Maat" 29-10-1952.

Waarde familie.

Bij dezen sluit ik de verschuldigde rente in, in de verwachting van goede overkomst. Ware Harskamp niet zover, wellicht was ik even overgekomen. Maar nu zie ik er tegenop. Hier is alles redelijk goed. Marie is vandaag weer met de bus in Barneveld geweest en Teunis is alweer aan het zweren op zijn arm. De koeien hebben we weer helemaal binnen, behalve vijf vaarzen en vier pinken. De vier pinken zijn bijgekocht weer uit Leeuwarden, evenals vorig jaar. Verder allen hartelijk gegroet,

Evert Bouw

In de beginjaren vijftig heeft Klaasje weer een andere hulp. Het is Woutje van den Brink, die later met Otto van den Brink trouwt. Wellicht is Woutje al eind jaren veertig in dienst gekomen, als opvolgster van Leida Jakobsen.

Woutje van den Brink.

In 1953 moet zoon Teunis Bouw in militaire dienst. Hij wordt gelegerd in de Kraijenhoffkazerne in Nijmegen. Als Teunis het eerste weekend weer thuis is wordt hij op zondagmorgen 1 februari opgeroepen om terug te keren naar de kazerne in verband met de watersnoodramp. Langs de Nederlandse kust zijn vele dijken doorgebroken en er zijn honderden doden te betreuren.

Teunis mag, met zijn maten, zandzakken gaan vullen om de gaten in de Zeeuwse en Zuid-Hollandse dijken te dichten. Dat gebeurt ergens in Brabant, in de richting van de Zuid-Hollandse eilanden, op een zandafgraving.

Teunis Bouw voor de Krayenhoffkazerne in Nijmegen in 1953. Teunis zit gehurkt in de voorste rij, tweede van rechts.

Op 28 maart 1953 overlijdt in Lunteren de oude molenaar Hendrikus van Veldhuisen op 84 jarige leeftijd. Klaasjes oude werkgever in de jaren 1926-1928 is dan al enige jaren weduwnaar van Gijsbertje Evertse. Hij laat vijf zonen na, Willem, Cees, Mies, Evert Jan en Wouter.

Teunis Bouw 1953.

In april is er weer een brief van tante Marie Bouw-Schimmel van de "Oude Maat" uit Barneveld. Er is heel wat gebeurd in de familie met ziekte en een ongeluk. Ook schrijft Marie over een ziekte die Klaasje getroffen moet hebben.

"Oude Maat", zondagavond 26 april 1953.

Beste Klaasje, Meeuwis en Piet.

Hoe maken jullie het sinds 18 april? 's Avonds allen goed thuisgekomen? En Piet, was die nogal vlug weer opgeknapt? Schut zei vrijdag dat hij Piet had zien fietsen, dus toen toch wel weer beter. En jij Klaasje, nog last van je rug en ben je nog aldoor zo moe? Heb je nog hinder gehad van de rit? En Meeuwis? Blakende gezondheid hopen we, evenals Teunis. Heeft Teunis zijn bestemming nu gevonden of zit hij nog in Enschede? Hier was het de hele week goed en ik verheugde me op het bezoek dat ik jullie hoopte te brengen met de fiets als 't mooi weer was. En 't is aldoor wel mooi maar niet direct lekker zacht weer. Nu was onze waterketel van de perspomp lek en wilden zij die vrijdag maken. Het is een reuze karwei die eruit te halen en het kan ook niet vaak. Zij dachten dat die te slecht was om weer goed gemaakt te krijgen en toen werd 's middags besloten zaterdag een nieuwe te plaatsen. Dus hadden we geen heet of koud water op de goot en moesten we het halen in de schuur of onder op de deel. Zaterdag wilden we graag de haard schoon hebben en dahlia's poten en 't verdere. Alles goed uitgekiend hoe we werken zouden, maar we moesten zelf op de kachel voor heet water zorgen. Heintje voor emmers en bussen, Mina voor wassen, Rie voor vaat en ik brood bakken, 't welk ook met warme melk gebeurt. En hoe het nu precies kwam, dat ik een bakje met heet water over m'n schort en rok kreeg, weet ik niet. Het gebeurde zo vlug, maar om acht uur 's morgens had ik twee voeten van boven gebrand. Ik kon niet vlug de kousen uittrekken, want voor er vier jarretels los gemaakt zijn, en ik riep help, help en Rie hielp vlug een sok uit en ik ook een. Maar toen ik de kous omhoog trok, zat de huid er aan vast op één voet. Direct brandzalf opgedaan, een uur flink pijn, daarna minder en nu eigenlijk hoegenaamd niets meer. Maar ik zit met mijn ene been op de stoel en leg er 't andere maar naast, in "De Hoop" dat het vlug opknapt. Hoelang zoiets duurt? Ik weet er eigenlijk niets van, want ik kan me niet indenken dat het ooit gebeurd is bij ons. Maar nu is 't meteen uit en kan ik van deze week niet komen, wat me ook heel erg spijt. Maar ik moet afwachten hoe dit verder verloopt. Gisterenavond zijn Mina en Riet naar Ap en Riek geweest. Daar waren Jauk en Gerrie gekomen. Jauk had donderdag een nieuwe wagen van Barneveld gehaald. Net bij Jakobs voor 't huis was 't lamoen [een lamoen is een frame, dat aan een zijde wordt vastgezet aan de menweg van de wagen; het paard wordt tussen het lamoen gezet om het recht voor de wagen te laten lopen] uitgehaakt, Jauk van de wagen getrokken en meegesleurd door 't paard. Een eind verder tot staan gekomen. Jauk zijn jas en broek wel stuk, maar zelf wonder boven wonder weinig meegekregen. Stijve arm en been, maar de volgende dag weer beter. 's Avonds was de wagenmaker vol zorg komen zeggen dat de scheer voor 't uithaken van 't lamoen vergeten was er op te doen en hoorde van het ongeval. Zo hebben we 't begrepen. Als 't anders is, is mogelijk, want 't is door de meisjes overgebracht. We hopen het beste met jullie allen hoor en dat ge deze in gezondheid mag ontvangen. We wilden jullie even laten weten dat ik weer onmogelijk kan komen, dan kijk je tenminste niet verloren uit. Hebben jullie al spinazie gegeten? Wij gisteren voor 't eerst. Spinaziesoep vooraf en gestampte spinazie als eigenlijk middagmaal. Hebt gij dat ook al eens gedaan? 't Is erg lekker en hier hebben ze het nog liever als apart. 't Begin is al weer uit de tuin eten, uienlof geknipt, rabarber en selderij nog even en dan ook weer sla. Nou beste familie, allen het beste toegewenst en Klaasje vooral rustig aan. Hopende op beterschap, hoor. Nu nog de hartelijke groeten van allen en een tot ziens. Wanneer?

Van M. Bouw-Schimmel

Van Texel komt er weer een brief van de familie Van Maldegem-Boesveld, de ex-Harskampers. Gerri van Maldegem noemt de dienstplicht van Klaasjes zoon Teunis.
Ook wordt, ruim acht jaar na de bevrijding, nog steeds over de oorlog en de gevolgen gesproken. Allereerst over evacués en daarna over een kerkje dat gerestaureerd is na de oorlogsschade.

Cocksdorp, Huize Madura, 7 juni 1953.

Beste familie Bouw.

Zo, mijn eten staat op de kachel en kan zich wel even redden. Nu maak ik dan van de rust gebruik om u even te schrijven. Hartelijk dank voor uw brief van afgelopen week. We vonden het leuk om weer eens wat van jullie te horen. Jammer, dat u ziek geweest bent, vrouw des huizes. Hopelijk bent u er nu toch weer helemaal bovenop. U hebt zeker te hard gewerkt met de schoonmaak. Maar nu begint gauw de zomer, tenminste over veertien dagen is het de datum. Dus zullen we hopen dat dan ook het mooie weer komt en een zonnetje doet een mens goed, hoor. Met Pinksteren was het wel heerlijk hè? 't Was hier toen

ook enorm druk met badgasten. De mensen konden echt genieten. Ja, zo gaat het hè, als je de jongens zo'n beetje klaar hebt met leren en je ze zelf zo goed kunt gebruiken moeten ze in dienst. En tegenwoordig ben je ze nog zo lang kwijt ook, maar ja, je doet er niets aan. Inderdaad hopen wij over enige tijd ons gezin uitgebreid te zien met een zoon of dochter. We zullen tenminste hopen dat alles goed gaat. Tot op heden is alles wel zo prima, als we ons maar enigszins wensen kunnen. Ik heb tot heden nog nergens klachten over gehad en ik hol nog even hard door 't huis als altijd. Ik ben zelfs niet één dag beroerd geweest. Dus mag ik me wel gelukkig prijzen. We hopen dat het zo blijft doorgaan. En als alles dan goed achter de rug is hopen we u een kaartje te sturen, hoor. Gisteren zijn onze ex-evacués uit Oosterbeek, de familie Schut, in De Koog hier zes kilometer vandaan, in pension gekomen. We verwachten ze vandaag al wel hier. 't Is mooi weer, dus zullen ze wel gauw gaan fietsen denk ik. Over veertien dagen komen meneer en mevrouw Ter Brugge met Lydia hier vlakbij ons in een zomerhuisje voor een week. Dat vind ik toch ook zo leuk. Reken maar dat ze vaak hier zijn en dat er wat Harskampse herinneringen opgehaald worden. Wat jammer van juffrouw Witziers hè? 't Valt achteraf niet zo hard mee als ze eerst wel dachten, hè? Mien schreef gisteren een briefje. Ik was de laatste tijd op twee zangverenigingen. Een gewone vereniging waar ik al twee jaar op ben en we hadden een dubbel kwartet samen gesteld en hebben daarmee gezongen in de inwijdingsdienst van ons herstelde en gerestaureerde kerkje in Cocksdorp op 19 april. Mooi was dat. 't Is zo goed bevallen schijnbaar, dat ze nu vorige week een kerkkoor opgericht hebben. Ik ben er dan nu niet bij gegaan, maar hoop toch als alles goed gaat over enige tijd wel mee te kunnen doen. Waar gaan jullie naar 't concours toe en wanneer? Ik geloof dat ze in Eerbeek ook nog een concours hebben dit jaar. Ik meen tenminste dat vader daar laatst iets over vertelde toen ze met Pasen hier waren. Hoe maakt Leida het? Haar dochtertje is zeker al zo'n hele meid. Of heeft ze al meer kinderen? Beste mensen, ik stop, want ik moet nu toch wel naar 't eten, anders zijn we de hele dag zo laat. En dat is ook niet gezellig. Het allerbeste voor jullie allen, groeten voor de buren en alle bekenden die jullie tegenkomt en groeten voor jullie van Gerri en Jan.

Op 15 juni 1953 wordt er inderdaad een eerste kind geboren bij Jan en Ger van Maldegem-Boesveld. Hij wordt Johannis (Hans) genoemd.

Het is ergens in het jaar 1955 dat er een nieuw gezin komt wonen in Harskamp. Het is de familie Johannes van der Oest uit het Zuid-Hollandse Reeuwijk. Ze gaan wonen tegenover de kerk in Harskamp en al vrij snel ziet zoon Aart Pieter Bouw in de kerk een leuk meisje zitten.
Het is de jongste dochter van het gezin Van der Oest, Annie (Antje). Aanvankelijk heeft Piet meer op met haar broers Hans, Piet, Gerard en Kees, om spelletjes mee te doen, maar uiteindelijk wint de liefde het. Het prille paar is wel erg jong als de verkering begint. Piet is zestien en Annie pas veertien jaar.

Aart Pieter Bouw 1955.

Annie van der Oest 1955.

Nederlands Hervormde Kerk te Harskamp.

In hetzelfde jaar 1955, op 24 januari, verlooft zoon Teunis Bouw zich met Anneke Batenburg uit Zutphen. Teunis heeft zijn studie en zijn militaire diensttijd erop zitten. Omdat Teunis snel vertrekt naar Suriname, waar hij zal gaan werken in de rijstbouw, komt er geen verlovingsreceptie. Ook Anneke zal zich, na het huwelijk, bij hem in Suriname vestigen.

Op 28 januari 1955 vertrekt Teunis naar Wageningen in Suriname. Hij werkt daar voor de S.M.L., de Stichting voor de ontwikkeling van machinale landbouw in Suriname.
Teunis heeft na de MULO de Molenaars Vakschool in Wageningen gevolgd. De bedoeling was dat Teunis mee ging helpen in het meelbedrijf van de Gebroeders Bouw, van zijn vader Meeuwis en oom Gies, maar dat blijkt al gauw geen succes. Er ontstaan wrijvingen tussen Teunis en zijn oom en dat is voor de verstandhouding tussen de gebroeders Bouw niet bevorderlijk.
Reden voor Teunis om de bakens te verzetten en te solliciteren. Hij solliciteert naar een maïsmolen in Johannesburg

in Zuid-Afrika en naar een bloemmolen in Canada, maar voor beide betrekkingen wordt Teunis te jong bevonden. Uiteindelijk wordt hij in Suriname bij de S.M.L. aangenomen als molenaar. Na een jaar werken wordt hij hoofd van de afdeling rijstverwerking. Op 19 augustus 1955 trouwt Teunis Bouw te Zutphen met Anneke (Johanna Alberta) Batenburg, dochter van Jacob Marinus Batenburg en Dina Philipina Wezenaar. Het is een huwelijk "met de handschoen", omdat de bruidegom Teunis in Suriname verblijft. Zijn neef Gert-Jan Vaarkamp vervult de rol van bruidegom. Na het huwelijk vertrekt ook Anneke naar Suriname.

V.l.n.r. Aart Pieter Bouw, Meeuwis Bouw, Anneke Batenburg en Klaasje Bouw-van Harten.

Anneke Batenburg en "stand-in" bruidegom Gert-Jan Vaarkamp, neef van Teunis.

Klaasje heeft haar hele huwelijksleven veel huishoudelijke hulp gehad. Na Leida moet er een hulp, genaamd Eefje, geweest zijn. Zij was hulp in de huishouding voor Woutje van den Brink. Dat moet eind jaren veertig geweest zijn. Deze Eefje spreekt over een aanstaand huwelijk van Woutje.

22 augustus 1955.

Geachte familie Bouw.

Mag ik jullie allereerst hartelijk feliciteren met het huwelijk van uw zoon. Ik heb zelfs twee ondertrouwkaarten gehad en dacht zal maar eens schrijven. Ik ben het al vaker van plan geweest, maar u weet wel, daar blijft het dan meestal bij. Wij zouden altijd nog eens komen, maar toen we het gesteld hadden was het zo'n vreselijke wind. Nou, ik zag er tegen aan om daar door te gaan. Maar nou kan ik weer heel best. En we hadden er samen over gehad om het nou eens gauw te doen als het bij jullie uitkomt. Dan wou ik wel graag even een briefje terug hebben wanneer of het kan. Want ik ben nog wel eens nieuwsgierig naar "De Morgenzon". Dan laat ik mijn zusje oppassen. Want om met dat kleine ding te gaan sjouwen dat vind ik te ver. Nou, ik heb een lekker vlug meisje. Ze is alweer bijna een half jaar. En een makkelijk kind. Het is niet te geloven. Ik ben er glad mee verwend. Wat hebben we een fijne zomer zeg. Heel anders bij verleden jaar. Hebben jullie ook groenten genoeg in de tuin? Wij wel. Ik heb zelf alles zo'n beetje verbouwd. Och, eerst valt het nog wel niet zo erg mee. Dan staan de bonen soms nog wel eens iets scheef. Maar afijn, ik heb eten genoeg en ik heb al een heleboel geweckt. Al een fles of tien postelein. Dat heb ik ook bij jullie leren eten. En nou staat er nog een stuk. En doperwten en bonen. En snijbonen, dat gaat prima met de molen, hoor. En zijn jullie ook in Wekerom in de nieuwe kerk geweest? Ja, daar gaan wij ook nog steeds naar toe. Daar is Wilma ook gedoopt. Zeg, wat hoor ik? Gaat Woutje ook trouwen? Dus nou moet u al weer een andere werkster hebben. Dat valt ook niet mee. Misschien kan ik wel weer komen. Het is toch wel jammer dat je zelf geen meisjes hebt. En hoe gaat het met Piet? Die zie ik nooit meer. Is hij nog zo dik? Hij leest zeker nog steeds. En met Teunis natuurlijk ook best. Nou, die zit ook een eind van z'n vrouw af. Vreselijk, niks voor mij. En mevrouw Bouw, met u alles nog oké? En meneer zelf, dat hoef ik misschien niet te vragen. Want die is altijd zo vlug als een big. Nou, dan maar tot wederhoren.

Trouwfoto van Woutje en Otto van de Brink najaar 1955. Woutje was de hulp van Meeuwis en Klaasje rond 1948 tot 1955.

Het beste. Groeten van Eefje, Gerrit en Wilma.

Het contact van Klaasje en Meeuwis met Klaasjes vriendin en nicht Netta Vink-Eerbeek is nog steeds goed.
Netta's enig kind, zoon Jan, is nu ruim vijf jaar en een dagje uit met Netta, Henk en Jantje Vink in september 1955 wordt gefotografeerd.

V.l.n.r. Jan Vink, Meeuwis Bouw, Klaasje Bouw-van Harten en Netta Vink-Eerbeek, september 1955.

In de herfst van 1955 komt er bericht uit Suriname. De ouders van Anneke hebben blijkbaar een brief ontvangen, met een foto van het huis in Wageningen. Ook de kist met huisraad en persoonlijke spullen is via de boot binnengekomen.

Zutphen, ongedateerd, herfst 1955.

Beste familie Bouw,

Ingesloten zend ik u volgens afspraak de cheque. Van Anneke ontvingen wij laatstleden maandag de eerste brief vanuit Wageningen. Ze maakt het gelukkig best en heeft veel genoten van het uitstapje wat ze beiden gemaakt hebben. Inmiddels zal de kist ook wel aangekomen zijn en zullen ze het nu wel druk hebben met 't inrichten van hun huis. De foto's heb ik besteld en zal ik u zo spoedig mogelijk sturen. Met vriendelijke groeten van huis tot huis.

Uw D. Batenburg

Huis van Teunis en Anneke Bouw in Wageningen, Suriname.

Enkele weken later is er weer nieuws van het jonge paar uit Suriname, via de ouders van Anneke.

Zutphen, 11 december 1955.

Waarde familie Bouw,

Ik wil u de brief die we laatstleden maandag van Anneke en Teunis ontvangen hebben maar even doorsturen. Dan kunt u er ook van mee genieten. Gelukkig maken ze het best en zijn ze echt wat men noemt in de wittebroodsweken. Het leven is een feest. Wat een voorrecht voor de kinderen, vooral als je bedenkt dat hier in Holland zo'n nood is met de huizen en dat de jongelui dikwijls jaren kunnen wachten eer zij aanspraak kunnen maken op een eigen woning. Teun had wel goed gezorgd voor alles. Heeft u de foto al ontvangen? We schieten al aardig op naar Kerstmis en oude jaar. Wij willen u dan ook allen recht gezegende kerstdagen toe wensen en een gelukkig en voorspoedig 1956. Met hartelijke groeten van huis tot huis, steeds gaarne uw D. Batenburg.

Teunis Bouw rond 1956.

Op 4 december 1955 overlijdt schoonzus Gerritje Overeem, de vrouw van Meeuwis' broer Jauk Bouw, op boerderij "Het Heiveld" in De Valk. Als Marie Bouw-Schimmel een brief schrijft, is het nog maar een paar weken geleden en er is nu geen vrouw meer in huis. De jongste zoon Martien is pas tien jaar oud. Hoe moet dat verder?
De familie gaat blijkbaar al snel op zoek naar een geschikte huwelijkskandidaat. Broer Evert schrijft nota bene op een contactadvertentie voor zijn broer Jauk. Het zal nog tot 4 maart 1964 duren voordat Jauk hertrouwt met Elbertje van de Hoef. Henny, de dochter van Evert en Marie, is al 21 jaar en een welkome en vertrouwde hulp in huis bij oom Jauk en zijn kinderen.

"Oude Maat", 1 januari 1956.

Beste Meeuwis, Klazien en Piet,
Om te beginnen allen een gelukkig en gezegend 1956 toegewenst van ons allen. Hoe maken jullie het in deze donkere dagen? Vorige jaren kwamen jullie dikwijls samen nog eens over met de auto, maar nu zijn de zondagen minder en niet zo geschikt ervoor. Niet erg fijn Nieuwjaarsdag zondag meteen, hè? Wel hadden we Piet graag gezien, maar hij is bezet, hè? Gaat het bij jullie thuis nu goed met moe? We hopen het. En met Eefje? Kan zij lopen met dat gips? Wel erg jammer, maar als het nog maar weer goed komt, hè? Henny is nog steeds bij oom Jauk. Ik geloof dat zij wel begint te wennen, maar het is zo'n heel ander gezin als hier, hè? Donderdag is zij met Martien hier geweest, 's avonds samen weer vertrokken, nadien nog niets meer gehoord of gezien van haar. De meisjes zijn naar de kerk, misschien is zij daar nu ook. 't Was vandaag geen weer om eens even thuis te komen. Wind tegen en veel regen. Nu lijkt het veel beter te zijn. Maar gauw weglopen doet zij er toch niet, welk ook wel veel beter is voor hen, want 't lijkt me erg naar als er niets geen vrouw meer over de vloer is. Hoewel zij toch ook wel gewend zijn als tante Gerrie weg was of thuis ging slapen. Maar gauw een ander is er niet, hè? Wel heeft Evert op een advertentie geschreven, maar niets nog gehoord. Och, als je naar anderen rekent, zou het een wonder zijn als er spoedig iemand gevonden werd. Hebben jullie nog iets op het oog? Met ons gaat het vrij goed. Ik miste Henny erg, want knollen plukken was in hoofdzaak voor Evert. Die zijn nu op, wat een heel stuk in 't werk scheelt. Daarna nogal koeien droog gezet, wat ook weer helpt. We kwamen helemaal aan geen maaiwerk toe. We waren blij als we 't lopende werk voorbleven, Riet en ik, maar Ida heeft vakantie tot 3 januari en Loes Doting uit Delft is er en die verzorgen samen de eieren. Evert tilt ze in de kisten als ze schoon staan. Dat scheelt Riet en mij een heleboel. Aanstaande zaterdag vertrekt Loes weer. Die moet de tiende januari weer naar school. En jullie, Piet? Ja, Riet wilde zo graag. Als er nog meer koeien droog komen te staan, zal ik evenwel proberen haar een weekend te kunnen missen. Ze wil het zo dolgraag doen, als het bij jullie kan tenminste. We hadden Gies een kaart meegegeven laatstleden donderdag, is die overgekomen? Misschien niet en misschien heb ik fout geschreven, want ik dacht dat het er zo op afgesproken was: als Piet niet kon komen, bel dan even en horen of vernemen we niets, dan rekenen we dat Piet komt. Maar geen bellen en geen Piet. Dus hoe zit het nu? Of is er iets niet goed bij jullie? We zullen het beste maar hopen. Nu schreef ik maar zo dat alles goed was, maar Teunis heeft jongstleden dinsdag met zijn lange rechtse vinger in de karwielen van de kunstmeststrooier gezeten. Een derde nagel met vlees afgerukt, maar niet diep. Wel een gleuf er door en de top gekneusd, maar niet in de lengte eraf. Zover gekneusd als de vinger langer is dan de ringvinger. Hij melkt weer tussen duim en vinger, maar moeilijk. Bij de tantes in Barneveld alles goed zover. De nieuwe naaikamer is ongeveer af, maar eerst rookten de kachels nogal erg, zodat ze er niet altoos zijn konden. Later ging het beter. Dina van Manen is hier en vertrekt. Zij wil de brieven wel posten. Dus allen de beste wensen en erg hartelijke groeten van allen. Je zus en tante Marie.

Gezin Evert en Marie Bouw. Achterste rij v.l.n.r. Riet Bouw, Teus Bouw, Hennie Bouw, Miep Bouw. Voorste rij v.l.n.r.: Ida Bouw, vader Evert Bouw, moeder Marie Bouw-Schimmel, Albert Bouw. Foto is gemaakt op 28-11-1955 ter gelegenheid van het 25-jarig huwelijk van Evert en Marie. De plaats: op de heerd van boerderij De Oude Maat onder Barneveld.

Links oom Gerrit Hendriks, rechts Meeuwis Bouw rond 1956.

Klaasjes geliefde tante Aaltje Hendriks-Eerbeek overlijdt op 14 april 1956 in Hien aan de Kerkstraat 25. Ze is 78 jaar geworden. Ze wordt begraven op het kerkhof naast de kerk in Hien, op een steenworp afstand van haar huis. Het komt nu regelmatiger voor dat Meeuwis en Klaasje een bezoek brengen aan weduwnaar oom Gerrit Hendriks en zijn broer Jit in het Betuwse Hien. Klaasje heeft tenslotte vijf bijzonder fijne jaren bij tante Aaltje en oom Gerrit in huis gewoond, van 1920 tot 1926.

Een groep Harskampers vanuit de Nederlands Hervormde kerk gaat in de zomer van 1956 een dagje uit naar het Noorder Dierenpark in Emmen. Alles onder leiding van de heer Ockerse, die voorganger is in de evangelisatie in Harskamp. Aart Pieter Bouw en zijn vriendinnetje Annie van der Oest gaan mee. En ook tante Reintje Bouw-van Eek, de vrouw van Meeuwis' broer Gies.

Emmen zomer 1956. Achterste rij v.l.n.r.: 1.Piet Bouw 2.Jan van de Hoek 3.Jan Waaijenberg 4.Cor Elbertsen 5.Eefje Brons 6.Jannie van de Berg 7.Tymea Brons-van Holland 8.Dikkie Brons van Jan Brons 9.Johan Nijhof. Tweede rij van achteren v.l.n.r.: 1.Bernhard Schut 2.Mies Elbertsen-van Zwetselaar 3.Rikje Kelderman-Teunissen 4.Derk Kelderman 5.Gerrit Jan Teunissen 6.Gijsje van Voorthuizen 7.Dirkje Brons van Lammert Brons 8.Gerrie Minnen 9.Jannie van de Brink 10.Nel Klok. Derde rij van achteren v.l.n.r.: 1.H. Ockerse 2.N.A. Ockerse-de Mooy 3.Aartje Ockerse-Knoop 4.Jaap Ockerse 5.Mevrouw Van Soest 6.Bets van Dijk-van Beek 7.Reintje Bouw-van Eek 8.Bertha van Veluw 9.Evert van de Berg. Voorste rij v.l.nr.: 1.Drika Klok 2.Gert van Voorthuizen 3.Wim Verschuur 4.Annie van der Oest.

Op 24 september 1956 is er na lange tijd weer een bericht van mevrouw Klaare. De boeiende periode op landhuis "Mariënhof" in Ederveen komt weer boven. Annie Klaare-Lion is al jaren weduwe en woont inmiddels in Renkum. Haar dochter Hansje woont in Voorburg en haar zoon Wim zit in Australië. Over zoon Koos wordt nu niet gerept. Klaasje wordt hartelijk uitgenodigd voor een bezoek aan huize "Dalvey" in Renkum. De goede herinneringen zijn blijkbaar wederzijds. Aangezien Klaasje op de briefkaart nog een aantekening heeft gemaakt over de juiste afstapplaats voor de bus en ook het adres voluit heeft genoteerd, kunnen we er vanuit gaan dat het bezoek aan mevrouw Klaare daadwerkelijk heeft plaatsgevonden.

Renkum, 24-09-1956.

Beste Klaasje.

Het is alweer zolang geleden dat je zelf 't plan opperde mij eens te komen bezoeken. Na mijn reis naar Voorburg, waar ik tien dagen bij Hans doorbracht en wij 't natuurlijk vaak hadden over de tijd van "Mariënhof" schrijf ik je nu maar even. Ik zal 't erg prettig vinden te horen wanneer je denkt naar Renkum te komen. Met januari ga ik voor één jaar naar Australië. Sinds 1950 zit Wim daar met vrouw en twee jongens. Ik stel me van dit bezoekreisje heel veel voor. De beide kleinzoons, vijf en vier jaar, ken ik alleen van foto's. Klaasje, ik hoop dat bij jullie alles naar wens is. In afwachting van je bericht met vele hartelijke groeten.

A.Klaare-Lion, "Dalvey", Utrechtseweg 108, Renkum
Noot van Klaasje voor de busreis: Afstappen bij halte Gelria.

Mevrouw Klaare maakt inderdaad de reis naar Australië, maar een jaar houdt ze het niet vol.
Zoon Willem Tony krijgt onenigheid met zijn moeder over geld, een lening en de koop van een huis, waarop zijn moeder maar een korte tijd blijft en boos terug keert naar Nederland.

Op 7 november 1956 komt er een telegram uit Wageningen in Suriname. Klaasje en Meeuwis zijn voor het eerst grootouders geworden. Teunis heeft een zoon gekregen die Taco wordt genoemd. Wat jammer voor Klaasje en Meeuwis dat Teunis zo ver weg woont.

Op 13 juli 1957 vieren Klaasje en Meeuwis hun 25 jarig huwelijk. Het wordt groots gevierd met een heuse receptie. De familie- en kennissenkring is groot. Bovendien zullen ook vele zakelijke contacten zijn uitgenodigd.

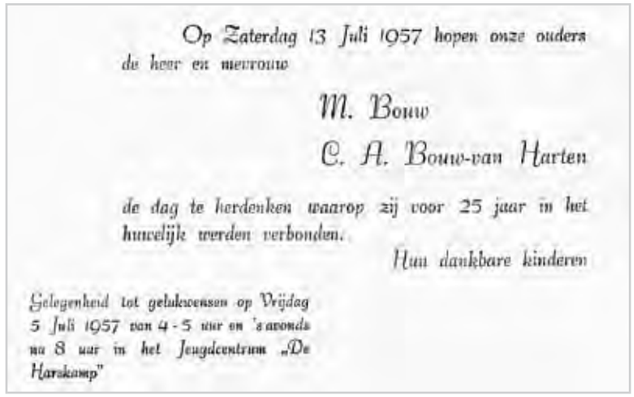
Op Zaterdag 13 Juli 1957 hopen onze ouders de heer en mevrouw

M. Bouw
C. A. Bouw-van Harten

de dag te herdenken waarop zij voor 25 jaar in het huwelijk werden verbonden.

Hun dankbare kinderen

Gelegenheid tot gelukwensen op Vrijdag 5 Juli 1957 van 4 - 5 uur en 's avonds na 8 uur in het Jeugdcentrum „De Harskamp"

Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten 25 jaar getrouwd 13 juli 1957.

Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten 13 juli 1957.

Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten met hun zonen Teunis en Aart Pieter.

Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten met Aart Pieter Bouw en Annie van der Oest 13 juli 1957.

Op nieuwjaarsdag 1958 komt er weer een telegram uit Wageningen in Suriname. Teunis kondigt de geboorte van een tweede zoon aan: Jacob Eduard. De roepnaam wordt Eddy.

Meelbedrijf Gebroeders Bouw te Harskamp is in de jaren vijftig een florerend bedrijf. In de hoogtijdagen van het bedrijf zijn er wel tien knechten in dienst. Berend Pol en Jas van Zwetselaar zijn zwagers. Willem Schut woont op Molenweg 18, dus een enkel huis verder dan de molen. Willem is getrouwd met Willy Kelderman, zus van Bart en Derk Kelderman.

Gies Bouw is meestal de hele dag bij de molen werkzaam om bestellingen te verwerken, samenstellingen te berekenen, te mengen en te malen als er geen knecht is, klanten te helpen, vrachtwagens te laden of te lossen en met vertegenwoordigers te overleggen. Op donderdagen gaat hij naar de markt in Barneveld en bezoekt hij daarna

wat klanten, waaronder zijn eigen broers Evert Bouw op de "Oude Maat" in Barneveld en Jacob Bouw op "Het Heiveld" in De Valk. Meeuwis is de vertegenwoordiger van het bedrijf Gebroeders Bouw en gaat de boer op. Op maandagen is Harskamp het werkterrein, dinsdagmorgens bezoekt hij de boeren in Eschoten, dinsdagmiddag die in Westeneng, woensdagen is hij de hele dag in Otterlo te vinden, donderdagen werkt hij wat thuis en gaat hij naar Wekerom, waar Gies niet komt. Grote klanten zijn boeren met meer dan twaalf koeien, tweehonderd kippen en veertig varkens. Broer Evert Bouw is een vrij grote klant. Daar wordt om de veertien dagen een hele vracht voer, zo'n zes ton oftewel honderdtwintig zakken, afgeleverd.

Personeel meelbedrijf Gebroeders Bouw te Harskamp, rond 1955. Bovenste rij staand van links naar rechts: Dirk van Wikselaar, Bart Kelderman, Evert van Omme en zijn zoontje Job van Omme. Onderste rij zittend van links naar rechts: Berend van de Pol, Jas van Zwetselaar, Willem Schut en Derk Kelderman.

Omdat ome Gies Bouw in de jaren zestig, zelf inmiddels bijna gepensioneerd, geen zin heeft om te moderniseren, gaat het met het bedrijf snel bergafwaarts. Teunis kiest in 1955 voor een leven in Suriname en de rijstbouw. Piet vertrekt, na een korte periode in het meelbedrijf van zijn vader en oom, begin jaren zestig naar de AKU in Arnhem en Meeuwis laat eind jaren zestig de boel de boel en gaat werken voor de concurrent, firma De Heus in Barneveld, waar hij vertegenwoordiger wordt. Tot op de hoge leeftijd van tachtig jaar gaat Meeuwis een dag in de week de boer op.

In april 1958 moet zoon Aart Pieter Bouw in militaire dienst. Hij behoort tot de lichting 58-2. Piet moet opkomen in Breda bij de veldartillerie. Na twee maanden moet hij naar Middelburg, naar de eerste COAK (opleidingsschool voor administrateurs) gedurende acht maanden. Omstreeks februari of maart 1959 wordt hij overgeplaatst naar kazerne "De Wittenberg" bij Stroe als sergeant-administrateur bij het 11e Geneeskundig Bataljon, stafcompagnie. Hier blijft Piet tot januari 1960. Als hij uit militaire dienst komt gaat hij thuis eerst werken in de graanhandel van zijn vader en oom.

Aart Pieter Bouw.

Annie van der Oest.

In mei 1958 gaat Annie van der Oest, het vriendinnetje van Piet, naar fotograaf Van de Aa in Ede, inmiddels al jaren een vertrouwd adres voor de familiefoto's. Ze laat een portret maken, waarschijnlijk voor haar vriend Piet, nu hij in militaire dienst is.

Opname van zangvereniging Advendo rond 1958. Achterste rij v.l.n.r.: 1.Van Dijk 2.De Gunst 3.Hooiveld 4.Piet Bouw 5.Cor Elbertsen 6.onbekend 7.Gert Elbertsen 8.Joop van den Brink. Tweede rij v.l.n.r.: 1.onbekend 2.Annie van der Oest 3, 4, 5, 6 en 7 onbekend 8.Hol, 9.Janna Elbertsen-Jansen 10.onbekend 11.onbekend 12.Mientje van Ark. Voorste rij v.l.n.r.: 1.onbekend 2.onbekend 3.Klaasje Bouw-van Harten 4.dirigent Van de Hof 5.onbekend 6.onbekend 7.Morren.

Op 29 mei 1958 heeft Klaasje een uitje met de Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen, afdeling Harskamp-Otterlo-Wekerom. Ze gaan op bezoek naar de "Anna's Hoeve" in Hilversum.

406.Uitje Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen afdeling Harskamp-Otterlo-Wekerom 29 mei 1958. Achterste rij v.l.n.r.: 1.Eef van Santen-Pater 2.Bets van Dijk-van Beek 3.Metje Onderstal 4.Wim van Ginkel-van Dijk 5.Johanna Nijhof-Roelofsen (Han) 6.Bertha van den Brink-van Ark 7.Jans van Ark-v.d. Brink 8.Dientje Balt-Beumer 9.Co van den Brink-van den Brink 10.Martha Minnen-van den Brink 11.Willempje Ravenhorst-Top. Tweede rij van achteren v.l.n.r.: 1.Klaasje van den Brink 2.Prijna Adriana van Ginkel-Hoogstraten (Na) 3.Willie Top-Pater 4.I.A. Mons-Köhlenberg (Ida) 5.Mina (Mies) Heijting-van Santen 6.Betje Jonkers-Hupkes 7.Annie van Baalen-Broekhuizen 8.Jannie van Butselaar-Schols 9.Lena Broekhuizen-Schols. Derde rij van achteren v.l.n.r.: 1.Eef Roelofsen Bunt (met bloemetjesjurk) 2.(onder Eef)Co van de Haar-Romijn 3.(de rij gaat verder iets hoger dan Co) Hennie Davelaar-van Hunen 4.Francien Speelziek-Bax 5.Alie Minnen-Heijwegen 6.Liesbeth Minnen-Hinzberg 7.Lien van Ee-Grevers 8.Corrie van Ark-van Butselaar 9.Dien van Ark-van den Brink 10.Mies van Butselaar-Waaijenberg 11.Ger Knijff-den Hollander 12.Gerritje Hol-Waaijenberg 13.chauffeur. Voorste rij v.l.n.r.: 1.Ger Ploeg-Beumer 2.Cor Bruil-Schut 3.Jos van Vliet-Buijsse 4.Lien Engelen-Bouman, presidente 5.Martha van Santen-Grevers 6.Dineke van Santen-Heijting 7.Jantje Groeneveld-Steeg 8.Klaasje Bouw-van Harten 9.Woutje van den Brink-van den Brink.

Zangvereniging Advendo viert in het jaar 1959 haar dertigjarig jubileum met een uitvoering in de bioscoop. Op het podium staanv.l.n.r.: 1.Gerrie Klok-Hol 2.Gies Bouw 3.erachter Annie van der Oest 4.Mientje Verschuur-van Ark 5.mevrouw Ten Berge 6.Marrie Makkinga-Hol 7.Willemien Waaijenberg-van Ark 8.Ria Brouwer 9.Bertha Verbrugh-Jansen 10.Piet Bouw 11.Ger Knijff-den Hollander 12.Klaasje Bouw-van Harten 13.Corrie Brouwer 14.Joop van den Brink (achter) 15.Alie Luttikhuizen 16.C. Budding de dirigent uit Veenendaal.

Op 13 december 1959 wordt in Wageningen, Suriname, een derde kind geboren bij zoon Teunis en zijn vrouw Anneke. Dit keer een meisje, Anne Marjon. Wat zal Klaasje, die zo graag een meisje wilde hebben, hier blij mee geweest zijn.

Teunis en Anneke Bouw met v.l.n.r. de kinderen Taco, Anne Marjon en Eddie, begin 1960.

Hoofdstuk 32

De jaren zestig vol kleinkinderen voor Meeuwis en Klaasje

Het is januari 1960. Zoon Aart Pieter komt uit militaire dienst en gaat in loondienst bij de Gebroeders Bouw, het meelbedrijf van zijn vader Meeuwis en oom Gijsbert Bouw.

In het voorjaar van 1960 komen zoon Teunis en schoondochter Anneke met de kinderen even over naar Nederland. Dat kunnen we tenminste opmaken uit onderstaande brief van de familie Van Maldegem-Boesveld uit Texel. Ger is op 18 december 1959 bevallen van haar derde kind, opnieuw een zoon, Jan.

Cocksdorp, Huize Madura, 28 februari 1960.

Beste familie Bouw.

Ik had me vast voorgenomen om u afgelopen week te schrijven, maar steeds was er wat anders en kwam er weer niets van. Maar nu moet het toch nog maar even. Om te beginnen willen we heer Bouw zekers onze hartelijke gelukwensen aanbieden met zijn verjaardag en we wensen u toe dat u nog vele gezonde jaren gegeven mogen worden. Ook mevrouw Bouw van harte gefeliciteerd met uw man. Dan willen we u bedanken voor uw felicitatie die wij ter gelegenheid van de geboorte van Jan jr. mochten ontvangen. We hebben enorm veel bezoek en post ontvangen, zodat ik nog lang niet klaar ben met iedereen terug te schrijven. En je bent dan eerst weer zo erg druk als er zo'n kleine peuter bij is. Het is dit keer een Geldersman zeggen de mensen die hem zien. Hij is blond met blauwe ogen, echt anders dan de andere twee. Die waren allebei zo donker en hadden bruine ogen bij hun geboorte. Maar Jan z'n ogen zijn zo helder blauw, die zullen ook wel niet anders worden, denk ik. Ik vind het ook wel leuk zo. Jan woog zes pond bij z'n geboorte en was vanmorgen negen pond. Hij is meteen beginnen te groeien. Voor het grootste gedeelte kan ik hem zelf voeden, dat is wel fijn. Maar van 't vele drinken en eten ben ik zelf wel aan de groei geraakt en weeg ruim twintig pond boven m'n normale gewicht. Maar ik denk dat dat er onderhand ook wel weer af gaat. De grote jongens vinden 't broertje prachtig en zijn er erg gek mee. Gelukkig maar, want ik was wel een beetje bang dat Henri wat jaloers zou zijn. Hans gaat sinds september naar school en heeft het daar best naar zijn zin. Wat fijn, dat uw kinderen en kleinkinderen binnen niet al te lange tijd ook overkomen. Ik kan me voorstellen dat u verlangt. Maar de tijd schiet nu dus al op dat ze komen. Hoe lang zijn ze weggeweest? Een jaar of vijf? Ja, ik had ook wel graag het feest van Advendo mee willen maken, maar 't was voor mij nu te moeilijk om van huis te gaan. Begin oktober ben ik nog wel een paar dagen in Eerbeek geweest. Pa is laatst hier geweest voor een paar dagen en ik denk dat pa en moe begin april samen weer komen. Moe is ook wel verlangend om kleine Jan te zien, dat begrijpt u. Van meneer Budding hebben we ook een brief gehad. Die ging het nog wel aan zijn hart dat hij Harskamp niet meer had. Beste mensen, 't is inmiddels alweer elf uur geweest. Ik houd gauw op. Kleine Jan moet nog een voeding hebben en grote Jan zei straks dat hij er om zes uur op z'n laatst uit moet. Dus mag ik me niet verslapen. Voor u beiden het allerbeste en doe Teunis als hij thuiskomt mijn hartelijke groeten. Zegt u hem maar dat Joop de Beurs, met wie hij samen in Wageningen op school was, ook getrouwd is en een zoontje heeft van anderhalf jaar. U beiden de hartelijke groeten van ons alle vijf. Gerri.

Op 17 maart 1960 overlijdt Klaasjes moeder, Petronella Hendriks op de gezegende leeftijd van maar liefst 88 jaar. Enige weken eerder is zij in haar huis "Het Middelstuk", aan de Barneveldseweg 17 in Lunteren, in de kelder gevallen. Hierbij breekt ze haar heup. Een ziekenhuisopname is helaas nodig. Als moeder na enkele weken weer thuis komt, is er extra zorg nodig,

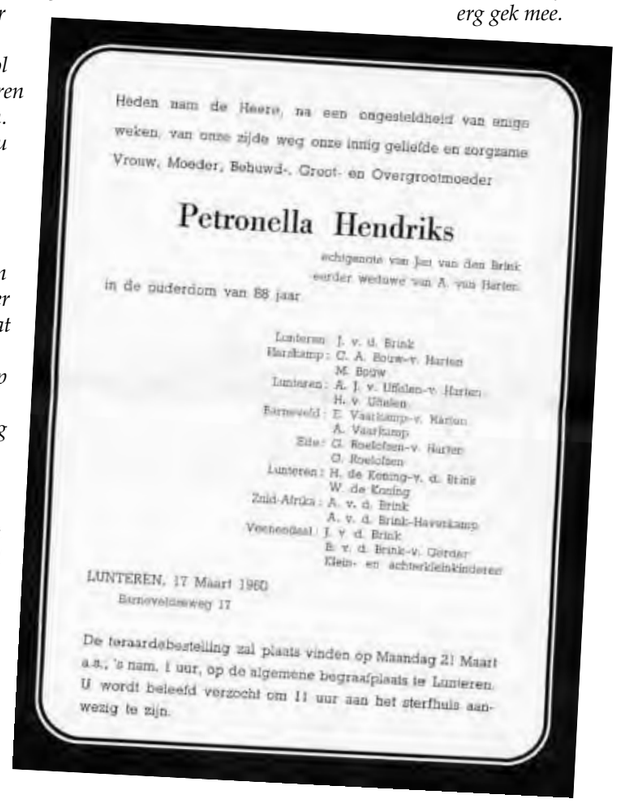

Heden nam de Heere, na een ongesteldheid van enige weken, van onze zijde weg onze innig geliefde en zorgzame Vrouw, Moeder, Behuwd-, Groot- en Overgrootmoeder

Petronella Hendriks

echtgenote van Jan van den Brink
eerder weduwe van A. van Harten
in de ouderdom van 88 jaar

Lunteren: J. v. d. Brink
Harskamp: C. A. Bouw-v. Harten
M. Bouw
Lunteren: A. J. v. Uffelen-v. Harten
H. v. Uffelen
Barneveld: E. Vaartkamp-v. Harten
A. Vaartkamp
Elst: G. Roelofsen-v. Harten
G. Roelofsen
Lunteren: H. de Koning-v. d. Brink
W. de Koning
Zuid-Afrika: A. v. d. Brink
A. v. d. Brink-Havenkamp
Veenendaal: J. v. d. Brink
B. v. d. Brink-v. Gerder
Klein- en achterkleinkinderen

LUNTEREN, 17 Maart 1960
Barneveldseweg 17

De teraardebestelling zal plaats vinden op Maandag 21 Maart a.s., 's nam. 1 uur, op de algemene begraafplaats te Lunteren.
U wordt beleefd verzocht om 11 uur aan het sterfhuis aanwezig te zijn.

Rouwkaart Petronella Hendriks 17 maart 1960.

die stiefvader Jan van den Brink niet alleen geven kan. Klaasje en haar drie zussen komen om beurten om ook 's nachts de wacht te houden. Ook de echtgenoten laten zich hierbij niet ongemoeid en zij komen ook waken. Om te zorgen dat alles in hun eigen gezin goed blijft draaien, komt er steeds een dochter waken met een van de andere echtgenoten.
De kinderen van weduwnaar Jan van den Brink, Heintje, Aart en Jan, komen er nu al snel achter dat boerderij "Het Middelstuk" niet meer tot de te verdelen boedel behoort. De onderlinge relatie tussen de kinderen Van den Brink en Van Harten wordt vanaf heden koeltjes.
In 1947 hadden de kinderen Van Harten al moeders deel van "Het Middelstuk" gekocht en in 1954 heeft Meeuwis Bouw de resterende delen van "Het Middelstuk" van zijn schoonzussen gekocht, dit alles onder voorwaarde dat Petronella en Jan er tot hun dood mogen wonen.
Nu moeder overleden is, verkoopt Meeuwis in hetzelfde jaar 1960 het huis door aan Jan van den Heuvel. Wel mag de oude Jan van den Brink er tot zijn dood blijven wonen.

Op 6 september 1960 trouwt zoon Piet Bouw in Harskamp met Annie van der Oest. Het is jammer dat oma Petronella dit niet meer beleefd heeft. Er wordt getrouwd in de kerk van Harskamp en na het huwelijk gaat het jonge stel wonen aan de Dorpsstraat 60 in

Huize "De Morgenzon" aan de Molenweg te Harskamp.

Trouwfoto Aart Pieter Bouw en Antje van der Oest 6 september 1960.

Harskamp. In 1961 verhuist het jonge paar naar het huis van Meeuwis en Klaasje aan de Molenweg 16. Meeuwis en Klaasje zijn druk bezig met de bouw van een nieuw huis vlakbij aan de Molenstraat, maar dat is pas in oktober 1961 klaar. Dat betekent dat Piet en Annie enige maanden bij Meeuwis en Klaasje inwonen. Op 11 augustus 1961 wordt in dit huis een eerste zoon geboren, Meeuwis Albert. Hij wordt naar zijn opa Meeuwis genoemd.

Zo'n vier maanden wonen Piet en Annie met hun zoontje Meeuwis in bij Meeuwis en Klaasje, voordat Meeuwis en Klaasje in oktober 1961 hun nieuwe bungalow aan de Molenstraat 7 kunnen betrekken. De bungalow krijgt de naam "De Berkhof" naar Klaasjes ouderlijk huis in Lunteren, vlakbij molen "De Hoop".

Huize "De Berkhof" aan de Molenstraat 7 te Harskamp.

Meeuwis Bouw is voorzitter van de VGLO (voortgezet lager onderwijs) school in Harskamp, aan de Molenweg 69. Op 5 april 1961 vindt daar een receptie plaats ter gelegenheid van de opening van de Boerenleenbank aan de hoek van de Julianastraat en de Molenweg.

Foto 5 april 1961. Opening Boerenleenbank Harskamp. Achterste rij v.l.n.r.: 1.Lien van Ee-Grevers 2.Alie Jonkers-van Santen 3.Gerritje Hol-Waaijenberg 4.Aaltje van Santen-Jonkers 5.Dirkje Brons 6.Dinie van Manen 7.Trui Jonkers 8.Jannie van Butselaar 9.Gertie van Santen 10.Greet Heijting-Beumer. Voorste rij v.l.n.r.: 1.Klaasje Bouw-van Harten 2.Mina Heijting-van Santen 3.Mies van Butselaar-Waaijenberg 4.Lien Engelen-Bouman.

Op 16 november 1961 komt het laatste geboortetelegram uit Suriname. In het ziekenhuis in de plaats Nickerie, een paar uur met de speedboot vanaf het huis in Wageningen, wordt bij Teunis een tweede dochter geboren, Irene.

Aart Pieter Bouw wordt op 1 januari 1962 in de plaats van zijn vader Meeuwis firmant in de firma Gebroeders Bouw, samen met zijn oom Gies. Er komen enkele felicitatieberichten binnen voor Aart Pieter Bouw met tegelijk dankbetuigingen voor de terugtredende vader Meeuwis Bouw. Onder meer van firma Denkavit veevoederfabriek uit Voorthuizen, die bij de felicitatie een kistje sigaren doet met de opmerking "te hopen dat de heer M. Bouw deze sigaren in gezondheid zal roken". Erg lang duurt de samenwerking niet, want eind 1962 treedt Piet terug uit de firma en vertrekt naar Arnhem, waar hij gaat werken bij de A.K.U., het latere AKZO. Na het vertrek van Piet neemt vader Meeuwis Bouw het aandeel in de firma weer over en is de situatie als vanouds. Reden voor het terugtreden van Piet is de halstarrige houding van oom Gies Bouw, als het gaat om vernieuwing en verandering in het bedrijf. Achter de weigerachtige houding van Gies zit ook zijn vrouw Reintje, die veel te bang is om al teveel geld uit te geven. Daarom neemt ook Meeuwis iets meer afstand van de bedrijfsvoering. Hij treedt als vertegenwoordiger gedeeltelijk in dienst van de concurrent, veevoederbedrijf De Heus in Barneveld.

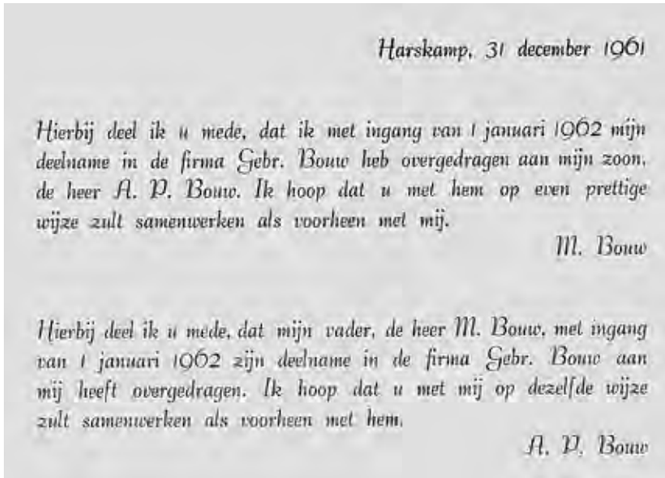

Harskamp, 31 december 1961

Hierbij deel ik u mede, dat ik met ingang van 1 januari 1962 mijn deelname in de firma Gebr. Bouw heb overgedragen aan mijn zoon, de heer A. P. Bouw. Ik hoop dat u met hem op even prettige wijze zult samenwerken als voorheen met mij.

M. Bouw

Hierbij deel ik u mede, dat mijn vader, de heer M. Bouw, met ingang van 1 januari 1962 zijn deelname in de firma Gebr. Bouw aan mij heeft overgedragen. Ik hoop dat u met mij op dezelfde wijze zult samenwerken als voorheen met hem.

A. P. Bouw

Overdracht firma Gebroeders Bouw 31 december 1961.

Aart Pieter heeft in een schriftje nog wat herinneringen aan die moeilijke tijd als firmant genoteerd. Een pittige conclusie van een jongeman van 23 jaar oud.

Op het ogenblik is het zo dat de firma Gebroeders Bouw een zeer sterk verouderde zaak is en naar mijn mening binnen afzienbare tijd niet meer mee kan komen in deze snel veranderende wereld als er niet spoedig op grootse wijze gemoderniseerd wordt. Wat neerkomt op een investering van minimaal drie ton. Zo lang ome Gies nog voor één cent in de zaak geïnteresseerd is, zie ik dat er niet van komen. Al enkele jaren is dit proces van achter lopen aan de gang, getuige de winsten. Let op: de productie is de laatste jaren op een werkelijk bijzondere manier uitgebreid, doordat er kleine boeren, die de kost niet meer konden verdienen, op hun bedrijf van één á vijf bunder, op grote schaal ertoe zijn overgegaan om kippen te houden en varkens en kalveren te mesten. Het enige duidelijk waarneembaar resultaat hiervan is, dat het debiteurensaldo onrustbarend is gestegen, zonder dat daar eigenlijk iets aan wordt gedaan. Op het ogenblik zijn er boeren die bij ons een schuld hebben van 25.000 gulden (één), 15.000 gulden (twee), 10.000 gulden (stuk of zeven) enzovoort. In totaal een bedrag van op 1 januari 1963 325.000 gulden. Het aanwezige kapitaal van de twee heren Bouw bedraagt op het ogenblik inclusief reserves ongeveer 300.000 gulden. De werkkracht van deze twee man mag je toch wel stellen op minstens 10.000 gulden per man. De winst kunnen we dan minimaal stellen op 5% rente van 300.000 gulden en twee maal 10.000 gulden. Dat is samen 35.000 gulden, zonder enig risicovergoeding. De laatste vijf jaar beweegt de winst zich echter zo tussen de 25.000 en de 35.000 gulden, wat dus vioor een zeer belangrijk deel te wijten is aan de manier van produceren en aan de manier van boekhouden, die ik tevergeefs heb trachten te verbeteren bij gebrek aan tijd, waardoor ik genoodzaakt was in de zaak te helpen als chauffeur, menger of zoiets. Evenwel was het toen nog een modeladministratie vergeleken bij de toestand zoals die nu is. Ik heb voor ik weg ging aangeboden om de boekhouding bij te houden, maar ome Gies vraagt mij nooit iets en is er zelf aan gaan prutsen. We hadden een pracht contract opgesteld met hulp van een meester in de rechten, die gespecialiseerd is op het gebied van ondernemingsrecht. De bedoeling was dus een commanditaire vennootschap te vormen met ome Gies en ik als beherende en papa als commanditeur vennoot. Ook voor de opvolging waren enkele punten opgenomen, waarin onder andere de zinsnede dat ome Gies bij een eventuele terugtreding ook zelfstandig een ander, dus vreemde, naar voren kon schuiven om zijn plaats als beherend vennoot in te nemen. Voor mij dus helemaal niet zo gunstig. Op enkele kleine onbelangrijke punten, die hij niet helemaal begreep, maar die voor hem helemaal niet ongunstig waren, is hij gevallen en hij tekende het contract niet. Hij zei ook niet wat hij eventueel gewijzigd wilde zien.
Het contract heeft er zo wel meer dan een half jaar gelegen en ik begon het zoetjesaan zat te worden en ben aan het solliciteren geslagen, wat aanvankelijk niet zo erg best ging, omdat ik wel diploma's genoeg had, maar geen ervaring. Eindelijk lukte het dan bij de A.K.U., waar het mij prima beviel.

TOELICHTING :

Ter gelegenheid van het verblijf van de Prinsessen in Wageningen zult U in de gelegenheid worden gesteld met HH.KK.HH. Prinses Irene en Prinses Margriet kennis te maken.

De organisatie is zo dat U om half zeven (18.30) in de hal van Hotel de Wereld wordt verwacht. U wordt verzocht bijgaande uitnodiging mede te nemen en deze bij de toegang tot de zaal aan de ceremonie meester (de Heer T. Bouw) af te geven. Nadat de Heer Bouw U heeft gemeld, gaat U naar de groep voor het ontvangst. Daar geeft U eerst een hand aan de gastheer van deze ontvangst (de Heer Witte), daarna aan de beide Prinsessen en tenslotte aan de gastvrouw (Mevr. Witte).

Om velen in de gelegenheid te stellen aan deze kennismaking deel te nemen, zal ieder zich moeten beperken tot het geven van een hand. Andere aangelegenheden kunnen daarbij niet te berde worden gebracht, hetzij dat één der Prinsessen hiertoe de wens te kennen zou geven.

Zodra de laatste gast is voorgesteld gaan de deuren dicht en wordt niemand meer toegelaten.

De kleding voor de heren is wandelkostuum (dus met jas en das), de dames dragen kousen (geen hoed of handschoenen).

Wanneer het koninklijke gezelschap de zaal verlaat is dit het teken dat de ontvangst is beëindigd. Een ieder moet na beëindiging de zaal zo spoedig mogelijk verlaten, daar deze daarna voor de maaltijd voor het koninklijke gezelschap in orde moet worden gemaakt.

STICHTING VOOR DE ONTWIKKELING VAN
MACHINALE LANDBOUW IN SURINAME
DE ADJ. DIREKTEUR,

dH/AW. Ir. F.C. de Boer.

Teunis Bouw ceremoniemeester juli 1962.

Op 16 juni 1962 overlijdt te Dodewaard aan de Kalkestraat 53 Woutera Antonia Roelofsen, weduwe van Hendrik Jan Hoogakker, de moeder van vriendin Jet Hoogakker, op de leeftijd van 86 jaar.

Zoon Teunis Bouw komt zo nu en dan over naar Nederland voor werkzaamheden. Zo ook in juli 1962. In hotel De Wereld in Wageningen wordt door zijn werkgever de S.M.L., de Stichting voor de ontwikkeling van machinale landbouw in Suriname, een receptie gehouden in aanwezigheid van de prinsessen Irene en Margriet. Teunis fungeert als ceremoniemeester. Een eervolle functie voor een jongeman van 29 jaar.

Op 5 november 1962 wordt bij zoon Piet en zijn vrouw Annie aan de Molenweg 16 een eerste dochter geboren, Alida Klasina Nellie. Zij wordt Nellie genoemd, maar voor Klaasje is de vernoeming wel erg belangrijk.

Op 24 december 1963 overlijdt Klaasjes oom Gerrit Hendriks, uit Hien, na een ziekbed. Hij is dan al enige jaren weduwnaar van

Aaltje Eerbeek. Zijn ongetrouwde broer Jillis Gijsbertus (Jit) woont nog steeds bij hem in. Jit kan niet meer alleen wonen en kan ook de nalatenschap niet beheren en verdelen. Gelukkig heeft oom Gerrit daarvoor zijn geliefde nicht Klaasje uitgekozen. Veertig jaar na haar verblijf in de Betuwe komt ze er terug om alles te ordenen en te verdelen. Dat doet ze, met hulp van Meeuwis, met verve. Het kost een klein jaar. Hieronder de rekening en verantwoording daarvan, gedateerd op 1 december 1964. Oom Jillis Gijsbertus is vrij snel na het overlijden van zijn broer Gerrit opgehaald door Klaasjes zus Gijsje en haar man Gerrit en naar hun huis in Ede gebracht. Gijsje en Gerrit bieden oom Jit tegen een vergoeding kost en inwoning aan.

Oom Gerrit Hendriks.

Rekening en verantwoording.

De ondergetekende Klazina Albertha van Harten, zonder beroep, echtgenote van Meeuwis Bouw, en met deze wonende te Harskamp, verklaart – als daartoe door belanghebbenden aangestelde beheerster van de zaken behorende tot de nalatenschap van Gerrit Hendriks, gewoond hebbende te Hien, en overleden aldaar 24 december 1963 – van het door haar als zodanig gevoerd beheer over de zaken behorende tot de nalatenschap van genoemde Gerrit Hendriks, onder overlegging van de justificatoire bescheiden, bij deze rekening en verantwoording af te leggen van de door haar gedane geldelijke ontvangsten en uitgaven sedert het overlijden van genoemde Gerrit Hendriks:

Ontvangsten:	
Contanten ten sterfdage in kas	*f 258,11*
terwijl sedertdien is ontvangen:	
Rijkspostspaarbank, boekje serie 260, nummer 2320, saldo	*f 187,21*
Coöperatieve Boerenleenbank Dodewaard, spaarboekje serie DWD, nummer 224, saldo	*f 5.806,12*
M.J. Schuiling te Hien, koopsom vastgoed blijkens akte van transport 14 december 1961 verleden voor notaris M.J.G. Hak te Opheusden, bedragende	*f 18.700,00*
Meeuwis Bouw te Harskamp, aflossing schuldvordering wegens op 1 mei 1961 geleend geld blijkens onderhandse akte d.d. 1 mei 1961	*f 1.000,00*
Met de rente hiervan per 1 mei 1964	*f 40,00*
En met de rente hiervan van 1 mei – 1 december 1964	*f 23,33*
Opbrengst van de meubilaire goederen, welke door de deelgenoten onderling bij opbod werden verkocht	*f 195,35*
Totaal der ontvangsten zesentwintigduizend tweehonderd tien gulden twaalf cent	*f 26.210,12*
Uitgaven:	
G.G. Hendriks, Ressen, nota	*f 52,25*
L.H. Tromp, arts, Dodewaard	*f 121,90*
Personele belasting 1963	*f 16,92*
J.G. Hendriks, thans te Ede, wegens geleend geld, aflossing hoofdsom	*f 1.950,00*
Met de rente hiervan per 1 januari 1964	*f 78,00*
En de rente hiervan van 1 januari – 1 december 1964	*f 71,50*
Erflaters begrafeniskosten	*f 861,38*
Successierechten, geheven op het aan J.G. Hendriks gemaakt legaat, vrij van rechten en kosten	*f 1.290,08*
Jelis Gijsbertus Hendriks te Ede, afgifte legaat blijkens testament van erflater Gerrit Hendriks 5 april 1963 verleden voor genoemde notaris	*f 5.000,00*
M.J.G. Hak, contanten ten bedrage van	*f 1.086,49*
Totale kosten van boedelredding	*f10.528,52*
Resteert aan contanten vijftienduizend zeshonderd eenentachtig gulden zestig cent	*f15.681,60*

Getekend te Harskamp, 1 december 1964.

Dan volgt de boedelverdeling zoals beschreven volgens het testament van oom Gerrit Hendriks. Heel mooi worden de familiebanden hierbij zichtbaar. Achterin dit boek staan de verschillende gezinnen overzichtelijk vermeld.

Nalatenschap Gerrit Hendriks 1964
Voor notaris Maarten Johannes Gerardus Hak te Opheusden verschenen:

1.Klazina Albertha van Harten, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met Meeuwis Bouw, graanhandelaar, en met deze wonende te Harskamp, volgens haar verklaring ten deze handelende voor zichzelf en als lasthebster van:

a. Albertha Johanna van Harten, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met Hendrik van Uffelen, fabrieksarbeider, en met deze wonende te Lunteren, Hulweg 74
b. Evertje van Harten, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met Aart Vaarkamp, landbouwer, en met deze wonende te Barneveld, Groen van Prinstererlaan 4
c. Gijsbertha van Harten, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met Gerrit Roelofsen, conciërge, en met deze wonende te Ede, Bettekamperpad 19

2. Gilles Gijsbertus Hendriks Johanneszoon, timmerman, wonende te Ressen, volgens zijn verklaring ten deze handelende voor zichzelf en als lasthebber van:

a. Johanna Hendriks, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met C. Joosen, en met deze wonende te Gorinchem, Elec van Luikstraat 37
b. Petronella Hendriks, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met Hendrik van Schaik, en met deze wonende te Herveld, Schebbelaarstraat 8
c. Jelis Gijsbertus Hendriks, zonder beroep, voorheen wonende te Hien, thans wonende te Ede, Bettekamperpad 19

3. Stoffelina van Druten, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met Cornelis Jacob van Schaik, klompenmaker, en met deze wonende te Zetten; volgens haar verklaring ten deze handelende voor zichzelf en als lasthebster van:

a. Albertha Johanna van Druten, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met Marinus Gerritsen, en met deze wonende te Sleeuwijk, Rijksstraatweg 36
b. Geurtje van Druten, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met Evert van Rinsum, en met deze wonende te Zetten, Hoofdstraat 34
c. Gilles Gijsbertus van Druten, landbouwer, wonende te Zetten, Parallelweg
d. Hendrik van Druten, landbouwer, wonende te Milgrove, RR 1, Ontario, Canada
e. Pieter van Druten, fabrieksarbeider, wonende te Wageningen, Zeemanstraat 2 II hoog
f. Gerrit van Druten, landbouwer, wonende te Slijk-Ewijk, Dorpsstraat 20a
g. Hendrika van Druten, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met Gerrit Hannes Peters, en met deze wonende te Opheusden, Tielsestraat 3a
h. Johanna van Druten, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met Gerrit Ariesen, en met deze wonende te Hemmen
i. Gijsbertus van Druten, landbouwer, wonende te Zetten, Parallelweg
j. Hendrik van Druten, kantoorbediende, wonende te Arnhem, Alexanderstraat 192
k. Gilles Gijsbertus Hendriks, zonder beroep, wonende te Arnhem, Hommelseweg 484
l. Jan Hendriks, zonder beroep, wonende te Zutphen, Albert Cuijpstraat 47
m. Gerrit Albertus Johannes Hendriks, wonende te Arnhem, Onder de Linden 91

4. Jan Hendrik Jacob Eerbeek Dirkszoon, tuinder, wonende te Randwijk, Rijndijk-west 21.

5. Dirk Eerbeek Johanniszoon, boomkweker, wonende te Opheusden, volgens zijn verklaring ten deze handelende voor zich en als lasthebber van:

a. Jannette Alida Clara Eerbeek, zonder beroep, in algehele gemeenschap van goederen gehuwd met Hendrik Christiaan Vink, en met deze wonende te Zetten, Wageningsestraat 29
b. Jan Eerbeek Johanniszoon, boomkweker, wonende te Opheusden, Dalwagenseweg 19
c. Neeltje Eerbeek, zonder beroep, weduwe van Herman Pieter Burgstede, wonende te Hilversum, Eikbosserweg 39.

Blijkende van deze lastgevingen uit vijf onderhandse akten van volmacht, welke –na vooraf door de lasthebbers in tegenwoordigheid van de getuigen en mij, notaris, voor echt erkend, en ten blijke daarvan door allen getekend te zijn- aan deze minute zijn vastgehecht.
Welke comparanten, handelende als gemeld, verklaarden:

Dat GERRIT HENDRIKS, geboren 3 februari 1878 en AALTJE EERBEEK in algehele gemeenschap van goederen zijn gehuwd geweest en gewoond hebben te Hien, Kerkstraat 25. Dat de vrouw AALTJE EERBEEK is overleden te Tiel, 13 april 1956, zonder legitimaire erfgenamen te hebben achtergelaten, na bij haar testament 8 april 1921 verleden voor de notaris Arie Harp, destijds te Opheusden, onder herroeping van alle vroeger gemaakte uiterste wilsbeschikkingen, te hebben benoemd tot enige erfgenaam van haar nalatenschap haar genoemde echtgenoot Gerrit Hendriks, onder de voorwaarde dat zij zou komen te overlijden zonder afstammelingen uit hun gemeld huwelijk na te laten. Dat genoemde Gerrit Hendriks, geboren 3 februari 1878, is overleden te Hien 24 december 1963, zonder legitimaire erfgenamen te hebben achtergelaten, na bij zijn testament 5 april 1963 verleden voor mij, notaris, onder herroeping van alle vroeger door hem gemaakte uiterste wilsbeschikkingen, te hebben gelegateerd vrij van rechten en kosten, aan zijn broer Jelis Gijsbertus Hendriks, bij hem inwonende, een bedrag van vijfduizend gulden in contanten, uit te keren binnen zes maanden na zijn overlijden, zulks onder voorwaarde dat hij bij zijn overlijden nog bij hem inwoont, welke voorwaarde in vervulling is gegaan. En onder bezwaar van voorgeschreven legaat te hebben benoemd tot zijn enige erfgenamen:

1. voor de helft zijner nalatenschap zijn behuwd zuster en behuwd broeder Neeltje en Jan Eerbeek, en alle kinderen van zijn vooroverleden behuwd broeders Johannis en Dirk Eerbeek, gezamenlijk en voor gelijke gedeelten met dien verstande dat bij vooroverlijden van één of meerderen dezer kinderen de wettige afstammelingen van elke vooroverledene als erfgenamen in elks plaats komen, staaksgewijze, evenals bij wettelijke plaatsvervulling.
2. voor de wederhelft zijner nalatenschap zijn broer Jelis Gijsbertus Hendriks en alle kinderen van zijn zusters, nu wijlen Petronella Hendriks en nu wijlen Johanna Hendriks en van zijn broers, nu wijlen Johannes Hendriks en nu wijlen Hendrik Johannes Hendriks, gezamenlijk en voor gelijke gedeelten, met dien verstande dat bij vooroverlijden van één of meerderen dezer kinderen de wettige afstammelingen van elke vooroverledene als erfgenamen in elks plaats komen, staaksgewijze, evenals bij wettelijke plaatsvervulling.

Bij aldien in de hiervoor sub 1 of sub 2 gemaakte erfstellingen, met inachtneming van de voorschreven plaatsvervulling, geen erfgenamen mochten opkomen, zal het aandeel van deze ontbrekenden worden verkregen door zijn overige benoemde erfgenamen, in verhouding van elks aandeel in zijn nalatenschap.
Dat, in verband met het vorenstaande, erflater tot zijn enige erfgenamen heeft nagelaten –zulks onder bezwaar van gemeld legaat-:
1. zijn behuwd zuster Neeltje Eerbeek (sub 5c genoemd) en zijn behuwd broeder nu wijlen Jan Eerbeek, en de kinderen van zijn vooroverleden behuwd broeder Johannis Eerbeek, genaamd: Dirk Eerbeek, Jannette Alida Clara Eerbeek en Jan Eerbeek (sub 5 genoemd), en het kind van zijn vooroverleden behuwd broeder Dirk Eerbeek, genaamd Jan Hendrik Jacob Eerbeek (sub 4 genoemd) elk voor een/zesde gedeelte van de helft, of elke een/twaalfde gedeelte.
2. zijn broer Jelis Gijsbertus Hendriks (sub 2c genoemd) en alle kinderen van zijn zuster nu wijlen Petronella Hendriks, geboren uit haar huwelijk met nu wijlen Aart van Harten, genaamd: Klazina Albertha, Albertha Johanna, Evertje en Gijsbertha van Harten (allen sub 1 genoemd); en alle kinderen van wijlen zijn zuster Johanna Hendriks, geboren uit haar huwelijk met nu wijlen Hendrik van Druten, genaamd: Stoffelina, Albertha Johanna, Geurtje, Gilles Gijsbertus, Hendrik, Pieter, Gerrit, Hendrika, Johanna en Gijsbertus van Druten (allen sub 3 genoemd); en het kind van – en opkomende bij plaatsvervulling voor- het vooroverleden kind van genoemde Johanna Hendriks, genaamd Johannes van Druten, geboren uit diens huwelijk, genaamd: Hendrikus van Druten (sub 3j genoemd); en alle kinderen van zijn broer, nu wijlen Johannes Hendriks, genaamd: Gilles Gijsbertus, Johanna en Petronella Hendriks (allen sub 2 genoemd); en alle kinderen van zijn broer nu wijlen Hendrik Johannes Hendriks, genaamd: Gilles Gijsbertus, Jan en Gerrit Albertus Johannes Hendriks (sub 3k,l,m genoemd); elk voor een/tweeëntwintigste gedeelte van de helft, of elk voor een/vierenveertigste gedeelte. Dat genoemde Neeltje Eerbeek in algehele gemeenschap van goederen is gehuwd geweest met Herman Pieter Burgstede, welke laatstgenoemde, gewoond hebbende te Hilversum, is overleden aldaar 24 april 1964, zonder over zijn na te laten zaken te hebben beschikt en achterlatende tot zijn enige erfgename volgens de wet zijn genoemde echtgenote Neeltje Eerbeek.

Dat genoemde Jan Eerbeek Janszoon, gewoond hebbende te Opheusden, is overleden te Randwijk 17 juli 1964, zonder legitimaire erfgenamen te hebben achtergelaten, na bij zijn testament 23 september 1963 verleden voor de notaris P. Gerritsma te Tiel, tot zijn enige erfgenamen te hebben benoemd: Jan Hendrik Jacob Eerbeek, te Randwijk, voor de helft, en Dirk, Jan en Jannette Alida Clara Eerbeek (Johanniskinderen), allen voornoemd, elk voor een/zesde gedeelte; tengevolge waarvan in de nalatenschap van Gerrit Hendriks zijn gerechtigd: genoemde Jan Hendrik Jacob Eerbeek voor een/achtste gedeelte, en genoemde Dirk, Jan en Jannette Alida Clara Eerbeek elk voor zeven/tweeënzeventigste gedeelte;

Dat zij, comparanten, handelende als gemeld, thans wensen over te gaan tot scheiding en deling van alle zaken behorende tot de nalatenschap van Gerrit Hendriks, waartoe zij alsnog te kennen gaven:
dat door genoemde Klazina Albertha van Harten sedert het overlijden van genoemde Gerrit Hendriks het beheer is gevoerd over de tot de onderwerpelijke nalatenschap behorende zaken, van welk beheer door haar rekening en verantwoording is afgelegd, blijkens aan deze akte gehechte onderhandse akte, sluitende met een saldo van vijftienduizend zeshonderd een en tachtig gulden zestig cent (f 15.681,60), welk bedrag in de hierna te formeren staat zal worden opgenomen.
Dat de overige comparanten, voor zich en als lasthebbers van hun genoemde lastgevers, deze rekening en verantwoording hebben ingezien en akkoord bevonden en de beheerster voor al haar als zodanig verrichte handelingen bij deze algeheel kwiteren en dechargeren.

Dat de successierechten door de erfgenamen uit eigen middelen zijn betaald, en wel door:

Jelis Gijsbertus Hendriks: 96 gulden
Klazina Albertha, Albertha Johanna, Evertje en Gijsbertha van Harten: elk 96 gulden
Gilles Gijsbertus, Johanna en Petronella Hendriks: elk 96 gulden
Stoffelina, Albertha Johanna, Geurtje, Gilles Gijsbertus, Hendrik, Pieter, Gerrit, Hendrika, Johanna, Gijsbertus en Hendrik van Druten: elk 96 gulden
Gilles Gijsbertus, Jan en Gerrit Albertus Johannes Hendriks: elk 96 gulden
Jan Hendrik Jacob, Dirk, Jannette Alida Clara en Jan Eerbeek: elk f 382,52
Neeltje en nu wijlen Jan Eerbeek: elk f 257,60

Dat het te verdelene bestaat uit niets anders dan contanten, blijkens aangehechte rekening en verantwoording bedragende vijftienduizend zeshonderd een en tachtig gulden zestig cent
(f 15.681,60) waarvan toekomt aan de deelgenoten:

Klazina Albertha, Albertha Johanna, Evertje en Gijsbertha van Harten (kinderen van erflaters vooroverleden zuster Petronella Hendriks); Gilles Gijsbertus, Johanna en Petronella Hendriks (kinderen van erflaters vooroverleden broer Johannes Hendriks); Jelis Gijsbertus (erflaters broer); Stoffelina, Albertha Johanna, Geurtje, Gilles Gijsbertus, Hendrik, Pieter, Gerrit, Hendrika, Johanna en Gijsbertus van Druten (kinderen van erflaters vooroverleden zuster Johanna Hendriks); Hendrik van Druten (kleinkind van erflaters vooroverleden zuster Johanna Hendriks); Gilles Gijsbertus, Jan en Gerrit Albertus Johannes Hendriks (kinderen van erflaters vooroverleden broer Hendrik Johannes Hendriks); allen voornoemd, elk voor een/tweeëntwintigste gedeelte van de helft of elk een/vierenveertigste gedeelte of f 356,40.
Samen f 7.840,80

Jan Hendrik Jacob Eerbeek (zoon van erflaters vooroverleden behuwd broeder Dirk Eerbeek) voor een/achtste gedeelte of f 1.960,20

Dirk, Jan en Jannette Alida Clara Eerbeek (kinderen van erflaters vooroverleden behuwd broeder Johannis Eerbeek) elk voor zeven/tweeënzeventigste gedeelte of f 1.524,60
Samen f 4.573,80

Neeltje Eerbeek (behuwd zuster van erflater) voor een/twaalfde gedeelte of f 1.306,80

Totaal wederom opleverende het te verdelene ad f 15.681,60

Vervolgens overgaande tot scheiding en deling, verklaarden de comparanten, handelende als gemeld, met onderling goedvinden ter voldoening van elks aandeel toe te bedelen als voormeld.

Het huis van oom Gerrit en tante Aaltje is al op 14 december 1961 verkocht aan de heer Schuiling uit Hien. Oom Gerrit en oom Jit mogen er blijven wonen tot na hun overlijden. Als echter oom Gerrit overleden is en oom Jit door zijn nicht Gijsje Roelofsen-van Harten in huis is genomen, kan de heer Schuiling met zijn gezin het huis betrekken. Het wordt opgeknapt en aangepast aan de eisen van de tijd. In 2008 woont zijn dochter er nog, mevrouw Hendriksen-Schuiling.

Tante Aaltje en oom Gerrit liggen begraven op het kerkhof rond de oude kerk van Hien.
In het jaar 2008 is hun graf nog ongemoeid, al zijn de zwarte letters inmiddels verveloos geworden.

Op 28 februari 1963 trouwt Roelofje Bouw, dochter van Meeuwis' jongste broer Teunis, in Veenendaal met Herman Jan van Amerongen. Klaasje helpt bij de voorbereidingen voor dit huwelijk en gaat maar liefst drie dagen lang aan de slag in de keuken in huize Bouw in Veenendaal. Zo helpt men elkaar over en weer bij feesten en partijen. De dominee zei na afloop van het diner, waaraan hij dus ook deelnam, dat hij nog nooit zo heerlijk gegeten had op een bruiloft! Vooral Klaasje kan er wat van.

Huize "Den Heuvel" of "Hienderoord" in Hien.

In Harskamp is meester Den Dunnen vanaf 1959 hoofd van de School met den Bijbel. Meeuwis Bouw is in de jaren vijftig bestuurslid. Op een gedenkwaardige ledenvergadering op 1 maart 1957 wordt voorzitter H.J. Beumer, na een perio-

Foto 28 februari 1963.V.l.n.r.: Corrie Verbeek, vriendin van Roelofje Bouw, Willy van de Glind, nichtje van Roelofje en Klaasje van Harten.

Trouwfoto Roelofje Bouw en Herman Jan van Amerongen 28 februari 1963.

de van zevenendertig jaar als voorzitter, niet meer herkozen. Meeuwis Bouw neemt de voorzittershamer dan over. Meeuwis en Klaasje staan op goede voet met het echtpaar Den Dunnen, evenals zoon Piet en zijn jonge echtgenote Annie. In de zomer van 1963 gaat het echtpaar Den Dunnen een paar weken op vakantie naar het Duitse Meschede. Zoon Hans is inmiddels een jaar of 15 en wil niet meer mee met zijn ouders. Hij mag daarom zolang logeren bij het Piet en Annie Bouw aan de Molenweg 16. Het gaat uitstekend en Hans zal zich zeker vermaakt hebben met de kleine Meeuwis en Nellie.

Meschede, maandag 5 augustus 1963.

Geachte familie Bouw.

Zojuist hebben wij uw brief ontvangen. Heel hartelijk dank ervoor. Ik was er erg blij mee, want van Hans hoorden we niet veel. Janny had een kaart gestuurd dat ze voordat ze met vakantie naar Luxemburg ging nog even bij Annie en Piet was geweest en dat het best met Hans ging. Daarna kregen wij een brief van de familie Nijhof. Die had Annie ook opgebeld en ook Hans nog even gesproken, maar daarna hoorden we van Hans zelf niets. Zodoende hebben we in de brief van Annie en Piet die we gisteren geschreven hebben gevraagd of Hans zelf eens schrijven wou. Maar die brieven zijn elkaar gekruist en hebben we uw brief met Hans zijn briefje ontvangen. Wij hebben het erg leuk. We gaan elke dag ergens heen toeren. De ene keer de hele dag, een volgende keer een halve dag. Zondag in de kerk hier in Meschede waren nog meer Hollanders, dus de dominee heette de Hollanders hartelijk welkom en een prettige vakantie wenste hij ons toe. Vandaag gaat er een zuster van mevrouw Gatstem naar Harskamp. Dat is de moeder van dat meisje Angelica. We hebben nu al veertien dagen warm weer hier. Alleen gisteren, zondag, regende het een beetje, maar toen gingen we toch niet weg. Nu lieve mensen ga ik eindigen, want ze staan op mij te wachten. We gaan weer op stap. Ik heb in haast geschreven. Ik hoop dat u het lezen kunt. Heel veel liefs van ons beiden voor u allemaal. Een kus voor Hans.

Mevrouw Den Dunnen- v.d. Weijden.

Op 13 oktober 1964 overlijdt Klaasjes stiefvader Jan van den Brink, in de leeftijd van 88 jaar. Hij woont op dat moment nog steeds in "Het Middelstuk" aan de Barneveldseweg 17 te Lunteren.

In 1965 keert zoon Teunis Bouw na tien jaar met zijn gezin uit Suriname terug naar Nederland.
Hij blijft werken voor de S.M.L. , maar nu als verkoper op kantoor in Den Haag, met voornamelijk Nederlandse en Duitse klanten. In 1971 beëindigt hij zijn werkzaamheden voor S.M.L. Helaas wordt het huwelijk met Anneke Batenburg niet lang daarna ontbonden. Teunis hertrouwt op 15 juli 1966 in Den Haag met Helga van Doornik, dochter van Peter van Doornik en Hester Johanna Santifort. Uit dit huwelijk wordt op 17 mei 1968 in Schiedam een dochter, Judith, geboren.

In augustus 1965 verhuizen Piet en Annie met hun twee kinderen naar de Kraatsweg 42 in Harskamp. Oom Gies Bouw en zijn vrouw Reintje verhuizen dan naar het huis aan de Molenweg 16 en ze verlaten het grote, oude huis naast de molen. Op 11 december 1965 krijgt zoon Piet een derde kind, Paul. Hij wordt geboren in het streekziekenhuis in Bennekom.

Klaasje Bouw-van Harten met kleinzoon Paul Bouw, december 1965.

Op 29 mei 1967 wordt bij Piet en Annie Bouw in Harskamp een vierde kind geboren, René Pieter en vlak voor de verhuizing van het gezin naar Barneveld wordt op 15 januari 1970 het vijfde en laatste kind geboren, Ronald Anne.

Hoofdstuk 33

De jaren zeventig: Een tijd van afscheid nemen en verhuizen

Meeuwis Bouw is jarenlang voorzitter van het schoolbestuur in Harskamp. Op de jaarvergadering van 19 februari 1968 neemt Meeuwis, na bijna elf jaar, afscheid als voorzitter van het bestuur. Als op 31 oktober 1970 een nieuw schoolgebouw in gebruik genomen wordt, is Meeuwis wel een van de genodigden.

Harskamp. Opening basisschool De Rank 3 oktober 1970. Van links naar rechts: wethouder R. Bos (Ede), inspecteur H.M. Bos, Meeuwis Bouw, Jan Brons (achter). Foto: archief R. van Amerongen.

Afscheid Meeuwis Bouw als voorzitter Harskamps schoolbestuur 1970.

Achterste rij v.l.n.r.: Anne-Marjon Bouw, Taco Bouw, Aart Pieter Bouw, Annie Bouw-van der Oest, Eddy Bouw. Middelste rij v.l.n.r.: Helga Bouw-van Doornik, Meeuwis Bouw, Klaasje Bouw-van Harten, Teunis Bouw. Onderste rij v.l.n.r.: Paul Bouw, Meeuwis Bouw, Irene Bouw, René Bouw, Nellie Bouw. Foto 13 juli 1972.

Bij het afscheid van de school komen de kinderen van de school met een afvaardiging naar het huis aan de Molenstraat met cadeaus. Klaasje en Meeuwis ontvangen de kinderen en de juffen in de garage. Natuurlijk niet binnen, alles zou vies worden. Dat is Klaasje ten voeten uit! Vanzelfsprekend is er wel een traktatie voor de kinderen.

De jaren verstrijken en op 13 juli 1972 vieren Meeuwis en Klaasje hun 40-jarig huwelijksfeest, met kinderen en kleinkinderen.

In 1975 verhuizen Klaasje en Meeuwis naar Barneveld, waar ze gaan wonen aan de Schoutenstraat 70. Meeuwis is in 1974 zeer ernstig ziek geweest en heeft lange tijd in het ziekenhuis moeten verblijven vanwege een bloedziekte. Eenmaal weer thuis blijkt het huis in Harskamp te groot en de grote tuin te bewerkelijk geworden. Ook het verzorgen van de honderden kippen in de schuren achter het huis wordt Meeuwis te zwaar. Het is wennen voor beiden, van de vrijheid en de ruimte in Harskamp naar een kleine seniorenwoning. Ruim twintig jaren wonen Meeuwis en Klaasje nog in dit huis. Op de foto is het de woning linksonder met het witte bankje ervoor.

Meeuwis vindt in Barneveld toch weer een zinnige invulling van zijn leven. Hij blijft enkele uren per week werkzaam voor meelhandel firma De Heus. Hiervoor gaat hij als vertegenwoordiger nog de boer op om bestellingen op te nemen. Hij bezoekt klanten die hij zelf al vijftig jaar heeft bezocht. Tot op hoge leeftijd rijdt hij ook nog zelf met de auto naar Antwerpen om zijn zoon Teunis, schoondochter Helga en de kleinkinderen te bezoeken.

Huis Meeuwis en Klaasje aan de Schoutenstraat 70 te Barneveld. Appartement linksonder.

Meeuwis Bouw rond 1975.

Hoofdstuk 34

De jaren tachtig en een vijftigjarig huwelijk

Op 29 september 1981 overlijdt in Zetten Klaasjes geliefde nicht Netta Vink-Eerbeek. Zij is dan al weduwe van Hendrik Christiaan Vink.

Op 13 juli 1982 vieren Meeuwis en Klaasje hun vijftigjarig huwelijksjubileum. Twee dagen later, op de 15e juli 1982, wordt dat uitgebreid gevierd. Met een receptie voor genodigden en een diner voor de naaste familie wordt deze zonnige dag groots gevierd. De dag wordt begonnen bij zoon Piet en zijn gezin aan de Van Zuylen van Nieveltlaan 42 in Barneveld, waar kinderen, kleinkinderen en de zussen van Klaasje aanwezig zijn om met koffie en gebak te beginnen. Ter ere van het feest wordt door de bakker een taart in de vorm van een molen afgeleverd. Het symbool van het leven van Klaasje en Meeuwis.

13 juli 1932 13 juli 1982

op 13 juli a.s. hopen wij met onze kinderen, kleinkinderen en ons achterkleinkind, de dag te herdenken dat wij 50 jaar geleden in het huwelijk zijn getreden.

wij stellen u gaarne in de gelegenheid ons met dit heuglijke feit te feliciteren tijdens een receptie die wij d.v. zullen houden op:

donderdag 15 juli 1982

van 17.30 uur tot 19.30 uur
op de deel van herberg „de zuid ginkel",
verlengde arnhemseweg 99, ede.

m. bouw
c. a. bouw-van harten

barneveld, juni 1982
schoutenstraat 70

Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten 50 jaar getrouwd 13 juli 1982.

Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten 15 juli 1982.

Meeuwis' broer Gijsbert woont nog steeds vlakbij de molen in Harskamp. Hij is 84 jaar oud, maar nog steeds actief in het meelbedrijf. Op kleine schaal is hij nog dagelijks bezig in de meelhandel. Eind september 1983 krijgt hij een vreselijk ongeluk. Hij valt door het golfplaten dak van de aanbouw bij de molen en komt op de stenen vloer meters lager ten val. Zwaargewond wordt Gies naar het ziekenhuis in Ede vervoerd, waar hij op 2 oktober 1983 overlijdt. Gijsbert blijkt een testament van 6 oktober 1972 te hebben, dat bepaalt dat de nalatenschap onder andere door zijn neef Aart Pieter Bouw afgehandeld moet worden. De molen is voor de helft eigendom van Gijsbert en voor de andere helft van zijn broer Meeuwis. De halve molen van Gijsbert wordt gelegateerd aan Aart Pieter Bouw en zijn neef Teunis Bouw, de zoon van Gijsberts broer Evert. Wel moeten ze daarvoor eerst 10.000 gulden in de nalatenschap inbrengen. Zijn zwager Maas van Eek en zijn schoonzus Gerritje Lijbers-van Eek krijgen ruim negen hectare land onder Kootwijkerbroek. Verder zijn de broers en zussen van Gijsbert de erfgenamen. Dat betekent zeven porties voor de kinderen van zijn overleden zus Maartje Kraaij-Bouw, zijn zus Reintje Hazeleger-Bouw, zijn broer Evert Bouw, zijn zus Gijsbertje van Omme-Bouw, zijn broer Meeuwis Bouw, zijn broer Jacob Bouw en zijn broer Teunis Bouw.

Het echtpaar

Echtpaar Bouw 50 jaar getrouwd

BARNEVELD – De heer M. Bouw en mevrouw K. A. Bouw-van Harten vieren vandaag hun gouden huwelijksfeest. Op 13 juli 1932 gaven zij elkaar het ja-woord. Beiden zijn ze in 1905 in Lunteren geboren. De heer Bouw komt uit een grote familie. Ze waren thuis met acht kinderen en woonden op een boerderij. Na een opleiding in Wageningen voor het molenaarsvak, heeft hij in 1928 samen met zijn broer een beltkorenmolen in Harskamp gekocht, de Lana Mariana.

Molens staan centraal in het leven van echtpaar Bouw. Ze hebben elkaar in de molen „De Hoop" in Lunteren leren kennen en woonden tot 1975 bij hun molen en graanhandel in Harskamp. Aan de wand van hun woonkamer hangt een foto van deze molen. Tot 1936 gebruikten ze de molen voor het graanmalen, daarna gingen ze over op de modernere methodes. Het was een bloeiend bedrijf. „We hadden tien knechten in dienst. Alleen in het begin heb ik nog met zakken graan gesjouwd, later deden de knechten dat werk. Tegenwoordig hoeft er helemaal niet meer gesjouwd te worden, alles wordt direkt in tankauto's geladen", aldus de heer Bouw.

Mevrouw Bouw komt uit een familie met vier dochters. Door de vroege dood van haar vader heeft zij het grootste deel van haar jeugd in de Betuwe doorgebracht bij een oom en tante. Ze had het daar erg fijn en wilde er eigenlijk helemaal niet weg, maar de verloofde wachtte in Lunteren.

Het echtpaar Bouw heeft twee zoons, tien kleinkinderen en één achterkleinkind.

Naast het opvoeden van de kinderen en de graanhandel had mevrouw Bouw nog tijd om aktief te zijn in het verenigingsleven, onder meer bij de christelijke en neutrale vrouwenbond. Ook was ze bijna 50 jaar lid van de zangvereniging Advendo in Harskamp. Nu zingt ze niet meer. „Ik kan niet zo lang meer staan, mijn benen willen niet zo erg meer mee", verduidelijkt mevrouw Bouw.

In 1975 is het echtpaar opgehouden met de graanhandel na een ernstige ziekte van de heer Bouw. Het huis waarin ze in Harskamp woonde werd te groot en de tuin te bewerkelijk. Ze hebben toen een tweepersoons woninkje gekocht aan de Schoutenstraat met een tuintje voor en een tuintje achter. Zo kan de heer Bouw toch nog wat aan zijn hobby, tuinieren, doen.

Het echtpaar verveelt zich niet. Naast het tuinieren is de heer Bouw aktief lid van de SWOB en verzamelt hij postzegels voor zijn kleinkinderen. Ook werkt hij nog enige uren per week bij firma J. J. de Heus en bezoekt 's avonds nog vaak klanten de hij 50 jaar lang heeft gehad. Mevrouw Bouw kweekt planten uit stekjes voor de hele familie en is een groot verzamelaarster van molens. Ze heeft plakboeken met wel 500 kaarten van allerlei verschillende molens. Sommige daarvan zijn zeer oud en zeldzaam. Ook lezen ze allebei graag.

De oorlog is het echtpaar goed doorgekomen, alleen de molen is tijdens de bevrijdingsstrijd min of meer verwoest. „We zaten net tussen de Engelsen en de Duitsers in. Ze gooiden met granaten en alle 88 ruitjes van de molen vielen aan diggelen. De wieken zijn toen ook stukgeschoten. We hebben wel een nacht lang in de kelder gelegen want de kogels vlogen bij ons door de huiskamer, maar we zijn er goed afgekomen," vertelde de heer Bouw.

Het echtpaar vindt het leuk wonen in Barneveld. Ze zitten dichtbij de winkels en dichtbij één van hun zoons. De andere gaan ze regelmatig met de auto in België opzoeken. Ze zijn erg tevreden met hun leven tot nu toe en de dagen zijn voor hen bijna te kort.

Vandaag zijn ze 50 jaar getrouwd. Ze vieren dit heugelijke feit donderdag te vieren met alle kinderen en kleinkinderen.

Barneveldse Krant juli 1982.

De totale nalatenschap bedraagt ruim 738.000 gulden! Een flink deel, 144.000 gulden bestaat uit leningen aan familie en bekenden. De landerijen onder Kootwijkerbroek worden getaxeerd op 236.000 gulden en gaan naar zijn zwager en schoonzus. De molen wordt begin 1984 verkocht aan de heer Gerrit de Geit, cafetariahouder in Harskamp, voor 45.000 gulden, waarvan de helft in de nalatenschap komt. Ook de woning op Molenweg 14, naast de molen, is voor de helft eigendom van Gijsbert en voor de andere helft van Meeuwis. Deze helft wordt getaxeerd op 45.000 gulden. Het woonhuis van Gijsbert op Molenweg 16, het vroegere huis van Meeuwis en Klaasje, wordt verkocht voor 194.000 gulden. Dan is er nog wat grond onder Lunteren, dat voor 35.000 gulden verkocht wordt. Uiteindelijk resteert er voor de broers en zussen Bouw een bedrag van bijna 490.000 gulden, dat in zeven porties van bijna 70.000 gulden wordt verdeeld. Een mooi bedrag voor deze hoogbejaarde familieleden.

Molen "Lana Mariana" 1986.

Gerrit de Geit, die de molen in 1984 koopt, laat de molen opknappen en er zelfs weer wieken aan zetten. Helaas vindt de restauratie niet op originele wijze plaats en kunnen de wieken niet draaien. Ook de kleurstelling is niet origineel en de bovenkant van de molen wordt bedekt met nepriet. Gerrit en zijn gezin gaan in de molen wonen. Sinds 1998 is de familie Verweij eigenaar van de molen. Zij gebruikt het als woonhuis en laat in 2002 de molen weer zoveel mogelijk in originele staat herstellen.

Op 16 januari 1989 overlijdt te Dodewaard aan de Welysestraat 13, Steven Jan Hendrik Crum, echtgenoot van E. Crum-Jansen en eerder weduwnaar van Jet Hoogakker, op de leeftijd van 92 jaar. Steven heeft tot zijn 70e jaar gewerkt bij de fruitfabriek van de firma Geurts in Hien. Het kringetje van oude familieleden, vrienden en bekenden van Meeuwis en Klaasje wordt steeds kleiner.

Hoofdstuk 35

Een zestigjarig huwelijk en het overlijden van Meeuwis en Klaasje

Op 13 juli 1992 vieren Meeuwis en Klaasje hun zestigjarig huwelijksjubileum. Meeuwis is dan 87 jaar en Klaasje 86 jaar. Het is een prachtige zonnige dag, die gevierd wordt met de kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen. Er komt een felicitatie van de burgemeester van Barneveld, van de commissaris van de koningin in Gelderland en zelfs van de Koningin! Wat is vooral Klaasje daarmee verguld.

DIENST VAN HET KONINKLIJK HUIS

De Heer en Mevrouw
Bouw-van Harten
Schoutenstraat 70
3771 CK BARNEVELD

02/cvb

9 juli 1992

Zeer geachte Heer en Mevrouw Bouw,

Hare Majesteit de Koningin heeft vernomen dat U op 13 juli 1992 de dag hoopt te herdenken waarop U 60 jaar geleden in het huwelijk trad.

De Koningin wil U met deze bijzondere gebeurtenis graag van harte feliciteren en heeft mij gevraagd U haar beste wensen te zenden.

Met gevoelens van de meeste hoogachting,

(J. Kraak)
Particulier Secretaris van
Hare Majesteit de Koningin en
Zijne Koninklijke Hoogheid
Prins Claus der Nederlanden

Felicitatie koningin Beatrix 9 juli 1992.

Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten 13 juli 1992.

Op 18 juni 1994 wordt in Harskamp het 100 jarig bestaan van de lagere school, inmiddels basisschool, gevierd. Ook Meeuwis, als oud-voorzitter, wordt samen met Klaasje uitgenodigd. In de hervormde kerk van Harskamp wordt het officiële gedeelte gehouden en Klaasje en Meeuwis hebben een ereplaats. Negentachtig jaar is Meeuwis nu en dit zal een van de laatste officiële gebeurtenissen zijn die hij bijwoont.

Meeuwis vult zijn dagen met lezen, scrabbelen (tegen zichzelf, waarbij hij zelf altijd wint!) en klaverjassen bij de ouderen in de Veluwehal in Barneveld. Tot op hoge leeftijd heeft Meeuwis ook genoten van het wekelijkse zwemmen. Hij is zijn hele leven een verwoed dichter en verzamelaar van rijmpjes. Vaak gaan ze over het boerenleven, maar ook over de Bijbelse verhalen. Hoe hij ze heeft geleerd? Veel is door mondelinge overlevering de geslachten door gegaan.

Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten in Harskamp bij het 100 jarig bestaan van de lagere school op 18 juni 1994. Foto R. van Amerongen.

Hieronder een mooi gedicht uit die Bijbelse categorie.

Op zoek naar de ezels.

Drie studenten, jong en dartel,
zoals meestal studenten zijn,
liepen langs de weg te zingen,
braaf verhit, door d' oude wijn.

Dan was deze, dan was gene
't doelwit van hun spotternij.
Dan was het een boerendeerntje
en straks een juffrouw in het zij.

Dan de steek van de oude leraar
en soms de staartpruik van de schout.
Ieder moest hun spot verduren,
groot en klein en jong en oud.

In de verte komt een landman
die van 't werk naar huis wou gaan,
met de zeis al op de schouder,
weltevreden, lachend aan.

Goedenavond, vader Abram
sprak de eerste van hen uit.
Goedenavond, vader Izak
sprak de tweede leuke guit.

Goedenavond, vader Jacob
sprak de derde en zag hem aan.
Het drietal proestte van het lachen
want die oude, hij bleef staan.

Op hen toetrad en hen aansprak:
Zie, dat hebt ge nu eens mis.
Wilt ge weten wie ik ben?
Ik ben Saul, de zoon van Kis.

Die eens vroeg werd uitgezonden
het veld in en het dal.
Om drie ezels op te sporen,
weggelopen uit de stal.

Maar 'k behoef niet meer te zoeken,
daar 'k drie ezels voor mij zie.
Dus kan ik gerust naar huis gaan.
Goedenavond, alledrie!

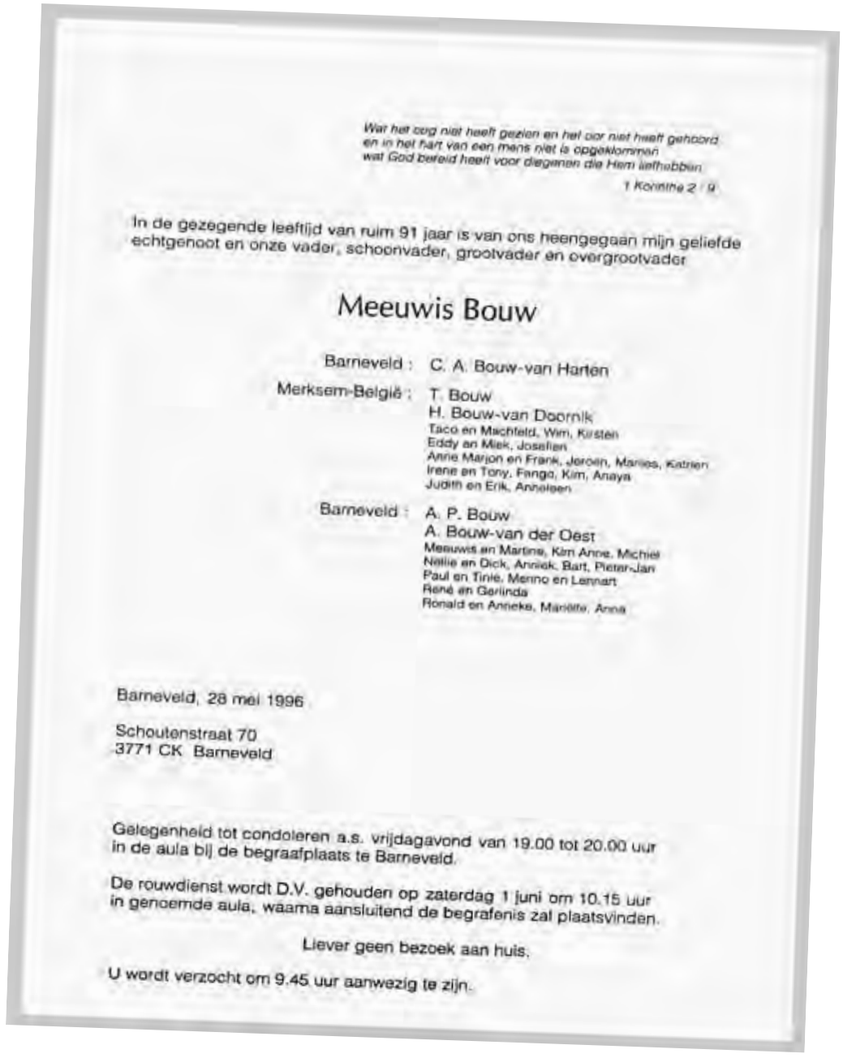

Wat het oog niet heeft gezien en het oor niet heeft gehoord
en in het hart van een mens niet is opgekomen
wat God bereid heeft voor diegenen die Hem liefhebben.
1 Korintte 2 : 9

In de gezegende leeftijd van ruim 91 jaar is van ons heengegaan mijn geliefde echtgenoot en onze vader, schoonvader, grootvader en overgrootvader

Meeuwis Bouw

Barneveld : C. A. Bouw-van Harten

Merksem-België : T. Bouw
H. Bouw-van Doornik
Taco en Machteld, Wim, Kirsten
Eddy en Miek, Josefien
Anne Marjon en Frank, Jeroen, Marlies, Katrien
Irene en Tony, Fengo, Kim, Anaya
Judith en Erik, Anneleen

Barneveld : A. P. Bouw
A. Bouw-van der Oest
Meeuwis en Martine, Kim Anne, Michiel
Nellie en Dick, Anniek, Bart, Pieter-Jan
Paul en Tinie, Menno en Lennart
René en Gerlinda
Ronald en Anneke, Marielle, Anna

Barneveld, 28 mei 1996

Schoutenstraat 70
3771 CK Barneveld

Gelegenheid tot condoleren a.s. vrijdagavond van 19.00 tot 20.00 uur in de aula bij de begraafplaats te Barneveld.

De rouwdienst wordt D.V. gehouden op zaterdag 1 juni om 10.15 uur in genoemde aula, waarna aansluitend de begrafenis zal plaatsvinden.

Liever geen bezoek aan huis.

U wordt verzocht om 9.45 uur aanwezig te zijn.

Rouwkaart Meeuwis Bouw 28 mei 1996.

Het gedicht waarmee Meeuwis zijn kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen op schoot wiegde was de grootste favoriet. Het moet al zijn overgeleverd vanaf de Franse inval in ons land, rond 1795.

Hopla paardje op een draf.
Morgen is het zaterdag.
Toen de koe in 't water lag.
Ik erbij en jij erbij.
Is dat geen prachtig schilderij?
Schilderij van huizen.
Morgen komen de Pruisen.
Overmorgen de Fransen.
Dan heb je de poppen aan 't dansen!

Op 28 mei 1996 overlijdt Meeuwis in Barneveld op de hoge leeftijd van 91 jaar, na een kort ziekbed, in zijn eigen huis aan de Schoutenstraat in Barneveld. Niet lang daarna moet Klaasje het vertrouwde huis aan de Schoutenstraat verlaten, omdat de zorg te groot wordt.
Ze gaat wonen in zorgcentrum "Ruimzicht" in Barneveld, waar ze een mooie eigen kamer krijgt. Nog ruim vijf goede jaren beleeft Klaasje in "Ruimzicht", waarbij ze tot het einde een opgewekte en tevreden bewoner is en nog helder van geest. Op 27 augustus 2002 overlijdt Klaasje in Barneveld op de hoge leeftijd van 97 jaar en wordt ze begraven op de begraafplaats in Barneveld bij haar man Meeuwis. Aan ruim zeventig jaar samen leven en werken en een bijna vierenzestigjarig huwelijk is een einde gekomen. Veel lief maar ook leed is er gedeeld.

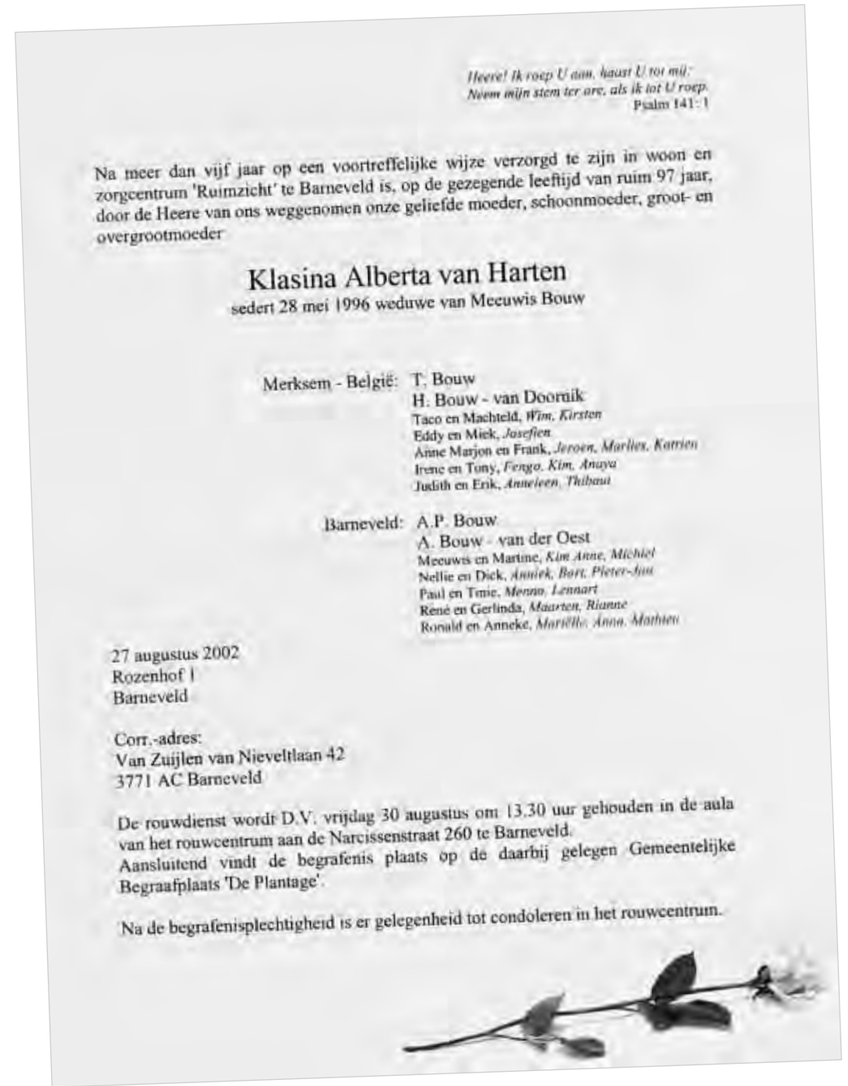

Heere! Ik roep U aan, haast U tot mij;
Neem mijn stem ter ore, als ik tot U roep.
Psalm 141: 1

Na meer dan vijf jaar op een voortreffelijke wijze verzorgd te zijn in woon en zorgcentrum 'Ruimzicht' te Barneveld is, op de gezegende leeftijd van ruim 97 jaar, door de Heere van ons weggenomen onze geliefde moeder, schoonmoeder, groot- en overgrootmoeder

Klasina Alberta van Harten
sedert 28 mei 1996 weduwe van Meeuwis Bouw

Merksem - België: T. Bouw
H. Bouw - van Doornik
Taco en Machteld, *Wim, Kirsten*
Eddy en Miek, *Josefien*
Anne Marjon en Frank, *Jeroen, Marlies, Katrien*
Irene en Tony, *Fengo, Kim, Anaya*
Judith en Erik, *Anneleen, Thibaut*

Barneveld: A.P. Bouw
A. Bouw - van der Oest
Meeuwis en Martine, *Kim Anne, Michiel*
Nellie en Dick, *Anniek, Bart, Pieter-Jan*
Paul en Tinie, *Menno, Lennart*
René en Gerlinda, *Maarten, Rianne*
Ronald en Anneke, *Marielle, Anna, Mathieu*

27 augustus 2002
Rozenhof 1
Barneveld

Corr.-adres:
Van Zuijlen van Nieveltlaan 42
3771 AC Barneveld

De rouwdienst wordt D.V. vrijdag 30 augustus om 13.30 uur gehouden in de aula van het rouwcentrum aan de Narcissenstraat 260 te Barneveld.
Aansluitend vindt de begrafenis plaats op de daarbij gelegen Gemeentelijke Begraafplaats 'De Plantage'.

Na de begrafenisplechtigheid is er gelegenheid tot condoleren in het rouwcentrum.

Rouwkaart Klasina Alberta van Harten 27 augustus 2002.

Hoofdstuk 37

Korte beschrijving van de families van de hoofdpersonen

Gezin van Teunis BOUW en Hendrika Martina FRANKEN

Teunis BOUW, landbouwer, geboren op 16-01-1866 te Wekerom, overleden op 27-07-1918 te Lunteren op 52-jarige leeftijd.
Gehuwd op 28-jarige leeftijd op 01-12-1894 te Ede met Hendrika Martina FRANKEN, 29 jaar oud, geboren op 19-05-1865 te Otterlo, overleden op 09-02-1941 te Lunteren op 75-jarige leeftijd, dochter van Gijsbert FRANKEN, landbouwer, raadslid gemeente Ede, en Reintje BRINK.

Foto 1972. Achterste rij v.l.n.r. Gijsbert Bouw, Evert Bouw, Meeuwis Bouw, Jacob Bouw en Teunis Bouw. Voorste rij v.l.n.r. Maartje Bouw, Reintje Bouw en Gijsbertje Bouw.

Uit dit huwelijk:

1. Maartje BOUW, geboren op 17-06-1895 te Wekerom, overleden op 24-05-1973 te Nijkerk op 77-jarige leeftijd.

Gehuwd op 23-jarige leeftijd op 07-05-1919 te Ede met Willem KRAAIJ, 29 jaar oud, veehouder, geboren op 03-01-1890 te Nijkerk, overleden op 29-08-1981 te Nijkerk op 91-jarige leeftijd. Zoon van Rutger KRAAIJ en Woutertje van de MHEEN.
Kinderen:
1. Rutger KRAAIJ, geboren op 25-07-1921.
2. Hendrika Martina KRAAIJ, geboren op 07-02-1923.
3. Woutertje KRAAIJ, geboren op 20-09-1927.
4. Maartje KRAAIJ, geboren op 04-03-1929.
5. Teunisje KRAAIJ, geboren op 15-09-1931.
6. Willem KRAAIJ, geboren op 09-03-1935.
7. Teunis KRAAIJ, geboren op 24-04-1940.

2. Reintje BOUW, geboren op 09-02-1897 te Wekerom, overleden op 03-09-1995 te Kootwijkerbroek op 98-jarige leeftijd.

Gehuwd op 24-jarige leeftijd op 02-09-1921 te Ede met Wouter HAZELEGER, 27 jaar oud, landbouwer, geboren op 05-06-1894 te Barneveld, overleden op 11-12-1961 te Kootwijkerbroek op 67-jarige leeftijd, zoon van Gerrit HAZELEGER en Hendrikje de GOOYER.
Kinderen:
1. Gerrit HAZELEGER, geboren op 24-10-1926.
2. Teunis HAZELEGER, geboren op 10-09-1928.
3. Henri Martinus HAZELEGER, geboren op 06-04-1935.

3. Gijsbert BOUW, molenaar, geboren op 21-01-1899 te Wekerom, overleden op 02-10-1983 te Ede op 84-jarige leeftijd.

Gehuwd op 41-jarige leeftijd op 22-11-1940 te Ede met Reintje van EEK, 36 jaar oud, geboren op 26-11-1903 te Kootwijkerbroek, overleden op 20-03-1972 te Harskamp op 68-jarige leeftijd, dochter van Gerrit van EEK en Teunisje van de LOENHORST.

4. Evert BOUW, landbouwer, geboren op 18-04-1901 te Lunteren, overleden op 07-05-1998 te Barneveld op 97-jarige leeftijd.

Gehuwd op 29-jarige leeftijd op 28-11-1930 te Barneveld met Maria Alberta SCHIMMEL, 25 jaar oud, geboren op 27-02-1905 te Barneveld, overleden op 18-05-1984 te Barneveld op 79-jarige leeftijd, dochter van Aalbert SCHIMMEL en Hermina GEYTENBEEK.
Kinderen:
1. Teunis BOUW, geboren op 13-09-1931 te Lunteren.
2. Albert BOUW, geboren op 14-09-1932 te Lunteren.
3. Hendrika Martina BOUW, geboren op 16-03-1934 te Lunteren.
4. Hermina BOUW, geboren op 01-08-1936 te Lunteren.
5. Everdina Maria BOUW, geboren op 17-10-1937 te Lunteren, overleden op 28-06-1940 te Lunteren.
6. Maria Everdina BOUW, geboren op 06-03-1939 te Lunteren.
7. Ida Albertha BOUW, geboren op 26-07-1942 te Lunteren.

5. Gijsbertje BOUW, geboren op 26-10-1902 te Lunteren, overleden op 12-08-1990 te Lunteren op 87-jarige leeftijd.

Gehuwd op 28-jarige leeftijd op 27-05-1931 te Ede met Hendrik Jan van OMME, 28 jaar oud, landbouwer, geboren op 10-04-1903 te Otterlo, overleden op 10-09-1983 te Ede op 80-jarige leeftijd, zoon van Gijsbert van OMME en Dirkje van BUTSELAAR.
Kinderen:
1. Gijsbert van OMME, geboren op 13-07-1932 te Otterlo.
2. Teunis van OMME, geboren op 23-03-1934 te Otterlo.
3. Dirk van OMME, geboren op 08-09-1935 te Otterlo.
4. Hendrika Martina van OMME, geboren op 24-07-1941 te Otterlo.

Trouwfoto Gijsbertje Bouw en Hendrik Jan van Omme 27 mei 1931.

6. Meeuwis BOUW, molenaar, vertegenwoordiger, geboren op 22-02-1905 te Lunteren, overleden op 28-05-1996 te Barneveld op 91-jarige leeftijd.

Gehuwd op 27-jarige leeftijd op 13-07-1932 te Ede met Klasina Alberta van HARTEN, 26 jaar oud, geboren op 21-07-1905 te Lunteren, overleden op 27-08-2002 te Barneveld op 97-jarige leeftijd, dochter van Aart van HARTEN en Petronella HENDRIKS.
Kinderen:
1. Teunis BOUW, geboren op 11-06-1933 te Harskamp.
2. Aart Pieter BOUW, geboren op 07-05-1939 te Harskamp.

7. Jacob BOUW, landbouwer, geboren op 04-01-1907 te Barneveld, overleden op 30-08-1991 te Lunteren op 84-jarige leeftijd.

Meeuwis Bouw 1923.

Gehuwd (1) op 29-jarige leeftijd op 04-11-1936 te Ede met Gerritje OVEREEM, 30 jaar oud, geboren op 12-01-1906 te Ede, overleden op 04-12-1955 te Lunteren op 49-jarige leeftijd, dochter van Hendrik OVEREEM en Teunisje HARDEMAN.
Gehuwd (2) op 57-jarige leeftijd op 04-03-1964 te Ede met Elbertje van de HOEF, 55 jaar oud, geboren op 27-12-1908 te Zwartebroek, overleden op 23-01-1984 te Bennekom op 75-jarige leeftijd, dochter van Evert Jan van der HOEF en Gerritje van KOOIJ.
Kinderen:
1. Teunis BOUW, geboren op 06-01-1938 te Lunteren.
2. Hendrik BOUW, geboren op 06-01-1941 te Lunteren.
3. Hendrikus Martinus BOUW, geboren op 28-10-1945 te Lunteren.

8. Teunis BOUW, landbouwer, geboren op 08-05-1909 te Barneveld, overleden op 07-01-1990 te Veenendaal op 80-jarige leeftijd.

Gehuwd op 27-jarige leeftijd op 10-06-1936 te Ede met Hendrikje SNETSELAAR, 25 jaar oud, geboren op 23-11-1910 te Ederveen, overleden op 21-01-2009 te Veenendaal op 98-jarige leeftijd, dochter van Aris SNETSELAAR en Roelofje BOS.
Kinderen:
1. Hendrika Martina BOUW, geboren op 13-07-1936 te Ederveen.
2. Roelofje BOUW, geboren op 17-03-1939 te Renswoude.
3. Teunis BOUW, geboren op 25-12-1941 te Renswoude.
4. Aris BOUW, geboren op 23-02-1950 te Renswoude.

Het gezin van Aart van HARTEN en Petronella HENDRIKS

Op 29-11-1901 trouwen in Dodewaard Aart van HARTEN, geboren Barneveld 18-1-1862, overleden te Lunteren 08-02-1920 zoon van Evert van HARTEN en Klaasje van VELDHUIZEN, en Petronella HENDRIKS, geboren Dodewaard 15-01-1872, dochter van Gilles Gijsbertus HENDRIKS en Aalbertje Johanna BIKKEL, fruittelers op “Rossenhof” in Hien, overleden te Lunteren op 17-03-1960.

Aart en Petronella krijgen vier dochters, maar hebben ook het verdriet van maar liefst zeven levenloos geboren kinderen:

24-06-1902: doodgeboren meisje
29-07-1903: doodgeboren jongen
02-08-1904: doodgeboren jongen
21-07-1905: Klasina Alberta van HARTEN (Klaasje)
08-10-1906: Albertha Johanna van HARTEN (Bertha/Beb)
04-03-1908: doodgeboren jongen
22-05-1909: doodgeboren jongen
07-08-1910: Evertje van HARTEN (Eefje)
19-04-1912: doodgeboren jongen
07-09-1913: Gijsberta van HARTEN (Gijsje)
01-02-1916: doodgeboren jongen

Eefje van Harten 1920.

Petronella HENDRIKS, weduwe van Aart van HARTEN, hertrouwt op 49-jarige leeftijd te Ede op 03-09-1921 met de 45-jarige Jan van den BRINK, geboren te Barneveld op 13-02-1876, zoon van Aart van den BRINK en Heintje van ESVELD, overleden te Lunteren op 13-10-1964. Jan is weduwnaar van Maria van VELDHUIZEN, geboren te Barneveld 05-09-1880, met wie hij op 25-09-1903 in Barneveld trouwt. Maria is dochter van Jan van VELDHUIZEN en Nennetje van de HEG. Maria overlijdt te Lunteren op 24-04-1919 op de leeftijd van 38 jaar.

Uit het huwelijk van Jan van den BRINK en Maria van VELDHUIZEN zijn drie kinderen geboren, de stiefbroers en stiefzus van Klaasje:

1. Heintje van den BRINK, geboren Barneveld 16-11-1903, overleden Ede 11-05-1984.

Ze trouwt te Ede op 12-08-1925 met Willem de KONING, geboren te Ede op 07-11-1898, overleden te Ede op 16-01-1974.

Uit dit huwelijk:
1. Jannetje Cornelia de KONING, geboren Ede 19-05-1926.
2. Jan de KONING, geboren Ede 02-07-1928.
3. Cornelia Maria de KONING, geboren Ede 11-02-1930.
4. Marinus de KONING, geboren Ede 24-09-1931.
5. Willem de KONING, geboren Ede 02-09-1936.
6. Henri de KONING, geboren Ede 16-05-1945.
7. Maria Jacoba de KONING, geboren Ede 16-07-1947.

Aart van den Brink, de wagenmaker, rechts op de foto.

2. Aart van den BRINK, geboren Ede 03-09-1909, overleden te Utrecht op 29-07-1979. Hij trouwt te Veenendaal op 17-01-1934 met Adriana (Jaantje) HAVERKAMP, geboren te Renswoude op 10-11-1911.

Uit dit huwelijk:
1. Jan van den BRINK, geboren Barneveld 14-07-1935, overleden Barneveld 09-02-1936.
2. Jan van den BRINK, geboren Barneveld 06-12-1936, overleden Barneveld 31-05-1937.
3. Evert van den BRINK, geboren Barneveld 02-12-1938.
4. Marinus van den BRINK, geboren Barneveld 09-07-1941.
5. Aart van den BRINK, geboren Barneveld 08-07-1945.
6. Hendrik van den BRINK, geboren Barneveld 14-11-1947.

3. Jan van den BRINK, geboren Ede 17-08-1912, overleden te Rhenen op 08-12-1967. Hij trouwt te Barneveld op 29-04-1937 met Baatje van GERDER, geboren te Barneveld op 11-05-1914.

Uit dit huwelijk:
1. Maria Jacoba van den BRINK, geboren Veenendaal 10-07-1938.
2. Jacoba Maria van den BRINK, geboren Veenendaal 08-10-1942, overleden Veenendaal 27-05-1943.
3. Jan van den BRINK, geboren Veenendaal 25-06-1944.
4. Piet van den BRINK, geboren Veenendaal 28-07-1948.

V.l.n.r. onbekend, Gijsje van Harten, Bertha van Harten, Eefje van Harten, onbekend. Foto 1923. Waarschijnlijk met een tante en nichtje.

Uit het huwelijk van Aart van HARTEN en Petronella HENDRIKS zijn vier dochters in leven gebleven:

1.Klasina Alberta (Klaasje) van HARTEN, geboren Lunteren 21-07-1905, overleden Barneveld 27-08-2002. Zij trouwt te Ede op 13-07-1932 met Meeuwis BOUW, geboren De Valk 22-02-1905, overleden Barneveld 28-05-1996, zoon van Teunis BOUW en Hendrika Martina FRANKEN.
Kinderen:
1. Teunis BOUW, geboren Harskamp 11-06-1933.
2. Aart Pieter BOUW, geboren Harskamp 07-05-1939.

2. Albertha Johanna (Bertha/Beb) van Harten, geboren Ede 08-10-1906, overleden Ede 06-04-1996. Zij trouwt te Ede 18-08-1937 Hendrik van UFFELEN, geboren te Barneveld 20-10-1906, overleden te Ede 21-11-1969.

Kinderen:
1. NN, doodgeboren kindje te Arnhem 28-01-1938.
2. Gerrit Aart van UFFELEN, geboren te Arnhem 09-09-1939.
3. NN, doodgeboren dochtertje, geboren te Lunteren 12-01-1945.
4. Pieter van UFFELEN, geboren te Lunteren 04-08-1946.
5. Petronella Hendrina van UFFELEN, geboren Lunteren 04-12-1948.

Gezin van Uffelen op 11 februari 1957. V.l.n.r. vader Henk, Nelly, Gert, Piet en moeder Bertha.

3. Evertje (Eefje) van HARTEN, geboren te Lunteren 07-08-1910, overleden Nijkerk 02-09-1992. Zij trouwt te Ede op 20-12-1933 met Aart VAARKAMP, geboren te Barneveld 16-04-1900, overleden te Amersfoort 16-09-1978, zoon van Gerrit Jan VAARKAMP en Gerritje van den BRINK.

Kinderen:
1. Gerrit Jan VAARKAMP, geboren Barneveld 26-12-1934.
2. Petronella Gerritje VAARKAMP, geboren Barneveld 11-01-1939, overleden Amersfoort 13-12-1946.

Nellie Vaarkamp 1939-1946.

3. Aart VAARKAMP, geboren Barneveld 03-03-1948.
4. Petronella Gerritje VAARKAMP, geboren Barneveld 17-08-1949.

4. Gijsberta (Gijsje) van HARTEN, geboren Lunteren 07-09-1913, overleden Ede 18-01-2005, trouwt te Ede op 27-01-1932 met Gerrit ROELOFSEN, geboren te Ede 26-11-1910, overleden Ede 15-05-1986 te Ede, zoon van Gerrit ROELOFSEN en Dirkje PATER.

Kinderen:
1. Gerrit ROELOFSEN, geboren Ede 11-06-1932, overleden Ede 18-06-1932
2. Petronella Adriana ROELOFSEN, geboren Ede 01-09-1933
3. Gerrit ROELOFSEN, geboren Ede 22-03-1935
4. Dirkje ROELOFSEN, geboren Ede 18-08-1941
5. Aart ROELOFSEN, geboren Ede 27-11-1942
6. Klazina Albertha ROELOFSEN, geboren Ede 09-03-1944
7. Gijsberta ROELOFSEN, geboren Ede 29-02-1948, overleden 26-03-2003
8. Jan Jacob ROELOFSEN, geboren Ede 21-09-1950

Gert en Nellie Roelofsen 1936.

Het gezin van Meeuwis BOUW en Klaasje van HARTEN

Meeuwis BOUW, molenaar, vertegenwoordiger, geboren op 22-02-1905 te Lunteren, overleden op 28-05-1996 te Barneveld op 91-jarige leeftijd, zoon van Teunis BOUW en Hendrika Martina FRANKEN.
Gehuwd op 27-jarige leeftijd op 13-07-1932 te Ede met Klasina Alberta van HARTEN, 26 jaar oud, geboren op 21-07-1905 te Lunteren, overleden op 27-08-2002 te Barneveld op 97-jarige leeftijd, dochter van Aart van HARTEN en Petronella HENDRIKS.

Uit dit huwelijk:
1. Teunis BOUW (zie IIa).
2. Aart Pieter BOUW (zie IIb).

Meeuwis Bouw 1931.

IIa. Teunis BOUW, fabrikant (rijstfabriek), geboren op 11-06-1933 te Harskamp.
Gehuwd (1) op 19-08-1955 te Zutphen met Johanna Alberta BATENBURG, geboren op 04-07-1931 te Hillegersberg, overleden op 01-11-2003 te Bergen op Zoom op 72-jarige leeftijd, dochter van Jacob Marinus BATENBURG en Dina Philipina WEZENAAR.
Gehuwd (2) op 15-07-1966 te Den Haag met Helga van DOORNIK, geboren op 28-06-1939 te Rotterdam, dochter van Peter van DOORNIK en Hester Johanna SANTIFORT.
Uit het eerste huwelijk:
1. Taco BOUW (zie IIIa).
2. Jacob Eduard BOUW (zie IIIb).
3. Anne Marjon BOUW (zie IIIc).
4. Irene BOUW (zie IIId).

Uit het tweede huwelijk:
5. Judith BOUW (zie IIIe).

IIb. Aart Pieter BOUW, molenaar,fabrikant,advocaat, geboren op 07-05-1939 te Harskamp.
Gehuwd op 06-09-1960 te Ede met Antje van der OEST, geboren op 23-02-1941 te Reeuwijk, dochter van Johannes van der OEST en Aaltje VERBEEK.
Uit dit huwelijk:
1. Meeuwis Albert BOUW (zie IIIf).
2. Alida Klasina Nellie BOUW (zie IIIg)
3. Paul BOUW (zie IIIh).
4. René Pieter BOUW (zie IIIi).
5. Ronald Anne BOUW (zie IIIj).

Aart Pieter Bouw en Antje van der Oest 13 juli 1957.

IIIa.Taco BOUW, geboren op 07-11-1956 te Wageningen in Suriname.
Gehuwd op 28-06-1980 te Ekeren in Belgie met Machteld van STEENVOORT, geboren op 10-09-1956 te Brasschaat in België, dochter van Jozef van STEENVOORT en Maria NUYENS.
Uit dit huwelijk:
1. Wim BOUW, geboren op 30-03-1981 te Kapellen in België.
2. Kirsten BOUW, geboren op 12-10-1983 te Kapellen in België.

IIIb. Jacob Eduard BOUW, geboren op 01-01-1958 te Wageningen in Suriname.
Gehuwd op 14-07-1982 te Kapellen in België met Marina (Miek) van CAECKENBERGHE, 24 jaar oud, lerares, geboren op 14-01-1958 te Bukavu in Zaire, dochter van Henri van CAECKENBERGHE en Marcella SMESSAERT.
Uit dit huwelijk:
1. Josefien BOUW, geboren op 31-05-1989 te Wilrijk in België.

IIIc. Anne Marjon BOUW, geboren op 13-12-1959 te

Wageningen in Suriname.
Gehuwd op 10-08-1985 te Antwerpen in België met Frank SMULDERS, geboren op 11-11-1956 te Merksem in België, zoon van Frederik Jan Victor SMULDERS en Marie-Therese Clara Florentina Victoria SOENEN.
Uit dit huwelijk:
1. Jeroen SMULDERS, geboren op 31-07-1986 te Mortsel in België.
2. Marlies SMULDERS, geboren op 27-04-1988 te Mortsel in België.
3. Katrien SMULDERS, geboren op 11-03-1993 te Deurne in België.

IIId. Irene BOUW, geboren op 16-11-1961 te Nickerie in Suriname.
Gehuwd op 26-04-1984 te Hoogstraten in België met Tony Rene Alfons PITTOORS, geboren op 13-11-1955 te Merksem in België, zoon van Alfons PITTOORS en Maria VERHOEVEN.
Uit dit huwelijk:
1. Fengo PITTOORS, geboren op 10-03-1983 te Antwerpen in België.
2. Kim PITTOORS, geboren op 14-12-1984 te Borgerhout in België.
3. Anaya PITTOORS, geboren op 20-07-1990 te Wuustwezel in België.

IIIe. Judith BOUW, geboren op 17-05-1968 te Schiedam.
Gehuwd op 17-06-1995 te Brasschaat in België met Erik van WULPEN, geboren op 09-02-1967 te Ekeren in Belgie, zoon van Ferdinand van WULPEN en Marie Louise GALLEMAERS.
Uit dit huwelijk:
1. Anneleen van WULPEN, geboren op 25-01-1996 te Brasschaat in België.
2. Thibaut van WULPEN, geboren op 16-07-1998 te Brasschaat in België.

IIIf. Meeuwis Albert BOUW, geboren op 11-08-1961 te Harskamp.
Gehuwd (1) op 25-01-1983 te Barneveld, gescheiden te Barneveld van Denise SPAANS, geboren op 04-03-1963 te Amsterdam, dochter van Simon SPAANS en Gesina Cornelia TIELAND.
Gehuwd (2) op 30-08-1989 te Barneveld met Martine SPAANS, geboren op 10-05-1961 te Amsterdam, dochter van Simon SPAANS en Gesina Cornelia TIELAND.
Uit het tweede huwelijk:
1. Kim Anne BOUW, geboren op 28-10-1990 te Amersfoort.
2. Michiel Pieter BOUW, geboren op 16-03-1994 te Amersfoort.

IIIg. Alida Klasina Nellie BOUW, geboren op 05-11-1962 te Harskamp.
Gehuwd op 31-08-1983 te Barneveld met Dick van ENGELENBURG, geboren op 24-03-1957 te Barneveld, zoon van Barend van ENGELENBURG en Gerrie GIJSBERTSEN.
Uit dit huwelijk:
1. Anniek van ENGELENBURG, geboren op 28-01-1986 te Barneveld.
2. Bart van ENGELENBURG, geboren op 03-10-1987 te Barneveld.
3. Pieter-Jan van ENGELENBURG, geboren op 18-04-1990 te Barneveld.

IIIh. Paul BOUW, geboren op 11-12-1965 te Bennekom.
Gehuwd op 09-10-1991 te Langbroek met Trijntje Fia van WIJNGAARDEN, geboren op 17-12-1966 te Langbroek, dochter van Arie van WIJNGAARDEN en Neeltje VERBURG.
Uit dit huwelijk:
1. Meeuwis Nicolaas BOUW, geboren op 02-09-1994 te Wageningen.
2. Lennart Theodoor BOUW, geboren op 02-09-1994 te Wageningen.

IIIi. René Pieter BOUW, geboren op 29-05-1967 te Harskamp.
Gehuwd op 16-12-1992 te Barneveld met Gerlinda BLEIJENBERG, 23 jaar oud, geboren op 03-06-1969 te Nieuw-Vennep, dochter van Hendrikus BLEIJENBERG en Maria Everdina BOUW.
Uit dit huwelijk:
1. Maarten BOUW, geboren op 02-07-2000 te Amersfoort.
2. Rianne BOUW, geboren op 02-07-2000 te Amersfoort.

IIIj. Ronald Anne BOUW, geboren op 15-01-1970 te Harskamp.
Gehuwd op 31-07-1991 te Barneveld met Antje Martha MIEDEMA, geboren op 04-10-1969 te Barneveld, dochter van Melle MIEDEMA en Martha KORTE.
Uit dit huwelijk:
1. Mariëlle BOUW, geboren op 29-04-1993 te Wageningen.
2. Anna Marthe BOUW, geboren op 15-03-1995 te Wageningen.
3. Mathieu BOUW, geboren op 21-09-2000 te Ede.

Gezin Gilles Gijsbertus HENDRIKS en Aalbertje Johanna BIKKEL

Gilles Gijsbertus HENDRIKS, geboren te Zetten op 11-06-1833, overleden te Hien op 12-11-1915, postbode en fruitteler, eigenaar van fruitbedrijf De "Rossenhof" in Hien, zoon van Hendrik HENDRIKS en Petronella PETERS, trouwt te Dodewaard op 21-05-1867 met Aalbertje Johanna BIKKEL, geboren te Opheusden op 16-10-1840, overleden te Dodewaard op 05-11-1920, dienstmeid, dochter van Johannes BIKKEL en Maartje van ELDIK. Maartje is een zus van Jansje Bikkel, die gehuwd was met Jan Eerbeek.

Kinderen:
1. Hendrik Johannes HENDRIKS (oom Hent), spoorwegconducteur, geboren te Hien op 09-03-1868 en overleden te Arnhem op 9-12-1950. Hij trouwt te Dodewaard op 5-7-1894 met Johanna Hendrina JANSEN, geboren te Dodewaard op 26-11-1869 en overleden op 22-12-1940 te Arnhem. Zij is de dochter van Jan JANSEN en Gerdina PANSIER.

Het echtpaar woont vanaf 27 mei 1903 in Arnhem aan de Gr. Lodewijkstraat 128. Later wonen ze aan de Onder de Linden 91 in Arnhem.
Uit dit huwelijk:
1. Gilles Gijsbertus HENDRIKS, geboren Den Haag 03-06-1895 getrouwd met A.M. HELD.
2. Jan Willem HENDRIKS, geboren Den Haag 12-12-1896.
3. Gerrit Albertus Johannes (Gerrit) HENDRIKS, geboren Arnhem 04-11-1904, getrouwd met C.L. van den BERG met kinderen Hans HENDRIKS en Goke HENDRIKS.

2. Johannes HENDRIKS , (oom Hannes), postbode, geboren te Hien op 25-05-1870 en overleden te Ressen (Nijmegen) op 24-11- 1957. Hij trouwt op te Bemmel op 30-5-1907 met Janna Johanna REIJN, geboren te Valburg op 03-09-1875 en overleden na 1957. Zij is de dochter van Cornelis REIJN en Joanna GERRITSEN. Het echtpaar woont in Bemmel. Op 26 mei 1939 is het adres Wageningsestraat 14 in Andelst. Op 17 mei 1956 is het weer Bemmel. Eigenlijk Ressen, aan de Hoeksehofstraat 10.
Uit dit huwelijk:
1. Gilles Gijsbertus HENDRIKS, geboren Bemmel 02-06-1908, getrouwd op 26-05-1939 met M.A. (Marie) JANSSEN.
2. Johanna Cornelia HENDRIKS, geboren Bemmel 15-10-1909, getrouwd te Bemmel op 30-06-1938 met C. JOOSEN (Co).
3. Albertus Johannes (Bertus) HENDRIKS, geboren Bemmel 27-01-1911.
4. Petronella Gijsberta (Nellie) HENDRIKS, geboren Bemmel 15-12-1912, getrouwd te Bemmel op 25-11-1943 met H. van SCHAIK.

3.Petronella HENDRIKS, geboren te Hien op 15-01-1872, gehuwd op 29-11-1901 te Dodewaard met Aart van HARTEN, geboren op 18-01-1862 te Barneveld, overleden op 08-02-1920 te Lunteren, zoon van Evert van HARTEN en Klaasje van VELDHUIZEN.
Uit dit huwelijk:
1. Klasina Alberta van HARTEN, geboren op 21-07-1905 te Lunteren.
2. Albertha Johanna van HARTEN, geboren op 08-10-1906 te Lunteren.
3. Evertje van HARTEN, geboren op 07-08-1910 te Lunteren.
4. Gijsberta van HARTEN, geboren op 07-09-1913 te Lunteren.

4. Johanna HENDRIKS, geboren te Hien op 08-09-1874 en overleden te Valburg op 04-03-1951. Zij trouwt te Valburg op 16-9-1897 met Hendrik van DRUTEN, koopman, geboren te Zetten (Valburg) op 05-12-1863 en overleden te Bemmel op 23-07-1945. Hij is de zoon van Stoffel van DRUTEN en Geurtje van DIJKEN. Hun adres is: Parallelweg-Zuid 2 te Zetten.
Uit dit huwelijk zijn elf kinderen geboren, allen te Valburg, eigenlijk Zetten:
1. Johan van DRUTEN, geboren te Valburg op 25-07-1894. Hij is arbeider bij de Nederlandse Spoorwegen. Moeder Johanna is bij zijn geboorte ongehuwd. Bij haar huwelijk in 1897 wordt Johan erkend. Johan trouwt te Zeist op 09-11-1922 met Jannetje BALLEDUX, dochter van Albertus BALLEDUX en Clasina Willemina KLOMP. Jannetje is geboren in 1898 te Zeist en overlijdt te Zeist op 03-09-1926. Hij trouwt daarna met Alida Clasina BALLEDUX, de zus van Jannetje, geboren in 1900. Ook zij overlijdt jong, op 14 maart 1932 in Zeist op 32-jarige leeftijd. Op 18 mei 1933 trouwt hij in Zeist voor de derde keer, met Willemke BUITENHUIS, geboren te Reeuwijk op 13 januari 1906. Uit dit huwelijk krijgt hij een zoon, Hendrik van DRUTEN, geboren op 1 oktober 1935 in Arnhem.
2. Stoffelina van DRUTEN, geboren te Valburg op 07-02-1899, trouwt te Valburg 13-04-1922 met Cornelis Jacobus van SCHAIK, geboren te Dodewaard 1886, klompenmaker, zoon van Jacob van SCHAIK en Hendrika van LEEUWEN.
3. Alberta Johanna (Bertha)van DRUTEN, geboren te Valburg op 26-07-1900, trouwt Marinus GERRITSEN.
4. Geurtje van DRUTEN, geboren 1901, gehuwd met Evert van RINSUM.
5. Gillis Gijsbertus van DRUTEN, geboren te Valburg 03-12-1903.
6. Hendrik van DRUTEN, geboren te Valburg 1905, trouwt Stoffelina SLOK. Hij emigreert naar Milgrove in Ontario in Canada.
7. Pieter van DRUTEN, geboren te Valburg 29-08-1907, overleden 1986, trouwt Antonia WIJLHUIZEN, geboren Oosterbeek 21-05-1910.
8. Arend van DRUTEN, geboren te Valburg 17-04-1910, overleden te Valburg 07-01-1942.
9. Gerrit van DRUTEN, geboren te Valburg 08-10-1912, trouwt 02-12-1943 met A. van KALKEREN.
10. Hendrika Johanna van DRUTEN, geboren te Valburg 28-05-1914, trouwt 18-07-1946 met Gerrit Hannes PETERS.
11. Johanna van DRUTEN, geboren te Valburg 24-02-1916, trouwt 09-03-1939 met Gerrit J. ARIESSEN.
12. Gijsbertus van DRUTEN, geboren te Valburg 24-04-1919.

5. Gerrit HENDRIKS, geboren te Hien op 07-08-1876 en overleden te Hien op 11-02-1877. Hij is slechts zes maanden oud geworden.

6. Gerrit HENDRIKS, landbouwer, geboren te Hien op 03-02-1878 en overleden 24-12-1963 en begraven te Hien. Hij trouwt te Kesteren op 25-1-1917 met Aaltje EERBEEK, geboren te Opheusden op 23-02-1878, overleden en begraven te Hien op 14-04-1956dochter van Jan EERBEEK en Jansje BIKKEL. Aaltje is een volle nicht van Gerrit: beider moeders zijn zussen.

Oom Gerrit Hendriks en tante Aaltje Hendriks-Eerbeek.

7. Alberta Johanna HENDRIKS, geboren te Hien op 16-04-1880 en overleden Hien 18-01-1881, slechts negen maanden oud.

8. Een levenloos geboren zoon, geboren op 06-04-1882 te Hien.

9.Jilles Gijsbertus (Jit) HENDRIKS, geboren op 18-05-1887 te Hien. Hij woont na het huwelijk van zijn broer Gerrit met Aaltje Eerbeek levenslang bij hen in huis en blijft ongehuwd.

Oom Jilles Gijsbertus (Jit) Hendriks.

Gezin van Jan EERBEEK en Jansje BIKKEL

Jan EERBEEK, geboren te Eck en Wiel op 5-10-1831, overleden te Opheusden op 19-04-1905, boomkweker, zoon van Dirk EERBEEK en Aaltje BIKKEL, trouwt te Kesteren op 20-05-1870 met Jansje BIKKEL, geboren te Opheusden op 19-06-1846, overleden te Opheusden op 20-12-1925, dochter van Johannes BIKKEL en Maartje van ELDIK.

Kinderen:
1. Johannis EERBEEK, geboren te Opheusden op 24-04-1871, overleden te Opheusden op 16-06-1937, boomkweker, trouwt te Heteren op 15-05-1902 met Klaartje JAGER, geboren te Elst 23-06-1867, overleden te Opheusden op 26-02-1947, dochter van Dirk JAGER en Johanna van der BORN.
2. Dirk EERBEEK, geboren te Opheusden op 27-04-1873, overleden te Randwijk op 21-10-1952, boomkweker, trouwt te Heteren op 24-07-1913 met Maria Hendrina BUSQUET, geboren te Amsterdam op 02-03-1878, overleden te Opheusden op 10-03-1915 in het kraambed, dochter van Jan BUSQUET en Hendrina van GELDER, trouwt (2) te Utrecht op 21-12-1933 met Hendrina Gerritje (Dina) DAS, geboren te Utrecht op 12-01-1891, overleden te Utrecht op 18-02-1969. Uit het eerste huwelijk wordt een zoon geboren, Jan Hendrik Jacob EERBEEK, geboren te Randwijk op 05-03-1915. Hij trouwt te Heteren op 03-07-1940 met H.C. van de POL.
3. Johanna EERBEEK, geboren te Opheusden 15-03-1875, overleden te Lunteren 12-11-1940, trouwt te Ede op 02-11-1921 met Cornelis van VELDHUIZEN, geboren te Ede op 28-10-1871, overleden te Ede op 14-03-1948, zoon van Jan van VELDHUIZEN en Jacobje PLUIM. Dit echtpaar woont na het huwelijk in Lunteren aan de Achterstraat 29, later vernummerd naar Julianastraat 40. Cornelis van Veldhuizen is eerder te Ede op 10-07-1909 gehuwd geweest met Berendina van ENGELENHOVEN, geboren te Ede rond 1874, overleden te Lunteren op 08-11-1915, dochter van Wouter van ENGELENHOVEN en Jakobje van SURKSUM. Uit dit huwelijk is een zoon Jan van VELDHUIZEN geboren, te Lunteren op 11-08-1910.
4. Aaltje EERBEEK, geboren te Opheusden 23-02-1878, overleden te Hien op 14-04-1956, trouwt te Kesteren op 25-01-1917 met Gerrit HENDRIKS, geboren te Hien op 03-02-1878, overleden te Hien op 24-12-1963, zoon van Gilles Gijsbertus HENDRIKS en Aalbertje Johanna BIKKEL.
5. Jan EERBEEK, geboren te Opheusden 05-12-1880, overleden te Randwijk op 17-07-1964, trouwt te Opheusden op 16-12-1926 met Bartha van LEEUWEN, geboren te Kesteren op 19-11-1895, overleden te Opheusden 18-12-1956 aan de Dalwagenseweg 25, dochter van Cornelis van LEEUWEN en Bartha Frederika TESTERINK.
6. Neeltje EERBEEK, geboren te Opheusden 31-05-1886, overleden te Ede op 08-06-1973, trouwt te Kesteren op 30-03-1933 met Hermanus Pieter BURGSTEDE, geboren te Dodewaard op 17-09-1882, overleden te Hilversum op 24-04-1964. Tante Neeltje woont op 23 januari 1973 nog op de Wageningsestraat 26 in Andelst.

Tante Johanna van Veldhuizen-Eerbeek, een zus van Klaasjes tante Aaltje Hendriks-Eerbeek. Hier afgebeeld rond 1911 met Jan Eerbeek (Johanniszoon), broertje van Klaasjes nicht Netta Eerbeek.

Tante Neeltje Eerbeek, de ongehuwde zus van Klaasjes tante Aaltje Hendriks-Eerbeek. Het is opvallend dat hier twee bijna identieke foto's zijn gemaakt. Misschien wel op de tweede of derde verjaardag van de kleine Jan, die met zijn tantes op de foto mocht.

Gezin van Johannis EERBEEK en Klaartje JAGER

Johannis EERBEEK, geboren te Opheusden op 24-04-1871, overleden te Opheusden op 16-06-1937, zoon van Jan EERBEEK en Jansje BIKKEL, boomkweker, trouwt te Heteren op 15-05-1902 met Klaartje JAGER, geboren te Elst 23-06-1867, overleden te Opheusden op 26-02-1947, dochter van Dirk JAGER en Johanna van der BORN.

Kinderen:
1. Jansje Johanna EERBEEK, geboren te Opheusden op 02-02-1903 en overleden te Opheusden op 05-12-1914.

2. Dirk EERBEEK, geboren te Opheusden op 22-07-1904, overleden te Opheusden op 10-08-1968 op 64 jarige leeftijd. Dirk blijft ongehuwd en blijft wonen op het ouderlijk adres aan de Dalwagenseweg 287, wat in 1950 wordt vernummerd naar Dalwagenseweg 19.

Dirk overlijdt heel plotseling door een noodlottig ongeluk. Hij was aan het melken in een weiland buiten het dorp Opheusden, toen hij tijdens een hevige onweersbui werd getroffen door de bliksem en op slag dood was.

3. Jannetta Alida Clara (Netta) EERBEEK, geboren te Opheusden op 10-05-1906, overleden Zetten 29-09-1981. Ze trouwt te Valburg op 17-03-1949 met Hendrik Christiaan VINK, geboren te Hardinxveld op 10-08-1902, overleden te Arnhem op 28-07-1977, zoon van Jan Hendrik VINK en Alberdina Johanna MATERS.

Op 25-01-1950 wordt te Arnhem een zoon, Jan Hendrik VINK geboren.

4. Jan EERBEEK, geboren te Opheusden op 14-02-1908, overleden te Opheusden op 20-02-1967. Hij trouwt te Herveld op 14-10-1948 met Metje van de POL, geboren te Valburg op 25-12-1915, overleden op 27-03-1984, dochter van Teunis van de POL en Metje ARISSEN. Hij is geboren en blijft wonen op het ouderlijk adres aan het Kloostereind 287. Later heet dit de Dalwagenseweg 287, in 1950 vernummerd tot Dalwagenseweg 19.

Het echtpaar krijgt vier kinderen:
a. Johannis EERBEEK, geboren te Opheusden op 08-12-1949.
b. Metje Jansje Jannetta EERBEEK, geboren te Opheusden op 01-07-1951
c. Jan Dirk EERBEEK, geboren te Opheusden op 16-01-1954
d. Teunis EERBEEK, geboren te Opheusden op 25-11-1956

5. NN, levenloos geboren te Opheusden op 07-03-1910.
6. Johannis (Johan) EERBEEK, geboren te Opheusden 24-08-1911, overleden te Opheusden op 23-04-1940, boomkweker.
7. Reindert EERBEEK, geboren te Opheusden 01-12-1913, overleden te Opheusden op 08-06-1933, boomkweker.

Jansje Bikkel, geboren 19-06-1846 te Opheusden en overleden op 20-12-1925 te Opheusden. Zij is de oma van Netta Eerbeek en de tante van Klaasjes moeder Petronella Hendriks.

Netta's vader Johannis Eerbeek is de zoon van Jan Eerbeek en Jansje (of Jantje) Bikkel. Hij is een volle neef van Klaasjes moeder Petronella Hendriks. Netta en Klaasje zijn dus achternichtjes. Onze bekende tante Aaltje Hendriks-Eerbeek, echtgenoot van oom
Gerrit Hendriks, is ook een zus van Johannis Eerbeek. Kortom, Netta moet van vaderskant oom en tante zeggen tegen tante Aaltje en oom Gerrit. Klaasje noemt hen oom en tante van moederskant, omdat oom Gerrit Hendriks een broer is van haar moeder. Netta's oma Jansje Bikkel, is een tante van Klaasjes moeder, Petronella Hendriks. Haar moeder, Aalbertje Johanna Bikkel, was een zus van Jansje Bikkel.Gezin van Jan Hendrik VINK en Alberdina Johanna MATERS

Jan Hendrik VINK, geboren te Herveld in 1870, stationschef te Zetten-Andelst, zoon van Cornelis VINK en Hendrina Gijsbers, trouwt te Valburg op 28-02-1891 met Alberdina Johanna MATERS, geboren te Andelst in 1871, dochter van Peter Jan MATERS en Christina Cornelia GIJSBERS. Bij het huwelijk wettiging van 1 kind.

Uit dit huwelijk:
1. Hendrik Christiaan VINK, geboren op 10-08-1902 te Hardinxveld, overleden op 28-07-1977 te Arnhem, trouwt op 17 maart 1949 te Valburg met Jannetta Alida Clara (Netta) EERBEEK, geboren te Opheusden op 10-05-1906, overleden Zetten 29-09-1981, dochter van Johannis EERBEEK en Klaartje JAGER.

Extra informatie over opa en oma Vink:
Cornelis VINK, geboren te Dodewaard 15-02-1846, zoon van Marinus Arnoldus VINK en Cornelia Gijsberta BEEKER, trouwt te Valburg op 05-05-1868 met Hendrina GIJSBERS, geboren te Loenen op 14-06-1841, dochter van Jan GIJSBERS en Hendrina ter MEER.

Extra informatie over opa en oma Maters:
Peter Jan MATERS, tabaksplanter, geboren te Ochten op 10-12-1844, zoon van Cornelis MATERS en Alberdina Johanna RAMONDT, trouwt te Valburg op 22-05-1869 met Christina Cornelia GIJSBERS, geboren te Loenen op 20-11-1848, dochter van Jan GIJSBERS en Hendrina ter MEER.
Dus Jan Hendrik Vink en Alberdina Johanna Maters, de schoonouders van Netta Eerbeek, hebben dezelfde grootouders van moederszijde, namelijk Jan Gijsbers en Hendrina ter Meer.
Van haar is zeer waarschijnlijk deze oude foto, waar op de achterzijde vermeld staat "moeder van oma Vink". Oma Vink is de oma van Netta's man, Hendrina Gijsbers, geboren op 14-06-1841. Zij trouwt met Cornelis Vink. Haar moeder was Hendrina ter Meer. Zij is geboren op 25-02-1812 te Ochten als dochter van Christiaan Termeer en Hendrina Klaasen.
Waarschijnlijk heeft Klaasje deze zeer oude foto van Netta gekregen.
Een andere oude foto van Netta betreft Christiaan Franken. Die past in hetzelfde familierijtje. Hij was een volle neef van zowel de schoonvader als de schoonmoeder van Netta.
De al genoemde Hendrina ter Meer had een zus Christina. Die trouwde op 21-11-1823 te Echteld met Willem Franken en kreeg een zoon Christiaan, geboren op 10-10-1825 te Andelst.
Netta heeft de oude foto's waarschijnlijk via haar man Henk Vink gekregen. Zijn tweede naam was Christiaan, dus wie weet was dit wel zijn suikeroompje.

Hendrina ter Meer, geboren 25 februari 1812 Ochten.

Christiaan Franken, geboren 10 oktober 1825 Andelst.

Gezin van Hendrik Jan HOOGAKKER en Woutera Antonia ROELOFSEN

Hendrik Jan HOOGAKKER, geboren te Dodewaard op 12-02-1872, wagenmaker, overleden te Dodewaard op 14-06-1951, zoon van Cornelis HOOGAKKER en Jenneke van STRALEN, trouwt te Bergharen op 23-04-1902 met Woutera Antonia (Antje) ROELOFSEN, geboren te Scherpenzeel op 15-03-1876, overleden te Dodewaard op 16-06-1962, dochter van Evert Florus ROELOFSEN en Fransje SCHIMMEL. Het echtpaar Hoogakker woont aan de Kalkestraat 53 in Dodewaard.

Uit dit huwelijk:

1. Jenneke (Jet) HOOGAKKER, geboren te Dodewaard op 03-03-1903, overleden te Nijmegen op 02-10-1950, trouwt te Dodewaard op 18-06-1935 met Steven Jan Hendrik CRUM, geboren te Dodewaard op 21-08-1896, overleden te Dodewaard op 16-01-1989, zoon van Arend CRUM en Hendrina ELINGS.

Kinderen:

1. Arend CRUM, geboren op 14-10-1936 te Dodewaard.
2. levenloos geboren kind, geboren op 05-01-1940 te Dodewaard.
2. Woutera Antonia Hendrika Janny (Anny) CRUM, geboren op 15-03-1945 te Tilburg.
3. Hendrina Adriana (Drieny) CRUM, geboren op 14-03-1947 te Nijmegen.

Vooraan v.l.n.r. Arend, Anny en Drieny Crum in 1952.

2. Fransje HOOGAKKER, geboren te Dodewaard op 29-08-1904, overleden te Nijmegen op 16-03-1980, trouwt te Dodewaard op 21-09-1928 met Christoffel (Stoffel) SMALING, geboren te Dodewaard op 03-04-1902, koperdraaier, overleden te Zevenaar op 10-04-1970.

Kinderen:

1. Ariën SMALING, geboren te Nijmegen 25-11-1928, trouwt te Echteld op 6 januari 1954 met C. van DOORN.
2. Woutera Antonia SMALING, geboren te Nijmegen 23-02-1941, trouwt 8 juni 1962 met L. PRUIKSMA.
3. Jeroen Christoffel SMALING, geboren te Nijmegen 30 januari 1951.

3. Evert Florus HOOGAKKER, geboren te Dodewaard op 04-11-1906, overleden te IJzendoorn op 16-01-1994, trouwt te Echteld op 23-10-1929 met Chrisje van DOORN, geboren te IJzendoorn op 08-11-1900, overleden te Nijmegen op 03-08-1976.

Jan Vink, geboren 31 maart 1909, echtgenoot van Cornelia Hoogakker.

4. Cornelia HOOGAKKER, geboren te Dodewaard op 07-09-1909, overleden te Heelsum op 28-03-2007, trouwt te Dodewaard op 07-05-1935 met Jan VINK, geboren te Dodewaard op 31-03-1909, overleden te Wijk bij Duurstede op 06-04-1990.

5. Jan Adolf (Jan) HOOGAKKER, geboren te Dodewaard op 07-02-1911, overleden te Dodewaard op 26-11-1993, trouwt te Echteld op 14-08-1946 met Hendrika Maria van den BERG, geboren te Ochten op 24-05-1919, overleden te Nijmegen 27-11-1972.

6. Wouter HOOGAKKER, geboren te Dodewaard op 15-11-1914, overleden te Versen in Duitsland (bij concentratiekamp Neuengamme) op 20-03-1945 aan de gevolgen van uitputting.

7. Maria (Marietje) HOOGAKKER, geboren te Dodewaard op 23-11-1920, trouwt te Dodewaard op 12-09-1939 met Gerrit van MAANEN, geboren te Dodewaard op 03-06-1914, overleden te Dodewaard op 09-12-2003.

Marietje Hoogakker, geboren 23 november 1920.

Gezin van Jacobus Gerrit KLAARE en Annie LION

Jacobus Gerrit KLAARE, geboren te Rotterdam op 11-08-1890, overleden te Ederveen op 21-10-1933, zoon van Willem Teunis KLAARE en Cornelia Jansje VERBURGT, trouwt te Voorburg op 23-11-1916 met Annie LION, geboren te Gouda 21-04-1892, overleden te De Meern op 29-10-1968, dochter van Govert Godefridus LION (10-5-1854 Rotterdam) en Johanna Maria SPAANDERMAN (20-12-1859 Batavia).

Jacobus Gerrit Klaare, geboren 11 augustus 1890.

Kinderen:

1. Johanna Maria (Hansje) KLAARE, geboren te Den Haag op 17-09-1921, overleden te Arnhem op 23-07-2006.

Op 31-08-1941 vindt op "Mariënhof" de verloving plaats met de heer J.A. TUYTEL, wonende aan de Cort van der Lindenlaan 47 in Enschede. Blijkbaar wordt de verloving verbroken of heeft de verloofde de oorlog niet overleefd. Uiteindelijk volgen er drie huwelijken.
Ze trouwt 1) te Ede op 06-03-1945 met Dirk de VRIES, geboren te Amsterdam op 18-10-1920, met wie ze op 10-08-1945 te Ede een zoon krijgt: Erik Diderik de VRIES. Op 23-09-1949 wordt in Amsterdam de echtscheiding uitgesproken.
Ze trouwt 2) te Wageningen op 21-11-1952 met Pieter Adriaan van der MOLEN, geboren te Amsterdam op 22-10-1899. Het huwelijk wordt ontbonden door overlijden van haar man op 24-03-1974.
Ze trouwt 3) te Arnhem op 03-01-1979 met Wilhelmus Herman Johan van SOMEREN, geboren te Amsterdam op 22-12-1916. Dit huwelijk wordt ontbonden door overlijden van haar man op 25-04-2006, slechts enkele maanden voor haar eigen overlijden.

2. Willem Tony (Wim) KLAARE, geboren te Den Haag op 13-04-1923. Hij is overleden in Orange in Australië op 13-08-1986. Hij is monteur (1950). Hij trouwt te Haarlem op 07-06-1950 met Wilhelmina Theresia Maria GERRITSEN, geboren te Djember, Indonesië op 11-02-1928, dochter van Christiaan Wilhelmus GERRITSEN en Johanna Maria WILLEMSE.

Ten tijde van het huwelijk woont Willem Tony in Elizabeth Bay bij Sydney in Australië en trouwt Wilhelmina "met de handschoen". Haar vader is de bijzonder gevolmachtigde en fungeert als bruidegom.
Zij krijgen vier kinderen:

1. Christiaan Jacobus KLAARE, geboren te Lamden, N.S.W., Australië op 15-06-1951.
2. Gordon David KLAARE, geboren te Molong, N.S.W., Australië op 17-09-1952.
3. Jo-Anne Mary KLAARE, geboren te Wellington, N.S.W., Australië op 19-03-1957.
4. Willem Tony KLAARE, geboren te Yeoval, N.S.W., Australië op 15-11-1959.

Op 29 maart 1949 vertrekt Willem Tony sr. naar Indonesië, waarschijnlijk om mee te vechten in het Nederlandse leger bij de acties tegen de onafhankelijkheidstrijd van Indonesië.

3. Jacobus Gerrit (Koos) KLAARE, geboren te Den Haag 31-1-1925, verkoopleider, typograaf, grossier in oliën en vetten, directeur N.V., koopman, overleden 26-09-1975 in Doorwerth, gescheiden 1968. Hij trouwde op 28-11-1953 te Den Haag met Mary Chelly BENDIKS, geboren te Den Bosch 15-12-1924, echtscheiding te Den Bosch 07-1-1969. Mary is overleden in 2005. Koos en Mary hebben drie zonen:

a. Jacques Gérard KLAARE, geboren Doorn 07-12-1955.
b. Ralph Hugo KLAARE, geboren Doorn 01-09-1962.
c. Maarten Joost KLAARE, geboren Doorn 16-05-1964.

Jacobus Gerrit KLAARE hertrouwt te Maarn op 05-12-1969 met Maria Louisa Gijsberdina Theresia van THIEL, geboren te Beek en Donk op 18-04-1926, dochter van Theodorus Johan Georges Maria van THIEL en Johanna Adriana Maria Joseph KLIJBERG.

Staande voor de fiets Wim Klaare (1923), staande achter de fiets Hansje Klaare (1921) en staand rechts naast de fiets Koos Klaare (1925). Foto augustus 1934.

Gezin van Hendrikus van VELDHUISEN en Gijsbertje EVERTSE

Dit gezin van molenaar Hendrikus van Veldhuisen woont op molen "De Hoop" aan de Dorpsstraat 152 in Lunteren.

Hendrikus van VELDHUISEN, geboren te Ede op 12-01-1869, overleden te Lunteren op 28-03-1953, molenaar op "De Hoop" in Lunteren, zoon van Willem van VELDHUISEN en Cornelia BLOM, trouwt te Rhenen 06-07-1898 met Gijsbertje EVERTSE, geboren te Rhenen op 09-03-1873, overleden te Lunteren op 20-09-1944, dochter van Willem EVERTSE en Maria van DOLDEREN.

Uit dit huwelijk:

1. Willem van VELDHUISEN, geboren te Voorst op 30-10-1898, molenaar op "De Hoop" in Lunteren, gehuwd te Ede op 21-11-1928 met Gijsbertje van de WEERD, geboren rond 1899, overleden Lunteren 28-01-1958. Op 24-01-1934 overlijdt te Lunteren hun zoontje Hendrikus van VELDHUISEN op de leeftijd van ruim één jaar
2. Cornelis (Cees) van VELDHUISEN, geboren te Lunteren op 21-03-1901, gehuwd te Ede op 21-11-1928 met Maartje ten HAM.
3. Marinus Hendrikus (Mies) van VELDHUISEN, geboren te Lunteren op 02-04-1905, gehuwd met Marie C. HEIJ.
4. Levenloos kind, geboren te Ede op 06-07-1906.
5. Evert Jan van VELDHUISEN, geboren te Lunteren op 30-10-1909, gehuwd op 03-10-1945 met A. van den BRINK.
6. Wouter van VELDHUISEN, geboren te Lunteren op 13-06-1911, gehuwd met H. van REENEN.

Gezin van Hendrik Willem CRUM en Elisabeth van MAANEN

Hendrik Willem CRUM is geboren te Hien op 29-03-1907 als zoon van Peter Jan CRUM en Jetta Johanna van de VOOREN. Hij overlijdt te Old Westbury, New

York, Verenigde Staten op 24-04-1960. Hij trouwt op 09-06-1936 met Elisabeth van MAANEN, geboren op 17-05-1912, overleden in Darnestown, New York, Verenigde Staten op 31-10-1988.
Uit dit huwelijk:
1. Marina CRUM, geboren 16-05-1940.
2. Henry CRUM, geboren 21-08-1941.
3. Jerry CRUM, geboren 17-10-1943.
4. Jane CRUM, geboren 14-07-1951.

Hendrik Crum is een jaar lang de grote liefde van Klaasje geweest, nadat de verloving met Meeuwis Bouw voor enkele jaren verbroken was.

In 1952 emigreert het gezin naar de Verenigde Staten en gaat wonen in het dorpje Sodus in de staat New York. Henk is boer en heeft twee jaar gestudeerd op de landbouwschool. Hij overlijdt al jong, op 52-jarige leeftijd. Dochter Jane herinnert het zich als de dag van gisteren. Op zondagmorgen 24 april 1960 gaat vader Henk Crum naar de paarden. Onderweg krijgt hij een hartaanval. Jane wordt die morgen vroeg ongerust wakker. Ze heeft een nare droom gehad dat haar vader was overleden. Moeder troost haar dat het maar een droom is. Als moeder later die morgen merkt dat de paarden niet zijn losgelaten uit de stal de wei in, gaat ze op zoek naar haar man Henk. Ze vindt hem reeds overleden, liggend aan de kant van de weg. Dochter Jane is dan pas negen jaar oud.

Trouwfoto Hendrik Willem Crum en Elisabeth van Maanen 9 juni 1936.

Gezin van Hendrik van der WEELE en Pieternella Teuntje de LOOFF

Hieronder staat het ouderlijk gezin van Jaantje van der Weele vermeld. Zij was de keukenmeid van landhuis "Mariënhof" en heeft daar enkele jaren met Klaasje samen gewerkt. Daarna hebben Jaantje en Klaasje nog vele jaren gecorrespondeerd.

Hendrik van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 10-05-1840, overleden te Den Haag op 27-04-1899, trouwt op 18-03-1863 te Wissenkerke met Pieternella Teuntje de Looff, geboren te Wissenkerke op 07-10-1843, overleden te Den Haag op 28-10-1885.

Uit dit huwelijk:
1. Maria Willemina van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 17-08-1863,overleden te Den Haag op 12-05-1942.
2. Willemina Maria van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 14-12-1865, overleden te Den Haag op 02-11-1937.
3. Hendrik Jacobus van der WEELE,geboren te Wissenkerke op 24-11-1867, overleden te Haarlemmermeer op 18-05-1942.
4. Jacobus Hendrik van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 21-10-1868, overleden te Den Haag op 03-021889.
5. Lena Catherina van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 16-11-1869, overleden te Den Haag op 29-05-1943.
6. Cornelia Lena van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 15-01-1872, overleden te Den Haag op 28-06-1953.
7. Jacob Hendrik van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 26-11-1873, overleden te Den Haag op 13-04-1883.
8. Willem Jacob van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 08-01-1875, overleden te Haarlemmermeer op 24-03-1955.
9. Catherina Lena van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 05-05-1876, overleden te Den Haag op 17-07-1913.
10. Pieter Cornelis van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 06-10-1877, overleden te Wissenkerke op 03-12-1877.
11. Jacoba Clasina van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 22-07-1879, overleden te Wissenkerke op 06-08-1879.
12. Clasina Teuntje van der WEELE, geboren te Wissenkerke op 17-11-1880, overleden te Den Haag op 11-01-1967.
13. Pieternella Teuntje van der WEELE, geboren te Den Haag op 26-04-1882, overleden te Aalsmeer op 22-12-1934.
14. Adriana (Jaantje) van der WEELE, geboren te Den Haag op 26-01-1884, overleden te Den Haag op 18-11-1973.

Jaantje was de jongste en is ook als laatste van het gezin overleden. Ze heeft haar moeder niet gekend, omdat die een jaar na haar geboorte is overleden. Haar vader overlijdt als Jaantje 15 jaar oud is. Waarschijnlijk is ze daarna al heel jong als dienstbode begonnen met werken en is ze dat altijd blijven doen. Van een huwelijk is het nooit gekomen.
Bron: C van der Weele, Seinpoststraat 284, 2586 HC Scheveningen.

Gezin van Dirk METHORST en Jannie van GROOTHEEST

Dirk Cornelis METHORST, geboren op 29-03-1915 te Ederveen, overleden op 21-06-1994 te Ederveen, zoon van Kees METHORST en Dirkje van MOURIK, trouwt op 17-11-1943 te Ede met Jannetje (Jannie) van GROOTHEEST, geboren op 14-08-1920 te Lunteren, overleden op 03-02-2002 te Ederveen, dochter van Elbartus van GROOTHEEST en Celia van MAANEN.
Uit dit huwelijk:

1. Dirkje METHORST, geboren 09-06-1944
2. Celia METHORST, geboren 20-03-1949
3. Cornelis METHORST, geboren 26-03-1952, overleden 25-05-2005
4. Albertus METHORST, geboren 12-03-1959

Beide echtelieden woonden tot aan hun dood op de

Brinklanderweg 12 in Ederveen.
Jannie (Jannetje) van Grootheest was de naaister van Klaasje van voor de Tweede Wereldoorlog tot augustus 1943. Jannie en Dirk hebben nog heel lang contact gehad met Meeuwis en Klaasje. Over en weer werden bezoeken afgelegd en zelfs op het 40-jarig huwelijksfeest van Jannie en Dirk in 1983 waren Meeuwis en Klaasje te gast. Na het overlijden van Meeuwis in 1996 en Klaasjes verhuizing naar bejaardencentrum Ruimzicht in Barneveld heeft Jannie nog enkele bezoekjes aan Klaasje gebracht, samen met haar dochter Celia.
Bron: Celia Methorst.

Gezin van Gerrit Teunis De GIER en Marijke WIJERS

Gerrit Teunis de GIER, geboren te Jutphaas op 11-08-1917, overleden te Halifax, Nova Scotia in Canada op 13-10-1999, zoon van Gerrit Teunis de GIER en Hendrika de WITH, trouwt op 01-05-1948 met Marijke WIJERS, geboren te Tegal, Nederlands-Indië op 01-02-1926, dochter van Berend WIJERS en Maria Alida ANDERSON.

Gerrit de Gier is in 1946 als dienstplichtig soldaat gelegerd in de Harskamp. Zo komt hij regelmatig bij het gezin van Klaasje en Meeuwis over de vloer. Als hij verkering krijgt met Marijke Wijers komen ze ook wel samen. Een week na hun huwelijk, op 8 mei 1948, vertrekt het stel per boot naar Canada. Ze vestigen zich in het plaatsje Upper Economy, Nova Scotia.
Gerrit begint te werken als boerenknecht en doet dat tot 1956. Dan koopt hij een melkveehouderij in Middle Musquodoboit, Nova Scotia. Dit werk doen Gerrit en Marijke tot Gerrit in 1974 een noodlottig ongeluk krijgt en gehandicapt raakt. Dan moeten ze stoppen met het bedrijf. Marijke leeft nog in Canada, temidden van haar kinderen.

Uit dit huwelijk:
Kinderen:
1. Alida Hendrika Berdina de GIER, geboren op 27-01-1949.
2. Cornelis Gerrit Anton de GIER, geboren op 20-09-1950.
3. Lolo Engelina Wijntje de GIER, geboren op 16-06-1953.
4. Hendrika Maria Theodora de GIER, geboren op 18-10-1954.
5. Theodorus Teunis Dick de GIER, geboren op 11-05-1956.
6. Michael John Anthony de GIER, geboren op 02-03-1959, overleden op 09-06-1980.
7. Alida Maria de GIER, geboren op 06-10-1962.

Gezin van Hendrik Florus Ten HAM en Jannetje ROZENBOOM

Hendrik Florus ten HAM, geboren te Ede op 19-10-1900, overleden te Voorthuizen op 27-04-1967, zoon van Martijn ten HAM en Maria GEERLING, trouwt te Ede op 19-09-1928 met Jannetje ROZENBOOM, geboren te Ede op 02-10-1902, overleden te Harderwijk op 19-04-1990, dochter van Gerard ROZENBOOM en Jannetje van GINKEL.

Uit dit huwelijk:
1. Maria (Marietje) ten HAM, geboren te Ede (op "Mariënhof") op 16-12-1930, overleden te Zeewolde op 19-04-2002. Zij trouwt op 28-11-1951 met Hendrik RIJKEN en krijgt twee kinderen: Hendrikus RIJKEN en Netty RIJKEN.

Hendrik ten Ham is de tuinman op "Mariënhof".
Na zijn vertrek van "Mariënhof" in 1931 verhuist het gezin Ten Ham naar Voorthuizen, waar Hendrik Florus een bloemenzaak begint. Dit bloemenmagazijn krijgt later de naam Aurora. Ten Ham was behalve tuinarchitect ook vakonderwijzer en hoofdassistent van de Rijkstuinbouwvoorlichtingsdienst. Het adres in Voorthuizen is Hoofdstraat 31, ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. In 1960 is het adres vernummerd naar Hoofdstraat 173.

Gezin van Maas HOL en Maasje van den BRINK

Maas HOL, geboren te Ede (Harskamp) 04-03-1917, overleden te Ede (Harskamp) 29-08-1996, zoon van Willem HOL en Derkje van WESTERNENG, trouwt te Ede op 27-03-1940 met Maasje van den BRINK, geboren te Ede op 02-10-1921.

Uit dit huwelijk:
1. Derkje HOL, geboren te Harskamp op 09-07-1940.
2. Aaltje HOL, geboren te Harskamp op 02-12-1941.
3. Willem HOL, geboren te Harskamp op 19-07-1943.
4. Maas HOL, geboren te Harskamp op 20-04-1945.
5. Everdina Janna HOL, geboren te Harskamp op 23-09-1946.
6. Albert HOL, geboren te Harskamp op 06-09-1947.
7. Marten HOL, geboren te Harskamp op 26-11-1948.
8. Evelina HOL, geboren te Harskamp op 08-01-1950.
9. Maria Wilhelmina HOL, geboren te Harskamp op 31-08-1952.
10. Gerrit HOL, geboren te Harskamp op 30-05-1955.
11. Richard Gerard HOL, geboren te Harskamp op 27-01-1957.

Maas Hol is de man die aan het einde van de Tweede Wereldoorlog voor het huis van Meeuwis en Klaasje in Harskamp wordt neergeschoten en door Meeuwis wordt gered.

Gezin van Leendert KRUIK en Jacoba van ADRIGHEM

Leendert KRUIK is geboren te Oostvoorne op 18-01-1906, zoon van Adrianus KRUIK en Loortje 't MANNETJE. Hij trouwt te Brielle op 30-08-1928 met Jacoba van ADRIGHEM, geboren op 15-10-1904.

Uit dit huwelijk:
1. Lydia Jacoba Adriana KRUIK, geboren te Brielle op 06-11-1929.
2. Adriana Leni Jacoba KRUIK, geboren te Lunteren op 18-02-1932.

3. Leendert Adrianus Jacobus KRUIK, geboren te Lunteren op 03-03-1941.

Leendert Kruik is vanaf 1930 tot halverwege de Tweede Wereldoorlog rentmeester op landgoed “Marienhof” in Ederveen, in dienst van de familie Klaare.

Gezin van Gerrit LIEFTING en Hendrika GROENEVELD

Gerrit LIEFTING is geboren op 11-02-1898. Hij trouwt op 07-03-1930 met Hendrika GROENEVELD, geboren te Barneveld 07-11-1905.

Uit dit huwelijk:
1. Willem LIEFTING, geboren te Lunteren op 25-05-1930.
2. Gijsbertha Christina LIEFTING, geboren te Lunteren op 27-11-1934.
3. Hendrika LIEFTING, geboren te Lunteren op 28-07-1944.
4. Gerda Hermana LIEFTING, geboren te Lunteren op 29-09-1946.

Gerrit Liefting is landbouwer op het landgoed “Marienhof”.

Molen “Lana Mariana”met woonhuis Meeuwis Bouw en Klaasje van Harten rond 1935.

Dankwoord

Zonder hulp was dit boek niet tot stand gekomen. Ruim twee jaar heb ik met heel veel plezier aan dit boek gewerkt. Het is ongekend hoeveel nieuwe contacten er zijn ontstaan met nazaten van de vele briefschrijvers in dit boek. Graag wil ik enkele namen noemen van hen, die in het bijzonder behulpzaam zijn geweest bij het maken van dit boek. Ik noem hen in willekeurige volgorde.

Allereerst wil ik mijn neef Ed Bouw uit Kapellen in België bedanken voor het maken van de mooie omslag van dit boek. Mijn vader Aart Pieter Bouw en mijn oom Teunis Bouw bedank ik voor het geduld bij de beantwoording van de vele vragen die opkwamen bij het maken van dit boek. Roel van Amerongen uit Wekerom, bedankt voor het aanleveren van tientallen namen bij oude foto’s uit Harskamp, Wekerom en De Valk en voor het afstaan van enkele foto’s in dit boek. Vele uren heeft hij voor mij door de wijde omgeving gezworven op zoek naar nog meer namen! Dat geldt ook voor de heer Henk Minnen uit Harskamp, die als klasgenoot van Teunis Bouw nog heel wat namen wist te achterhalen. Arend, Anny en Drieny Crum ben ik dankbaar voor de mooie ontmoetingen en de waardevolle verhalen over hun moeder Jet Hoogakker, die we mochten delen. Henk van den Brink uit Lunteren bedank ik voor de vele gegevens over de boerderijen “Het Middelstuk”, “De Berkhof” en “Nieuw-Worsmhoef” in Lunteren. Liesbeth de Man uit Ederveen en Arie van Voorthuijsen uit Lunteren, bedankt voor de aanvullingen over landhuis “Mariënhof” in Ederveen. Celia Gijsbertsen-Methorst uit Breezand bedank ik voor de informatie en foto’s betreffende haar ouders. Ralph en Janett Klaare, bedankt voor de informatie en foto’s betreffende de familie Klaare. In het bijzonder de ontmoeting met Ralph maakte de periode van Klaasje op “Mariënhof” heel concreet. Ook wil ik hierbij de familie Klaare uit Australië bedanken voor de informatie en foto’s betreffende hun vader Willem Tony Klaare. Mevrouw Ter Velde-Kruik en de heer L. Kruik ben ik bijzonder erkentelijk voor de gelegenheid die mij geboden is hun verhaal te horen over het leven op “Mariënhof” en de rol van hun vader, rentmeester Kruik. Ook dank voor hun foto’s die vrijelijk gebruikt mochten worden. Dick de Gier uit Canada wil ik bedanken voor de foto’s van Marijke en Gert de Gier en de aanvullende informatie. Mevrouw Onderstal-van den Brink uit Harskamp, de schoonzus van Maas Hol, bedank ik voor haar aanvullingen bij het verhaal over de oorlogservaringen van Maas Hol. Ben van den Enk uit Apeldoorn wil ik nog noemen, die de meest recente gegevens van de mysterieuze Rus Goesakoff kon aanreiken. En natuurlijk noem ik de neven en nichten van mijn vader, zowel van de familie Bouw als van de familie Van Harten, voor de aanvullingen in verhalen en foto’s bij deze familiegeschiedenis. Ook noem ik hier graag de archieven van de gemeente Ede en Barneveld en het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag en hun medewerkers. Zij hebben mij geweldig ondersteund in het historisch onderzoek dat nodig was ter ondersteuning van de verhalen in dit boek.

Tenslotte wil ik mijn vrouw Tinie en mijn kinderen Menno en Lennart bedanken voor hun geduld en begrip. Vele uren hebben zij mij en mijn aandacht moeten missen, als ik verdiept was in het verleden van mijn grootouders. Zij hebben mij geweldig gesteund in mijn speurwerk en vooral tijdens de afronding van dit boek. Zonder hun steun was dit boek niet tot tot stand gekomen.

Aan twee jaar schrijf- en speurwerk is een einde gekomen. Ik zal het missen. Ik hoop dat u als lezer net zoveel genoten heeft van dit verhaal als ik bij het tot stand brengen van dit boek. Personen uit het verleden zijn tot leven gekomen in de persoonlijke verhalen, de brieven en de foto’s. Een tijd die voorbij is, blijft zo bewaard voor het nageslacht. Meeuwis en Klaasje blijven voor mij die lieve opa en oma, van wie ik zoveel jaren heb mogen genieten. Van wie ik door het werken aan dit boek nog meer ben gaan houden!

Paul Bouw
Maart 2009

Prent molenaar.

Literatuurlijst en bronvermelding

Literatuurlijst
Brouwer, J. en H.J. Nijenhuis, Het Luntersevrouwtje vertelt en een aantal verhalen uit het vroegere dorpsleven. Zaltbommel 1989.

Drunen, T. van, K. van Ingen en F. Nieuwenhof, Tussen herinnering en historie. De Betuwe in terugblik. Osenvorenreeks nr. 50. Opheusden 1992.

Graaff, G. de, Korenmolens in en om de Gelderse Vallei. Barneveld 2006.

Ham, J. ten en R.H. Nijhoff, Landelijk Lunteren deel II. Hulst 1992.

Ham, J. ten en V. Lagerweij, Lunteren in oude ansichten. Zaltbommel 1987.

Hemmen, F. van, Ooievaar brengt zondvloed. De onderwaterzetting van de Betuwe. December 1944 - maart 1945. Osenvorenreeks nr. 52. Kesteren 1995.

Henkes, B. en H. Oosterhof, Kaatje, ben je boven? Leven en werken van dienstbodes. Nijmegen 1985.

Hoekstra, P., Lunteren, een historische studie. Barneveld 1989.

Hoekstra, P., Uit het verleden van Lunteren. Barneveld 1982.

Joode, T. de, Landleven, het boerenbestaan van toen. Eindhoven 1981.

Kamerbeek, E., Het belang der gemeente zeer ter harte: bestuur en bestuurselite in een Veluws dorp, Ede 1795-1914. Ede 1992.

Kievit, H., Het sterven en de teraardebestelling van Ds. H. Kieviet Jacz., in leven predikant bij de Gereformeerde Gemeente te Veenendaal. Sommelsdijk 1928.

Lagerwij, Vincent en Gert Plekkringa, Ede 1940-1945, Barneveld 1990. Hoofdstuk 23 en 24

Niemeijer, J.A., Leven op het platteland. Kampen 2003.

Siemens, H., Boeren van toen. Doetinchem 2005.

Snijders, Rien, Vertel uw kinderen daarvan. Ede 1980.

Veen-Liefrink, M., Terugblik. Tegen de stroom in. Zeven eeuwen waterbeheer in de Betuwe. Jaarboek Stichting Tabula Batavorum. Opheusden 2008.

Versteeg, J.C.J. en R. van Amerongen, School met de Bijbel Harskamp 1894-1994. Harskamp 1994.

Vonk, W. en R. van Amerongen, De Valk, een heerlijk plekje gronds. Barneveld 1991.

Vries-Rozendaal, H. de, Buurtschap De Valk en haar school 1855-2005. Barneveld 2005.

Vries-Rozendaal, H. de, Te gast bij Lunterse dorpsgenoten deel 4. Barneveld 2001.

Weck, J., Weck receptenboek. Arnhem 1930.

Weerd, Evert en Gerjan Crebolder, Bevrijdingskroniek West-Veluwe. Barneveld 1981.

Weerd, Evert en Gerjan Crebolder, Ede in wapenrok. Twee eeuwen militaire geschiedenis in de gemeente Ede. Barneveld 2004.

Welgraven, W., Werkers in Wekerom. Lochem 1964.

Wilschut, Arie, De tijd van wereldoorlogen en crisis 1900-1950. Zwolle 2006.

Economisch-Historisch Jaarboek 27 (1958) - artikel Breunis Klaare.

Internetpagina's
1. http://nl.wikipedia.org/ : artikel over de Spaanse griep; artikel over de beurscrach 1929; artikel over de opkomst van Hitler-Duitsland; artikel over de inpoldering van de Noordoostpolder; artikel over lijnkoeken; artikel over tuberculose.
2. www.lupuspatientengroep.nl : artikel over de ziekte Lupus van Aart van Harten.
3. www.de-wit.net/bronnen/tel1915/ : informatie over de telefoongids 1915.
4. www.mijnoudeauto.nl : foto automobiel 1914.
5. www.mijngelderland.nl : artikel over tuberculose.
6. www.hlcu.nl/Ziektebeelden/Tuberculose.htm : artikel over tuberculose.
7. www.bijenhouders.nl en www.bijenhuis.nl : info over imkers bij het leven van Aart van Harten.
8. www.vriendenkringneuengamme.nl : informatie over concentratiekamp Neuengamme.
9. http://geschiedenis.vpro.nl/ : informatie over de wederopbouw, de politionele acties en over de troonsafstand van koningin Wilhelmina.
10. www.waffen-ss.nl/wssna.php : informatie over SS'ers in legerkamp Harskamp.
11. www.meteolink.nl/weerhistorie/1947.htm : informatie over de koude winter van 1947.
12. www.gezondheidsplein.nl/ : informatie over pleuris.
13. www.damescompartiment.nl/biomp.htm : informatie over Mary Pos.

Tijdschriften en kranten
Cara visie juni 2002 – artikel astma Dr. Storm van Leeuwen.
Edese Courant maandag 31 mei 1965 – artikel over molen "Lana Mariana" in Harskamp.
Ede Stad 18-03-1987: informatie dokter Beumer.
Elsevier 64ste jaargang nr. 31 - 2 augustus 2008 – artikel Olympische Spelen 1928.
Nieuwsbrief Historische Kring Kesteren en Omstreken – 26e jaargang
nr. 3 september 2008 – Zeeuwen in Dodewaard – door: Folkert Schuurman : artikel over Jozias de Plaa.
Ons Genealogisch Erfgoed, 16e jaargang, nr. 5, juli-augustus 2008: Koepokken.
Oud Veenendaal maart 2008 – artikel aanloop naar Tweede Wereldoorlog 1939.
Reformatorisch Dagblad 24-09-2004 – artikel over de Slag om Arnhem.
De Gelderlander 15-04-2005 – artikel over Bevrijding van Otterlo.

Gemeentearchief Ede
Notarieel Archief Lunteren, notaris G.J. Wilbrink, inv.nr. 3730 (aktes 1891) akte 1710 en 1739
Notarieel Archief Lunteren, notaris R. Dinger, inv.nr. 5719 (aktes 1898) akte 278
Notarieel Archief Lunteren, notaris R. Dinger, inv.nr. 5722 (aktes 1900) akte 107 en 115
Notarieel Archief Lunteren, notaris R. Dinger, inv.nr. 10, (aktes 1910) akte 365
Notarieel Archief Lunteren, notaris R. Dinger, inv.nr. 28 (aktes 1918) akte 625
Notarieel Archief Lunteren, notaris R. Dinger, inv.nr. 34 (aktes 1920) akte 129
Notarieel Archief Lunteren, notaris R. Dinger, inv.nr. 38 (aktes 1921) akte 376

In bezit van de notaris-bewaarder te Arnhem (nog niet vrij toegankelijk)

Notarieel Archief Lunteren, notaris R. Dinger (aktes 1928) akte 542

Klaasje Bouw-van Harten met kleinzoon Paul Bouw in de Flevohof zomer 1972.

Index op persoonsnamen

Kaart Oude Kerk Dodewaard.

Aa, fotograaf Van de 154, 188, 272
Aartse, Harry 224
Abbas, familie 201
Adrighem, Jacoba van 80, 303
Akker, juffrouw Van de 231
Amerongen, Herman Jan van 282, 283
Amerongen, Roel van 8, 9, 228, 284, 289, 305, 306
Anderson, Maria Alida 303
Apeldoorn, dominee Van 83
Appel, dokter 234
Arendsen Heyn, dokter 82
Ariese, vrouw 160
Ariesen, Gerrit 280
Ariessen, Gerrit J. 297
Ark, Mientje van 228, 272, 273
Ark, Willemien van 228
Ark, Willie van 228
Ark-van Butselaar, Corrie van 273
Ark-van den Brink, Dien van 273
Ark-van den Brink, Jans van 273
Baalen-Broekhuizen, Annie van 273
Bakkenes, Bartha 63
Balledux, Albertus 56, 297
Balledux, Alida Clasina 140, 297
Balledux, Jannetje 56, 297
Balt-Beumer, Dientje 273
Batenburg, Anneke 266, 267, 283, 295
Batenburg, D. 268
Batenburg, Jacob Marinus 267, 295
Beatrix 159, 289
Beek, Aart van 63
Beek, Andries van 71
Beek, Coba van 63
Beek, Gerrit van 151
Beek, Gertje van 240
Beek, Heintje van 63
Beek, Hendrik van 63
Beek, Jo van 8
Beek, Lubertha (Bets) 185, 249
Beek, Marten van 151,204
Beek, Martha van 8
Beek, Melia van 63
Beek, Sijtje van 186, 249
Beeker, Cornelia Gijsberta 299
Beek-van Harten, Bertha van 63
Beerdsen, Klaas 239
Beker, dokter 165, 171
Beker, dominee 258
Bell, Alexander Graham 19
Bendiks, Mary Chelly 301
Berendsen, gezin 71
Berg, Aartje van de 8
Berg, C.L. van den 297
Berg, Delia van den 151
Berg, Eef van de 8
Berg, Evert van de 270
Berg, G. van den 25
Berg, Hendrika Maria van den 300
Berg, Jan van den 151, 228
Berg, Jannie van de 270
Berg, Marietje van de 32
Berg, Wim van den 151
Berge, mevrouw Ten 273
Beulenkamp, Maartje 228
Beumer, Aal 151
Beumer, Albertus 239
Beumer, Anton Frederik Jacob 154
Beumer, dokter 154, 157, 184, 307
Beumer, Evert Jan 145
Beumer, H.J. 282
Beumer-Heijink, Hendrika Gerritdina 239
Beurs, Joop de 275
Bikkel, Aalbertje Johanna 12, 13, 15, 16, 18, 21, 22, 29, 293, 296, 298
Bikkel, Aaltje 298
Bikkel, Jansje 24, 29, 47, 48, 50, 296, 297, 298, 299
Bikkel, Johannes 164, 296
Blanken, Teunisje 166
Blankespoor, Jacob
8
Blankestein, Jors 111
Blankestijn, Adriaan 23,37, 54, 57, 59, 72, 138, 140
Blankestijn, Wijntje 91, 140, 141
Bleijenberg, Gerlinda 296
Bleijenberg, Hendrikus 296
Blom, Cornelia 301
Blom, Ellie 240
Blom, Mary 240
Boer, den 58
Boesveld, Ger 228, 261, 265, 266, 275
Boesveld, Hendrikus 151, 228, 239, 254
Boesveld-Wensink, Hendrika 239
Bohne, Carel Wilhelm 33, 45, 48, 61, 66, 118, 128
Booi, De 94
Booij, Chrétien Jean Gerard de 71
Boon, Pieter 7
Boonzaaijer, Gerrie 240
Boonzaaijer, Henk 240
Boonzaaijer, Melis 240
Borger, Wim 240
Borgers, Cor 162
Born, Johanna van der 298
Bos, E.J. 194
Bos, H.M. 284
Bos, Jan 126
Bos, R. 284
Bos, Roelofje 293
Bouman, dominee 207
Bouman, Maria Jacoba 164
Bouw, Aart Pieter 167, 177, 184, 188, 266, 267, 270, 271, 272, 276, 277, 284, 286, 293, 294, 295, 305
Bouw, Albert 263, 269, 292
Bouw, Alida Klasina Nellie 284, 295, 296
Bouw, Anna Marthe 296
Bouw, Anne Marjon 274, 284, 295
Bouw, Aris 293
Bouw, Everdina Maria 292
Bouw, Evert 4, 8, 10, 11, 96, 131, 169, 179, 182, 204, 232, 237, 264, 269, 272, 286, 292
Bouw, Gies 83, 122, 125, 131, 134, 136, 139, 145, 151, 176, 177, 178, 179, 204, 211, 214, 230, 266, 269, 270, 271, 272, 273, 277, 278, 283, 286
Bouw, Gijsbert 6, 7, 9, 11, 70, 71, 72, 130, 131, 133, 151, 172, 180, 181, 275, 292
Bouw, Gijsbertje (Gijsje) 8, 9, 72, 105, 181, 292, 293
Bouw, Hendrik 293
Bouw, Hendrika Martina 10, 50, 97, 106, 131, 155, 156, 180, 292, 293
Bouw, Hendrikus Martinus 293
Bouw, Hermina 292
Bouw, Ida Albertha 292
Bouw, Irene 277, 284, 295, 296
Bouw, Jacob 8, 9, 130, 156, 181, 272, 286, 292, 293
Bouw, Jacob Eduard 271, 295, 305,
Bouw, Jantje 51
Bouw, Josefien 295
Bouw, Judith 283, 295, 296
Bouw, Kim Anne 296
Bouw, Kirsten 295
Bouw, Lennart Theodoor 296, 305
Bouw, Maarten 296
Bouw, Maartje 7, 8, 9, 10, 126, 130, 182, 195, 205, 286, 292
Bouw, Maria Everdina 292, 296
Bouw, Mariëlle 296
Bouw, Mathieu 296
Bouw, Meeuwis
Bouw, Meeuwis Albert 276, 295, 296
Bouw, Meeuwis Nicolaas 296
Bouw, Mia 8
Bouw, Michiel Pieter 296
Bouw, Paul 1, 5, 283, 284, 295, 296, 305, 307,
Bouw, René Pieter 283, 284, 295, 296
Bouw, Rianne 296
Bouw, Roelofje 177, 187, 282, 283, 293
Bouw, Ronald Anne 283, 295, 296
Bouw, Taco 271, 274, 284, 295
Bouw, Teunis 6, 7, 8, 9, 11, 106, 130,131, 141, 146, 154, 155, 162, 169, 181, 204, 240, 249, 250, 264, 265, 266, 267, 268, 278, 283, 284, 286, 292, 293, 294, 295, 305
Bouw, Wim 295
Bouw-Blankespoor, Maasje 131
Bree, Aaltje van 153
Brink, A. van den 301
Brink, Aart van den 26, 44, 51, 126, 145, 153, 154, 156, 157, 194, 237, 242, 245, 293, 294
Brink, Derk van den 228
Brink, Dina van den 134
Brink, Dinie van den 240
Brink, Dirk van den 244, 248
Brink, Eefje van den 240
Brink, Evert van den 294
Brink, Gerritje van den 143, 294
Brink, Geurtje van den 228
Brink, H. van den 258
Brink, Heintje van den 26, 28, 33, 34, 35, 37, 40, 42, 44, 54, 77, 115, 131, 146, 147, 293
Brink, Helena van den 57
Brink, Hendrik van den 239, 294
Brink, Henk van den 240, 305
Brink, IJda van 189
Brink, J. van den 162, 198, 213, 236, 256
Brink, Jacoba Maria van den 190, 194, 294
Brink, Jan van den 26, 31, 44, 84, 93, 126, 130, 131, 140, 143, 145, 146, 153, 154, 157, 170, 194, 198, 213, 239, 241, 257, 276, 283, 293, 294
Brink, Jannetje van den 126, 228
Brink, Jannie van de 270
Brink, Joop van den 254, 273
Brink, Maria Jacoba van den 294
Brink, Marinus van den 294
Brink, Piet van den 294
Brink, Reintje 6, 292
Brink, Wimpje van den 240
Brink, Woutje van den 240, 264, 267, 273
Brink-de Geit, Jannigje van den 239
Brinkman, mevrouw 126, 130
Brink-van Ark, Bertha van den 273
Brink-van den Brink, Co van den 273
Broekhuizen-Schols, Lena 273
Brons, Dikkie 270
Brons, Dirkje 270, 277
Brons, Eefje 270
Brons, Jan 270, 284
Brons, Lammert 270
Brons-van Holland, Tymea 270
Brouwer, Corrie 273
Brouwer, J. 306
Brouwer, juffrouw 208
Brouwer, Piet 134
Brouwer, Ria 254
Brugge, mevrouw Ter 266
Bruil, Gert 240
Bruil, Koba 240
Bruil, Reina 240
Bruil-Schut, Cor 273
Bruin, Heintje de 19, 21, 34, 35, 37
Bruin, Piet de 126
Budding, C. 254
Buitenhuis, Willemke 140, 206, 297
Burgers, Geurt 8
Burgers, heer 78
Burgers, Teuntje 8
Burgstede, Hermanus Pieter 29, 138, 187, 201, 213, 235, 280, 281,298
Burgstede, vrouw 118
Burgt, Gijs van de 43
Busquet, Jan 298
Busquet, Maria Hendrina 29, 138, 298
Bussum, meester 14
Butselaar, Dirkje van 292
Butselaar, Eef van 8
Butselaar, G. van 134
Butselaar, Jannie van 273
Butselaar, Sofie van 8
Butselaar-Schols, Jannie van 273
Butselaar-Waaijenberg, Mies van 273
Caeckenberghe, Henri van 295
Caeckenberghe, Marina (Miek) van 295
Capelle, Jan 176
Caspers, meester 58
Charlesworth, Mrs. 249
Christina, Prinses 236
Cohen, Jozef 185
Cornelius, B.E. 19, 78, 79
Craats, A. van der 6
Craats, Gert van de 240
Crebolder, Gerjan 306
Crum, Anny 208, 209, 211, 212, 223, 259, 300, 305
Crum, Arend 156, 169, 191, 208, 209, 211, 212, 219, 259, 300, 305
Crum, Dina Arnolda 99
Crum, Drieny 236, 237, 253, 259, 300, 305
Crum, Hendrik Willem 89, 90, 301, 302
Crum, Hendrina Adriana 236, 300
Crum, Henk 89, 90, 94, 95, 302
Crum, Henry 302
Crum, Jane 89, 90, 302
Crum, Jerry 302
Crum, Marina 302
Crum, Mary 90
Crum, Peter Jan 301
Crum, Piet 90
Crum, Steven 52, 53, 56, 61, 62, 65, 69, 75, 76, 83, 84, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 121, 143, 145, 150, 152, 153, 156, 157, 160, 163, 169, 174, 176, 191, 208, 209, 211, 212, 259, 262
Crum, Steven Jan Hendrik 288, 300
Crum, T. 244
Crum, Woutera Antonia Hendrika Janny 300
Dalno, Gerrit 154
Dam, Geertrui van 14
Dam, IJzak van 189
Dam, Izak van 85
Dam, Jaap van 85
Dam, Jan van 189
Dam, Marie van 95
Damme, J.A. van 209
Das, Dina 29, 95, 136, 138, 142, 298
Dassen, gezin 71
Davelaar, Jo 179
Davelaar, juffrouw 179
Davelaar-van Hunen, Hennie 273
Dekker, dominee 31, 168
Dijk, Bart van 239, 254
Dijk, Gijs van 186
Dijk, Willem van 185, 186, 249
Dijk-Boekhout, Alijda van 239
Dijken, Geurtje van 297
Dijk-van Beek, Bets van 270, 273
Dingemans, notaris 71
Dinger, A. 19
Dinger, A.Ed. 19
Dinger, notaris 12, 26, 307
Does, juffrouw 189
Dolderen, Maria van 301
Domselaar, A. van 6
Domselaar, Hendrik van 26
Donkelaar, Tijmen 34
Doorn, Chrisje van 32, 83, 87
Doorn, Drika van 62
Doornik, Helga van 283, 284, 295
Doornik, Peter van 283, 295
Dorland, Riem van 153
Dorresteijn, dominee T. 202, 203
Doting, Loes 269
Dowdesdell, E.W. 262
Driesten, Bertha van 228, 254
Driesten, Cor van 151
Driesten, Lies van 151
Drunen, T. van 306
Druten, Alberta Johanna van 297
Druten, Arend van 297
Druten, Bertus van 169
Druten, Gerrit van 185, 280, 297
Druten, Geurtje van 17, 280, 297
Druten, Gijsbertus van 297
Druten, Gilles Gijsbertus van 280, 297
Druten, Heintje van 169, 195
Druten, Hendrik van 16, 56, 170, 185, 213, 280, 281, 282, 297
Druten, Hendrika Johanna van 297
Druten, Johan van 16, 17, 22, 56, 57, 58, 118,

128, 130, 140, 206, 221, 297
Druten, Johanna van 162, 280, 297
Druten, Pieter van 280, 297
Druten, Stoffel van 297
Druten, Stoffelina van 52, 280, 281, 282, 297
Duijs, Anna Wilhelmina Cristina 45
Dullemen, Job van 48
Dulmen, Jenneke van 75
Dunnen, Hans den 283
Dunnen, meester Den 282, 283
Eden, M. van 6
Ee-Grevers, Lien van 273, 277
Eek, Aartje van 95
Eek, Gerrit van 292
Eek, Maas van 286
Eek, Reintje van 131, 136, 177, 179, 180, 292
Eerbeek, Aaltje 16, 29, 279, 281, 297, 298
Eerbeek, Dirk 29, 138, 189, 280, 281, 282, 298, 299
Eerbeek, Jan 29, 150, 247, 250, 251, 255, 258, 281, 282, 296, 298, 299
Eerbeek, Jan Hendrik Jacob 280, 281, 282, 298
Eerbeek, Jannette Alida Clara 280, 281, 282
Eerbeek, Jansje Johanna 298
Eerbeek, Johan 85, 138, 177, 299
Eerbeek, Johanna 29, 298
Eerbeek, Johannis 29, 142, 255, 281, 282, 298, 299
Eerbeek, Metje Jansje Jannetta 299
Eerbeek, Neeltje 29, 30, 45, 57, 93, 106, 127, 130, 138, 280, 281, 282, 298
Eerbeek, Netta 3, 4, 29, 30, 31 40, 41, 45, 47, 48,52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 67, 68, 85, 89, 93, 95, 97, 98, 106, 118, 130, 132, 138, 142, 149,150, 151, 152, 155, 161, 162, 164, 165, 168, 173, 174, 177, 189,194, 195, 200, 201, 202, 219, 220, 227, 229, 230, 235, 238, 244, 246, 247, 250, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 268, 286, 298, 299
Eerbeek, Reindert 142, 299
Eerbeek, Teunis 299
Ekkels, Sjerp Hendrik 151
Elbertsen, Aart 228
Elbertsen, Cor 254, 270, 272
Elbertsen, Gert 254, 272
Elbertsen, Janna 254, 272
Elbertsen-Jansen, Janna 272
Elbertsen-van Zwetselaar, Mies 270
Eldik, Maartje van 296
Eldik, Willemina van 153
Emst, Nellie van 151
Engelen, Arend 77
Engelen, Metje 185, 188
Engelen-Bouman, Lien 273, 277
Engelenburg, Anniek van 296
Engelenburg, Barend van 296
Engelenburg, Bart van 296
Engelenburg, Dick van 296
Engelenburg, Pieter-Jan van 296
Engelenhoven, Berendina van 298
Engelenhoven, Hendrik 70
Engelenhoven, Wouter van 298
Enk, Ben van den 305
Eshuis, Jan 151, 199, 240
Esveld, Heintje van 26, 126, 293
Eunen, Jan Walter van 239
Eunen, Keijser, Maria Elisbeth van 239
Evers, Steventje 14
Evertse, Gijsbertje 49, 265, 301
Evertse, Willem 301
Evertsen, Jan 70
Florissen, Bernard 202
Fobbe, Jans 151
Fokker, Anthony 19
Foppen, Goosen 228
Foppen, Hannie 254
Foulkes, generaal C. 211
Fraanje, dominee 67, 161
Franken, Breunis 51
Franken, Christiaan 299, 300
Franken, Elbert 51
Franken, Elbertje 51
Franken, Geertje 51
Franken, Gijsbert 6, 51, 292
Franken, Hendrika 51
Franken, Hendrika Martina 6, 7, 51, 130, 181, 182, 292, 294, 295
Franken, Reintje 51
Franken, Willem 299
Franken-Bouw, Jantje 51
Fransen van der Putten, André Stefanus 79
Frost, John 202
Galen, J.D. van 223
Gallemaers, Marie Louise 296
Geerling, Maria 303
Geit, Gerrit de 288
Gelder, Hendrina van 298
Gerder, Baatje van 131, 147, 157, 159, 160, 170, 171, 190, 194, 198, 294
Gerritsen, Christiaan Wilhelmus 301
Gerritsen, Joanna 297
Gerritsen, Marinus 280, 297
Gerritsen, Wilhelmina Theresia Maria 301
Gerritsma, P. 281
Geurts, Arie 149
Geurts, Dirk 149
Geurts, familie 24,149
Geytenbeek, Hermina 292
Gier, Alida Hendrika Berdina de 241, 303
Gier, Alida Maria de 303
Gier, Cornelis Gerrit Anton de 241, 303
Gier, Gerrit (Gert) de 219, 223, 224, 229, 233, 235, 240, 241, 303, 305
Gier, Gerrit Teunis de 303
Gier, Hendrika Maria Theodora de 241, 303
Gier, Lolo Engelina Wijntje de 241, 303
Gier, Michael John Anthony de 241, 303
Gier, Theodorus Teunis Dick de 241, 303
Gijsbers, Christina Cornelia 299
Gijsbers, Hendrina 299
Gijsbers, Jan 299
Ginkel, Jannetje van 303
Ginkel-Hoogstraten, Prijna Adriana van 273
Ginkel-van Dijk, Wim van 273
Gijsbertsen, Gerrie 296
Glind, Willy van de 283
Goesakoff, Nicolai 79, 81, 82, 104, 119, 181, 305
Goor, Metje 14
Gooyer, Hendrikje de 292
Göring, Hermann 196
Graaff, dominee De 117
Graaff, G. de 306
Greven, heer 17
Griffioen, Anna 56
Griffioen, smid 85
Groeneveld, Hendrika 304
Groeneveld-Steeg, Jantje 273
Groot, familie De 33
Grootheest, Aaltje 118
Grootheest, Bart 126
Grootheest, Elbartus van 194, 302
Grootheest, Jannetje van 303
Grootheest, Jannie van 178, 179, 194, 195, 302
Grootheest, Peter 228
Grootheest, Toos 228
Gruiter, dominee De 244
Gunst, N.N. de 272
Gutterswijk, mevrouw 52, 56
Haan, Mina Adriana de 153
Haar, Berend van de 14
Haar, Dirkje van de 14
Haar-Romijn, Co van de 273
Haas, busonderneming De 159
Hahn, Albert 39
Hak, M.J.G. 279, 280
Ham, Hendrik Florus ten 81, 303
Ham, Maartje ten 60, 64, 74, 118, 301
Ham, Martijn ten 303
Ham, Reint van de 228
Harberts, Janny 215
Hardeman, Teunisje 293
Harp, notaris A. 25, 163, 281
Harskamp, de heer van 70
Harskamp, Gijsje 14
Harten, Aart van 12, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 24, 26, 28, 63, 118, 281, 293, 294, 296, 297, 307
Harten, Aartje van 63
Harten, Albertha Johanna van 280, 293, 297
Harten, Bertha van 3, 4, 24, 26, 28, 34, 37, 40, 42, 43, 44, 51, 56, 57, 59, 63, 77, 131, 138, 145, 159, 160, 294
Harten, Bertus van 165
Harten, Co van 126
Harten, Cornelis van 63
Harten, Eefje van 4,13, 23, 26, 40, 51, 55, 59, 63, 77, 85, 86, 123, 131, 132, 137, 138, 143, 144, 293, 294
Harten, Evert van 12, 63, 293, 297
Harten, Evertje van 280, 293, 297
Harten, Gijsberta van 293, 297
Harten, Gijsje van 4, 26, 34, 40, 51, 57, 59, 63, 92, 93, 103, 105, 109, 119, 122, 162, 294, 295
Harten, Hendrik van 26, 63

Harten, Jacob van 118
Harten, Jacoba van 63
Harten, Lammert van 63
Harten, Maartje van 63
Harten, Marinus van 63
Harten, Mina van 63
Harten, Peter van 63
Harthoorn, Arnesta Wilhelmina 71
Hartkamp, Dirk 166
Hartog, familie Den 203
Haverkamp, Adriana (Jaantje) 131, 145, 153, 156, 157, 245, 294
Hazeleger, Gerrit 292
Hazeleger, Henri Martinus 292
Hazeleger, Teunis 292
Hazeleger, Wouter 10, 131, 182, 292
Heerd, van 25, 77
Heg, Nennetje van de 293
Hei, Willie 18
Heij, Marie 119
Heij, W. 126
Heijden, juffrouw Van der 8
Heijting, Anton 228
Heijting, Jacob 228
Heijting-Beumer, Greet 277
Heijting-van Santen, Mina 277
Heikamp, dominee 151
Held, A.M. 119, 297
Hemmen, F. van 306
Hemmes, Cor 200, 201
Hendriks-Eerbeek, Aaltje 4, 21, 30, 31, 45, 53, 76, 131, 138, 141, 142, 238, 259, 269, 297, 298, 299
Hendriks, Alberta Johanna 298
Hendriks, Gerrit 5, 16, 21, 29, 31, 32, 47, 54, 57, 75, 76, 85, 89, 153, 161, 187, 203, 206, 207, 238, 243, 269, 278, 279, 280, 281, 297, 298, 299
Hendriks, Gerrit Albertus Johannes 280, 281, 282
Hendriks, Gilles 44, 257
Hendriks, Gilles Gijsbertus 12, 15, 18, 21, 213, 280, 293, 296, 297, 298
Hendriks, Goke 297
Hendriks, Hans 297
Hendriks, Hendrik 199, 213, 296
Hendriks, Hendrik Johannes 27, 213, 281, 282, 296
Hendriks, Jan Willem 297
Hendriks, Jilles Gijsbertus 16
Hendriks, Jit 31, 76, 141, 298
Hendriks, Johanna 22, 23, 32, 56, 131, 171, 280, 281, 282, 297
Hendriks, Johanna Cornelia 297
Hendriks, Johannes 21, 32, 61, 62, 676, 141, 281, 297
Hendriks, Nellie 55, 119, 297
Hendriks, Nelly 76, 155
Hendriks, Petronella 4, 12, 22, 26, 28, 29, 31, 43, 130, 185, 194, 256, 257, 260, 275, 280, 281, 282, 293, 294, 295, 297, 299
Hendriks, Petronella Gijsberta 297
Hendriks, Wouter 58, 61, 75
Hendriks, Wouter Jan 75
Hendriksen, Hanna 8
Hendriksen, Maasje 8
Henkes, B. 306
Heus, firma De 272, 277, 285
Heuven, notaris Van 12
Himmler 212
Hindenburg, president 136
Hitler, Adolf 136, 173, 182, 203, 225, 307
Hoef, Elbertje van de 268, 293
Hoegee, A. van 243, 244
Hoek, Jan van de 270
Hoekstra, P. 306
Hoevelaken, Reint 14
Hof, dirigent Van de 272
Hofland, meneer 260, 261
Hol, Aaltje 303
Hol, Aartje 228, 240, 254
Hol, Albert 303
Hol, Derkje 303
Hol, Eefje 151, 228
Hol, Evelina 303
Hol, Everdina Janna 303
Hol, Evert 228, 254
Hol, Frits 228
Hol, Ger 228
Hol, Gerrit 303
Hol, Jannie 254
Hol, Maas 211, 303, 305
Hol, Maria Wilhelmina 303
Hol, Marten 303
Hol, Richard Gerard 303
Hol, Willem 211, 239, 303
Hol, Willie 240
Hol-Freriks, Gerritje 239
Holland, A. van 248, 249
Holland, Aaltje van 126
Holland, Aartje van 119
Holland, Coba van 14
Holland, Ruth van 12
Holland, Tina van 14
Hols, Andries 151
Hols, Janna 228
Hol-Waaijenberg, Gerritje 273
Hoogakker, Aartje 45
Hoogakker, Cornelia 119, 130, 148, 165, 300
Hoogakker, Cornelis 86, 253, 255, 300
Hoogakker, Evert Florus 300
Hoogakker, Florus 87, 148, 191, 259
Hoogakker, Fransje 31, 32, 53, 54, 69, 72, 73, 75, 86, 108, 119, 142, 148, 164, 178, 191, 259, 300
Hoogakker, Hendrik 150, 165
Hoogakker, Hendrik Jan 148, 260, 278, 300
Hoogakker, Jan Adolf 300
Hoogakker, Jenneke 300
Hoogakker, Jet 3, 4, 5, 31, 32, 33, 37, 40, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 69, 83, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 98, 99, 107, 108, 118, 121, 133, 142, 143, 145, 148, 149, 150, 152, 153, 156, 157, 160, 187, 230, 235, 244, 247, 248, 250, 257, 259, 278, 288, 300, 305
Hoogakker, Marietje 32, 44, 53, 56, 59, 65, 69, 73, 75, 83, 85, 90, 93, 95, 119, 133, 148, 191, 212, 262, 300
Hoogakker, Wouter 148, 191, 209, 215, 300
Hooier, Grietje 118
Hooijer, Bertha 14
Hooiveld, N.N. 272
Hooyer, G. 6
Horton, majoor Oliver M. 203
Hucker, Herman 67
Hulle, dokter De 255
Hulleman, Gaart 134
Hulleman, Gerrit 134
Hulleman, Gerritje 134
Hulleman, Jan 112, 133, 134, 212, 213
Hulleman, Job 162, 166, 167, 212
Hulleman, Teunis 134
Hulleman, Teunisje 134
Hulleman, Teus 134
Hulleman-van den Brink, Dina 134
Ingen, K. van 306
Irene, Prinses 278
Jacobs, Leida 224, 228, 233, 243, 244, 246, 248, 249, 264, 266, 267
Jacobsen, Teus 228
Jager, Dirk 298
Jager, Klaartje 29, 142, 298, 299
Jakobs, Hendrika (Riek) 262, 263, 265
Jansen van Doorn, Arie 164
Jansen van Doorn, Lina 149
Jansen, Bertha 151, 228
Jansen, Elisabeth (Bets) 262
Jansen, Jan 296
Jansen, Johanna Hendrika 16
Jansen, Johanna Hendrina 296
Jansen, juffrouw 150
Jansen, Tijs 70
Jansen, Wim 151
Janssen, M.A. 297
Japchen, dominee 57, 58
Jong, juffrouw De 221
Jonkers, Trui 277
Jonkers-Hupkes, Betje 273
Jonkers-van Santen, Alie 277
Jonkman, Geertje 33, 66
Joode, T. de 306
Joosen, C. 280, 297
Juliana, Prinses 155, 156, 231, 236, 246
Kalkeren, A. van 297
Kamerbeek, E. 306
Kamerling, R. 134, 151
Kamps 8
Kelderman, Bart 272
Kelderman, Derk 270, 271, 272
Kelderman, Willy 271
Kelderman-Teunissen, Rikje 270
Kemme, N.N. 67
Kemp, Piet 149, 156
Kennis, Det 151
Kennis, Trien 151

Kersten, dominee G.H. 67
Kieft, Geurtje 21, 28, 126
Kieviet, dominee Hendrik 67, 306
Kievit, H. 306
Kievit, Izaäk 30
Kimmijser, dokter W.C 26, 65.
Kits, dokter 67
Klaare, Breunis 79, 306
Klaare, Christiaan Jacobus 301
Klaare, Gordon David 301
Klaare, Hansje 79, 80, 81, 116, 117, 119, 143, 190, 270, 300, 301
Klaare, Jacobus Gerrit 79, 80, 143, 300, 301
Klaare, Jacques Gérard 301
Klaare, Janett 305
Klaare, Jo-Anne Mary 301
Klaare, Johanna Maria 79, 300
Klaare, Maarten Joost 301
Klaare, Ralph 82, 301
Klaare, Willem Teunis 79, 300
Klaare, Willem Tony 301, 305
Klijberg, Johanna Adriana Maria Joseph 301
Klok, Coba 240
Klok, Drika 270
Klok, Eefje 240
Klok, Jan 240
Klok, Maasje 240
Klok, Nel 270
Klok-Hol, Gerrie 273
Klomp, Clasina Willemina 56, 297
Klomp, dominee 232, 237
Knijff-den Hollander, Ger 254, 273
Knottenbelt, N.N. 172
Koch, Robert 36
Koenders, Willem 165
Kolk, Dirkje van de 189
Koning, Marinus de 294
Koning, Cornelia Maria de 294
Koning, Henri de 294
Koning, Jan de 294
Koning, Jannetje Cornelia de 294
Koning, Maria Jacoba de 294
Koning, Willem de 44, 54,131, 176, 293, 294
Kooij, Gerritje van 293
Koops, Nico 14
Korte, Martha 296
Kortlang, L. 168, 214, 256
Kraaij, Hendrika Martina 198, 292
Kraaij, Maartje 126, 130, 182, 198, 286, 292
Kraaij, Rutger 198, 292
Kraaij, Teunis 198, 292
Kraaij, Teunisje 198, 292
Kraaij, Willem 10, 126, 181, 182, 198, 205, 292
Kraaij, Woutertje 198, 292
Kraaijenbrink, Annie 151
Kraaikamp 48
Kraaikamp, A. van 61
Kraats, Bertha van de 151
Kraats, D. van de 204
Kraats, Gerrie van de 145
Kroes, juffrouw 170
Krol, Henk van de 228
Kropp, Majoor 178
Kruijsse, Karel 204, 217
Kruijsse, Lena 204, 217
Kruijsse, Mej. J. 218, 230, 231
Kruik, Adriana Leni Jacoba 80, 82, 304
Kruik, Adrianus 80, 81, 303
Kruik, Leendert 80, 81, 82, 110, 111, 114, 116, 137, 146, 190, 192, 253, 303, 304, 305
Kruik, Leendert Adrianus 304
Kruik, Lydia Jacoba Adriana 80, 82, 303
Kruistum, Piet van 228
Kuijk, C.W. 91
Kuilman, dominee 239
Kuilman, Jacomijn 14
Kuilman, Willemien 14
Kuyck, burgemeester Van 67
Laar, Antje van 8
Laar, Hent van 8
Ladesteijn, M. van 103, 128, 129
Lagerweij, Bertus 63
Lagerweij, Heintje 63
Lagerweij, Melisje 14
Lagerweij, Petronella 63
Lagerweij, V. 306
Lagerweij-van Harten, Jacoba 63
Lancée, juffrouw 240
Leenders, D. 126
Leeuwen, Bartha van 29, 257, 298
Leeuwen, Cornelis van 250, 298
Leeuwen, Hendrika van 297
Leeuwen, Jo van 95
Lennep, A.C. van 84
Lieftinck, minister 82
Liefting, Gerda Hermana 304
Liefting, Gerrit 78, 81, 82, 113, 123, 130, 142, 146, 304
Liefting, Gijsbertha Christina 304
Liefting, Hendrika 304
Liefting, Willem 304
Liefting, Wim 82
Linden, J. van der 239, 240
Lion, Annie 79, 81, 82, 143, 170, 270, 300
Lion, Govert Godefridus 79, 300
Lippe-Biesterfeld, Bernhard zur 155, 156, 211
Loenen, Gerrie van 240
Loenen, Geurt van 240
Loenhorst, Teunisje van de 292
Loo, Martha van de 228
Loo, Truus van de 228
Looff, Pieternella Teuntje de 302
Looijen, Arnoldus 71
Lubbe, Marinus van der 136
Lustgraaf, Abram van de 67
Luttikhuizen, Alie 254, 273
Luttikhuizen, Gerritje van 8
Luttikhuizen, Maartje van 6, 7, 8
Luttikhuizen, Marten van 8, 9
Luttikhuizen, Teus van 239
Maanen, Bets van 90
Maanen, Celia van 194, 302
Maanen, Elisabeth van 302
Maanen, Evert van 63
Maanen, Gerrit van 32, 90, 191, 209, 262, 300
Maanen, Jan van 209
Maanen, Melia van 24
Maanen, Wouter van 17, 63
Makkinga-Hol, Marrie 272
Malcom Caroll, E. 262
Maldegem, Jan van 258, 261, 266, 275
Maldegem, Johannis (Hans) van 275
Man, Liesbeth de 305
Manen, Dina van 269
Manen, Dinie van 277
Manen, Evert van 63
Manen, Gerrit van 14, 63, 262
Manen, Henk Jan van 14
Manen, Melia van 63
Manen, Wouter van 63
Manen-van Harten, Aartje van 63
Mann, Cees de 126
Mannetje, Loortje 't 80, 303
Margriet, Prinses 278
Marijke, Prinses 236
Maters, Alberdina Johanna 299
Maters, Cornelis 299
Maters, Peter Jan 299
Meer, Christina ter 299
Meer, Hendrina ter 299, 300
Meijer, Eefje 118
Meijlink, heer 79
Methorst, Albertus 302
Methorst, Celia 302, 303
Methorst, Cornelis 302
Methorst, Dirk 194, 302
Methorst, Dirk Cornelis 302
Methorst, Dirkje 302
Methorst, Jan 194
Methorst, Kees 194, 302
Mheen, Gerrit van de 126
Mheen, Woutertje van de 292
Miedema, Antje Martha 296
Miedema, Melle 296
Minne, juffrouw 106
Minnen, Gerrie 270
Minnen, Gerrit 228
Minnen, Henk 240, 305
Minnen, Mien van 45
Minnen-Heiwegen, Alie 273
Minnen-Hinzberg, Liesbeth 273
Minnen-van den Brink, Martha 273
Molen, Pieter Adriaan van der 301
Moll, C. 6
Mons, Petertje 239
Mons-Köhlenberg, Ida 239, 273
Montgomery, veldmaarschalk 211
Morren, N.N. 273
Mosterd, Boukje 14
Mosterd, Coba 14
Mosterd, Trijntje 14
Mourik, Dirkje van 194, 302
Mulder, A. 237, 238
Mulder, Arie 49, 172
Munt, Det van de 8
Naber, meester 8

Nap 45
Napoleon, Lodewijk 15
Nes, Th.C.W.D. van 6
Neuendorf, Hans J. 182
Niemeijer, J.A. 306
Nieuwenhof, F. 306
Nijenhuis, H.J. 306
Nijhof, Johan 270
Nijhof, Reindert 151
Nijhof, Wim 228, 254
Nijhoff, R.H. 306
Nijhof-Roelofsen, Johanna van 273
Nijp, Jetske 81, 85, 103, 113, 115, 116, 117, 118, 195
Nimwegen, notaris Van 8
Noorlander, Henk 151
Nuyens, Maria 295
Ockerse, H. 270
Ockerse, Jaap 270
Ockerse-de Mooy, N.A. 270
Ockerse-Knoop, Aartje 270
Oest, Antje (Annie) van der 266, 270, 271, 272, 273, 276. 284, 295
Oest, Gerard van der 266
Oest, Hans van der 266
Oest, Johannes van der 266, 295
Oest, Kees van der 266
Oest, Piet van der 266
Olmen, mijnheer Van 125
Omme, Dirk van 292
Omme, Evert van 272
Omme, Gijsbert van 292
Omme, Hendrik Jan van 105, 292, 293
Omme, Hendrika Martina van 292
Omme, Jan van 254
Omme, Job van 272
Omme, Martha van 228
Omme, Teunis van 292
Onderstal, Metje 273
Oordt, dominee Van 67
Oosten, Lena Catharina van 153
Oosterhof, H. 306
Overeem, Gerritje 156, 181, 268, 293
Overeem, Hendrik 293
Pannenborg, A.M. 19
Pansier, Gerdina 296
Pater, Antje 8
Pater, Cornelia 8
Pater, Dirkje 122
Patton, Don 203
Peters, Gerrit Hannes 280, 297
Peters, Petronella 296
Pittoors, Alfons 296
Pittoors, Anaya 296
Pittoors, Fengo 296
Pittoors, Kim 296
Pittoors, Tony René Alfons 296
Plaa, Cornelia de 153
Plaa, Cornelis de 153
Plaa, Jozias de 152, 153, 307
Plekkringa, Gert 306
Ploeg, Bartus 14
Ploeg, Willem 14
Ploeg-Beumer, Ger 273
Pluim, heer 205
Pluim, Jacobje 298
Pol, Berend van de 272
Pol, H.C. van de 298
Pol, Jan 14
Pol, juffrouw Van de 221
Pol, Marie 14
Pol, Metje van de 250, 251, 299
Pol, Willem van de 61
Poortenaar, dokter 234
Pos, Mary 261, 262, 307
Prins, olieslager 214
Raay, S. van 6
Ramondt, Alberdina Johanna 299
Ramshorst, heer Van 19
Rauter 188, 193, 214
Ravenhorst, H. van 204
Ravenhorst-Top, Willempje 273
Ravensteijn, Hendrik Cornelis van 239
Reenen, H. van 301
Reiger, Albertus Frederik Johan 78
Reiger-Fisler, Luswina Elisabeth 78
Reijn, Cornelis 297
Reijn, Janna Johanna 16, 32, 76, 172, 297
Rekem, Johan van 45
Rekem, Johannis Stevanin van 106
Rekum, Annie van 118
Rekum, Johan van 98
Remeker, Gijsbarta van 7
Remme, dokter 165
Riemswijk, Juffie van 81, 103, 110
Riezebos, Gosen 239
Riezebos, Jochem 239
Riezebos-van Geest, Francina 239
Rijken, Hendrik 303
Rijken, Hendrikus 303
Rijken, Netty 303
Rinsum, Evert van 280, 297
Roelofsen Petronella Adriana 295
Roelofsen, A.J. 6
Roelofsen, Aart 138, 295
Roelofsen, Alida 8
Roelofsen, Woutera Antonia (Antje) 300
Roelofsen, Dirkje 295
Roelofsen, dominee 67, 93
Roelofsen, Drikus 32
Roelofsen, Evert Florus 300
Roelofsen, Gerrit 51, 55, 73, 93, 103, 104, 105, 119, 122, 130, 143, 162, 197, 222, 280, 295
Roelofsen, Gijsberta 295
Roelofsen, Jan Jacob 295
Roelofsen, Klazina Albertha 197, 295
Roelofsen, Nellie 154, 161, 162, 295
Roelofsen, Petronella Adriana 295
Roelofsen, Sien 126, 130
Roelofsen, T. 258
Roelofsen-Bunt, Eef 273
Roodbeen, Jan Cornelis 52
Roodhuizen, P. 6
Rookersje, Jan 58
Rookes, Jan 61
Roos, K. 34
Rootselaar, Toos van 228
Roozendaal, N.N. 67
Ross, J.A. 49
Rozenboom, Gerard 303
Rozenboom, Jannetje 303
Rutgers 113
Rutten 98
Santen, Gertie van 277
Santen-Grevers, Martha van 273
Santen-Heiting, Dineke van 273
Santen-Jonkers, Aaltje van 277
Santen-Pater, Eef van 273
Santifort, Hester Johanna 283, 295
Sayers, Paul H. 19
Schaap, dokter 237
Schaik, Cornelis Jacobus van 280
Schaik, H. van 297
Schaik, Hendrikus van 280
Schaik, Jacob van 297
Schaik, Susanna Christina van 164
Schaik, Willem van 152, 153
Scheidner, Christine Clementine 79
Schildstra, Bora 134
Schimmel, Aalbert 292
Schimmel, Albert 71
Schimmel, Bertha 204, 263
Schimmel, Ernesta Wilhelmina 71
Schimmel, Evert Jan 71
Schimmel, Fransje 300
Schimmel, Maria Alberta 96, 292
Schimmel, Marie 4, 131, 204, 263, 265, 268, 269
Schoonderbeek, dominee 209
Schoor, vrouw Van 52
Schothorst, Aalbert van 6, 8
Schreuder, Berend 8
Schreuder, Koos 8
Schuil 56, 76
Schuiling, Arla 149
Schuiling, heer 23, 279, 282
Schuld, Aart Antoon 126
Schuld-van den Brink, Jantje 126
Schuppen, dominee van 92, 125, 130
Schut, Bernhard 270
Schut, familie 266
Schut, Willem 271, 272
Semelink, Ger 163
Siemens, H. 306
Slaa, N.N. van de 151
Slok, Stoffelina 297
Smaling, Arie 96, 191
Smaling, Ariën 300
Smaling, Christoffel 300
Smaling, Jeroen Christoffel 300
Smaling, Stoffel 32, 52, 164, 191, 300
Smaling, Woutera Antonia 300
Smallegange, Paulus Cornelis 134, 151
Smessaert, Marcella 295
Smith, Willem H. 202
Smulders Jeroen 296

Smulders, Frank 296
Smulders, Frederik Jan Victor 296
Smulders, Katrien 296
Smulders, Marlies 296
Snetselaar, Aris 293
Snetselaar, Hendrikje 155, 177, 237, 263, 293
Snijders, Rien 306
Snitselaar, Aris 238
Snitselaar, Jan 238
Soenen, Marie-Therese Clara Florentina Victoria 296
Soest, mevrouw Van 270
Someren, Wilhelmus Herman Johan van 301
Spaanderman, Johanna Maria 79, 300
Spaans, Denise 296
Spaans, Martine 296
Spaans, Simon 296
Speelziek-Bax, Francien 273
Speld 126
Spiek, Toos 230
Steen, dokter 60
Steenbergen, T. van 6
Steenvoort, Jozef van 295
Steenvoort, Machteld van 295
Storm van Leeuwen, dokter 87, 88, 307
Stralen, Jenneke van 300
Strasser, Rudolf 82
Stroombergen 34
Surksum, Jakobje van 292
Taats 45, 52, 53
Taats, dames 37, 44, 52
Taats, Dirk 45
Testerink, Bartha Frederika 250, 298
Teunissen, Derk 8
Teunissen, Gerrit Jan 270
Teunissen, Gert Jan 240
Teunissen, Jannes 8
Teunissen, Jantje 8
Teunissen, Teus 8
Thiel, Maria Louisa Gijsberdina Theresia van 301
Thiel, Theodorus Johan Georges Maria van 301
Thomas, Dr. A.J. 6
Thomas, meneer 144
Tieland, Gesina Cornelia 296
Tijsseling 135
Tintelman 92, 261
Tol, Arend van de 187
Tol, Driek van de 187
Top-Pater, Willie 273
Tromp, L.H. 279
Troost 56
Troost, juffrouw 83
Tulp, J. 6
Tuyll van Serooskerken, A.M. Baron 226
Tuytel, J.A. 301
Uffelen, Gerrit Aart van 294
Uffelen, Gert van 179, 188
Uffelen, Hendrik van 159, 280, 294
Uffelen, Henk van 159, 160, 162, 174, 227, 251, 260
Uffelen, Petronella Hendrina van 294
Uffelen, Pieter van 227, 294
Vaarkamp, Aart 100, 123, 125, 126, 131, 132, 138, 143, 144, 149, 241, 245, 262, 280, 294, 295
Vaarkamp, Gerrit Jan 143, 144, 294
Vaarkamp, Gert-Jan 239, 267
Vaarkamp, Henk 130
Vaarkamp, Nellie 230, 232, 234, 294
Vaarkamp, Petronella Gerritje 164, 294, 295
Veelen, Juffie van 110, 118, 130
Veen-Liefrink, M. 306
Veldhuisen, Cees van 50, 55, 60, 64, 90, 118, 301
Veldhuisen, Cornelis van 74, 118
Veldhuisen, Evert Jan van 50, 51, 73, 172, 301
Veldhuisen, Hendrika G. van 119
Veldhuisen, Hendrikus van 49, 50, 118, 157, 172, 265, 301
Veldhuisen, Marinus Hendrikus (Mies) van 49, 50, 118, 265, 301
Veldhuisen, Willem van 50, 60, 74, 119, 145, 301
Veldhuisen, Willempje van 92
Veldhuisen, Wimmi van 118
Veldhuisen, Wouter van 51, 55, 73, 86, 143, 301
Veldhuizen, Christina van 71
Veldhuizen, Cornelis 200
Veldhuizen, Cornelis van 29, 298
Veldhuizen, Gijs 108
Veldhuizen, Henk 239
Veldhuizen, Jan 173, 188, 239, 247
Veldhuizen, Jan van 293, 298
Veldhuizen, Jopie 228
Veldhuizen, Kees 213
Veldhuizen, Klaasje van 12, 13, 293, 297
Veldhuizen, Maria van 26, 241, 293
Veldhuizen-Jager, Maria 239
Veluw, Bertha van 270
Verbeek, Aaltje 295
Verbeek, Corrie 283
Verbrugh-Jansen, Bertha 254, 273
Verburg, Neeltje 296
Verburgt, Cornelia Jansje 80, 300
Verhoef, Marten 228
Verhoeven, Maria 296
Verloop, Johannes Nicolaas 79
Vermeulen, heer 81
Verschoor, Jan 48, 86
Verschuur, Eefje 8
Verschuur, Marie 8
Verschuur, meester 95
Verschuur, Sofie 8
Verschuur, Wim 270
Verschuur-van Ark, Mientje 273
Versteeg, J.C.J. 306
Verweij, familie 262, 288
Verwoerd, Hansje 93
Verwoert, Ans 58
Verwoert, Eefje 188
Verwoert, Hansje 85
Verwoert, Johannis 255
Vijgeboom, Liesje 134
Vink, Cornelis 299
Vink, Hendrik Christiaan (Henk) 191, 253, 254, 260, 280, 286, 299
Vink, Jan 32, 108, 121, 149, 150, 191, 259, 260, 268, 300
Vink, Jan Hendrik 256, 299
Vink, Marinus Arnoldus 299
Vliem, Marinus 119
Vliem, meisje 14
Vliert, Geurt van de 71
Vliet, J. van 134
Vliet-Buijsse, Jozina Jacomina van 151, 273
Vollenhove, Pieter van 78
Vollenhoven, J. van 167
Vonk, W. 306
Vooren, Hendri Willem van de 98, 99
Vooren, Jetta Johanna van 301
Voort, Hendrik van de 77
Voort, Jans van de 81, 103, 160
Voort, meisje Van 't 14
Voorthuijsen, Arie van 305
Voorthuijsen, Teunis van 253
Voorthuizen, Gert van 270
Voorthuizen, Gijsje van 270
Vos, dominee M. de 222
Vosse, B.J. 174
Voulon, Hendrik Lodewijk 239
Voulon-Simon, Geertje 239
Vredenburg, A.M. 151
Vree, Driekes 187
Vries, Dirk de 301
Vries, Erik Diderik de 301
Vries-Rozendaal, H. de 306
Vulpen, Jan van 52, 53
Waaijenberg, Ger 228
Waaijenberg, Jan 270
Waaijenberg, Jo 151, 228
Waaijenberg, Mies (Mina) 228
Waaijenberg-van Ark, Willemien 254, 273
Waardenburg, dokter P.J. 93
Wagensveld, Dien 14
Wakeren, Reintje van 8
Wassenaer van Catwyck, W.E.J. baron Van 6
Water, Annie de 119
Water, Koos de 119
Water, Piet de 81, 104, 114, 115, 118, 124, 125, 130, 137, 146, 147
Water, Sjaantje de 119
Water, Wiesje de 118
Weck, J, 46, 47, 306
Weele, Adriana (Jaantje) van der 4, 5, 81, 89, 90, 91, 103, 110, 111, 113, 123, 127, 130, 131, 136, 141, 146, 147, 174, 189, 192, 193, 195, 214, 243, 251, 302
Weele, Catherina Lena van der 302
Weele, Clasina Teuntje van der 302
Weele, Hendrik Jacobus van der 302
Weele, Hendrik van der 302
Weele, Jacob Hendrik van der 302
Weele, Jacobus Hendrik van der 302

Weele, Lena Catherina van der 302
Weele, Maria Willemina van der 302
Weele, Pieter Cornelis van der 302
Weele, Pieternella Teuntje van der 302
Weele, Willem Jacob van der 302
Weele, Willemina Maria van der 302
Weely, Belia van 48, 125, 130, 150
Weerd, Evert 306
Weerd, Gijsbertje van de 74, 145, 301
Welgraven, W. 306
Werkman, Co 125
Wekrman, Jan 177
Werkman, Jansje 23, 26, 30, 31, 41, 77
Westeneng, Ko 228
Westeneng, Marie 228
Westerneng, Derkje van 211, 303
Wezenaar, Dina Philipina 267, 295
Wiel, Adriaan van de 151
Wijers, Berend 303
Wijers, Marijke 219, 229, 235, 236, 240, 241, 303
Wijlhuizen, Antonia 297
Wijngaarden, Arie van 296
Wijngaarden, Trijntje Fia van 296, 305
Wikselaar, Dirk van 272
Wilbrink, G.J. 6, 307
Wilbrink, W. 19
Wilhelmina, koningin 19, 178, 246, 307
Willemse, Johanna Maria 301
Willemse, Rina 14
Willemsen, Hendrik 70
Wilschut, Arie 306
Wilten, P. 169
Wisse, dominee 27
With, Hendrika de 303
Witziers, juffrouw 266
Wouters, dokter 75
Wulpen, Anneleen van 296
Wulpen, Erik van 296
Wulpen, Ferdinand van 296
Wulpen, Thibaut van 296
Zandt, dominee 67, 197, 199
Zeeman, J.H. 19
Zeevaart, ouderling 61, 99
Zegers, Trien 8
Zeggelaar, jongen 14
Zeggelaar, meisje 14
Zijlstra, Henk 115, 118
Zijlstra, mevrouw 261
Zurk, Hendrik van 239
Zwetselaar, Jas van 271, 272

CROP
registeraccountants
belastingadviseurs

Bijzondere dank ben ik verschuldigd aan het accountantskantoor Crop voor de financiële bijdrage die het mogelijk maakte deze uitgave en de presentatie ervan te realiseren!

Colofon

De molenaar en de meid
Paul Bouw

Realisatie: BDU Boeken, onderdeel van
Koninklijke BDU Uitgevers bv, Barneveld
i.o.v. Paul Bouw, Barneveld 2009

ISBN: 978-90-8788-092-7
Tekst: Paul Bouw
Omslagontwerp: Ed Bouw
Vormgeving en lay out: Joop Brons

Voor de lijst van alle reeds eerder verschenen uitgaven
zie: **www.bduboeken.nl**

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit boek mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij electronisch, mechanisch, door fotokopieën, in druk, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, by print, recording, or otherwise, without the prior written permission from the editor.